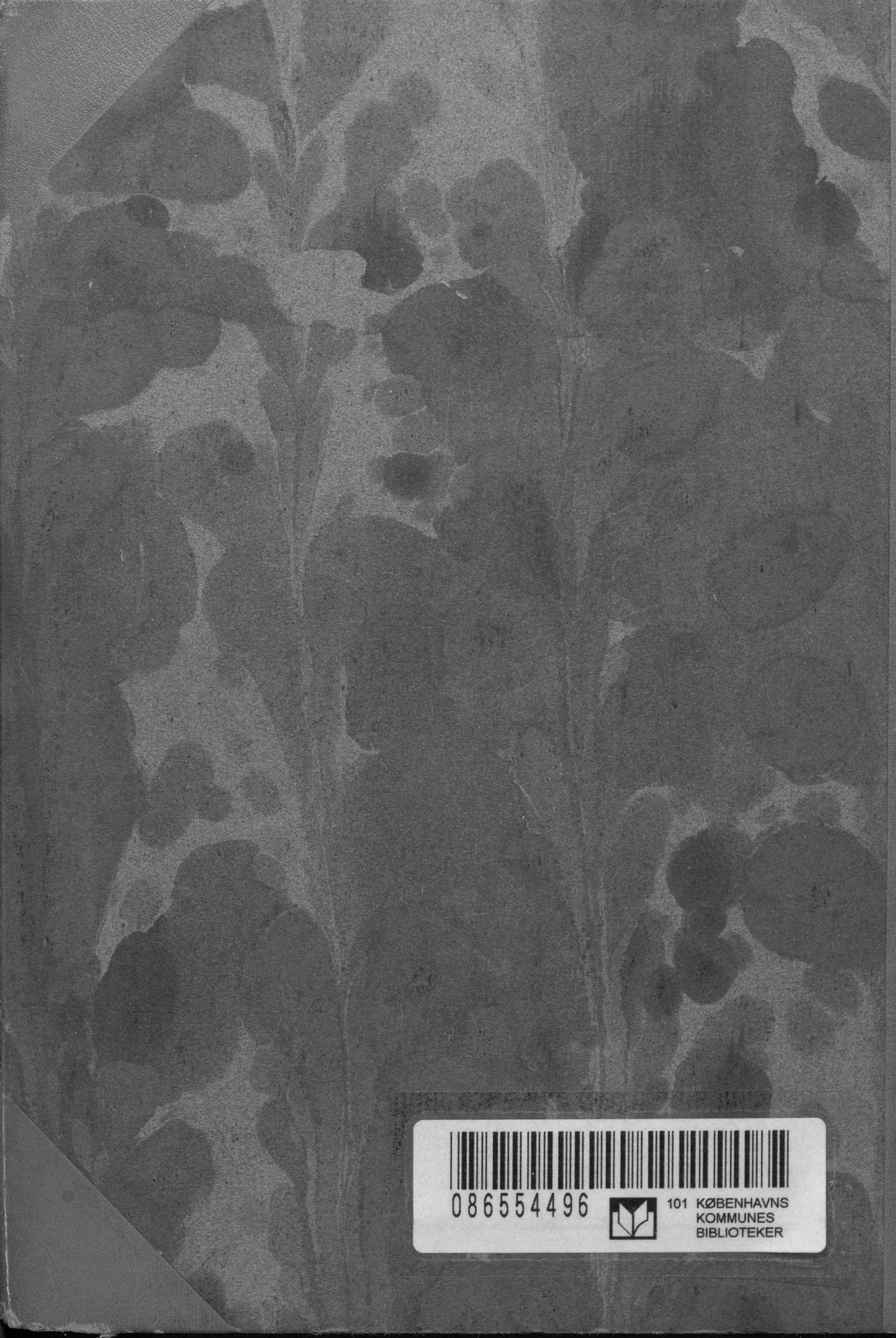

086554496
101 KØBENHAVNS KOMMUNES BIBLIOTEKER

Mag. 09.463 Jo

RHB

09.4 .465 k
Ex 1

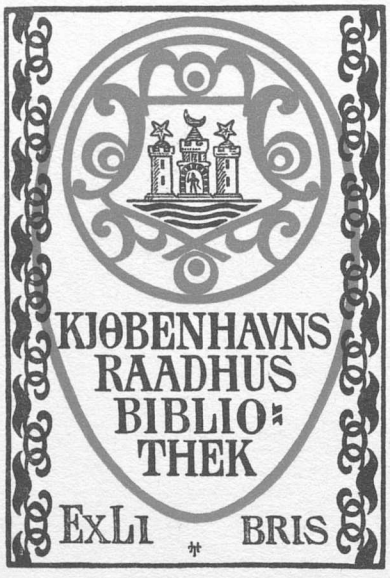

Mag
09.463
70
Ex 2

NICOLAI JONGES

KØBENHAVNS BESKRIVELSE

DEN HIDTIL UTRYKTE PART

GYLDENDAL MCMXLV

Københavns Beskrivelse

NICOLAI JONGES

KØBENHAVNS BESKRIVELSE

Den hidtil utrykte Part, indeholdende
Rosenborg, Købmager og Øster
Kvarter samt de nyere
Dele af Staden

udgivet af

Selskabet for Dansk Kulturhistorie

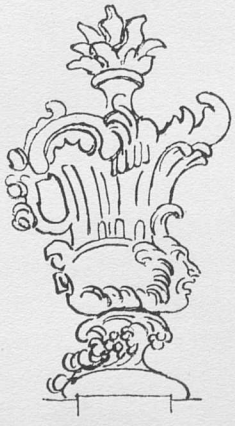

Gyldendalske Boghandel · Nordisk Forlag
København MCMXLV

0.9.4
Jo 65
k

Bd. 2, nr 1

Selskabet
bringer en ærbødig Tak til
Københavns Kommunalbestyrelse og Arbejdsministeriet
for velvilligt ydet Tilskud til Udgivelsen

Salgsoplag 300 Eksemplarer

Trykt i Oktober 1945
Bianco Lunos Bogtrykkeri A/S

14863

INDLEDNING

Det hører til de store Sjældenheder, at anden Del af et Værk udkommer mere end halvandet Aarhundrede efter første, og i dansk Nationallitteratur er det i hvert Fald et enestaaende Tilfælde. Det eneste Eksempel der kendes er Nicolai Jonges Beskrivelse af Hoved- og Residensstaden København, hvis første Tome udsendtes i 1783, medens anden Tome ved Tidernes Ugunst først nu – 162 Aar efter – forelægges Læseverdenen.

Det er dog ikke saaledes at forstaa, at ikke anden Tome meget vel kan staa paa egne Ben. Dens Indhold bestaar af en Række Kapitler, der hver for sig danner et afsluttet Hele, og i Virkeligheden udgør selvstændige Monografier af visse Bydele, hvorimellem navnlig Afsnittene om det man i hine Dage forstod ved det nye København naturligt kan gøre Krav paa at betragtes som noget helt for sig selv. Det er forøvrigt ogsaa de værdifuldeste Dele af det hele Værk der indeholdes i denne anden hidtil uudgivne Tome.

Jonges Bog bygger naturligvis paa tidligere udkomne Arbejder om Københavns Historie, men Forfatteren har ogsaa – og maaske i nok saa høj Grad som sine Forgængere – gjort selvstændige Studier ikke blot i Stadens Arkiver, men ogsaa i Marken. Derved har hans Værk opnaaet en smuk Plads i det attende Aarhundredes Litteratur om Danmarks Hovedstad, saa det vilde være Synd om Værket – da anden Del forelaa udarbejdet i Manuskript – fortsat skulde forblive en Torso. Tilmed er det jævnlig fra kunst- og kulturhistorisk Side fremhævet,

at der i dette Jonges Haandskrift blandt meget andet vi kendte i Forvejen, og endda kendte bedre, tillige var Oplysninger om Forhold og Institutioner man forgæves søgte andre Steder, hvorfor det ogsaa i Tidens Løb har været flittig benyttet. Allerede tidligt i det nittende Aarhundrede har Statistikeren Fred. Thaarup aftrykt Stykker i Datidens toneangivende og af ham selv redigerede Blade, „Dagen", „Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn" og „Nyeste Morgenpost", og senere har mange Kulturhistorikere søgt til Jonges efterladte Manuskript for at finde en eller anden ønsket Oplysning. Det er da kun naturligt, at Selskabet for dansk Kulturhistorie har besluttet at søge denne Kilde offentliggjort; selv om visse Partier af Fremstillingen nødvendigvis maa være forældet og uden Interesse for Forskningen, saa har man dog bestemt sig til at udgive Manuskriptet uden Forkortelser for at opretholde Helheden i Forfatterens Arbejde.

Forfatteren var Præst og hans Livsløb var ganske regelret – det viser ingen Udsving eller spændende Episoder. Han var født i København den 29. Aug. 1725 eller 27, var Søn af en Revisor i Rentekammeret Peder Nielsen, der tillige var Skibsmaaler, og Moderen hed Anna Sophie Einhaus. Worm fortæller i sit Leksikon over lærde Mænd, at hans Farfader var Proprietær i Skaane og hans Farfaders Fader Niclas de Jonge en berømmelig Købmand i Amsterdam. Fra denne lidt sagnagtige Forfader havde han sit Tilnavn. Han blev dimitteret til Universitetet 1745 fra Vor Frue Skole, tog Aaret efter filosofisk Eksamen, men samtidig døde Faderen, og Moderen sad kun smaat i det. Imidlertid sørgede Fakultetet for at den flittige, velbegavede Student fik Kost paa Kommunitetet til sine Studeringers Fortsættelse og 1748 tog han teologisk Eksamen. „Siden den Tid", skriver han i et curriculum vitæ 1754, „haver jeg lagt mig efter de til Filosofien og Teologien videre henhørende Sciencer og anvendt de øvrige Timer paa deres Information og Manuduktion, som mig have været betroede". I Aarene efter Attestatsen var han nemlig en søgt og anset

Manuduktør, der havde informeret adskillige brave Folks Børn til Artium og teologisk Eksamen.

Det varede en rum Tid inden han fik Embede, og da han endelig i 1754 blev Kateket ved Holmens Kirke, var det kun et ringe „Brød" han opnaaede, og tilmed maatte han forsørge en gammel svagelig Moder. Der gik ogsaa adskillige Aar inden han kom videre. Skønt han var „overmaade ekspedit til at præke", blev han først i 1762 Sognepræst i Allerslev, et lille Landsbykald ved Præstø med Indkomster paa noget over 300 Rdr. aarlig, og her sad han Livet igennem pint af Næringssorger. Biskop Balle, der 1787 visiterede paa Egnen, udtaler at han har tilsat baade Helbred og Velfærd ved sin utrættelige litterære Virksomhed, men intet har faaet ud deraf; endnu som en Mand paa tres Aar kæmper han med Armod og Tungsind – „hans Bøger sælges ikke, vort Publikum elsker kun Flyveblade og Paskviller". Selv om Biskoppen ønskede denne flittige og redelige Mand bedre Kaar, da saa mange andre dog havde opnaaet fede Embeder blot ved Ladhed og Dovenskab, saa kom han ikke videre. Han forblev i Allerslev til sin Død 24. April 1789. Hans Enke Geske, en Datter af Peder Arvid Fischer, Konsumptions- og Akciseskriver ved Børsen i København, døde i Præstø 1798.

Meget af Nicolai Jonges vidtløftige litterære Virksomhed er mærket af denne hans Strid for Udkommet. Manden var flittig, havde Ord for at være et hurtigt Hoved, og der er ingen Tvivl om at han havde historisk Sans og Forstaaelse, men meget af det han fik sat i Verden blev hastigt sammenskrevne Kompilationer, der ingen blivende Betydning fik. Det hele blev til en broget Samling af Skrifter med vidt forskellige Emner. Fra hans Haand foreligger en Biografi af Admiral Just Juel, baade paa Dansk og Tysk, en kommenteret Udgave af Fædri Fabler, Oversættelse af Arvieux' Rejse til Konstantinopel, en Bibelhistorie, Anvisninger til Bryllups- og Ligtaler etc. Navnlig var det dog Geografien og Universalhistorien han sysselsatte

sig med. Det var Emner der interesserede Datiden – Kundskaben om den store Verden var eftertragtet paa et Tidspunkt, da Forbindelsen mellem Danmark og Udlandet knyttedes fastere ved den stadig øgede oversøiske Handel, og Oplysningstidens Ideer samtidig vandt Indpas. Jonge gik ud paa at skaffe Haandbøger af den Art – udførlige men alligevel let overskuelige Fremstillinger. Holbergs Kompendier i disse Discipliner, der blot var tænkt som Lærebøger, lagde han til Grund, saaledes at Holbergs Navn kunde gaa ind i Titlen – det gav øget Afsætning og selv mente han ikke det kunde skade nogen. Holbergs Synopsis historiæ universalis bearbejdede han og udsendte den baade i en dansk og en latinsk Udgave, hvoraf den sidste oplevede flere Oplag og udkom baade i København og Leipzig.

Det omfangsrigeste af Jonges Værker var „Ludvig Holbergs Geographie eller Jordbeskrivelse, forfattet efter det af Ham Selv udgivne lidet Latinske Geographiske Compendium, men nu vitløftigere udført". Med Holbergs halvthundrede Sider store Kompendium havde det saare lidet at gøre – det blev til syv digre Kvartbind og afsluttedes først efter Jonges Død. Nogen ublandet venlig Modtagelse fik det heller ikke, det mødtes tvertimod med Indsigelse fra mange Sider; de litterære Journaler kritiserede det skarpt, og Forfatteren maatte forsvare sig i et særlig udsendt Modskrift. Der kan da ogsaa rettes mange Anker mod Enkeltheder i det uhyre Stof han arbejder med, men Værket vidner tillige om Forfatterens Flid og udbredte Læsning, og i Bindene om Danmark og Norge kan der endnu findes en og anden Oplysning, som man forgæves søger andet Steds.

Alt dette er dog nu mestendels glemt – det er kun hans Beskrivelse af Hoved- og Residensstaden København, „forestillende Stadens Tilstand, Beskaffenhed og Mærkværdigheder", der har bevaret hans Navn til Nutiden. De otte Aar han som Kateket færdedes paa Holmen, hvor Fortiden talte højlydt ud af Bygninger og Indretninger, har utvivlsomt skærpet hans Interesse for de historiske Minder der

knyttede sig til hans Fødeby. Dertil kom, at Politimester Erik Torm, der døde i Begyndelsen af 1764, allerede paa et tidligt Tidspunkt opmuntrede ham til at tage denne Opgave op. Jonge fortæller selv i sin Fortale, at Torm gav ham det første Stof til Værket ved at meddele ham „sine egne Optegnelser om Stadens Gader og dertil hørende Anekdoter" og „sit eget store og nitide Kort over Stadens Kvarterer og Gader", og desuden skaffede ham fri Adgang til Raadstuearkivet, hvor han ekscerperede de gamle Protokoller, Brevskaber og Tegninger. Hele dette Materiale stillede han imidlertid til Raadighed for Prokansler Pontoppidan, da denne arbejdede paa sin „Origines Hafnienses", der udkom 1760, og Jonge skrinlagde saa foreløbig sit Forsæt om selv at udgive en Københavns-Beskrivelse.

Men i den følgende Snes Aar var Hovedstaden i en rivende Udvikling – Byen voksede hastigt, mange vigtige Institutioner og Stiftelser oprettedes, saa Jonge besluttede sig til at tage Arbejdet op paany og fuldføre det af ham „forhen begyndte Skrift". Der forelaa nu foruden „Origines" en ny Fremstilling i Pontoppidans Danske Atlas II (1764), men den var „proportioneret efter samme kostbare Værks Beskaffenhed", eller med andre Ord ikke udførlig nok efter hans Hoved. Dette gjaldt ogsaa den Beskrivelse af København, der udsendtes af E. C. Hauber 1782, mens Jonge var i Færd med Udarbejdelsen af sin første Tome, og Thurahs Hafnia hodierna (1748), som han tilfulde var i Stand til at værdsætte og flittig gjorde Brug af, var først og fremmest at betragte som et Værk om Stadens Arkitektur.

Der var altsaa Plads for en Nyskabning og Jonge gik til Arbejdet med stor Grundighed. Arkivstudier var mindre nødvendige, og kunde paa det Tidspunkt næppe heller bringe meget nyt – det historiske Billede skulde efter den nu lagte Plan øjensynlig ogsaa kun være Baggrund for Byens aktuelle Status. Han henvendte sig derfor til en Række ansete og velkendte Embedsmænd for at faa de mest „authentique" Efterretninger paa de forskellige Omraader. Bl. a. fik han

Oplysninger af Thomas Bugge om Observatoriet paa Rundetaarn, af Professor Brünnich om Theatrum Naturale paa Kommunitetet, af Professor Krebs om Artilleriskolen og Gæthuset, medens Weidenhaupt og Wiedewelt gav ham Besked om Kunstakademiet og deres egne Kunstværker – hvortil kom de fleste af Byens Præster som Jonges Referenter og talrige andre. Yderligere supplerede han det indsamlede Materiale med Oplysninger han indhentede hos Byens Øvrighed, hvad vi kan se af en Indførsel i Magistratens Resolutionsprotokol fra 1781. Han var klar over, at det vilde blive et vidtløftigt Værk. „Muligt mig af en Del bliver lagt til Last", siger han i sin Fortale, „at jeg i denne Beskrivelse over København har været alt for vidtløftig, og at mange Partikulariteter og Punktiller kunde have været udeladte. Men muligt en og anden i Tidens Længde kunde til sin Fornøjelse finde her anført det, som han da begærede at vide, og som Hukommelse ved Tidens Ælde havde tabt at tilkendegive Efterslægten". Og det er netop det vi er den flittige Forfatter Tak skyldig for i Dag.

Det var altsaa en gammel Tanke, der i noget ændret Form blev til Virkelighed ved Udsendelsen af den første Tome i Sommeren 1783. Værket fik – efter hvad han selv fortæller – kgl. Understøttelse og blev modtaget med Anerkendelse. Den ansete historiske Forsker Bertel Sandvig, der døde i en ung Alder men alligevel fik Lejlighed til at sætte en rig Produktion i Verden, skrev 1785 en Anmeldelse i Datidens førende litterære Organ, de saakaldte „Lærde Tidender". Han udtaler at Bogen foruden det allerede kendte Stof indeholder „en stor Mængde nye Efterretninger som ellers ingen Steds haves" og ønsker „af Hjertet den værdige Forfatter Tid og Understøttelse nok til snart at kunne udgive os anden Del af dette vigtige Værk". Men „da Værket er af Vigtighed og et fortræffeligt Bidrag til vor Historie", beklager han meget de mange Smaafejl og Unøjagtigheder, navnlig om den ældre Tids Forhold, der er indløbet og som vidner om Hastværk. Deri ramte netop Sandvig Forfatteren

i hans Akilleshæl. Han arbejdede hurtigt og havde ikke altid Tid og Taalmodighed nok til at bringe alle Enkeltheder paa det rene.

Forinden havde Nic. Jonge i Sommeren 1784 andraget Magistraten om Hjælp til Trykning af anden Tome. Første Tome var udgaaet fra Byens fineste Bogtrykkeri, Hofbogtrykker Nicolaus Møllers Officin, og da der ingen Forlægger findes angivet paa Titelbladet, maa man antage, at det er udkommet paa Forfatterens eget Forlag, og den store og smukke Bog har næppe svaret Regning. Magistraten mener dog at maatte svare, at skønt den gerne ser anden Tome komme for Lyset, saa er den dog ikke i Stand til at paatage sig Trykningen eller yde Forfatteren det Forskud paa 500 Rdr., som han har bedt om. Jonge der var en fattig Mand kunde ikke klare det selv, og Manuskriptet blev saa liggende indtil vore Dages Bystyre oprettede, hvad Byens Forfædre i en længst forsvunden Tid havde forsømt, ved at yde et rundeligt Bidrag til Udgivelsen.

— — —

Efter det allerede anførte vil man forstaa, at Jonges Værk nærmest er at betragte som et Hafnia hodierna fra 1780erne, og det er da ogsaa Forholdene i hans egen Tid der interesserer os, ikke hans historiske Udredninger. I de udførlige Kirkebeskrivelser er der mangen en Enkelthed der har Kildeværdi endnu i Dag, og i hans Skildringer f. Eks. af Holmen og Nyboder, af Rundetaarn og Universitetsbiblioteket, af Vajsenhuset og Byens milde Stiftelser – for blot at nævne enkelte Lokaliteter – har man et umiddelbart Indtryk af, at han beretter om Forhold og Ting han har set og undersøgt med egne Øjne. Og det er næppe mange Steder man finder samtidige Oplysninger om saadanne oversete Institutioner som f. Eks. det kgl. Møbel-Magasin paa Kongens Nytorv, hvor man ikke blot faar gode og smukke Møbler, Temaskiner, Lysearme og andet Udstyr, men ogsaa kan købe sig en Kammerherrenøgle – om man da har Brug for den.

Mindre Betydning har de talrige i hans Tekst indførte Gengivel-

ser af Epitafier og Indskrifter. De betragtedes i ældre Tid som et vigtigere biografisk Materiale og af større Betydning end vi, med vore Dages velordnede Arkiver, er tilbøjelige til at tillægge dem. Forfatteren har anset det for sin Pligt at medtage disse Indskrifter i størst muligt Omfang, skønt mange af dem allerede var trykt i Resens Inscriptiones Hafnienses og Pontoppidans Marmora Danica. Dog finder man ogsaa nu og da Indskrifter hos Jonge som man forgæves søger andet Steds. Af mindst Betydning er hans Præstelister, hvis Data for langt den største Del er kendt i Forvejen.

Jonge arbejdede paa anden Tome til kort før sin Død. Vi ved, at han endnu i 1786 brevvekslede med Wiedewelt om Afsnittet angaaende Kunstakademiet og sendte ham Manuskriptet til Gennemsyn, og vi kan konstatere, at Teksten paa sine Steder er ført à jour helt op til Begyndelsen af 1789. Han har stadig syslet med dette Manuskript og indsat talrige Tilføjelser i den oprindelige Tekst, men Slutningen om Forstæderne ser stadig noget fragmentarisk ud. Da der ikke forelaa nogen Mulighed for at faa Manuskriptet udgivet, har det øjensynlig heller ikke faaet den sidste Afpudsning – en Del ufuldkomne eller forkrøblede Tekststeder synes at vise det. Skrivefejl er der heller ikke saa faa af, og det er i det hele mærket af Forfatterens ovenfor skildrede Fortrin og Mangler. Det er derfor klart, at man ved Udgivelsen har maattet lempe paa Teksten hist og her, men der er overalt gaaet frem med Omsigt og Varsomhed. Der er rettet paa Steder hvor der utvivlsomt foreligger Skrive- eller Hastværksfejl, som Forfatteren rimeligvis selv havde faaet Øje paa om han havde underkastet Manuskriptet et sidste omhyggeligt Gennemsyn, og hvor han hist og her har ladet Plads staa aaben til senere Udfyldning eller hvor Teksten er fordærvet, er den lempelig forsøgt reddet ved Tilføjelser i skarp Parentes. Derimod har det ikke været Opgaven at rette paa Steder, hvor vi ved bedre Besked, medens Datidens Kundskab ikke var naaet saa vidt, hvilket gælder baade Kronologi og fak-

tisk Viden. Bindet skal fremtræde som anden Tome svarende til den første der udkom i 1783.

Manuskriptets Ortografi, der ikke altid stemmer overens med den trykte første Tome, er bibeholdt i Udgaven. Efter Teksten findes en Liste over Rettelser, hvor dog rene Skrivefejl eller andre Selvfølgeligheder ikke er medtaget. Udgiverne har tillige benyttet denne Liste til Forklaring af ganske enkelte, ellers uforstaaelige Udtryk, og til at redegøre for Meningen et Par Steder, hvor man har ment det uforsvarligt at rette i Jonges Tekst som den foreligger fra hans Haand. Men der er ikke tilsigtet nogen Kommentering, den der gør Brug af Bogen, maa gøre sig klart, at han benytter en Kilde fra det attende Aarhundrede, da Kundskaben om Tingene var ganske anderledes end nu. Han maa være kritisk indstillet og have Forfatterens oven for skildrede litterære Habitus i Erindring.

Jonges Manuskript opbevares i det kongl. Bibliotek (Ny kgl. Samling Nr. 669, 4to). Det bestaar af to tykke Hefter som i Tidens Løb var bleven skilt fra hinanden, men siden atter er samlet. Det første (Kapitlerne 7-9) havde Werlauff, efter Thaarups Udsagn, „paa en Auktion heldigen erhvervet og derved skaanet for den Forsvindelse, der uden Tvivl er bleven det øvrige Manuskripts Lod". Det har antagelig været en Gang i Tyverne, og Thaarup, der omkr. 1825 havde skrevet en Del Smaastykker om københavnske Kirker i „Dagen", benyttede det 1829 til en lang Række Artikler i sine Blade. Nogle Aar efter har han aabenbart opsporet det andet Hefte (Kapitlerne 10-12) – det tilhørte da Lægen, Professor J. C. W. Wendt, som skænkede det til det kongl. Bibliotek, men Thaarup skulde først have Lov til at benytte det. Det gav saa Stof til en ny Artikelserie i „Dagen" 1834-35. Imidlertid døde Wendt i 1838, Thaarup i 1845, og denne sidste Del af Jonges Manuskript blev da liggende blandt Thaarups Papirer og nedarvedes i Familien, indtil Boghandler E. L. Thaarup endelig i 1881 afleverede det til Biblioteket.

Udgivelsen er af Selskabet lagt i Hænderne paa Dr. *Bjørn Kornerup* og *Undertegnede*. Vi har haft Bistand til Afskrivning og til Læsning af en Korrektur efter Manuskriptet, men har selv overvaaget Udgivelsen og eftergaaet de tvivlsomme Steder, saaledes at Dr. Kornerup overvejende har taget sig af de mange latinske Passager og Undertegnede overvejende af det by- og kulturhistoriske Stof.

EILER NYSTRØM.

Anmærkninger. I Albert Jantzens Biografi af Jonge i Biogr. Lex. (første Udg.) angives hans Fødselsaar, lige som alle andre Steder, til 1727, hvilket stemmer med at han i Allerslev Kirkebog ved sin Død 1789 opgives at være i sit 62. Aar, medens han selv i sit Vita (fra 1754) i Overensstemmelse med Universitetsmatriklen (III, 53) sætter sit Fødselsaar til 1725. I nærværende Skrift (Side 104) nævner han sin „Morbroder" Renteskriver Christen Ruus, tidligere Skibsmaaler; rimeligvis er det en Svoger til Moderen, hvis Slægtsnavn hos Worm angives som Einhaus. – Om Jonge kan iøvrigt henvises til: Sjæll. aabne Breve 1754, Nr. 67, 1762, Nr. 477 (Rigsarkivet); Kirkehist. Saml. 5. R. III, 394; Nye kritisk Tilskuer 1777, S. 58 f., 164 ff.; Nye kritisk Journal 1779, Sp. 365 ff.; Luxdorphs Dagbøger II, 100, 180, 285; Pers. Tidsskr. 5. R. VI, 44; Lærde Tidender 1785, S. 417 ff.; Nyeste Skilderie af Kjbhvn. 1829, Nr. 70 (1. Septbr.) – Fuldstændig Fortegnelse over hans Skrifter findes i Ehrencron-Müllers Forfatterlexikon; til de her anførte Numre af Dagen, Skilderiet og Morgenposten, hvor Uddrag af Manuskriptet er trykt, kan føjes: Dagen 1834, Nr. 126, 27, 40, 44, 45, 62, 63, 69, 88, 202, 53, 75, og 1835, Nr. 182. – Om Jonges her udgivne Manuskript udtaler Chr. Olufsen i sine „Collectanea" (K. 1829), S. 104: Overalt er denne ufuldendte anden Del meget rigere paa antikvariske Mærkeligheder i København end den udgivne første Del af dette Værk.

Den kongelige
Hoved- og Residentz-Stad
Kiøbenhavns Beskrivelse

DEN
KONGELIGE
HOVED- OG RESIDENTZ-STAD

KIØBENHAVNS BESKRIVELSE

forestillende

Stadens Tilstand, Beskaffenhed og Mærkværdigheder i en sammenhængende Orden i de ældste, mellemste og nyeste Tider

ved

N. Jonge *Hafniensis*

Nescio, qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit & immemores non sinit esse sui.
Ovid. Libr. I de Ponto Epist. III. v. 35.

Den anden Tome
Kiøbenhavn 1945 · Gyldendalske Boghandel · Nordisk Forlag
Trykt hos Bianco Luno

INDHOLD

AF

KIØBENHAVNS BESKRIVELSES ANDEN TOME

Første Bog om det gamle eller ældre Kiøbenhavn: Pag.

Syvende Kapitel om Rosenborg-Qvarteer 1

Stadens Gader i Rosenborg-Qvarteer 2

Publiqve Bygninger, Kirker, Stiftelser etc. 8

§. 1. Trinitatis eller Trefoldigheds Kirke 8

Dens Monumenter 18

Dens runde Astronomiske Taarn 27

Det Nye Observatorium Astronomicum 38

Universitætets Bibliotheque paa Kirkens Overdeel 45

Sogne-Præsterne ved Kirken siden dens første Bygning 56

§. 2. Trinitatis Kirkes Fattige Skole 58

§. 3. Den Reformeerte Kirke 60

Pastores I. ved den Tydske Reformeerte Meenighed 64

II. ved den Franske Reformeerte Meenighed 64

§. 4. Poul Fechtels Hospital eller Hamborger Siæle-Boder 65

§. 5. Den Kongel. Danske Porcelaine-Fabrique 66

Anhang til det VII Kap. indeholdende originale Documenter om Tvistigheden i 25 3/4 Aar om Kirkens Sogneskiel 71

Ottende Kapitel om Kiøbmager-Qvarteer 89

Stadens Gader i Kiøbmager-Qvarteer 90

Publiqve Bygninger og Stiftelser 97

§. 1. Kiøbenhavns Hof- og Stats-Rætt 97

§. 2. Stadens militaire Hoved-Vagt 101

§. 3. Stadens publiqve Slagter-Boder 102

§. 4. Den Pullichiske Baandfabriqve 102

Pag.
§. 5. Det Norske agende Post-Expeditions-Contoir 106
Niende Kapitel om Øster-Qvarteer 107
Stadens Gader i Øster-Qvarteer 108
Publiqve Bygninger, Kirker, Stiftelser 119
§. 1. St. Nicolai Kirke 120
Monumenter 138
Sogne-Præster efter Reformationen 161
§. 2. Det konstige Trykværk ved St. Nicolai Kirke 166
§. 3. St. Nicolai Kirkes Fattiges Skole 167
§. 4. Holmens eller Bremerholms Kirke 168
Monumenter 181
Sogne-Præster siden Kirkens Opbyggelse eller Stiftelse 205
Capellanerne ved Kirken 209
§. 5. Chor-Skolen 214
§. 6. Holmens Kirkes Fattige Skole 216
§. 7. Admiralitæts- og Søe-Commissariats Bygning 217
§. 8. Bremerholm eller Gammel-Holm 220
§. 9. Stadens Comædie-Huus eller Theatrum og Skueplads 231
Anden Bog om det nye eller yngre Kiøbenhavn 237
Tiende Kapitel om St. Annæ Øster-Qvarteer 241
Stadens Gader i St. Annæ Øster-Qvarteer 242
Publiqve Torve, Kongelige Slot, Kirker, Stiftelser, publiqve Bygninger etc. 244
§. 1. Kongens Nye Torv 244
§. 2. Kong Christian den Femtes Statua Equestris eller Statue til Hest 245
§. 3. Det Kongelige Slot Charlottenborg 247
Beskrivelse over Det Kongelige Maler-, Billedhugger- og Bygnings-Academie paa Charlottenborg 250
Anmærkning om dette Academies første Andlæg 274
Professorerne, som have doceret ved dette Academie 276
Efterretning om nogle af Professorernes Arbeider:
Professor Wiedewelts 282
Professor Weidenhaupts 286
Botanisk Hauge 290
§. 4. Det Kongelige forhen værende Giethuus 290
Artillerie-Skolen sammestæds 292

Pag.
§. 5. De Bygninger, som ziire Kongens Nye Torv 299
§. 6. Nyehavn 301
§. 7. Den Herre Zebaoths Kirke eller Garnisons-Kirken 303
Sogne-Præsterne siden Kirkens Opbyggelse:
I. ved den Danske Meenighed 309
II. ved den Tydske Meenighed 310
§. 8. Den i Bygning staaende Friderichs-Kirke 312
§. 9. Det Kongelige Søe-Cadet-Academie 315
§. 10. Det Kongelige Opfostrings-Huus 316
§. 11. Det fordum værende grævelige Danneschiold-Laurvigske Pallais..... 322
§. 12. St. Annæ Plads..... 323
§. 13. Den Kongelige Malt-Mølle..... 323
§. 14. Det forenede Handels- og Canal-Compagnies Bygninger, det gamle eller forrige Qvæsthuus 323
§. 15. Det fordum værende Kongelige Slot Amalienborg 327
§. 16. Frideriks-Qvarteer eller Friderikstad 329
§. 17. Frideriks-Plads eller Friderikstads Torv 330
§. 18. Kong Friderich den Femtes Statua Equestris eller Statue til Hest ... 330
§. 19. De fire Palladser, som omgive Friderikplads..... 333
§. 20. Det grævelige Moltkeske Pallads 333
§. 21. Det Kongelige Land-Cadet-Academie..... 334
§. 22. Friderichs Hospital 335
§. 23. Det frie Accouchement-Huus eller frie Jordemoder-Huus 338
§. 24a. Enkedronning Julianæ Mariæ Nye Fødsels-Stiftelse 340
§. 24b. Det Kongelige Chirurgiske Academie 341
§. 24c. Stadens Almindelige Hospital..... 343
§. 25. Det Kongelige Told-Kammer..... 345
§. 26. Det Kongelige Brænde-Oplag..... 352
§. 27. Havnen eller den store Skibshavn, hvoraf Staden har sit Navn, og om Havne-Commissionen 354
§. 28. Det Kongelige Octroyerede Vestindiske Handels-Sælskabs Bygninger.. 355
§. 29. Det Kongelige Octroyerede Østersøeske og Guineiske Handels- [Sælskabs] Bygninger..... 355
§. 30. Nyeholm 356
De Kongel. Orlogs-Skibes Huk eller Havn, hvor de ligge fortøyede 357
Nyeholms Hoved-Vagt 358

Pag.
Murede Skibs-Krahn 358
§. 31. Christiansholm 360
§. 32. Citadellet Friderichshavn 363
Kastel-Kirken eller Friderichshavns Slots-Kirke 364
Sogne-Præsterne ved samme Kirke siden dens Andlæg 364
§. 33. Øster-Port 368
§. 34. Defensions-Værkerne paa Kiøbenhavns Rheed 370

Ellevte Kapitel om St. Annæ Vester-Qvarteer 371
Stadens Gader i dette Qvarteer 372
Kongelig Slot, publiqve Bygninger, Stiftelser etc. 374
§. 1. Rosenborg-Slot 374
§. 2. De Kongelige Caserner 390
§. 3. Stokkerhuset 391
§. 4. Guldhuset 392
§. 5. Abele Cathrines Boder eller Hospital 394
§. 6. Nye-Boder 395
§. 7. Grønland 398
§. 8. Om forhen værende Kongelig Stiftelse Christians-Plejehuus 400

Tredie Bog om Christianshavn 403
Tolvte Kapitel om Christianshavns-Qvarteer 410
Stadens Gader i dette Qvarteer 411
Kirker, publiqve Bygninger, Stiftelser etc. 414
§. 1. Vor Frelseres Kirke 415
Sogne-Præster ved samme Kirke siden dens Andlæg 428
§. 2. Vor Frelseres Kirkes Fattiges Skole 430
§. 3. Frieskolen i Vor Frelseres Kirkesogn 431
§. 4. Friderichs Tydske Kirke 432
Sognepræster ved Kirken siden dens Bygning 440
§. 5. Qvæsthuset (det nye) 442
Dets Præster 445
§. 6. Børnehuset eller Tugthuset 446
§. 7. Den Kongelige Docque 449
§. 8. Beskrivelse over den nye Pompe-Machine i Docquen 452
§. 9. Det Asiatiske Compagnies Handels-Huus 453

Pag.
§. 10. Veterinair-Skolen eller Dyrs-Læge-Skole 454
§. 11. Det Borgerlige Exerceer-Huus 455
§. 12. Christianshavns Torv 457
§. 13. Børnehuus-Canalen 457
§. 14. Steen-Broen eller Børnehuus-Broen 457
§. 15. Den nye Broe, forhen Snorre-Broe 458
§. 16. Land-Etatens Laboratorium 458
§. 17. Søe-Etatens Laboratorium 459
§. 18. Biørnsholm 460
§. 19. Amager-Port eller Christianshavns-Port 464

Anhang om Kiøbenhavns Forstæder, som ligge uden for Stadens fire Porte:

I. Vester-Broe 467
§. 1. Høe-Torvet 468
§. 2. Tømmerpladsene 469
§. 3. Reberbahner 469
§. 4. Et Kattuntrykkerie andlagt i forrige Pesthuusbygning 469
§. 5. En Segldugs-Fabrik 469
§. 6. Falkenergaarden 470
§. 7. Kappunstopperiet 470
§. 8. Det Kongel. Kiøbenhavnske Skyde-Sælskabs Skyde-Bahne 470
§. 9. En Grynmølle 471
§. 10. Kiøbenhavns Fæstnings-Glacier 471
§. 11. Stadens Civil-Etats Rætterstæd 471

II. Nørre-Broe 471
§. 1. Høe-Torvet 472
§. 2. Blegdammene 472
§. 3. Magistratens publiqve Skole 472
§. 4. Det Kongl. Danske Dug-Manufactur 473
§. 5. Inoculations-Anstalten 473
§. 6. Assistenz-Kirkegaardene 473
§. 7. St. Hans's Hospital og Rossets Stiftelse 474
§. 8. En Barkmølle 474
§. 9. Den Foltmarske Kattun-Fabrik 474

Pag.

III. Øster-Broe 474
§. 1. Høe-Torvet 475
§. 2. Skibs-Kirkegaard 476
§. 3. Soldater-Kirkegaard 476
§. 4. Det Almindelige Hospitals Kirkegaard 476
§. 5. Den jødiske Nations Kirkegaard 476
§. 6. Kattuntrykkerier 476
§. 7. Voxblegerier og Voxlysstøberier 476
§. 8. En Segldugsfabrik 476
§. 9. En Manskesters Fabrik 477
§. 10. Det Eskild[sen]ske Baade-Byggerie 477
§. 11. Kalkbrænderier 477
§. 12. Stadens militaire Garnisons Rætterstæd 477

IV. Amager-Port eller Christianshavns-Port 477
§. 1. To Oliemøller til Sæbesyderierne 478
§. 2. Engelsk Steentøy-Fabrik ved Castrup 478
§. 3. Kalkbrænderie 478
§. 4. Krudt-Taarne 478
§. 5. Liimfabriqven 478
§. 6. Gruben-Mølle 478
§. 7. Den Plads, hvor Stadens Ureenlighed udføres paa 478

FØRSTE BOG

SYVENDE KAPITEL

OM

ROSENBORG-QVARTEER

I. ROSENBORG-QVARTEER i Henseende til dets forrige Inddeeling og Strækning begyndte med Trinitatis Kirke; derfra den østre Side af Store Kiøbmager Gade, den nordre Side af Klaræboderne og Myntergaden, den vestre Side af Gothersgaden til Volden, omkring Volden til Tornebusk-Gaden, den østre Side af Tornebuskgaden; det søndre Stykke af Rosenborg-Gaden til St. Giertrudstræde, den østre Side af samme Stræde, Nørre-Torv og Lille Kiøbmager-Gade til Trinitatis eller Runde Kirke.

II. ROSENBORG-QVARTEER i Henseende til den Nye Inddeeling efter Plakaten af 3. Junij 1771, indbefatter nu omstunder følgende Gader: 1.) Klaræboderne, 2.) Myntergaden, 3.) Springgaden, 4.) Landemærket, 5.) Slippen, 6.) Aabenraae, 7.) begge Brøndstræder, 8.) Gothersgade fra Volden til Myntergaden, 9.) Vognmager-Gaden.

III. Rosenborgs Borger-Kompagniets Fahne forestiller en Stork, der staaer og oppiller Frøer af Græsset i Engen. Dette Sindbillede er omgivet med et Løv-Værk tilligemed denne Overskrift: Trætte Ødelægger. Derover staaer Kong Kristian den Siettes Navn i Chiffre med Krone, omgiven med det blaae Ridderbaand, hvori hænger Elephanten. Neden under bemældte Sindbillede sees adskillig Krigs-Armatur af Fahner, Harnisk, [etc.] Allernederst staaer disse Ord: 17. Rosenborg-Compagnie. 40, hvilke Tal tilkiændegiver Aarstallet, da denne Fahne af nye er forfærdiget. Udi de tre Hiørner af Fahnen sees en brændende Bombe. Og i det fierde Hiørne eller øverst ved Fahnestangen sees Stadens Vaaben. Den efter Kongelig Befaling anordnede Qvarteer-Commissarius [og] Qvarteer-Betient, som er befalet at boe i Rosenborg-Qvarteer, for at skulle paaagte under Stadens Politie-Mester alt, hvad den [al]mindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn bære paa sin gallunerede Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af guul og hvid Coleur.

IV. Om Stadens Gader, som henhøre under Rosenborg-Qvarteer, er følgende mærkværdigt, i Henseende til de ældre Tider saa og Egnens Situation, at anføre:

A. Claræ Boder. Denne Gade har faaet sit Navn af St. Claræ Kloster, som var et katholsk Nonne-Kloster, stiftet af Kong Hansis Dronning Christina Aar 1505, da hun frisk og vel var kommen tilbage til Kiøbenhavn fra Sverrig, hvor hun i tre Aar havde opholdt sig i Stokholm og været ude af Riget, men var nu kommen paa frie Fod igien. (Herom kand efterlæsis L. Holbergs Danmarks Riges Historie Tom. I pag. 830). Dette St. Claræ Kloster-Bygning med Kirke og Kirkegaard tilligemed Hauge eyede al den Grund, som ligger imellem Claræboderne og Silkegaden, saa og Gammel og Nye Mynt lige til Brøndstrædet. St. Claræ Kloster stod ikkun faae Aar ved Magt; thi i Reformationens Tid gik det med alle de øvrige katholske Kirker overstyr, hvorefter samme Kloster blev anvendt til andet Brug. Thi

den eene halve Deel af St. Claræ Kloster blev anvendt til et Giethuus eller et Canon- og Klokkestøberie, førend samme Indretning blev anlagt i St. Petri Kirke; men den anden halve Deel af Klosterbygningen blev indrættet til en Kongelig Mynt, hvoraf Myntergaden, Gammel og Nye Mynt have faaet sit Navn. (See E. PONTOPPIDANS Orig. Hafniens. pag. 163, 190 og 289. Ligeledes I. L. WOLFS Encomion Regni Daniæ, Khvn. 1654 pag. 374). Paa den Plads, hvor ommældte St. Claræ Kloster havde staaet, berætter baade bemælte I. L. WOLF i sit Encom. pag. 374, saa og JOACH. WIELAND i sin chronologiske Beskrivelse, at Kong Kristian den Fierde havde begyndt en nye Kir[kes] Fundament og Grundvold at lægge, hvilken Kirke skulle være kalden efter hands Dronning Anna Catharina. Men formedelst den kort [efter] indfaldende Krig imellem Danmark og Sverrig, fik samme [paabe]gyndte Kirkebygning ingen Fremgang, men ved høybemældte Dronni[ngs] Dødsfald i Aaret 1612 gandske ophørede, hvorpaa Pladsen til borgerlige Bygninger af Henrik Møller, kongel. Maj:ts Tolder i Kiøbenhavn, blev anvendt og bebygget. Den ene Side af Klaræboderne har tilforn hørt til Rosenborg-Qvarteer, og den anden Side til Kiøbmager-Qvarteer.

B. MYNTER-GADEN, nemlig:

(a.) GAMMEL-MYNT er den Gade, som løber i lige Linie med Vognmager-Gade ned til Kristen Bernikovstræde. Her har i fordum Tid været en ASSISTENZ-KIRKEGAARD til Liig at begrave paa, hvilken store Plads (beliggende bag ved Husene af Gadens nordre Side) var Levninger af St. Claræ Klosters Kirkegaard. Men da Assistenz-Kirkegaardene – i fordum Tid indtil Aar 1760 var i Kiøbenhavn tre Assistenz-Kirkegaarde, neml. 1.) LINDEN udi Fiolstræde, 2.) WISMAR paa Gammel Mynt, og 3.) LANDGRÆVEN i Adelgaden – til Stadens Kirker bleve indrættede Aar 1760 uden for Nørre Port (læs herom i dette Skrifts første Tome pag. 67 og 331), blev denne ommældte Kirkegaards Plads udskiftet til de paagrændsende Huus-Ejere, saa at de kunde

faae større Gaardpladse og Grunde til deres Huuse. I denne Gade har Skræder-Lauget deres selvejende Laugs-Huus.

(b.) Nye Mynt, som almindelig i daglig Tale kaldes Myntergaden. Denne Gade løber med den ene Ende ud til Gothersgaden og med den anden Ende til Springgaden. Paa den søndre Side af Gaden ligger de saa kaldede Hamborger-Slæleboder, eller Poul Fechtels Hospital, hvorom findes nærmere Efterretning anført siden ved §. 4. Men paa den nordre Side af denne Gade laae tilforn Brøndstrædes Slæleboder eller Hospital, hvilket tilhørte de Fattiges Væsen eller Convent-Huset i Kiøbenhavn. Efterat de to andre smaa Hospitaler, hvilke kaldtest Lille Wartou og Vester-Hospital, vare Aar 1747 blevne forenede med Brøndstrædets Hospital, saa fik nu omtrent 180 fattige og svage Personer Plads derudi tilsammen. Alle disse Lemmer nød, foruden frie Huus, ogsaa en ugentlig Almisse af Convent-Huset. Dette Hospitals Hovedbygning, tilligemed Indgangs-Porten dertil, var i Myntergaden, bestaaende af Grundmuur, 9 Fag breedt og to Etager høyt, med à parte Kiælder under Bygningen, men Hospitalets Grund gik igiennem [til] Brøndstræde, hvorudover dette Hospital førte Navn af Brøndstrædets Hospital. Foruden nogle nummererede Værelser, forsynede med Kakkelovne, til 130 Qvindfolk og 40 Mandfolk, havde dette Hospital ogsaa to Sygestuer. Lemmerne nød ugentlig fra 16 til 28 Skilling. Ved Siden af Hovedbygningens Indgangs-Port var ogsaa en særskildt Vaaning til Hospitalets Præst, som tillige altid var Præst til Abel Kathrinæ Hospital i Tvergaden. For Lemmerne var indrættet en liden Kirke-Sahl til Guds-Tienestes Holdelse. Men da det Store Almindelige Hospital blev Aar 1768 opbygt i Friderikstad, bleve alle Lemmerne i Brøndstrædets Hospital forflyttede og indlagte deri. Hvorpaa Brøndstrædets Hospitals tilhørende Bygninger tilligemed Præsteboligen blev ved offentlig Auction bortsolgte. Nu haver Muurmester-Lauget her sit selvejende Laugshuus. Udi Myntergaden ligger ogsaa Stadens To og Tredive

Mænds Skole for fattige Borger-Børn. Denne publiqve Skole er stiftet den 29. January Aar 1773 paa Kong Kristian den Syvendes Fødsels-Fæst og blev samme Aar den 10. May høytideligen aabnet udi Directeurern[es] Nærværelse og indviet ved Bøn og Sang, da Hr. Jørgen Østrup, Kapellan ved St. Nikolai Kirke, holdt en Inaugurations-Tale over det bibelske Sprog Jeremiæ III Kap. 4 Vers: Skulle Du ikke fra nu af kalde mig: Min Fader! Du er min Ungdoms Ledere. Udi denne Skole nyde 32 Børn frie Underviisning i alle fornødne Kundskaber og nogle af dem nyde hver Aar Klæder og anden Hielp.

C. Gothers-Gade. Denne Gade er en anseelig stor, breed og meget lang Gade, andlagt i en snor-ræt lige Linie, og gaaer tvert igiennem Staden fra Nørre Vold og adskiller den ældre Deel af Staden fra den nyere Deel; hvorudover den gunstige Læser finder meere Efterretning om Gothersgaden i den anden Bogs XI Kapitel ved Litr. A., som handler om den nyere Deel af Staden. Men eftersom Gothersgaden er deelt til tre forskiællige Qvarterer, saa har man alleneste i denne Paragraph at anføre saa meget af den vestre Side af Gothersgaden, som hører til Rosenborg-Qvarteer, nemlig fra Volden til Myntergaden. Paa denne vestre Side af Gothersgaden ligger den Reformeerte Kirke, som blev bygt Aar 1688. Om den Reformeerte Kirke forekommer siden vidtløftigere Efterretning ved §. 3.

D. Slippen. Denne Gade løber ud til Gothersgaden og har faaet sit Navn deraf, at Stadens gamle Befæstning slap her og havde Ende i denne Egn, førend Fæstnings-Voldene bleve udvidede paa denne Kant af Staden.

E. Brøndstræde; hvilket Navn tvende Gader (nemlig: Store Brøndstræde og Lille Brøndstræde) fører af nogle Vand-Brønde, som i fordum Tid vare gravne her i den nedrige Grund af Staden og havde deres Vand fra Pusterviigsstrand, førend samme færske Søe blev opfyldt. Om Brøndstrædes Hospital, som havde Udgang til denne Gade, er nyelig forhen mældt sub Lit. B. (b) pag. 4.

F. LANDEMÆRKET. Hvilken Gade gaaer med den ene Ende til Gothersgade og med den anden Ende til Lille Kiøbmagergade. Navnet paa Gaden giver tilkiænde, at her har i de allerældste Tider været Stadens gamle Grændseskiæl og et Landemærke imellem Landsbyen Serretsløv (som ved Stadens Grunds Udvidelse blev Aar 1526 nedbrudt, hvorom er mældt i den første Tome pagina 10) og Staden Kiøbenhavn, førend den blev befæstet med Volde og Graver. Paa den nordre Side af denne Gade ligger en Herbergeer-Gaard, AVLSGAARDEN kalden, hvor Reysende kand faae Logemente. Samme Avlsgaard er Aar 1508 givet og skiænket til St. Jørgens Capell og Hospital, og laae uden for Staden strax ved Pusterviigsstrand; hvilket sees af en Tegning eller Prospekt af Kiøbenhavn Aar 1520, som giæmmes i Stadens Archiv. Den nordre Side af Trinitatis Kirke, hvis Kirkegaard er omgiven med en lang Brandmuur, vender ud til denne Gade. Ligeledes samme Kirkes Sprøyte-Huus. Altsammen beliggende paa den søndre Side af Gaden.

G. AABENRAAE, eller (som Andre formeener at være rættere skrevet) AABENVRAA. Navnet paa denne Gade viiser tydelig, at denne Egn eller Kant af Stadens Grund har i de allerældste Tider været en aaben Vraa eller Udkant af Staden, som er allersildigst befæstet med Muure og Volde, men havde kun et langt Plankeværk til Indhegning, fordi Pusterviigs brede Vand og Strand gav Sikkerhed og Lukkelse nok for Staden i de allerældste Tider. Dette kand sees af nys forommældte Tegning eller Prospekt over Kiøbenhavn (E. PONTOPPID. Orig. Hafn. pag. 20). Ellers er at mærke i Henseende til Stadens forrige Fæstnings-Værkers Situation, at fra øverst i Gaden Aabenraae, hvor nu den Reformeerte Kirke staaer bygt, og lige ned indtil Grønnegade gik Stadens gamle Øster-Vold; og Vold-Graverne vare paa det Stæd, hvor nu Gothersgade er andlagt; hvilke dybe Graver bleve alle opfyldte, da de gamle Volde bleve sløyfede ved Stadens og Fæstnings-Værkernes Udviidelse, hvorpaa al den indtagne nye Grund blev af-

stukken i Gader og Bygge-Pladser og derefter anviist alle dem, som der vilde bygge Gaarde og Huuse.

H. PUSTERVIIG. Denne Gade (som er lukt i den østre Ende, men gaaer ud til Kull-Torvet med den anden Ende) har sit Navn af et stor[t] færsk Vand, PUSTERVIIG kaldet. Hvilken Søe laae i de allerældste Tider uden for Byen og med sit Vand af dens brede, flade Strand oversvømmede den omliggende Egn, som da var gandske ubeboet paa denne Kant af Staden. Bemældte PUSTERVIIG-SØE har i fordum Tid været den gamle Stads yderste Ende mod Østen. Baade den forhen anmældte Prospekt af Stadens Situation viiser det, saa ogsaa et Manuscript af den Rostgaardske Donation No. 74, som giæmmes paa Universitætets Bibliothek, bevidner det samme. At den østre Plads af den flade Pusterviigs Strand blev med stor Bekostning indpælet og opfyldt i Aaret 1447, ommældes i selvsamme Manuscript. Den sidste Stavelse af denne Søes Navn viiser udtrykkelig, at den har skaaret sig ind i en Viig eller Bugt, efter E. PONTOPPIDANS Meening i Orig. Hafn. pag. 23. Men ved Stadens Befæstelse og Stads-Grundens Udvidelse paa denne Kant er dette Vand eller Søe bleven Tid efter anden gandske opfyldt; ligesom det skeedte med Kattesund, hvorom er mældt i dette Skrifts første Tome pag. 64.

I. VOGNMANDS-GADEN, eller i daglig Tale VOGNMAGER-GADEN. Det er troligt, at denne Gade har faaet sit Navn af de Vognmænd, som her have boet jævnsides hos hinanden ved den da ubebygde Plads nær ved Stadens Volde, førend de blevne nedrevne og sløyfede ved Fæstningens Udvidelse (hvorom nys er mældt ved Lit. G. pag. 6). Thi det gamle Kiøbenhavns Grændse paa den østre Side ned mod Sønden gik imellem Vognmager-Gade og Pilestræde forbi Gammel-Mynt. Og de her inden for liggende Qvarterer vare paa den Tid ikkun meget slet bebygte paa Landsbye-Maade med klinede Leervægge og Straae-Tag. Ved denne Leilighed af Gadens Nævnelse vil man (eftersom Staden nu er folkerigere, og adskillige Slags Vogne i større Antal sees

daglig at kiøre paa Gaderne) anføre til Publikums Efterretning, at Aar 1771 den 18. July blev af Politiet befalet, at alle Vogne skulle males med Bogstaver og Nummere paamales med Olie-Farve, hviidt paa sort Grund, eller sort paa hviid Grund. Nemlig paa det Kongelige Bryghusets Vogne K. B. Paa Frie-Bryggernes F. B. Paa Muurmesternes M. M. Paa Tømmermesternes T. M. Paa Brændeviinsbrænderes B. B. Paa Sand-Ageres S. Og de, som have flere end een Vogn, skal sætte a. b. c. Over hver Mands Vogn og Ejernes Navne holdes Protokol paa Politie-Kammeret paa Stadens Raadhuus.

K. Spring-Gaden, hvis ene Ende løber ud til Landemærket, og den anden Ende ned til Hiørnet af Myntergaden. Den østre Side af Trinitatis Kirkegaard, der er indhegnet med en høy Brandmuur og Port, vender ud til denne Gade. Igiennem samme Kirkegaards-Port falder for gaaende en meget behagelig Giennemvey og skyggefuld Allee (besat med Linde-Træer paa begge Sider af den med Stakkitværker inddeelte Kirkegaard) ud igiennem den anden Kirke-Port til Store Kiøbmager-Gade.

L. Rosenborg-Gaden har sit Navn af det Kongelige Rosenborg Slot og Hauge, som ligger lige ud for Gaden. Den nordre Side af Reformeert Kirke med sin indhegnede Kirkegaard vender ud til denne Gade.

M. Lille Kiøbmager-Gade, hvilken Gade gaaer vel i lige Linie med Store Kiøbmager, men dog tager sin Begyndelse ved Landemærket og gaaer til Kull-Torvet.

V. Udi Rosenborg-Qvarteer forekommer følgende publique Bygninger, Kirker, Stiftelser, nøyagtigere at beskrive:

§. 1.

Trinitatis Kirke eller Hellig Trefoldigheds Kirke, men i daglig Tale Runde Kirke, saaledes kalden af sit runde astronomiske Taarn, er beliggende paa Store Kiøbmager-Gade paa Hiørnet ved

Landemærket, og er i Ordenen den femte af Stadens Sogne-Kirker. Denne Kirke er anordnet af Kong Kristian den Fierde at bygges. Og blev den første Grundsteen til Kirkens Grundvold lagt af høybemælte Konge selv den 7. July Aar 1637, og Bygningen derefter fortsat ved Muurmester JØRGEN SCHEFFEL fra Bern under Opsyn af Borgemester STEEN WINCKEL og Professor Astronomiæ CHRISTIAN LONGOMONTANUS. Men for Indretningen af det til et Observatorium Astronomicum bestemte runde Taarn, 150 Fod høyt og 60 Fod bredt, skulle Professor LONGOMONTANUS allene raade. Efter tyve Aars Forløb blev heele Bygningen fuldfærdiget den 7. July Aar 1657, da den sidste Steen blev indsat af da værende Muurmester ANDERS FRICH. Men Aaret tilforn, da Kirkens indvortes Prydelser vare færdige, blev Kirken paa Hellig Trefoldigheds eller Trinitatis Søndag Aar 1656 med stor Pragt og Høytidelighed indviet ved en Dansk og en Latinsk Prædiken udi Kong Friderik den Tredies, den Kongelige Kron-Printz Kristians V og Hertug Ernst Günthers af Sønderborg, deres høye Nærværelse. Den Danske Prædiken blev holden af den Siællandske Biskop, DR. HANS SVANE; men den Latinske Prædiken blev holden af Doct. og Professor Theologiæ THOMAS BANG. Da Guds-Tienesten var til Ende, lod Kongen alle Professorerne ved Universitætet, som da vare 16 i Tallet, spise paa Slottet ved sit eget Kongelige Taffel, hvortil han havde Dagen tilforn ladet dem indbyde.

Kirkens kostbare Bygning var fra Begyndelsen allene destineret til en Studenter-Kirke for de Studerende ved Akademiet, og til et Universitæts-Bibliothek, hvilket ogsaa forvares i Kirkens Overdeel, som hviler paa tvende Rader høye og smalle Pillarer inde i Kirken, og udvendig imellem Kirke-Vinduerne sees høye Forsprings-Pillere, som styrke Kirkens høye Mure. Aar 1658 den 6. July gav Kongen Universitætets Professorer Jus Patronatus til Kirken. Aar 1661 den 18. Novembr. lagde Kongen nogle visse Indkomster til Trinitatis Kirke. Aar 1670 den 1. Juny udkom et Rescript, hvad Deposituri

skulle betale til Trinitatis Kirkes Kapellan. Aar 1674 den 10. January udkom et Kongeligt Rescript, at unge Studentere skulle have Præstekiole paa, naar de prædikkede. Aar 1677 den 2. April udkom et Kongeligt Forbud, at Kirkebetientere ikke maa tages til Soldat. Aar 1683 den 24. Marty udkom Anordning om Kirkebetienternes Indkomster. Udi 27 Aar forblev Kirken efter sin første Hensigt allene til Studenternes Brug, da der tillige fra Aar 1662 i tyve samfulde Aar holdtest i denne Kirke paa tolv Høytids-Dage om Aaret ved Tolv-Slæt, en Latinsk Tolv-Prædiken af Doct. og Professor Theologiæ JENS BIRKEROD, som derfor nød aarlig 50 Rdr. af Academiet; ved samme Guds-Tieneste bleve ogsaa siungne Latinske Psalmer. Men Aar 1683 blev Trinitatis Kirke giort af Kong Kristian den Femte til en ordentlig Sogne-Kirke udi Staden, eftersom den var stor nok til at kunne rumme baade Studentere og Borgere tillige. Til Trinitatis Kirke-Sogn at bestæmme bleve derfor nu henlagte de mod Østen efter Stadens og Fæstningens Udvidelse beliggende nye Qvarterer og Gader, hvilke aarligen tiltoge i Bygninger og Indvaaneres Tal, efterdi den runde St. Annæ Kirkes Bygning (hvilken ellers var bestemt til en Sogne-Kirke for disse nye Qvarteerers Beboere i Nye Kiøbenhavn) blev efter Stadens Beleiring ikke længere fortsat, men blev omsider gandske nedbrudt, fordi den laae det andlagte Citadelle Friderikshavn alt for nær. (Om denne St. Annæ Kirke (Anna rotunda) forekommer meere Efterretning [i] den II Bogs XI Kapitel §. 7 om Grønland.) Efter en langvarig i tyve Aar førte hæftig Dispute, som Trinitatis Kirkes Præster havde med Vor Frue Kirkes og St. Nicolai Kirkes Ministerio om Trinitatis Kirkes Sogne-Skiæll, og efter adskillige Commissariers ulige Kiændelse i denne omtvistede Sag, blev omsider Trinitatis Sogns rætte Grændser fastsat ved en Kongelig Forordning af 2. Marty Aar 1686, som nu viiser, hvor stor Trinitatis Sogn skulle være, og hvilke Gader dertil skulle henhøre. Til en fuldstændig Efterretning for Eftertiden har ieg ved Slutningen af dette VII Kapitel, som et Anhang

dertil, anført de hidtil utrykte autenthique Documenter, den Dispute andgaaende.

Af anseelige Familier, som fra Kirkens Bygning have udvalgt sig Begravelser i denne Kirke ere: De GERSTORPHERS, da Rigens Drost, Hr. Joachim Gersdorph er her begraven i Choret den 23. Febr. 1674. De LUXDORPHER have deres Begravelse bag Altaret, hvori ligger Frue LUXDORPH den 22. Janv. 1690, Envoje BOLLE LUXDORPH den 12. Janv. 1699, CARL LUXDORPH den 20. Juny 1710, Frue LUXDORPH den 3. Marty 1713. Ligeledes de KØRBITZER, neml: Geheime-Raad KØRBITZ 1682, Ober-Secretair KØRBITZ den 7. Janv. 1727. Græverne af FRIIS. Og von STØCKENER, neml: Geheime-Raad VON STØCKEN Aar 1681, Envoje VON STØCKEN Aar 1710, Admiral VON STØCKEN Aar 1711, General-Lieutenant VON STØCKEN 1727. Frue Hofmester-Inde VON PLATEN Aar 1695. Etats-Raad JØRGEN EHLERS, som har stiftet Collegium Elersianum, begraven 9. Marty 1692 og forhen hands tvende Døttre, som omkom i Amalienborg-Slots Ildebrand, begravne den 21. April 1689. Doct. HANS LETH, Kongel. Confessionarius, den 10. Septb. 1688. DIDERICH FUIREN 1656. Profess. RASMUS BROCHMANN. Profess. JØRGEN EILERSEN 1696. Professor Dr. MATTHIAS JACOBÆUS 1688. Mag. JENS JUSTESEN, Kirkens første Sogne-Præst, den 18. Febr. 1684. Mag. ALBERT WITH, Kirkens Sogne-Præst A. 1715. Mag. CHRISTIAN LEMVIG, Kongl. Confessionarius, 1724. Mag. BLICHER 1719. Profess. ARNAS MAGNUSSEN 1730. Etats-Raad og Profess. Lingv. Græcæ HANS GRAM 1748. Justitz-Raad og Profess. Eloquentiæ JOHAN PETER ANCHERSEN 1765. I Choret sees det prægtige Schakiske Marmor-Monument over Felt-Herre SCHACK, som her blev begraven den 8. May 1676. Inscriptionerne paa alle Monumenter findes siden anførte.

TRINITATIS KIRKES Bygning leed i Stadens store Ildebrand i October Aar 1728 allermindst af alle Stadens Kirker. Thi endskiønt Kirkens Overdeel, hvori Universitætets Bibliothek stod forvaret, gandske afbrændte, og Kirkens indvendige Prydelser med Monumenterne

bleve aldeles fordærvede af Ildens fortærende Lue, saa dog alligevel forbleve Kirkens tilbagestaaende Mure saavit ubeskadigede, at man hastigere kunde komme i Stand med denne Kirkes Istandsættelse end med nogen af de øvrige opbrændte Kirker; thi baade Murene og Pillerne holdt got ud mod Ildens Magt, men Taget og de indvortes Ornamenter i Kirken maatte gandske giøres af nye. Hvorudover baade Prædikkestoel, Altaret og Orgelværket bleve efter Ildebranden langt smukkere, end de tilforn havde været. Imedens Kirken stod efter Ildebranden under Bygning og Reparation, holdt Trinitatis Meenighed sin offentlig Gudstieneste i den Herre Zebaoths Kirke eller Garnisons-Kirken; men Brudevielser, Barnedaab og Skriftemaal bleve forrættede i Regenz-Kirken. Med Kirkens nye Bygning og indvortes Prydelser blev man saa hastig færdig, at Aar 1731 den 7. Octobr. blev den første Prædikken og Guds-Tieneste efter Branden igien holdt her i Trinitatis Kirke. Kirkens, tilligemed sit runde astronomiske Taarns, Aftegning stukken i Kobber findes i THURAS Hafn. Hod. Tab. XCII. Ligeledes i PONTOPP. Atlas Dan. Tom. II.

Kirkens Bygning er udvendig 86 Alen lang, til Taget er den 35 Alen høy, men til Rygaasen af Taget 55 Alen høy. Indvendig er Kirken 81 Alen lang og 29 Alen bred, har meget høye Kirke-Vinduer, hver af 17 Alens Høyde, og otte paa hver Side af Kirken, hvorudover Kirken er indvendig meget lyys og af skiøn Anseelse. Kirkens Overdeel, hvori Universitætets Bibliothek er opsat langs over Kirken, hviler paa tvende Rader af meget høye og smalle ottekantede Pillarer, hvilke ere med tykke Jernstænger sammenføyede for at styrke dem destobædre til at bære. Kirkens mellemste Gang lige for Altaret er imellem bemælte Pillarer.

ALTARET er meget ziirlig udarbeidet af Egetræe, ligeledes er Prædikkestolen ogsaa forfærdiget af Egetræe. Begge Deele ere meget nætte giorte efter Bygnings-Konstens Regler. De havde i mange Aar Egetræets naturlige mørkegule Farve, som faldt meget smukt i Øynene;

men Aar 1756 bleve baade Altaret og Prædikkestolen ved een af Meenighedens Lemmers godgiørende Donation ziirligen mahlede og med Forgyldning prydede. Orgelværket er ligeledes ziirligt og prydet med en Deel Billedhugger-Arbeyde, altsammen af Egetræe forfærdiget, hvilket ogsaa i nogle Aar havde ikkun Egetræets naturlige mørkegule Farve og sin egen Coleur. Men Aar 1757 ved afgangne Brygger Lars Grieses Legatum blev baade hele Orgelværket sat i en complet Stand, saa og al Egetræet ziirlig mahlet og med Forgyldning prydet. Hvilket altsammen gav Kirken en skiøn Anseelse.

Paa Altar-Tavlen staaer med forgyldte Bogstaver dette bibelske Sprog: Ephes. II. 8, 9, 10 V. I ere blevne Salige af Guds Naade formedelst Troen og det ikke af Eder. Det er en Guds Gave, ikke af Gierninger, paa det ikke Nogen skal rose sig. Thi Vi ere Guds Gierninger, skabte i Christo Jesu til gode Gierninger, til hvilke Gud tilforn beredte os, at vi skulle omgaaes i dem. Under Crucifixet paa Altar-Tavlen sidder tvende Engle, holdende hver et Skildt, hvorpaa staaer følgende Sprog. Paa det første Skildt: Lucæ XV. 7. Der skal være Glæde for Guds Engle. Paa det andet Skildt: Over en Syndere, som omvender sig. Dette af Egetræe overmaade smukt udarbeidet Altar blev ved Brændeviinsbrænder Lars Nielsens Enkes Gavmildhed (thi hun gav 1200 Rdr. til Altar-Tavlen og Prædikkestolen at lade i Stand sætte med Mahling og ægte Forgyldning etc.) nu overmaade smukt mahlet og med ægte forgyldte Zirater prydet. Efter bemælte Donatricis Paastand blev ogsaa af samme Capital bekostet Aar 1757 et nyt rødt Fløjels Altar-Klæde, besat med to Rader ægte Guld-Galoner, hvilket kostede 59 Rdr. 1 Mk. 8 Sk. Altaret har kostbare Ornamenter, hvilke maa tilskrives afgangne Brygger Jens Larsen Grieses Gavmildhed, som Aar 1757 forærede 3000 Rdr. til Kirkens indvendige Prydelser. Efter Donators Villie blev strax anskaffet baade et nyt Fløjels Altar-Klæde og en nye Fløjels Messe-Hagel af fiin ægte carmosin-rødt Fløjel, hvortil gik 24½ Alen Fløjel à 27 Mk.

Alen og 18 Alen Trille til Underfoder. Dernæst blev ogsaa giort tre Par Guld-Hager til Messe-Hageler, som tillige er broderet, og en broderet Krands om Donators Navn sat paa Altar-Klædet. Begge Deele ere besatte med brede Guld-Galoner, vog 49½ Lod og med smallere dito, vog 7⅞ Lod, hvilke have kostet i alt 277 Rdr. 2 Mk. 5 Sk. Dernæst blev bekostet en nye Messe-Skiorte af fiint hollandsk Lærred med fine nye Kniplinger om Halsen, i Brystet og omkring Armene. Endvidere blev bekostet en nye Altar-Dug af samme Slags fine Lærred med fine, brede, takkede Kniplinger rundt omkring. Nok en nye Altar-Dug af samme Lærret, hvortil Kniplingerne af den forhen værende gamle Altar-Dug bleve forbrugte, samt kiøbt fire Drejels-Servietter til at bedække Altar-Dugen og dens Kniplinger med paa det Stæd, hvor Præsten staaer, at den ikke skal opslides for hastig, hvilket altsammen kostede 36 Rdr. 1 Mk. 8 Sk. Til at forvare alt dette nye, kostbare Altar-Tøy blev ogsaa bekostet en nye anstrøgen Kasse med Laas og Nøgel til.

Ligeledes hører til Altaret tvende nye meget høye og store Sølv-Lysestager af prægtig udpuklet Arbeide, Kiøbenhavns Prøve; disse Stager veje tilsammen 1359 Lod 2 Qvintin. Nederst paa Foden af dem staaer Donators Navn, betegnet med de to Bogstaver L. G. De ere bekostede af den Griesiske Donation efter Donators Villie. Tilforn havde vel Kirkens Altar to gamle Sølv-Lysestager, som vejede 548 Lod 2 Qvintin; men nu bleve disse gamle Altar-Stager (hvis Værdie, beregnet à 3 Mk. 12 Sk. Loddet, var 342 Rdr. 4 Mk. 14 Sk.) tagne til Hielp og i deres Stæd bleve nu to gandske nye, men langt større og anseeligere Altar-Lysestager af udpukled Façon giorte og bekostede. Disse to nye, store Sølv-Lysestager, tilligemed tilhørende Form, Overtræk og Arbeids-Løn, saavelsom ogsaa at lade den store Communion-Kalk med tilhørende Patell stærkt forgylde op paa nye, kostede i alt 1086 Rdr. 2 Mk. 12 Sk., altsammen bekostet af det Griesiske Legatum.

Vasa Sacra ved Altaret ere: To store Sølv-Kander til Messe-Viin.

Den største forgyldte Sølv-Altar-Kande til Communion-Viin vejer 197 Lod; paa Laaget af den er Christus med sine Disciple i Nadveret forestillet udi drevet eller forhøyet Arbeide. Den mindre Sølv-Kande til Communion-Viin vejer 130 Lod. Dernæst haves en meget stor Sølv-Kalk, stærk forgyldt baade indvendig og udvendig, med Inscription: Denne er Trinitatis Kirkes Kalck, med behørig Disk. Et stort Sølv-Patell, ligeledes stærk forgyldt overalt. Begge disse vejer tilsammen 97 Lod. En fiirkantet Oblat-Æske af Sølv, vog 40 Lod med et Crucifix liggende oven paa Laaget. En mindre, men rund Oblat-Æske af Sølv, vægtig tretten Lod to Qvintin, med denne Inscription:

Her er den rætte Ark, det Himmel-Manna giæmmer,
Hvorved min Jesum Jeg i Verden aldrig glemmer.
1685 D. H. R. D.

Bag Altaret paa en sort Ege-Tavle, fæstet til Muren, staaer følgende Latinske Inscription med ophævede forgyldte Bogstaver:

Felices Nimium, Rerum Quos Seligis Autor;
Quosque Sequestratos ad Tua Sacra Vocas!
Sancta Zionæi Gens Hæc colet Atria Templi:
Mille Voluptates Adferet illa Domus.

Udi Kapellanens Skriftestoel staaer med forgyldte Bogstaver følgende Latinske eligeaske[!] Vers:

O! Quibus illiciis Belli Deus inclyte Præses!
O! Quibus imperiis Me Tua Templa Trahunt!
Cor Micat, Exsultant Fibræ Vox infremit, illis
Dum Simul & Sacro Numinis Ore Fruar.

Choret er i Kirkens mitterste Gang adskildt fra Kirken ved et Tralværk, ziret med korte Messing-Pillere, men i de to andre Gange med et høyt, vel udarbeidet Jern-Gitterværk.

Prædikkestolen (som tilforn er mældt) havde i mange Aar sin naturlige, mørkegule Egetræes Couleur; men Aar 1756 ved Brændeviinsbrænders Lars Nielsens Enkes milde Donation blev den sat i smuk Stand baade med Maling og Ziraternes ægte Forgyldning. Foran paa Prædikkestolen udi et af tvende Engle holdet forgyldt Skildt læses dette bibelske Sprog: Jeremiæ III. 15. Jeg vil give Eder Hyrder efter mit Hierte; De skal føde Eder med Kundskab og Forstand.

Lige over for Prædikkestolen tæt op til een af Kirkens Pillere staaer, udi et marmorered og med forgyldte Zirater prydet Futteral, et af Uhrmager Abel forfærdiget nyt Uhrværk, som paa tre Sider viiser, baade hvad Klokken er og tillige slaaer baade Qvarteerer og fuld Slag. Dette Uhr er ogsaa af det forommældte Griesiske Donation efter Donators Villie bekostet, Kirken til Prydelse og Meenigheden til Nytte. Uhret i sig selv har kostet 160 Rdr., Billedhugger-Arbeydet med Uhrfutteralet 24 Rdr., dets Maling og Forgyldning 19 Rdr. 5 Mk., tilsammen 193 Rdr. 5 Mk. Til dette Kirke-Uhrs aarlige Reparation er efter Grisiani Legati Executorum Villie af 20. November Aar 1760 udsat 200 Rdr. paa Rente.

Orgelværket er ogsaa ved ommældte Griesiske Donation ikke alleneste udvendig paa Egetræet (som tilforn i mange Aar ikkun [havde] sin naturlige mørkegule Couleur) blevet overalt smukt malet, stafferet og Ziraterne forgyldte, men endog Orgelværket i sig selv blev af Orgelbygger Møller ind- og udvendig skildt ad og igien af ham sat i fuldkommen Stand. Denne Orgelværkets Hoved-Reparation, tilligemed dets Malning og Forgyldning, kostede 876 Rdr. 3 Mk.

Aar 1776 Onsdagen den 27. November blev her i Trinitatis Kirke foretagen en Gudstienestes Handling, hvis Lige i Høytidelighed siden Kirkens allerførste Indvielse ikke er forefalden. Thi tvende Pigebørn, som vare det kongelige Hoffes Pensionister, ne[mlig] en Neger-Inde 20 Aar og en Tyrkinde 15 Aar gammel (hvilke be[gge] vare af Kirkens Sogne-Præst Doct. Schønheyder underviiste i Kristendommens

saliggiørende Sandheder) bleve nu her af ham døbte i Hendes Kongel. Majestæts Enke-Dronnings JULIANÆ MARIÆ og Hendes Kongl. Høyheds Prinzesse SOPHIÆ FRIDERIKÆ (Hs. Kongl. Høyheds Arve-Printz Frideriks Gemahlindes) høye Overværelse. I disse Kongelige Personers høye Følge vare de af de Høy-kongelige Herskaber sendte Faddere fra Hoffet. Midten af Kirkens Hovedgang var til denne Døbe-Act beklædt med Gulv-Dækkener og besat med Stole. Lige for de Kongelige Herskabers Sæde var Døbe-Bækkenet hensat paa et beklædt Bord med et Knæfald.

Paa en Lysekrone, som før Kirkens Ildebrand hængte her i Kirken, og var given Aar 1654 af Muurmester ANDRES FRECH, stode disse Ord udgravne:

Aar 1637 den 7. July er den første Steen lagt her til Kirchen under Thornet von M. Jørgen Scheffel, Murmester von Bern.

Anno 1651 den 7. July ist der lesten Stein in diesen Gewelwete gelegt von M. Andres Frech.

Gott der Heiligen Dreyfaltigkeit zu Ehren und dieser Kirchen zum Zierath hat ANDREAS FRECH von Breslaw aus Schlesien diese Krohne vorehrt zur Ehre Gottes mit seinen lieben Hausfrawen BOLE PETERS DOCHTER und selig ANNA PETERS DOCHTER, welchen Gott der Herr gnedig sein wolle. Amen.

Aar 1780 den 3. December, som var første Advents-Søndag, blev til Trinitatis Kirke af JOHAN LARSEN SEIFFERT, Borger og Herbergerer i Staden, givet og skiænket en smuk Lysekrone, som vejer 466 Pund. Paa samme Lysekrone staaer denne Inscription: Borger og Herbergerer her i Kiøbenhavn Johan Larsen Seifert haver skiænket og givet denne Lysekrone Aar 1780 til Guds-Husets Ziir og Prydelse, og til Erkientlighed for Guds faderlige Forsyn over ham siden Aar 1742, da han som et fattigt fader- og moderløst Barn stod paa dette Kirkegulv til Confirmation. Til samme Lysekrones Vedligeholdelse med Lyys og aarlig Reengiørelse haver Donator efter sin Død testamenteret til Kirken eet Tusinde Rigsdaler.

For at forævige til den sildigste Efterslægt de berømmelige Mænds Minde, hvis Monumenter med Inscriptioner baade for Kirkens Ildebrand her saaes, saa ogsaa nu efter Ildebranden ere opsatte, vil man her anføre samme:

Paa Theodor Fuirens Monument, som var af Steen med hands Skilderie og Vaaben, stod følgende Inscription:

D. O. M. S. Memoriæ Amplissimi Viri Theodori Fuiren Georg. Fil., Qui peragratis Germania, Hungaria, Gallia, Italia, Sicilia, Norvegia, Melita, Belgio, Doctrina varia, Prudentia, Morum Svavitate, cæterisque Virtutibus Domi Forisque Spectatus, tandem in Patria Deo Animam Piam, Terræ Exuvias A. Chr. CIↃIↃCLVI reddidit Natus Annos XXXV. Monumentum Hoc Amoris Debiti & Honoris Anna Christina Friis Conjux & Theodorus Fuiren Fil. Posth. pos.

Paa hands Liigsteen læses disse Ord: Theodorus Fuiren, Georg. Fil. Sub Hoc Saxo Resurrectionem Exspectat Mortuorum. Natus Hafniæ An. Chr. MDCXXI Die VIII Martij Obiit ibidem An. Chr. MDCLVI Die XV Januar. Anno Ætatis XXXV. Media Vita in Morte Sumus.

NB. Denne Diderik Fuiren var Fader til Theodor Fuiren til Fuirendal, som blev Aar 1676 giort til Baron.

Paa Hans Mathisen Meckelborgs Steen-Monument, ziret med hands Skilderie:

D. O. M. S. Memoriæ Amplissimi Viri Johannis Meckelborg Matthiæ Fil. Qui cum Fructu Perlustratis Germania, Hungaria, Gallia, Italia, Anglia, Belgio ob insignem ingenii Culturam, Animi Prudentiam, Vitæ integritatem apud Exteros Notus, a Suis Amatus, in Patria Tandem Spiritum Deo, Pulverem Terræ Anno Chr. CIↃIↃCLXI[II] Reddidit, Annos Natus XL. Monumentum Hoc

Amoris & [ob]servantiæ MARGARETA ROSENMEJERS Vidua & Ingeborgis Margareta Meckelborgs Filia Mærentes Pos.

Paa hands Liigsteen: Hic Situs est JOHANNES MECKLENBORG MATTH. FIL. Qui ita Vixit, ut bene posset mori; ita mortuu[s] est, ut bene posset vivere, in Vita non timuit Mortem, in Morte Speravit Vitam. Ita usus est Mundo, ut non oblitus sit Deum; ita fruitur Deo, ut oblitus sit Mundum. Vidit Belgium, Angliam, Galliam, Italiam, Germaniam. Hæc omnia vidit & omnia vidit esse vana. Spectavit Mundum, nec tamen Superbus; Coluit Prudentiam, nec tamen Astutus; Unius Fuit Uxoris Maritus, Duorum Filiorum & Filiæ Pater. Præmisit Filios, quos seqveretur; Annos cum numerasset quadraginta quatuor cum dimidio, Obiit Epochæ nostræ Anno CIↃIↃCLXIII Die II Oct. Desiit Vivere, ut Viveret Deo. Bene de eo Omnes Sperate, Cujus Spes Fuit Deus.

Paa Monumentet over Geheime-Raad og Marskalk JOHAN CHRISTOPHER KØRBITZ, som døde Aar 1682: JOHANNES CHRISTOPHORUS KØRBITZIUS de Hillerup, Eques Ordinis Elephantini, Sereniss. Regis Dan. Consil. Intimus. Regni Mareschallus, Præses Diæces. Siælland. Præfect. Havn. Roschild. & Abrahamstrup. Assessor Collegii Status, Supremi Tribunalis & Collegii Militaris, antiquissima Familia Dresdæ XIII Augusti Anno CIↃIↃCXII Natus, visis in Germania, Gallia, Anglia & Belgio Academiis & Aulis variisque. Defunctus Muneribus in Aula Saxon. CHRISTIANI Principis Dan. Ejusdemque Viduæ MAGDALENÆ SIBYLLÆ, Trium Danorum Regum CHRISTIANI QUARTI, FRIDERICI TERTII & CHRISTIANI QUINTI, post longas Vitæ Fide integra actæ Molestias, Æternitatem cogitans Sibi & Nobilissimæ Conjugi CHRISTINÆ ZUTZ H. M. P. C. Anno CIↃIↃCLXXIII.

Paa Græv MAGNUS FRIIS til Frijsenborg, hands Monument:

Illustrissimo Heroi MAGNO FRIIS, Comiti Frisenburgi, Libero Baroni in Frisenwold, Dynastæ in Boller &c. Equiti Aurato, Sereniss. Reg. Majest. a Consiliis intimis ab Ærario, Diæces. Aarhusiens. Præ-

fect. & Callöe, &c. Consiliario Status & Supr. Tribunalis Assessori, Nato D. VII Septembr. MDCXXIII ob præclaram Tribus Regibus Christiano Quarto, Friderico Tertio & Christiano Quinto navatam Operam & pro Meritis in Comit. & Lib. Baronem electo, post pie defuncto Anno MDCLXXV D. IX Junij. Conjux Marito Superstes Anna Maria Offenbergia H. M. P. C. CIↃIↃCLXXVII.

Paa Geheime-Raad Henrik de Støckens Marmor-Monument, tilligemed hands tre Sønner:

Sempiternæ Memoriæ illustrissimi Herois Domini Henrici de Støcken, Ord. Danebrog. Eqv. Aurat. Sacræ Regiæ Majestatis Dan. & Norveg. a Conciliis Intimis, Ærarii Regii Præfect. Nec non Supremi Rerum bellicarum Quæstoris. Nat. Die VIII Maji Anno MDCXXXI. Denatus Die XX Junii Anno MDCLXXXI. Mariti Generosissimæ Dominæ Annæ Catharinæ de Felden, ex qua quatuor Filios & binas suscepit Filias. Illorum Tres Paternis Cineribus Mixti hic conduntur, Paterno, dum in Vivis erant, Splendori Meritisque Proximi. Perillustris, Generosissimus, Fortissimus Heros

D:nus Christophorus Ernestus de Støcken, Ord. Danebrogici Eques Auratus. Præfectus Classis, Nec non Supremus Rei Maritimæ Curator. Nat. Die IV Aug. Anno MDCLXIV Mortuus Die XXIII Januar. Anno MDCCXIII. Perillustris & Generosissimus

D:nus Johannes Henricus de Støcken, Ordinis Danebrog. Eques Auratus; Sacr. Reg. Maj. Dan. & Norveg. a Consiliis Status & ad Ordines Fæderati Belgii Legatus Extraordinarius, Natus Die X Maji Anno MDCLXVI. Mortuus Die XI Novembr. Anno MDCCIX. Unici Filii Parens. Accessit Hisce Natu & Obitu Postremus, Perillustris, Generosissimus & Fortissimus Heros

D:nus Gerhardus Christianus de Støcken. Ordinis Danebrog. Eqv. Auratus, Sacræ Regiæ Majest. Dan. & Norveg. pedestris Exercitus Generalis Locum-tenens ac Munimenti Friderichshafniensis Gubernator. Natus Die XIII Januarii Anno MDCLXXI. Mortuus Die

XIII Augusti Anno MDCCXXVII. Uxorem reliquit Perillustrem & Generosissimam Dominam Franciscam Felicitatem de Vekene, Illustrissimi & Nobilissimi Viri, D:ni Justini de Vekene, Principatus Geldriæ Pro-Cancellarii Filiam . . . Postrema Defuncti in Manes Pietate Monumentum Hoc, quod una cum Ædibus Sacris & præcipua Civitatis Parte fatale incendium Anno MDCCXXVIII D. XX Octobr. destruxerat, de novo instauratum.

Paa det overmaade prægtige Schackiske Marmor-Monument, hvilket, efter Stadens og Kirkens Ildebrand, er nu i Aaret 1782 ved Professor Weidenhaupt sat i en ypperlig Stand, læses denne latinske Inscription:

D. O. M. S. Et Æternæ Memoriæ Illustrissimi Domini, D:ni Johannis, Comitis de Schack, in Schackenburg, Hæreditarii Domini in Giselfeld & Gram. Qui Generosissima Schackiorum & Wischiorum Stirpe Progenitus, postquam Anno Ætatis XVIII Militiæ Tirocinia sub Gloriosissimo Rege Christiano Quarto posuerat, Excub. Præfectus apud Gallos. . . Deinde diu Saxo-Lauenburgico Pro-Ducis Titulo honoratus . . . Hamburgum ad militare Urbis Regimen ac paulo post a Gloriosissimæ Memoriæ Rege Friderico Tertio ad Regiæ suæ Sedis Defensionem evocatus Hafniam a Svecorum insultu liberavit, deletoque in Fionia ab illo Campi tum Mareschallo hostili Exercitu, Regia Sceptra Armis Felicibus propugnavit. Dignus, qui Armis, Fide & Meritis a potentissimis Daniæ Regibus Comitis, Equitis, Consiliarii Intimi, Archistrategi, Præsidis, Consiliorum militarium Assessoris Titulos, a Patria ob defensos Cives & profligatos Hostes Coronam Triumphalem, a Posteris immortalitatem reportaret. Natus est Die XXVIII Octobr. Ann. MDCIX. Conjugem duxit Annam e Blomiorum Gente MDCLVIII. Excessit Die XXVII Febr. Anno MDCLXXVI Annorum Gloriæque plenus Ætatis LXVI.

Avo de Posteris omnibus bene merentissimo e Filio Comite Othone Dieterico Schack & Nuru Sophia Dorothea de Marsc, Nepotes

Hansus, Johannes Fridericus, Bertramus & Uldaricus, Fratres de Schacke, æternum Virtutis Gloriæque Schackianæ & Pietatis Monumentum posuere Anno CIↃIↃCLXXXIX.

Epitaphium over Kong Friderik den Tredies Archiv-Secretair, Mag. Zachari[as] Lund, som forhen havde været Rector i Herlufsholms Skole og døde Aar 1667 den 8. Juny:

Memoriæ Clarissimi Viri Zachariæ Lundii, Philologi, Poëtæ, Oratoris, Serenissimæ Regiæ Majestatis a Secretioribus Literis enodandis, qui Vita Cælibe integerrime acta decessit Hafniæ D. VIII Junii Anno Christi MDCLXVII. Ætatis LIX. P. N. Mehrn.

Epitaphium over en Student ved Navn Reuther, som døde i Kiøbenhavns Beleiring, da han med de andre Studentere skulle gaae til Volds:

Vis Patriam, Lector, Vis claros scire Parentes,
quodque Genus Vitæ, quod fueratque Necis?
Reutherus Pater est, Mystes pius Annaque Mater
Schiödstrupio Cimbrum, Portua pressa capit
Musarum Soboles, Marti sacratus ut essem,
Non Ego Martis eram; cur? quia Mortis eram.
Ossa tegit Saxum Reutheri, Fama perennat,
Sunt Animæ clari Gaudia Summa Poli.

Paa Marmor-Monumentet over Professor Jørgen Eilertsen, Rector ved Vor Frue Latinske Skole, som døde Aar 1686:

Qui Musas patrias & diserte loqui & eleganter scribere olim docuit, hic nunc altum silet Georgius Hilarius, Metropolitanæ, quæ Hafniæ est, Scholæ quondam Rector & in Acad. Hafniensi, cum Rectoratu simul Scholæ, Professor Ordinarius, primusque inde ob Rem Scholæ publicam laudatissime administratam omnium ante se ejusdem Rectoratum[!] Rector Honorarius, itidem primus Magnificus Academiæ Rector Anno MDCLXXVII, Collegii interea Walchendorphiani Decennium ultra Ephorus, Consistorialis Collegii Assessor

& S. S. Triadi dicatæ Basilicæ Procurator, omnibus de Officiis diu multumque præclarissime meritus. De quo quidem, si Æra nollent, aut Lapides loqui non possent, Discipuli tamen & Fama Viri & tota loquetur Posteritas.

Dette smukke Monument blev i Stadens Ildebrand den 20. Octobr. meget beskadiget; men Aar 1732 blev det sat i sin forrige Stand igien.

Over Profess. ARNAS MAGNUSSEN, Professor Antiquitatum Dan., Kongel. Archiv-Secretair og Assessor i Consistorio, som døde Aar 1730, og testamenterede alle sine fra Stadens ulykkelige Ildebrand overblevne rare Manuskripter, 1400 i Tallet, til Academiets Bibliotheque, samt en Capital af tretten Tusinde Rigsdaler, hvis Renter anvendes til to islandske Studentere, som studere Antiqvitæter, og til at lade trykke af de gamle Historier for:

D. O. M. S. Conduntur in hoc Sarcophago Exuviæ Amplissimi, Nobilissimique ARNÆ MAGNÆI, Assessoris in Collegio Consistoriali Regii, Archivorum Secretarii, Historiarum, Geographiæ & Antiquitatum Patriarum Professoris Celeberrimi, Viri Optimi, præclara in Regem Fide, in Patriam Pietate, in Justitiam, Veritatem & quodcunque Virtutis Nomine censetur Affectu, dum vixit, Spectatissimi, incomparabilis Antiquitatum Promi-Condi, Seculorum Omnium Septentrionalium inprimis Rerum Notitia ad Miraculum instructissimi, qui in Islandia honestissimis Natalibus ortus, in Academia Hauniensi, nec non in Germania severioribus innutritus Studiis, amplius XXX Annis, ordinandis Archivorum Secretis & colligendis Patriæ Monumentis indefessa Opera incubuit. Nobilissimæ Matronæ, Viduæ iterum mæstissimæ MECHTILDIS FISCHERIÆ per Annos XX Menses XII Maritus, tandem LXVI Annis major, lethali XV Dierum Morbo consumptus Anno MDCCXXX D. VII Januar. Mortalitatem exuit, relicto ultimis Tabulis æternaturo ad Posteritatis Venerationem summi in Rempublicam & Literariam Studii, in Patriam Amoris, Documento.

Paa den høyre Side af Prædikkestolen sees paa Kirkens Pillar en stor aflang Marmor-Tavle, paa hvilken læses følgende Danske Inscription, udhuggen med forgyldte Bogstaver:

I denne Sides murede Grav No. 8 ere nedsatte til Hvile den i Livet Ædle og Velfornemme Sr. ANDREAS JENSEN MØLLER, Borger og Garver udi denne Kongelige Residentz-Stad Kiøbenhavn. Fød den 6. Augusty 1684. Død den 31. Marty 1754. Tilligemed Hans Elskelige Hustrue Madame JOHANNE HANS DATTER HOFMAN. Fød den 28. Decembr. 1677. Død den 4. Augusty 1749. Og Flere Deres Venner og Paarørende. Hvilken Grav nu tilhører Deres efterlevende Søn, Sr. JENS ANDRESEN MØLLER, Borger og Brygger her sammestæds. Fød den 10. Novembr. 1717 og her ville hvile ved sin Død den . . . hos sin elskværdige Hustrue, Madame ELLEN CATHARINA NØRAGER. Fød den 31. October 1719. Død den 3. July 1770. Til hvilken Ende Han og haver givet til Trinitatis Kirke 500 Rdr. courant, med de Vilkaar, at dette Begravelse-Stæd aldrig til Kirken hiemfalder, med videre Betingelser, alt efter Rectors og Professorers Hannem derpaa meddeelte Aabne Brev af . . . Som ved Hof- og Stads-Rætten er læst og paaskrevet den . . .

Her er Vor Ejendom. Her er Vor Huus og Bolig.
Her hviler Vi saa sødt. Her sover Vi saa rolig.
Naar ved Basunens Lyd Vi bliver kaldet frem,
Da gaaer Vi her ud af til de Udvalgtes Hiem.

Dette MØLLERSKE MONUMENTS Marmor-Tavle er med sin Indfatning 3 Alen 23 Tomer høyt og 2 Alen 7 Tomer breed, decoreret oven til med en brændende Urne og med en Krands af Cypress-Blade.

Paa en Gravskrift over NIELS HOLST, gemeenlig NIELS DESTILLERER kalden, som var Øltapper, ere disse Ord blant andre mærkværdige:

Det, som var taget af Jorden, er her igien kommen til Jorden. Det Himmelens var, er Himmelen og given. Hver haver sit, Fanden Intet. Han døde Aar 1677.

Paa Professor RASMUS ENVOLSEN BROCHMANN, som var Professor Eloquentiæ ved Kiøbenhavns Universitæt og tillige Assessor i Høyeste Rætt. Døde Aar 1662:

Tale olim Charites Pitho Musæque feruntur
BROCHMANDI ad Cunas consociasse Melos.
Hic erat Ausoniæ celeberrima Gloria Lingvæ,
Audiet hic Nostri Lausque Decusque Chori.
Nunc tales Gemitu Lacrymisque feruntur eædem
BROCHMANDI ad Tumulum consociare modos:
Heu! Fuit Ausoniæ palmaris adorea Lingvæ!
Heu! jacet hic vestri splendida Fama Chori.
PETRUS NICOLAUS MEHRNERUS.

Paa Liigstenen over Professor Theologiæ RASMUS HANSEN BROCHMANN, som var først Professor Historiarum ved Sorøe Academie, men Aar 1660 blev han Professor Theologiæ ved Kiøbenhavns Universitæt. Døde Aar 1664, den 8. Augusty:

M. ERASMUS JOHANNIS BROCHMAND, S. S. Theologiæ in Academia Hauniensi Professor Publ. Ejusdemque hoc Tempore Rector. Dum publicæ Literarum Saluti excubat in media Ætate Annis triginta & octo nondum exactis An. D. VI Eid. Sextilis CIↃIↃCLIV Præcoci sed miti Obitu Rebus Humanis exemptus divinam Animam Beatorum Collegio intulit, Mortalitatis Reliqvum sub Operculo hujus Urnæ condidit.

Epitaphium over Mag. JENS GREGERSEN LEMVIG, Præpositus Communitatis & Collegii Regii, og Professor Poëseos Extraordinarius, som døde Aar 1664:

D. O. M. S. Siste & hic Gradum, Viator! Rara si Vis, Mirare angustum subiisse Sepulcrum M. JANUM GREGORII LEMOVICUM, Communitatis Regiæ Præpositum, dum vixit, dignissimum, Professorem Poëseos Extraordinarium. Cujus Pars Melior Augustum fuit, erit TRINITATIS TEMPLUM. Prædica illum mecum. Nec Soli erimus Laudum

Præcones. Prædicant nobiscum & in Cælum tollunt Præclari Ingenii Quot Specimina, Tot Documenta, Quæ non Condendum Solo Nomen ostendunt, Soli Virtutis eruditæ Indices, Vindices. Qui supra Vulgus sapiebat, Vulgaria qui divulgaret? Paucis Multa, non Multis Nulla Comprehendere Doctus. Quæcunque peperit SOPHIA gravidum Pectus Legenti Facilia Scrutanti Vera, Doctis Erudita, Omnibus Grata: Falsitati Monstrosa Splendida Hac Sobole Claruit inter Mortales, Sed Mortalis! In Cujus de Imperiorum Periodis Meditationes Ipsa ipsius incidit Vitæ Periodus Ne Scilicet Se Magis, quam Imperia Mutationibus putaret Exemptum. Naturalia Rimatus erat Supra Se, Infra Se, Circa Se. Intra Se Commodum Pervenit, Cum Se Reliquit, Objecti Credo Nobilitate Victus: En positos Sapientiæ Limites: En Metam Studiorum. En Cursum Vitæ: Quo Decurso, Vitam Mors, Mortem Æternitas Excepit, Retinebit. Disce Humanas Vices, Viator! Et Tu Te Parando Perges.

Obiit An. Chr. 1664 An. Ætat. 31. Posuit H. STAMPIUS.

Gravskrift over Justitz-Raad og Professor Eloquentiæ JOHAN PETER ANCHERSEN, som døde Aar 1765:

Requiescit Heic & Beatam Resurrectionem Præstolatur Quod Mortale Habuit Vir Illustris & Celeberrimus JOHANNES PETRUS ANCHERSEN, S. R. M. a Consiliis Justitiæ, Juris Utriusque ac Philosophiæ Doctor, Eloquentiæ Professor Publicus Ordinarius, Assessor Consistorii & in Ordine Juridico Senator, Regiæ Scientiarum Societatis Membrum, Bibliothecarius Academiæ Havniensis, Meruit Nominis Immortalitatem Eruditione Varia, Vasta, plurimis Testata Scriptis, Cultu Virtutis, Morum Sanctitate, Candore Animi, Egregia Bene Merendi, Bene Faciendi Voluptate. Exemplum Posteris Ut ex Literis, Gloriam Qværant, E Bona Conscientia Solidam Felicitatem. Natus Die IV Octobris CIↃIↃCC. Vivere Desiit Die XXII Aprilis CIↃIↃCCLXV. Et immensum Sui Desiderium Moriens Reliquit.

Trinitatis Kirkes Kirkegaard ud til Kiøbmager-Gade er indhegnet med en lang Brandmuur, som er ziret med et høyt Steen-Portal, over hvilket sees Kong Kristian den Fierdes Navn en Chiffre. Ligeledes er ogsaa Kirkegaarden paa den anden Side af det astronomiske Taarn ud til Landemærket indhegnet med en Brandmuur.

Hvad som allermeest distingverer TRINITATIS eller TREFOLDIGHEDS KIRKE, er dens runde og platte Taarn, der er indrættet til astronomiske Observationer.

Dette RUNDE ASTRONOMISKE TAARN er i Henseende til sin Bygnings-Maade uimodsigelig konstigt bygt. Om dette Taarn siger N. SLANGE i Kong Kristian den Fierdes Histories IV Deel pag. 1141 „at Kong Kristian den Fierde havde Selv giort Tegningen til det astronomiske Taarn og ladet det fuldføre ved Bygmesteren STEEN WINKEL under Mag. CHRISTEN LUMBORGS eller LONGOMONTANUS, som Professor i Astronomien, hands Opsyn. Samme Taarn er fra Jorden høyt 55½ Alen, foruden Jernværket oven paa, som er tre Alen høyt. Oven paa Taarnet, hvor det er tækket med Kobber og fladt, er det i Linie tvært over 76 Alen. Men naar Snoren gaaer fra det øverste af Jernværket til den anden Side lige derimod, er Viidheden over 84 Alen. Paa de øverste indrættede Kamre er indrættet et Observatorium til den ædle Stiernekonstes og Himmelens Betragtnings Videnskab at øve, fortsætte og forbædre. Hvortil og sammestæds findes og haves ved Haanden de fornødne Instrumenter. Kongen lod og udi eet af disse Kamre indsætte til Forvaring den vidt berømte Danske Astronomi TYGE BRAHES store Messing-Globus, hvorpaa Stiernerne vare udstukne. Inden i Taarnet er lagt og muret et Gulv eller Hvælvning, som snegle-viis gaaer fra det nederste af Jorden skak op til det øverste, og kan man derpaa med Heste og Vogn kiøre op lige til den Indgang, som er til forbemældte Observatorium Astronomicum.“ Aar 1637 den 7. July lagde Kong Kristian den Fierde den første Grundsteen til dette Runde Taarn.

Vi betragte nu det RUNDE ASTRONOMISKE TAARN først udvendig.

Professor PEDER HORREBOW i sine Opera Mathemat. Physica Tom. III pag. 15 sætter Taarnets Maal paa en anden Maade, naar han siger: Assurgit (Turris) in Altitudinem Centum & quindecim Pedum, trium Pollicum Rhenanorum sive Danicorum; Cujus Altitudinis sibi vindicat Murus solidus Pedes centum & undecim; Cancelli vero, sive Septum reticulatum ferreum Superne quatuor Pedes, tres Pollices. Diameter Turris, quatenus Muro constat, est Pedum quadraginta octo, Pollicum quatuor. Cancellorum vero, sive Operis reticulati, Diameter quinquaginta quatuor Pedum. Denne Forskiæl i de ansatte Maal har sin Oprindelse deraf, at det Danske Fodmaal eller Alenstok har i Kong Kristian den Fierdes Tid været kortere end det nu omstunder er, hvilken Aarsag Professor PEDER HORREBOW ogsaa anfører i bemelte Skrift Tom. III pag. 18. Taarn-Muren er 111 Fod høy; Jernværket oven for Muren er 4 Fod 3 Tomer høyt. Taarnets Diameter eller Tværmaal (med Muren iberegnet) er 48 Fod 4 Tomer, men Tralværkets Diameter er 54 Fødder.

Indgangen til dette runde astronomiske Taarn er ziret med et Portal af Sandsteen, som er elleve Alen høyt. Taarn-Porten eller Indgangen til Taarnet er sex Alen høy og næsten fire Alen bred. Midt over Døren sees Kong Friderik den Fierdes dobbelt Chifre med Krone over, og paa hver Side deraf sees Kong Kristian den Fierdes Navn en Chiffre med Krone. Ved hver Side af Taarnets Port sees i tvende Stene af Portalet følgende Latinske Inscription udhuggen, hvilken giver en tydelig Forklaring om Kongens høypriselige Hensigt med denne Kirkes og Taarns Bygning. Paa den høyre Side af Portalet læses disse Ord: Soli Triuni Deo S. Qvam Spectas, Hospes, Ædem Sacram, Augustam Musarum Sedem, Mathematicam Speculam, Fundatoris Munificentia inventorum & Artificum ingeniis omnique Cultu cum Veterum Magnificentia certantem Terris nostris olim Aug. Caput datum, Nunc vero cæleste depositum, Rex Daniæ & Norrigiæ Gloriosissimæ Memoriæ CHRISTIANUS QUARTUS Fundavit, Et Dei Ter Opt.

Max. Gloriæ consecravit, statuens Sua Manu primum Regalis hujus Structuræ Lapidem. Anno J. Chr. MDCXXXVII VII Julij. Paa den venstre Side af Portalet læses disse Ord: Qvod Pia Cura Regis in Cælis Gloriosissimi Domini CHRISTIANI QUARTI Fundatum est, Tergeminum Daniæ Majestatis Monumentum, Sacrosanctæ Trinitatis Templum, Librarium Palatium & admirandi Operis Stellæburgum, Aug. Dan. & Nor. Rex FRIDERICUS TERTIUS perfecit, et quod gloriosum Felix Faustumque sit, Pietati & publicæ Studiorum Utilitati Dicavit Anno J. Chr. MDCLVI. I forrige Tider fra Ildebranden stod følgende Inscription malet paa Væggen eller der uden til paa Muren ved Hvælvningen: CHRISTIANUS QUARTUS condidit in Consilium adhibens Celeberrimum Astronomum CHRISTIANUM LONGOMONTANUM, in Academia Professorem & Tychonis Brahæi Discipulum. Altitudo Turris est centum quinquaginta Pedum; Diameter in Suprema Pedum Sexaginta (Her vare otte Linier udslættede) Non Pedibus modo ascendi ad eam potest, sed etiam equitando, imo & Aurigando, ac junctos ante Currum agendo Equos, Quo Modo Reges illuc aliquoties ascendisse constat. Midt paa Taarnet uden til paa Muren strax neden for Jern-Gitterværket staaer med forgyldte Bogstaver denne hieroglyphiske Inscription: Doctrinam & ⟶ Dirige יְהוָה in ♡ 16♔42. Hvilket skal læses saaledes: Doctrinam & Justitiam Dirige Jehove in Corde Coronati Regis Christiani Quarti 1642. Denne Inscription har givet Professor Theologiæ Dr. THOMAS BANG Andledning til at skrive en Traktat derom under Titel: Phosphorus Inscriptionis Hierosymbolicæ, trykt in Folio Hafniæ 1648. Taarnets Aftegning i Kobber sees i THURAS Hafn. Tab. XC.

Taarnets indvendige Bygning finder neppe sin Lige; thi man gaaer op fra det nederste af indtil det øverste, ligesom af en Vindel-Trappe, dog uden Trin, men med en jævn Opgang, der er belagt med Klinker eller Muursteen. Thi i Taarnets Centrum eller Middelpunkt er andlagt en Cylinder eller huul Grundstøtte, som gaaer fra

Grunden til det øverste. Imod denne Grundstøtte hviler ved den høyre Haand den omløbende Snegle-Hvælvning, som man bliver ved at gaae paa; men ved den venstre Haand hviler samme Snegle-Hvælvning paa Taarnets udvendige Muur. Denne flade og tykke Hvælvning er af den Bredhed og tillige af saadan Styrke, at man endog med Heste og Vogn kand kiøre op og ned ad Taarnet. Thi nogle af de Danske Konger ere til Vogns kiørte derop. Den Russiske Czar eller Keyser Peter I Alexiowitz den Store, (medens han opholdt sig i Kiøbenhavn) Aar 1716 reed ofte op og ned her. Hands Gemahlinde, Keyserinde Catharina, kiørte samme Tid her op i en Kareth med sex Heste for. Øverst paa Taarnets flade Overdeel er det rætte astronomiske Observatorium; thi paa alle Sider gives her en frie og ubehindret Udsigt allevegne rundt omkring. Paa dette Observatorium betragtede bemælte Russiske Czar Peter I den Store ved Hielp af de da værende mathematiske og astronomiske Instrumenter nogle Gange gandske nøye den Plæt, som den 13. Octobr. 1716 lod sig see i Solen. Derefter da Planeten Venus paa samme Tid nærmede sig til Meridianen, besaae Czar Peter I ogsaa dette Himmel-Syn med stor Fornøyelse, hvorpaa han reed ned af Taarnet igien, ligesom han ogsaa samme Gang havde redet derop. Iblant de astronomiske Instrumenter, som i Stadens oftommældte Ildebrand bleve her af Ilden fortærede, og hvis Tab desto meere beklages, var den rare og kostbare Globus Cælestis, som den berømte Danske Astronomus Tycho Brahe haver ladet forfærdiget, men selv indrættet og afdeelt med Grader. Den stod paa en ziirlig udarbeidet Fod, som var næsten fem Fod høy. Tycho Brahe siger selv i sin Astronom. Instauratæ Mechanica, at den holdt sex Fod i Diameter eller Tværsnit; men Professor Peder Horrebow siger paa ovenmældte Stæd, at den holdt fire Siællandske Fod. Begge Efterretninger kand være rigtige uden al Modsigelse, eftersom det Siællandske Maal har i Tycho Brahes Tid været mindre end det nu omstunder er. Denne konstige Messing-Globus havde samme Skiæbne som Resten

af Tycho Brahes samtlige astronomiske Instrumenter, hvilke bleve bortførte fra Danmark til ham i Prag Aar 1598, men siden efter hands Død sammestæds Aar 1601 ere adspredte hist og her omkring i Verden. GASSENDUS in Vita TYCHONIS BRAHÆI Libr. VI pag. 216, 217 fortæller følgende: „Tycho Brahes Instrumenter have haft følgende Skiæbne: Først bleve hands smaa Instrumenter, og siden de store forflyttede fra Danmark til Bøhmen. Siden bleve de overbragte fra Prag til Benatica, og fra Benatica atter til Prag og indsatte i Keysers Rudolphs II Hauge. Siden fra Keyserens Hauge til Jacob Curtii Huus. Da Tycho Brahe var død, befrygtede Keyser Rudolph, at disse skiønne Instrumenter skulle blive adspredte, derfor ville han selv beholde dem. Derpaa tilkiøbte han sig dem alle af Tycho Brahes Arvinger for to og tyve Tusinde Kroner. Bemælte Jacob Curtius blev befalet af Keyseren, at han skulle bevare dem i sit Huus og have Opsyn med dem. Imidlertid var det ingen tilladt at benytte sig af dem; men denne Skatt blev giemt i Mørket. I denne Mands Huus forbleve de staaende indtil de store Uroligheder, som efter Keysers Rudolphs Død Aar 1619 opkom i Bøhmen. Da Hovedstaden Prag blev erobrit af de Pfalziske, bleve disse Instrumenter borttagne og ruinerede, thi dels bleve de sønderslagne og anvendte til andet Brug, dels splittede ad, saa at man aldrig fik at viide, hvor de kom hen, uden allene den store Globus; saa at dersom ikke Tycho Brahe selv havde skrevet sin Bog, Astron. Instaur. Mechanica kalden, saa havde man aldrig vidst noget af hands astronomiske Instrumenter at sige, eller havt mindste Idee og Begreb om deres Indretning og den rare Samling af dem. Derefter blev den konstige og kostbare Globus bortført til den biskoppelige Stad Neisse i Schlesien og foræret til Jesuiternes Collegium, hvor den blev bevaret. Men da Printz Uldrik, den Danske Kong Christian den Fierdes Søn, indtog Staden Neisse i den Tydske Krig, kiendte han samme Globus og lod den føres derfra at overbringes til Danmark, hvor den blev med stor Høytidelighed hensat paa det Kongelige Universitæt i Kiø-

benhavn". Herom kand tillige efterlæses Ludv. Holbergs Danmarks Riges Histor. Tom. II pag. 774, 775 &c. og R. Brockmans Liig-Tale over Printz Ulrik, Kong Kristian den Fierdes Søn. Efter at denne konstige og kostbare Globus Cælestis var af Kongen skiænket til det Kongelige Universitæt, blev den med stor Høytidelighed her hensat i Forvaring. Og paa Væggen i det Værelse, hvor den stod, blev fæstet en Tavle, paa hvilken stod at læse følgende Latinske Inscription, som forklarer, hvorledes denne Globus Cælestis kom tilbage til Danmark: Sive Hospes, Sive Inqvilinus Es, Bene Adsis. Hoc Æneum Cæli Simulacrum, Qvod Vides, Ingenio & Impendio Tychonis Brahe Ad Astronomicas Observationes In Insula Hvenna Efformatum Est. Nihil Ad Artis Perfectionem Ætas Nostra Illustrius Contulit; Nomen Uraniburgo Dedit; Daniæ Famam. Cum Plusculos Annos Cæli Motum Felici Apud Nos Successu Monstrasset, Moveri Cæpit, Et Exteris Cessit. Primo Benaticam, Mox Pragam, Inde Niesiam Defertur. Ita Quas in Cælo Vices Designat, in Terra Patitur. Tandem Capta Niessa, Virtute, Ductu & Auspicio Æternæ Memoriæ Principis Divi Uldarici Patriæ Velut Trophæum et Peregrino Marte Vindicatur & Restituitur Anno 1632 Calend. Decembr. Paa Dansk lyder denne Inscription saaledes: Vær velkommen, enten Du er Indlændig eller Fremmed. Denne af Messing forfærdigede Himmelens Efterlignelse, som Du seer, er forarbeidet til astronomiske Observationer paa den Øe Hveen ved Tycho Brahes Invention og Bekostning. Udi vor Alder har intet været ypperligere opfundet til Konstens Forbædrelse. Den haver forskaffet Uraniborg Navn og Danmark Berømmelse. Da den mange Aar lykkeligen havde viiset os Himmelens Løb, begyndte den selv at bevæges og kom udi Fremmedes Hænder. Først blev den ført til Benatica, derfra til Prag og siden til Niessa og saaledes maa selv underkastes de Bevægelser paa Jorden, som den viiser paa Himmelen. Endelig, da Niessa blev erobret, blev den af Printz Ulrik restitueret Fædernelandet igien Anno 1632. Cal. Decembr.

Til en Erindring, at den Danske Arve-Printz Ulrik havde ladet denne Globus Cælestis bringe tilbage til Danmark, var ogsaa opsat følgende Inscription: D. O. M. Uraniæ Danorum, Nec non Piis Manibus Reverendiss. & Illustriss. Ducis & Herois Divi Uldarici Sereniss. Regis Daniæ Domini Christiani IV Filii, Globum Hunc Anno Domini CIↃDCXXXII Calend. Decembr. Patriæ victoriose restituentis Sacrum.

Paa denne Globus Cælestis selv omkring Horizontens brede Rand stod følgende Inscription med forgyldte Bogstaver at læse: Anno a Christo Nato MDLXXXIIII Regnante in Dania Friderico Secundo, Hunc Cælesti Machinæ Conformem Globum in quo affixa Octavæ Spheræ Sidera Cælitus Organis Deprehensa Suis quæque Locis ad Amussim Repræsentare; Errantiumque Stellarum per hæc Apparentias Pervestigare Decrevit. Cælo Terrigenis, qui Rationem eam capiunt, Mechanico Opere Patefacto. Tycho Brahe O. F. Sibi et Posteris F. F. Samme Globus blev forarbeidet til Augsburg og siden blev den ført derfra over til den Øe Hveen i det samme Aar, da Uraniborg blev funderet, og blev der af Tycho Brahe selv afdeelt og bragt til Fuldkommenhed. See Gassend. de Vita Tych. Brah. Libr. II pag. 59. Poul Colding berætter, at han har i Prag af Tycho Brahes egen Mund hørt, at samme Globus har kostet ham fem Tusinde Rigsdaler. (Gassend. de Vita Tych. Brahe Libr. IV pag. 135 og L. Holbergs Danmarks Historie Tom. II pag. 776). Hertil føyes hvad Profess. Christianus Longomontanus, som tillige med Læremester Tycho Brahe selv havde arbeidet paa denne Globus at indrætte, derom med følgende Ord i disse latinske Vers har antegnet.

Globus ad Lectorem:

Robusto quondam Ligno Me Cura Tychonis
Cælari Fecit, Clade Sed Artificis
Tornatoris Ego Nam Ferro Obstante Lacertum
Confregi Lævum Motus ab Axe cito.

Inclytus inde TYCHO Me Fecit ab Ære Nitente
Crustatum, Uraniæ Nunc Ego Commodior.
Sed Vertendo solum vici vertigine Cælum,
Dum Patria Septem Lustra per Exul Eram.
Ad Bohemos primum Veni, Me porro Trahebat
Ortivum versus Vis inimica Locum
Quo Curvæ in Terras Animæ & Cælestium inanes
Vivunt heicque simul Gens nova Loyolæ.
Causa Subest, Vestris Cur Me Servire Vetantem
Usibus Eripuit Provida Cura Dei.
Nam Licet inclusum Tenuistis Tempore Nesi,
Me Tamen ULRICUS Carcere Diripuit.
Non Prece, nec Pretio, Conando, Sed Ense Secundo
Magnanimus Patriæ Me modo Restituit.
O! Fatale Nimis Tempus, quo Sangvine Regum
Danorum Cretum Te Libitina Tenet.
Te Dolus occidens Famam non perdidit unqvam
Hanc Virtus Celsum, Sed super Astra vehit.
Semper Honos, Nomenque Tuum, Laudesque manebunt
Dum Cælum, Cujus Nunc Simulacra, Gero.

Qui Globum Hunc olim in Hvena apud Nobiliss. Dn. TYCHONEM BRAHE Octennium Manu diurna nocturnaque versavit CHRISTIANUS S. LONGOMONTANUS F.

Efter at denne Globus Cælestis efter sin udenlandske Reyse var saaledes, som mældt er, kommen til Kiøbenhavn, blev den efter sin Ankomst forvaret i nogle Aar paa Universitætets Auditorium, men blev siden forflyttet derfra og hensat paa det runde astronomiske Taarn, hvor den i Stadens Ildebrand i Octobr. Aar 1728 med alle de sammestæds værende øvrige Konst-Sager blev opbrændt. Foruden denne Globus blev ogsaa her paa Observatorium Astronomicum forvaret før bemælte Ildebrand disse tvende Konst-Stykker, nemlig: (a) Et konstigt og kostbart Instrument, indrættet af Professor CHRISTIAN LONGOMONTANUS, og havde følgende Inscription: Anno J. Chr.

MDCVII CHRISTIANO QUARTO inclyto Danorum &c. Rege, Christiano Frisio, illustri Regio Cancellario D. D. Mæcenat. S. Hoc Organum Astronomicum & Geometricum omnimodis Phænomenis utriusque Sphæræ Observandis accomodatum F. F. CHRISTIANUS SEVERINI F. LONGOMONTANUS. Her var ogsaa (b) et konstigt SLAG-UHRVÆRK, som af sig selv viisede Himmelens Løb, Stiernernes og Planeternes Bevægelser og var forfærdiget af den berømmelige Konstner og Astronomus Johan Dyven. Dette Uhrværk havde Kong Kristian den Tredie først skikket til Stor-Fyrsten af Moskov Aar 1550; men Moskoviterne ansaae dette Automaton enten som Hexerie eller som en Machine, hvori noget levende var indesluttet, og derfor sendte det tilbage til Danmark. Hvorudover Kong Kristian den Fierde forærede dette konstige Uhrværk til Universitætet Aar 1606, da Profess. og Dr. Medicinæ THOMAS FINCKE var Rector Magnificus (Læs herom L. HOLBERGS Danmarks Historie Tom. II pag. 380 og 3[81)]. Alle disse og desuden flere mechaniske Konst-Stykker vare i fordum Tid at see paa Observatorium, men bleve af Ildens Lue fortærede Aar 1728.

Alle de nye Instrumenter og Machiner, som efter Stadens Ildebrand ere anskaffede paa det astronomiske Observatorium, dels ved kongelig Gavmildhed, dels ogsaa ved nogle particuliere Folks Gavmildhed, forestilles i Kobberstykker og beskrives i Professor PEDER HORREBOWS Opera Mathematico-Physica, trykt Hafn. 1740 og 1741 in 4., Tom. III. Foruden adskillige smaa og store Tubi, som her paa Observatorium Astronomicum findes, ere følgende astronomiske Instrumenter, nemlig: ROTA MERIDIANA, MACHINA ÆQUATORIA, QUADRANS ASTRONOMICUS, MACHINA PLANETARUM ROEMERIANA, MACHINA IOVIALIUM ROEMERIANA. Disse Instrumenter haver Profess. Peder Horrebow, der har været Profess. Ole Rømers Discipel, her beskrevet i sit ommældte Skrift saaledes:

ROTA MERIDIANA (See Tom. III. Cap. XVII) bestaaer af et stort Hiul, som vinder sig omkring sin Axel, hvorpaa ligger en Kikkert. Denne Kikkert bliver, naar Hiulet vendes omkring, stedse udi Mid-

dags-Zirkelen, saa at ingen Stierner med dette Instrument observeres, uden de just ere i Sønden- eller Nørre-Meridianen. Udi samme Kammer, hvor dette Instrument forvares, ere tvende Uhrværker, som begge gaae efter Stiernernes Løb. Og kand man (ved Hielp af dette Instrument og Uhrværkerne tillige) meget nøje determinere Rectascensionerne. Diameter af Hiulet holder $5^1/_4$ Fod, og i Focus af Kikkerten ere tre horizontale og syv verticale Filamenter.

MACHINA ÆQVATORIA, hvilket Instrument bestaaer af en stor Zirkel, som just er in Plano Æquatoris, og en tyk Jern-Axel som kand dreyes rundt omkring og er paralel mod Verdens Axel. Paa denne Axel er en Kikkert, som kand drejes op og ned, i hvis Focus der findes 9 verticale og 9 horizontale Filamenter. Udi Kammeret, hvor dette Instrument forvares, er et Uhrværk, som gaaer efter Solens Løb, og kand med Hielp af Instrumentet og Uhrværket meget læt finde, hvilke Stierner man vil om Dagen. (Kikkerten er ikkun 3 Fod lang, og er mærkeligt, at man med den meget vel kand see Satellites Iovis, hvilke ellers ikke lade sig see, uden med større Kikkerter). Diameter af Zirkelen, som er in Plano Æquatoris, er knap fire Fødder, og Circulen er inddeelt udi 24 lige Deele eller Timer. Disse tvende Machiner ere forfærdigede udi Kiøbenhavn.

QUADRANS ASTRONOMICUS. Dette Instrument er giort i Paris af Monsr. L. Anglois og har kostet 1700 Livres. Instrumentets Diameter er 6 Fod, og Inddeelingen er meget skiønt og accurat. Den haver alle de Fordeele ved sig, som nogen Quadrant kand have; men fornemlig fortiener det Micrometrum at roses, som er i Quadrantens faste Tubus. Dette Micrometrum haver et Filamentum horizontale og et verticale, som begge ere ubevægelige, saa og endnu et horizontale, som ved Hielp af en Skrue og en Fiæder kand føres op og ned. Enhver, som har Kiendskab om Tingen, fatter lættelig, hvor læt man ved Hielp af dette Micrometro kand maale subtile Ting og smaa Distancer. Dette Micrometrum hielper og meget nøye til at determinere, paa hvad Stæd i Solen Plætterne sidde.

Machina Planetarum Roemeriana. Denne Machine er befæstet under Loftet, hvorpaa Eccliptica er malet. Den er inddeelt i sine Tegn og Grader og viiser den ene Planetes proportionerlige Gang imod den anden, saavelsom og paa hvad Stæd paa Himmelen enhver Planet sees paa en vis Tid. Til denne Machine annecteres endnu en anden, som er Profess. Peder Horrebows Invention, hvilken viiser Dage, Uger og Aar, saa at naar den ene Machine viiser Løbet, som enhver Planet har giort, saa viiser den anden Machine tillige Tiden, i hvilken Planeterne have giort bemælte Løb. Disse to Machiner føyes tilsammen ved en lang Stang, paa hvis yderste Ende er en Skrue uden Ende, som driver den rætte Machinam Planetarum. Denne Machine er ogsaa forfærdiget i Kiøbenhavn paa Hr. Geheime-Raad Wincentz Lerches Bekostning, som har foræret den til Observatorium.

Machina Iovialium Roemeriana. Ligesom nys beskrevne Machine viiser Planeternes proportioneerlige Gang, saa viiser derimod denne Machine den proportioneerlige Gang af Satellites Iovis eller Jupiters Drabantere. Thi det er bekiendt, hvor vanskeligt det er, naar man seer Jupiter med sine Satellites, at kunde fastsætte, hvilken der er den første Drabant, og hvilken der er den anden, og saa videre. Men ved denne Machines Hielp kand man strax kiænde, hvilken enhver er, saa at den er særdeles fornøden, naar man vil observere paa Satellites Iovis. Paa denne Machine er, saavelsom paa Machina Planetarum, en Indretning til at viise Timer, Dage og Uger, saa at naar man stiller Index eller Viiseren paa den Time, som man vil observere, saa forestiller Machinen selv Jupiters Drabantere eller Satellites Iovis i den Orden, som de skal sees paa Observationens Tid. Denne Machine er ogsaa forfærdiget i Kiøbenhavn, og er foræret til Observatorium af Etats-Raad og Professor Ole Rømers Enke-Frue, Else Magdalena Bartholin.

De forrige, til deels i P. Horrebowii Operibus beskrevne, astronomiske Instrumenter ere oversendte til det paa Kongelig Bekostning i Island ved Bessestad andlagte Observatorium.

For at forekomme al Uorden i Henseende til Stadens Klokkers og Uhrværkers Gang, befalede Kong Kristian den Syvende Aar 1771, at alle Stadens offentlige Uhrværker skal stilles efter et givet Signal fra Observatorium Astronomicum, da hver Onsdag og Løverdag Middag præcise Klokken tre Qvarteer til Tolv bliver hidset et Flag op paa den Mast, som gaaer langs med Observatorii Bygning, og bliver samme Flag præcise Klokken Tolv om Middagen indtaget. Saaledes continueres bemælte to Dage om Ugen. Dette tog sin Begyndelse efter den kongelige Ordre paa Nye Aars-Dagen Aar 1772, saa at Stadens offentlige Uhrværker altid harmonerer med hinanden. Ved Middags-Signalet fra Observatorio har man i Aaret 1781 giort den Forandring, at Signalet nu bliver givet ikke efter sand Tid, som er ujævn, og hvis Dage ere uliige, men efter middel Tiid, hvis Dage alle ere lige lange, hvorved er vundet den Fordeel, at man nu ligefrem efter Signalerne kand prøve Uhres Gang, rette og stille dem, hvilket forhen ikke kunde skee uden at anvende Tids-Æqvationen, hvilken ikkun meget faae forstaae at beregne og bruge.

Observatorii Bygning var tilforn bygt rund, saa at man paa Taarnets flade og platte Omgang kunde gaae rundt omkring, og stod da tillige forhen ogsaa en Skorsteen paa Omgangen imod Sydvest, som forskaffede Varme til to af de under Observatorium værende fire Værelser.

Men ved Hs. Kongl. Maj:ts Kong Christian den Syvendes høypriselige store Gavmildhed blev paa Kongelig Bekostning Observatorium Astronomicum udi Aaret 1778 gandske af nye ombygt og forandret, saa ogsaa mange kostbare, nye astronomiske Instrumenter anskaffede, saa at dette Danske Observatorium Astronomicum er nu saa ypperlig indrættet under Hr. Justitz-Raad og Professor Astronomiæ Thomas Bugges Direction og utrættelige Flid, at det nu kand sættes i Sammenligning med de allerbeste astronomiske Observatoria i Europa, saa og forskaffer den Danske Nation den største Ære hos udenlandske

Astronomer af fremmede Nationer. Ved dette nye Observatorii Astronomici Andlæg, Bygning, commode Indrætning, saa og ved de ypperlige nye Instrumenters Anskaffelse, hvormed Observatorium nu er forsynet, har Hr. Professor THOMAS BUGGE, en ligesaa grundig Mathematicus som flittig Observator, indlagt sig et udødeligt Navn til den sildigste Slægt blant Efterkommerne, hvorom enhver Kiænder og astronomisk-kyndig, som beseer dette Observatorium med alle sine Indretninger og Instrumenter, som foreviises ham, allerbest kand upartiisk dømme. Man vil derfor meddeele Læseren en autenthique Efterretning om DETTE NYE OBSERVATORIUM ASTRONOMICUM, hvilken Efterretning er tagen af Indledningen til Hr. Justitz-Raad Bugges nu udgivne første Bind af sine astronomiske Observationer.

Bygningen bestaar af en meget stor og rummelig, høy og ottekantet Sahl. Paa alle Sider af Ottekanten ere høye og store Vinduer, saa at Himmelen i Øster, Sønder, Vester og Nord frit kand oversees. Denne Sahl er saa høy, at en 10 Fods Kikkert med Beqvemhed kand bruges og stilles til 60 à 70 Graders Høyde, uden at Kikkerten udsættes for Vinden, hvilket ville giøre Observationerne mindre sikkre. Ved den østre og vestre Side ere tvende mindre fiirkantede Udbygninger, som hænge sammen med ommældte større Sahl. Alle disse tre Værelser ere heel igiennemskaarne i Meridianen, saa at man i dem alle kand observere Stiernerne fra Syd-Punktet indtil Zenith og derfra lige til den nordre Horizont. Disse Sprækker ere inde i Observatorio dækkede med Skoder eller tynde Brætter i lige Høyde med det gibsede Loft, hvilke ved anbragte Tridser og Snorer meget beqvemmeligen kand drages frem og tilbage, og Aabning forskaffes paa det Stæd i Meridianen, hvor Stiernen eller Planeten gaaer igiennem. Uden paa Taget ligger over disse Sprækker adskillige Læmmer eller Luger, gaaende paa Hængseler. Disse Læmmer kand ligeledes ved anbragte mekaniske Indretninger med Læthed aabnes og lukkes, uden at man har nødig at krybe op paa Taget eller Loftet. Disse Skoder

eller Lemmer have giort den gode Virkning, at det ikke regner ind paa Observatorium, og at man er saa frie for Træk som mueligt. Taget er overalt belagt med Kobber.

Forhen stod (som mældt er) en Skorsteen paa Omgangen imod Sydvest. Den var allerede til Hinder ved den forrige Indretning og Observatorii gamle og runde Bygning. Men for den nye ottekantede Bygning var denne Skorsteen til en stor Vanziir og hindrede for den største Deelen Udsigten af det ene Vindue i Sydvest, hvor naturligen mange Observationer forefaldt. Den forskaffede desuden ikkun Varme til tvende af de under Observatorium værende Værelser; men i de øvrige tvende Værelser kunde ikke forskaffes Varme. For at hæve disse Uleiligheder blev et nyt Skorsteens-Rør andlagt og trukket rundt omkring den huule Pille eller Cylinder, som er i Midten af Taarnet. Og da alle fire Værelser omgive denne Pille, saa kand man nu anbringe Kakkelovne i dem alle. Skorsteens-Røret blev oven paa trukket under Observatorii Gulv og stiger derefter op imellem den store Bygning og den østre fiirkantede Udbygning, saa at man næsten ikke mærker, at der er nogen Skorsteen.

Nu vil man mælde noget om de nye Instrumenter, hvilke paa Kongelig Bekostning ere anskaffede.

Den vestre af de fiirkantede Udbygninger indeholder et Middags-Instrument, hvilket Engellænderne kalde Transit-Instrument og de Franske Instrument des Passages. Vores duelige Mathematicus Ole Rømer har først opfundet det og givet det Navn af Rota Meridiana. I de seenere Tider har man forbædret det og giort det simplere. Det nye Middags-Instrument paa Observatorium har en Axel af fem Fod. Dens Tapper bevæge sig i Pander, af hvilke den ene kand ved anbragte Skruer føres op og ned, indtil Axelen er fuldkommen horizontal. Den anden Pande kand føres til Siderne, indtil Instrumentet fuldkommen staaer i Meridianen. Begge Panderne ere hæftede til tvende Marmor-Pilarer af sex Fods Høyde over Gulvet, og de ere nedmurede i den

faste Gehvælvt to Fod, saa at de have al fornøden Stadighed. Kikkerten selv er akromatisk af sex Fods Længde og forstørrer fiirsindstyve Gange. Til dette Instrument hører endnu et fortræffeligt VATERPASS, hvis Luft-Boble er over tre Tommer, for dermed at stille Axelen horizontal. Dette Instrument veyer ialt 26 Pund. Og der er anbragt tvende Løftestænger, hvormed man kand borttage den største Deel af Tyngselen og følgelig formindre Frictionen i Tappene. Paa een af de Marmor-Piller, som bærer Middags-Instrumentet, hænger et ASTRONOMISK UHR med en Pendel, som er sammensat af fem Staal- og fire Messing-Stænger og ikke forandrer sig ved Forandring af Varme og Kulde. Det er forfærdiget i Kiøbenhavn af den duelige Uhrmager Hr. Jahnson. Pendelens Sammensætning er injusteret af Hr. Professor Bugge, og dette Uhr gaaer fortræffeligt og følger nøye Stiernerne.

Udi den store ottekantede Sahl findes en MURAL-QVADRANT af sex Danske Fods Radius. Den hænger paa en Muur af Norsk Marmor. Den er paa det beste forbunden med Linealer, Tverlinealer og Vinkel-Hager, saa at det heele, hvis Vægt er omtrent to Skippund, har samme Stadighed og Stivhed, som om det var et eneste støbt Stykke. Randen er inddeelt i 90° og 96°, og man kand paa den anden Side af Zenith tage omtrent 10°. Hver Grad er deelt i tolv Parter eller til fem Minuter. Ved den noniske Inddeeling kand man med megen Vished observere en Vinkel indtil fem Sekunder. Disse fire Deles Rigtighed kand desuden bekræftes ved et udvendigt Mikrometer. MURAL-QVADRANTENS KIKKERT er akromatisk af syv Fods Focus. Denne Kikkerts Vægt er 28 Pund, og den ville ved sin store Tyngde fordærve og hastigen udslide Center-Tappen. Man har derfor anbragt saadanne Indretninger, at denne tunge Kikkert af sig selv staaer i Ligevægt, hvor man sætter den, og at den Trykning paa Centeret aldeles er ophævet ved een lige og een bøyet Løfte-Stang, hvilke begge i deres Mechanisme ere meget simplere og i deres Virkning ere meget

vissere end de Indretninger, som sædvanligen findes ved de Engelske Qvadranter. Denne Mural-Qvadrant har en Fordeel, som ikke findes ved nogen anden Qvadrant paa noget andet Observatorium, nemlig at den er deelt paa Observatorium selv og liige fra Deelings-Bordet ophængt paa sit Stæd. Det kand ikke nægtes, at jo saa svære og sammensatte Instrumenter maa lide noget ved lange Transporter.

I denne Sahl findes en SECTOR af tolv Danske Fods Radius. Med denne kand man tage syv Grader paa hver Side af Zenith til en Vished af to Sekunder. Buen selv sidder fast paa en Axel af Mahoni-Træe, hvilken er bevægelig om tvende Tapper, een oven til og een neden til. Axelen kand injusteres til at blive vertical ved anbragte Skruer. Kikkertens OBJECTIV-GLAS sidder oppe ved Centrum, og OKULARET følger Buen. For at spare sig den besværlige Stilling ved at see op til Zenith medtages Billedet i Kikkerten af et Plan-Speil af slebet Staal, og man observerer ved at see ind fra Siden. I denne Sahl er opstillet et fortræffeligt ENGELSK ASTRONOMISK UHR af Mudge og Duttor, hvilket i flere Aar har meget nøje fulgt Stierne-Tiden.

I den østre fiirkantede Udbygning findes et Fransk Uhr, forfærdiget af le Paute i Paris, hvilket, uagtet det har været temmeligt dyrt, dog ikke kand naae det Engelske eller Danske Uhr, ved en nøyagtig og stadig Gang. Sammestæds er ogsaa opstillet en nye tre Fods Qvadrant, som er saaledes inddeelt i 90° og 96°, at man med den kand tage Høyder til en Vished af 10 Sekunder. I Stæden for det sædvanlige Lod er anbragt et meget levende Vaterpas med Luft-Blære, hvilket ved Qvadrantens Omvending med Vished og Læthed kand injusteres.

Alle ovenmældte nye astronomiske Instrumenter ere forfærdigede i Kiøbenhavn af den Danske Instrument-Mager Hr. Johannes Ahl, som vist overgaaer alle de Tydske og Franske Instrumentermagere og neppe viiger for nogen af de Engelske (Ramsden maaskee undtagen) ved sin Fiinhed i at deele, hvilket er Hoved-Sagen i de astronomiske

Instrumenter. Disse Instrumenter have tilsammen kostet tre Tusinde Rigsdaler, hvilket ikkun er to tredie Deele af Indkiøbs-Priserne i Engelland, Fragten, Assurance og andre Omkostninger uberegnede. Bygningen har omtrent kostet ligesaa meget.

End videre ere til Observatorium anskaffede følgende Instrumenter: 1) TVENDE DOLLONDSKE eller ACROMATISKE KIKKERTER med dobbelt Objecter med den fornødne Forandring af Okularer, Stativ og Objektiv-Mikrometere, hvilket alt er forfærdiget af Dollond selv. 2) Et Fransk REFLEXIONS-TELESCOP med Objektiv-Mikrometer af Passemant. 3) Et TRAAD-MIKROMETER til en otte Fods Kikkert af Ahl. 4) Adskillige PARALLAKTISKE STATIVER til forskiællige Kikkerter. 5) En NAT-TELESCOP eller KOMET-SØGER af Dollond. Man forbigaaer at opregne adskillige mindre og ubetydeligere Instrumenter, saasom Barometre, Thermometre med videre. 6) En HEEL ASTRONOMISK CIRKEL, forfærdiget af Hr. Johannes Ahl. Dens Diameter holder fire Danske Fod, og den er rundt om deelt udi 90 og 96 Grader. Paa denne Cirkel er andbragt tvende Kikkerter, een horizontal, forsynet med et got Vaterpas, hvorefter den horizontale Diameter stilles, og een bevægelig Kikkert, som bestæmmer Høyde-Vinklerne til en Præcision af otte Sekunder. Da enhver Vinkel og Høyde bekræftes ved fire forskiællige og af hinanden uafhængige Inddeelinger, saa kand der næsten ingen Feil i Deelingen være at befrygte. Og om der end var nogen, saa blev den nedsat til en fierde Deel af sin Størrelse ved at tage Middeltallet imellem alle fire Cirkel-Buer. Dette Instrument anbefaler sig ligeledes ved sin Nemhed og Sikkerhed i Veri[fi]kationen, og det giør samme Nytte som en fire Fods Qvadrant.

Paa dette nye Observatorii Bygning blev begyndt udi Sommeren Aar 1778, og var baade Bygningen og alle de nye Instrumenter færdige, ja endog opstillede, og i alle deres fine Deele fuldkommen vel injusterede til Udgangen af Aaret 1780. Over Døren til Indgangen, hvor forommældte Qvadrant paa Observatorii nye opførte Bygning

staaer, læses denne latinske Inscription indhuggen udi en blaae Marmor-Tavle med forgyldte Bogstaver: Munificentia Regis Christiani VII Suffultus Comes Otto de Thott curavit, ut Novum hoc Observatorium Optimis Instrumentis Regia Liberalitate Instructum Sacrari possit Uraniæ d. XI Octobr. MDCCLXXX. Denne Marmor-Tavle er forfærdiget af Professor Wiedewelt. Dette Observatorium Astronomicum haver en aarlig Indtægt af 422 Rdr., som tages af de Penge, der indkomme af Almanakkernes Forpagtning. Disse beløbe sig aarlig til 1022 Rdr., og over samme haver Hs. Maj:t Kong Christian VII saaledes disponeret, at en Deel deraf skulle anvendes til Lønninger, da Professor Astronomiæ, som skriver Almanakkerne, faaer aarlig 200 Rdr.; Universitætets Bibliothecarius er tillagt aarlig 200 Rdr., og Bibliothekets Famulus faaer aarlig 100 Rdr., paa det at deres Vilkaar, som forhen vare meget slette, derved kunde forbædres m. v. Men 422 Rdr. skal gandske anvendes til Observatorii Vedligeholdelse, Instrumenternes Anskaffelse m. v. Hertil kommer en Capital af 1500 Rdr., som Etats-Raad Bartholins Enke haver skiænket til Observatorium, og denne Capitals Renter 56 Rdr. 1 Mk. 8 Sk. anvendes ogsaa til samme Brug. Prokantzler Dr. H. F. Jansons Beskrivelse over Universitætets Midler og Indkomster, Khvn. 1787 pag. 35, 37.

Hr. Professor Thomas Bugge (ved hvis utrættelige Flid, anvendte Umage og Tiid, vor Danske Universitæt nu har den Lykke at være i Besiddelse af et overmaade vel indrættet Observatorium Astronomicum) er født i Kiøbenhavn den 12. Octobr. Aar 1740. Han var fra Aar 1759 til Aar 1762 Decanus paa Communitætet. Aar 1761 blev han sendt til Tronhiem for at observere Veneris Gang igiennem Solen. Aar 1762 blev han Kongelig Landmaaler og Aar 1764 trigonometrisk og astronomisk Observator ved den geographiske Landmaaling og tillige Aar 1765 Landmaalings-Conducteur og Aar 1768 Ober-Landmaaler ved den specielle Landmaaling i Danmark. Fra Aar 1765 til 1771 har han informeret Hs. Kongel. Høyhed Arve-Printz Friderich i Mathematiqven. Aar 1776 blev han Medlem af Videnskabernes Sælskab i Kiøbenhavn og Tronhiem. Aar 1777 blev [han] Professor i Mathematiquen og

Astronomien ved Kiøbenhavns Universitet. Aar 1782 i Januario blev han Lector Matheseos for de Hrr. Søe-Officerer ved Søe-Etaten. Aar 1783 blev han Justitz-Raad. Desuden er han ogsaa Medlem af Videnskabernes Academier i London, Stockholm og Manheim, Directeur for den Almindelige Enke-Casse, Medlem af Broelægnings-Commissionen, Inspecteur ved de geographiske Opmaalinger i Danmark og Norge m. v. Fra Aar 1778 til 1781 indrættede han Observatorium Astronomicum fra nyt af. Han agter hver fem Aar at udgive et Bind af sine Observationer, og foran for det første Bind at meddeele en nøyagtig Beskrivelse over de astronomiske Instrumenter, oplyste ved gode Tegninger. Udi Aaret 1785 udkom Observationes Astronomicæ Annis 1781, 1782, 1783 institutæ in Observatorio Astronomico Regio Havniensi & cum Tabulis Astronomicis comparatæ Auctore Thomas Bugge. Foruden de egentlige astronomiske Observationer indeholder dette Skrift en Beskrivelse over de astronomiske Instrumenters Indretning og Rectification, oplyst ved tolv Ko[bber-] Tavler. Ligesom han ogsaa er i en ordentlig Correspondence med Wargentin og Nicander i Stokholm, med Maskelyne i Greenwich, med Hornsby i Oxford, med Banks og Magellan i London, med Græv Cassini, de la Lande og Mechain i Paris, med Hell i Wien, med Koenig i Manheim, med Küstner udi Göttingen og med Bode i Berlin: fra hvilke berømte Mænd Hr. Justitz-Raad og Professor Bugge erholder deres, og til hvilken han igien meddeeler sine her anstillede talrige Observationer og Beregninger. Disse udgiøre til Udgangen af Aaret 1786 sex Folio-Bind foruden tvende astronomisk Correspondence, hvilke alle samtlige ere bestemte til Bevaring paa et offentligt Stæd. Alle disse astronomiske Observationer ere giorte paa dette nye Observatorium.

Om Universitætets Bibliotheque.

Ligesom Trinitatis Kirkes Fundator, Kong Kristian den Fierde, havde ved denne Kirkes Bygning og ved dens astronomiske Taarns Opbyggelse og Andlæg foruden den allerhøyeste Guds Ære ogsaa Studeringers Flor og Videnskabers Fremgang til sit Hoved-Øyemærke, saa lod Kong Kristian IV oven paa Kirkens Hvælvning indrætte en stor Sahl af samme Længde og Bredde som Kirken selv, til et Bibliothek for det Kongelige Universitæt (see Slanges Histor. om Kong Christian IV pag. 1141). Det vedvarede vel i nogle Aar med Kirkens saavelsom med Bibliotheqvets Indretning og dets fuld-

komne Istandsættelse, saa at Bibliothekets Sahl blev Aaret efter Kirkens Indvielse først i Stand i Kong Friderik den Tredies Regiærings-Tid. Udi denne lange Sahl blev Univærsitætets publique Bibliothek (som var af Begyndelsen først forvaret i Hellig Geistes Kloster, men siden, da samme Bogsamling ved Kong Kristian den Fierdes Donation var bleven større, var forflyttet derfra og hensat paa Studii-Gaarden) nu henflyttet at staae paa et ordentlig og bestandig Stæd. Hvorpaa Bibliothekets Sahl blev høytideligen i Kong Friderik den Tredies og Kron-Printz Christians høye Nærværelse indviet ved en latinsk Oration holden af Professor Theologiæ, Dr. Thomas Bang den 7. July Aar 1657, som var just tyve Aars Dagen efter at den første Grund til Kirken og til Taarnet var lagt af Kong Kristian den Fierde. Dette publiqve Bibliothekes første Bibliothecarius var nysmældte Professor Thomas Bang og dets Under-Bibliothecarius var Mag. Peder Nicolai Mehrn. Universitætets Bibliothek bestod for Stadens Ildebrand i Aaret 1728 af en stor Mængde Bøger, saa og særdeles rare Manuscripter, især om Fædernelandets Historie, som meest vare samlede af Foræringer dertil. Thi foruden de tvende Kongelige Donationer af Bogsamlinger, som skeedte af Kong Christian IV Aar 1603 og af Kong Friderich III Aar 1657, blev Universitætets Bibliotek anseelig forøget ved adskillige lærde Mænds private Bogsamlinger, som dertil vare skiænkede og stode forvarede i Bogskabe med enhver Donators Overskrift, saasom: Det Albertske Bibliothek, givet af Universitætets første Vice-Canceler, Profess. Medic. Peder Albert Aar 1483. Det Gelstrupske, givet af Profess. Logices Peder Gelstrup Aar 1566. Det Lemvigske, givet af Profess. Medic. Andreas Lemvig, Aar 1603. Det Brochmanniske, givet af den Siællandske Biskop, Doct. Jesper Brockmann Aar 1654, og bestod af 3994 Volumina. Det tredobbelte Fuirenske, nemlig: Eet givet af Doct. Medic. Henrich Fuiren Aar 1659 og bestod af 2042 Volumina, over hvilket en Catalogus er trykt Aar 1659 og udgiven af Thomas Bartholin, som paa

Titelbladet af Catalogo haver sat dette Distichon: Librorum Titulos Defuncti Pagina monstrat; Vera sed in Viro Bibliotheca fuit. Det andet er givet af THOMAS FUIREN og bestod af 1671 Volumina, hvorover er trykt en Catalogus Aar 1675. Det tredie var givet af DIDERIK FUIREN Aar 1674 og bestod af 9000 Volumina, over hvilket en Catalogus udkom i Trykken Aar 1675. Det MUHLISKE, foræret af Assessor JOHAN JØRGEN MUHLE Aar 1669 og bestod af 6808 Volum., hvorudover er ligeledes trykt en Catalogus, tilligemed Thomas Bartholins Oration over Donator, trykt Aar 1669. Det RESENSKE, foræret af Etats-Raad og Præsident PEDER HANSEN RESEN Aar 1685, og bestod af 4284 Volumina, hvorover en trykt Catalogus, med Legators Liv og Levnets-Løb foran, udkom Aar 1685. Det DIDERIKSENSKE, givet af Cancellie-Secretair HANS DIDERICHSEN Aar 1698. Man beregnede Universitætets Bibliothek at bestaae af 34.992 Volumina, foruden en stor Mængde af academiske Programmata, Orationer, Disputatzer, og især en uskatteerlig Samling af rare Manuskripter, de Danske Antiqvitæter og Historien andgaaende; desuden blev en stor Deel Skilderier, Tegninger, Prospekter, Kobberstykker og Landkorter her ogsaa forvarede, hvilket altsammen i Stadens store Ildebrand i October Aar 1728 blev fortæret af Ildens græsselige Lue. Før Ildebranden saae man ogsaa her staaende en meget konstig Bogstoel, foræret til Bibliotheqvet af Hr. OTTO THOTT i Malmøe Aar 1653. Paa samme Bogstoel stod denne latinske Inscription: Volubilem, quem spectas, Pluteum Nobilis Dn. OTTO THOTT, Dn. de Ness, Præses Reg. Malmog., Stupenda Artis Solertia adornandum curavit Anno Dom. Jesu Christi MDCLIII & una cum Conjuge Generosiss. Dn. DOROTHEA ROSENKRANTZ, Magni Oligeri Rosenkrantzii Filia, Huic Divinarum & Humanarum Scientiarum Domicilio Consecravit. Indgangen til Bibliotheqvets Sahl er fra det runde astronomiske Taarn.

Efter bemælte ulykkelige Ildebrand, da baade Kirken og Bibliothekets Sahl, andlagt langs over Kirkens Hvælvning, var bragt i fuld-

kommen Stand igien, har Universitætet samlet paa nye igien et anseeligt og meget talriigt Bibliothek. Sahlens Længde er ligesom Kirkens Længde, 84 Alen eller 168 Fod, ziret med 17 store Fag Vinduer, af hvilke 8 Fag ere paa hver sin Side af Sahlen lige oven over Kirke-Vinduerne, og eet Fag Vinduer for Enden af Sahlen, hvorudover den er overmaade lyys og anseelig. I den øverste Ende er Sahlen tværs over afdeelt med et Tralværk, inden for hvilke Skranker den Mængde af rare Manuskripter forvares i afdeelte Skabe under behørig Lukke. Alle Bøgerne ere ordentlig adskildte efter deres Facultæter. Imellem de tvende Rader af friestaaende dobbelte Bogskabe, i hvilke Bøgerne staae forvarede under Lukke og Laas med et Messingtraad-Gitterværk i Dørrene, ere tre breede Spadsere-Gange, samt ved Siderne af Vinduerne ere Borde og Bænke for Studerende at sidde ved for at læse og excerpere. Saaledes var Universitætets Bibliotheks Indretning indtil Aar 1776. Antallet paa dette Bibliothekes trykte Bøger er for nærværende Tid i Aaret 1786 halvtredsindstyve Tusinde Volumina, foruden en stor Mængde Disputatser (hvoriblandt den Lintrupiske Disputatz-Samling, som Universitætet tilkiøbte sig paa Auctionen efter Biskop, Dr. Friderich Nannestad i Christiania), hvilke ere over et Hundred Tusinde i Tallet.

I. De, som efter Stadens Ildebrand i Aaret 1728 have Tid efter anden foræret Bogsamlinger til Universitætets Bibliothek, og hvis Donationer ere fordeelte blandt Bibliothekets Bøger efter Videnskaberne, ere i sær (a) Kong Christian den Siette, som forærede hertil et anseelig Antal af kostbare Bøger. Dernæst en Deel fornemme og lærde Mænd, nemlig: (b) Professor Arnas Magnæus eller Magnussen, en Islænder af Fødsel. (c) Mag. Christian Falster, Rector i Riber Latinske Skole. Foruden andre, som have foræret mindre Bogsamlinger, saasom (d) Geheime-Raad Ivar Rosenkrantz, (e) Biskop Johannes Trellund i Wiborg, som tillige i sit Testamente forærede sex Tusinde Rigsdaler til Universitætets

Bibliothek, af hvis Rente aarlig kiøbes nye trykte Bøger, saa at Bibliotheket derudover faaer god Tilvæxt hvert Aar. Og andre flere Videnskabens Elskere. Hvilke Donationers Antal ey kand bestemmes, saasom ingen specielle Fortegnelser derover haves. Men naar det alphabetiske Catalogus (som over hele Universitætets Bibliothek er forfattet af Hr. Professor NICOLAI EHLERT, Bibliothecarius Universitatis, og hvori den MÜLLERSKE og THOTTISKE Donation tillige findes indført) bliver efter Conclusum Consistorii trykt og publiceret, saa forefinder man i bemælte alphabetiske Catalogo anført enhver Giveres Navn ved den eller de Bøger, som Enhver har foræret hertil. Desuden har (f) Conference-Raad OTTO FRIDERICH MÜLLER, som døde Aar 1785, ligeledes legeret til Universitætets Bibliothek sit ypperlige PHYSISKE BIBLIOTHEK, bestaaende af 1400 Bind, som ogsaa ere fordeelte blant Universitæts-Bibliothekets Bøger.

II. DE, SOM HAVE FORÆRET BØGER HER TIL BIBLIOTHEKET PAA DE VILKAAR, AT SAMME BØGER SKAL STAAE FOR SIG SELV, ere: (a) Printzesse CHARLOTTA AMALIA, som (foruden en Samling af Tydske Psalmebøger og andre geistlige Sange, omtrent to Hundrede i Tallet, hvilke staae i et Skab for sig selv under Navn af BIBLIOTHECA HYMNICA) ogsaa har foræret en Deel andre gode Bøger, som ere fordeelte blant Universitæts-Bibliothekets Bøger. (b) Conference-Raad FRIDERICH ROSTGAARD, hvis trykte Bøger, tolv hundrede i Tallet, staae i et Skab for sig selv, og ere meest af historisk Indhold. Strax derhos staaer en Kasse med Arabisk eller Persisk Typis eller Bogstaver, som af ham ere bekostede og til Academiet foræret Aar 1737. Oven over denne Kasse sees bemælte Donators FRIDERICH ROSTGAARDS originale Skilderie opsat. Man seer ogsaa her paa Bibliotheket ligeledes opsat Biskop JOHANNES TRELLUNDS Skilderie; begge disse til en taknemlig Ihukommelse om deres Foræringer hertil. (c) Hr. DE LILLIENDAHL, Dansk Consul i Staden Bourdeaux i Frankerige, hvis Samling af Franske Bøger, 757 i Tallet, ogsaa staaer for sig selv. (d) Græv OTTO THOTT,

Stats-Minister, som ved sin Død i Aaret 1785 har legeret fem Tusinde Rigsdaler, for hvilke Penge Bøger skal kiøbes til Universitætet paa Auctionen over hands efterlatte Bibliothek. Disse tilkiøbte THOTTISKE BØGER skal efter hands Testamente ey allene staae for sig selv, men endog ikke udlaanes til nogen, undtagen paa Bibliotheket selv.

III. Andgaaende DE MANUSCRIPTER, SOM FOREFINDES HER PAA UNIVERSITÆTETS BIBLIOTHEK, da ere Manuscripterne classificerede saaledes: (a) De saakaldte BIBLIOTHEKETS EGNE MANUSCRIPTER, hvilke ere deels kiøbte, deels skiænkede hertil. Hvoriblant henregnes DE BARTHOLINSKE MANUSCRIPTER, hvilke først bleve kiøbte, men siden blev Kiøbe-Summen efter nogle Aars Forløb skiænket tilbage af Arvingerne. Ligeledes nogle gode PERGAMENTS-CODICES, skiænkede af Stadtholderen i Norge Geheime-Raad CHRISTIAN RANTZOW. Disse staae i eet Skab for sig selv og ere omtrent 300 i Tallet. Dertil kand ogsaa henføres de efter Conference-Raad JOHAN CHRISTIAN KALL, Profess. Lingv. Oriental., kiøbte ORIENTALSKE MANUSCRIPTER, 264 i Tallet. (b) De af Geheime-Raad FRIDERICH ROSTGAARD legerede Manuscripter, som ere 534 i Tallet. (c) De Manuscripter, som have tilhørt Professor JOH. ALB. FABRICIUS i Hamburg, af hvis trykte Catalogs Anden Deel deres Beskaffenhed erfares. Disse FABRICISKE MANUSCRIPTERS Antal er 440. (d) Den ypperlige Samling af Codices og Manuscripter, især den gamle Nordiske Historie angaaende, som Professor ARNAS MAGNÆUS legerede til Universitætets Bibliothek, hvis Antal er 1550. De fleeste af disse Magnæiske Manuscripter ere Islandske; og til sammes Udgave ved Trykken gav Professor ARNAS MAGNÆUS tretten Tusinde Rigsdaler. Renterne af denne Capital eller Legatum er af Donator bestæmt til nogle Islandske Studenteres Belønning, for at afcopiere og udarbeide af denne uskatteerlige Samling, hvad som i de Nordiske Rigers Historie kand tiene til Oplysning, deels og til at lade trykke aarligen noget af det mærkværdigste. (See HANS DE HOFMANS Samling af Fundationer Tom. I pag. 275 og Ap-

pendix Tom. X pag. 2.) Disse Magnæiske Manuscripter udgives ved Trykken under Opsyn af en Commission. Desuden legerede ommældte Professor ARNAS MAGNÆUS ogsaa til Universitætets Bibliothek et meget stort Antal af Diplomata, saavel Danske, som Norske og Islandske. Hvoraf et DIPLOMATARISK VÆRK er udgivet i Trykken Aar 1786 i to Tomer af Professor G. J. THORKELIN, Secretair ved den Arnæ Magnæiske Commission, og fører følgende Titel: DIPLOMATARIUM ARNA-MAGNÆANUM, exhibens Monumenta Diplomatica, quæ collegit & Universitati Hauniensi Testamento reliqvit ARNAS MAGNÆUS, Historiam atque Jura Daniæ, Norvegiæ & vicinarum Regionum illustrantia. Ex Bibliotheca Legati ARNA MAGNÆANI edidit G. J. THORKELIN, in Univ. Haun. Professor Publ. Extr. &c. Tomus I & IIdus cum XIX Tabulis Æri incisis. Havn. 1786. Alle Manuscripternes Antal ere da i alt 3088.

IV. Af de MAGNÆISKE MANUSCRIPTER ere ved Commissionen, meest paa Legatets Bekostning udgivne ved Trykken følgende Bøger, nemlig: (α) KNYTLINGA SAGA, seu Historia Canutidarum, som begyntest af Etats-Raad og Professor Græcæ Linguæ HANS GRAM og tryktes hos den ældre Joh. Jørgen Høpffner in Folio; men Værket blev ey fuldført; dog fattes ikke meere end det sidste Blad og Fortalen. Der ere neppe 30 Exemplarer deraf i Behold, men ventes at blive med første paa nye udgiven. (β) KRISTNI SAGA seu Historia Religionis Christianæ in Islandiam introductæ, Hafn. 1773 in 8vo. (γ) GUNNLAUGI ORMSTUNGÆ SAGA, Islandice & Latine, Hafn. 1775 in 4to. (δ) JUS ECCLESIASTICUM Vetus Islandiæ, Hafn. 1775 in 8vo. (ε) JUS ECCLESIAST. Novum Islandiæ, Hafn. 1777 in 8vo. (ϛ) HUNGURVAKA PALS BISKUPS SAGA, og ÞATTR AF THORVALDI VIDFÖRLA seu Historia primorum quinque Skalholtensium in Islandia Episcoporum, Vita Pauli Episcopi & Narratio de Thorvaldo Peregrinatore, Hafn. 1778 in 8vo. (η) VAFTHRUDNIS MÁL, Ode Eddica, Hafn. 1779 in 4to. (ϑ) SNORRE STURLESENS HEIMSKRINGLA, udgiven ved Justits-Raad

GERH. SCHIØNNING og THORLACIUS, Hafn. 1777 sqv. in Folio i tre Volumina, paa Arve-Printz Friderichs Bekostning. De to følgende Tomer ventes, nemlig: SVERRIS SAGA, og hands Sønne-Søn Hagens Liv og Levnet til Aar 1264. (ι) DEN JYDSKE LOV, udgiven af Conference-Raad KOFOD ANCHER, Profess. Juris, paa egen Bekostning, Khvn. 1783 in 4to. (κ) Desuden er under Pressen EDDÆ Pars, Odas mythologicas ad Theogoniam & Geogoniam pertinentes continens.

V. Det BOTANISKE BIBLIOTHEQUE har først været paa Charlottenborg under Professor Oeder og Ascanius. Dernæst i Aaret 1771 blev det skiænket til Universitætet, da Professor Brünniche modtog de til NATUR-HISTORIEN henhørende Bøger, som endnu staae hos ham. De BOTANISKE BØGER bleve satte paa Universitætets Bibliothek, indtil de i Aaret 1781 bleve igien hensatte paa Charlottenborg under Opsigt af Conference-Raad Rottbøl Friis, Profes. Medicinæ. Det hele Bibliotheks Antal er omtrent 1700 Bind.

I Følge en Kongelig Forordning af Aar 1732 skal enhver Bogtrykker i Danmark og Norge, under tie Rigsdalers Straf for hvert Alphabet, levere fire Exemplarer af alt, hvad han trykker, til det Kongelige Bibliothek; deraf fik Universitætets Bibliothek eet Exemplar. Men da det dermed gik meget uordentligen til, fik Universitætet ved Reskript af Aar 1754 udvirket, at enhver Bogtrykker skal dertil levere eet og til det Kongelige Bibliothek 3 Exemplarer af alt, undtagen Ugeblade eller Aviser og gemeene Gade-Viiser. Siden da adskillige Bogtrykkere og Forlæggere fandt paa at udelade Bogtrykkernes Navne og allene satte Forlæggernes Navne paa Skrifter, og naar man talede da til Forlæggerne derom, saa enten kunde Forlæggerne ikke, eller vilde de ikke angive Bogtrykkernes Navne, saa at man ikke kunde faae at viide, hos hvem man skulle søge sin Regress for de udeblevne Skrifter, hvorved saavel det Kongelige Bibliothek som Universitætets Bibliothek tabte; saa blev i Aaret 1783 ved en Forordning blant andet fastsat, at ingen Bogtrykker maatte trykke noget Skrift uden at sætte

sit Navn derpaa, samt at til det Kongelige Bibliothek skulle i Stæden for tre ikkun leveres to Exemplarer og det paa Skrivpapir. Disse Kongelige Anordninger staae i nøye Forbindelser med hverandre, og den ene ophæver ikke den anden, men indeholde allene nøyere Bestæmmelser i een eller anden Henseende.

De Forandringer, som ere giorte i Henseende til Bibliothekets Bygning, ere følgende: Udi Aaret 1776 bleve alle Skabene, hvori Bibliothekets trykte Bøger forvaredes, saasom de ey kunde rumme flere Bøger, og der var kun Plads til faa Skabe paa Væggene, alle nedrevne og Tømmeret deraf brugt til Hielp til nye Kryds-Hyller, samt alle Væggene beklædte med Hyller og Tvær-Hyller, og under Vinduerne blev indrættet til de største Folianter, paa det at Foliant-Hyllerne i Bibliotheket kunde allene indrættes til almindelige Folianter af Størrelse. I disse nye indrættede Hyller kand Bibliotheket nu rumme over Hundred Tusinde Bind. Strax inden for Indgangen til Bibliotheket er nu ogsaa andlagt to rummelige Kamre, eet paa hver Side af Bibliotheket. Udi det ene Kammer, som kaldes LÆSE-KAMMERET, er andbragt en Kakkelovn, hvor der kand læses af alle Studerende fra Kl. 8 til 10 Formiddag og fra Kl. 2 til 4 Eftermiddag, undtagen hellige Dage samt Fredagen og Onsdag Formiddag. Dog saasom disse Læsetimer nu syntes for nærværende Tid [u]beqvemme, og 2 Timer vare for kort Tid for dem, der vilde læse og excerpere noget alvorligt, blev efter Forestilling af Bibliothecario under Procantzler Jansson bestemt, at Bibliotheket skulde staae aabent hver Dag i 4 samlede Timer, undtagen hellige Dage og Fredagen, nemlig fra April Maaneds Begyndelse til Septembers Udgang fra 9 til 1 Mandag, Tirsdag og Torsdag, men Onsdag og Løverdag fra 3 til 7, derimod i de øvrige 6 Maaneder alle Dagene fra 9 til 1. I det andet Kammer staaer den ROSTGAARDSKE DONATION. Naar man har passeret Bibliotheket igiennem og er kommet op til Skrankerne eller Choret, staaer alle Bibliothekets Manuscripter der, som forhen, indsluttede i Skabe. Udi hvilken Indretning

ingen Forandring er giort. Dog blive disse Skranker nu borttagne, for der at anlægge Hylder til den Thottiske Donation, saasom ingen anden beqvem Plads findes dertil i Bibliotheket. Universitætets Bibliothecarius pro Tempore er Professor NICOLAI ELERT, hvis Biographie er anført i Tillæget til I. WORMS Lexicon over Danske, Norske og Islandske lærde Mænd. Foruden Bibliothekariatet forestaaer han ogsaa Arbeidet ved den DANSKE ORDBOG, som efter Kongelig Ordre udgives under Opsigt af Videnskabernes Sælskab, og for samme særskildte Arbeide nyder han aarlig 200 Rdr., af hvilke Penge han dog skal bekoste alle de behøvende Skrive-Materialier, som han forbruger til denne Danske Ordbogs Udarbeidelse. Af dette Skrift er i Aaret 1787 færdig trykt de 3 første Bogstaver. Bibliothecarii Løn er 129 Rdr. nogle Mark og Skilling. Den aarlige Huusenleje 14 Rdr., Jordskyld af en Gaard i Kiøbenhavn 2 Rdr. og af 3 Gaarde i Roeskilde 2 Rdr. 2 Mk. 12 Skill., hvoraf han svarer til Rector Scolæ sammestæds 1 Rdr. 5 Mk. Desuden svares ham af en Jord i Kiøbstæden Store Hedinge aarlig 8 Tønder Byg efter Capitels-Taxten, af en Fælleds-Jord sammestæds 9 Skiepper Byg, af en Bonde i Ørsted otte Tønder Byg og desuden to Læs Høe, hvilke betales med 3 Rdr. 2 Mk., af en Bonde i Lyngerup tolv Rdr. aarlig Afgift efter sit Fæstebrev, af en Bonde i Bringstrup tre Tønder Byg og to Tønder Havre, og ved denne Bondes Overladelse til Stamhuset Mørup er Afgiften fastsat til sex Tdr. Byg, to Tdr. Havre og 1 Rdr., af en øde Jord i Tiørntved en Rdr. to Mark aarligen. Disse Indkomster tilsammen beregnede udgiøre i de dyre Aar, naar Capitels-Taxten er høy, noget over 200 Rdr., men i de lette Aar noget derunder. Men da Universitætet, ved at bortforpagte det Privilegium at trykke Almanakker, fik en aarlig Indkomst af noget over et Tusinde Rdr., saa blev Bibliothecario tillagt to Hundrede Rdr. aarligen, og Famulo Bibliothecæ blev tillagt eet Hundrede Rdr. aarligen; thi tilforn havde Famulus ikkun 100 Rdr. aarligen, saa at han nu nyder 200 Rdr. aarlig i Løn. Siden har Græv OTTO THOTT

skiænket en Capital til Universitætet, hvoraf Bibliothecarius nyder aarligen 100 Rdr., og Famulus nyder 50 Rdr. aarligen.

Universitætets Bibliotheks-Fond er samlet af de Capitaler, som private Folk dertil have skiænket, hvoraf sal. Biskop TRELLUNDS er den vigtigste, da han dertil testamenterede 6000 Rdr. Ligesaa hører herhen 500 Rdr., som sal. Etats-Raadinde Bartholin dertil haver skiænket. Desuden haver Bibliotheket visse aarlige Indkomster, som ved Kongelig Anordning ere samme tillagte, nemlig af hver Student, naar han indskrives ved Universitætet, og naar han stiller sig til Examen, hvilket hvert Aar kand udgiøre omtrent et Hundrede Rdr. eller noget meere. Ligesaa af den saa kaldte Studii-Skatt (som betales til Universitætet af alle Kirker i Danmark og Norge og beløber sig aarlig til 5000 Rdr.) faaer Bibliotheket 300 Rdr. aarlig. Af disse Indkomster og ovenanførte Donationer har det nu samlet sig en Capital af ti Tusinde og otte Hundrede Rigsdaler, hvis aarlige Rente 405 Rdr. anvendes allene til at kiøbe Bøger og vedligeholde Bibliotheket, hvortil de Studerende daglig have frie Adgang. (Prokantzl. Dr. H. F. JANSONS Beskr. over Universitætets Midler og Indkomster pag. 34.)

TRINITATIS eller TREFOLDIGHEDS KIRKE har to Præster, nemlig: en Sogne-Præst og en Kapellan. Kongen kalder altid Sogne-Præsten; men Professorerne ved Universitætet, som Kirkens Patroner, kalde Kapellanen i Kraft af det dem givne Jus Patronatus. Ved forefaldne Vacance af Kapellaniet udvælges af Consistorio sex eller otte Kandidater for at prædikke paa Valg, af hvilke da paa Consistorio (efter holden Prøve- eller Valg-Prædiken) udvælges og per plurima vota voceres een til Kapellan, hvis Vocation underskrives af Rector Magnificus og af de øvrige Consistoriales, og derefter confirmeres af Kongen. Sogne-Præsten har en smuk, frie Præste-Residenz, No. 47 i Store Kannikestræde næst op til Regenzen; men Kapellanen nyder Huuseleje af Kirken. Ligeledes beskikke Professorerne alle Kirke-Betienterne, som ere: en Organist, en Klokker, en Over-Graver og en

Under-Graver. Een af Professorerne er altid Procurator Templi og har Kirkens Regnskaber at besørge. Kirkens Midler ere ti Tusinde og 900 Rdr., en fattiges Capital af 3400 Rdr. See Dr. Jansons Beskr. over Univers. Midler. Kirkens Indkomster ere Renter af Kirkens Capitaler, Stolestads-Penge og Pulpitur-Leje, som er omtrent 552 Rdr., saa og Penge af Holmens Kirkes Liigvogn. Fundatzer af adskillige Legata til Kirken og Kirkens Kapellan findes anførte i H. Hofmans Samling til publique Stiftelser Tom. IX pag. 133 til 154 og Dr. H. F. Jansons Beskrivelse over Universitætets Midler.

Ved Trinitatis Kirke haver siden dens allerførste Bygning [været] følgende Sogne-Præster:

1.) Mag. Jens Justesen Berg (Montanus) var den første Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke. Han var først Præst ved Regenz-Kirken; dernæst blev han Aar 1656 kalden til at være Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke. Han døde Aar 1684. Om ham kand efterlæses E. Pontoppidans Annales Tom. IV. Han har testamenteret 1000 Slettedaler i Croner, som nu er 708 Rigsdaler 2 Mk. courant, hvis aarlige Renter gives til tre Finmarkiske Seminarister.

2.) Mag. Albert Fochsen With, fød Aar 1640 den 29. January, blev Aar 1671 Rector ved Wordingborgs Latinske Skole, Aar 1673 Sogne-Præst ved Sverdborg Meenighed i Hammer Herred i Siælland, og siden Vice-Provst sammestæds. Aar 1684 blev han kalden til at være Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn. Døde den 29. Marty Aar 1715.

3.) Mag. Christian Lemvig, blev Vice-Pastor med Succession den 15. Decembr. Aar 1703, men kom ikke til at succedere som Sogne-Præst; thi han blev den 23. Marty Aar 1715 kalden af Kong Friderik den Fierde til at være Confessionarius Regius og første Hof-Prædikant. Han døde den 15. Octobr. 1724. (See om ham i Zwergs Siællandske Clericie Tom. 1, pag. 775, 776.)

4.) Mag. Friderich Christian Rodrigetz, fød i Kiøbenhavn Aar 1668, blev kalden Aar 1698 til Sogne-Præst i Na[k]skov i Lolland. Aar 1712 blev han Slots-Præst i Kiøbenhavn. Aar 1715 blev han kalden til Sogne-Præst til Trinitatis Kirke. Han døde den 25. April Aar 1726. (See om ham i Zwergs Siællandske Clericie Tom. 1, pag. 774.)

5.) Professor Mathias Anchersen, fød Aar 1682, blev Aar 1701 Rector ved

den Latinske Skole i Fridericia. Aar 1705 blev han Professor Theologiæ Designatus. Aar 1709 Professor Mathematum inferiorum Ordinarius, Aar 1720 blev han kalden til Sogne-Præst ved Taarnbye Meenighed paa Amager, Aar 1726 til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn og Aar 1731 til Biskop i Riber-Stift. Døde Aar 1741.

6.) Mag. HANS MOSSIN, født i Randers Aar 1680, blev kalden Aar 1706 til Sogne-Præst for Skulleløv Meenighed i Horns Herred i Siælland, derfra den 22. Juny Aar 1731 til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn, men forflyttet den 28. April Aar 1736 til at være Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke sammestæds. (See meere om ham det IX Kapitel §. 1 blant Sogne-Præsterne ved St. Nicolai Kirke No. 25).

7.) Professor CHRISTIAN LANGEMACH LETH, fød Aar 1701 i Store Hedinge i Siælland, blev Aar 1732 Sogne-Præst til Sandeherred i Laurvigens Provstie i Norge. Derfra blev han kalden Aar 1736 den 28. April til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn, saa og Professor Catecheseos og Theologiæ Extraordinarius. Døde den 19. Augusty Aar 1764.

8.) Hr. GERHARD TRESKOV, fød Aar 1705 den 4. July paa Lessøe i Guldbrandsdalen i Norge. Aar 1731 blev han Sogne-Præst til Bircherød Meenighed i Siælland. Aar 1765 blev han kalden til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn, hvor han holdt sin Indtrædelses-Prædikken Festo Trinitatis, men døde efter faae Maaneders Forløb i samme Aar den 20. November.

9.) Professor og Doct. Theolog. CHRISTIAN MICHAEL ROTBØL, fød den 12. April Aar 1729, blev kalden Aar 1759 til Professor Theologiæ ved Sorøe Academie og Sogne-Præst i Sorøe, Aar 1760 Sogne-Præst til Frue-Kirke i Aarhuus samt constitueret Stiftsprovst, Aar 1765 Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Domkirken i Aarhuus, Aar 1766 den 28. February kalden til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn, Aar 1767 Doctor Theologiæ, Aar 1770 blev han Biskop i Wiborg Stift, hvor han døde Aar 1780 i December.

10.) Dr. JOHAN CHRISTIAN SCHØNHEYDER, fød i Kiøbenhavn den 9. Augusty Aar 1742; han blev Aar 1768 kalden til Reyse-Præst med Kong Christian VII paa hands udenlands Reyse. Aar 1769 blev han Compastor ved Krist-Kirke og Aftensangs-Præst i Rensborg. Sidst i samme Aar blev han kalden til Dansk Slots-Præst ved Kristiansborgs Slots-Kirke i Kiøbenhavn og Aar 1771 den 16. April kalden til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke. Derfra blev han Aar 1782 den [9. October] forflyttet til at være Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke, samt Provst i Sokkelunds Herred. Aar 1788 den 8. February blev han kalden til Biskop i Trondhiem.

11.) Hr. CHRISTIAN HOLST, fød 14. November 1731 i Trondhiem, hvor hands Fader var Krigs-Commissaire Peter Holst. Fra Trondhiems Skole blev han dimittered til Universitætet Aar 1747, blev kalden Aar 1761 til residerende Capellan ved Domkirken i Roskilde, derefter kalden Aar 1782 den [9. October] til Sogne-Præst ved Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn.

De Gader med tilhørende Gaarde og Huuse, som ligge under TRINITATIS KIRKES SOGN, ere følgende: 1) Aabenraae, 2) Adelgaden, 3) Balsam-Gaden eller Bagerens Gade, 4) Borger-Gaden, venstre Side fra Gothersgaden, 5) Store Brøndstræde, 6) Lille Brøndstræde, 7) Klærkegaden eller Skolemester-Længden, 8) Klaræboderne, venstre Side fra Kiøbmagergaden, 9) Dronningens-Gade, 10) Fiolstræde fra Volden til Rosengaarden, 11) Frideriksborg-Gaden, 12) St. Giertrud-Stræde, 13) Gothers-Gaden fra Volden til Borger-Gaden, 14) Helsingørs-Gaden, 15) Hiorte-Længden, 16) Lille og Store Kiøbmager-Gade fra Pusterviig, venstre Side til Klaræboderne, 17) Kokkegaden, 18) Landemærket, 19) Myntergaden fra Springgaden, venstre Side, 20) Printzens-Gade, 21) Pusterviig, 22) Rigens-Gade, 23) Rosenborg-Gaden, 24) Rosengaarden fra Fiolstræde, venstre Side, 25) Rosengaden, 26) Slippen, 27) Spring-Gaden, 28) Sølvgaden, 29) Tornebusk-Gaden, 30) Uden Porten, 31) Vognmandsgaden, 32) Voldgaden eller Nørre-Vold. Hvorledes Trinitatis Kirke har ved en Kongelig Forordning af 2. Marty Aar 1686 faaet sit Sogneskiæl fastsat efter 25 Aars og 9 Maaneders bestandig førte Tvistighed derom, dette erfarer den gunstige Læser af ANHANGET til dette Syvende Kapitel.

§. 2.

Trinitatis Kirkes FATTIGE SKOLE er stiftet Aar 1727 den 26. May, og Skolens Fundatz er confirmeret af Kongen den 16. Juny næstefter, da Professor MATHIAS ANCHERSEN var Sogne-Præst ved Kirken. Skolens Inspecteurer ere to, nemlig den Professor, som er Procurator Templi, og Kirkens Sogne-Præst. Skolen er forsynet med en Skoleholder, en Hører og en Læremoder for Pigebørnene. Nogle Drenge-

og Pige-Børn nyde hver andet Aar Klæder, foruden frie Underviisning af Skole-Lærerne i Læsning, Skrivning og Reigning. Efter Stadens Ildebrand har denne Fattige Skole ikke haft noget vist Skole-Huus; men Skolens Midler har aarlig haft en Udgift af 70 Rigsdl. til Huuseleje, hvilke Penge nu herefter kand aarligen spares for Skolen til flere Skolebørns Nytte til Klæder &c.; thi Guds Forsyn har opvakt den meget ærværdige 85 Aars gamle Mand Hr. SCHIØNNING ANDERSEN, forhen Brygger i Kiøbenhavn og en Lem af Trinitatis Meenighed, til at viise sig at være en udødelig Veldæder baade mod Kirken selv og især mod Kirkens Fattige Skole; thi i Augusty Aar 1780 kiøbte hand det Huus No. 94, som altid er kaldet SYVSTIERNEN, beliggende i Landemærket, og skiænkede samme Huus til at være herefter et ordentlig SKOLE-HUUS for Trinitatis Kirkes FATTIGE SKOLE. Dette Huus blev af Donator kiøbt for 3700 Rdr. og bestaaer til Gaden af 6 Fag Grundmuur, 3 Etager høyt med Kiælder under hele Huset. Baghuset, som var af Brøstfældighed forfalden, lod Donator nedrive og af Grundmuur til alle fire Sider gandske nyt opføre, saa at det mod Aarets 1781 Udgang var i fuldkommen Stand. Forhuset lod Donator ogsaa sætte i fuldkommen og ziirlig Stand Aar 1782, saa at Skolen med dens Lærere kunde i samme Aar benytte sig med største Glæde deraf. Af den jordiske Velsignelse, som Gud havde skiænket denne ulignelige Velgiørere i det timelige, har han i sit Donations-Brev givet til Trinitatis Fattige Skole fiorten Tusinde og eet Hundrede Rigsdaler og til Trinitatis Kirke to Tusinde, hvilke Penge blive udbetalte ved første Termin efter Donators Død. Men hands Daatter Madame MAGDALENA SIBYLLA BRAMSEN hæver Renterne af bemælte Capitaler, saalænge hun lever, og Skolen efter hendes Død. Bemælte store og uforglemmelige Velgiørere Hr. SCHIØNNING ANDERSEN var født den 18. February Aar 1699 i Skaane paa Gaarden Store Snørre i Farhults Sogn. Han kom i Ægteskab Aar 1736 den 10. Augusty med Jomfrue ANNE LISBETH LORENZ-DATTER REIMERT i Kiøbenhavn, som døde

Aar 1738 den 26. Augusty i hendes anden Barselsæng. De have efterladt sig een eneste Datter, Madame MAGDALENA SIBYLLA salig Grosserer JENS BRAMSENS Enke; hun kom første Gang i Ægteskab med Krigs-Raad GARDES den 29. May 1762, og anden Gang med Grosserer JENS BRAMSEN, som døde den 3. Decembr. 1774. Formedelst Donators SCHIØNNINGS ANDERSENS hastige Død blev Gavebrevet ey udstædt af ham selv; men Datteren Madame BRAMSEN tilbød sig i alle Ting at opfylde sin salig Faders Villie med at skiænke benævnte Capitaler sexten Tusinde Rigsdaler til Trinitatis Kirke og dens Fattige Skole, dog saaledes, at Kirken faaer 4000 Rdr. og Skolen 12000 Rdr. efter Donators Datters, Madame BRAMSENS Dødsfald. Forommældte Skolehuus blev i Donators levende Live opbygt, istandsat og legeret til Kirken. Skolehusets Værdie er omtrent sex Tusinde Rigsdaler. Denne veldædige Donator døde Aar 1784. Skolens Capital er 5200 Rdr. See Procanzler H. F. JANSONS Beskrivelse over Universitætets Midler.

§. 3.

DEN REFORMEERTE KIRKE, beliggende lige over for Rosenborg-Hauge imellem de to Gader Aabenraae og Gothers-Gade, er en regulair og ziirlig Bygning, hvori de tvende REFORMEERTE MEENIGHEDER af TYDSK og FRANSK NATION holde deres offentlige Guds-Tieneste. Kirkegaarden er indhegnet med et Stakkitværk til tre Gader. Denne Kirke er opbygt Aar 1688, da Kong Kristian den Femtes Gemahlinde, Dronning CHARLOTTA AMALIA, fød Prinzesse af Hessen-Cassel og af den reformerede Religion, lagde selv med egen Haand den 20. April Aar 1688 den første Grundsteen til denne Kirke. Høybemælte Dronning forskaffede sine Troes-Bekiendelses Tilhængere (efter det Nantiske Edicts Ophævelse i Frankerige) ved sin Intercession offentlig Religions-Øvelse i Kiøbenhavn og Friehed til at bygge en Kirke. Blandt de første Refugiez, som forlode Frankerige og kom til Kiøbenhavn, samt ved deres frievillige og milde Gaver

hialp til Kirkens Opbyggelse, roses Msr. Frideric Charles, Comte de Roye de Rochefaucault, Rambouillet de la Sabliere, Girmai, Frideric Marquis de la Forest, Henry de Cheusses, Susannet des Loges, de la Pottrie, Danty, les Junies Anciens de l'Eglise, du Buy, du Perron, Abraham Lys, Theodore Callos, Mademois. Drelincourt, la Fosseé &c. &c. Fra Holland og Tydskland kom tillige nogle reformeerte Familier. Hendes Kongelige Majestæt Dronning Charlotta Amalia lod ogsaa opbygge fire Præste-Boliger for tvende Tydske og tvende Franske Præster, som skulle skiftes til at holde Gudstieneste i samme Kirke. Ja, Hendes Kongelige Majestæt fastsatte en Capital, som kunde give aarligen 1600 Rigsdaler Rente, hvoraf hver Præst fik aarlig 400 Rdr. staaende Løn. Og paa Hendes Døds-Sæng lagde Hendes Kongel. Maj:t endnu saa meget dertil, at enhver af de fire Præster kunde faae endnu eet Hundrede Rigsdalers Tillæg eller 500 Rdr. aarlig vis Løn. Da denne Reformeerte Kirke Aar 1728 tilligemed saa mange andre Kirker i Stadens Ildebrand var lagt i Aske, saa blev Præsten Msr. Eyraud, kaldet Herault, udsendt til Tydskland, Schweitz, Holland og Engelland for at giøre en Collect til Kirkens Opbyggelse, saa at Kirken blev snart opbygt igien, og den 4. Marty Aar 1731 blev den paa nye indviet. Hoved-Indgangen til Kirken er fra Gothersgaden og er ziret med et smukt Portal. Oven over Indgangs-Døren til Kirken staaer: CHRISTIANUS V CHARLOTTA AMALIA og dette bibelske Sprog: Esaiæ II V. 3. Venite & Ascendamus ad Montem Domini & ad Domum Dei Jacob. Over Døren ved den venstre Haand læses dette Sprog: 1. Petr. II V. 5. Vos velut Vivi Lapides ædificati fiatis Domus Spiritualis. Kirkens Hoved-Façade er 41 Alen breed, høy 21 Alen til Gesimsen. Udi Frontispicen oven for Gesimsen sees i Steen udhuggen Kong KRISTIAN DEN FEMTES og Dronning CHARLOTTÆ AMALIÆ Navne en Chiffre paa et kronet Skiold, omgiven med Zirater. Paa hver Side sees to liggende Løver. Midt paa Kirke-Bygningen hviler Kirkespiret i hvis Fløy sees høybemælte Kongelige Perso-

ners Navne Ⓒ CA med en Krone over. Spiret med Fløyknappen er 26 Alen høyt over Kirkens Tag, men ialt fra Kirkegaarden 58 Alen høyt. Spiret har ingen Klokker. Aar 1748 den 4. Augusty slog Torden ned i Kirken og antændte en Biælke; men Ilden blev strax dæmpet. Indvendig er Kirken tilstrækkelig lyys formedelst de høye Kirke-Vinduer og ligefor Prædikkestolen er den ziret med en Pulpitur-Stoel for det Kongelige Herskab. Prædikkestolen er forfærdiget af Egetræe med Zirater og har sin naturlige Egetræets mørkegule Couleur. Altaret er lige under Prædikkestolen. Orgelværket er stort og anseeligt og har en behagelig Klang. Udi Reformeert Kirke findes ikkun eet eneste Epitaphium, som er opsat Aar 1785 og er forfærdiget af Marmor af Justice-Raad og Professor Wiedewelt. Samme Monument er saaledes: Tauvlen er af hviid Marmor med en Urne oven over; Inscriptionen med forgyldte Bogstaver er følgende: Her giæmmes til en ærefuld Opstandelse paa hiin Dag Støvet af MARIA MAGDALENA HASTE, fød LAFEBER paa Cap de bonne Esperance den 19. Marty 1758. Guds Forsyn styrede det, at hun ved at indgaae Ægteskab med JOHAN HENRICK HASTE, Capitaine udi Det Danske Asiatiske Compagnies Tieneste, som skeedte den 8. April 1780, skulde forlade den Verdens Deel, hvor Hun første Gang saae Lyset, for at blive sin Mands Glæde, sine Venners Lyst og et Mønster for gode Mødre; Men Hun var tilig bestemt til Noget Bædre og Høyere, til at blive Engle-liig. Gud aabnede Himlen for Hende den 25. Febr. 1785, just som Hun havde skiænket Jorden en Borgere. Den glade Fader blev uformodentlig en bedrøvet Enkemand; Hun gik bort og efterlod Ham med en Søn og to Døttre under den Høyestes Varetægt for at see Ham igien, naar Herren forsamler sine Børn fra alle Jordens Ender og fører Dyden i Triumph til ævig Ære og Udødeligehed. – Indfatningen er af blaa, guul og hviid Marmor. Hver Meenighed har sine visse Timer til Gudstienestes Holdelse, nemlig: den Tydske Meenighed først fra Klokken 8 til 10, og dernæst den Franske Meenighed fra Kl. 10 til 12.

Ligeledes om Eftermiddagen den Tydske først fra Kl. 1 til 3, dernæst den Franske fra Kl. 3 til 5. Kirken har to Tydske Præster og to Franske Præster. Hver af dem har sin smukke, grundmurede Præste-Residenz til frie Beboelse. Af disse ligger den eene No. 217 i Gothersgaden ved Siden af Kirken, de øvrige ligge i Gaden Aabenraae No. [2]35, No. 263, No. 235 a. Paa alle Kirkens Vasa Sacra, hvilke ere af Sølv, findes ingen Inscription. Hver Meenigheds Præster have sine Vasa Sacra i Forvaring. De Reformeertes Privilegier i Danmark findes anførte i JOSIAS LORCKS Kirchen-Geschichte I Band I Stück pag. 236, dog med det Tillæg, at Hs. K. Maj:t Kong Kristian den Syvende har igien fornyet sin høysalige Farfaders Reskript, nemlig: At naar Personer af den Lutherske og Reformeerede Confession gifte sig med hinanden, saa kand Forældrene lade deres Børn opdrage i hvilken Meenighed de vil, naar de ere eenige derom. Ved begge Meenigheder ere Legata og Donationer eller milde Stiftelser til Kirkens og de Fattiges Beste. Adskillige Documenter og Efterretninger derom bleve ved Ildebranden Aar 1728 gandske forlorne, da samme hverken før ey heller efter den Tid findes til Givernes Ære og Efterslægtens Nytte at være trykte og ræddede fra Forglæmmelse. Dog fortiene, som besynderlige Velgiørere ved den Tydske Reformeerte Meenighed, med Berømmelse at ihukommes og nævnes Hr. Baron Iselin, Hr. Etats-Raad von Hemmert og Hr. Etats-Raad von Hurck. Ligeledes ved den Franske Reformeerte Meenighed ere ved Testamenter giorte Stiftelser til Kirkens og de Fattiges Beste af Mad. Meyer, Demoiselle Duplessis, Græv Güldensteen og hands Grævinde, Mademois. Esther Paquot, Geheime-Conference-Raad Demercieres, Hr. Bretonville. Kirkens Seigl forestiller et Skib for fulde Seil med Omskrift: Anchora Spes, Coelum Portus; det er: Haabet er Ankeret, Himlen er Havnen.

De, som have været PASTORES ved den Reformeerte Kirke siden Kirkens første Stiftelse og Bygning Aar 1688 indtil nærværende Tiid, ere disse følgende:

I. Pastores ved Den Tydske Reformeerte Meenighed:

1. Hr. Johannes Musculus.
2. Hr. Werner Köhne.
3. Hr. Jacob Rübken.
4. Hr. Conrad Johannes Kersting.
5. Hr. Johannes Meyer.
6. Hr. Franz Göekel Vogelsang.
7. Hr. Johan Jacob Rindfleisch.
8. Hr. Conrad Iken.
9. Hr. Johan Lebrecht Stubenrauch.
10. Hr. Diderich Brummer.
11. Hr. Johan Philip Wilhelmi, døde Aar 1770.
12. Hr. Johan Henric Colsmann, Doct. Theolog.
13. Hr. Dethard Iken, Doct. Theolog.
14. Hr. Johan Gabriel Maurenbrecker, kalden den 8. Octobr. 1784.

II. Pastores ved Den franske Reformeerte Meenighed:

1. Hr. Philip Mesnard.
2. Jean de Placette, fød A. 1639, var Præst her ved Kirken fra A. 1687 til A. 1711, gik til Holland, hvor han døde A. 1718.
3. [Théodore] Le Blanc.
4. [Pierre] de St. Ferriol.
5. [Daniel] de Loches.
6. [David] de la Tour.
7. [Jean Jacques] Martin.
8. Hr. Poul Eyraud.
9. Hr. Jean Ferdinand Mourier.
10. Hr. Pierre Eyraud.
11. Hr. Moise Frideric Mourier, døde Aar 1786.
12. Hr. Jean Broca.
13. Hr. Ferdinand Louis Mourier, kalden den 8. Decbr. 1786 og var forhen Præst ved den Franske Meenighed i Genf; han holdt sin Tiltrædelses-Prædikken Søndagen den 17. Decembr. eller Dom. II Adventus 1786.

Den Tydske Reformeerte Meenighed har et Opfostrings-Huus for tyve Børn af begge Kiøn. Det ligger i den Gade Aabenraae. Samme Meenighed har ogsaa et Hospital, beliggende i samme Gade.

Den Franske Reformeerte Meenighed har en Skole, hvis Skole-Huus er i Lille Brøndstræde.

§. 4.

Poul Fechtels Hospital eller Hamborger Siæle-Boder, beliggende paa den søndre Side af Myntergaden. Fundator eller Stifteren som dette Hospital bærer Navn af, har været Poul Fechtel, som var Kong Friderik den Andens Myntmester, hvis Levnets Beskrivelse læses i Danske Magazin Tom. I pag. 161. Kong Friderik den Anden skiænkede Grunden til Poul Fechtels Boder og at nyde Grunden frie. Samme Grund laae ved St. Claræ Kirke og op imod Muren til Møntergaden og mod Øster-Vold, hvilke Ord findes i Kong Friderich den Andens Confirmation paa Stiftelsen om Poul Fechtels Siæleboder (See Danske Magazin Tom. II pag. 170). Bemælte Fundator stiftede dette Hospital Aar 1570 og gav dertil 3000 Species-Daler, hvilke Penge skulle til ævig Tiid staae paa Rente i Staden Hamborg hos Magistraten sammestæds. Deres Obligation er udstædt Hamburg in Octavis Michaëlis 1590 og findes indført i Danske Magazin Tom. I pag. 171. Af samme Renter er siden opvoxen en Capital af 1000 Rdr. bestaaende i Kiøbenhavn, hvorpaa er udstædt Fundatz af 4. January 1661. Dette Hospital er opbygt Aar 1590. Det Navn af Hamborger Siæle-Boder har dette lidet Hospital faaet deraf, at Capitalen stod paa Rente i Hamborg. Den gamle Bygning afbrændte i Stadens Ildebrand Aar 1728; men efter Branden er Hospitalet af nye opbygt. Dets Bygning bestaaer af femten Fag Grundmuur til begge Sider, deraf ere de syv Fag til Gaden foruden et Stykke Muur, hvorudi er en Port til Indgang med denne Inscription: Poul Fechtels Hospital 1732. Dette Hospital er inddeelt i otte Værelser, hvoraf de syv ere

belagde med to Lemmer paa hver Stue; men den ottende bruges til Sygestue. Lemmernes Antal ere 14. Derforuden er eet à parte Værelse til en Spindestue for dem samtlige. Til sammes Varmeholdelse er lagt aarlig fem Favne got Bøge-Brændeved. I samme Stue hænger en Messing-Lysekrone, foræret dertil af den Kongelige Confessionarius JOHAN FRAUN. Hver af disse fiorten Lemmer nyder ugentlig til Ophold 24 Skilling Danske efter Fundatzen.

§. 5.

DEN KONGELIGE DANSKE PORCELLAINE-FABRIQUE, beliggende paa Store Kiøbmager-Gade No. 3. Denne store og anseelige Gaard (som har Udkiørsel til Spring-Gaden) gav Kong Frederik den Femte Aar 1763 den 9. September til Vognmands-Lauget i Staden, at den skulle være en POSTGAARD tilligemed herlige Fordeele og Privilegier. Paa denne KONGELIGE POSTGAARD skulle idelig holdes et Antal af Kudske, Heste og Vogne i Beredskab til alle Reysendes uopsættelige Befordring. Her vare indrættede commode Værelser for ankommende Reysende af høy og ringere Stand; ligeledes boede her en Tracteur, som opvartede de Reysende for Betaling med Spiisning og Drikkevahre. Post-Karlen, som kiører, skal være forsynet med Post-Mundering, Posthorn og Skildt, samt betiene sig af Posthorn baade ved Afreisen og Ankomsten, da enhver uden Forskiæl af Stand skal vige af Vejen. Dette Anlæg blev efter nogle Aars Forløb gandske ophævet; derimod blev samme Gaard indrættet til nu værende KONGELIG DANSKE PORCELAINE-FABRIQUE, som blev aabnet den første Marty Aar 1780.

Vel har tilforn i Danmark, for nogle Aar siden i Kong Friderik den Femtes Regiærings-Tiid, en Saxer fød MELHORN og en Fransk ved Navn FOURNIER giort Forsøg udi Porcelin-Arbeidet, hvilket har kostet Kongen store Capitaler; men al deres anvendte kostbare Forsøg løb gandske frugtesløs af, uagtet de begge bleve understøttede af Regiæringen og havde alle dertil fornødne Materialier. Men

Hr. FRANTZ HENRIC MÜLLER, Laborant, Materialist og Apothequer i Kiøbenhavn, en indfødt Dansk Mand, har ved sin grundige Indsigt og Anvendelse af sine Øvelser i Natur-Historien, og i sær i Metallurgien, været saa lykkelig at tiene sit Fæderneland med et Arbeyde, som er eet af de meest passende for Danmark, da den rætte Porcelains-Jord, som dertil bruges, findes i Mængde her i Landet selv, i sær paa Bornholm. Efter at Hr. Frantz Henric Müller havde anvendt fem Aar, saa og af sin egen Formue tillige anvendt 4 til 5000 Rigsdaler paa Forsøg og Prøve, saa har han været saa hældig i sit Foretagende, at den Danske ægte Porcelins-Fabrique har lykkedes under hands Anførsel. Hoffet, som indsaae, at vor Danske indfødte Materialist Hr. Franz Henric Müller ikke omgikkedes med Dunster, men stræbte rætsindigen at give Sagen sin fulde Vægt og sine væsentlige Fordeele, antog sig hands Andlæg og Etablissement. Ved Hans Kongel. Maj:ts Kong Kristian den Syvendes anvendte Bekostninger af to Gange Hundred Tusinde Rigsdlr. har Hr. Franz Henric Müller bragt det saa vit i tre Aar for Kongelig Reigning til den Fuldkommenhed ved dette sit Porcelins-Arbeide, som andres Andlæg har brugt 40 til 50 Aar, og 4 til 5 Gange saa stor en Capital til, saa at dette Porcelins-Værkstæd kand nu nære og berige sig selv. Denne DANSKE PORCELINS-FABRIQUE er i en særdeles haabefuld Fremgang. Dens Ejendom er ulige større, end den har kostet Kongen. Den holder og sysselsætter om Vinteren henved 200 Mennesker, og om Sommeren næsten ligesaa mange Mennesker til, fordi man da kand arbeide i Vandet og haver Tilførsel af fornødne Materialier. Denne Kongelige Porcelins-Fabrique har en Direction over sig.

Aar 1780 den 5. February gav Kongen Med-Directeuren Hr. Conference-Raad THEODORUS HOLM (nu nobiliteret med Navn af HOLMSCHIOLD, Geheime-Raad og Ridder) for hands til denne Danske Porcelins-Fabriques Opkomst i sær udmærkte Nidkiærhed og Bestræbelser Ringen pro Merito, saa og ved Hs. Kongelige Høyhed Arve-

Printz FRIDERICH lod ham overlevere en prægtig Guld-Daase, rigelig besat med Diamanter og med et Sindbillede i Emaill paa Laaget, forestillende Fædernelandet overrækkende den fortiente Borger Coronam Civicam. Fabrikmester Hr. FRANTZ HENRIC MÜLLER (som Opfinder af dette Danske Ægte-Porcelin) blev for sin utrættelige Flid af Hs. Kongel. Maj:t allernaadigst udnævnt til at være herefter Fabrique-Inspecteur med Justice-Raads Caracteer; desuden tillige forærede Hs. Kongel. Maj:t ham en kostbar emailleret Guld-Daase eller Tabatiere med Tusinde Rigsdaler indlagte deri. Fuldmægtigen ved Porcelins-Fabriquen CHRISTOPHER KNOBLAUCH for sin trolige Opsyn blev udnævnt at være Magazin-Forvalter. Derpaa blev da denne KONGELIGE DANSKE PORCELINS-FABRIQUE aabnet den første Marty Aar 1780, og Udsælgningen skeedte deraf.

Her findes et anseeligt Forraad af alle Sorter Bord-Tøy, heele Stæll af beste Gods, af Thee- og Kaffee-Tøy samt af Vaser, Buster, &c. Man seer her tre Slags Porcellin. Det ene Slags er ligesaa hvidt og fuld saa got som noget andet Europæisk Porcelin; men de tvende andre Sorter ere ikke saa hvide, men vel saa stærkt, saa at der kand kaages deri, og i den Henseende langt overgaaer dette Danske Porcelin alt det Chinesiske. Prisen paa det første Slags er lættere, end hvad det Saxiske eller det Berlinske Porcelin paa Stædet udsælges for, og det øvrige Slags er endnu billigere. Med Tiden lærer vist Publicum at skiønne og vælge de Fordeele, som de virkelig kand have ved at bruge det Danske Porcelin frem for det Chinesiske, der koster omtrent den halve Deel, men ejer ikke den hundrede Deel af det Danske Porselins Styrke og Skiønhed. Et overmaade prægtigt Taffel-Service for 3400 Rdr. har denne Danske Porcelins-Fabrique forfærdiget og solgt til Holland i Aaret 1781. Ligeledes udsælges her paa Fabriken ogsaa ildfaste Stene af forskiællig Størrelse og Dannelse til visse Fabrikker, som Glas-, Kobolt- eller Smelte-Ovne. Foruden de anseelige og vitløftigere Bygninger som Porselins-Fabriken har her i denne sin

Fabrik-Gaard, har den ogsaa anseelige Bygninger paa Kristianshavn, hvor Brændselet bliver giæmt og de ildfaste Stene brændte.

Ved denne KONGELIGE DANSKE PORCELINS-FABRIQUE er forommældte Hr. Justits-Raad Franz Henric Müller Fabrique-Inspecteur, til deels ved Indkomster af Udsalg i Magazinet, og til deels ved de Forskud, som Kongen giør. Dog bestyres alle Ting af Hr. Justits-Raad F. H. Müller, som qua forhen værende Fabrikmester fra Fabrikkens første Anlæg ved sin aarvaagne Omhyggelighed og utrættelige Flid giver Malerne, Pouserne og alle Fabrikkens Arbeidere i Hænderne de væsentlige Fordeele til Fabriquens bestandige Flor.

I Andledning af denne KONGELIGE DANSKE PORCELINS-FABRIQUE vil man til en ævig Amindelse anføre et Latinsk Vers derom, tilligemed en Dansk Oversættelse af samme.

In Novam VASORUM FICTILIAM FABRICAM, quæ
aperiebatur Hafniæ ipsis Calendis
Martij Anno MDCCLXXX.

Quæ jactare soles Aciem Mentisque Oculique,
Arte Tua, Sina! & pretiosa Merce Superba!
Obstupefacte Tace! Videt & Pars Altera Mundi.
Parce, Precor, posthac Europam Dicere Luscam,
Misnica quæ dudum Mirata es invida Vasa
Fictilia, Haud Leviora Brevi quoque Danica Cernes.
Ergo Tene Tua Nunc, non Convenientia Danis,
Argentumque Domi Nostrum Teneamus Ovantes.
Dulcior e vernis Vasis Venit insuper Haustus.
Hic Patriæ Quæstus, Decus Hoc, Hæc vera Voluptas
Ingenio, MÜLLERE! Tuo Debentur & Arti.
Tam Merito Civi Statuam Vos Ponite Cives,
Et Celebrare Tuos Fas est, THEODORE! Labores.
Impiger & Prudens Opera Vehemente Dedisti,
Ut Mercatori Pateat jam Fabrica Avaro!
Optimus Agnoscit Rex Ipse, Notatque Benigne

Nobile Par Danum Studiis & Amore Gemellum,
Grandia Laturum Meritorum Præmia, Dextram
Inde Tuam Solers HOLMI! Sacer Annulus Ornat,
Cui Pretium Summum dat, qvam Fert, Regia Gnoma.

Non Satis; Offertur TIBI Magno a Principe Pyxis
Cara suis Gemmis, Emblemate Carior intus;
Civis enim monstrat TE Promeruisse Coronam.
Nec Meritis, MÜLLERE! Tuis Heic Splendida Desunt
Munera, Pyxis item Prægnans Solidis, & Honores.
Sic Labor assiduus Tandem, ut Bona Causa Triumphat.

Este, Viri! Macti Vestra Virtute! Novatam
Cimbrorum Famam subito quæ ducet ad Indos.
Macte Tuo Decore eximio Bona Patria! Macte!
Artibus & Regis Cura Tibi Gloria Crescit.
Crescat in invidiam, Duce, Religione, Perennis!
Discite, Vos Gentes! Arcti non temnere Gentem.
Haud obtusa adeo gestamus Pectora Dani.

Skue! Studs! Chineser, Tie! Brout ikke, som Du plejer,
Stolt af din dyre Kram, dit skarpe Syyn og Sind!
Mod Norden boer og Folk, som Aand og Øyne ejer.
Døm ey, Europa paa det eene Øye blind.
Din Avind længe har beundret Saxers Gaver
At skabe Porcelain. Nu og det Danske Folk
kand tee Dig lige Konst. Behold dit Leer, Du haver;
Vi glade spare Sølv; Vor Trang er ey din Tolk.
Vor Drik Os smager best af hiemmegiorte Krukker,
Den Vinding og den Ziir, den Lyst for Fødeland,
Vor MÜLLER! skyldes Dig, Du Konstens Dør Oplukker.
Opreis, Medborgere! en Støtte for den Mand.
Med Rætt berømmes og, vor HOLM! Din kloge Iver;
Forsigtig, Ferm og Kiæk med Ild Du drev Din Sag,
At Udsalg kunde skee, Det Konstneren opliver.
Den beste Konge Selv udmærker Dit Behag,
At dette Tvilling-Par, i ædel Flid saa Lige,

Skal Lønnes Kongelig. Derfor Din Høyre Haand,
Vinskibelige HOLM! Fik Ring, hvis Værd skal stige
Ved Præget, som den Bær, af Kongens Ædle Aand.
Ey Nok. Vor Store Printz Selv Dig en Daase skiænker
Af Ædelstene riig; Indvortes Tegn der stod,
Hvad denne Landets Ven om Din Bestyring Tænker;
Du Borger-Kronen har fortient ved Flid og Mod.
Ey Din Fortieneste, Vor MÜLLER! her forglemmes.
En Daase, fyldt med Værd og skiøn af Konst og Smag
Blev Tegn paa Heltens Agt, som Værdig, Du forfremmes,
Saa seer da stræbsom Dyd og Rætt sin Hæders Dag.
Held følge, ædle Mænd! med Eders Flid og Kræfter,
Som fører Cimbrers Navn med Priis til Indisk Strand.
Held Dig med herlig Konst, der Sølv til Landet hæfter.
Held Dig i Raad og Daad, O elsket Tvilling-Land!
Ved Konst, ved Kongens Aand Du groer, Vox! Avind blegne!
Religionens Agt Din Hæder giøre stor!
Lær Du, Udlændings Mand! naar Du mit Folk vil tegne:
At Dyd og Konsterne i Danske Stater boer.

ANHANG TIL DETTE SYVENDE KAPITEL,

indeholdende følgende originale og authentique Documenter, hvilke anføres in extenso, dels for at give den gunstige Læser Efterretning om Trinitatis Kirkes Sogns Opkomst, og om dets længe i mange Aar omtvistede Sogne-Skiæl; deels og for at give Læseren tillige en Oplysning om Stadens Bebyggelse og dens Udvidelse paa den Tiid.

I. Kong Friderik den Tredies Befaling om Trinitatis Kirke-Sogn, dateret 14. Juny 1660.

Vi FRIDERICH DEN TREDIE, med Guds Naade Danmarchis, Norgis, Vendis och Gothes Konning, Hertug udi Schleswig, Holsten, Stormarn och Dytmarschen, Grefve udi Oldenborig och Delmenhorst, giør Alle vitterlig: At eftersom Woris elskelig kiere Herr Fader, salig och høyloflig Ihukommelse Kong Christian den Fierde hafver ladit Gud den allerhøyeste til Ære fundere en Kierche, som heder Hell. Trefoldigheds Kierche; saa ville Vi naadigst, at alle de Huuse og Gaarde (som tilforn ere forordnede til den runde Sanct Annæ Kierche) som ikke allerede til

andre Kiercher ere lagde, saavelsom alle dem, Vi der sammestæds Bygge-Pladtzer forundt hafver eller herefter forundendis vorder, enten de allerede derpaa bygt hafver eller herefter byggendis vorder, skal holde forn:t Hell. Trefoldigheds Kierche for deris rette ordinaire Sogne-Kierche med alt, hvis ministerio och Kierchen vedkommende er efter Ordinantzen, hvad Slags Folk de och monne vere. Hvorefter alle och enhver som vedkommer, sig hafver at rette. Gifvit paa Vort Zlot Kiøbenhafn den 14. Juny 1660

under Vort Zignet

Friderich. Erich Krag.

Underdanigst læst paa Consistorio den 22. Juny Anno 1660.
Underdanigst læst paa Kiøbenhaffns Byeting Mandagen den 25. Juny 1660.

II. Kong Friderich den Tredies Ordre til fire Commissarier, som skulle beskikke Trinitatis Kirke-Sogns Skiel ved en Commissions-Forretning, dateret den 18. Juny 1661.

Fridericus Tertius til Henning Quidtzow, Jens Rodsteen, Borgemester Peder Pedersen och Raadmand Claus Raun.

Vor Gunst tilforn: Eftersom nogen Irring og Tvistighed sig skal begifve anlangende ofven bemelte Voris Anordnings egentlige Udtydning, hvad Meenighed Hell. Trefoldigheds Kierke egentlig specialiter bør tillagt at være og Os elskelige hederlige och høylærde Rector og Professores som Jus Patronatus til Kierken naadigst forundt er, nu allerunderdanigst hos Os ladet anholde og begiere, at forn:te Kierche en Meenighed maatte forordnis og tilleggis af hvis Huuse og Gaarde, som siden sidste Stadens Forvidning formedelst de nye Volde ere bygte eller herefter byggendis vorder paa de Pladzer inden de nye Volde, formodendis saadant de andre Sogner her sammestæds ei til nogen Skade og Afbrek skal kunde geraade, eftersom Vi erfore samme Huuse og Gaarder ey nogle andre visse Sogner være tillagt, nemlig fra gamle Nørre-Port begynt paa Christen Jensen Slagters ny Gaard indtil gammel Øster-Port og fra gl. Øster-Port begyndende fra Staldmester Merlings Gaard, hvis som er paa den venstre Haand langs ud indtil det første Hiørne af de nye Boder, som vender sig ud imod St. Annæ Rotundæ Kirkegaard, desligeste fra samme Hiørne lige ud til Quitzows Bolværk og fra samme Bolværk indtil gl. Nørre-Port med alt, hvis inden forskrevne Steder er begreben, samt Hs. Maj:t Haufve og Rosenborig, som tilforn laae til den Nye Kierche uden Nørreport. Thi er Vor naadigste Befaling, at I bemælte Aastæders Situation med Fliid erkyndiger og derefter med allerforderligste en fuldkommen skriftlig Relation under Eders

Hænder eller Zigneter gifver, at til forbemelte Hell. Trefoldigheds Kierche begierte Pladzer og Vaaninger kand samme Kirke uden andre Kirkers i Staden Præjuditz og Skade tillegges og til en Menighed forordnes, eftersom Vor forrige udgifne Brevs Meening og Intention gifvit er. Hafniæ den 18. Juny 1661.

FRIDERICH.

III. Consistorii Erklæring paa Præsternes til Hell. Trefoldigheds Kirke deres Supplication til Kongen.

Saasom vi underdanigst hafver bekommit Hs. Kongl. Maj:ts naadigste Befaling, at vi paa Præsternis allerunderdanigste Supplication til Hellig Trefoldigheds Kierche os vnderdanigst skulle erklere angaaendis de Huuse, Gaarde og Byggestæder, Hs. Kongl. Maj:t naadigst til bemelte Kierche lagt hafver, hvilchen naadigst Tillæg de udi største Underdanighed supplicere om at maatte blifve verchstillet, da er derpaa voris allerunderdanigste Svar, at efterat Hs. Kongl. Maj:ts allernaadigst hafde Aar 1660 den 14. Juny benaadiget bemelte Hell. Trefoldigheds Kierche med alle de Huuse og Gaarde, som tilforn vare forordnede til den runde St. Annæ Kierche og ei allerede til andre Kiercher vare lagde, samt og med alle de Bygge-Platzer, som Hs. Maj:t allerede forundt havde eller herefter naadigst forunde vilde. Da efterat nogen Irring forefalt angaaende samme naadigste Anordnings egentlige Udtydning, hafver Hs. Kongl. Maj:t den 18. Juny 1661 naadigst forordnit fire Commissarier, der skulle paa Aastæderne møde og efter deres Situation og Beskaffenhed erkyndige sig om de Huuse og Pladzer fra gammel Nørre-Port begyndende paa Christen Jensen Slagters nye Gaard indtil gammel Østerport, og siden fra gammel Østerport, begyndende fra Staldmester Merlings Gaard, hvis som er paa den venstre Haand langs ud indtil det første Hiørne af de nye Boder, som vender sig ud mod Annæ Rotundæ Kierchegaard, desligeste fra samme Hiørne lige ud til Quitzows Bolværch, och fra samme Bolverch indtil gamle Nørre-Port igien med alt, hvis inden forskrefne Stæder er begrebit, saasom Hs. Maj:ts Hafue og Rosenborig, som tilforn hafver ligget til den Nye Kierche uden Nørre-Port, foruden andre Kierchers her udi Staden Præjudice og Skade kunde Hell. Trefoldigheds Kirche tilleggis og efter høyeste bemelte Hs. Kongel. Maj:ts forrige udgifne Brefs naadigste Meening og Intention kunde til een Meenighed forordnis, og saafrembt det Hs. Maj:t endnu naadigst maatte behage, at bemelte Commissariorum underdanigste Forretning efter før andragen Byens Afdeeling maatte udi Verch stillis, forhaabe vi underdanigst, at ved den Meenigheds Tilleg fich baade Kierchen, som dagligen udkrefver store Penge til sin Bygnings Conservation, saa og Præsterne, der ellers hafver ringe Indkomster, nogen Hielp og Undsetning. Og henstiller vi

denne voris underdanigste Erklæring udi Hs. Kongl. Maj:ts høye Naade, og forblifver udi største Underdanighed Hs. Kongl. Maj:ts allerunderdanigste Tienere og tro Undersaattere. Kiøbenhafn den 4. July 1661.

Rector og Professores.

Videre herom og i lige Meening havde Rector og Professores allerunderdanigst erklæret Aaret tilforn den 19. May 1660.

IV. Derpaa fulgte en anden Kongelig Befaling af 14. July 1661, at Hans Pedersen Klejen og Niels Aagesen skulle være i Stæden for Borgemester Peder Pedersen og Claus Rafn, eftersom fornævnte Borgemester og Raadmand med deres Collegis vare interesserede med udi en Raadstue-Dom at forhværve.

Endnu fulgte den tredie Kongelig Befaling, af 15. July 1661, at Caspar Grotte, Peder Jakobsen, Peder Juel og Ditmar Bøfken skulle indtræde i samme Commission.

Efterat Kong Friderich den Tredie havde oprettet Trinitatis Kirke en Meenighed, saa haver Vor Frue og Nicolai Kirkes Præster og Betientere Tid efter anden draget til dennem samme Trinitatis i Naade tillagde Meenighed, saa at omsider uden Byen ei var meere tilbage end Rafns-Borrig og omsider Vibens-Huus, og her inden Voldene afg. Marcus Garvers Huus, Niels Destillerers og Mads Sørensens Gaarde. Og efterat disse tvende Kirkers Betientere siden Aar 1660 indtil Aar 1681 havde haft Trinitatis Kirke-Betienteres Brød saasom (efter deres Meening) i rolig Hævd at nyde af det øvrige og det efter store Venners Biefald, hvilket af Acterne fornemmes, saa haver Trinitatis Præster og Betientere resolveret herpaa at klage og supplicere, hvorpaa Kong Christian den Femte lod sig Sagen i Naade være angelegen.

V. Sogne-Præstens Hr. Jens Justesens og Kapellanens Hr. Povel Andersens ved Trinitatis Kirke deres Supplique til Kongen af 25. Novembr. 1681.

Stormægtigste, høybaarne Herre, allernaadigste Arfve-Konge, vorde Naade og Barmhiertighed overflødig til langvarig og lyksalig Regiment, samt ynskelig Velstand her og ævindelig af Gud i Christo Jesu, Vor Herre.

Eftersom Hs. Kongl. Maj:ts Hr. Fader, salig af Ihukommelse høyloflig, lod sit aabne Bref udgaae 1660 den 14. Juny, at alle de Huuse og Gaarde, som vare forordnede til den runde St. Annæ Kirke og iche allerede lagte til andre Kircher, saavelsom alle dennem, som sammestæds Byggepladzer da vare forundte eller derefter forundt vorder, enten de paa samme Plads bygt hafde eller derefter byggendis vorder, skulle holde Hellig Trefoldigheds Kirche for deres rette ordinarij Sognekirche, hvis Ministerio og Kirchen vidkommer, i hvad Slags Folch de og monne være. Och som vi hidindtil samme Kongel. Breff og allernaadigste Villies Effect

og Frugt ey hafver nydit, da er vi underdanigst bedendes, at det Hs. Kongel. Maj:t allernaadigst maatte behage, at nogle maatte forordnis, som efter Hs. Kongel. Mt:s Hr. Faders Breff og naadigste Villie Pladzerne kunde udviise, paa det at den Disorden, som nogle foraarsager hverken at svare til den ene eller anden Kirche, men nu løber til den eene nu til den anden Kirche, kunde afskaffis, saa og at vi, som tiener til Hell. Trefoldigheds Kirche, kunde og nyde nogen Liffs-Middel. Vi venter i dybeste Underdanighed Hs. Kongel. Maj:ts allernaadigste Svar og Hs. Kongel. Maj:ts og Kongl. Arfvehuus den barmhiertige Guds trygge Beskiermelse til al Velsignelse trolig befalit. Hs. M:s pligtskyldigste Arfve-Undersaatter og tro Forbedere, Tienere ved Trinitatis Kirche. Kiøbenhafn 25. Novembr. 1681.

Jens Justesen. Povel Andersen.

VI. Kong Christian den Femtes Reskript til 7 Commissarier at forfatte en Specification over de Gader og Pladser, som til Trinitatis Kirke skulle henhøre og svare. Christianus Quintus etc. til Albert Gyldensparre, Bartholomæus Jensen, Doct. Christian Nold, Doct. Cosmus Bornemann, Peter Motfeld, Peder Munck og Anders Rasmussen. Vor Naade tilforn! Eftersom Præsterne til Trinitatis Kirke her udi Vores Kongel. Residenz-Stad Kiøbenhafn for Os allerunderdanigst hafver ladet andrage, hvorledes den af Vores elskelig kiære Hr. Fader, sal. og høyloflig Ihukommelse Friderico Tertio, Anno 1660 den 14. Juny allernaadigst udgangne og publiceret Befaling, hvoraf Eder herhos rigtig Gienpart skikkes, anlangendes, at alle de Huuse og Gaarder, som tilforn vare forordnede til den runde St. Annæ Kirke, saa ei til andre Kirker ere lagde, saavelsom alle dem, der sammestæds Bygge-Pladser forundt ere eller herefter forundit vorder, enten de allerede derpaa bygget hafver eller herefter byggendis vorder, skulle holde fornævnte Trinitatis Kirke for deres rette ordinaire Sogne-Kirke med alt, hvis Ministerio og Kirken efter Ordinantzen vedkommer, ikke til nogen virkelig Effect er kommen, da er Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I ufortøvet Eder om de fornævnte Pladsers og Gaarders Leilighed erkynder, deraf en rigtig Specification under Eders Hænder og Zigneter til Vores videre allernaadigst Ratification inden dette Aars Udgang forfatter paa de Gaarde og Pladser, som endeligen til bemelte Trinitatis Kirke henhøre og svare skulle. Dermed skeer Vor Villie etc. Christian R.

VII. Derpaa fulgte fornævnte Commissariers Forretning saa lydende:

Efter allerunderdanigst uforgribelige Forslage har man fornummet, at Trinitatis Kirke kunde allerunderdanigst til en Meenighed vorde tillagt efterskrefne Districter, nemlig Gothisgaden, begyndende fra Kongens Torfv ved Assessor Gieses

og Hans Tess Grynmaalers Hiørnehuus, som de tvende sorte Prikker anviiser, og saa lige langs ud til imod Volden. Adelgaden paa begge Sider. Borgegaden ligesaa paa begge Sider. Begge Gader lige ud fra Gothersgaden til imod de nye Boder med de derudi befindende Tvergader, samt Prinzens Gade fra Borregaden til Adelgaden. Hs. Kongl. Maj:ts Hafue Rosenborrig og al den District fra Gotthersgadens Hiørne lige langs ud til forbi Østerport og de nye Boder indtil Nye Kongens Gades Hiørne med alle de under bemelte District befundne bygte og ubebygte Pladser, der under Klerkegaden paa begge Sider samt Materialgaden er med begreben, Particulaire tilhørende, dog excepte de nye Boder, som henhøre til Holmens Meenighed. Rosenborrig-Gaden den halfve Deel paa begge Sider, nemlig fra Hiørnet af Tornebuskgaden paa den ene Side og fra St. Gertrudstræde paa den anden Side lige ud til Gothersgaden. Af Voldgaden nemlig fra Gottersgadens Hiørne imod Volden langs ud til imod Nørre-Port til paa Hiørnet af Tornebuskgaden og den ene Side af Tornebuskgaden langs ud ad til Rosenborggaden.

VIII. Men imod disse Commissariers uforgribelige Forslag blev af Trinitatis Præster protesteret og viist, hvor forgribelig denne Commissariernes Forretning var. Præsternes Supplique til Kongen derom var denne:

For Ds. K. Maj:t have vi fattige Præster til Trinitatis Kirke endnu paa det allerunderdanigste at andrage, hvorledes Eders Kongl. Maj:ts Hr. Fader, sal. og Ihukommelse høyloflig Kong Friderik, ved hands aabne Bref 1660 den 14. Juny hafver allernaadigst vitterlig giort, at Trinitatis Kirke skulle være en Sogne-Kirke og der tillagt alle de Pladser og Gaarde, som til andre Sogner ei vare lagde, siden Byens sidste Forviidning. Mag. Erik Torm, Præst og Proust til Vor Frue Kirke giorde Irring herimod, søgte Raadstuen og erlanget Dom, at en Del af de Gaarde og Pladser, som aldrig tilforn havde været lagt til nogen Kirke her i Staden, skulle lægges til Vor Frue Kirke. Paa vores allerunderdanigste Supplication herom blev Rector og Professores allernaadigst anbefalet deres Erklæring at giøre, hvorpaa Eders Kongl. Maj:ts sal. Hr. Faders Breff til 4 Commissarier 1661 den 18. Juny, dernæst den 14. og 15. July til fleere i Naade følgede. Og som fornefnte Commissarier ingen Middel vides at skal have funden Vor Frue Kirke og dens Præster efter den erlangede Raadstue-Dom med at tiene, i Henseende den stredet imod Eders Kongel. Maj:ts sal. Hr. Faders Brefve og Consistorii Erklæring, skal de hafve ladet deres sandfærdige Relation med dennem, nu alle døde, hendøe. Vores forholte og i saa mange Aar jo længer jo meere betagen Lifvis-Middel hafver paa nye aarsaget os omrørte Sag for Eders Kongl. Maj:t paa det allerunderdanigste at andrage, da Eders Kongl. Maj:ts afvigte 3. Decembr. allernaadigst anbefalet Commissarierne

om denne Sag deres allerunderdanigste Relation at giøre. Fornævnte deres Relation siges en Deel deraf at være grundet paa bemelte Raadstue-Dom og derved vil hafve os fravendt Voldgaden, Frideriksborrig-Gaden og Rosenborig-Gaden uagtet at samme Dom sees casseret først ved Eders Kongl. Maj:ts Hr. Faders Bref 1660 den 14. Juny, dernæst ved høyst bemelte den sal. Konges andet Bref, dateret 18. Juny 1661, hvorudi findes indført Rectors og Professorernes Erklæring med Befaling til Commissarier, som udtrykkeligen mælder om samme Gaders Pladser. For det tredie er Dommen nu over 20 Aar ikke exeqveret, vi ei heller derfor stævnet; imidlertid en Deel af fornævnte Pladsers Paavaanere efter høystbemelte Eders sal. Hr. Faders Brefve hafver søgt Trinitatis Kirke og der uhindret ladet dennem til Dato inden og uden Kirken med Ordet og Sakramenterne af os betiene og deres Stolestader til Kirken betalt. Det, som fornævnte Commissarier vil hafve Trinitatis Kirke og os fattige Præster tillagt, siges at være den halve Gottisgade paa den ene Side bygget, Adel- og Borregaden, hvilke $2^1/_2$ Gader nogenledes bygget efter Commissarie Meening skulle bestaae af 300 Familier, beroer mestendeel af Huusarme, Soldatere, fattige Seilingsfolk, kongelige Betientere, som søger Holmens Kirke, endog Tydske, som søge den Meenighed, saa i fornefnte Gader tvifles paa at skulle findes 30 Huse, som skal kunde betale Kirken deres Stolestader, mindre giøre Kirkens Tienere nogen Hielp til Underholdning. Uden Østerport siges og at fornævnte Commissarier os skal have fraerklæret Staldmester Merlings Plads, som Secretair Giese nu beboer og Ny Kongens Gade, som og er imod den sal. Herres, høyloflig Hukommelse, hans Commissions Brefve og Consistorii Erklæring. Det som vi fattige Præster til Trinitatis Kirke i dybeste Underdanighed allernaadigst af Eders Kongl. Maj:t ervarter, er, at Eders Kongl. Maj:t af Høykongel. Mildhed og Naade til voris Lifs Ophold vil forunde os at nyde Eders Kongl. Maj:ts Hr. Faders Breff af Dato 18. Juny 1661, hvorudi Professorernes Erklæring er indført, som er paa de Pladser fra gammel Nørre-Port beliggende paa Christen Jensen Slagters Gaard af Voldgaden, Frideriksborig- og Rosenborig-Gaden, Gottisgaden, Adelgaden og Borregaden, Staldmester Merlings Gaard, saa og Kongens Nye Gade til Qvitzous Bolværk, og derfra omkring igien til gammel Nørre-Port, med hvis derudi inden er begreben og paa de gamle Voldes opgravede Pladser bygget er med Blegdammen. I den naadig Henseende derforuden at være tilbage Kongens Torvegade, Norrigsgade, Store og Liden Strandstræder og Canal-Gaden med flere, som ere de beste Pladser, som skal være lagte til den runde St. Annæ Kirke og ei endnu til andre Kirker lagde. Saadan Kongel. Naade og Mildhed imod os fattige Præster til Brød og Lifs-Middel at nyde vil Gud belønne, etc. etc. Kiøbenhafn den 19. January 1682. Jens Justesen Berg. Povel Andersen.

IX. Herpaa fulgte en nye Befaling fra Hs. Kongl. Maj:t til andre Commissarier:

Christianus Qvintus etc. til Albert Gyldensparre, Bartholomæus Jensen, Doct. Christian Nold, Doct. Cosmus Bornemann, Peder Motfeld, Peder Munck og Anders Rasmussen. Vor Naade tilforn! Eftersom Præsterne til Trefoldigheds Kirke her i Vores Kongl. Residentzstad Kiøbenhavn for Os allerunderdanigst hafver ladet andrage, hvorledes ved den Forretning, som I efter Vores den 3. Decbr. udi nest forleden Aar 1681 til Eder udgangne Bref giort hafver, anlangende hvis Pladser og Gaarde til Trefoldigheds Kirkes Meenighed høre og svare skulle, ikke udi alt saa nøye skal være udi Agt tagen, som de formener billigen skee burde, da have Vi herforuden efter videre allerunderdanigst Ansøgning og Begiæring ydermeere til Commissarier allernaadigst forordnet Os elskelige Henric Span etc., Gotfred Hofman etc., Mag. Jørgen Eilersen, Oluf Rømer og Voldemar Blinck samme Commission tilligemed Eder paa nye igien at foretage. Thi er Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I samtlig rætter Eders Leilighed efter Eder igien paa forskrevne Aastæder at begive, bemelte Huuse og Pladser paa ny flittig at grandske, eftersee og specificere, hvorvit deraf til fornævnte Kirke og dens Betienteres Underholdning med Billighed endeligen kand og bør erlægges. Og saadan Eders Forretning under Eders Hænder og Zigneter samtligen til videre Vores allernaadigste Ratification inden nærværende Maaneds Udgang forsvarligen fra Eder beskreven at give. Dermed skeer Vor Villie etc. Hafniæ 11. Marty 1682.

Christian R.

X. Den Kongel. Ordre til de nye andordnede Commissarier at træde sammen med de forhen beskikkede Commissarier:

Christianus Quintus etc. til Henric Span, Gottfred Hofmann, Mag. Jørgen Eilersen, Oluf Rømer og Woldemar Blinck. Vor Naade tilforn! Eftersom Os elskelig Albert Gyldensparre, Bartholomæus Jensen, Doct. Christian Nold, Cosmus Borneman, Peder Motfeld, item Peder Munck og Anders Rasmussen, Indvaanere her i Vores Kongl. Residenz-Stad Kiøbenhavn, den 3. Decembr. udi nest forleden Aar 1681 haver bekommet Vores allernaadigste Befaling, at de skulle sig erkyndige om de Pladser og Gaarde, som til Trefoldigheds Kirke henhøre og svare skulle med videre etc., som af hosføyede Copie kand sees og erfares. Da som deres skriftlige Forretning derom allerede overgivet er, og Præsterne til fornævnte Trefoldigheds Kirke sig derover for Os allerunderdanigst besværger, formeenendes at det ey udi alt ved samme Forretning er saa nøye iagttagen som de formeener

billigen skee burde, er Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I rætter Eders Leilighed efter, Eder tilligemed forskrefne forrige anordnede Commissarier, som iligemaade Vores allernaadigste Ordre herom atter bekommet hafver, igien paa forskrefne Aastæder begiver, hvor I da samtlige bemælte Huse og Pladser paa ny flittig haver at grandske, eftersee og specificere, hvorvit deraf til fornævnte Kirke og dens Betienteres Underholdning med Billighed endeligen kand og bør at lægges. Og saadan Eders Forretning under Eders Hænder og Zigneter samtligen til videre Vores allernaadigste Ratification inden nærværende Marty Maaneds Udgang forsvarligen fra Eder beskreven at give. Dermed skeer Vor Villie etc. Kiøbenhafn den 11. Marty 1682.

CHRISTIAN R.

Disse nye Commissarier samledes nogle Gange i Trinitatis Kirke med de forrige Commissarier, men bleve dem gandske imod, og derfor overgave de til Kongen deres forskiællige Meening. Thi deres Meening var, at de klagende Præster ved Trinitatis Kirke havde Rætt til at paastaae Kong Christian den Fierdes Fundation, som af Kong Friderich III var confirmeret til Beste for Trinitatis Kirke.

XI. Præsternes Memorial til de samtlige Commissarier:

Til de velb. høyviise og høyagtbare Commissarier, som af Hs. Kongl. Maj:t Vores allernaadigste Arve-Konge afvigte 11. Marty er anbefalet at eftersee de Stæder, Huuse og Pladser, som til Trinitatis Kirke og dens Betienteres Underholdning efter Kongl. Fundation kunde lægges. Deraf befindes den første Gade paa fornævnte Aastæder at være Voldgaden, begyndende paa Christen Slagters nye Gaard imod gammel Nørre-Port, dernæst Frideriksborig- og Rosenborig-Gade med Gottis-Gade indtil gammel Øster-Port, saavit som paa de gamle Voldes og Grafves Pladser bygt og begreben er ved Staldmester Merlings Gaard og dets Begreb, hvilket bevises af Præsidis Consistorii, Rectors og Professorernes Erklæring Anno 1661 den 18. Juny, i Hs. K. Maj:ts Kong Friderik den Tredies Commissions Bref indført; de øvrige Gader, nemlig: Adel- og Borgegaden, Nye Kongens Gade, Norgisgade, Store og Lille Strandstræde med Canalgaden, alle paa de nye Pladser byggede, hvilket forskrevne paa det tienstvilligste formodes, at de gode Commissarier-Herrer efter dennem i Naade medgifne Ordre anseer at vorde Trinitatis Kirke til en Meenighed, i den gode Betænkende høystbemelte den salig Konges Fundations-Bref saaledes lyder, at alle de Huuse og Gaarde, som tilforn ere forordnede til den runde St. Annæ Kirke og ikke allerede til andre Kirker ere lagde, saavelsom alle dem, der sammestæds Byggepladser forundt vare eller herefter forundendes vorder, skulle holde fornævnte Trefoldigheds Kirke for deres rætte Sognekirke med videre. Dersom

nogen til andre Kirker haver Kongelig Adkomst til noget af overskrefne Gader og Pladser eller dets rætte Tillæg, da er vores indstændige Begiæring, at saadant maa viises, hvis ikke have vi den Tillid, at omrørte vores Paastaaende efter Kongel. Fundatz og Commissioner vorder for billig anseet. Med ydmygst Ansøgning, at de gode Herrer Commissarier denne voris Begiæring velmeent optager, og om nogen noget herimod kand have at objicere, vi da dets Copie maa nyde at svare paa, og siden i de gode Herrers allerunderdanigste Relation at maa vorde indført til Hs. K. Maj:ts allernaadigste Betænkende. Kiøbenhavn 16. Marty 1682.

Jens Justesen. Povel Andersen.

XII. De nye fem Commissariers H. Spans, G. Hofmans, J. Eilersens, O. Rømers og W. Blincks til Kongen indgivne allerunderdanigste Forretning:

Saasom Eders Kongl. Maj:t allernaadigst haver befalet, at vi underskrefne, tilligemed Hr. Etats-Raad Gyldensparre og de andre forordnede Commissarier, anlangende Trefoldigheds Kirke, os skulle forsamle til at grandske og eftersee, hvad og hvorvit bemælte Kirke og dens Betientere billigen kand og bør tillægges, hvortil os allernaadigst Copie af sal. og høyloflig Ihukommelse Kong Friderici Tertii Befaling af Dato 14. Juny 1660 samme Kirke andgaaende er meddeelt, den allerunderdanigst at efterleve, have vi udi forbemelte Kirke med de forrige Commissarier confereret, og af det, som de haver opsat, fornummet, hvorledes de efter nærværende Stadens Tilstand haver taget deres Maal, først ved den gamle Nørre-Port paa Christen Jensens Huus, hvor sammestæds en ringe Difference imellem Vor Frue Kirkes og Trefoldigheds Sogn sig befinder, hvilken dog ved de gamle Volde og Gravernes Anviisning lettelig kand slettes, saa at Trefoldigheds Kirke tilhører Frideriksborig-Gade indtil Michel Wibes Gade, Rosenborrig-Gade, den nordeste Side, Tornebusk-Gade indtil de gamle Huuse for Vognmands-Gaden, gandske Gottersgaden indtil Assessor Gieses Huus. Derfra haver samme forrige Commissarier sig begivet til runde St. Annæ Kirke, hvis Begreb dem ei noksom haver været bekiendt, men som den udi Kong Friderici Tertii, høyloflige Ihukommelse, Fundations-Brev St. Annæ Navn og Begref, som udi forrige Tider af Kong Christian den Fierde, sal. og høyloflig Ihukommelse, var funderet, runde St. Annæ Kirke at skulle kaldes, og siden af, sal. og høylofl. Ihukommelse, Kong Friderik III samme St. Annæ Kirkes Begreb Trefoldigheds Kirke er tillagt, da efter underdanigste Skyldighed samme St. Annæs Begref og dens Beskaffenhed fligtig at tage udi Agt, saa befindes den ved grundeste og rætteste Eftersøgning udi efterfølgende Poster at bestaae, nemlig:

Alt det haver baaret Navn og blev kaldet St. Annæ, som laae uden for den

gamle Stad indtil Holmen, fra Holmen igien indtil St. Annæ Broe og videre denne Side af Toldboden indtil de nye Volde og langs ud med de samme og bestod paa de Tider udi efterfølgende Gader. Ved Holmen, hvor Hs. høye Excellences Gaard (nu Charlottenborg Slot) nu er bygt, løb samme Tid det Lille Strandstræde til den Islandske Reberbahne. Dernæst lige ud for den gamle Øster-Port var Store Strandstræde og støtte med Reberbahnen tilsammen og strækkede sig langs den samme og bestod da udi adskillige Frugt-Hauger med nogle smaa Huuse bebygt.

Fra Holmen for begge disse Gader indtil Merligs Huus for Kongens Gade var en Længde Huuse bygt langs med Byens Graver, hvilke Huuse, formedelst Kongens Torv nu kaldet, bleve nederbrudte.

Fra Merligs Huus var en krum Gade, udi den yderste Ende heel breed, samme blev kaldet Breedgaden. Samme Merligs Huus stod ligefor en Gade, som nu kaldes Nye Kongens Gade; bemælte Gade var ubebygt og bestod gandske udi Hauger med nogle smaa Huuse og Admiralens Christofer Lindenows Huus.

Fra fornævnte Merligs Huus løb skraa til og igiennem Nye Skipperboder en gandske ubebygt Gade med idel Hauger. Atter fra forskrefne Merligs Huus løb en Gade langs med Eders Kongl. Maj:ts Hauge, hvilken med ringe Huuse paa den ene Side var bebygt, som endnu er at see, og havde alt dette Navn af St. Annæ. Uden for runt omkring dette, saa og de nye Boder, var en gandske øde og overgravet Mark, hvilken da intet særdeles Navn havde.

Samme Tid vare ellers derpaa de nye Gader afstukne til at komme udi Værk, saa og nogle Huuse af de nye Boder og paa den ny Helsingørs Port begyndt at arbeides.

Item fra den gamle Nørre-Port til Voldgaden og nogle i Gottersgaden, derom det Kongl. Fundations-Brev saaledes formælder: samt alle dem, vi der sammestæds Bygge-Pladser forundet haver eller herefter forundendes vorder, enten de allerede paabygt haver eller herefter byggendes vorder.

Iligemaade er uden for Strandstrædet endnu tilkommen de Gader ud med den nye Canal, Norges-Gade, som paa den gamle Breegade ligger, Nye Kongens Gade, som ligger paa en gammel Gade, fra Merligs Huus igiennem de nye Boder løber.

Adelgaden, hvilken til og igiennem Eders Kongl. Maj:ts Hauge tvertover Gaderne løber, Borgergaden, som løber imellem fornævnte gamle Gade og Eders Kongl. Maj:ts Hauge ud til de nye Boder, Rigens-Gade, som imellem Eders Kongl. Maj:ts Hauge og Helsingørs Port løber, samt gandske Gottersgaden.

Hvilke fornævnte gamle og nye Gader alle af St. Annæ haver baaret Navn, er paa St. Annes Begreb og endnu denne Dag kaldes St. Annæ Qvarteer. Alligevel den gamle Stads Sogner med de gamle Volde haver været begrændset, og man ikke

fornemmer de samme noget videre haver haft eller kunde prætendere, eftersom alle forskrevne Pladser og Gaarde ved det Kongel. Fundations-Brev den runde St. Annæ Kirke er tillagt. Saa have vi herimod, efterat saadant, som foreskrevet staaer, udi al Sandhed befindes, ei noget kunde forrætte. Men efter sal. og høyloflig Ihukommelses Christiani Quarti og Friderici Tertii Fundations- og Befalings-Breve samme forskrevne nye Stad med dessen Indbyggere Trefoldigheds Kirke til en Meenighed bør at henhøre, hvilket udi Eders Kongl. Maj: ts allernaadigste Villie allerunderdanigst henstilles.

Henrich Span. Gottfried Hofman.
Jørgen Eilersen. Oluf Rømer. Waldemar Blinck.

XIII. Kong Christian den Femtes Fundations-Brev for Trinitatis Kirke.

Vi Christian den Femte, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge etc.: Giøre alle vitterligt, at Vi efter allerunderdanigst Ansøgning og Begiæring og i allernaadigste Henseende til den slette og ringe Tilstand og Indkomst, som Hell. Trefoldigheds Kirke i Vores Kongel. Residenz-Stad Kiøbenhavn, samt dens Præster og Betientere nu nyder og haver, allernaadigst haver for got befundet denne Anordning derom at giøre, saasom Vi og allernaadigst hermed anordner og befaler, at foruden bemælte Hell. Trefoldigheds Kirke dens Præster og Betientere af Vores elskelig kiære Hr. Fader og Forfader, sal. og høyloflig Ihukommelse, allernaadigst kand være tillagt, skal endnu efterskrevne Gader dertil være perpetueret, nemlig: 1) Voldgaden fra Nørre-Port til Vores egen Hauge inclusive, 2) Frideriksborig-Gaden, 3) Rosengaden, 4) Tornebuskgaden, 5) Gottesgade, 6) Borgegaden, 7) Adelgaden, 8) Nye Kongens Gade, 9) den nordre Side af Norgisgade, med deres Tværgader, saa at alle deri befindende Huuse og Gaarder saavelsom Pladser, enten de ere bebygte eller vorder, skal herefter (i hvad Slags Folk dennem endog eyer og beboer) holde og erkiende forbemælte Hellig Trefoldigheds Kirke og ingen anden for deres rætte og ordinaire Sogne-Kirke med alt, hvad Ministerio og Kirken efter Loven kand vedkomme, dog skal de nye Boder ei herved forstaaes, men at de fremdeles som hidindtil under Holmens Kirke forbliver, hvorefter alle og enhver, som dette vedkommer, sig allerunderdanigst haver at forrætte. Og forbyde Vi alle og enhver herimod eftersom forskrevet staaer at hindre eller i nogen Maade Forfang at giøre under Vor Hyldest og Naade. Givet paa Vort Slot Rensborg den 1. Septembr. 1683. Under Vort Zignet

Christian R.
Luxtorff.

Allerunderdanigst læst paa Consistorio den 6. Octob. 1683.

XIV. Efterat fornævnte Brev i Trinitatis Kirkes Sogn til Sognefolket i hver Mands Huus var forkyndt, og enhver en trykt Copie deraf meddeelt, giorde Mag. Michael Henriksen, Sogne-Præst ved St. Nikolai Kirke, Forbud paa en Tværgade af Gottersgade, liggende imellem Nye Kongens Gade og Norges-Gade, at de skulle søge Nikolai Kirke, fordi deres Udsigt var ud til Kongens Torv. Tornebuskgaden tilegnede han sig ogsaa med Beretning, at Niels Destillerers Gaards Fortog fra Volden og til Rosenborig-Gaden skulle efter hands Meening være Tornebusk-Gaden. Vor Frue Kirkes Præster tilholdt sig det Stykke af Voldgaden fra Bager-Kroen paa Hiørnet af Fiolstræde indtil Hiørnet af Frideriksborggaden og tilegnede sig derhos alt det, som var bygt uden for Porten fra Nørre-Port til Øster-Port indtil Havet bag Kastellet. Og som Kapellanen Hr. Poul Andersen blev kalden at giøre en Brudevielse i Vibenshuus uden Østerport, imidlertid Sogne-Præsten Mag. Jens Justesen var ved Døden afgaaet, og Mag. Albert With, den nye Sogne-Præst, endnu ikke var indsat, da endskiønt samme Vibens-Huuses Beboere aldrig havde søgt Vor Frue Kirke i noget, som andgik Ministerium, de ey heller kiendte Vor Frue Kirkes Præster for deres Siælesørger, saa begyndte dog fornævnte Frues Kirkes Præster en Process med Hr. Poul Andersen om den Sag med haard Indstævning. Dog faldt Sagen hen af sig selv, saasom den beroede paa et slet Fundament; men begge disse Sogne-Præster ved Frue og Nicolai Kirker begyndte at formindske Trinitatis Sogn ligesom tilforn. For at raade Bod derpaa, gav Kong Christian den Femte følgelig Befaling til disse fire Commissarier at giøre rigtig Sogneskiæl saa lydende:

XV. Christianus Quintus etc. til Titus Bølck, Oluf Rømer, Hans Jensen Stampe, Christopher Grot. Vor Naade tilforn. Eftersom Vi allernaadigst fornemmer, hvorledes adskillige Irringer sig i Begyndelsen ved Trinitatis Kirke og Sognets Indrættelse efter Vores allernaadigste derom udgivet Brev af Dato 1. Septembr. 1683 iblant Præsterne her i Vores Kongel. Residenzstad Kiøbenhavn skal reise, formedelst at ey endnu noget vist Sogneskiæl skal vorde determineret, da er Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I Vores Bygmester Christopher Grot til Eder tager og Eder tilligemed hannem paa Pladserne, som efter Vores allernaadigste Brevs Lydelse til Trinitatis Kirkes Sogn egentlig skulle henhøre, begiver og Eder om alle de Irringer og Tvistigheder, som ombemælte Sogneskiæl og Pladser iblant Præsterne forefalder, fuldkommeligen informerer, og Os siden Eders allerunderdanigste Resolution og Betænkende til Vores videre Resolution med forderligst skriftlig tilstiller. Dermed skeer Vor Villie, befalende Eder Gud. Skrevet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 19. April Anno 1684.

Under Vort Zignet (L. S.) Christian R.

XVI. Efterat nu de fornævnte Commissarier havde bekommet denne Hs. Kongl. Maj:ts Ordre, haver den henhvilet nogen Tid, indtil Borgemester Titus Bølck ved Døden er afgangen, da Politiemester Assessor RASCH blev beordret af Hs. Maj:t i Titus Bølchis Stæd i Commissionen igien at indtræde, saa at denne anbefalede Sogneskiæls-Commission henhvilede henimod to samfulde Aar, da disse fire Commissarier først overleverede deres Forretning, hvis Beskaffenhed var, ligesom denne Protest derimod indeholder, at denne nye Commission frakiendte Trinitatis Kirke saa mange Gader, at den tabte 200 Huuse.

XVII. Fortegnelse paa de Gader og Huse, som Trinitatis Kirke efter disse fire Commissariers Meening

(a) skulle fragaae:

Norges-Gade 34 Huse, Nye Kongens Gade 114 Huse, Borge-Gade 127 Huse, Adelgaden den halve Part 54 Huse, Helsingørs-Gaden 10 Huse, Dronningens-Gade 31 Huse, Printzens-Gade 19 Huse, Rigens-Gade paa den ene Side 32 Huse, Gotters-Gaden 53 Huse, Frideriksborg-Gaden 15 Huse, det Stykke af Voldgaden fra Hiørnet af Fiolstræde imellem gammel og nye Nørre-Port 9 Huuse. Summa 498 Huse.

(b) skulle igien bekomme:

St. Giertrudstræde 26 Huse, Pusterviig 17 Huse, Kiøbmager-Gade til Klaræboderne 23 Huse, Aabenraae 22 Huse, Landemærke og Slippen 60 Huse, Brøndstræder 31 Huse, Vognmager-Gaden 46 Huse, Spring-Gaden 47 Huse, Halvparten af Myntergaden 26 Huse. Summa 298 Huuse.

Altsaa kommer Trinitatis Kirke til kort 200 Huuse ved saadan Bytte. Kiøbenhavn den 13. January 1686.

XVIII. Denne Commissions-Forretning lod den Kongelige Slots-Forvalter ved Rosenborg Slot HANS EILERTSEN KOCK sig frem for andre være høyt angelegen allerunderdanigst at foredrage Hs. Kongl. Maj:t. Disse fire ommældte Commissariers allerunderdanigste Forretning mishagede Kong Christian den Femte, af Aarsag, at i Stæden for de skulle forbædre Trinitatis Sogn, saa forringede de det paa 298 Huse og Gaarde med deres iboende Familier, hvorudover de igien bleve befalede deres Forretning til sig at tage og den paa bædre Maade at forandre, hvilket ogsaa skeedte i det, at Adelgaden og Borgegaden paa den ene Side tilligemed Klærkegaden, Rigensgade og Blegdammene og det uden Øster-Port bygget blev af bemælte Commissarier tillagt Trinitatis Kirke til deres forrige Forretning. Da nu denne deres anden giorte Forretning blev Hs. Kongl. Maj:t allerunderdanigst leveret, saa forbædrede Kongen den selv, i det han endnu tillagde Frideriksborg-Gaden paa den

ene Side og Voldgaden imellem gamle og nye Nørre-Port, som tilforn var samme Trinitatis Kirke tillagt, og nu udi Commissionen af disse fornævnte Commissarier frataget, og derforuden af det, som Vor Frue Kirke forhen havde fulgt, benaadigede Hs. Kongl. Maj:t Trinitatis Kirke med et Stykke af Fiolstræde fra Voldgaden til Rosengaarden, saa og Rosengaarden paa den ene Side fra Fiolstræde til Pusterviig, tilligemed Mikel Wibes-Gade, hvorom den Kongelige Forordning om Sogneskiællet til Hellig Trefoldigheds Kirke, dateret Kiøbenhavn den 2. Marty Anno 1686, formælder, som følger:

XIX. Vi Christian den Femte, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge etc. Giøre alle vitterligt, at eftersom Vi allernaadigst haver forordnet Hellig Trefoldigheds Kirke her i Vores Kongelige Residenz-Stad Kiøbenhavn til at være en ræt Sogne-Kirke, da have Vi og nu, paa det alle de Irringer og Tvistigheder, som imellem Præsterne og om Sogneskiællet ere forefaldne, kunde ophæves og derimod god Eenighed stiftes, saa og enhver af dem viide, hvad Huuse og Pladser udi hands Sogn bør at ligge, allernaadigst for got befundet at anordne og befale, at bemælte Hellig Trefoldigheds Sogneskiæl skal herefter være og begynde: 1. fra Nørre-Port langs Rygstene[ne] af Voldgaden omkring Hiørnet af Bagernes Laugshuus og midt ind i Fiolstræde indtil Rosengaarden til Pusterviig. 2. Langs Rygstenene af Kiøbmager-Gaden forbi Trefoldigheds Kirke til Claræboderne. 3. Derfra langs midt igiennnem Claræboderne og Myntergaden til Gottersgaden. 4. Derfra midt langs Rygstenene af Gottersgaden ned ad indtil Borgergaden vedtager. 5. Fremdeles langs Rygstenene midt igiennem Borger- og Fyrstens-Gader ligefrem til Vores Castel Friderikshavns Bulværk Fyhn kaldet. Derfra i Nør til den nye andlagte Øster-Port, og saa fremdeeles langs ud med Volden forbi Rosenborgs Slot til Nørre-Port, hvor Skiællet først begyndtes, saa at alt hvis som saaledes inden og imellem fornævnte Begreb og Sogneskiæl incorporeret findes, enten det allerede bygt er eller herefter bebygt eller beboet vorder, intet deraf undtagen i nogen Maade (uden de nye Boders Bevaanere, samt de af Vores inden bemælte Circumferentz boende Søe-Officerer og Betiente, som nogen Charge eller Tieneste paa Vores Flaade, saavelsom paa Holmen, Proviant-, Tøy- og Brygger-Huuse, samt i Vognstaldene her for Slottet virkeligen betiene og derfor aarlig Løn og Besolding nyder, hvilke efter Vores den 19. Decembr. Anno 1685 derom allernaadigst giorde Anordning til Holmens Kirke og Sogn svarer og henhører) skal herefter følge og høre til bemelte Hellig Trefoldigheds Kirke og Sogn. Og saasom ei heller nogen ræt Sogneskiæl skal være giort imellem de Folk, som boer paa Stadens Fang uden Nørre- og Øster-Porter, saa skal Sogneskiællet der uden for regnes midt ad Vejen, som gaaer fra

Nørre-Port over Pebling-Broen imellem Ravnsborg og Teilgaards-Vangen og lige til Hylte-Broen, hvor Stadens Grund og Friehed endes, og Utterslev Mark vedtager, saa at alle de, som boer paa Stadens Fang uden Portene Norden for dette Skiæl indtil Strandbreden imellem Castellet og nye Wartou, skal og herefter høre til Trefoldigheds Sogn, og alle de, som boe paa Stadens Fang uden Portene Sønden for bemælte Skiæl indtil Strandbreden imellem Køkken-Korbs Revelin paa Stadens Fang indtil Valdbye Mark, skal fremdeles ligge til Vor Frue Sogn. Hvorefter alle og enhver, som dette angaaer, sig allerunderdanigst haver at rætte og herefter søge den Kirke, som dennem herudi er befalet, saa og den for deres rætte Sogne-Kirke holde og erkiænde med alt, hvis baade Ministerio og Kirken efter Loven kand vedkomme. Thi byde Vi hermed og befale Os elskelige Præsident, Borgemester og Raad her i Staden, saa og alle andre, som denne Vores Forordning under Vores Cancellie-Segl tilskikket vorder, at de den paa behørige Stæder til alles Efterretning strax lader læse og forkynde. Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 2. Marty Anno 1686.

Under Vor Kongelig Haand og Zignet.

CHRISTIAN R. (L. S.)

Underdanigst læst paa Consistorio den 6. Marty 1686. Læst paa Kiøbenhavns Raadstue i meenige Borgerskabs Nærværelse Mandagen den 8. Marty 1686.

XX. Som nu Trinitatis Sogns Indrættelse og dets Sogneskiæls Erlangelse fra Begyndelsen af Kong Friderik den Tredies Befaling om Trinitatis Kirke-Sogn af Dato 14. Juny 1660 indtil ovenanførte Forordning om Sogneskiællet af 2. Marty 1686 havde staaet paa udi 25 Aar og 9 Maaneder, saa lod Kong Kristian den Femte til Guds Æres Forfræmmelse og til Rolighed imellem Geistligheden at stifte, sit Kongelige Reskript udgaae til Doctor HANS BAGGER, Biskop i Siællands Stift, at han fornævnte Kiøbenhavns Præster skulle lade samle og for dem lade forkynde forskrevne Trinitatis Sogneskiæls Forordning med Erindring, at de derefter sig skulle skikke og forholde, hvilket ogsaa af Biskop Bagger skeedte Onsdagen den 21. April Aar 1686.

TILLÆG.

Førend man slutter dette syvende Kapitel, hvori er anført saavelsom i de forrige sex Kapitler, hvilke publiqve Bygninger af Kirker, Stiftelser etc. bleve i Kiøbenhavns store ulykkelige Ildebrand i October Maaned Aar 1728 afbrændte og ruinerede, vil man til Slutning for Læserens Curiositæts Skyld anføre, at til et ævigt Minde om Kiøbenhavns store Ildebrand for Efterslægten lod Kong Friderik den Fierde mynte følgende Medaille, paa hvis ene Side, eller Aversen, forestilles Staden

Kiøbenhavn at staae i fuld Flamme og Brand, derover sees en Engel, som nedkommer fra Himmelen med en Sæddel, hvorpaa er at læse nogen Skrift. Omkring i Randen læses dette bibelske Sprog: An Erit Malum in Civitate, Quod Jehova Non Efficiat. Amos III. 6. 13. 14. 15. (det er:) Mon der kand være en Ulykke i en Stad, og Herren haver ikke giort den. I Afsnittet derunder staaer dette bibelske Sprog: Vivat Rex in Seculum. Neh. II. 3. (det er:) Kongen leve ævindelig. Neden under staaer disse Bogstaver: J. J. H. V. H. J. Paa den anden Side eller Reversen læses følgende latinske Inscription: Hafnia, Desolata incendio Hoc Tristi, Cur Luges? Fata Sunt Leges Supremi Vindicis. Divina Tibi Prospexit Providentia. Sat Tibi Relictum & Fere Nihil Perditum, Dum Rex Gloriosissimus Fridericus Quartus Hac Fatali Regnat Periodo. Excedit Ipsius Clementia Calamitatis Tuæ Magnitudinem. Magna Erat in Felicitatibus Ab Ipso In Te Largissime Derivatis Major In Infelicitatibus Præteritis. Maxima in Hac Maxima Miseria. Non Casu Eadem Tibi Accidunt. Sed ut Rex Tuus Virtutibus Major Appareret, Quam Ipse Nunqvam Et Nullus Regum Fuit. Obstupescunt Totus Terrarum Orbis, Arctoi Ultimi Fines, Cimbria, Et Tu Ipsa, De Vastis Gratiæ & Generositatis Testimoniis Per Famam Undique Divulgatis. Veritas Eadem, Ut Sacra, in Fastis & Annalibus Futurorum Temporum Consignabit, Asservabit. Tui Liberi Plures Lacrymas Ob Regis Patrium Amorem Et Vere Heroicam Liberalitatem, Qvam Propter Infortunium Fundunt. Fundant Se Hujus Prorsus Obliviscentes Post Deum in Regis Vitam & Clementiam Regiæ Domus Insignem Æmulationem In Hac Virtute Sibi Innata. Immortalitas Ergo Tanto Regi E Ruinis & Cineribus Tuis Virtutis Trophæa & Gloriæ Pyramides Exstruet, Quæ Sancte Coles Consolata Hafnia. (Det er:) Du Kiøbenhavn, som ved denne bedrøvelige Ildebrand er lagt i Aske, hvorfor sørger du? Din Skiæbne er dig tilskikket af den Allerhøyeste. Det guddommelige Forsyn har seet til for dig. Du har nok til overs, og du har nesten slet intet tabt, saalænge den stormægtigste Konge Friderich [den] Fierde regiærer udi denne ulykkelige Tid. Hans Naade er langt større end din Ælendighed. Den var stor udi den overflødige Velstand, som han havde sat dig udi. Den var endnu større udi de forbigangne Ulyksaligheder, som have mødt dig. Men allerstørst har Kongens Naade viist sig at være i denne din største Ælendighed. Disse Ting ere ikke skeet dig af en Hændelse; men at din Konge skulle skinne større i Dyder, end han nogen Tid, eller nogen Konge for ham har skinnet. Den hele Jordens Kreds, Nordens yderste Grændser, Cimberland og du selv, forundrer sig storligen over de store Naades- og Ædelmodigheds-Beviiser, der ere rundt omkring vidt og bredt bekiendte. Sandhed skal optegne og bevare de samme Beviiser, som hellige, til ævig Minde i de tilkommende Tiders Historie. Dine

Børn udgyde flere Taarer over Kongens faderlige Kiærlighed end over deres egen Ulykke. Ach, at de maatte, naar de gandske forglemme samme, udgyde sig næst efter Gud for Kongens Liv og Naade, og til det Kongelige Huses herlige Efterfølgelse udi denne det medfødte Egenskab. Udødelighed skal derfor af din egen Ruin og Aske oprætte for saa stor en Konge Dyds-Seyers-Tegn og Ære-Støtter, hvilke du, O Kiøbenhavn, skal holde helligen i Ære, naar du bliver opreist af din Aske. Udi Randen rundt omkring læses disse Ord: Perquam. Terribili. Incendio. Hafniam. D. XX. Octob. MDCCXXIIX. Ultra. Tertiam. Partem. Devastante. (Det er:) Da den overmaade forskrækkelige Ildebrand lagde over den tredie Deel af Kiøbenhavn i Aske den 20. Octobr. 1728.

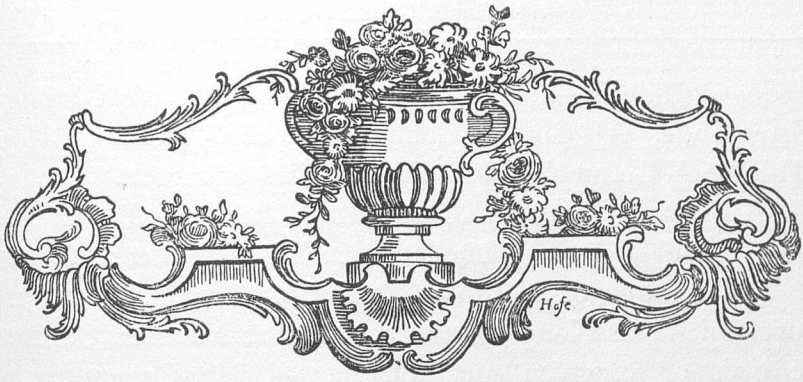

OTTENDE KAPITEL
OM
KIØBMAGER-QVARTEER

I. KIØBMAGER-QVARTEER i Henseende til dets forrige Inddeeling og Strækning begyndte med Hiørnehuset af Pilestræde og Klaræboderne, den søndre Side af Klaræboderne hen til Store Kiøbmager-Gade, derfra den østre Side af Store Kiøbmager-Gade omkring Hiørnehuset No. 30 af Østergade, dernæst den hele nordre Side af Øster-Gade omkring Hiørnegaarden No. 146, det Grammiske Hotel, til Hoved-Vagten paa Kongens Nye Torv, den vestre Side af Lille Grønne-Gade (som ellers kaldes Nye Adelgade) til Grønnegade, den nordre Side af Grønne-Gade omkring Hiørnehuset No. 146 af Gothersgade, derfra den Række af Gothersgadens søndre Side til Myntergaden, den venstre Side af samme Gade til Hiørnehuset No. 104 af Pilestrædet, samme iberegnet.

II. KIØBMAGER-QVARTEER i Henseende til den nye Inddeling efter Plakaten af 3. Juny Aar 1771 indbefatter nu omstunder følgende Gader: 1) Silkegaden, 2) Pilestræde, 3) Anthonistræde, 4) Christen Bernikovstræde, 5) Regnegaderne, 6) Per Madsens Gang, 7) Pi-

stolstræde, 8) Diderik Badskers Gang, 9) Store og Lille Grønnegade, 10) Øster-Gade, 11) Gothers-Gade fra Mynter-Gaden til Kongens Nye Torv, 12) Gammel Mynt, 13) Bag Hovedvagten.

III. Kiøbmager Borger-Kompagnies Fahne forestiller en Thrane, holdende i den høyre Fod imellem sine Klør en Steen. Oven over Fuglen læses paa en Sæddel disse Ord: Holt Vagt, Tiden Agt. Der oven over igien sees Kong Kristian den Siettes Navn en Chiffre med Krone over og omgiven med Elephant-Ridder-Ordenen. Neden under Thranens Sindbillede sees adskillig Krigs-Armatur af Felt-Kanoner, Trommer, Fahner etc. Nederst staaer: Kiøbmager-Compagnie. I de fire Hiørner sees en brændende Bombe, og i det øverste fierde Hiørne ved Fahnestangen sees Stadens Vaaben.

IV. Den efter Kongelig Befaling anordnede Qvarteer-Commissarius og Qvarteer-Betient, som er befalet at boe i Kiøbmager-Qvarteer, for at skulle paaagte under Stadens Politiemester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn bære paa sin galunerede Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af lyseblaae Couleur.

V. Om Stadens Gader, som henhøre under Kiøbmager-Qvarteer, ere følgende Mærkværdigheder i Henseende til de ældre Tider, saa og Egnens Situation at andføre:

A. Om Store Kiøbmager-Gade er mældt forhen i den første Deel I Bogs IV Kap. pag. 337. Udi den Deel af den østre Side af Store Kiøbmager-Gade, som hører til dette Qvarteer, ligger den saakaldede David Skolemesters Gaard, hvor de smukkeste og fleeste Hyrekudske-Karether og Jagtvogne kand daglig faaes til Leje. Her har i forrige Tider været en Gade, kaldet Lille St. Annæ Gade.

B. Kronprintzens Gade er en nye Gade, andlagt Aar 1785 paa det Stæd, hvor det ikkun af een Etage bestaaende grævelige Reventlauske Hotel med sin Hauge forhen stod bygt. Samme Hotel (beliggende midt paa Pladsen, havde en stor og aaben Gaards-Plads foran

med en Muur indhegnet ud til Kiøbmager-Gade, og en Hauge-Plads bag til, med en Muur ligeledes indhegnet ud til Pilestræde) blev ved Auction solgt Aar 1782 og derefter nedbrudt, og i dets Stæd andlagt en smuk bebygt Gade, som giennemskiær Passagen fra Kiøbmager-Gaden til Pilestræde, og er ziret med nye opbygte Huuse.

C. Øster-Gade er en med smukke Bygninger prydet og anseelig lang Gade, hvis ene Ende gaaer ud til Amager-Torv, og den anden Ende gaaer ud til Kongens Nye Torv. Denne Gade har faaet sit Navn af Øster-Port, som i fordum Tid før Stadens Udvidelse har staaet for Enden af Øster-Gaden mod Hallands Aas, nu Kongens Nye Torv kaldet. Men Aar 1608 lod Kong Christian den Fierde Staden paa denne Kant udviide, hvorpaa Byens gamle Vold-Grave (hvoraf nu værende Holmens Canal var den Tid et Stykke), hvilke da gik fordum tværs over Grunden af Kongens Nye Torv, blev opfyldte med de sløyfede Volde; Øster-Port blev flyttet hen til det Stæd, hvor den nu staaer. Dog forblev den gamle Øster-Port staaende indtil Aar 1618, da den blev gandske nedbrudt. Vel tales om Østergade i nogle gamle Documenter af Aar 1452; men Østergade var i de ældre Tider ikke halv saa lang som nu omstunder og strakte sig fra benævnte Østerport ikkun omtrent til Kristen Bernikovstræde; thi Havnen selv, eller rættere sagt Havet, løb ind imellem Slotsholm, Bremmerholm og Byen og trængte sig ind i denne nedrig liggende Grund af Byen, hvor Søen giorde nogle smaa Holme, alle adskildte ved smalle Vande fra hinanden, saa at man med Baade kunde roe derimellem, indtil det femtende Aarhundredes Udgang, da man Aar efter Aar opfyldte denne side og nedrigliggende Strandgrund til Gaders og Huuses Andlæggelse og Bebyggelse. Aar 1714 har man under Hiørnehuset No. 24 paa Østergade og Halmstræde, ved at grave til en Kiælder, fundet Skibsbaade, anbundne med Jernlænker til Pæle af en Skibsbroe. (See tillige siden i dette VIII Kap. ved Enden af §. 4 S. 104). Paa den nordre Side af Østergade ligger Hof-

og Staats-Rættens Gaard No. 35, hvorom forekommer fuldstændigere Efterretning ved §. 1, dernæst to Apothequere, af hvilke det ene kaldes Kong Salomons Apotheque, No. 32; men det andet kaldes Svane-Apotheqvet, andlagt her Aar 1782, efterat samme var forflyttet herhiid fra Høybroestræde, hvor det forhen havde været. (See den første Deel, VI Kap. §. 3, pag. 406) saa og den Pullichiske Baand-Fabrique-Gaard No. 42, hvor den første St. Nicolai Kirke og Kapell har staaet bygt i 231 Aar. (See videre herom i dette Kapitels §. 4.).

D. Pilestræde er for 350 Aar siden kaldet Pilegaard i Documenter af Aar 1419 og 1432, derefter finder man, at den i nogle Documenter af Aar 1446 er kaldet Pilestræde, og Aar 1490 er den kalden Pilegaardstræde. Gaden har fra fordum Tid faaet dette Navn af den store Mængde af Pile-Træer, som da har staaet paa eet Stæd ved Enden af den gamle St. Nicolai Kirkegaard saa nær ved Søekanten. Af hvilke Pile-Træer de Tiders Indvaanere i Staden betiente sig paa Landsbyeviis til Staure og Giærdsel at indelukke deres Kaalgaarde med, hvorom de ældgamle Huusskiøder og Jordskylds-Breve tydeligen vidne. Da endogsaa til Kong Hans's Regiærings-Tiid var endnu ey overalt i Kiøbenhavn at see Kiøbstæd-Bygning, men kun leerklinede Vægge og Straa-Tag. (See E. Pontoppid. Orig. Hafn. pag. 42.).

E 1. Silkegaden (hvis ene Ende løber ud til Pilestræde og den anden Ende løber ud til Store Kiøbmagergade) har sit Navn af en Silke-Fabriqve, som Kong Christian den Fierde med stor Bekostning lod bygge paa Hiørnet af denne Gade og Pilestræde, bestaaende af to grundmurede Huse, hvori Kongen søgte at etablere Silkevævere. Men da samme Andlæg ikke fik den af Kongen forønskte Fremgang, saa skiænkede Kong Christian IV disse Huuse til Stadens Fattige og gav sit Skiøde af 29. Marty Aar 1630, at disse to Huse skulle være et Domus Misericordiæ, hvilket sees af den Inscription, som staaer med forgyldte Bogstaver indhuggen i Steen over Døren paa Hiørne-

huset med disse Ord: D. O. M. P. Sacra Domus, quam Sereniss. Christianus IV, Rex Daniæ consecravit pro recta Curatione Pauperum Hafniensium, inchoata a Calendis Maji Anno J. Christi CIↃDCXXX. Regna Firmat Pietas. Samme Aar bleve disse Huuse indrættede de Fattige til Beste der at nyde Ophold og blev kaldet Domus Misericordiæ. De Almisser, som i Stadens Kirker bleve indsamlede i bemælte Aar 1630 udi Tavler, eller saa kaldte Kling-Beuteler (hvilke vare en lang Pung med en liden Klokke eller Bielde i Enden) og bleve uddeelte første Gang i dette Barmhiertigheds-Huus, udgiorde den Summa 9758 Rdr. Desuden gav Biskop Dr. Hans Poulsen Resen et Hundrede Rigsdaler til samme Huus. See E. Pontoppidans Annales Eccles. Dan. Tom. III pag. 797. Man finder ogsaa i gamle Optegninger, at de Fattige deri have i Førstningen spundet Silke. I daglig Tale beholdt dog Stiftelsen Navn af Silkehuset; men da de Fattige bleve forflyttede herfra andenstæds hen, bleve nogle Bygninger deraf paa hver Side bortsolgte, og Hiørnehuset allene blev beholdt tilbage, hvilket da fik det Navn Convent-Huuset for Stadens Fattiges Væsen, hvor de Committerede for samme forsamledes for at indsende deres Deliberationer til Directeurerne over de Fattiges Væsen, hvilke igien giorde allerunderdanigst Forestilling derom til Kongen. I dette Convent-Huus boede en Inspecteur og en Revisor ved bemælte Fattiges Væsen, da Stadens Fattige mødte her ugentlig paa en vis Dag og nød den dem efter Omstændighederne tillagde Almisse. Under Convent-Huset henhørte da Brøndstrædets Hospital eller Siæleboderne, saa og Børne- og Tugthuset paa Kristianshavn, samt Pesthuset uden for Vesterport. Præsterne ved disse Stiftelser bleve vocerede af forommældte Directeurer. Men da Det Almindelige Hospital i Friderikstad var opbygt Aar 1769, saa blev dette Convent-Huus ved offentlig Auction samme Aar bortsolgt. Pleje-Anstalten blev siden ved en Kongelig Forordning indrættet udi December Aar 1771; men Aar 1781 blev De Fattiges Væsen i Sta-

den (saavit som Borgerstanden angaaer) efter en Kongelig Befaling af 4. April 1781 overdraget til Stadens Magistrat, under hvis Opsigt og Bestyrelse det nu staaer. Des Aarsag holdes De Fattiges Væsens Contoir paa Raadstuen. (See I Tomes I Bogs II Kap. pag. 109.)

E 2. Kristen Bernikov-Stræde er en meget smal Gade, løbende ud til Østergade med den ene og til Gammel Mynt med den anden Ende. Dette Stræde har faaet sit Navn af den her i Danmark udi Kong Frederik den Andens og Kong Christian den Fierdes Tider blomstrende Adelige Bernikovske Familie, som have efter Reformationens Indførsel tilkiøbt sig det seculariserede St. Anthonii Kloster med tilhørende Grunde og opbygt her deres adelige Gaard og Ejendom. Iblant samme Families Descendenter er i sær Christian Bernichow eller Barnikow, Rigens Raad, overmaade berømt for sine vitløftige udenlandske Reyser, endog i de Afrikanske Lande, Abyssinien, Arabien &c., og døde Aar 1612 (See Hans Resens Liigprædiken over ham in 8. og L. Holbergs Danmarks Riges Historie Tom. II pag. 643). Det er rimeligt, at Gaden har Navn efter ham, fordi han har opbygt og ejet de fleste Huuse paa Klostergrunden ud til dette Stræde. Hiørnegaarden af Kristen Bernikovstræde og Østergade viiser tydeligen, at dens Muure ere endnu Levninger af St. Anthonii Kloster, som her har staaet i fordum Tid. Da denne store Gaard var Aar 1760 ejet og beboet af Amtsforvalteren over Kiøbenhavns Amt Malthe Bruun, var endnu at see det Bernikovske adelige Vaaben indsat i Muren inde i Gaarden paa to Stæder.

F. Anthonistræde, beliggende imellem Kristen Bernikovstræde og Pilestræde og aabner Communicationen der imellem. Denne Gade har sit Navn af nysmældte St. Anthonii Munke-Kloster med sine tilhørende Bygninger og Kirke. Indgangen til dette Kloster var fra denne Gade. Da Munkene ved Luthers Reformation forlode Klostrene, saa bleve de bortsolgte til private Ejendomme. Dette lidet St. Anthonii Kloster har været en Filial af det store St. Anthonii

Kloster i Præstøe. I de allerældste Tider er Anthoniistræde bleven kaldet Lille Pilestræde. Udi et Skiøde dateret St. Hans Dag Aar 1531 tilstaaer Erasmus, Prioren i St. Anthonii Kloster i Præstøe: „At Henric Gøye, Lehns-Herre over Wordingborg, havde betalt ham og hands Kloster-Brødre det dem tilhørende Huus i Lille Pilestræde i Kiøbenhavn, hvilket man af Nød maatte lade fare", fordi de Lutherskes Antal var nu langt større end de Katholskes, og Munkene indsaae og fornam, at deres Afskeeds-Tid var nær for Haanden. Pontoppidans Annales Eccles. Dan. Tom. II pag. 863.

G. Grønnegade ere to nemlig:

a) Store Grønnegade, som gaaer fra Kristen Bernikovstræde ud til Gothersgaden. Disse tvende Gader (nemlig: Store og Lille Grønnegade) skal i Stadens allerældste Tider have været beboede af Nederlændere fra den Provinz Grønningen, hvilke have boet her mod Byens østre Ende og haft deres Handel, hvorudover Gaden har faaet Navn efter dem og er kaldet Grønningers Gade, hvilket Navn er ved daglig Udtale i Tidens Længde forkortet til Grønnegade. At Nederlændere eller Hollandske Kiøbmænd, ligesaavel som de Hanseatiske, har i fordum Tid haft stor Handel i Kiøbenhavn og boet der, kand tydelig sees af Kong Friderik den Andens Brev til Magistraten af Aar 1572 med disse Ord: „At, da en Deel Nederlændere og andre Fremmede, som boede i Kiøbenhavn, ikke havde aflagt deres Eed for Øvrigheden, ikke heller ville rætte sig efter Stadens Skik og Politie, saa skulle Magistraten befale dem nu begge Deele strax at efterkomme". Pontoppid. Orig. Havn. pag. 372. Disse Hollandske Kiøbmænd skal have under Amager Land ved Christianshavns Siden haft en Havn for deres egne Skibe til Vinter-Leje, kalden Grønnegaards Havn eller rettere Groeningers Haun, hvilken Kong Christian den Tredie ved sin Forordning af Aar 1556 skiænkede Kiøbenhavns Borgere til et sikkert Vinter-Leje for deres Skibe. Men samme Havn er siden bleven opfyldt, da Christianshavns Stad, som af Kong Chri-

stian den Fierde var andlagt paa Amager Land, blev giort efterhaanden større ved Strandgrundenes Opfyldelse og Huses Opbyggelse, saa at man nu ikke med nogen Vished kand viide, paa hvad Stæd samme Havn egentlig har lagt. See tillige herom meere i det XII Kap. III Bog. Stadens gamle Fæstnings-Volde, førend dens Uvidelse paa denne Kant skeedte, gik da fra øverst i Gaden Aabenraae imellem Vognmandsgaden og Pilestræde forbi Gammel Mynt ned til Store Grønnegade (See herom VII Kapitel Lit. G.). Udi denne Gade var i nogle Aar

b) Lille Grønnegade, som ellers ogsaa kaldes Nye Adelgade, gaaer ud til Kongens Nye Torv eller Hallands Aas ved Siden af Hoved-Vagten. I denne Gade begyndte den store Pest at yttre sig, som grasserede her i Staden Aar 1711, da en Trompetter-Kone, boende i Lille Grønnegade, var den første, som døde af Pest-Bylder, hvorpaa Pesten udbreedte sig i en Hast overmaade stærk over hele Staden, men var aller hæftigst i Augusty Maaned, da i een Uge døde af Pesten 3000 Mennesker. Hver Søndag blev af Prædikkestolen oplæst de dødes ugentlige Antal. Udi de tie Maaneder, som samme Pest vedvarede, døde 22.535 Mennesker. (See E. Ewalds Tids-Register pag. 846.).

H. Regne-Gaden ere to, nemlig: (a) Store Regnegade, som gaaer ud [til] Gothersgaden, paa hvis Hiørne er andlagt et Sæbesyderie af et Interessentskab. (b) Lille Regnegade, er lukt i den nordre Ende.

I. Diderik Badskiærs Gang er et smal Stræde fra Store Grønnegade til Store Regnegade. Den har Navn af Raadmand Diderik Johansen Badsker, som boede her og døde Aar 1642, og har fra samme sin Gaard haft Udgang her.

K. Sværtegade løber ud til Pilestræde, men gaaer i Linie med Store Regnegade.

L. Peder Madsens Gang er en smal, men temmelig lang Gade,

hvori ligger mange Huse paa begge Sider; den har Udgang til Østergade og Store Grønnegade og vedligeholder Communication imellem bemelte Gader.

M. PISTOL-STRÆDE er en liden Gade, lukt i den vestre Ende, beliggende omtrent midt i Per Madsens Gang.

N. Om GOTHERSGADE, hvoraf et Stykke fra Myntergaden til Kongens Nye Torv hører til Kiøbmager-Qvarteer, finder Læseren i sin Sammenhæng fuldstændig Efterretning i den Anden Bog, som handler om den Nyere Deel af Kiøbenhavn, Kap. XI Lit. A.

VI. Udi KIØBMAGER-QVARTEER forekommer følgende publique Bygninger og Stiftelser nøyagtigere at beskrives, saa og visse antiquariske Mærkværdigheder at anføres til at oplyse Egnens Beskaffenhed i de ældste Tider.

§. 1.

KIØBENHAVNS HOF- OG STATS-RÆTTS GAARD No. 35, beliggende paa Østergade. Denne Gaard kiøbte Hs. Kongl. Maj:t Kong Christian VII udi November Maaned Aar 1772 og skiænkede den til en publique Stiftelses Gaard for bemælte Rætts Holdelse. Thi Aar 1771 den 15. Juny oprættede Hs. Kongl. Maj:t Kong Christian VII een eneste almindelig Jurisdictions-Indretning kalden KIØBENHAVNS HOF- OG STATS-RÆTT, til hvilken Rætt alle Kiøbenhavns Indvaanere, Borgere eller Kongelige Betientere, i eller uden Rang, Geistlige eller Verdslige, Civile eller Militaire, Professorer, Studentere og andre Universitætets Betientere skal svare i alle saavel civile som criminelle Sager. Præster og andre geistlige Mænd i Kiøbenhavn skal i geistlige Sager eller de Sager, som andgaae deres Lærdom og Embede, i Følge Loven søges for Provste-Rætten. Den saa kaldte LILLE GIÆLDS-COMMISSION vedbliver fremdeles. POLITIE-SAGER, forsaavit de allene ere Politie-Sager, afgiøres af Politiemesteren og Magistraten. SKIPPER-LAUGS-RÆTTEN vedbliver, hvor de skulle see at faae Parterne forligte, og i Fald Vedkommende ikke ere fornøyede med denne Rætts Kiændelse,

staaer det dem frit for at indstævne samme til Hof- og Stats-Rætten. Tamper-Rætts Sager, Told-Confiscations-Sager, der indstævnes for Kammer-Rætten, skal paakiendes af Hof-Rætten. Kiøbenhavns Hof- og Stats-Rætte bestaaer af en Justitiarius og 12 Assessorer, den holdes hver Mandag Formiddag, dernæst en Justits-Sekretair, en Sekretair og Brevskriver, en Skriver i Giæste-Rætten og Giælds-Commissionen, en Underfoged. Alle deris Kongelige Bestallinger bleve underskrevne og daterede den 25. Juny 1771. To af Hof- og Stats-Rættens Assessorer ere beskikkede til at forrætte Dommer-Embedet ved Tings-Vidners Førelse i de tvende Vidne-Kammere og een at afhøre Vidner i criminelle Sager. Blant de TILFORORDNEDE I HOF- OG STATS-RÆTTEN skal een være Kongens Foged, som skal iagttage, hvad Byefogeden tilforn har været befalet. UNDERFOGDEN vedbliver at forrætte Executioner som tilforn. Formyndere og Ober-Formyndere beskikkes herefter af Hof- og Stats-Rætten. Hof- og Stats-Rættens Domme kand indstævnes for Høyeste-Rætt. Efter Kongelig Befaling af 25. Juny 1771 tog KIØBENHAVNS HOF- OG STATS-RÆTT sin Begyndelse i July Maaned og for det første indtil videre Arrangement blev holden paa de 32 Mænds Sahl paa Raadhuset den første Gang den 15. July Aar 1771. I samme Kongelige Ordre bleve udmældte 14 Procuratores, som det allene maa være tilladt for Hof- og Stats-Rætten at gaae i Rætte. Denne Kongelige Ordre blev ved en trykt Plakat af 27. Juny 1771 bekiendtgiort Stadens Indvaanere af Justitiarius. Den første Justitiarius i Hof- og Stats-Rætten var Conference-Raad FRIDERICH HORN, forhen Borgemester og Politiemester i Kiøbenhavn. Efter en Kongelig Ordre af 3. July 1771 skal alle Skifter saavelsom Fallit- og Opbuds-Boer i Kiøbenhavn forrettes af tre dertil udmældte Tilforordnede i Hof- og Stats-Rætten. Dette begyndte den 1. Augusty 1771; men de Skifter, som for den Tid faldt, skulle fuldføres af de Skifteforvaltere, som samme havde begyndt. Ligeledes bleve beskikkede to AUCTIONS-DIRECTEURER til at forrætte alle Auctioner, uden Forskiæl hos hvem eller efter hvem

de holdes, efter den af Hof- og Stats-Rætten imellem dem giørende Indrætning. Efterat Hof- og Stats-Rætten var i halvandet Aars Tid bleven holden paa de 32 Mænds Sahl paa Raadstuen, blev den forflyttet derfra hen til Gaarden No. 35 paa Østergade, til hvilken Gaard at kiøbe og indrætte til Hof- og Stats-Rættens bestandige Brug Hans Kongl. Maj:t skiænkede Sexten Tusinde Rigsdaler, og blev da Hof- og Stats-Rætten holden i denne sin egen Gaard første Gang den ellevte January Aar 1773. Hos Justitz-Sekretairen ere tre Kongelige Fuldmægtige, af hvilke den første forrætter Skriver-Embedet i det første Vidne-Kammer; den anden forrætter Skriver-Embedet i det andet Vidne-Kammer og i Kriminelle-Kammeret, og den tredie fører Protokollen i Rætten. I Skifteskriver-Contoiret ere tvende Kongelige Fuldmægtige, af hvilke den første fører Pante-Bøgerne, og den anden fører Protokollen i Skifte-Commissionen. Ved Auctions-Væsenet af de tvende Auctions-Directeurer er en Assistent. Desuden ved Hof- og Stats-Rættens Gaard holdes en Portner og tvende Vægtere. Udi Aaret 1786 ere ved Kiøbenhavns Hof- og Stads-Rætt udstædte 1613 Doms-Stævninger, afsagt 932 Domme, hævet 136 Sager. Ved de tre Vidne-Kammere er incammineret 417 Vidne-Stævninger, sluttet 392 Vidne-Sager, ved det criminelle Kammer anhængiggiort 73 Criminel-Sager, sluttet 65 dito, ved Skifte-Commissionen begyndt 860 Skifter, sluttet 1048 Skifter, ved Kongens Fogeds Contoir expederet 228 Executions-, Arrest- og Forbuds-Forretninger, ved Underfogdens Contoir expederet 670 Executions- og Syns-Forretninger, ved Auctions-Contoiret forrettet 534 Auctioner over Vahre, Bøger og andre Løsøre, solgte 94 Gaarde og Huse, 15 Skibe, 133 forskiællige Actier, ved Giæste-Rætten afsagt 26 Domme, sluttet 36 Forhører, ved Gields-Commissionen udstædt 1450 Stævninger, afsagt 1037 Domme. Ved Aarets 1786 Udgang henstod ved Hof- og Stads-Rætten 408 Sager, hvoraf 72 vare optagne til Doms, ved de tre Vidne-Kammere usluttet 59 Vidne-Sager, ved

det CRIMINELLE KAMMER usluttet 8 Criminell-Sager, ved SKIFTE-COMMISSIONEN usluttet 715 Skifter, ved GIELDS-COMMISSIONEN upaadømt 174 Sager.

[ANMÆRKNING.] I Andledning af Hof- og Stats-Rætten vil man her tilføye en Anmærkning om Stadens Politiemester og Politie-Rætten. Politiemester dømmer uden Appel i alle Politie-Sager. Under ham staaer en Politie-Adjutant og 18 Politiebetientere, ligeledes 15 Qvarteer-Commissarier og 15 Qvarteer-Betientere. Paa Stadens Raadstue ere visse Værelser indrættede, hvori Politie-Rætten holdes. Stadens Politie er i fordum Tid ikke administreret af nogen særdelis Øvrigheds-Person, men anbefaled Borgemester og Raad samt Kongens Foged at holde over de udkomne Kongelige Politie-Forordninger. Kong Friderik III beskikkede Aar 1655 den 19. Novembr. HENRIK TILLEMANN til Politie-Fiscal; men Kong Christian V beskikkede det Politiemester-Embede, som endnu øves, Aar 1682. Men Politiemester-Embeds Grændser og Forretninger blev fastsat ved en Instrux og Forordning af 5. Septembr. 1691. Stadens Politiemestere have været følgende:

1. CLAUS RASCH, den første Politiemester den 12. Decembr. 1682, var Cancellie-Raad, derefter Justitz-Raad og Aar 1700 den 6. Novembr. Etats-Raad. Døde den 8. January 1705.

2. OLE RØMER var Professor Matheseos, blev Justitz-Raad Aar 1693, blev Politiemester den 24. January 1705 og lagde Planen til Politie-Væsenets Indretning. Aar 1706 blev han Etats-Raad. Han døde Aar 1710.

3. JOHAN BERTRAM ERNST blev Politiemester den 29. Septbr. 1710. Døde den 22. Decembr. 1722.

4. JOHAN PHILIP RATECHEN blev Politiemester Aar 1723 den 15. January, afgik Aar 1725 den 14. Octobr.

5. HANS HIMMERICH blev Politiemester Aar 1726 den 2. Septbr., udgik Aar 1731 den 22. February.

6. ERICH TORM blev Politiemester Aar 1731 den 19. February, resignerede Aar 1761 den 4. Septbr.

7. FRIDERICH HORN blev adjungered Politiemester Aar 1751 den 18. July, tiltraadte sit Politiemester-Embede Aar 1761 den 4. Septbr., nedlagde det Aar 1771 den 3. April ved det nye Raads Indsættelse i Raadstuen; men samme Aar den 25. July blev han Justitiarius i Hof- og Stats-Rætten.

8. WILHELM BORNEMANN blev Politiemester Aar 1771 den 3. April, nedlagde

samme Embede efter faae Maaneders Forløb den 15. Juny 1771 og blev Assessor i Høyeste Rætt.

9. CHRISTIAN FÆDDER, Conference-Raad, blev Politiemester den 15. Juny Aar 1771, resignerede i Juny 1788.

NB. I Følge af et Kongelig Reskript til Magistraten i Kiøbenhavn af 25. Septembr. 1767 skal alt Hittegods, som findes her i Staden og paa dens Grund, leveres paa Politiekammeret, hvorfra samme bliver publiceret i Aviserne, og naar Eyermanden indfinder sig, betaler han Avisens Bekostning og en liden Douceur i Findeløn efter Værdiens Omstændigheder og Politiemesterens Sigende. Indfinder sig ingen Eyermand inden Aar og Dag, skal det fundne bortsælges paa Politie-Kassens Regning, og Finderen gives den tredie Deel i Findeløn.

§. 2.

Stadens militaire HOVED-VAGT er en frieliggende, grundmured Bygning, beliggende paa Kongens Nye Torv imellem Østergade og Lille Grønnegade. Denne Bygning (omkring hvilken bagtil er ogsaa frie Passage) er i Kong Friderik den Fierdes Regiærings-Tid Aar 1724 gandske af nye opbygt. Dens Façade er 22 Alen breed og 12 Alen høy, bestaaende af tvende Etager, af hvilke den nederste Etage er med en Arcade indrettet og ziret med 3 Portaler. Hver af dem er 4 Alen bred og $5^1/_2$ Alen høy. I denne Etage er Vagtstuerne baade for den vagthavende commanderende Ober-Officeer og for hands medhavende Corps de Garde. Udi Arcaden ved det ene Portal staaer en stor Sprøyte, kalden VAGT-SPRØYTEN, som i paakommende Ildsvaade strax under Commando af nogle udcommanderte blant de vagthavende Soldatere bortføres til Brand-Stædet. Oven over den mellemste Portal staaer Aars-Tallet 1724 forgyldt. Den anden Etage er indrættet til Arrest-Kammer. Hoved-Vagtens Frontispice er prydet med Kong Friderich den Fierdes Navn, udhuggen i Steen med et kronet dobbelt Chiffre og forgyldt, omringet med alle Slags Krigs-Armatur af Fahner, Standarter, Kanoner, Gevæhr, Trommer &c. Uden for Hovedvagten er en anseelig Barricade eller Vognborg, hvor den hele Corps de Garde træder ud og saluterer, samt

Tromme-Spil røres, naar de Høykongelige Personer passerer der forbi. Denne Barricade var forhen omgiven med et Brystværn af rød anstrøgen Tømmerværk; men i Kong Christian den Syvende[s] Regiærings-Tid blev denne Barricade omgiven med et ziirligt udarbeidet Jernværk og beplantet med tre Felt-Metal-Kanoner, liggende paa deres tilhørende Lavetter. Afteigningen paa Stadens Hoved-Vagt sees i THURAS Hafnia Hodierna Tabula LIII.

§. 3.

Stadens publique SLAGTE-BODER, indrættede i en stor anseelig, mured Hiørnegaard, beliggende paa Hiørnet af Kongens Nye Torv og Lille Grønnegaden strax ved Hoved-Vagten. Gaardens Hoved-Façade, som vender ud til Kongens Nye Torv, bestaaer af 3 Etager, af hvilke den nederste Etage, horizontal med Gaden, er ved en Arcade ziret med 7 høye Portaler, indrættet til 6 publique SLAGTER-BODER, saa at tre ere paa hver Side af den mitterste Portal, der er Hoved-Indkiørselen paa Gaarden. I disse Boder falholde Stadens Mester-Slagtere hver Dag alle Slags færsk Oxe-, Kalve- og Lamme-Kiød til Indvaanerne efter den Kiød-Taxt, som Magistraten til visse Aarets Tider foreskriver dem. Samme trykte Kiød-Taxt er paa et Bræt ophængt til alles Efterretning i hver Slagter-Bod. Efter et Kongeligt Reskript af 4. Decembr. 1776 skal alle Slagter-Gaarde andlægges omkring ved Volden og paa Udkanterne, og maa ingen Gaard i de reelleste Gader bruges til Slagtere, ei heller i de smalleste Gader, Stræder og Gange.

§. 4.

Den PULLICHISKE BAAND-FABRIQVE-Gaard No. 42 paa Østergades nordre Side beliggende er for den historiske Antiqvitæts Skyld allene at mærke; thi paa den Grund og det Stæd, hvor denne Gaard nu staaer, har den første St. Nicolai Kirke og Kapell været bygt i Førstningen af det trettende Aarhundred og har staaet paa dette Stæd udi

231 Aar, indtil omsider samme Kirke var af Ælde forfalden, og den nye St. Nicolai Kirkes Bygning blev andlagt lidt videre ud fra Østergade Aar 1447 paa det Stæd, hvor Kirken nu i vore Tider sees at staae.

At den Pullichiske Fabriqves Gaards-Grund har været det Stæd, hvor det ældgamle eller første ST. NICOLAI CAPELL MED ST. NICOLAI ALTERE omtrent Aar 1216 er bleven bygt og det paa Pæle nedslagne i Havbredden, hvilket Capell var Borgernes Sogne-Kirke, hvorom et Manuscript ex DONATIONE ROSTGAARDIANA No. 74 paa Universitætets Bibliotheqve taler. Dets Vished kand oplyses og stadfæstes ved følgende uryggelige Beviiser.

Først fordi Havnens aabne Søe eller Strand gik, som forhen er mældt, paa de Tider imellem Bremmerholm, Slotsholm og Byen, og skar sig ind her ved Byens nedrige Strandbredde imellem nogle smaa Holme, saa at Vandet gik lige hen op til midt paa Østergade, hvor der var en Skibs-Broe af Pæle ud i Vandet, til hvilken Skibs-Broe man med Baade roede i Land og laae til for at fortøye Baaden. Eftersom Byen da paa de Tider havde sin beste Næring af Søefahrende, saa blev her ved Søekanten paa Bolværket bygt et Capell eller liden Kirke, som blev helliget til den Helgen ST. NICOLAUS, som da var alle Søefahrendes Patron og Beskiærmere. Denne St. Nicolai Kirke blev ved de Seilendes og Søefahrendes idelige Gaver Tid efter anden beriget, blev større ved Tilbygninger og fik adskillige Helgenes Altar, hvorom findes meere Efterretning i det følgende niende Kapitels første §pho. Kirken havde sin Andeel i den aarlige Fiske-Tiende af Staden (See E. PONTOPPIDANS Annales Histor. Eccles. Tom. II pag. 685). Den havde ogsaa en stor Kirkegaard til sit Sogn; thi et Document af Aar 1291 mælder om Parochia & Cæmeterium SANCTI NICOLAI. Denne Kirkegaard var ved Søe-Siden beplantet med en Mængde Piletræer, af hvilke siden (ved Pladsens Bebyggelse med Huuse) den Gade Pilestræde har faaet sit Navn. Strax ved denne St. Nicolai Kirke har Erkebispen af Lund i Skaane PEDER V. LYCKE

haft sin egen Gaard, kalden Erkebiskopsgaarden, CURIA ARCHIEPISCOPI LUNDENSIS, i Aaret 1436, paa hvilken Gaard Erkebispen har opholdt sig, naar han enten bivaanede Herredagene i Kiøbenhavn eller var reyst i andet Ærinde til Staden. Paa Erkebispens Gaard er af Erkebispen i Lund THUE NIELSEN holden Rætterting. Udi et Document heeder det: Acta fuerunt Hæc Hafnis in Camera Reverendissimi in Christo Patris THUONIS Archiepiscopi Lundensis 1469. Ligeledes er af Erkebisp JENS BRODSTORP Aar 1482 udstædt et Document som begynder saaledes: Vi JENS BRODSTORP, Ercke-Biscop i Lund &c., i wor Gaard i Køpenhaffn, i wor eget Magh, for os paa Retterting nærværende &c. PONTOPP. Orig. Hafn. pag. 169 (Hvitfeld kalder ham Brostorp, andre Brochstorp).

Dernæst, da bemælte Pullichiske Gaard har været ejet af mine Forfædre og beboet af min Morbroder, sal. Hr. Renteskriver CHRISTEN RUUS, som boede der og døde den 6. February Aar 1716, en Mand, som i sin Livs-Tid var en Antiquarius og selv har nøye optegnet mange Mærkværdigheder, saa har ieg blant hands efterlatte, skrevne Optegnelser funden denne Efterretning, at den 19. May ved Middags-Tider Aar 1709 skeedte til alles store Forskrækkelse her i Gaarden et uformodentlig Jordskreed, i det at tvende skyflte Brønde i Gaarden (hvilke Brønde ingen vidste noget af at sige forhen, eftersom der var næsten een Alen Jord brolagt oven over dem) faldt sammen under Jorden, og ved deres Indstyrtning gleed Gaardens Steen-Trappe ogsaa ud fra Huusbygningen og sank tilligemed et stort Omfang af Gaardens Broelægning næsten to Alne dybt ned i Jorden, hvorudover man blev nødt til at grave for at eftersee Aarsagen til dette saa uformodentlige Jordskreed. Man fandt da foruden de indstyrtede og sammenfaldne Brønde mange raadne, tykke Pæle af en Skibsbroe, samt ved dem staaende nogle gamle, nedsiunkne Baade og Joller, hvilke af Ælde vare henraadne, hvoraf de to Baade befantest i Jorden staaende, fastbundne med Jernlænker til disse Pæle. Det er

troligt, at disse Pæle have været Levninger enten af det Bulværk, som det gamle St. Nicolai Capell eller Kirke har været bygt ved, eller og Levninger af den Skibs-Broe, som fra Søen har været andlagt ind til samme Bulværk, hvor de Søefahrende roede i Land for at ofre deres Gaver til St. Nicolaus og Kirken. Thi at denne Skibs-Broe har været lang, erfarede man faa Aar derefter, nemlig Aar 1714, da en Bundtmager ved Navn Hans Corne, boende paa Hiørnet af Østergade og Halmstræde eller tvært over for i det Hiørnehuus No. 24, hvilket nu beboes af Conditor og Urtekræmmer Schlicht[c]rull, grov en Kiælder under sit Huus, fandt han neder i Jorden staaende en Deel gamle Pæle, hvilke efter al Rimelighed har været den øvrige Deel af ommældte Skibs-Broe. Ligeledes fandt Sr. Hans Corne sammestæds et lidet Skibs-Anker og Stumper af to gamle Baade med Jærnlænker hæftede til Pæle, hvilket altsammen viiser, at forhen ommældte Indløb fra Havet er Tid efter anden tilstoppet af Mudder og Strand-Sand, saa at man har opfyldt Strandgrunden til Gadens Andlæggelse og Huses Opbyggelse.

Til denne Pullichiske Fabriqve-Gaard har i forrige Tider og af Begyndelsen af dette attende Aarhundred hørt en anseelig stor Hauge-Plads, hvorfra var Udgang til Pilestræde, og at samme vitløftige Plads har i ældgamle Tider været den gamle St. Nicolai Kirkes tilhørende Kirkegaard (som mod Pilestræde har været beplantet med mange Piletræer), erfarede man ligeledes i ommældte Renteskriver Christen Ruus's Beboelses-Tid; thi da han forlængede denne sin iboende Gaards Sidebygning med nogle Fags nye Tilbygning i Længden, fandt man ved at grave til Fundamentet at lægge, saa og ved at grave Kalk-Kuler i Haugen, mangfoldige Dødninge-Been af Mennesker overalt. Af samme vitløftige Haugeplads blev i den følgende Eyermands (Hr. Hans Jørgen Kircksteen, Hoved-Bogholder ved det Kongelige Rente-Kammer) hands Beboelses-Tid bortsolgt en stor Deel til at opbygge Huuse paa ud til Pilestræde.

§. 5.

Det Norske agende Post-Expeditions-Contoir, andlagt af det Kongelige privilegerede Addresse-Contoirs Monopolister Andersen og Holck i Huset No. 222, hvis Beboere, Kiøbmand Knutzen, var da Post-Expediteur. Denne Norske agende Post afgik paa Addresse-Contoirets Reigning een Gang hver Maaned, saalænge de Hrr. Andersen & Holck vare Ejere af Addresse-Contoiret; men da Forandring skeedte med Addresse-Contoiret, at det blev inddeelt i Actier, ophørte samme Norske agende Post. Derimod reiste Cancellie-Raad Mads Tybring, Post-Commissair, paa det Kongelige Finantz-Collegii Bekostning hver Fierding Aar til Kongsberg i Norge for at besørge høysammes Commissioner ved Kongsbergs Sølvværk, da han tillige fører de Kongelige Betienteres Regnskaber ned fra Norge; ligesom han og tager Pakker med sig fra enhver, som vil sende samme fra og til Norge. I Stæden for denne 4 Gange om Aaret afgaaende Expresse imellem Kiøbenhavn og Kongsberg, har Hs. Kongl. Majt. under 30. Novembr. 1787 tilladt, at en saadan Expresse oftere maa paa ubestemte Tider, som forud i Aviserne skal bekiendtgiøres, afgaae fra Kiøbenhavns Norske Post-Contoir, for dermed at kunde forsendes Banco-Sædler, Pakker og saadanne Sager, som ikke til den ridende Norske Post er henhørende. Denne Kongelige Expresser til Norge afgik første Gang Løverdagen den 1. Marty 1788. Passagerer og hvad ellers af Banco, Pretiosa og Pakker med videre (som nu for Eftertiden ei længere med den ridende Norske Post befordres) anmældes og modtages Dagen før paa Kiøbenhavns Norske Post-Contoir om Middagen fra Kl. 12 til 5 om Eftermiddagen. Udi samme Gade er ogsaa Mester-Snedkernes Laugs-Huus No. 242, hvor af samtlige Mester-Snedkerne er Aar 1786 andlagt et Meubel-Magazin af alle Sorter nye og moderne Meubler, som her kand daglig faaes tilkiøbs.

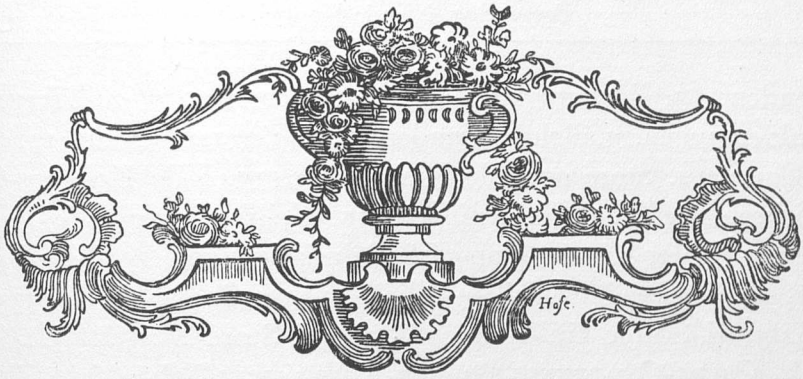

NIENDE KAPITEL

OM

ØSTER-QVARTEER

I. Øster-Qvarteer i Henseende til dets forrige Inddeeling og Strækning begyndte med Hiørnegaarden af Østergade og Kongens Nye Torv No. 4, den søndre Side af Østergade omkring den store Hiørnegaard No. 36, som ligger paa Hiørnet af Østergade og Amager-Torv, dernæst den østre Side af Store Færgestræde, derfra langs med Gammelstrand omkring Hiørnegaarden No. 258 og de saa kaldte Nummere ved Holmens Kirke eller Størrestræde omkring Holmens Revier eller Kanal til Kongens Nye Torv, derefter al den heele Strækning af Gaarde fra den saa kaldede Gross-Kantzler Græv Holsteens Gaard, beliggende paa Hiørnet af Viingaardsstræde og Kongens Nye Torv og til forommældte Hiørnegaard No. 4 af Østergade, hvor Qvarteret tog sin Begyndelse, tilligemed Gaderne inden for denne Zirkel, saa og Komædie-Huset.

II. Øster-Qvarteer i Henseende til den nye Inddeeling efter Plakaten af 3. Juny Aar 1771 indbefatter nu omstunder følgende Gader: 1. Holmens Kanal, 2. Størrestræde, 3. Laxegaden, 4. Reve-

rentzgaden, 5. Dybensgade, 6. Hummergaden, 7. Ulkegaden, 8. Svaldergangen, 9. Boldhuusgaden, 10. Viingaardstræde, 11. Smedens Gang, 12. Store og Lille Kirkestræde, 13. Lille Kongens-Gade og Kirkegaarden, 14. Hvelvningen, 15. Nellikegangen, 16. Fortunstræde, 17. Peder Rhodes Gang, 18. Admiralgangen, 19. Lille Færgestræde, 20. Tværgaden imellem Lille Kongens-Gaden og Østergaden, 21. Gammel Strand fra Holmens Broe til Store Færgestræde.

III. Øster-Qvarteers Borger-Kompagnies Fahne forestiller en Mand i fuld Harnisk, staaende paa et Piedestal, havende en Hielm paa Hovedet og holdende en blot Kaarde i den høyre Haand. Oven over ham sees en Sæddel, hvorpaa staaer denne Devise: Verje byder Fred. Over denne Devise staaer Kong Christian den Siettes Navn i dobbelt Træk, omringet med Elephant-Ordenen. Neden under Piedestallet sees adskillige Krigs-Armatur. Nederst en Sæddel, hvorpaa staaer: Øster-Compagnie. I hver Hiørne en brændende Bombe og øverst ved Fahnestangen sees Stadens Vaaben med sine Vaabenholdere, som ere to Løver.

IV. Om Stadens Gader, som henhøre under Øster-Qvarteer, er følgende mærkværdigt i Henseende til de ældre Tider, saa og Egnens Situation at andføre. Efter en Kongelig Befaling Aar 1771 blev paa alle Huuse og Gaarde i Kiøbenhavn sat Nummer efter Matriculen, og paa alle Hiørne-Huse staaer ogsaa Gadens Navn mahled med Oliefarve til alles Efterretning.

A. Lille Kongens Gade, som gaaer fra St. Nicolai Kirke ud til Hallands-Aas eller Kongens Nye Torv. Til denne Gade regnes i Matrikulen de tre smaa Tværstræder, som løbe fra Østergade, nemlig Inte-Gaden, Halmstræde og St. Jørgens Gang, og vedligeholde Communication med Lille Kongens Gade for Kirkefolk til og fra Nikolai Kirke. Udi gamle Documenter kaldes denne Gade ikkun Kongens Gade, da den efter al beviiste Rimelighed har faaet dette Navn, fordi Kongens Tøyhuus, som ogsaa er kaldet Rust-Kammer-

Gaarden, laae i samme Gade. Men efterat den Gade, Store Kongens Gade kaldet, (ved Stadens Udvidelse som skeede i Kong Christian den Fierdes Tiid) er bleven andlagt, er den til Forskiæl bleven kalden Lille Kongens Gade. Vel finder man, at udi nogle ældgamle Documenter af Aar 1402 tales der om ambæ Plateæ regales, begge Kongens Gader; men hvor de have lagt, derom kand ingen Oplysning gives. Thi den Gade, som nu omstunder kaldes Store Kongens Gade, var da ey til, eftersom den Deel af Stadens Grund laae paa de Tider uden for Byen, og ei var bebygt med ordentlige afstukne Gader. Udi Lille Kongens Gade ligger:

Skippernes Laugs-Huus, som er en stor, dyb og rummelig Gaard, hvor der holdes: 1) Søe-Rætten i et dertil indrættet Værelse, hver Fredag Eftermiddag Klokken 2. Rætten, som allene andgaaer Skibsfahrtens Sager, administreres af Skipper-Laugets Oldermand, som præsiderer, og Biesidderne ere en Kiøbmand, Vaterskouten, tvende Skippere, saa og en Søe-Rættes Skriver. Fra denne Rætt kand appelleres til Hof- og Stats-Rætten. 2) En Navigations-Skole eller Styrmands-Skolen, som holdes under Direction af en ordentlig beskikket Lærer i Navigations-Videnskab, som derfor nyder frie Værelser for Skolen og for sig selv sammestæds at boe. 3) Et Contoir, hvor de Søefahrende erlægge en vis Contingent til de Danske og Norske Slavers Ranzonering af det Tyrkiske Fængsel, for hvilke Penges Oppebørsel Skipperlaugets Oldermand qua Casserer maanetlig erlægger Regnskab ved at betale dem i det Kongelige Zahl-Kammer, og derfor nyder han en vis Løn. Paa den Grund, som Skippers-Laugshuus er bygt paa, saa og paa de nær omliggende Huusgrunde (hvilke i forrige Aarhundred have hørt til Laugshusets Territorium, men ere Tid efter anden bortsolgte) har i Kong Friderich den Førstes Tid og i Kong Christian den Tredies Tid eller midt i det sextende Seculo været en Archelie-Gaard eller Kongens Tøyhuus, hvilket kaldes det gamle Tøyhuus udi Kong Christian den Tredies Brev af 23. Fe-

bruary 1557 til Borgemester og Raad i Kiøbenhavn. Samme Tøyhuus laae paa de Tider meget beleilig ved Søen, eftersom al den Strækning (hvorpaa de saa kaldte Skipperboder af Kong Christian den Fierde ere opbygte) var den Tid oversvømmet af det vilde Havs Vand, som da gik op imellem Bremmerholm og Byen, men blev i den følgende Tid efterhaanden opfyldt. Det er troligt, at dette gamle Tøyhuses Grund er i samme Kong Christian den Fierdes Regiærings-Tid solgt til private Ejendomme, dels fordi et nye Kongeligt Tøyhuus var allerede af Kong Christian den Tredie Aar 1550 andlagt tæt ved Kiøbenhavns Slot, hvorom samme Konges Brev til Slotsherren Peder Gaadske mælder, dateret Flensborg Løverdagen efter den Søndag Lætare Aar 1550, dels og fordi Kong Christian III i sit forhen ommældte Brev, dateret Kiøpnehafn den 23. Dag February Anno 1557, befaler Borgemestere og Raadmænd at opfylde en Plads ved Kongens gamle Tøyhuus beliggende og den broelægge til Borgernes Nytte at indskibe og udskibe deres Gods paa. Samme opfyldte Plads af en anseelig Længde og Bredde, nemlig ved den nordre Side 102 Alen lang, ved den søndre Side 88 Alen, og breed ved den vestlige Side 66 Alen, og ved den østlige Side 43 Alen, er nu den Grund, som Viingaardstræde og en Deel af Skipperboderne staae bygte paa.

B. Ulkegaden løber fra Lille Kongens Gade og giennemskiærer Skipperboderne paa tværs og gaaer ud til Størrestræde eller lige for Bremmerholm. Denne Gade er overmaade smal i den øverste Ende mod Lille Kongens Gade, hvor en Vogn med Besværlighed kand komme frem, og ved sin Forbikiørsel betager Dagens Lyys og Skin i de mange smaa og lave Huuse, hvilke endnu ere en Levning af de allerældste Tiders Bygnings-Maade og viiser Efterslægten vore gamle Forfædres Tarvelighed og Eenfoldighed. Man meener med god Grund, at disse smaa Huuse ere bygte i Nærheden af forhen ommældte Kongens Tøyhuus til en særskildt Bolig for de Søefolk, som daglig

have arbeidet paa samme Tøyhuus-Gaard. Og da det Ord Ulk er et Navn, som af Spøg gives de Matroser og Søefolk, som ere uvandte til Søes og ubefarne i Seiladsen, saa er det rimeligt, at da bemælte Kongelig Tøyhuus blev forflyttet herfra og den opfyldte Strandgrund bebygget med Skipperbodernes Andlæg, Gaden har faaet Navn af Ulkegaden. Ud til Ulkegadens smalleste Ende vender den østre Side af St. Nicolai Kirkegaards Brandmuur, hvortil Indgangen er igiennem Kirkegaardens Port paa Hiørnet af Ulkegaden og Viingaardstræde.

C. Smedens Gang er en liden smal Gade, bebygt med en Deel Huse paa begge Sider. Den er lukt i den nordre Ende formedelst et Plankeværk og Port, som tilhører Skippernes Laugshuus, hvis Gaardsrum og Sidebygninger strækker sig til samme Skillerums Port, saa at i paakommende Ildsvaade kand haves Communication med fornøden Hielp af Vand og Brandanstalter fra den Side; men den søndre Ende gaaer ud til Viingaardstræde. Da al den store Grund eller Plads (som nu omstunder Skippers-Laugshuus og flere Bygninger staae opbygte paa) var indrættet, som allerede mældt er, til Kongens Tøyhuus eller Rustkammer-Gaard, saa var her en særskildt Længde af lutter smaa Huuse, hvori de Smidde, Bøssemagere og Archelie-Folk havde frie Boliger, som hørte til Tøyhusets Gaard. Da heele Tøyhusets Grund med tilhørende Bygninger bleve solgte til private Eyendomme, saa beholdt man Navnet og kaldte disse Bygninger Smedens Gang. Dette er Oprindelsen til Navnet paa denne lille Gade.

D. Viingaardsstræde løber ud til Kongens Nye Torv med den østre Ende. Denne Gade har faaet sit Navn af en Viingaard, som laae i den Kongelige Frugt-Hauge, Kiøbenhavns Slot tilhørende, hvilken Hauge laae lige over for Slottet paa Kanalens eller Gammelstrands nordre Side og indbefattede all den fra Søen opfyldte Grund, hvorpaa nu omstunder alle de Bygninger, Gaarde og Huuse ere

opbygte, som ligge langs fra Holmens Broe eller Størrestræde omkring Holmens Kanal ud til Kongens Nye Torv, heele Viingaardstræde tilligemed alle Skipperbodernes tæt bebygte Gader. Da denne Kongelige Slots-Hauge med Tiden var alt for liden, saa udlagde Kong Christian den Fierde al den store Grund til Bygnings-Pladser, og derimod andlagde høybemælte Konge Rosenborg Lyst-Slot og Kongelige Hauge, som paa de Tider laae uden for Stadens Volde. De Bygninger, som da laae Aar 1533 ved ommældte Viingaard, bleve kaldte de Nye Boder paa Viingaarden. Ud til Viingaardstræde vender Nicolai Kirkes søndre Side, saa og dens Kirkegaard, indhegnet med en lang Brandmuur, samt Kirkens Sprøytehuus. Aar 1776 i May afbrændte en Deel smaa og uanseelige Huuse, i hvis Stæd sees nu smukke Bygninger opførte. Udi denne Gade, lige over for Kirken, er St. Nicolai Kirkes Sogne-Præstes Residence No. 182, saa og Klokkerens Bolig No. 183, Organistens Huus No. 184 samt Kirkens nederste Capellans Præstebolig No. 185.

E. Ved Kirkegaarden, hvor Over-Graveren og Under-Graveren ved St. Nikolai Kirke have hver sin frie Bolig.

F. Store Kirkestræde. Derudtil vender Nicolai Kirkes nordre Side og Kirkegaarden, som er indhegnet med Stakkitværk. I denne Gade er Nicolai Kirkes øverste Capellans Præstebolig No. 30.

G. Lille Kirkestræde. Derudtil vender en høy muuret Tilbygning til Nicolai Kirke-Taarn, hvorigiennem er en gehvælvtet Aabning for Fodgiængere, ligeledes Kirke-Taarnets Hoved-Portal, hvis Indgangs-Port til Kirken altid nu omstunder holdes tillukt, og ikke har været aaben for Sognefolkets Nytte siden Pestens Tid Aar 1711, formedelst den stærke Vindfang og Træk, som her igiennem falder ind i Kirken. Formedelst Husenes tætte Indbygning op til ommældte Taarns Tilbygning, var Vejen her i forrige Tider saa smal for Fodgiængere, at ingen Vogn kunde komme frem; men da det her tæt op til Taarnets Udbygning beliggende Huus blev af den rasende Pøbel

ruineret paa den for Rigerne og Staten uforglemmelige Dag den syttende January Aar 1772, saa blev samme Huus, der ellers af Ælde var forfalden, efter Stadens Øvrigheds Foranstaltning gandske nedreven og dets Grund udlagt til Gadens Udvidelse, saa at her nu kand kiøre en Arbeidsvogn.

H. Hvælvingstræde gaaer fra St. Nicolai Kirke-Taarn til Admiralgaden. Til dette Stræde vender Nicolai Kirkes vestre Ende og Taarnet. I dette Stræde i Hiørnet af Kirkegaarden er andlagt et konstigt Trykværk til at kunde i paakommende Ildsvaade i Naboelauget rædde Kirken dermed. Dette Trykværks Beskrivelse forekommer siden ved §. 2. I samme Stræde ligger ogsaa Nicolai Kirkes Fattiges Skolehuus No. 219 og er en af Grundmuur nye opført Bygning, hvori Skolens Lærere nyder frie Værelser. Dette Stræde har faaet sit Navn af en Hvælving, hvor en Kanal eller Arm af det salte Vand havde i fordum Tid sit Løb under de smalle Gader ved St. Nicolai Kirke og var for Rummets Skyld skyflt med Huuse. Samme Kanal blev afskaffet i Kong Friderik den Andens Tid, hvilket een af Kanzellie-Archivets Registranter beviser. At det salte Vand har her i fordum Tid skaaret sig ind og dannet 3 Holme eller smaa Øer, viiser Olig. Jacobæi Fragment. Histor. Mss. med disse Ord: Locus, in quo hodie situm est Templum D. Nicolai, in insulas tres olim discissus ab undis marinis alluebatur, det er: Det Stæd, hvor nu St. Nicolai Kirke er bygt paa, var i fordum Tid adskilt i tre Holme og blev overskyllet af Søens Bølger.

J. Skipperboderne kaldtest i fordum Tid al den vitløftige Strækning, som nu indbefatter de Gader Laxegaden, Hummer-Gaden, Dybens-Gade, Admiral-Gaden, Sqvaldergaarden &c. Al denne Grund var i de ældre Tider oversvømmet af Havets Vand, som da løb ind imellem Bremmerholm, Slotsholm og Byen, som forhen er mældt. Efterat al dette Distrikt blev efterhaanden opfyldt, saa blev i de følgende Tider andlagt en stor Kongelig Frugthauge med

Lysthuus, Slottet tilhørende, saa og en Viingaard med tilhørende Bygninger (See forhen Lit. D. pag. 111). Haugen var indhegnet med en Muur, langs med Muren indtil Viingaardstræde var en stor Plads til at holde Dyst-Renden eller Carroussel paa. Da al den Kongelige Hauge blev ødelagt for at indrætte sammestæds et nye Qvarteer i Staden med Huuses Opbyggelse, saa bleve de smaa Vaaninger, som paa Viingaardens Plads bleve opbygte, kaldte i lang Tid De Nye Boder paa Viingaarden (cfr. Loc. cit.); men da hele Pladsen blev Tid efter anden meere ordentligen bebygt, fik Gaden Navn af Viingaardsstræde. Paa ommældte Ring-Rende-Pladsen og den forrige Haugeplads lod Kong Christian den Fierde opbygge Boliger af een Etages eller Stokværks Høyde til sine Søe-Officerere, som da kaldtest Kongens Skippere, samt til sine Styrmænd, Skibs- og Archelie-Folk, Høy-Baadsmænd, Bysseskiøttere &c., hvor de skulle boe udi nær ved Bremmerholm. Paa ethvert Hiørnehuus blev anslaged, hvad enhver af disse nye andlagde Gader skulle heede, saasom Delphingaden, Laxegaden, Hummergaden, Størregaden, Admiralgaden (See L. Holbergs Danmarks Histor. II Del pag. 904). Delphinstræde havde 24 Vaaninger, Laxestræde havde 48 Vaaninger, Hummergaden havde 40 Vaaninger og Størregaden havde 18 Vaaninger (See Wolfs Encomion Daniæ pag. 159). Hvorudover alt dette nye Qvarteer, som i Gader var afdeelt, med samtlige Huse fik Navn af Skipperboder (See E. Pontoppidans Annales Eccles. Dan. III Theil pag. 706.). Til Holmens Kirkes Præster lod Kong Christian den Fierde ogsaa her af Grunden opmure Præsteboliger. Men i de følgende Tider, da Staden blev anseelig udvidet ved Øster-Ports Forflyttelse fra Enden af Østergade og de gamle Voldes Nedrivelse sammestæds, og en meget stor Strækning, baade Rosenborgs Kongelige Lyst-Slot med sin tilhørende store Hauge, saa og alle mod Sønden og Østen derhosliggende Grunde paa den Kant, bleve indlæmmede inden for Stadens nye Fæstnings-Volde, lod høybemælte Kong Chri-

stian IV i dette nye og større Qvarteer andlægge for sine Matroser de saa kaldte NYE BODER Aar 1632 (See N. SLANGES Historie om Kong Christian IV pag. 747), hvorudover Skipperboderne bleve ved Auction bortsolgte som andre Stadens Grunde til Borgerfolk, hvilke nu Aar efter Aar have forandret de fleeste forrige gamle og af Ælde forfaldne smaa Vaaninger til anseelige store og smukke Huse, saa at det gamle Navn SKIPPERBODER med Tidens Længde gandske tabes. Da nu disse Skipperboders adskillige smaa Gader bleve efterhaanden beboede af Borgerfolk og ei længere af Kongens Søefolk, til hvis Boliger denne Grund egentlig først blev bestemt, saa holdt Nicolai Kirkes Præster for, at alle Borgerfolk i Skipperboderne skulle høre til Nicolai Kirkes Meenighed; men Kong Friderik den Tredie i sit Brev af 7. May Aar 1660 erklærede, at bemælte Skipperboder i Almindelighed uden Hensigt til deres Beboere skulle henhøre under Holmens Kirke.

K. LAXE-GADEN er den mellemste Gade i Skipperboderne og med den ene Ende løber ud til Boldhuusgaden. Udi denne Gade ligger Holmens Kirkes Fattiges Skolehuus No. 303.

L. REVERENZ-GADEN er et kort Stræde eller Enden af Laxegaden ud til Kongens Nye Torv. Hiørnegaarden af denne Gade og Viingaardstræde kaldes Det Engelske Hotel og er en Tracteur-Gaard, som har Aar 1760 faaet Giæstgiver-Friehed, og holder aaben Viinkiælder. Her ere apterede Værelser til ankommende reisende Stands-Personer saa og til at holde Bryllupper, Bal, Concert paa.

M. DYBENS-GADE er lukt i den østre Ende. Gaden har faaet sit Navn af DYBET, fordi her i fordum Tid (førend all den Strækning imellem Bremmerholm og Nicolai Kirke blev opfyldt) var det dybeste Stæd imellem de høye Grunde i Søen, som da overskyllede den hele Egn indtil sidst i det sextende Aarhundred. Thi man finder, at Kong Christian den Tredie i sit Brev, dateret 23. February Aar 1557 til Borgemester og Raadmænd i Kiøbenhavn har befalet at opfylde

samme Plads inden et Aars Forløb og den broelægge; men ingen Bygning at sætte derpaa, da samme Plads skulle være frie for den meenige Mand til at skibe deres Gods ind og ud paa, og altsaa tiene til en Losse- og Lade-Plads for Kiøbmands-Vahre. Medens de først opbygte, smaa Huse til Kong Christiani Quarti Marine stode ved Magt, saae man paa Hiørnehuset af Dybensgade og Ulkegaden et Skildt siddende over Døren, paa hvilket Bræt stod afmalet en nøyagtig Afteigning af Egnens Situation i de ældre Tider, saa og derhos stod malet det Navn DYBET. Men da samme liden Hiørnehuus formedelst Ælde blev nedreven, og et høyt, anseeligt Huus igien blev opbygt Aar 1760, saa blev samme mahlede Bræt ei opsat igien, formodentlig fordi det nye opbygte Huus ei skulle beholde det gamle Navn. I Dybens-Gade ved den lukte Ende er et Sukker-Raffinaderie, som ogsaa har Udgang til Viingaardstræde.

N. HUMMERGADEN er meget bredere end de andre Gader i Skipperboderne, og tillige snorræt andlagt, men lukt i den østre Ende. Udi Hiørnehuset No. 350 har været af Kong Christian IV Aar 1647 oprættet en NAVIGATIONS-SKOLE eller et Søe-Academie for Skibsfolkenes Information, og blev beboet af Navigations-Directeuren. (See HOLBERGS Danmarks Hist. Tom. II, pag. 904).

O. ADMIRAL-GADEN slutter for Enden af Skipperboderne. Den har faaet sit Navn af Admiralen eller Chefen for hele Orlogs-Floden, som boede her i denne Gade i den for ham opbygte Vaaning, eftersom Gaden henhørte til de for Kongens Søe-Magt opbygte Skipperboder. Paa et Huus, fordum tilhørende GABRIEL JACOBSEN, Kirkeværger ved Holmens Kirke og tillige Forstander ved Kongens Syge- og Qvæsthuus paa Bremmerholm, har staaet denne Latinske Inscription: Deo Dante, Non Valet Invidia. Deo Non Dante, Nil Valet Labor. Piis cum Deo & Hominibus Luctandum. Pingvis Hæreditas Filiorum Dei. Deus Mira Ratione Suis Prospicit. Angelorum Societas, Piorum Solatium. Hic Serit; Ille Metit. Terram Geris, Terram Teris,

Terram Qværis, in Terram Reverteris. Homo Nunqvam in eodem Statu Permanet.

P. STØRRE-STRÆDE er den overmaade brede og anseelige Gade, beliggende lige for Holmens Broe, hvor daglig falder en stærk Passage af Gaaende og Kiørende forbi Holmens Kirke, Admiralitætet, Gammel Holm og siden videre omkring ved Holmens Kanal. Alle Husene paa Større-Længden have i fordum Tid været 18 Numere, hvert Huus betegnet med sit visse Tal fra Hiørnet af Admiralgaden indtil Holmens Kirkes Chor-Skoles-Huus, som er Hiørnehuset af Ulkegaden, hvilket Tal staae indhuggen i Steen over hver Dør, og derfor kaldes disse Huuse i daglig Tale NUMERNE VED HOLMENS KIRKE. Ud til denne Gade vender Holmens Kirkes nordre Side og dens Hoved-Indgangs-Portal, samt Kirkens anseelige Brandmuur, dernæst ADMIRALITÆTETS anseelige Bygning, ziret med en Port midt paa, hvorigiennem er Indgangen til Bremmerholm eller Gammel Holm.

Q. VED HOLMENS CANAL, saaledes kaldes al den Strækning af de smukke Gaarde og Bygninger, som ligge langs med den krumgaaende Canal, som skiller Bremmerholm fra Staden. Alle disse Gaarde ere først blevne andlagde og opbygte, efterat Stadens Fæstnings-Volde, som her stode, bleve nedrevne Aar 1608, og den forhen ommældte Kongelige Slots-Frugt- og Lyst-Hauge, tilligemed Ring-Rende-Bahnen blev udlagt til Skipperbodernes Andlæg af K. Christian IV. Blant disse Gaarde er den Gaard No. 405 en Præste-Residenz for Sogne-Præsten ved Holmens Kirke. Den første Gaard ved Holmens Kanal eller den store Hiørnegaard (hvis Frontispice og Port vender ud til Kongens Nye Torv) er saa anseelig stor, at den strækker sig til 3 Gader og er bygt af Admiral GODSKE LINDENOU.

R. HOLMENS CANAL eller REVIERE, hvis Indløb er med en Flyde-Bom tillukt, fordi samme Canal bruges ikke til Byens Nytte for Fahrtøyer, og derfor er denne Canals Bolværk paa Stadens Side forsynet med et høyt Brystværk, beklædt med Bræder. Men denne Canal

bruges allene til Kongens Tieneste for at kunde med Pramme afhænte Anker-Touge og Takkelage til Kongens Orlogs-Skibe fra Hoved-Magazinet, som er bygt inde paa Gammelholm langs med samme Canal, som nu adskiller Gammelholm fra Staden. For Enden af denne Holmens Canal ligger Comædie-Huset. Ellers er at mærke, at bemælte Canal er en overbleven Levning af Stadens forrige Fæstningers Vold-Graver, hvilke gik tvært over Kongens Nye Torv eller Hallands Aas forbi den gamle Øster-Port, som paa den Tid stod for Enden af Østergade; men ved Stadens Udvidelse Aar 1608 bleve disse Volde sløyfede, Graverne opfyldte og planerede, saa nær som det Stykke af dem, som nu kaldes Holmens Canal, fordi den nu ved Bolværk paa begge Sider indhegner Gammel-Holm.

S. Nellike-Gangen eller Nellikestræde er et smal Stræde, som gaaer fra Viingaardstræde ind til Dybensgade.

T. Sqvaldergaarden er et smal Stræde lige for Indgangen til Nicolai Kirkegaard. Denne smalle Gade giennemskiærer Skipperboderne, og løber fra Viingaardstræde til Størrestræde eller lige ud for Holmens Kirke, hvor dens yderste Ende er i forrige Tider kalden Delphinstræde. For at faae denne Gade med Tidens Længde bredere, saa blive de Huuse, som formedelst Ælde nedrives og igien opbygges, andlagte et vist Alnemaal længere ind paa Huusgrunden.

U. Boldhuus-Gaden er en meget anseelig breed, men ikkun kort Gade, beliggende lige for Enden af Laxegaden og vender ud til Gammelstrands Kanal. Denne Gade har faaet sit Navn af det her i fordum Tid lige over for Slottet staaende Kongelige Boldhuus; men da Kong Christian IV lod de ommældte Skipper-Boder andlægge, saa blev samme Boldhuus nedreven for at benytte sig af dens Grund, og efter den Tid blev et nyt Boldhuus opbygt ved Slottet norden for det gamle Ridehuus og Ridebahne.

V. Ved Gammelstrand, saaledes kaldes al den store Strækning af Gaarde og Bygninger, som ligge fra Holmens Broe lige til Høybroe

langs med Gammelstrands Kanal. Blant disse smukke Gaarde ere at agte: (a) KRÆMMER-COMPAGNIET No. [251] og (b) DEN FORGYLDTE FORTUN, af sin Eyer Hotel Royal kalden, No. 253, hvilke tvende Gaarde ere privilegerede Herbergere- og Giæstgiver-Gaarde for ankomne reysende Stands-Personer, og ligge meget behagelige lige for det Kongelige Residence-Slot. Dernæst er ogsaa at agte den i fordum Tid saa kaldte STEENBUKKENS GAARD No. 253, som ogsaa er privilegeret at modtage Reysende. Denne anseelige store Gaard er opbygt efter de gamle Tiders gothiske Architectur med meget Billedhuggerie, mange Steen-Billeder og andre Zirater, samt ziret med 2 smaa Taarne og et større Taarn tækket med Kobber. Over det store Portal sees den gamle adelige Families MARSVINS Vaaben, hvilket giver tilkiænde, at den er bygt og ejet af samme Familie i fordum Tid, hvorudover den altid er kalden Marsvins Gaard. Men det Navn Steenbuks Gaard har den faaet i de sildigere Tider efter den i Historien bekiendte Svenske General MAGNUS STEENBOOCK, som blev fangen i den Stad Tønningen i Holstein den 17. May Aar 1713, og en Tid lang boede i denne Gaard. Om GAMMELSTRANDS-CANAL, som denne lange Række af smukke Bygninger vender ud til, er mældt i Kiøbenhavns Beskrivelses I Del VI Kap. §. 5, pag. 408.

X. FORTUNSTRÆDER ere to nemlig: STORE og LILLE FORTUNSTRÆDE. Man seer her nogle nye opbygte Huuse, hvilke ere andlagte nogle Alne længere ind tilbage, for at kunde i Fremtiden faae disse smalle Gader omdannede til bredere, ligesom Husene af Ælde behøve at nedrives for at ombygges.

Y. LILLE FÆRGESTRÆDE saa kaldet for at skille den Gade fra Store Færgestræde. Hvorfore at disse Gader kaldes FÆRGESTRÆDE er mældt tilforn i dette Skrifts Første Deel VI Kap. Lit. D. pag. 401.

VI. UDI ØSTER-QVARTEER forekommer følgende publique Bygninger, Kirker, Stiftelser &c. nøyagtigere at beskrives.

§. 1.

St. Nicolai Kirke (hvis nordre Side vender til Lille Kongens Gade, hvorfra er Indkiørselen til Kirkens Portal, og dens søndre Side vender til Viingaardstræde) er beliggende i den Deel af Staden, som ey i den store Ildebrand i October Aar 1728 blev beskadiget. Af den Aarsag kand denne Kirke endnu fremviise al den udvortes og indvortes Pragt, som de tre allerede ommældte Sogne-Kirker ved bemælte ulykkelige Ildebrand bleve berøvede.

St. Nicolai Kirke er i sin Orden den tredie Sogne-Kirke i Staden; men i Henseende til sine Zirater kand den med Billighed kaldes den fornemste; thi Kirkens konstige og prægtige Taarn tilvejebringer største Anseelse, da det næst Vor Frue Kirke-Taarn er det høyeste og ziirligste Taarn i Staden. Kirken er 112 Alen lang udvendig; Bygningen er fra Kirkegaardens Overflade til Taget 25 Alne høy, men 41 Alen høy til Tagryggen, og er tækket overalt med Kobber. Kirke-Taarnet er til den yderste Ende af Knappen paa Fløystangen 152 Alne høy, nemlig til Vægtergangen 43 Alen, derfra til Spirets Begyndelse 30 Alne, saa at hele Taarn-Muren, som bærer Spiret, er 73 Alne høy. Det store Spiir er i alt 66 Alen høy til den runde Kugle, som hviler paa Spiret, og Fløystangen med sine Zirater er 13 Alen lang. Fløyet er $5^1/_2$ Alen lang.

Førend man nærmere beskriver St. Nicolai Kirkes ud- og indvortes Prydelser, vil man først gaae tilbage i Tiden og betragte Kirkens Ælde og høye Alder, dens allerførste Andlæggelse, Beskaffenhed og Skiæbne.

Allerførst maa man viide, at Havnens Vand eller (om man saa vil kalde det) Vandet af Gammelstrands overmaade brede Reviere i de ældste Tider gik op paa Stadens siide og nedrige Engbund, saa at de adskillige smaa Gader og Stræder, som ligge sønden og vesten for Nicolai Kirke, ere andlagte paa en opfyldt Strandgrund. Bemælte salte Søe-Vand gik da lige op til den første St. Nicolai Kirke, som

blev bygt paa et Bulværk eller Pæle nedslagne i Havbredden. (See tillige forhen Kap. VIII §. 4). St. Nicolai Kirkes Alder og allerførste Bygning er fra først i det trettende Aarhundred eller omtrent Aar 1216, og altsaa kand man med største Billighed ansee St. Nicolai Kirke for at være den allerførste Kirke, som er andlagt i Staden ved Søekanten, eftersom Byen har faaet sin Væring af Søefahrende, hvilke have helliget Kirken til den Katholske Helgen St. Nicolaus, som var alle Søefahrendes Patron og Beskiærmere paa deres Seilads og Søe-Reiser. Dog var St. Nicolai Kirke paa de Tider ikke bygt paa det Stæd, hvor den nu staaer, men noget længere borte paa et andet Stæd, nemlig paa Østergade paa den Gaards Grund No. 42, eftersom Vandet af Stranden gik saa høyt op paa de Tider. Med hvilken uomstødelig Vished man veed det, derom er til Læserens Oplysning allerede anførte paalidelige Beviser i det VIII Kapitel §. 4, pag. 104 f.

I Henseende til den første og ældste St. Nicolai Kirkes Bygning, som har staaet paa bemælte Stæd paa Østergade i 231 Aar, er at agte: Paa Universitætets Bibliotheque ex Donatione Rostgaardiana findes et Manuscript af No. 74, som siger: „At der var et Capell med St. Nicolai Altere, bygget paa Pæle, slagne i Hav-Bredden. Det var Borgernes Sognekirke, indtil den østre Plads af den flade Pusterviigs Strand var med stor Bekostning indpælet og Aar 1447 opfyldt, hvorpaa Kong Christopher III (eller af Bayern) fra Grunden oprættede den store Kirke med et høyt Taarn." I dette St. Nicolai Capell og første Kirke vare adskillige Altere, nemlig: St. Annæ Alter, St. Antonii Alter, St. Brandani Alter, Vor Herres Jesu Christi og St. Brandani Alter, Hellig Korses Alter, stiftet ved den nørre Kirke-Dør Aar 1499, 1501. I det Danske Magazins Tom. III, pag. 206 og 209 anføres et Gave-Brev og et Skiøde paa en Gaard og Grund i Kiøbenhavn, samt paa nogle Boder paa Dragør, hvilke Peder Ungar, Notarius og Raadmand i Kiøbenhavn, gav Aar 1463 tillige-

med sin Hustru ELLEN ANDERS-DAATTER til at stifte et Altar og en Guds-Tieneste ved SALVATORIS, som og kaldes ST. BRANDANI Alter paa Nicolai Kirkes nordre Side. Til denne St. Nicolai Kirke have mangfoldige testamenteret deres Skibe, ligesom andet Arvegods; thi Aar 1261 har en Herremand PETRUS OLAI eller PEDER OLSEN i sit Testamente givet alle sine Skibe til St. Nicolai Kirke med disse Ord: Ecclesiæ beati Nicolai Hafnis omnes Naves meas, quas habeo ibidem, det er: Til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn giver ieg alle mine Skibe, som ieg haver sammestæds. Kirken havde da ogsaa sit Sogn og sin Kirkegaard; thi i Documenter af Aar 1296 nævnes Parochia St. Nicolai og Cimiterium S. Nicolai (See E. PONTOPP. Orig. Hafn. pag. 36). Ligeledes havde St. Nicolai Kirke ogsaa sin Deel i den aarlige Fiske-Tiende, hvilken Tiende Kapitelet ved Vor Frue Kirke tilegnede sig, og derfor førte St. Nicolai Kirkes borgerlige Forstandere Gerlach Floor og Danckert Lange paa Kirkens Vegne Aar 1487 Trætte og Process derom med Capitulet; men de udrættede intet, som er at see af Pavens Brev og den derpaa grundede Commissions-Dom, hvorom kand efterlæses E. PONTOPPIDANS Annales Eccles. Dan. Tom. II, pag. 685 seqv.

Da denne ældgamle St. Nicolai Capell eller Kirke (som nu havde staaet paa ovenmældte Stæd omtrent 231 Aar) var dels af Ælde ved Tidens Længde forfalden, dels ogsaa alt for liden til at kunde rumme sit Sognefolk, hvilke nu vare i Antallet formerede, da baade flere Gader ved Strandgrundens Opfyldelse og Huses Andlæggelse bleve hver Aar opbygte til flere Familiers Beboelse her i Egnen, saa begyndte man Aar 1447 i Kong Christopher af Bayern hands Regiærings-Tid at bygge en nye ST. NICOLAI KIRKE lidt længere ud fra Østergade (See E. PONTOPP. Orig. pag. 157). Nys forommældte Manuscript blant den Rostgaardske Donation siger: „At Kong Christopher III oprættede fra Grunden den store Kirke med et høyt Taarn." Denne nye St. Nicolai Kirkes Bygning paa det Stæd, hvor den nu staaer,

stod meget længe i Bygning, inden den blev færdig til Guds-Tienestes Holdelse deri. Thi Aar 1509, Torsdagen efter den Søndag Invocavit eller Første Søndag i Faste, blev St. Nicolai Kirke indviet af den Norske Biskop ANDERS MUS af Opslo paa den Roskildske Biskops JOHAN JEPSØNS Vegne, tilligemed HØYE ALTERET in Honorem B. NICOLAI Confessoris, SANCTÆ CRUCIS & beati OLAVI Regis. Man ansatte da ogsaa tillige Festum Dedicationis Ecclesiæ & Summi Altaris at helligholdes aarligen næste Søndag efter St. Mortens Dag. Aar 1517 blev Kirkens Bygning gandske fuldbragt, hvilket Aarstal staaer med forgyldte Bogstaver paa Taarn-Muren. Udi adskillige Documenter finder man nævnte følgende Helgenes Altere, som have i de katholske Tider staaet i denne nye opbygte St. Nicolai Kirke indtil Lutheri Reformations Indførsel i Danmark, nemlig: 1) HØYE ALTERET, Summum Altare. 2) ST. ANNÆ Alter. 3) ST. ANTONII Alter. 4) ST. SALVATORIS og ST. BRANDANI Alter. 5) HELLIG KORSES Alter ved den nørre Kirke-Dør. 6) ST. MAURITII Alter, stiftet Aar 1509 af en Borger i Kiøbenhavn ved Navn Peter Bödicher, paa den nørre Side ved Høye Chor, som Jomfru Mariæ Billede udi Soel-Gislen midt paa samme Altere standendes er. Til dette St. Mauritii Alter i St. Nicolai Kirke er Aar 1511 given en frie Residenze, som Præsten skal iboe, liggende vesten nest op til Archebispens Gaard paa St. Nicolai Kirkegaard. 7) HELLIG TREFOLDIGHEDS ALTER paa den søndre Side øster op til Kirkedøren, stiftet af Borgemester Hans Bogbinders Sviger-Forældre. 8) JOMFRU MARIÆ Billede. 9) ST. MICHELS Alter, som stigtet er ved den nørre Kirke-Dør. 10) ST. JOOSTES Alter. 11) ST. SEVERINI Alter.

Sognekaldet til St. Nicolai Kirke laae under det Præbende, som tilhørte Cantor i Vor Frue Domkapitel og derfor kaldtes PRÆBENDA SANCTI NICOLAI. Aar 1452 nævnes Oluf Jensøn, Cantor i Vor Frue Kirke i Køpenhafn tillige Forstander til St. Nicolai Kirke. Ligeledes Aar 1520 nævnes Andreas Friis, Cantor sammestæds tillige Sogne-Præst paa Capitelets Vegne til St. Nicolai Kirke. Samme ANDREAS

Friis var den sidste katholske Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke. Thi da Doctor Morten Luther havde begyndt at reformere Religionen udi Tydskland, og Kong Christian den Anden i Danmark havde fornummet, hvad Forandring hands Morbroder Churfyrsten af Sachsen havde giort i sine Lande, i det at han havde forladt Pavedommet og reduceret det geistlige Gods, og adskillige af de Danske Undersaattere havde allerede faaet Smag paa Luthers Lærdom, saa begiærede Kong Christian II af forbemælte sin Morbroder Churfyrste Friderich i Sachsen, at han ville skikke ham en lærd Mand, der kunde forklare samme Lærdom her i Riget, paa det at de Nordiske Folk ogsaa kunde faae nogen sand Oplysning om Guds Ord. Derpaa blev Magister Martinus, en efter Resenii Vidnesbyrd lærd og oprigtig evangelisk Prædikant fra Wittenberg skikket til Danmark. Denne Mag. Martinus eller Mester Morten fik af Kongen strax efter sin Ankomst til Kiøbenhavn Tilladelse at prædikke udi den nyelig opbygte St. Nicolai Kirke alle Søndage og hellige Dage om Eftermiddagen (See L. Holbergs Danmarks Riges Histor. Tom. II, pag. 64). Eftersom Almuen ikke forstode det fremmede Sprog, hvori Mester Morten prædikkede, saa paatog Broder Paulus Eliæ Carmelita (som af Begyndelsen antog den evangeliske Lærdom, men siden faldt tilbage til den katholske, og af den Aarsag blev kalden Poul Vendekaabe) sig den Umage at igientage Mester Mortens Prædiken paa Dansk. Men fordi Mester Morten havde ingen Gaver til Prædikkestolen og desuden havde nogle underlige Gebærder og Lader paa sig, saa fik hands Lærdom ingen synderlig Fremgang. Den katholske Geistlighed, som fandt ikke deres Reigning ved Reformationen, tog deraf Andledning til at giøre Mester Mortens Prædikener latterlige for Almuen; thi Kanikkerne og Vicarierne ved Vor Frue Kirke lejede en fattig Skoledreng, som mesterlig kunde efterabe alle Folk i Ord og Lader, til at løbe omkring i Byen for at divertere Folk i Sælskaber med at prædike efter Mester Morten, hvorved Drengen fortiente sig Penge

og blev derfor kalden Mester Mortens Abe. (PONTOPP. Annales Tom. II, pag. 768). De katholske Lærere fik dog ved denne Drengs Abespil udrættet saa meget, at Mester Mortens Prædikkener bleve giorte latterlige for Almuen, paa det at de ikke selv skulle tabe i deres feede Indkomster ved Luthers Lærdom og Reformation. Mester Morten reiste derfor hiem igien til sit Fæderneland. Men omsider kom det videre, da Mag. HANS THAUSØN (forhen en Munk i Antvorskov Kloster) kom hiem fra Wittenberg, hvor han af Doct. Luthers og Melanchtons Underviisning havde fattet den evangeliske Troes Principia, og blev den første Reformator i Danmark; thi Aar 1526 blev han af Kong Friderik den Første antagen som Hof-Capellan og overlod Kongen ham til Indbyggerne i Viborg i Jylland at prædike for dem. Derefter blev Mag. Hans Thausøn Aar 1529 kalden til at være Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn, hvor Mester Hans Thausøn havde bædre Lykke end Mester Morten havde haft. Thi Mag. Thausøns fortræffelige Gaver til at underviise og overbeviise sine Tilhørere vare ledsagede tillige med Guds Aands giennemtrængende Kraft, saa at hands Fiender maatte give Sandheden Rum i Hiertet og til sidst bleve hands Venner. I sær fik St. Nicolai Kirke stort Tilløb af Tilhørere, da Mag. Hans Thausøn begyndte i Augusty Maaned Aar 1529 at lade synge Danske Psalmer i Kirken, og derfor til offentlig Brug indførte Claus Morte[n]sens Danske Oversættelse af Davids Psalmer, nyligen forhen trykte i Rostok. Til en bestandig Erindring derom synger man her i St. Nicolai Kirke altid den Psalme: VI TROE ALLESAMMEN PAA &c., som staaer bag i Dr. Kingos Psalmebog blant Liig-Psalmer; da derimod i alle de andre af Stadens Kirker synges den Psalme: VI TROE ALLESAMMEN &c., som staaer foran i Psalmebogen.

Af Begyndelsen havde ST. NICOLAI KIRKE ikke saadanne Bygnings-Pragt og Zirater, som den nu har at fremviise; thi baade var Kirken indvendig meget mørk, saa og havde den intet Taarn i mange Aar, fordi Taarnet tilligemed Kirken var bleven af Torden Aar 1566 be-

skadiget. Men Rigets Hofmester Christopher Walkendorph lod her ved Nicolai Kirke (ligesom han giorde ved Hellig Geistes Kirke) opføre et anseeligt Taarn Aar 1582 og anvendte sine egne Midler paa at kiøbe Kalk og Steen dertil, ja denne Herre umagede sig selv ofte med at stige op paa Stilladsen for at see til med Arbeidsfolkene. Samme Taarn kostede 19000 Rdr. Over Taarn-Porten i Hvælvingen øverst staaer denne Inscription: I. H. S. I Herrens Navn hafver Jørgen Bubert og Knud Hansen fuldkommet dette Muurværk paa Kirkens Bekostning. Paa Buen over Taarn-Portens Portal staaer dette bibelske Sprog paa Latin: Custodi Pedem Tuum, ingrediens Domum Dei & Appropinqva, ut audias. Ecclesiast. IV. Anno 1593. Spiret, som var opsat paa samme Kirke-Taarn, var vel baade høyt og stort, men dog ey forsvarligen bygt; thi Aar 1628 Natten imellem den 28. og 29. January blev det af en uhørlig haard Vesten-Vind nedkastet langs paa Kirken, og ved sit Fald knusede den hele Kirke-Hvælving, hvorudover Kirken blev saa uryddelig, at den i Aar og Dag ikke kunde bruges; men Meenigheden maatte et heel Aar holde Guds-Tieneste under aaben Himmel paa Kirkegaarden (See Thomæ Vellingii Calendar. Manusc. Resenii Excerpt. Manusc. L. Holbergs Danmarks Rig. Histor. Tom. II, pag. 729). Da Hvælvingen paa Kirken blev muret op igien og Kirken repareret, lod Kong Christian den Fierde giøre Kirken langt lysere end tilforn; thi han lod den forsyne méd større Vinduer, saa og lod han opbygge det nye Chor med lange og høye Vinduer, hvilke gave Kirken en anseelig Lysning. Ligeledes lod Kong Christian IV Kirken udvortes pryde med tre smaa, dog meget ziirlige Spire, staaende over Choret, nemlig: Et Spir med to Klokker i, 42 Alen høyt over Taget med en Hane til Fløy, og to mindre Spire, hver 37 Alen høy, staaende hver ved sin Ende af den østlige Kirke-Gavl. Kongen lod ogsaa Kirken tække overalt med Kobber. Hoved-Spiret paa Kirke-Taarnet selv forblev i mange Aar ikkuns en plat og nedrig Spitse, fordi man imidlertid sankede paa de

tredive Tusinde Rigsdaler, som bleve anvendte paa det med tre Afdeelinger ziirlige og anseelige Spiir, som nu sees at ziire Kirken. Paa dette overmaade smukke Spiir begyndte man at bygge Aar 1666, og Aar 1668 blev det gandske Taarn færdig. Dog blev Fløystangen ikke opsat førend i Aaret 1669, da en Trompetter, som sad paa Livet, frelste sig derved, at han efter sit frivillige Tilbud gik op og stod paa Fløyet uden mindste Rygstøtte, blæste et Stykke i sin Trompet og udtømmede paa Kongens Sundhed nogle Viinglas, hvilke, da de bleve nedkastede af ham, fantest liggende i Græsset paa Kirkegaarden. Dette store og meget ziirlige Spiir paa Taarnet er af giennembrudt Arbeide, hvilende i Midten paa otte store forgyldte Kugler. Proportionen i dette Arbeide er saa accurat, og Arbeydet er saa næt, at alle fremmede Kiændere af god Architectur admirere det høyligen som et rart Mesterstykke i sin Art. Man fortæller, at en Franzoos, som var af de Tanker, at udi Danmark kunde intet ret konstigt giøres, da han med en patriotisksindet Dansk Mand gik forbi St. Nicolai Kirke og med en henrykkende Forundring stod stille og ræt betragtede dette ziirlige Taarn og derfor spurgte sin Medfølgere: Cela est il fait icy? Er det Taarn giort her til Lands? fik disse Ord til Giensvar: Non, on l'a fait venir de Paris, bien emballé, d. e. Ney, men man har ladet det komme fra Paris, vel indpakket.

Tæt op til Taarnets nordre Side er Aar 1629 opbygt et smukt, grundmuret Beenhuus, ziret med huggen Steen og to Dørre, prydede med et Jern-Gitterværk. Udi dette Beenhuus samles de dødes Beene, som opkastes ved at grave til Liigs Nedsættelse paa Kirkegaarden, da man siden nedgraver paa eet Stæd den Samling af de afdødes opkastede Hovedpander og Been. Paa dette Beenhuus læses følgende Inscriptioner. Paa den øverste Tavle læses indhuggen denne Danske Inscription: Dette Been-Huus haffver Hans Tregaard med sin kiere Hustru Maria Johans Daatter Gud til Ære og affdøde christne Menneskers opgrafne og adspredde Been til Hvile og Forvaring hos Guds

Huus paa Deres egen Bekostning ladet opsætte. Paa den nederste Tavle læses følgende bibelske Sprog paa Latin: Ezechiel Cap. XXXVII V. 5, 6. Sic ait Jehova: Ossibus istis Ecce Ego inducturus sum in Vos Spiritum, ut vivatis; Nam addam Vobis Nervos & obducam Vobis Carnem & Superindam Vobis Cutem bonam & Dabo in Vobis Spiritum, & Vivetis, ut cognoscatis, Me esse Jehovam. Dernæst læses disse Tydske og Danske Vers:

Der Menschen Ehre, Muth und Pracht
Im Thod vergehet und wird gebracht
Mit diesen Bein zur Erd und Koth,
Und macht aus Hoffart ewig Noth.
Derfor Fryct Gud,
leff effter Hans Bud,
Og giør Dig hver Dag reede:
Thi Døden kommer og før Dig ud
Fra Verdens Lyst og Glæde
Til Herrens Dom og sidste Dag,
som skrækkelig vil være;
Om Du ey rætter saa din Sag,
At Du kand nyde Guds Ære.

Maria Hans Daatter. Hans Trægaard. Maria Fu[i]rens. Anno MDCXXVIIII.

Udi Klokke-Taarnet hænger smukke KLOKKER, paa hvilke findes Inscriptioner: CANUTUS cognomine VALKENDORF, Opus istud eluxerat Hafniensis quando Decanus Eram. Paa den anden: Almi Pontificis Nicolai Sancti ad Honorem Johannes de Wastenovich Me Fecit Anno Domini MDXI. Paa den tredie: Anno Subscripto Tympana Fusa Duo Johannes de Wastenovich Me Fecit. Hanc Campanam ex Turris Majoris Ruina Læsam A. D. MDXI Refudit Felix Fux Anno 1628. Paa den fierde: FRIDERICUS. TERTIUS. Dei. Gratia. Daniæ. Norvegiæ. Etc. Rex. Substantiam. Hujus. Campanæ. Ex. Benevolo. In. Deum. Affectu. Et. Intimo. In. Ecclesiam. Ejus. Amore. In. Ornamentum. Ecclesiæ. Divi. Nicolai. Larga. Manu. Dedit. Anno. MDCLV. Paa

den femte: Dum. Trahor. Audite. Voco. Vos. Ad. Gaudia. Vitæ. Der jeg bleff støbt, da var Sanct Nicolai Kirckis Patroner Christoffer Hansen, Find Nielsøn og Peder Pedersen Borgemestere, Werner Klouman oc Morten Michelsen Raadmænd, Hendrik Jakobsøn oc Niels Aagesøn Kirkeværgere. Anno MDCLV. Claus von Dam Me Fecit. Sanctus Nicolaus. Paa den siette: Convoco. Viventes. Quando. Fit. Concio. Sacra. Defleo. Defunctos. Dum. Tumulantur. Humo. Henrick Berner oc Herman Wandelen Kirckeverger til S. Nicolai Kircke. Borchardt Gelgeisser Me Fecit. Anno Domini 1657. I Stæden for den revnede Tolv-Klokke, som tillige i nogen Tid var brugt til Vagt-Klokke, fordi Frue Kirkes Vagt-Klokke var bleven ubrugelig, skiænkede Kong Christian VII en Klokke, som i fordum Tid havde hængt i det gamle nedbrudte Kiøbenhavns Slots-Taarn, men var bevaret. Samme Klokke blev ophængt udi St. Nicolai Kirke-Taarn den 17. July Aar 1769. Inscriptionen paa samme Klokke, der nu næsten er 300 Aar gammel, er denne, saa meget mueligt deraf kand læses: In Honorem Domini Nostri Jesu Christi & gloriosæ Virginis Matris, completum est hoc Opus a ..... Domino Dno. Petro ..... Anno Domini 1491. Da een af forhen ommældte Klokker rævnede, saa blev ogsaa Aar 1769 den 18. July ophængt i St. Nicolai Kirkes Taarn en nye omstøbt Klokke, kalden Fem Mands Klokken, som vejer 17 Skippund 4 Lispund 15 Pund. Inscriptionen paa denne nye Klokke er: Fem Mands Klokken omstøbt paa Kirkens Bekostning Aar 1769 udi Kirkeværger J. Sönnichsens og J. Tulstrups Betienings Tid. Disse Ord staaer paa Siden af Klokken, men oven omkring Klokken staaer denne Inscription: Me Fecit Michael Carl Troschell, königlicher Hof-Klochen-Gieser in Copenhagen. Soli Deo Gloria. Aar 1773 bleve to nye omstøbte Klokker ophidsede i St. Nicolai Taarn, af hvilke den ene vejede 9 Skippund, og den anden Klokke vejede 4 Skippund 10 Lispund.

Vi betragte nu Kirkens Bygnings-Pragt udvendig og indvendig.

I Henseende til St. Nicolai Kirkes udvortes Pragt seer man Chorets udvortes Muure (hvilke Kong Christian den Fierde, som forhen mældt er, lod bygge) prydede paa Tagkanten med mange adskillige rare Billeder af Steen i naturlig Storhed, saa og med Mahlerier paa tykke Kobberplader, hvilke af alle Kiændere holdes at være af høy Værdie. Paa den østre Ende af Kirken seer man øverst paa Gavlen at staae den Katholske Helgens ST. NICOLAI Billede i Steen udhuggen over Legems-Størrelse, overalt gandske forgyldt. Denne Helgen har her ved Kirkens Bygning nydt dette høye Stæd at staae paa, saa og denne herlige forgyldte Klædning, fordi han i Pavedommets Tid har været Kirkens Patron og de Søefahrendes Beskiærmer, og af ham bærer Kirken sit Navn. Paa Pillerne, som ere uden omkring Choret for at styrke Bygningen, staaer tie Steen-Billeder af adskillig Betydning, alle i fuld Legems-Størrelse og af ypperlige Mestere forfærdigede. Paa Gavlen omkring Choret finder man i Fordybninger staaende imellem Pillerne det gamle Testamentes Fædre og Propheter, saa og Vor Herre Christus med Apostlerne og Evangelisterne mahlede hver paa en tyk Kobberplade af de berømmeligste Mestere, som have levet i fordum Tid. Imellem disse Skilderier seer man paa to Stæder Kong Christian den Fierdes Navn i Chiffre med den Kongelige Krone over, ligeledes paa Kobberplader mahlet og forgyldt. Paa den søndre Side af Kirken ud til Viingaardstræde seer man den overmaade accurate og store SOELSKIVE lige over Kirke-Dørens Portal. Denne prægtige Soelskive er indrættet og forfærdiget af den berømte Danske Professor Astronomiæ CHRISTIANUS LONGOMONTANUS, som var Tycho Brahes Discipel. Den er udstukken paa en meget stor, tyk Kobberplade og mahlet med store, forgyldte Romerske Tal, siddende fast paa Muren. Kirkens begge Portaler, saavel det til den søndre som det Portal paa den nordre Side af Kirken uden for Kirke-Dørrene, ere af Gothisk Arkitektur og fortiene nøye at betragtes af en Kiænder formedelst de mange Steenbilleder, konstige Zirater, saa og den mang-

foldige Forgyldning, hvormed de ere udstafferede. Aftegning paa St. Nicolai Kirkes søndre Side, tilligemed Taarnet sees i THURAS Hafn. Hod. Tab. LXXXVIII og E. PONTOPPIDANS Atlas, Tom. I. At Kirkegaarden paa den nordre Side ligger meget høyere end Kirkens horizontale Plan hidrører sig fra Pestens Tid Aar 1711; thi saalænge Contagionen vedvarede, var store og dybe Kuler paa denne Kirkegaard gravede, over hvilke laae Bielker og Bredder for Folk at gaae over paa ind til Kirken. I disse Kuler nedkastede Pestdragerne den Mængde af de døde Mennesker, som de havde samlet og udbaaret af Husene og lagt uden Forskiæl af Stand, Alder og Kiøn paa deres Pestvogne, hvilket var et særdeles gysende og rørende Syn at see, hvorledes snart en Arm, snart et Been, snart et Hoved hængte ned paa Siden af disse Pestvogne, som kiørte dagligen med disse døde Legemer igiennem Gaderne hen til Kirkegaarden. Oven paa de i disse dybe Kuler nedkastede døde Legemer blev nedkastet nogle Tønder udlæsket[!] Kalk, førend Kulerne bleve tildækkede med Jord igien. Ved denne Mængde af Jords Opkastelse blev Kirkegaarden høyere og høyere. Hvor disse Pestdragere forefandt et Huus, hvori alle Folk vare uddøde af Pest, blev samme Huus strax tillukt og et Kors skrevet paa Døren. Paa denne nordre Side af Kirkegaarden ligger under en slet, sædvanlig Liigsteen begraven den i Historien bekiendte Gouverneur i Sverrig Hr. STEEN STURES Moder og Søster, hvilke begge døde af Pest i Kiøbenhavn Aar 1524.

Den SKUFFE, som bruges af Præsterne til Jords Paakastelse, er ziret med en Sølv-Plade, paa hvilken staaer: Rom. VI 23. Thi Døden er Syndens Sold. Foræret til St. Nicolai Kirke af Anders Holgersen Aar 1728. Paa Ringen, som gaaer ned paa Skaftet, staaer Sanctus Nicolaus. Aar 1771 den 29. April udkom Kongelig Ordre, bekiendtgiort ved Placater samme Dag, at intet Liig i Kiøbenhavn maatte begraves paa anden Tid end om Natten imellem Klokken eet og sex Slæt om Morgenen. Den 10. Octobr. næst efter blev Begravelses-

Tiden udsat til Klokken 9 Formiddag; men i Aaret 1772 blev denne Ordre igienkaldet.

I Henseende til St. Nicolai Kirkes indvendige Pragt, da er vel Kirken indentil gammeldags med tykke Pilarer, og derfor ikke overmaade lyys. Men man seer her efter den gamle Gothiske Tids Smag og Architectur overmaade mange Prydelser af det nætteste Billedhugger-Arbeide, rige Forgyldninger paa Prædikkestolen, Orgelværket, Altaret og paa det høye Tralværk, som adskiller Choret fra Kirken. Man finder her ogsaa nogle rare Malinger, i sær et stort Skilderie, staaende under Orgelværket lige over Indgangen under Taarnet, for hvilket Malerie en anseelig Sum Penge af 1500 Rubler efter Fortælning skal være budden af den Russiske Czar Peter I Alexiowitz den Store ved hands Nærværelse i Kiøbenhavn. Dette Malerie er forfærdiget af Carl von Mandern. Under Taarnet paa den søndre Side seer man op til Taarn-Muren fæstet et overmaade stort Crucifix af Træe, naaende næsten til Jorden med en hosstaaende Skammel, hvilket, som en Levning fra Pavedommets Tid, her er hensat, men dog besøges flittig og andægtig af de ivrigste Katholiker, saa ofte Kirken er oplukt. Men fornemlig seer man prægtige Skilderier giorte paa Kobber af de største Mestere og indfattede i Rammer paa nogle Epitaphier med ziirlig Billedhugger-Arbeide udi Choret og dets Omgang. Paa Muren imellem Pillerne under Vinduerne seer man mahlede adskillige af den ældgamle Danske Noblesses Vaabener; men et langt større Antal af den gamle Adels Vaabener bleve ved Kirkens indvendige Hoved-Reparation i Aaret 1741 formedelst Muur-Svendenes Skiødesløshed skyflte og tildækkede ved Kirkens nye Over-Hvitning. Thi den gamle Danske Adel, som efter brugelig Skik i fordum Tid haver ladet sig copulere her i Kirken strax efter Foprædikken, lod altid til en Erindring om deres Copulation strax mahle hver sit Familie-Vaaben, baade Brudgommens og Brudens, paa Kirkevæggen. Paa den nederste Rad Pulpiturer skraas over for Prædikke-

stolen langs under Vinduerne paa den saa kaldte Kongelige Stoel seer man alle de høyloflige Danske Kongers Skilderier af den Oldenborgske Stamme, forfærdigede af de beste Mestere, i Bryststykker og indfattede i Panelet under hver Vindue med hver Konges Navn under sit Skilderie. Samme Kongelige Stoel blev betrædet af Kong Christian VI og Dronning Sophia Magdalena tilligemed de høye Kongelige Personer Aar 1736 den 30. Octobr., da Jubelfæsten for Reformationen blev celebreret, hvor det Høykongelige Herskab anhørte den Jubel-Prædiken, som blev holden her i Kirken af den Siællandske Biskop Doct. Christen Worm, eftersom Vor Frue Kirke endnu ikke den Tid var igien bleven opbygt efter Ildebranden; men Vor Frue Kirkes Meenighed holdt her i St. Nicolai Kirke sin Guds-Tieneste alternativement med Nicolai Meenighed. Paa Pulpiturerne af samme Rad ned mod Orgelværket forefinder man mangfoldige gamle, prægtige Mahlerier af Helgene, hvilke fra Pavedommets eller de katholske Tider have endnu beholdt deres Plads og Indfatning i Panelet langs under disse indelukte Pulpitur-Stoles Vinduer; ligeledes seer man ypperlige Mahlerier af Apostlerne, Evangelisterne og Propheterne. Iblant andre udmærker sig et Mahlerie af vores første Moder Eva, samt af gamle Lærefædre og Reformatores, nemlig: Ægidius, Gregorius, Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, Lutherus, Philippus Melanchton, desligeste ogsaa Mag. Hans Thausøn, som var den første lutherske Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, og Doct. Petrus Palladius, som var den første lutherske Biskop i Siællands Stift efter Reformationen. Alle disse smukke Mahlerier sees under de Pulpitur-Stoles Vinduer, som vende ned mod Kirkens nordre Kirke-Dør. Desuden sees ogsaa andre Skilderier, som paa det fortræffeligste af erfarne Mesteres Pensler ere udførte, saa at en Liebhabere af Antiqvitæter finder fuldkommen Leilighed til at fornøye sin Begiærlighed ved at betragte alle de mærkværdige Ting, der er at besee baade inden i Kirken og uden til paa Kirken. I fordum Tid, førend de

indelukte Stole paa Gulvet lige under Orgelværket bleve bygte Aar 1741, stod sammestæds paa Kirke-Muren at læse dette lærerige Vers:

Troe Gud; Mistroe Dig Selv; Din Gierning Giør; Lad komme
Din Bøn af Hiertet kydsk; Omgaaes med Faa, dog Fromme;
Skye hvad Dig er for høyt; Hør Meget; Tael kun Lit;
Hvad Hemmeligt Du veedst, Holdt hos Dig ubesmit.
Din Undermand Fordrag;
Lad Hver god for sig være;
Din Ligemand Behag;
Din Overmand giv Ære ...

Resten var deels af Murens grønne Fugtighed ulæselig, dels Spækningen, hvorpaa dette Vers stod mahlet, affalden. Ved Kirkens Hvitning og bemælte Stoles Opbyggelse bleve bemælte Vers udslættede.

Kirkens anseelige, tredobbelte CHOR er adskildt fra den øvrige Deel af Kirken ved et høyt Tralværk, som er beprydet med høye Messing-Pillere, paa hvilke hver i sær staaer Givernes Navn og Boemærke. Disse Messing-Pillere ere zirede med det fineste Billedhuggerværk, som dels er mahlet, dels forgyldt.

ALTARETS utallige Prydelser af det fineste og nætteste Billedhugger-Arbeide, prydet med Forgyldning, saa og rare Malninger forlyster Øynene overmaade. Altar-Tavlen er proportioneret efter Altarets Høyde og er mahlet af Carl von Mandern. Til Altaret hører følgende VASA SACRA, nemlig: En stor Sølv-Kande til Kirke-Viin, stærk forgyldt, uden Vægt med denne Inscription: Til Guds Ære, Altaret til Zirat og til Meenighedens Tieneste haver Andreas Hansen, Klokker, med sin kiære Hustrue Inger Ols Datter foræret denne Kande til St. Nicolai Kirke 1707. Paa det nederste af Foden paa Kanden læses dette bibelske Sprog: Sangvis Jesu Christi emundat Nos ab omni Peccato. Kanden er baade ind- og udvendig forgyldt. Allernederst staaer disse Ord: Denne Kandes Forgyldning er af Kirkens Middel bekostet, vejer 124 Lod 1/2 Qvintin. Den store Kalk eller Bægeret er

ind- og udvendig stærk forgyldt med Inscription: Denne Kalk er foræret til St. Nicolai Kirke af Jacob Jørgensen, Brygger, og hands Hustru Anna Niels Daatter Anno 1624. En stor, sølvforgyldt Patelle eller Talerken uden Vægt og Inscription. Dernæst en mindre Kalk af Sølv, stærk forgyldt med denne Inscription: Ex Munere Nicolai Schwab, Reg. Maj. Monetarii. IIII Die Aprilis Anno Christi 1607 Ecclesiam D. Nicolai Hafn. Cohonnestavit. Paa Knappen midt paa Kalken staaer disse 6 Bogstaver I. H. S. G. H. S. Dertil hører et Patel uden Inscription. Endvidere hører til Alteret et fiirkantet, udpuklet Sølv-Skrin, staaende paa fire Løve-Fødder, af Sølv med denne Inscription: Til Guds Ære og Nicolai Kirkes Altar en Zirat haver Claus Iversen Ravn, Byfoged her i Staden, med sin Hustru Karine Niels Daatter denne Ornament til et Oblat-Skrin ladet bekoste og Kirken til ævig Ihukommelse foræret. Hafniæ Paaske-Dag 1656. C. I. R. K. N. D. Paa Laaget ere udstukne to Vaabener; det ene fremviiser en Ravn, og det andet Vaaben fremviiser et Lam med en Fahne.

Til Altaret henhører ogsaa to Kirke-Tavler, som formedelst deres Smukhed og Kostbarhed udmærke sig. Af hvilke den ene Tavle er meget næt udarbeidet og konstigt indlagt med Elphenbeen og Skildpade. Paa det opstaaende Bagstykke i Tavlen sees indvendig udi støbt Sølv pousseret Kirkens Patron St. Nicolaus med sin Bispestav i Haanden og Pontifical-Hue paa Hovedet, saa og denne Opskrift: Sanctus Nicolaus. Men udvendig paa samme Bagstykke sees ligeledes en Sølvplade, som har denne Inscription: Denne Tavle er St. Nicolai Kirke foræret af nu værende Kirkeværger Niels Birck, ikke for nogen egen Roes og Berømmelse, men allene til Guds Ære og Kirkens Prydelse Anno 1719. Samme Tavle er ziiret med en Sølv-Klokke og Bøyle, skruet fast til Sølv-Pladen. Den anden, ligesaa smuk udarbeidet Tavle er indvendig indfattet med Perlemoor. Paa denne Tavles opstaaende Bagstykke er indvendig indfattet en Sølv-Plade, paa

hvilken sees af Sølv pousseret den barmhiertige Samaritan, optagende paa sin Hest det af Røvere ilde medhandlede Menneske for at føre ham til Herberge at plejes i sin Sygdom. Ligeledes udvendig paa samme Bagstykke er en Sølv-Plade indfattet, paa hvilken læses disse Ord: Henric Høyer, Oldermand; Jacob Kitzerov; Johan Mylik; Jacob Feltman, Forstander, Anno 1672. Til Tavlen er skruet en Sølv-Bøyel med en Sølv-Klokke.

Bag ved Alteret i Gangen omkring Choret lige over Døren ind til Sakristiet seer man en forgyldt Kanon-Kugle, ophængt i en Kiæde, hvorunder læses med forgyldte Bogstaver disse Ord: Udi Beleiringen Anno 1658 den 6. Augusty om Natten bleff denne Kugel skiøt gloendis paa denne Kircke i Sperværket paa den nordre Side hos Choret. Man seer ogsaa udi Choret under den høye Hvælving ophængt Fahner og Standarter, som i Krigens Tid ere fratagne Fienderne i Feltslage af de høye Officeerer, som ligge begravne i Chorets Gulv fra fordum Tid.

Prædikkestolen, som er meget stor, giver en ypperlig og fortræffelig Anseelse formedelst sit overmaade rige Billedhugger-Arbeide og Forgyldning, hvormed den er prydet over alt, endskiønt Architecturen smager af den Gothiske Tid. Den store og høye Himmel over Prædikkestolen er af samme Anseelse. Til denne Prædikkestoels og dens Bogstoels Prydelse er Aar 1767 udi Juny af en ubekiendt foræret en rød Fløjels Dække, besat med rige, brede Guld-Træsser.

Til Døbe-Funten, som ligeledes er overmaade smuk prydet med Bildhuggerie og Forgyldning, hører et Sølv-Døbe-Fad. Indvendig i Bunden af samme Fad sees Kristi Daab indgravet, og paa Randen er udgravet: Fader Vor, Du som er &c. Men Vægten findes ikke paategnet.

Orgelværket, som i sig selv er meget stort, har en liflig og melodieux Klang. Paa dette Orgelværk nyder Kirkens Organist (foruden sin rætte aarlige Løn for at spille ved Guds-Tienesten alle Søn-

og hellige Dage) ogsaa Renterne af en vis anseelig Capital, der er skiænket til Kirken med de Vilkaar, at Organisten derfor skal spille paa Orgelværket tre Gange om Ugen, nemlig hver Mandag, Onsdag og Fredag Eftermiddag strax efter Bøns Holdelse, hver Gang een Time.

Kirken er prydet med smukke LYSEKRONER, hvilke hænge i alle tre Gange, saavelsom ogsaa i Choret. Desuden sees ogsaa mange store Messing-Lyse-Arme, som sidde fastgiorte paa Muren; ligeledes paa Prædikkestolen en stor Messing-Lyse-Arm til tre Lyys. Af ommældte Lysekroner er een given til Kirken af PEDER PEDERSEN, Kongl. Maj:ts øverste Renteskriver, og hands Hustrue MARGRETTE CLAUS-DAATTER Aar 1655. Een Lysekrone given af ANNA JACOB JØRGENSENS. Tvende Lysekroner givne af HANS TREGART, Kirkeværger ved Nicolai Kirke, Aar 1632. Ligeledes tvende Lysekroner givne af HENRICH ROSENMEYER Aar 1632. Een Lysekrone foræret af Stads-Oberst FRIDERICH THURESEN og hands Hustru ELSE ISAACS-DAATTER. Een Lysekrone foræret af MORTEN MICHELSEN, Raadmand i Kiøbenhavn, og hands Hustru KIRSTINE JENS-DAATTER Aar 1661. Nok een Lysekrone med 8 Arme, foræret af EMANUEL LIMBURGER, Løgtemager i Kiøbenhavn, Aar 1719, hængende i Kirkens nordre Gang. Paa hver Lysekrone staaer ommældte Donatorum Navne. Alle disse Lysekroner, naar de i Jule-Hellig-Dage og paa Nye-Aars-Dag til Aftensang ere besatte med antændte Lys, give en deilig Anseelse i Kirken ved Prædikkens Holdelse. Desuden sees sexten store massive Messing-Arme med Piber til at sætte Lyys i, forærede af MICHAEL WIBE, Borgemester i Kiøbenhavn, Aar 1616.

Af Conference-Raad HANS SEIDELIN, General-Post-Directeur i Kiøbenhavn, er Aar 1718 stiftet med Kongelig Confirmation Onsdags-Prædikken hver Uge at holdes af Kirkens tvende Capellaner alternativement, og nyder enhver af dem 50 Slettedaler derfor af den Capital 4000 Slettedaler, som Fundator dertil har legere efter Fundatzen af 28. January 1718. Skoleholderen ved Kirkens Fattiges

Skole forestaaer Sangen med tie Disciple af sin Skole; han nyder i Kraft af Fundatzen 15 Slettedaler aarlig, og hver af de 10 Disciple nyder aarlig fem Slettedaler for deres Opvartning med at synge paa den Dag. Denne Onsdags-Prædikken begyndte den første Onsdag i Faste Aar 1718.

Udi St. Nicolai Kirke findes mange adelige Begravelser, særdeles de GERSDORFERS, BASSERS, LERCKERS, HØYERS, SCHACKERS, LINDENOVERS, PASBERGERS, RANTZOVERS, ROSENKREUTZERS, UHLFELDERS, WIBERS, FUIRENERS, &c.; men frem for dem alle falder i Øjnene det ROSENKRANTZISKE overmaade prægtige Marmor-Monument ved Indgangen af Kirkens nordre Portal paa venstre Haand. Dette Monument er meget breedt, baade prægtigt og konstigt forfærdiget af allehaande Slags Marmor, forestillende den af sine mange Helte-Bedrifter baade uden- og indenlands berømte Danske General NIELS ROSENKRANTZ tilligemed en Afteigning paa hands Batailler udhugne i den hvideste Marmor. I Hiørnet af Monumentet sees et heelt fuldkommen Harnisk, poleret i fuld Legems-Størrelse. Monumentet i sig selv er 10½ Alen langt og 5½ Alen breedt, med et høyt Jern-Gitterværk uden om indhegnet og opsat Aar 1686. Til denne berømmelige Herres Æreminde er opsat følgende Latinske Inscription:

Hic Deposuit, Qvod Caducum & Mortale Habuit, NICOLAUS ROSENCRANTZ, Stougardiæ, Holbecigardiæ & Alstedii Dominus Hæreditarius, Eques Auratus, Sacr. Reg. Majestatis Daniæ & Norvegiæ Legatus in Exercitu Generalis, Prætoriæ Legionis Pedestris Tribunus, Assessor in Collegio Militari, & Metropolitanæ Hujus Urbis Præfectus Bellicus; Vir Longo Utrinqve Avorum & Atavorum Sangvine Clarus; Sed Propria Virtute & Fortitudine apud Belgas, Hispanos, Gallos Clarior; in Patriæ Necessitatibus Longe Clarissimus; Spectatus in Obsidione Havniensi, Expeditione Pomeranica, Expugnatione Wismariensi, Exscensu in Terram Scanicam, Alibi Fortis, Fidus, Salutaris, Consilio Acer, Manu Strenuus, Opere Infatigabilis, in Toga Placidus

Sine Recessu, Sine Palpo, Officiosus, Expers...., Rectus sine Proprii Emolumenti intuitu, Ardens, interritus, Circumspectus. Ad Summam Boni Civis, Consummati Ducis & Deo, Patriæque, Devoti Exemplar, qui in Obsidione Helsingburgensi adverso Vulnere gloriose occubuit. Posteri Memoria Summi Viri Colunto Virtutem.

Paa Liigstenen læses denne Danske Inscription:

Her hviler den brave og vidt berømte Tapre Helt, den Høyædle og Welbaarne Herre, Hr. Niels Rosenkrantz til Stougaard, Holbekgaard og Alsted, Ridder, Hs. Kongl. Maysts. til Dannemark og Norge høytbetroede General-Lieutenant, Oberste over høystbemelte Kongl. Liv-Guarde til Fods, Assessor i Krigs-Collegio og Commendant i den Kongl. Residentz-Stad Kiøbenhavn, Hvis Fader var den Høyædle og Velbaarne Palle Rosenkrantz til Orup, Kongl. Maysts. fordum Befalingsmand paa Lundenæss, Hans Moder den Høyædle og Velbaarne Frue Ingeborg Krabbe til Weslefgaard, fød paa Hans Fæderne Gaard Orup i Skaane Aar 1627 den 31. Marty. Den Salige Herre haver med berømmelig Viisdom og stor Erfarenhed i mangfoldige Heroiske actioner troligen tient sin Konge og Fædernelandet, saa hans Ihukommelse og udødelige Eftermæle hos Indlændiske og Udlændiske høyt forskyldt efterbliver for sin[e] Martialske Bedrifter, Han i Nederlandene under Prinzen af Oranien udi Kongens af Frankerig og Kongens af Spanien og sidst i Tvende af Hans egne Herrers og Kongers af Danmark Deres Tieneste med største Fornøyelse og priisværdig Eftersagn altid haver ladet see. I hvilken høy-anseelig og vel meriteret Charge og Dignitet Han som en kiæk og vel forsøgt Krigs-Helt haver continueret, indtil han den [3.] July udi den itzige Allernaadigste Herres og Konges, Kong Christian den Femtes personlige Beleiring for Helsingborg Slot for sin Fiende blev nedlagt i Hans Alders 49 Aar, 3 Maaneder, 3 Dage. Siælen er i Guds Giæmme, Æren, som fulgte Hannem til Døden, bliver hos Hannem i Graven. Gud give Ham med alle tro Christne den ævige Ærens Krone.

Udi Præsternes Sacristie bag Altaret sees et stort Epitaphium over Etats-Raad HANS ROSENCREUTZ med sin Frue ELISABETH EDUARDS-Daatter, hvilke begge ligge der begravne. Paa deres Marmor-Monument læses følgende Danske Inscription med forgyldte Bogstaver indhuggen:

Stat lidet og Besee her Taanden af det Lius, som blev slukket, at Det skulde skinne, Formørkelse af den Soel, der gik ned for at oprinde, og dalede her neden for i en redelig Dansk Mands HANS ROSENCREUTZES Aske, Hvis Lefnet her ligesaa sandfærdig er forestillet, som det i sig selv er berømmelig fremdraget og Misundelse Selv klarlig overbeviist. Sin Ungdoms første Lykke har han arbeidet ind i Tvende store Rigens Raads Yndest, Sal. Hr. Knud Ulfelds til Svenstrup og Sal. Hr. Holger Winds Ridders. Af den Første er Han til den Salig Mands sørgelige Døds-Dag holdt i Krigen til adskillige Tienester i Skaane, siden i Beleiringen i Kiøbenhavn og var med i det store Feltslag for Nyborg i Fyhn og flere Expeditioner. Af den sidste Sal. Herre er Han først brugt til hans Skriver, siden som Foged og Forvalter paa sex fornemme Adelige Sædegaarde her i Landet. Derefter er Han for sin flittig, troe Tieneste af Hannem recommenderet til Den Stormægtigste og Høybaarne Arve-Konge og Herre, Sal. og høyloflig Ihukommelse Kong Friderich den Tredie, som i sit Rentekammer satte Ham til Registrator. Hans Arve-Søn, iligemaade Sal. og høyloflig Ihukommelse, Kong Christian den Femte bestilte Ham strax derefter til Renteskriver sammestæds 7 Aar. Derefter befalede Hans Kongl. Mayst. Ham at opreise til Norge som Krigs-Commissarius og Bogholder der i Riget i 7 Aar. Derefter Allernaadigst betroet Ham til Land-Commissarius for det gandske Søndenfields District, saa og Justitz- og Berg-Raad. Imidlertid er Han for sin[e] gode og troe Tienester nobilitered og sat iblant de Ædelste i Rigerne med Vaaben, Skiold og Hielm, som heroven for staaer. Efter mange Aars Forløb er han fra Norge her ned forskreven, og af den Stormægtigste og Høybaarne

Arve-Herre og Konge Friderico Quarto ved hans Regiments Tiltrædelse udvalgt frem for Andre til Etats-Raad og Deputered ved Financerne, hvilke Tienester han i 51 Aar fra Begyndelsen til Enden saaledes har betient i sin Velmagt, at de har tient ham igien i hands Afmagt. Hvorfor han i sin høye Alder og tilvoxne Svaghed blev af sin Allernaadigste Arve-Konge og Herre aflagt med en frivillig Rolighed og reputeerlig Afskeed og anseelig Pension. Saa vandt Han da Hands Tid med et ærligt Liv og en ærefuld Død Anno 1708 den 15. February i Hands Alders 64 Aar. For alle sine Tienester har han efterladt saadanne Quittancer og Rigtigheder, som alle vidner om Hands Flid og Conduite. For sit Levnet her har han efterlat et got Skudsmaal, paa hvilket Gud Selv har quitteret Ham for alt Hands Regnskab. Sit Testamente har Han saaledes stiftet, at Han har efterlat St. Nicolai Kirke, Skole, deres Præster og Betientere raisonable Capitaler til Kiændelse, alle fattige Børn et Exempel til at stræbe, Dig sit Navn til Afmindelse, Graven sine Been til en kort Forvaring, Guds Rige sin Siæl til ævig Glæde og Hvile. Vejen til sin Lykke banede han med Møye; Maalet af sin Dyd holdt Han med Rolighed; Kronen for sit Løb bærer Han nu i Fuldkommenhed. Gak Du bort og giør ligesaa. Iligemaade hviler herunder Hands ærlige og Velbyrdige Frue, Frue Elisabeth Eduards Daatter, barnfød i Mecklenborg ved Güstrou den 24. Juny 1637, som med Hannem haver levet i Ægteskab 37 Aar og Døde 17..

Her hviler Rosencreutz, hvis Troskab, Flid og Ære
Kand Andre fattig' Børn et stort Exempel være,
Her fik Han for sin Dyd et Kors med Roser paa,
Nu skal Han uden Kors blant Zions Roser staae.

Over General-Lieutenant Johan Rantzow, liggende begraven i samme Sacristie, læses følgende Danske Inscription:

Herunder hviler den Høyædle og Velbaarne Herre, Hr. Johan

Rantzow til Bramminge og Frydendal, Ridder, fordum Hans Kongl. Majests. General Lieutenant ved de Danske Troupper i Flandern, som var Frantz Rantzow til Estvadgaard og Frue Lisebeth Rosencrantz af Krenkerup, deres Søn, fød paa Estvadgaard i Jylland Ao. 1650, kommen i Ægteskab Ao. 1678 med Frue Catharina Barbara Friis, Hans Friis til Clausholm og Frue Helvig Marsvins Daatter, som døde efter et kort Ægteskab. Siden Ao. 1680 med Frue Sophia Amalia Friis, Hr. Christian Friis til Kragerup, Ridder, og Fru Øllegaard Gyldenstiernes Datter, og levede tilsammen i 16 Aar. Bleve imidlertid velsignede med 3 Sønner og 2 Døttre; Hvoraf med Berømmelse er i Live Christian Rantzow til Bramminge, General Major af Cavalleriet, Frue Christina Barbara Rantzow, og Frue Christenze Rantzow. Han er Salig i Herren hensovet til Bruxelle i Flandern Ao. 1708, Alders 58. Aar.

Lad dette Kiste-Laag kun lukke for og giemme
Den ridderlige Siæls Hr. Johan Rantzows Been.
Hands Tapperhed og Dyd skal Verden dog ey glemme,
Mens Dannemark har Vand og Norges Fielde Steen.

Paa Monumentet over Rigs-Drost Hr. Joachim Gersdorf, som døde Aar 1661, læses denne Latinske Inscription:

Adsta Viator & Lege Epitaphium D. & M. S. Hic situs est Heros Omni Laude, omni invidia Major, Quis Fuerit, Quid Spectarit, Quo Aspirarit, ipse etiam tum Mortalis, Veritate imperante, sic edisseruit: Regi Fidus, Amo Musas, Sum Gloria Regni, Hic Spero Vitam, Vita actus Deo æternam. Ne Hæreas, Viator, Transpone Elementa, Et exibit Nomen Joachimus Gersdorfius, primum Aulæ, cætero totius Daniæ Magnus Magister. Elogium istud Anagrammaticum Summi Herois summis Meritis ac immortali Memoriæ consecrabat interpres Petrus Nicol. Mehrnerus, Acad. Hafn. Vice-Bibliothecarius Anno recuperatæ Gratiæ MDCLXI. Abi, Viator, & Memento Mori, ne Moriare.

In luctuosissimum Obitum Perillustris & beati Herois, Dni. Joachimi Gerstorfii, Summi Danorum Regis Ministri, Sapientissimi Prudentiæ Antistitis, Eruditorum omnium Patroni incomparabilis, denique omnium Heroicarum Virtutum Imaginis consummatissimæ, quem Deus post multa Divina & immortalia Facta XII Calend. Maji Anni MDCLXI, ne quicquam mortale faceret, cælo vendicavit l. m. q. p. Janus Johannis Burchardius.

Elegia

Lux Patriæ, Gerstorf, Borealis Gloria Mundi,
Ivit ad Heroas, quos superavit, Avos.
Ite simul Lacrymæ! (Nec enim moror) ite. Sed oro
Tantum ne miseræ claudite Vocis iter.
O Liceat qverulos verbis animare Dolores
Et saltem Arctous dicere Phæbus abest!
Ecce negant, tamen ecce negant, Lacrimæque rebelles
Indomita pergunt, præcipitantque Via.
Visne! (o Dive!) igitur Te nostra Silentia dicant?
Vis fleat assiduo Murmure mutus Amor?
Flebit et Urna suos semper bibet humida Rores,
Et fidas semper semper habebit aquas.
Interea, quicunque estis, ne credite mirum,
Si veræ Lacrymæ non dedicere loqui.

Over Frue Ølgaard Gersdorf, fød Hvitfeld, som døde Aar 1655:

Optimæ Bene Merenti Ølgardi Hvitfeldiæ, ex nobili Hvitfeldiorum Prosapia oriundæ, Magni Herois Dni. Joachimi Gerstorphi de Tundbyholm, Regni Daniæ Aulæ Magistri & Senatoris primi, &c. Conjugi incomparabili, X Liberorum Matri Fæcundissimæ, Quæ in Medio Ætatis & Felicitatis Flore Læta migravit ad Dominum V Eid. Martias Anno Christiano MDCLV, Conjugii XIV, Cum vixisset Annos XXXII Mens. IX & Dies XXIV. Wilhelmus Langius, memor maximorum Beneficiorum ab Ipsa & Nobilissimo Ipsius Marito acceptorum Hoc Epitaphium Mæstus posuit.

Heroum Soboles, Magnorum Gloria Avorum,
Herois Magni qvondam pulcherrima Conjunx
Ølgardis Hvitfeld, Cælo Cælestia misi,
Terrena heic posui. Felix quæ Læta Marito
Vivente Occubui, Cui tot pulcherrima Amoris
Pignora certa dedi. Votis id defuit Unum,
Quod Generos legere & claram spectasse Meorum
Progeniem, dulcesque Sinu gestasse Nepotes
Non potui. Nam quod medio Me in Flore Juventæ
Ereptam Terris, Cælo donarit Jësus,
Haud eqvidem doleo. Quid Me, svavissime! defles?
Gersdorphi! Quid Me chari lugetis Amici?
Dividimur Cælo. Sed Cælo jungimur Omnes.

Paa Frue Gersdorphs Liigsteen læses denne Inscription:

Herunder hviler Erlig og Welb. Frue, nu Salig Frue Ølegaard Hvitfeld, Herr Joachim Gerstorfs til Tundbyholm, som var Erlig og Welb. Herr Hendrich Hvitfeld til Liløe oc Erlig oc Welbyrd. Fru Margrette Rosenkrantz aff Gliminge, deres Daatter, fød paa Liløe den 16. May Anno 1622, kaldede Gud Hende sammestæds den 11. Marty Anno 1655. Gud giffv Hende med alle tro Christne en glædelig og ærefuld Opstandelse paa den yderste Dag.

Paa Rigs-Drost Hr. Joachim Gerstorfs Liigsteen:

Herunder hviler Erlig oc Welbyrdig, nu Salig Mand Herr Jochum Gerstorf til Tundbyholm, Ridder, Danmarckis Rigis Drost, Raad og Hofvitzmand offver Kalingborig Lehn, som var Erlig oc Welb. Mands Caspar Christoffer Gerstorffs til Sæbygaard oc Erlig oc Welbyrdig Frue Else Munck, deris Søn, oc er han fød paa Sæbygaard Anno 1611 den 11. Novembr. oc kallede Gud hannem fra denne Verden udi Kiøbenhaffn Anno 1661 den 19. April udi hands Alders 49. Aar 5 Maaneder og 17 Dage. Gud forlene hannem med alle Udvalde paa den yderste Dag en glædelig oc ærefuld Opstandelse. Hebr. XI, 5. For Han bleff bortført, da haffde han Vidnessbyrd, at han welbehagede Gud.

Paa et Steen-Monument over Borgemester MICHEL WIBE, som døde Aar 1624, sees hands Skilderie med denne Latinske Inscription:

D. O. M. S. nec non Memoriæ Viri Prudentissimi, Consultissimi Peritia longoque Rerum Usu Præstantissimi D. MICHAËLIS WIBÆI, Consulis hujus Urbis quondam Fidelissimi, Naturæ Debitum Solventis Præmaturo, in Deo tamen placido ex hac Vita discessit III Die Paschatos 1624.

Vir Pietate gravis, Nulli Virtute Secundus,
Justitiæ Cultor, Fraudis & Ultor erat.
Quos sitiens Rerum Penuria presserat, a quo
Nunquam dimissi pene vacante Manu.
Spiritus in Cælo, Corpus requiescit in Terra,
Molliaque innocuæ Gaudia Pacis habet.
Hæc Quicunque legis, Christo Fac Vivere Discas,
Esto Memor Lethi, Vive, Valeque Deo.
G. G. S. R.

Her hviler S. MICHEL WIBE, fordum Borgemester i Kiøbenhaffn, med sine kiere Hustruer METTE LAURITZ DAATTER, med hvilken Han aflede 3 Børn, og døde Hun Anno 1599 den 23. Marty; og ANNE SIMONS DAATTER SVRBECH, med hvilken Han avlede 5 Børn og hensoff Han Salig i Herren 3. Paaske Dag Anno 1624. Derefter kaldede Gud hende Anno 1632 den 10. Marty. Gud giffve Dennem Alle en glædelig Opstandelse.

Paa Monumentet over Etats-Raad og Stiftamtmand CORNELIUS LERCHES Frue, SØSTER FUIREN, som døde Aar 1648, sees hendes Skilderie og denne Latinske Inscription:

Sostratæ Fuiren ex amicissimo XV Mens. Conjugio. X Novembr. An. Dni. MDCXLVIII. Ætatis XXI pia Morte evocatæ Conjugi Optimæ & Desideratiss. Hoc Monumentum contra Vota P. Maritus Mæstissimus CORNELIUS LERCKE.

Paa et prægtigt Monument i Choret over Etats-Raad CORNELIUS

Lercke, Stiftamtmand over Lolland og Falster, læses paa Kobber følgende Latinske Inscription med forgyldte Bogstaver:

Quiescit heic, quem raro ære sua videt Ætas, Illustrissimus ac Nobilissimus Cornelius Lercke, Dominus de Nielstrup & Aasmarck, Sacræ Regiæ Majestatis Consiliarius Status & Summus Provinciarum Lalandiæ & Falstriæ Præfectus, Qui Tribus Danorum Augustis, Parenti, Filio, Nepoti semper gratam, quia nunqvam non gnavam præstitit Operam Legationum Dexteritate, Consiliorum Maturitate, Ingenii Sagacitate, Animi Gravitate, Immortalitatem consecutus, Regum Delicium, Hispaniæ Sturr., Daniæ Decus, Olim Svavium, nunc Desiderium solutæ in Lacrimas Nobilissimæ Viduæ Ceciliæ Grube B. E. Natus MDCXV. Denatus MDCLXXX.

Udi Chorets Omgang sees et Monument af Steen med et Skilderie og følgende Latinske Vers derunder med forgyldte Bogstaver:

Chare Pater madidis Tua Fata dolemus Ocellis
Namque Tuæ flendus Mortis Abusus erit.
Qui per Te steterant, quorum Tu Vita repente
Cernimus inviti Te Moriente Mori.
Non minus hac Te Lege tamen superesse juvaret,
Adderet ut nostris nil tua Vita Bonis.
Nil prodesse potes Nobis, Nos Nil Tibi gratos
Quis tamen in Cineres Nos vetat esse Tuos?
App. Geher & Majoris Natæ Maritus J. F. Corvinus.

Paa et Steen-Monument over de to Brødre Marten og Hans von Steenvinckel med Skilderie læses denne Inscription:

Her ligger begrafven Erlig, fornemme og konstrige Marten von Steenvinckel, Hans Fyrstelige Naade Printzens Architect og Skildrer, fød udi Warbierg Anno 1595 den 3. July oc døde den 9. Decembr. Anno 1640. Gud giffve Hannem en glædelig Opstandelse.

Dette Epitaphium hafver Erlig oc gudfrøctige Qvinde Trine Willom Hybers Daatter S. Hans von Steenvinckels Efterlefverske

med Hendes kiere Børn ladet bekoste Hendes Salig Husbonde Erlig oc Welfornemme oc konstige HANS VON STEENVINCKEL, forrige Kongl. Mayst. General-Architect oc Bygmester til Ære oc Kircken til Zirat, som her i Staden er barnefød Anno 1587 St. Hans Dag oc saligen i Herren hensofved Anno 1639, den 6. Augusty. Gud giffue Hannem en glædelig Opstandelse.

Paa et Steen-Monument i Choret over de tvende Capellaner ved St. Nicolai Kirke, Hr. MADS MICHELSEN og Hr. JACOB SØRENSEN GLUD, og deres Hustru KAREN CHRISTENS-DAATTER, som havde været i Ægteskab med dem begge. Den første døde 27. April 1635. Den anden døde 22. Octobr. 1644. Hun døde 7. April 1649:

D. O. M. S. Viri Reverendi & Eruditione Præstantissimi Dn. MATTHIAS MICHAËLIUS & Dn. JACOBUS SEVERINI GLUD, quondam hujus Ecclesiæ Comministri Fidelissimi sub hoc Cippo Reqviem inveniunt. Quorum ille Die XXVII April. Anno Domini MDCXXXV Ministerii XI. Hic vero Die XXII Octobris Anno MDCXLIV Ætatis XXXIX Ministerii X Fatis concessit. Qvorum Cineribus apposita est pia & honesta Matrona CATHARINA CHRISTIERNI F. Conjux Utriusque svavissima, quæ Die VII April. Anno MDCXLIX. Ætat. LXI ultimam Lucem vidit. Omnes ex hoc Tumulo gloriosam exspectant Resurrectionem. Apoc. 14. Beati Mortui, qui &c.

Udi Chorets Gulv finder man Liigstene med Inscriptioner over en Deel Danske adelige Personer, som her have deres Begravelser, og skiønt Inscriptionerne paa dem ere af den jæfnlige Gang over dem næsten udslitte ved Tidens Længde, saa vil man dog for Efterslægten anføre deres Navne, nemlig: Hr. JOCHUM FRIDERICH BASSE til Sørup, fød 13. July 1608 af Peder Basse, K. Ms. Befalingsmand paa Tranekiær Slot, og Sophie Pasberg, død 11. Juny 1633. Hr. ERICH BASSE (fød 15. Septbr. 1566 af Peder Basse til Sørup og Sophie Pasberg), død 13. July 1611. Frue SOPHIE PASBERG (salig Peder Basses Frue til Ottestrup), død paa Sørup 25. Octobr. 1639. Frue DOROTHE FRIIS (Hr. Christofer Lindenovs Frue til Lindesvold), fød af Hr. Tønne Friis til Hesselager og Anne Podebusch den 19. Marty 1624 og død 21. Septbr. 1652. Hr. GREGERS FRIIS til Olstrup (en Søn af Kantzler Christian Friis

til Kragerup og Barbara Wittrop til Ingestof), fød 14. January 1616 og døde 12. May 1654. Frøken Beata Lindenov (fød af Hendrik Lindenov til Ovitz Kloster og Beata Ulfeld), død i sit 19. Aar den 30. Decbr. 1651. Hr. Hans Lindenov til Iffvernes (en Søn af Hans Lindenov til Hundslund Kloster og Sophia Rantzow til Søegaard), fød 25. Marty 1616, død 29. May 1659. Otto Christopher Ulfeld til Nesbyholm (en Søn af Biørn Ulfeld til Raabeløf og Margrete Brahe til Nesbyholm), død 1663 i sit 17 Aar. Frue Karen Ulfeld, gift med Oluf Brochenhuus til Urup (fød af Jakob Ulfeld til Jegeskou, Rigs-Kanzler, og Fru Birgitte Brochenhuus til Urup) død 1658 den 20. Decbr. i sit 47. Alders Aar, etc. etc. Hr. Adam Hendrich Pentz, Kong Christ. IV og Friderich III Hofmarskalk, fød 1611 og død Aar 1666. Rentemester Offe Høeg til Toedbøl, død 1628.

Paa Myntmester Andreas Metzners Liigsteen i Choret læses denne Latinske Inscription:

Anno 1596 die 15. Februarij Hafniæ ex hac Vita in cælestem Patriam evocatus & brevi post hic sepultus est Vir Pius & Honestus Andreas Metzner, qvondam Regiæ Majestatis Daniæ, Norvegiæ &c. Monetarius. Terra Parens Tibi sit, Facilis Lætusque resurgas Angelica clara Voce sonante Tuba.

Over Assessor Henrich Ernst, fød Aar 1603, var først Professor Juris ved Sorøe Academie Aar 1635. Derefter blev han Aar 1661 Assessor i Høyeste Rætt, døde Aar 1665:

Hic Teguntur Exuviæ Consultissimi Amplissimique Viri Henrici Ernstii, J. U. D. Nati Helmstadii Anno CIↃCIII Die Febr. XVI. Denati Hafniæ Anno ejusdem Seculi LXV Die April VII, Qui Annos Ætatis XXXIII vel in Patria, Germania, vel in Galliis, Italia, Sicilia, Anglia, Belgio cum Fructu & Laude summa exegit, reliqvam Ævi Partem in Dania, quam Patriæ Loco coluit, usque ad Suprema Fata consumpsit, Pietatis, Eruditionis, Prudentiæ, Candoris, aliarumque Virtutum Gloria Domi Forisque inclytus, Juris Consultus & Polyhistor celeberrimus, in Regia Eqvestri Academia Sorana Professor Laudatissimus per Annos XXVII. Tandem Merito Suo Honorarius Sacr. Regiæ Majest. Consiliarius, Supremi Tribunalis Assessor,

Collegii Cancellariæ Socius ultra Annos IV. Maritus Annis XXV, Triumque Liberorum Pater. Ita Deo, superioribus Rei publicæ Amicis, Sibi, Suisque vixit, Carus Cunctis, Nulli Molestus, ut jam hujus Vitæ Curriculum emensus Anno Ætatis LXIII, Magnis Viris Fatali, ingens Sui Desiderium Bonis Omnibus reliqverit, Beatioris Vitæ Candidatus.

Paa det hvide Marmor-Monument i Choret over Mag. Michael Henrichsen Tistorph, Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, som døde Aar 1701 læses følgende Latinske Inscription med forgyldte Bogstaver:

D. O. M. S. Ut stes Viator mutus, hic Lapis jubet, qui tacentem sed facundissimum nuper Oratorem loqvitur, Virum summe Venerabilem & Nobilissimum Dominum M. Michaëlem Henrici Tistorph, ad hanc Ædem, quæ Sancti Nicolai dicitur, Pastorem Primarium, quem Nemo Vivum novit, qui Mortuum non luxerit, cujus vix ullo Tempore tantum esse poterit Desiderium, quanta fuit Doctrina, Virtus, Pietas. Natus ille Othoniæ Ao. MDCXXVIII Die XIII Septembr. & solers ingenium & divinum prope. Si quis alius solitus, Judicium, Pietatem & Virtutem infans imbibebat, ætate provectior corroborabat, discere nunquam renuens, Doctorem nunquam dedignatus. Anno MDCLII splendidum Concionatoris Aulici Munus nequaquam ambiens, sed jussus capessivit, & Augustissimo Regi charus æque ac utilis per Octennium ornavit. Assecutus interea Anno MDCLV Uxorem, quam tales decerent Nuptiæ, rarum Sexus Feminei Ornamentum, Matronam Generis, Virtutumque Splendore conspicuam Sostratam Johannis Brochmand, quæ tres Filios & quinque Filias incomparabili Marito peperit, sed post felix & concors XXXVIII Annorum Conjugium Anno MDCXCIII Die VII Martii ad cælestem transiit Patriam. Anno MDCLX ad pascendum hujus Ecclesiæ Gregem invitatus paruit vocanti Domino & ad extremum Vitæ Halitum præclare adeo, Strenue & constanter sancto Muneri præfuit, ut perenne

sibi Monumentum in Auditorum Mentibus, dudum erexerit... Veniam pollicebatur, nec tam Verba quam Fulmina audires, si quando horrendam qua in pervicax.... Quoniam vero sanctius vivere vix potuit, vivere diutius noluit, cum Anno Ætatis LXXIII Anno MDCCI Die XVII Februar. postqvam omnes boni Pastoris Numeros impleverat, Corpore, non Animo fractus tam facile ad Æternitatem migravit, ut mutasse Hospitium diceres. Sed nec mutavit Hospitium, cum eo iverit, quo ire consveverat. Tu, Viator! Assvesce Æternitati, nec ad illam Hospes, sed Hæres accede.

Paa et Steen-Monument i den mellemste Deel af Kirken over Mag. Johannes Pedersen Winstrup, den femte lutherske Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, som døde Aar 1558, sees hands Skilderie og denne Latinske Inscription:

Reverendo & Clarissimo Viro Domino, M. Johanni Petri Winstrupio, hujus Ecclesiæ Pastori & Provinciarum vicinarum Præposito, qvi, cum inter primos prope Conflictus Doctrinæ cælestis recens in hoc Regno repurgari cæptæ Christum constanter confessus XVI Annos Auditores suos pie docuisset, tandem exacto Ætatis Anno LVI in ardenti Filii Dei invocatione placidissime obdormivit Anno Christi MDLIIX, Mense Junii Die XIIX Patri Chariss. Petrus Joh. Winstrupius S. S. Hoc Monumentum P.

Paa et Steen-Monument over Material-Forvalter Niels Soll ved Bremmerholm, som døde Aar 1628:

D. O. M. S. Nicolao Soll, Itzehoviensi, Holsato, Viro integerrimo, olim Rationibus Redituum Regiorum in Arce Wartingburgensi, mox Materialium in Bremerholmia Regia Præfecto, Pie in Jesu Christo Redemptore VIII Cal. April. Anno MDCXXVIII Ætatis XLVI Conjugii XII VII Mens. Defuncto. Relictæ Conjugis Maritus Marcus Radebandt, Luchoviensis-Luneburg. Regius qvondam Cubicul. cum Uxore dilectissima Martha Roth Sonderburg-Holsat. B. M. G. P. 1634.

Paa et Steen-Monument over Kiøbmand Steffen Rohde, som døde Aar 1638, sees hands Skilderie og følgende Tydske Inscription:

Steffen Rohde, geborn zu Lübech Anno 1587 den 31. Decembr., Welcher alhier in Copenhagen Bürger und Handelsmand gewesen, und ist den 13. Juny Anno 1638 selig in Gott entschlaffen, neben seiner Haussfrawen Maria Olvfs, so An. 1596 den 11. Septb. in Flensburg geboren und den 4. Marty 1650 selig gestorben. Apoc. 2. Sey Getreuw &c.

Paa et Steen-Monument over de Fuirener, nemlig Henrich Fuiren, Borger i Kiøbenhavn, med hands Hustrue Mechtilde Hermans-Datter og Sønnen Doctor Medic. Jørgen Fuiren, som døde Aar 1628, tilligemed hands Hustru Margrethe Fincke. De Fuireners Genealogie læses i Hofmans Samling af Fundatzer Tom. I, pag. 187.

D. O. M. S. Henrico Fuirenio & Mechtildi Hermanniæ, in amico Conjug. Integritate & in Egenos Liberalitate Honoratiss. quod Matri prius erectum, vicinæ vero Turris Ruina disjectum Filius Utrique reparare decreverat, illo Immat. Morte prærepto Socero ac Socrui B. B. M. M. Nurus Gratissima cum Nep. P. C. Obiit illa 28. Junii 1610. Ille 29. Decembr. 1624 Ætat. 84.

D. O. M. S. Clar. Viro Georgio Fuirenio Medicinæ D. Mathemat. Botanico Chymico Sagaci & indust. ex amicissimo XVI Annor. Conjugio evocato Marito Desideratiss. Margareta Finkia Cum III Filiis & II Filiabus Superstes Perennis M. & M. Monumentum B. M. Contra Vota Obiit hic 25. Novembr. Anno 1628. Ætat. 48.

Om Dr. Jørg. Fuiren kand læses Thom. Bartholins Cista Medica pag. 271–294.

Paa Liigstenen: Cum Henrico Fuirenio Patre Et Mechtilde Hermannia Matre Præmiss. Georgius Fiurenius Med. D. Ex Hoc Suorumque Hæredum Sepulcro Gloriosam Corporis Resurrectionem Expectat.

Over Frue Margaretha Fuiren, Doct. Jørgen Fuirens Enke: Hic sita est Margaretha Finckia Fuirenia, memorabili Felicitate

Matrona utpote cui vere contigerit Bene Nasci, Bene Nubere, Bene Vivere, Bene Mori. Decessit Anno Chr. MDCLXV. Ætatis LXX. P. N. M. Petrus Nicolaus Mehrnerus.

Over Doct. Medic. Henrich Fuiren (en Søn af Doct. Jørgen Fuiren), som døde ugift Aar 1659 den 8. Janv. læses følgende Epitaphium, forfattet af Dr. Thomas Bartholin:

Viator! Qui Transis, Henricum Fuiren, Familiæ Decus, Solatium Ægrorum, Nobiscum Deplora Lacrymis, Qui Longis Annorum Peregrinationibus, Animo Semper Qvietus, Vita expressit, qvod Famæ fusa noluit eloqvi, Clarus Eruditione, qvam occultavit Modestia, qvum nihil ostentaret, omnia possedit, Virtutem Solam Dissimulare Nescius & Candorem. Dum Patriæ, dum Amicis, dum Egenis Vixit, qui per illum semper vivunt. Dum Moritur per Naturam, per Merita Vivit, Per Deum, qvem Coluit, Cum Deo Vivit in Æternitate. Vixit hactenus inter Mortales Ann. XLIV Mens. VII Dies X. Perpetua apud Plures Fama Superstes. Abi Viator & Mortuo Levem, Quæ Vivo Gravis, Precare Terram.

Om Doct. Henrich Fuiren kand læses Thom. Bartholins Cista Medica pag. 612 til 616 og Th. Bartholins Domus Anatomica pag. 40 til 47.

Paa et Steen-Monument, opsat over Sogne-Præstens Mag. Mads Jensen Middelfards Hustrue Inger Iacobs-Datter Leth, som døde uforløst i Barns-Nød Aar 1616 i sit Alders 25 Aar:

Operimento Magnæ Matris & Ferri Sepulchralis obducta hic gloriosum Jesu Christi Adventum præstolatur Ingera Iacobi Leth, Consul. Otton. Fion. Filia chariss. Mag. Matthiæ Jani Medelfard, ad D. Nicolai Pastoris Conjunx Lectiss. Matrona Honestiss. ob Pietatem, Formæ Venustatem et Morum Verecundiam Bonis Grata. Vixit in Conjugio Annos IV cum Semisse, trium Liberorum Jacobi, Susannæ & Jani Mater Felicissima, Partui Quarto Vicina, Fætum, qvem in Lucem eniti non Valuit, intra Viscera Sepelivit. Postmodum

inter Vota & Suspiria ad Salvatorem calidissima, Patientia Dolores Partus acres & Fide Mortem vincens, Animam Pie & Placide Servatori reddidit Ætatis XXV Septimanæ secundæ Anno MDCXVI April. XIV.

1. Timoth. II, 15. Salvatur Mulier per Generationem, si manserit in Fide. Hoc quod est e Saxo Maritus Mæstiss. P. Defunctæ Uxori Desider.

Paa et Monument af Jern med Insignier over JENS TILVFSEN, en Norsk Herremand, opsat Aar 1564:

Anno Domini 1559 den 14. Dag Octobris døde her i Kiøbenhaffn Erlic oc Welb. Mand JENS TILVFSEN til Ostradt udi Norge og bleff her begraffven. Gud vnde hannem en salig Opstandelse paa den sidste Dag.

Paa et Steen-Monument over WILLUM DOP, Kong Christian den Fierdes Kammer-Tiener og Canik i Roskild, som døde Aar 1628, sees hands Skilderie og denne Latinske Inscription:

Dno. WILHELMO DOPP, Bergens. Regio olim Cubiculario & Musico Canonico Roeschildensi & Vicario Arhusiensi, qui Annos XV Debita Animi Devotione & Fide Muneribus Sibi gratiose demandatis Defunctus, Febri tandem Confectus Hectica, Christo Redemptori Animam cum certa indubitata ad Vitam Resurrectionis Spe Tradidit XXVI Februarij Anno MDCXXVIII. Ætatis Suæ LVII. Nec Non MEDEÆ JONÆ F. Conjugi illius Priori & Dn. GEORGII BUBBERT olim Charissimæ Matronæ Honestissimæ, quæ Pie ac Placide in Domino obdormivit XXVII Augustij MDCXVII. Marito ac Patri Desideratissimo Hocce Amoris Conjugalis & perpetuæ in Christo Conjunctionis Monumentum BOTHILDA ANDREÆ JOHAN. F. una cum Filio & Filia superst. Mæst. L. M. Posuerunt MDCXXXII. NELLA φ. δ. φ. ν. ρ. L. A. β.

Paa et Steen-Monument over Kiøbmand WERNER KLAWMAN, opsat Aar 1641, sees hands Skilderie og denne Tydske Inscription:

Werner Klawman der Elter geboren in Hertzog. Lumbberg, welcher alhier 35 Jhar Bürger und Handelsman gewesen ist, seines Alters 66 Jhar den 2. Marty 1640 im Herren entschlaffen, lieget auch hier neben mit 4 Söhnen und 3 Töchtern, so vor ihm gestorben unter seinen eigenen Grabstein und ist Jhme durch sein nachgelassene Hausfrawe Magdalene Winchelmans von Lüneburg bürtig, so im Herrn alhier gestorben den 15. Augusti Anni 1616[!] Jhres Alters 34 Jahr, nebenst Jhre beide samtliche noch lebendige 5 Söhne und ein Tochter dieses Epitaphium zur Gedechtnis und der Kirchen zum Zierath aufgerichtet worden.

Paa et Træe-Monument over Daniel Rudel, oprettet Aar 1564, læses denne Tydske Inscription, forfattet i Vers:

Fünfftzen Hundert und vier und sechtzig Jhar,
da der dreitzhend Septembris waar,
entschlieff von Dresden Daniel Rvdel schon,
Chur-Fürstlighs Sachsischen Schmidmeisters Sohn,
Seines Alters ihm 23 Jhar,
Seines Gewerbes ein Müntzer waar,
Welches Leib alhier begraben ist,
Die Siel aber hat der Herr Jesus Christ.
Joh. XI Philip. 1.

Paa et Træe-Epitaphium over Søfren Andersen Bödicker sees hands Skilderie og denne Danske Inscription:

Her neden for dette Epitaphium ligger begrafven Erlig oc Welact Mand, Salig hos Gud Søfren Andersen Bödicker, som døde Aar 1612 den 8. Marty, Hvis Siæl Gud haffver til en glædelig Opstandelse. Oc haffver hans effterladende kiere Hustrue Kierstine Anders Daatter oc begge deris Børn den ladet bekoste Hannem til Hukommelse oc Kircken til Prydelse.

Paa Liigsteen over Doct. Med. Christian Fabricius, som døde Aar 1666:

Christianus Fabricius, Jur. Utr. & Medic. Doctor, multa Rerum Experientia Clarus, Natus Broacheræ Ducatus Slesvicensis Anno MDCI IV Non. Junij. Vixit Aliis Magis, qvam Sibi Annis LXV & quod excurrit. Bis Maritus. VII Liberorum ex Prima Conjuge susceptorum Parens. Vitam, qvam Aliis Sæpius Dederat, ipse amisit Anno MDCLXVI XII Calend. Decembr. Sic ex Suorum Oculis, non Animo Sublatus Animam Cælo, Corpus Terræ, Nomen Orbi, Nobis Exemplum, Uxori Liberisque Triste Sui Desiderium Reliqvit. Precare, Lector, qvod precari Alios Tibi Preceris, Hic Si Sies.

Paa Liigstenen over Sogne-Præsten ved St. Nicolai Kirke Mag. Jacob Nielsen, som døde Aar 1571:

Optimo Piissimoque Viro, Mag. Jacobo Nicolai F. Hujus Ecclesiæ Pastori Primario, Marito Charissimo, decemque Prolum Parenti Magdalena, Uxor Mæstissima, Memoriæ Posuit. Obiit IX Septembris Anno Domini CIↃDLXXI. Ætatis 47.

Paa et Steen-Monument over Hr. Menelaus Poulsen Nestved eller Menelaus Pauli, fød i Nestved i Siælland Aar 1585. Blev Capellan til St. Nicolai Kirke i Khvn. Aar 1610, blev Slots-Præst Aar 1617. Døde Aar 1626:

D. O. M. S. Reverendo ac Doctissimo Viro D. Menelao Pauli Nestvediensi, olim hujus Ecclesiæ Comministro, Mox Arcis Haff. Pastori. Marito S. ac VI Filiorum & IV Filiarum Parenti Desideratissimo. Pie in Jesu Christo VI Nonas Julii Anno MDCXXVI. Ætatis XLI.

Paa et Træe-Monument opsat over Niels Jensøn, fordum Klokker ved St. Nicolai Kirke, og hands Hustru Anne Eschilds-Daatter, sees hands Skilderie, og derunder læses denne Inscription:

Her er mit Legem i Søffnen sød,
Siugdom mon det ei røre,
Og rensis i Jorden aff al Nød,
Til Gud sin Røst lader høre
Med Basuns Liud i Himmelens Sky
Og kommer for Dom tillige
Alle Folk i hver Land og By,
De Fattige med de Rige.

En Klocker ieg vaar, som Du nu est,
Oc tiente hver Mand til Hænde
I denne Kircke, som ieg kunde best,
I 23 Aar til Ende.
Der ieg haffde leffvet i fulde Aar,
Det kand ieg sige med sande,
I et og tyve til visse det vaar,
Da kom ieg først til Haande
Denne Tienist udi god Loff,
En Kircke Tienner at være.
Oc strax ieg mig i Ecteskab gaff
At leffve i Tuct oc Ære,
Med en Danneqvinde Erlig og From,
ANNE var Hendis Naffn,
Med Hende ieg leffved i Verden om
Til Begge Voris Nytte oc Gaffn.
I Ecteskabs Staat vi leffde Baade
Alt saa for Mand oc Qvinde,
Som Gud gaff Os sin Aand oc Naade,
Som vi maa være bekiende.

Wi aflede sammen udi Guds Naffn
Thoe deilige Sønner smaa,
Deres Siele er ført i Abrahams Faffn,
Legemed til denne Vraa.
Der ieg haffde brugt Verdens Skick
Med hvad som hun mon freste,
I 44 Aar min Alder paagick,
Saa bleff Døden min Gieste.
Min Siel til Gud af Englerne ført,
Legemet til sorten Muld.
Der hviler hun og har udkiørt
Al Graad oc Syndsens Kuld.
Her hvilis mit Legem under en Steen
Med tvende Sønner mine,
Oc ANNA, min kiere Hustru Ven,
Som oc hviler Benene sine.
Gud lad os soffve oc haffve Roe
Vnder vort rette Eide,
Indtil vor Legem er kommen at boe
Med Sielen i Himrigs Glæde.

Han døde Aar 1583 den 29. Augusty. Hun døde Aar 1583 den 3. Augusty.

Over Professor og Doct. Theologiæ CHRISTIAN NOLD ved Universitætet, som døde Aar 1683:

Hic Beate Reviviscendi Promissa Exspectat CHRISTIANUS NOLDIUS, S. S. Theologiæ Doctor & Professor Publ. Primarius, qui Ortu Scanus exactos in Regia Hac Academia & plurimis Exteris inter Divinæ Humanæque Sapientiæ Studia solidos XX Annos post varia Scripta illustria in Lucem edita ad Professionem Theologicam in Regio Hoc Atheneo Vocatus Anno MDCLXXVI Spartam Sibi Traditam Vita integerrima Religiose Ornavit. Bis Magnificus Academiæ Rector. Tandem etiam MDCLXXXII ducta Lectissima Marita MARIA EILIGERS Maritus, Ubique Viri Boni, Cordati, Incorrupti, Mansveti,

inque Egenos Academiæ Cives Munifici Officio Functus Obiit Anno MDCLXXXIII d. 22. Augustj. Ætatis LVIII. Superstites Virtutem Ademptam Lugeant imitenturque.

Over denne berømte lærde Mand er at mærke, at han er født i Skaane Aar 1626, hvor hands Fader JACOB NOLD var Sogne-Præst i Høyby; han deponerede ved Kiøbenhavns Academie Aar 1644, blev Aar 1650 Rector ved den Latinske Skole i Landskrone, tog sin Afskeed derfra Aar 1654 for at reise udenlands og kom hiem Aar 1660, blev Hofmester hos Rigets Hofmester JOACHIM GERSDORFS Sønner. Aar 1664 blev han Professor Theologiæ ved Kiøbenhavns Universitæt; men efter to Aars Forløb mistede han sin Profession og faldt i Kongens Unaade, fordi han i sin udgivne Logica Recognita, som blev introduceret paa Communitætet blant Studenterne at bruges ved de daglige Disputations-Øvelser, havde anført pag. 176 nogle Satzer, som aldelis stridede imod den nylig oprettede Souverainitæts Regiærings-Form. I ti Aar levede han som Privatus, i hvilken Tid han udarbeidede sit bekiendte lærde Skrift: Concordantiæ Particularum Ebræo-Chaldaicarum Vet. Test., som blev trykt Aar 1679 in 4. og er overmaade høyt roost i Artis Erudit. Lips. Mense Junii Ao. 1687 pag. 310. Samme Skrift er siden oplagt og med Tillæg forbædret af Tympio og trykt i Jena Aar 1734. Efter en Kongelig Ordre af 18. May 1676 blev han af Kong Christian V restitueret igien som Professor Theologiæ ved Universitætet med disse Ord: „At Vi af sær Kongelig Naade allernaadigst haver bevilget og forundt &c., at Os Elskelige hæderlige og høylærde Mag. Christianus Noldius maa igien nyde Professionem Theologicam udi Universitætet, ligesom tilforn tilligemed al forrige Jure Academico, dog saaledes at han sin Sæde efter Doct. GEORG WITZLEBIUS bekommer og ey nogen Løn for samme sin Profession nyder, førend een af Theologiæ Professoribus afgaaer, eller noget andet efter sit Senium ledigt vorder". Om Profess. CHRIST. NOLD kand efterlæses ERASM. WINDINGII Acad. Havniens. og ALBERT BARTHOLIN cum Supplem. MOLLERI.

Af de Magistrats-Personer i Kiøbenhavn, som have levet for Souverainitæten, finder man Liigstene i Kirkegulvet liggende over Borgemester MICHAEL WIBE, død Aar 1624, over Borgemester paa Kristianshavn RASMUS RASMUSSEN, død 1. January 1656, over Raadmand ERICH CLEMMENSEN, død 12. Juny 1602, over Raadmand CLAUS JOHANSEN, død 13. July 1625 i sit Alders 24. Aar, over Raad-

mand Diderich Johansen Barsekiær, død den 5. July 1642, over Borgemester Find Nielsen, død Aar 1663.

Efter Stadens store Ildebrand, medens Vor Frue Kirke stod i Bygning, holdt Vor Frue Kirkes Meenighed deres Guds-Tieneste alternativement her i Nicolai Kirke i 9½ Aar fra den 14. Novembr. 1728 til 23. April 1738, i hvilken Tids Mellemrum alle forefaldne Bispe- og Præste-Vielser bleve af Biskoppen forrættede her udi Kirken. Om Søndagen blev af hver af disse to Meenigheder holdt Høymæsse-Prædiken alternatim, den ene Kirkes Sogne-Præst om Formiddagen og den anden Meenigheds Sogne-Præst om Eftermiddagen; om Tirsdagen holdt Kapellanerne Aftensangs-Prædikken.

St. Nicolai Kirke har tre Præster, nemlig en Sogne-Præst og tvende Kapellaner. Kongen kalder altid Sogne-Præsten; men Stadens Magistrat som Kirkens Patroner vocerer de tvende Kapellaner efter det dem af Kongen givne Jus Patronatus. Ved existerende Vacance af Capellaniet udvælger Magistraten 6 à 7 Candidater at prædikke paa Valg for dem i Kirken, hvorefter ved Pluralitatem Votorum i Raadstuen eligeres og voceres een af disse Valg-Prædikantere, hvis Vocation da underskrives af samtlige Magistrats-Personer og derefter af Kongen confirmeres. Den nederste Capellan ascenderer altid at blive øverste Capellan, naar Vacance forefalder. Ligeledes beskikker Magistraten ogsaa alle Kirkens Betientere, som ere: Organisten, en Klokker, en Over-Graver og en Under-Graver, som i forrige Tider blev kalden Pikkeren, fordi han ved at pikke med en Nøgel eller med Fingeren paa Kirkestolen gav Tegn for Chorets Disciple, saasnart Brudefolk vare komne i Kirke-Døren, at Sangen for dem skulle istæmmes og begyndes. Alle Præsterne, saa ogsaa alle Kirke-Betienterne have hver for sig frie Residenz og Huuse, hvilke vedligeholdes paa Kirkens Bekostning. Sogne-Præstens Residenz No. 182 er af Grundmuur opbygt Aar 1706 i da værende Sogne-Præstes, Profess. Christen Worms Tid, og kostede Kirken 18 Tusinde Rdr. og har Udkiørsel til Dybens-

Gade. Klokkerens Bolig No. 183, Organistens Huus No. 184, den nederste Kapellans Huus No. 185, alle disse 4 ligge jævnsides ved hinanden i Viingaardstræde lige over for Kirken eller ved den søndre Side af Kirken. Men den øverste Capellans Huus No. 30 ligger ved Kirkens nordre Side i Store Kirkestræde og har Værelser ud til Østergade. Denne Præstebolig er i de katholske Tider Aar 1511 given til S. Mauritii Alter i S. Nicolai Kirke at være en frie Residentia, som Præsten skal iboe, paa S. Nicolai Kirkegaard. I fordum Tid laae Kirkegaarden aaben paa alle Sider og gik lige til Huusene, men strax efter Pestens Tid blev Kirkegaarden med Stakkitværk indhegnet og afdeelt i Kirkegaard og Urtegaard, samt ziret med Kirke-Porter for Liigs Indbærelse. Dersom denne Kirke var ziret med en Brand-Muur omkring Kirkegaarden, da ville vist slig Prydelse give denne Kirke en skiøn Anseelse.

Aar 1741 fik St. Nicolai Kirke, som da var brøstfældig, en stor Hoved-Reparation ind- og udvendig, som kostede tyve Tusinde Rdr., ved hvilken Leilighed Altaret, Prædikkestolen, Orgelværket og Chorets høye Tralværk paa Billedhuggerværket blev med riig Forgyldning og smuk Maling ziret og udstafferet. Til Kirken hører Jordskyld af 64 Huusgrunde, hvilke Penge betales af Huus-Ejerne i to Terminer, nemlig Halvdelen deraf hver Paaske og hver Mikkels til Kirkeværgeren. Oprindelsen til saadan Jordskyld, som stedse hæfter paa visse Huusgrunde i Kiøbenhavn og ikke kand forgaae, hidrører sig fra ældgamle Tider, nemlig fra Kong Friderik den Førstes Regiærings-Tid i Aaret 1524, da høybemælte Konge tilligemed Raadet efter den katholske Biskop Lauge Urnes Begiæring confirmerede en Forhandling imellem Capitulet i Kiøbenhavn og samme Stads Magistrat, som bestod deri, at Mag. Knud Walchendorp, Diaconus udi Kiøbenhavn og Vor Frue Kirke-Værger, havde tilforn handlet med Kiøbenhavns Borgere, at alle de, som havde nogle Capituls-Grunde, skulle dem herefter beholde Arving efter Arving, paa det at de skulle

være Kirken og de geistlige desto villigere i at hielpe dem at imodstaae Lutheri Lærdom. Disse Capitulets Jorders Overdragelse skeedte med de Vilkaar, at Borgerne skulle derpaa til Stadens Opkomst bygge et Steenhuus ud til Gaden, eller et Huus af Bindingsværk, om deres Vilkaar var ikke at bygge af Steen, og at de af disse Grunde skulle aarlig give saadan Jordskyld, som 4 Mænd af Capitulet, 4 af Vicarier, 4 Raadmænd og 4 fornemme Borgere satte samme Grunde for udi rede Danske Penge at betale, Halvdelen til Paaske og Halvdelen til Michaëlis. Denne Oplysning om Jordskyld, som mange Huus-Ejere i Kiøbenhavn aarlig betale endnu, men viide ikke af hvad Aarsag, er her andført til deres Efterretning. (L. Holbergs Danmarks Histor. II Deel pag. 200).

St. Nicolai Kirke staaer under Magistratens Forsvar og haver sine beskikkede to Kirkeværger, hvis Regnskaber for Kirkens aarlige Indkomster og Udgift revideres af Stadens 32 Mænd og qvitteres af Magistraten. Fundatzer af adskillige Legata, skiænkede til Kirken og Kirkens Capellaner, findes anførte i H. Hoffmanns Samling af publique Stiftelser Tom. IX fra pag. 253 til 299.

De Gader, hvis Huuse og Gaarde ligge under St. Nicolai Kirkes Sogn, ere i en alphabetisk Orden følgende: 1. Gaden ved Academiet for Søe-Cadetterne, 2. Admiralgaden paa høyre Haand fra Kirken lige ned til Holmen, men paa venstre Haand ned til Dybens-Gade, 3. Amager-Torv paa høyre Haand fra Kiøbmager-Gade til Lille Hellig-Geist-Stræde og paa venstre Haand til Gaarden No. 52, som er den sidste, 4. Amalienborg-Plads eller Friderikstads Beboere, (som søge St. Nicolai Kirke, indtil den i Bygning staaende Friderichs Kirke bliver engang i Tidens Længde færdig og faaer sit eget Kirke-Sogn tilligemed Friderikstads District), 5. Anthoniestræde paa begge Sider, 6. Bagerens Gang i Viingaardstræde, 7. Boldhuus-Gade, 8. Ved Blaae Taarn, 9. Borregade paa høyre Haand fra Gothersgade, 10. Dronningens Bredgade, 11. Byens Huse ved Nyboder imellem Store Kongens Gade og Borregade, 12. Kristen bernikovstræde, 13. Diderik Badskers Gang imellem Regnegade og Grønnegade, 14. Dybens-Gade paa venstre Haand fra Admiral-Gade, 15. Fortunstræde, 16. Store Færgestræde, 17. Lille

Færgestræde, 18. Store Grønnegade, 19. Lille Grønnegade, 20. Gottersgade paa høyre Haand fra Kongens Nye Torv til Borregaden, og paa venstre Haand fra Kongens Nye Torv til Myntergade, 21. Halmstræde imellem Østergade og Lille Kongens Gade, 22. Store Helliggeiststræde paa venstre Haand fra Kiøbmager-Gade til Lille Helliggeiststræde, 23. Lille Helliggeiststræde paa venstre Haand fra Store Helliggeiststræde til Amager-Torv, 24. Ved Hvælvingen fra Fortunstræde til Lille Kongens Gade, 25. Ved Nyehavn paa begge Sider, 26. Høybroestræde, 27. Integade imellem Østergade og Lille Kongensgade, 28. Kalleboedene fra Stormgade til Blaae Taarn i Følge af Kong Christian den Femtes Forordning om Kalleboe Huuse og Pladsens Deeling imellem Nicolai og Frue Kirke af 3. January Aar 1685, 29. Kiøbmager-Gade paa høyre Haand fra Amager-Torv til Klaræboderne og paa venstre Haand fra Amager-Torv til Store Helliggeiststræde, 30. Klaræboderne paa høyre Haand fra Kiøbmagergade til Pilestræde, 31. Store Kirkestræde, 32. Lille Kirkestræde, 33. Store Kongens Gade lige ud til Toldboden, 34. Lille Kongens Gade, 35. Læderstræde paa høyre Haand fra Høybrostræde til Bag-Porten af ovenmældte Gaard, No. 52 paa Amager-Torv, som har Udkiørsel til denne Gade, dernæst paa venstre Haand fra Høybroestræde til Naboløs, 36. Kongens Nye Torv, 37. Malerens Gang i Viingaardstræde, 38. De Huuse ved Maltmøllen imellem Toldbodgade og Lille Strandstræde, 39. Gammel Mynt, 40. Myntergade fra Gottersgade paa venstre Haand til Klaræboderne, 41. Nellikegangen imellem Viingaardstræde og Dybens-Gade, 42. Pilestræde paa begge Sider, 43. Printzens Gade i Kalleboedene, 44. Prammands-Gangen i Lille Grønnegade, 45. Smedens Gang i Viingaardstræde, 46. Stormgade paa venstre Haand fra Kalleboe til Vestervold, 47. Store Strandstræde, 48. Lille Strandstræde, 49. Gammelstrand fra Holmens Kirke til Naboeløs, 50. Dronningens Tvergade begge Sider fra Borgegaden til Dronningens Bredgade, 51. Ulkegaden paa begge Sider fra Lille Kongensgade til Dybens-Gade, 52. Viingaardstræde lige ud til Kanalen, 53. Vægterens Gang i Viingaardstræde, 54. Østergade, 55. De Huuse paa venstre Haand lige for Vester Vold fra Stormgade til Printzens Gade.

Ved St. Nicolai Kirke have siden Reformationen været følgende Sogne-Præster:

1. Mag. Hans Tausan, fød Aar 1494 i Birkinde i Fyhn af Bønderfolk, gik først i Odense og siden i Aarhuus Latinske Skole, blev Munk i Antvorskov Kloster,

reiste udenlands, hvor han fik Smag paa Lutheri Lærdom. Efter sin Hiemkomst blev han efter Kong Friderik den Førstes Ordre af 28. Octobr. Aar 1526 som Kongens Capellan befalet at prædikke offentlig Evangelium i Wiborg i Jylland. Aar 1529 blev han kalden til at være den første lutherske Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1537 blev han Sogne-Præst i Roskilde og Lector Theologiæ i Skolen. Aar 1542 blev han Biskop i Riber Stift og ordineret den 30. April af Doct. Bugenhagen. Døde den XI Novembr. Aar 1561. Hands Skilderie sees her i Kirken opsat under Pulpitur-Vinduer. (See pag. 133.)

2. Mag. Christianus Morsianus, fød paa Morsø i Jylland. Han blev Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke Aar 1537. Man maa ikke confundere denne Mand med Mag. Christian Torkildi Morsianus, som var Professor Medic. ved Universitætet og Academiets Vice-Cantzler. Ikke heller med Mag. Christianus Martini Morsianus, som var Professor Dialectices ved Universitætet.

3. Mag. Lars Nielsen (Laurentius Nicolai), fød i Ribe, var Baccalaureus Theologiæ, døde Aar 1546.

4. Mag. Frantz Berg eller Bierrig, fød i Odense Aar 1500, var Aar 1533 Rector i Odense, derefter Rector i Wiborg Skole. Siden Præst i Ribe. Aar 1546 blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn; men Aar 1548 blev han Biskop i Opslo eller Aggershuus Stift, hvor han var Biskop i 43 Aar og døde Aar 1591 den 2. Novembr.

5. Mag. Johannes Pedersen Winstrup, blev Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke Aar 1548, døde i samme Embede Aar 1558. Hands Monument med Effigie sees her i Kirken opsat og er anført pag. 150. Han var Fader til Doct. Peder Winstrup, Biskop i Siælland.

6. Mag. Jacob Nielsen blev Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke Aar 1558 og døde i samme Embede Aar 1571 i sit Alders 47. Aar. Hands Epitaphium er anført pag. 155.

7. Mag. Andreas Jensen Mariager (som ogsaa kaldes Andreas Jani Marupius) blev Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke Aar 1571 og døde i samme Embede Aar 1582.

8. Mag. Albert Hansen (Albertsen), hvis Fader var Doct. Hans Albertsen, Biskop i Siælland, var først Rector ved Helsingørs Latinske Skole; Aar 1582 blev han Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Derefter blev han Hof-Prædikkant hos Kong Friderich den Anden og hos Kong Christian den Fierde. Aar 1591 blev han Biskop i Aarhuus Stift, hvor han døde Aar 1594. (See om ham Zwergs Siællandske Clericie).

9. Mag. Jens Giødesen (Janus Ægidii), fød i Ribe Aar 1550, var først Rector, men Aar 1583 blev han Hof-Prædikant hos Kong Friderich den Anden. Aar 1591 blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn; men Aar 1593 blev han Biskop i Aarhuus Stift. Døde Aar 1626.

10. Mag. Isaac Grønbeck, fød i Kiøge Aar 1564, hvor hands Fader var Sogne-Præst. Efter sin Hiemkomst fra udenlandske Universitæter blev han Aar 1593 Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke og ordineret den 16. Augusty derefter. Efter tre Aars Forløb blev han Aar 1596 Biskop over Trondhiems Stift og ordineret Trinitatis Søndag samme Aar. Døde Aar 1617 den 27. Juny. Om ham kand efterlæses E. Pontoppid. Annales Eccles. Dan. Tom. III pag. 524, 525.

11. Mag. Hans Knudsøn Veile eller Vellejus blev Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn Aar 1596. Derfra kalden til Biskop i Fyhn Aar 1606 og blev ordineret Aar 1607. Men Aar 1616 blev han paa Kiøbenhavns Slot dømt fra sit biskoppelige Embede formedelst Calvinsk Lærdom, hvorpaa han begav sig til Calvinske Meenigheder udi Frankerige og endelig døde til Franeker Aar 1629. (See herom Holbergs Danmarks Historie Tom. II pag. 809).

12. Mag. Ole Kock (Olaus Coccius), fød i Bergen i Norge. Fra Aar 1600 til Aar 1602 forestod han Domkirkens Sognekald i Bergen. Aar 1603 blev han Sogne-Præst til Lunde Domkirke i Skaane. Aar 1606 blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn, hvor han formedelst en Dispute med Professor Theologiæ Dr. Hans Poulsen Resen, siden Biskop udi Siælland, blev Aar 1613 suspenderet og Aar 1614 dømt fra sit Kald. Derefter reiste han til Stokholm. (See herom L. Holbergs Danmarks Historie Tom. II pag. 650 og 806, 807). Den hele Controvers læses fuldstændig i E. Pontoppidans Annales Eccles. Dan. Tom. III fra pag. 612 til 646.

13. Mag. Mads Jensen Middelfart, fød Aar 1579 i Middelfart i Fyhn, var Aar 1603 Rector i Svendborg. Aar 1604 blev han Sogne-Præst sammestæds. Derefter reiste han udenlands, og siden blev han Aar 1611 Sogne-Præst i Weile i Jylland. Aar 1613 blev han Sogne-Præst til Graabrødre Kirke i Odense. Aar 1614 blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1616 blev han Hof-Prædikant, og Aar 1620 blev han Biskop i Skaane, hvor han døde i Lund Aar 1638. See E. Pontoppid. Annales Eccles. Dan. Tom. III pag. 120, 121.

14. Mag. Andreas Christensen Arreboe, fød Aar 1587 i Ærrøeskiøbing paa Ærrøe, blev Aar 1610 Slotspræst til Frideriksborg Slot. Aar 1616 Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1617 blev han Biskop i Trondhiems Stift og ordinered i January Aar 1618, men blev formedelst et uordentlig Levnet removered

fra det biskoppelige Embede Aar 1621 og levede i privat Stand i 4 Aar. Dog blev han Aar 1625 Sogne-Præst til Wordingborg Meenighed i Siælland, hvor han døde Aar 1637 den 7. Marty. Han var i sin Levetid en ypperlig Poet, som bragte den Danske Poesie først i Anseelse. (PONTOPPID. Annal. Tom. III, pag. 200).

15. Mag. THOMAS COORTSØN WEGNER, fød i Skaane Aar 1594, blev Sogne-Præst i Callundborg i Siælland Aar 1615, men Aar 1618 Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn og Aar 1627 Biskop i Stavanger eller Christiansands Stift, hvor han døde Aar 1654 den 13. Decembr.

16. Mag. LAURITZ MORTE[N]SEN SCAVENIUS, fød Aar 1589 paa Skagen i Jylland. Efter fuldendt Udenlands-Reyse blev han ved sin Hiemkomst Lector Theologiæ og Sogne-Præst i Roskild. Aar 1627 blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1639 Professor Theologiæ ved Universitætet. Aar 1653 Biskop i Siælland. Døde Aar 1655.

17. Mag. JENS PEDERSEN SCHIELDERUP, fød i Norge Aar 1604 den 14. February. Først blev han Aar 1631 Rector i Lund Latinske Skole i Skaane. Aar 1636 blev han Sogne-Præst til Domkirken i Lund, og strax derpaa blev han Kong Christian den Fierdes Slotspræst. Aar 1639 den 9. Novembr. er han kalden til Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn og Aar 1649 til Biskop i Bergens Stift og ordineret St. Hans Dag i Vor Frue Kirke. Han døde Aar 1665.

18. Mag. HANS ENVOLDSEN BROCHMANN, fød Aar 1621 den 16. April i Kiøge. Da han var hiemkommen fra sin Udenlands-Reise, blev han Aar 1649 Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1660 resignerede han for sin svage Helbreds Skyld og blev strax derpaa den 5. April Professor Theologiæ Designatus, og i samme Aar blev han kalden til Biskop i Aarhuus Stift. Døde Aar 1664 den 3. Marty.

19. Mag. MICHAEL HENRICHSEN TISTORPH, fød Aar 1628 den 13. Septbr. i Odense, deponerede Aar 1648, blev Slotspræst i Kiøbenhavn Aar 1652 og Aar 1660 Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Døde Aar 1701 den 17. Febr. Om Monumentet over ham er mældt pag. 149 f.

20. Professor CHRISTEN WORM, fød Aar 1672 den 10. Juny i Kiøbenhavn, blev Aar 1694 Professor Philosophiæ Ordinar. og Theolog. Designatus. Ved sin Hiemkomst fra sine Udenlands-Reyser blev han Aar 1699 den 31. January adjungeret Mag. Michael Henrichsen Tistorf med Succession, og to Aar derefter virkeligen succederede som Sogne-Præst Aar 1701; men Aar 1707 den 4. January blev han Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke. Derefter blev han Aar 1711 den 5. January Biskop i Siællands Stift. Døde Aar 1737 den 9. Octobr.

21. Professor JACOB CHRISTENSEN LODBERG, fød Aar 1672 den 27. Septbr. i Roskild, hvor hands Fader da var Dom-Provst og Sogne-Præst. Aar 1695 blev han Professor Theologiæ & Philosophiæ Extraord. Aar 1699 blev han Lector Theologiæ i Aarhuus, Aar 1701 Stifts-Provst i Kristiania i Norge, derfra nedkalden Aar 1707 til Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn, Aar 1711 den 5. February Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke og Aar 1717 den 14. Decembr. Biskop i Fyhns Stift og ordineret den 30. January 1718. Døde Aar 1731 den 31. Decembr.

22. Mag. IVER BRINCK, fød Aar 1665 den 19. Novembr., blev Aar 1691 Dansk Præst ved den lutherske Meenighed i London i Engelland. Aar 1702 blev han Provst og Sogne-Præst ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn, og i dette sit Embede blev befalet at reise Aar 1709 med Kong Friderik den Fierde til Italien som Reyse-Præst og Confessionarius. Aar 1711 den 5. January blev han Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn, i hvilket Embede han døde den 25. Juny Aar 1728. (See meere om ham blant Sogne-Præster ved Holmens Kirke, No. 9.)

23. Mag. PEDER HUNDERUP var først Provst paa Regenzen og Communitætet. Aar 1720 blev han Capellan ved Trinitatis Kirke. Aar 1726 Sogne-Præst til Den Herre Zebaoths eller Garnisons Kirkens Danske Meenighed. Aar 1728 den 8. Octobr. blev han Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Døde Aar 1733.

24. Mag. NIELS DORPH, fød Aar 1681, blev personel Kapellan Aar 1707, derefter Feltpræst Aar 1709, siden Sogne-Præst til Wangs Præstegiæld Aar 1712 og Aar 1726 Provst over Hedemarken. Aar 1733 paa Kong Christian den Siettes Reyse i Norge blev han den 28. Augusty kalden til Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1736 blev han Stifts-Provst og Sogne-Præst til Vor Frue Kirke, Aar 1738 Biskop i Christianiæ Stift og ordineret i Vor Frue Kirke. Døde Aar 1758.

25. Mag. HANS MOSSIN er født Aar 1680 i Randers (hvor hands Fader Hr. Hans Dinessen Mossin var Sogne-Præst og Provst), blev Aar 1706 Sogne-Præst til Skulleløv og Selsøe Meenigheder i Horns Herred i Siælland, derefter Aar 1731 den 22. Juny Sogne-Præst til Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1736 den 28. April blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke; men efter to Aars Forløb blev han suspenderet og ved Dom removeret ab officio formedelst en Prædikken, han paa Dom. VIII p. Trin. holdt imod samme Kirkes to Catecheteres Adfærd, hvilke han havde nævnet ved Navn. Endelig efter to Aars Forløb blev han kalden til Sogne-Præst i Kiøge Aar 1740, i hvilket Embede han døde Aar 1755. See foran S. 57.

26. Hr. NICOLAI BRORSON, fød Aar 1690 den 23. July, blev Aar 1716 Sogne-Præst til Bedsted i Holsteen. Aar 1735 Slots-Præst i Frideriksborg og Sogne-Præst

i Hillerød. Aar 1738 den 5. April Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Døde Aar 1757 den 30. Marty.

27. Doct. Poul Mathias Bildsøe, fød i Lolland Aar 1710 den 15. Febr., blev først Aar 1730 Rector ved den Latinske Skole i Svendborg i Fyhn. Aar 1736 Sogne-Præst for Torkildstrup Meenighed paa Falster, Aar 1738 den 9. May Sogne-Præst ved Den Herre Zebaoths eller Garnisons Kirkens Danske Meenighed, Aar 1754 den 5. April Sogne-Præst ved Hellig-Geistes Kirke, Aar 1757 den 9. April Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, kom derfra til Provst og Sogne-Præst ved Holmens Kirke Aar 1759 og Aar 1764 kalden til Biskop i Aarhuus Stift, hvor han døde Aar 1777.

28. Hr. Hans Lemming, fød Aar 1707 udi January, var først residerende Kapellan i Nyborg i Fyhn, derefter Sogne-Præst for Udde- og Oppe-Sundby Meenigheder i Horns Herred i Siælland, derefter Aar 1752 Sogne-Præst til Vor Frelseres Kirke paa Kristianshavn, derfra kalden A. 1759 til Sogne-Præst ved St. Nikolai Kirke i Kiøbenhavn, hvor han døde den 23. Juny Aar 1788 i sit Alders 81. Aar 5 Maaneder. See tillige om ham i det XII Kapitel om Kristianshavn §. 1 ved Sogne-Præsterne ved Vor Frelseres Kirke No. 11.

29. Hr. Peder Hersleb Abildgaard, fød den 12. Decembr. 1727 paa Røraas i Trondhiems Stift, blev kalden til Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke i Roskilde Aar 1752, derfra Aar 1766 til nederst Kapellan ved Bremmerholms Kirke i Kiøbenhavn, men Aar 1773 i May Sogne-Præst til Vor Frelseres Kirke paa Kristianshavn, og Aar 1788 den 5. Septembr. kalden til Sogne-Præst ved St. Nikolai Kirke i Kiøbenhavn, hvor han holdt sin Indtrædelses-Prædiken Domin. XXII post Trinit. Vitløftigere kand efterlæses i den III Bogs XII Kap. §. 1.

§. 2.

Det konstige Trykværk ved St. Nicolai Kirke, indrættet Aar 1737 ved Enden af den søndre Kirkegaard og Hvælvingstræde, er værd at betragte formedelst sin mechaniske Architectur. Dette Trykværk er anordnet i den priselige Hensigt, fordi rundt omkring St. Nicolai Kirke ere mangfoldige Huuse saa tæt anbygte, at det var at befrygte, om nogen Ildebrand i samme Egn skulle paakomme, at det fornødne Vand formedelst Gadernes Snæverheds Skyld ei kunde bringes til Veie, hvorfore her er indrættet et dybt Bassin, som kand

mestendels holde fire Hundrede Tønder Vand, og hvortil Vandet formedelst Vand-Render bliver indladet. Fra dette Bassin bliver Vandet med Trykværkets Hielp ved en Anbringer, der er 800 Fod lang, ledet hen, hvor man vil have det, og i hvilken snæver Gade og hvor Vandet maatte giøres fornødent at bruges. Denne Anbringer, naar den bruges i sin fulde Længde, giver i hver Minut en Tønde Vand; men skruer man 200 Fod derfra, da giver den i hver Minut to Tønder, og tager man endnu 200 Fod derfra, saa giver den tre Tønder Vand i eet Minut. Men giør man den allene af to Hundrede Fods Længde, da giver den i hver Minut fire Tønder, saaledes at Sprøyterne stedse rigelig kand blive forsynede med Vand uden videre Tilførsel. Ved samme konstige Trykværks Hielp kand Vandet ogsaa tvinges op i Nicolai Taarn og give to Tønder Vand i een Minut. Udi Taarnet er altid et stort Vandkar til reede, for i Nødsfald at tage imod Vandet, og tillige er i Taarnet ogsaa to Sprøyter, som der ere altid til reede. En Tegning af samme konstige Trykværks Indretning findes i L. DE THURAHS Hafn. Hod. Tab. III, pag. 29.

§. 3.

ST. NICOLAI KIRKES FATTIGES SKOLE No. 219, beliggende i Hvelvingsstræde, er stiftet Aar 1706 af da værende Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, Professor Christen Worm. Skolens Huus er en smuk, stor, grundmuuret Bygning, kiøbt Aar 1775; thi tilforn havde vel Skolen ogsaa et grundmuret Huus No. 218; men samme blev ved Auction samme Aar bortsolgt for at faae et større og rummeligere. Udi denne Skole nyde 130 Børn, nemlig 70 Drenge og 60 Pigebørn, frie Underviisning i Læsning, Kristendoms-Kundskab, Skrivning og Reigning. Af Skolehuset svares alle Stadens Onera. Skoleholderen nyder aarlig Løn 100 Rdr. og for at lære Pige-Børnene at skrive 10 Rdr. Hørerens Løn, nu forbædret, er 70 Rdr. Læremoderens Løn, ligeledes forbædret, er 85 Rdr. De nyde alle frie Værelser til Beboelse

i Skolehuset, og desforuden forsynes de med Brænde, Lys &c. Af Skolens fattige Børn nyde 45, hver især, om Ugen et Syv-Skillings-Brød; tolv Drenge og Pigebørn nyde aarlig skikkelige Klæder, saa og 50 Drenge og Piger faae Strømper og Skoe. Skolens Midler ere 20.000 Rdr., hvilken Capital besørges af een af Magistrats-Personerne og Sogne-Præsten ved Kirken, af hvis Renter Skolens Lærere lønnes, Børnene klædes og alle Udgifter bestrides. Skolens Legata findes anførte i H. Hofmanns Samling af Gavebreve Tom. IX pag. 302 til 308.

§. 4.

Holmens Kirke, eller Bremerholms Kirke, er den siette af Stadens Sogne-Kirker, og af Bygning en stor, lyys, rummelig og anseelig Kors-Kirke. Dens Grund, hvorpaa den staaer bygt, er een af det gamle Kiøbenhavns Bastioner, som udelukte den Øe Bremerholm gandske fra Staden, førend de gamle, her værende Fortifications-Volde og Graver bleve Aar 1608 sløyfede ved Stadens Udvidelse paa denne Kant, hvilket kand sees af de gamle Tegninger af Stadens Situation, som forvares i Raadstue-Archivet. Det Navn Bremerholms Kirke har denne Kirke faaet, fordi de udenlandske Hanseatiske Kiøbmænd fra Bremen havde i fordum Tid deres Opholdsstæd, tilligemed deres Pakhuse og deres Handling eller Kiøbmands-Vahres Oplag paa den liden Øe, som efter dem blev kalden Bremerholm. (See tillige §. 8, som siden forekommer). Førend vi betragte Kirkens nu værende Bygning og Beskaffenhed, maa vi først efter vor vedtagne Orden gaae tilbage til de ældste Tider, for at viide Kirkens allerførste Andlæg og Stiftelse.

Efter at Kong Christian den Fierde (hvis store Lyst var at indrætte den Danske Marine og Søe-Etat paa det ordentligste) havde ladet opbygge Skipperboderne til sine Søe-Officerer og Søefolk, saa ville han ey heller lade dem fattes et Stæd til Guds-Tienestes Holdelse i Nærheden hos dem. Thi lod høybemældte Kong Christian den Fierde

den 16. Novembr. Aar 1617 det Huus paa Bremerholm (hvori blev holdet Maaltid for Maaneds-Tienere) indvie af den Siællandske Biskop Doct. HANS RESEN til at holde Prædikken og Guds-Tieneste udi indtil videre for Søe-Capitainer, Skippere, Styr- og Baadsmænd, saa og for alle andre, som paa Holmen og Flaaden havde at forrette, efter Hs. Kongl. Maj:ts Brev til Rigs-Admiral ALBERT SCHEEL og Biskop Dr. HANS RESEN af 7. Decembr. 1617; men to Aar derefter lod Kong Christian den Fierde den Bygning (beliggende lidt længere mod Østen), som var bygt Aar 1563 og havde været brugt til et stort Værkstæd for Holmens Anker-Smidde og derfor kaldtest den store Smedde, saa og været brugt til en Mynt og en Navigations-Skole, ja ogsaa efter nogles Meening været i de ældste Tider en Toldbod i den brede Havn og Strøm, omskifte og indrætte til en ordentlig Kirke. See E. PONTOPPIDANS Annales Eccles. Dan. III Theil pag. 706. Da den blev færdig, blev den høytideligen indviet den femtende Søndag efter Trinitatis eller den 5. Septembr. Aar 1619 af Doct. HANS POULSEN RESEN, Biskop over Siællands Stift. Dog har ikke den Prædikkestoel eller det Altar, som nu befindes staaende i Kirken, været paa den Tid der. Kirkens Bygning havde et Spir, som stod ved den østre Side. Da Kongen med Fornøyelse saae, at adskillige af Byens Indvaanere, ja ogsaa af hands Hof-Betientere søgte denne Kirke, og at den begyndte at blive for liden til at rumme det tilvoxende Antal af Tilhørere, lod Kongen denne Kirke giøre til en Kors-Kirke, og blev det Stykke af Bygningen, hvor nu er Holmens Kirkes Chor, færdig bygt Aar 1639. (See N. SLANGES Historie om Kong Christian den Fierde, pag. 98). Aar 1640 blev det Stykke fra det store Kirke-Portal til Gaden til det andet Portal ved Daaben imod Kirkegaarden opbygt, og Kirken blev ogsaa forsynet med Pulpiturer og Gallerier. Spiret, som tilforn stod ved den østre Side, blev sadt midt paa Korset over Kirken. Aar 1697 blev den Deel af Kirken, som endnu havde Steen-Tag, tækket med Kobber, hvortil gik 159 store Kobberplader. Ved et Kongeligt

Fundations-Brev, dateret Kiøbenhavn den 19. May Aar 1632, har Kong Christian den Fierde henlagt til Holmens Kirke alle sine Skibs- og Archelie-Folk, Capitainer, Skippere, Styrmænd, Bøsseskytter, Baadsmænd, Haandværksfolk og alle andre, som Bremerholm, Archeliet, Provianthuset, Bryggerhuset og Vognstalden ved Slottet betiente. Denne Fundatz findes trykt i H. HOFMANS Samlinger af Gavebreve Tom. X pag. 332. I den følgende Tid, da Husene i de saa kaldte Skipperboders adskillige smaa Gader bleve af Kongen bortsolgte til Byens Borgere (efter at Nye Boder vare andlagte og opbygte til Kongens Matroser), saa tilegnede St. Nicolai Kirkes Præster sig alle Borgerhuusene i Skipperboderne for at være deres Meenighed tilhørende. (See tillige forhen i dette Kapitel Lit. J). Men Kong Friderich den Tredie ved Rescript af 7. May 1660 befalede, at Skipperboderne, uden Hensigt til deres Beboere skulle sortere under Holmens Kirke, ligeledes de, som boe ved Holmens Revier. (See HOFMANS Samlinger af Fundationer og Gavebreve Tome X pag. 334). Efter at vi nu saaledes have seet Kirkens første Andlæg og Stiftelse, saa ville vi nu nøye betragte Kirkens nærværende Tilstand og Beskaffenhed og Mærkværdigheder.

BREMERHOLMS- eller HOLMENS KIRKE, som er SØE-ETATENS KIRKE og tillige den siette Sogne-Kirke i Staden, er af Bygning en Kors-Kirke, ziret med et Spir, staaende midt paa Kirken over Korset; Kirken er 82 Alen lang, 15 Alen høy til Gesimsen, men 26 Alen høy til Rygaasen. Kirkens Hoved-Portal eller Indgang er lige med Gaden ud til Størrestræde, forfærdiget af huggen Sandsteen. Allerøverst i Frontispicen ud til Gaden sees Kong Christian den Fierdes Navn i Chiffre med Krone over stærk forgyldt, derneden under sees Kirkens Sejerværk, opsat i Kong Christian den Siettes Regiærings-Tid og derfor prydet med Kong CHRISTIAN VI og Dronning SOPHIÆ MAGDALENES kronede Chiffre paa hver Ende af Skiven oven til. Neden under Uhr-Skiven staaer det Aars-Tal 1733. Men paa Muren imellem Pila-

rerne og Kirke-Lofts-Lugerne staaer det Aars-Tal 1641, som er det Aar, i hvilket Kirken fik Tilbygningen færdig og blev giort til en Kors-Kirke. Paa Frontispicen af Kirken ud til Slotspladsen (hvor Gammelstrands Canal beskyller Kirkens Chors Fundamenter) sees to ypperlige og konstige Skiver oven over hinanden, af hvilke den øverste er en UHR-SKIVE, som viiser Klokke-Timer; men den underste Skive (som er et overmaade rart og accurat Konst-Stykke, forfærdiget af den Danske Professor Christ. Longomontanus) er en VIND-SKIVE, som viiser meget nøye og accurat, hvad Slags Vind der blæser hver Dag, i hvor hastig end Vinden kand springe om fra et Hiørne til et andet. Denne VIND-SKIVE dirigeres ved en Fløystang med et Jern-Fløy paa, som staaer op af Kirke-Taget. Kirkens Spiir, som er af giennembrudt Arbeide og tækket med Kobber, er 29 Alen høyt over Kirken. Man seer udvendig paa Kirken siddende indmurede sex Kanon-Kugler, som der ere indskudte i Stadens Beleirings-Tid Aar 1658. Kirken er tilligemed Kirkegaarden ud til Gaden Aar 1704 indhegnet med en lang og høy Brandmuur, ziret ved Adskillige[s] Gaver med smukke Steen-Urner, Portaler saa og med en af Jern næt udarbeidet Kirkegaards-Port, hvorigiennem Indgangen for Kirkefolk falder hen til de andre Indgangs-Dørre til Kirken.

Indvendig er Kirken tilstrækkelig lyys formedelst de lange eller høye Kirke-Vinduer i Muren af 10 Alnes Høyde. Kong Christian den Fierde plejede ofte at besøge denne Kirke og prydede den baade indvendig og udvendig efter sin Tids gothiske Smag med smukke Ornamenter. Lige for Prædikkestolen er den Kongelige Kirkestoel andlagt paa Hiørnet af Pulpituret. Udi den sydvestlige Ende af Kirken, hvor nu Kirkens Chor er indrættet, var i fordum Tid en Mynt, og over Mynten udi andet Stokværk var en Navigations-Skole (See pag. 169). Choret er adskildt fra Kirken med et meget smukt Tralværk, ziret med 35 store Messing-Pillere, paa hvilke staaer indgravet de Kongelige Betienteres Navne, som have bekostet samme Pillere.

Det nu værende store og anseelige ALTAR er forfærdiget Aar 1661 og efter da brugelig gothisk Architectur udført og prydet med mangfoldigt, dog ziirligt Bildhugger-Arbeide. Efter alle Kiænderes Omdømme er dette Altar udarbeidet prægtig og kostbar og tillige giver Kirken en særdeles anseelig Zirat. Dette Altar og Alter-Tavlen med syv bibelske Historier er forarbeidet af Billedhugger Abel Schrøder i Nestved i Siælland, og i Henseende til Arbeidets Næthed og Fiinhed har neppe sin Lige i Danmark. Til dette Altar og Altar-Tavle at bekoste er givet Aar 1661 af Borgemester Jørgen Nielsen 75 Slettedaler; Aar 1663 af Kong Friderich den Tredie 171 Slettedaler 42 Skilling; Aar 1664 af Vice-Admiral Biørnsen 50 Slettedaler. Bag paa Altar-Tavlen er mahlet følgende Inscription at læse:

„Udi Christiani Quarti Tid Anno 1619 den 5. September er denne Stæd indviet til en Kirke af Doct. Hans Povelsøn Resen, Biskop i Siælland, effterat den tilforn havde været en Smidde udi den Nord-Ost Ende og kaldtest den store Smidde, som nu er paa Holmen, og udi den Sydvest Ende hafver været en Mynt, som nu Choret er. Oven paa samme Mynt var en Navigations-Skole. Udi samme Aar er Mester Niels Michelsen Aalborrig, fordum Sogne-Præst i Helsingborg, bleffven denne Kirkes første Præst og forbleff, indtil han for Alderdom resignerede, som var 1639. Døde 1645 og bleff det første Liig i denne Kirke begraffved. Anno 1639 kom M. Anders Andersen fra Varde i Jylland oc bleff denne Steds Sogne-Prest oc Provest over H. Kongl. Mayts. Skibs-Prester, til 1642 han bleff Bisp i Aalborg. Anno 1640 er denne Kongl. Kirke forvidet oc bleff til en Kors-Kirke oc med Pulpituer rundt om, saa oc med Stoler og Dønnicke-Værk beprydet. Anno 1642 kom M. Niels Christensen Spend fra Seby Kalled i Wendsyssel oc bleff iligemaader denne Steds Sogne-Prest og Provest. Anno 1646 er Captein Willom Ebensen oc Niels Olsen Deele-Skriffver paa Holmen bleffven denne Steds første Kirkeverger udi Friderici III Tid. Anno 1657 in Octobri er Gabriel Jacobsen for-

ordnet at være denne Kirkes Forstandere. Anno 1658 er dette Chor med Panellet oc detz Staffering beprydet. Anno 1661 er denne Alter-Tafle opsat. Anno 1662 er denne nye Prædikestoel opsat, oc til Hielp den at betale haffver Jacob Pedersen, Kong. Maj. Offver-Cammer-Tiener, giffvet 200 Rixdaler, saa oc Hans Hansen, Hendes Dronniglig May. høybetroede Forvalter offver Laaland oc Falster, giffved 200 Rixdlr. Anno 1664 Nyt-Aars-Dag døde Mester Niels Spend. Udi Hans Sted bleff M. Torkel Tuesen, som da var Sogne-Prest udi Helsingborg, fordret af Hans May. at være igien denne Steds Sogne-Prest og Provest, giorde sin første Prædiken her udi Kirken Dom. Esto mihi. Anno 1665 1. Novembr. Maaned bleff M. Torchell udvald at være Bisp udi Aalborg effter D. Anderses Død, bleff midlertid kaldet herfra oc til Hoff-Prædikant oc udi hans Sted bleff M. Hans Hansen Seidelinus, da øffverst Capellan udi Helsingør, af Høystbemelte Kongl. Majst. forordnet at være denne Steds Sogne-Prest oc Provest, giorde dereffter sin første Prædiken Nyt-Aars Dag 1666 her i Kirken. Herre Jesu giff, at alting maa skee Dig til Ære."

Hele Altaret, tilligemed Prædikestolen og Orgelværket, er forfærdiget af Egetræe, hvilke tilsammen havde i mange Aar bestandig haft Egetræets naturlige Farve; men Aar 1739 blev de mahlede og alle tre lige eens anstrøgne med brandguul Oliefarve (af samme Coleur, som man seer, at de Kongelige Danske Orlogs-Skibe paa Speilet og Gallionen ere anstrøgne med) uden mindste Forgyldning, hvilken harmoniske Malning giver Kirken en langt større Lustre, end man fraværende skulle forestille sig. Jernværket ved Knæefaldet om Altaret er giort af Nagelsmid Christen Sørensen paa Bremerholm og af ham med hands Hustrue givet dertil Aar 1678.

Til Altaret hører følgende VASA SACRA: Tvende store Sølv-Kander, en større og en mindre Viin-Kande. Den store Sølv-Kande vejer 290 1/4 Lod og holder 8 Potter; samme er Aar 1717 omgiort paa Kirkens Bekostning af en Sølv-Kande, som vejede 126 3/4 Lod, der

var givet af Karen Jep Andersens i Malmøe Aar 1662 og af en rund Sølv-Skaal med Laag paa, som vejede 135 Lod, hvilken Kongl. Majts. Skipperlaug havde givet Aar 1704. Paa denne store Sølv-Kande staaer nu denne Inscription: Anno 1717 er denne Altar-Kande effter Kirkens Høye Patrons Ordre Giort og Forfærdiget paa Kirkens Bekostning af en Sølv-Kande vog 126 3/4 Lod 12 Lødig, som Karen Sal. Jep. Andersens, fordum Borgerske udi Malmøe, havde foræret til Bremerholms Kirke Anno 1662 den 20. Juny, saa og af en rund Sølv-Skaal med Laag, vægtig 135 Lod, holdt 13 1/4 Lødig, given til Bremmerholms Kirke Anno 1704 af Forrige Kongel. Maj:ts Skipper-Laug. Paa Laaget stod skrevet: Kongel. Maj:ts Velkomst Anno 1638. Hvortil af Kirkens Middel er lagt 28 Lod Sølv. Veyer saa denne Kande 290 1/4 Lod og holder 8 Potter. – Paa den mindre Sølv-Kande, som holder 4 Potter og veyer 174 Lod, staaer disse Ord: Hans Svendsen 1694. Til Altaret er ligeledes tvende forgyldte Sølv-Kalke, nemlig: een større og en mindre Kalk. Den store Sølv-Kalk vejer 96 Lod. Den mindre Sølv-Kalk veyer 43 Lod, og paa den staaer følgende Inscription: Anno 1618 Nye-Aars Dag haver Anders Olsen Kongel. Maj:ts Renteskriver foræret denne Kalk og Disk til Holmens Kirke. Endeligen er og til Altaret tvende Kirke-Brød-Æsker. Den store Brød-Æske vejer 69 Lod og er given af Klokker Ole Leth Aar 1711. Paa samme Oblat-Æske læses denne Inscription:

Dit Altar til Zirat, Dit Navn til Tak og Ære,
Skal dette Brødhuus Dig, O! Jesu, skienket være.
Fra Oluf Leth, som er Dit Huuses Klokkere,
Og Bodil Bonnix. Til Dem Begge Naadig See. Anno 1711.

Den mindre Brød-Æske eller Sølv-Skrin til Kirkebrød vejer 28 Lod, er given den 19. Juny 1728 af en ubekiendt og var sat paa Altaret om Morgenen, førend Høymæsse-Tienesten begyndtes. I samme lidet Sølv-Skrin laae en Sæddel, hvorpaa var skreven, at det var givet til

Altaret til at giæmme Kirkebrød udi. See H. HOFMANNS Samling af Fundatzer og Gavebreve Tom. IX, pag. 332.

Til Altaret hører tvende smukke TAVLER, hvilke ikkuns bruges om Høytiderne allene at ombæres. Den ene af disse Kirkens Tavler er forfærdiget af Skildpade og Sølv. Paa den forreste Side er at see Kong Christian den Fierdes Portrait en Miniature med Sølv-Ramme, hvorpaa staaer disse Ord: Templi Fundator & Autor. Derunder sees et Skib med fulde Segl, hvorfra kastes Penge ud til een, som staaer paa Landet. Derunder læses disse Vers:

Holt! Skipper! Holt! Stryg Seilet ned,
Kast Anker ud for Borde,
Og Siig Os af Din Seilings-Meed,
I Fald Vi med Dig Torde.
For Præsten Jeg med Skib Nu Føer,
Hans Sold heri at Sanke
Af Dem, som Prædiken her høer,
Og See, hvad der vil Vanke.
Holt! Skipper, Holt! vi med Dig Vil,
Vi og Vor Andeel Reeder
For Guds Ord, som her Høres til
Af Dem, som for Os Beeder.
Far! Skipper! Far! I Jesu Navn,
Din Ladning ind at hente;
Far lykkeligen i din Havn
Med Capital og Rente.

Bag paa Tavlen er en Sølv-Plade, hvorpaa er udstukken en Afteigning af Kirken, tilligemed en Deel dertil gaaende og kiørende Kirke-Folk. Esaiæ LX, 8. Esaiæ II, 3. Den anden af disse Tavler er giort af Skildpade og Elfenbeen med Sølv-Plader, givet af CHRISTEN SØRENSEN, Nagelsmid paa Bremerholm, og Hustrue Aar 1679.

Udi Choret oppe under Hvælvingen sees adskillige Fahner og Standarter endnu hængendes fra fordum Tid af, da det var brugeligt

at ophænge under Kirkehvælvingen lige over Officerernes Grave de fientlige Fahner, som de i Krigs-Tider havde erobret fra Fienden i Actioner. Fra Choret er Indgang til det lange og meget herlige Lig-Kapell ved Kirken, hvorom siden forekommer fuldstændig Beskrivelse.

Prædikkestolen er meget stor og efter gothisk Maade ziirligt udført og med meget rart Billedhugger-Arbeide prydet. Omkring Prædikkestolen staaer de tie Apostler og 15 bibelske Historier meget næt udarbeidede. Oven over Prædikkestolen er en meget stor og viid Himmel eller Krone, altsammen forfærdiget af Egetræe, og havde i mangfoldige Aar sin naturlige Ege-Farve, men blev Aar 1739 anstrøgen med samme brandguule Oliefarve som Altaret og Orgelværket, uden mindste Forgyldnings-Zirater. Man har den gamle Tradition, at Prædikkestolen og Alteret er af en blind Mand giort og fuldført. Andre forsikkre, at begge Deele ere forfærdigede af en Norsk Bonde og alt Billedhugger-Arbeidet udskaaren med Tælleknive af ham. Dersom denne Tradition forholder sig saaledes i Sandhed, da maa det efter al Rimelighed forstaaes om den forrige Prædikkestoel og Altar-Tavle, som har staaet her i Kirken tilforn ved Kirkens første Andlæg og før dens Udvidelse ved Tilbygning til en Kors-Kirke; thi nu værende anseelige Prædikkestoel er, ligesaavel som Altaret efter forommældte anførte Inscription, forfærdiget Aar 1662 af Billedhugger Abel Schrøder i Nestved, da Jacob Pedersen, Kongens Over-Kammertiener, gav 200 Rdr. og Hans Hansen, Dronningens Forvalter over Laalland og Falster, gav 200 Rdr. til Hielp at betale dens Bekostning med. Aar 1686 fik nogle Hollandske Familier, som havde nedsat sig i Kiøbenhavn og vare af lutherske Religion, Tilladelse at holde i Hollandsk Sprog offentlig Guds-Tieneste hver Hellig-Dag Klokken tolv Slet i Holmens Kirke. Dette vedvarede i 16 Aar, fra Aar 1686 til Aar 1703, da samme Hollandske Meenighed forenedes med den Høytydske Meenighed, og siden holdt de sig til St. Petri Tydske

Kirke. I den Tids Mellemrum vare disse to Hollandske Præster, nemlig: først Mag. JACOB ANDERSEN HUMMER, som blev Aar 1686 Præst til den Hollandske Meenighed ved Holmens Kirke, men blev tillige Aar 1691 Hollandsk Præst til Maglebye Kirke paa Amager; Aar 1695 tog han Afskeed fra Holmens Kirke og forblev siden ved Maglebye allene. Efter ham kom Mag. LAURITZ THURA og Aar 1696 blev Præst ved den Hollandske Meenighed til Holmens Kirke indtil Aar 1703, da han blev Provst og Sogne-Præst til Vor Frue Kirke i Aarhuus. Siden blev han Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Domkirken sammestæds Aar 1706; men Aar 1713 blev han Biskop i Riber Stift. Efter Stadens store Ildebrand i October Aar 1728, medens de tvende afbrændte Kirker, nemlig Hellig-Geistes Kirke og St. Petri Tydske Kirke, bleve igien opbygte, holdt begge disse tvende Meenigheder deres Guds-Tieneste i Holmens Kirke. Hellig-Geistes Kirkes Meenighed forrettede her deres Guds-Tieneste indtil 23. Novembr. 1732, og St. Petri Kirkes Tydske Meenighed indtil Octobr. Maaneds Udgang 1731. I Følge et Kongeligt Reskript af 3. og 23. May 1760 skal Foprædiken i Holmens Kirke altid begyndes Klokken 6, som er een Time tiligere førend i de andre af Stadens Kirker, men paa de tre store Høytider og paa Confirmations-Søndagen Klokken 5. Da Kirken med nye Pulpiturer Aar 1752 og 1753 blev forsynet, var en nye Prøve-Prædikestoel opsat uden for den sædvanlige Prædikestoel. Næsten eet Aar omkring prædikkede Præsterne paa samme Interims-Prædikkestoel for at forsøge, om Tilhørerne overalt i Kirken bædre kunde see Præsten og høre Prædikken, men efter ommældte Tids Forløb blev denne Prøve-Prædikkestoel igien nedtagen, og man beholdt den sædvanlige Prædikkestoel uden Forandring.

ORGELVÆRKET er stort, skiønt og ziirligt, af behagelig Stemme, udvendig prydet med smukt Billedhuggerværk, altsammen af Egetræe forfærdiget. Aar 1737 blev dette Orgelværk gandske nye ombygt, da Etats-Raad GREGORIUS KLOUMANN gav til Orgelværkets Byg-

ning 300 Slettedaler, over hvis Frue, MARIA AGGER, som døde Aar 1749 in January, blev med stor Høytidelighed holden her i Kirken Liigprædiken af da værende Provst og Sogne-Præst, Consistorial-Raad M. MATHIAS HWIID om Eftermiddagen Klokken 3. Aar 1739 blev Orgelværket anstrøgen med samme Coleur Oliefarve, som Altaret og Prædikkestolen er anstrøgen med, uden mindste Forgyldning paa Ziraterne.

Alle Kirkens PULPITURER, hvilke af Ælde vare brøstfældige, bleve (een Side hvert Aar) nedbrudte og gandske af nye i de Aaringer 1752, 1753 og 1756 opbygte, udvidede og derefter alle med Perlefarve anstrøgne, saa og nye Kirke-Vinduer bekostede af Kirkens egne Midler, da Johan Hallensen var Kirkeværger. Ved denne store Hoved-Reparation bleve de mange Fahner, som i fientlige Tider vare Fienden i forefaldne Actioner fratagne og derefter ophængte under Kirkeloftet efter de Tiders Skik ligeover Officerernes Grave, gandske nedtagne, efterdi de vare til stor Hinder for dem, som sade i de øverste Rad Pulpiturer, i at kunde see Præsten paa Prædikkestolen.

Kirken er prydet med smukke LYSEKRONER, nemlig: MORTEN MICHELSENS LYSEKRONE, paa hvilken staaer denne Inscription: Morten Michelsen, Raadmand udi Kiøbenhaffn, med sin kiere Hustrue Kirstine Jens-Daatter haffver foræret denne Lysekrone Gud til Ære, Kircken til Prydelse Anno 1665. Neden under denne Lysekrone ligger hands Liigsteen; han var ogsaa Proviantskriver og døde Aar 1665, gammel 63 Aar.

Den store Lyse-Krone, kalden HANS HERMANSENS LYSEKRONE, hængende midt i Krydset af Kirken. Denne Lysekrone havde overmaade store og lange Arme, hvilke vare til stor Hinder for Tilhørerne, at de ikke i de nederste Pulpiturstole og i andre Stole paa Kirkegulvet kunde see Præsten paa Prædikestolen, hvorfore alle dens Lyse-Arme bleve aftagne, da Kirken med forhen ommældte nye og større ombygte Pulpiturer bleve forsynede. Paa samme Lysekrone stod

denne Inscription: Denne Ære-Skienck haffver Erlig og Welact Mand HANS HERMANDSEN med sin kiere Hustru Erlig og Gudfrøctig Qvinde MAREN HENRICHS-DAATTER skiencket oc bekostet Anno 1657 til Guds Ære, Holmens Kirke til Prydelse, oc hvo, som det forringer eller forandrer, skal svare det for Guds strenge Dom. Anno 1657.

Udi Skippergangen hænger GABRIEL JACOBSENS LYSEKRONE, paa hvilken læses denne Inscription: Anno 1659 Dette Herrens Huus til Beprydelse haffver Gabriel Jacobsen, da Kirkens Forstandere, med sin kiere Hustru Elen Peders Daatter foræret denne Crone med derhos Hundrede Rixdaler Capital, aff hvis Renter den aarligen skal reenholdis oc med Lysse forsørgis. Den vejer et Skippund $8^1/_2$ L℔ og har 10 store Arme.

Udi Capitains-Gangen hænger en Lysekrone, givet af VARDORT eller rættere VON DORT, som har været Søe-Capitain, med denne Inscription: Anno 1656 haffver NIELS OLSEN, da denne Kirckes Forstander, den Crone udi Hamborg til Kircken ladet giøre, der hans effterlatte Hustru ELISABETH WARDORT med Kircken giorde Rigtighed, er beslut den at tilgiffve, som LUDVIG LORENTZ, Kongl. Maj:ts Told- og Accis-Forvalter offver Seeland, lod bekoste at ophenge Aar 1662.

Udi Urtegaardsgangen hænger en Lysekrone uden Inscription given af KONG FRIDERICH DEN TREDIE.

En Lysekrone, given af KONGL. MAJ:TS SKIPPERLAUG Aar 1659 med denne Inscription: I Kong Friderik den Tredies Tid udi Kiøbenhaffns anden Beleiring, da Hr. Jochum Gerstorff, Dannemarkis Rigis Hofmester, var denne Kirckes Patron, haffver Kongl. Maysts Skipper-Laug effter Oldermands Jacob Povels og Bisidders Capitain Søffren Fielderups Samtykke foræret 500 Rixdaler til denne Crone. Past. Eccl. Mag. Niels Spent, Kirckeværge Gabriel Jacobsen. Anno 1659. Dette her ommældte Kongl. Majts. Skipperlaug har i ældgamle Tider været et Broderskab, indrættet ved Bremmerholm med Jule-Drik i deres Samqvem; men samme Broderskab eller Gildes-

Laug ophørte Tid efter anden af sig selv imod Udgangen af det forrige Aarhundred, men blev fuldkommen ophævet den 19. Augusty 1704 og dets Inventarium med øvrigt henlagt til Holmens Kirkes Indtægt.

En Lysekrone i Chors-Gangen, given af SAMUEL NIELSEN.

Nok en Lysekrone uden Inscription, hængende i Liig-Kapellet over Doct. PETER JESPERSENS Grav.

DØBE-FUNTEN, som staaer i et Indelukke, er af hviid Marmor med adskillige Zirater forarbeidet. Tilforn i de ældre Tider var Daaben lige over for paa den anden Side, oven over HANS HANSEN OSTENS og Hustrues ABELE CATHRINE VON DER VISCH deres Begravelse, som var indhegnet med Muur, Piller og Messing-Gitterværk. (Om deres smukke og kostbare Epitaphium forekommer siden Efterretning S. 200 f.). Her oven over var Daaben og Døbe-Funten, bekostet af hands Arvinger Aar 1688, og den første Døbe-Act sammestæds forrettet den 15. May 1688, hvilket sees af den Inscription, som paa den ene Side af bemældte Epitaphium læses med disse Ord: „Anno 1688 er dette Salig Hans Hansens og Abel Cathrines Begravelses-Stæd til den Hellige Daabes Forretning med deres Arvingers Minde og Tilladelse paa Kirkens Bekostning indrettet og udstafferet, samt nye Vinduer og Messing-Gitterværk uden fore, og er den første Daabs-Tieneste herudi forrettet den 15. May udi dette Aar ved Mester Gierdt Wincke, da Sogne-Præst og Provest her til Kirken". Forommældte Messing-Gitterværk blev siden forandret til et Indelukke af Steen. Paa dette Stæd er nu Daabens Funt ey længere staaende; thi samme Stæd er nu indrættet med Stole for dem, der bærer Børn. Men Daaben er nu hensat og indrættet lige over for paa den anden Side, og i Stæden for et Døbestæd, som tilforn var af Jern, blev giort eet af hviid Marmor. Døbefadet er af Sølv og vejer 190 Lod; derudi staaer midt i Bunden med ophævet Arbeide C:IV med Krone over. Samme Døbefad er given af høybemælte Konge.

Holmens Kirke har et meget herligt og langt BEGRAVELSES-

Capell, hvortil Indgangen er fra Kirkens Chor. Dette Liig-Capelle er gandske af nye opbygt til Kirken i Form af et muret Gallerie, og er opført paa et Fundament af hugne Steen i Gammelstrands Kanal, hvis Vand beskyller Fundamentet. Aar 1705 er dette Kapelle bygt, da den første Steen dertil blev lagt af Kirkens Patron, Hs. høye Excellence Hr. Ulrich Christian Gyldenløv, den 18. May 1705, da Hr. Christopher Ernst von Stöcken var Holmens Admiral, Mag. Iver Brinck Provst og Sogne-Præst ved Holmens Kirke, og Peder Wartberg, Vejermester ved Søe-Etaten, som drev Bygningsværket, og Jacob Andersen var Kirkeværger. Kapellet har i de lyse Hvælvinger 34 anseelige, aabne Begravelser, hvor adskillige Stands-Personer have udvalgt sig deres sidste Leye- og Hvilestæd. Oven til i dette lange Kapell seer man i den yderste Ende den store Danske sejerrige Søe-Helt General-Admiral Niels Juels prægtige Monument, hvilket ved allerførste Indtrædelse i Kapellet falder strax i Øynene, og er indhegnet med et næt udarbeidet Jernværk. Dette prægtige Juelske Marmor-Monument er stort og indtager ey allene den heele Breede af Kapellet, men endogsaa et got Stykke af begge Siderne deraf. Monumentet er af adskillig Slags Marmor forfærdiget, og i Midten sees denne store Søe-Heltes Bryst-Billede, giort af hviid Marmor i overnaturlig Størrelse. Under General-Admiral Niels Juels Billede staaer denne Danske Inscription, forfattet af Doct. Thomas Kingo, Biskop i Fyhns Stift:

Staae Vandrings-Mand, og Skue en Søe-Helt an i Steen,
Og est Du Selv ey Flint, da ær' Hans døde Been.
Thi det er Herr Niels Juel, hvis Marv og Been og Blod
Med fyrigt Hierte for sin Konges Ære stod,
Hvis Mandoms Drifter i saa mange Søe-Slag staaer,
Og giennem Hav og Luft og Land med Ære gaaer.
En Mand af gammel Dyd og Dansk Oprigtighed,
Af Ja og Ney, og Hvad man Got og Ærligt veed.
Hans Siæl den er hos Gud, Hans Been i denne Grav;
Hans Navn i Minde, mens der findes Vand i Hav.

Denne afdøde ulignelige Søe-Heltes otte Sejervindinger til Søes i otte Søe-Batailler eller blodige Søe-Slag sees her i otte store Marmor-Plader en bas Relief eller i liden Forhøyning, overmaade konstig udhugne og næt udarbeidede i Marmoren. Under hver af dem findes en historisk Forklaring, forfattet paa Vers af Dr. Biskop THOMAS KINGO.

1. Søe-Slaget ved RØESAND Aar 1659. Derunder læses disse Danske Vers:

Det var, Da Svenskens Magt all Kiøbenhavn omspændte,
Og Snublendes i Blod med Storm til Krigen rendte,
Da saae Kong Friderich den Tredie, at Juel
For Skud, Granater, Sværd og Ild ey gik i Skiul.
Søekantens Volde blev Ham den Tid anbetroede,
Mars og Neptunus var Ham Begge lige Gode;
Nu faldt Han ud og slog paa Fienden Digt til Lands;
Nu stod Han Stormen ud; Nu foer Han ud til Vands.
Blant Kongens Flode, hvor Han Skibet Svanen førte,
Og ved Røesand omkring med Sverrigs Søe-Hær kiørte,
Og ind til Wismar drev, Som Mænd de Danske stod.
Og blant Dem Hr. Niels Juel med meer end Løve-Mod.

2. Søe-Slaget ved Gulland den 1. Maj Aar 1676. Derunder læses disse Vers:

Hold Øster-Søe og bliv et ævigtvarigt Minde
For Kongens Vaaben, og kræv Gulland Selv til Vinde,
Hvor Kiæk og Brav og From Du Hr. Niels Juel fornam,
Den Tid Han beyled til det Amalonske Lam*).
De Kugler, som Han til din Fæstning oversendte,
Paa Lue-Vinger fløy at viise, hvor han brændte
Og blusse lidet for at faae din Kiærlighed;
Men der Du nægted' den, da blev Han Vild og Vred.
Og under Ild og Baal og Brag begyndt' at larme
Imod de Svenske, som med Hierte, Blod og Arme
Forfægte vilde Dig med Magt og Herre-Skiold.
Det Hialp dog ey, thi Juel han tog Dig dog med Vold.

*) Dette LAM er det Gullandske Vaaben.

3. Søe-Slaget ved Bornholm Aar 1676 den 7. May. Derunder læses disse Vers:

Der Juel da Seyer-Seyl for Gullands Fæstning hidsed,
Og dem i høyen Raa til Kongens Ære tridsed;
Strax Vinden ønskelig med Sejer-Palmen gik,
Til Han ved Borringholm et Anker-Stade fik.
Med næste Dag-Skiær fik Han udi Siun og Sigte
Den Svenske Skibs-Hær, fuld af Mænd, der lysted' at figte.
Igiennem hvilke Juel sig tvende gange slog,
Endskiønt de To for Een med Magt imod ham drog.
Paa begge Sider var der Manddom, Mod og Hierte,
Hver for sin Konge stod blant Lynild, Død og Smerte.
Dog vilde Gud, at Juel Søe-Kronen skulle faae
Og ind i Kiøge-Bugt med Priis og Ære gaae.

4. Søe-Slaget ved den Øe Øeland Aar 1676 den 1. Juny. Derunder læses disse Vers:

Du mindes, Øeland! vel, der Søen om Dig brændte,
Og Nordens Floder Du vel fra Hinanden kiendte,
Da Tromp og Juel, og Creutz og Ugla sammenbrød,
Som Himlens Torden-Ild kom ud af deres Skiød.
Da Skibet Kronen sprang med Creutz i Luft og Lue
Med meer end tusind Mand; Dog lod ey Ugla kue
sin Tapperhed, men bandt med Tromp frimodig an.
Juel stod da ærlig bie, som han var altid van;
Til Ugla saae sit Sværd, det store Skib at brænde,
og Fire Andre gaae Den Danske Flok til Hænde;
Da rømte Han udaf den blode-blandet Strand,
Og Juel han holdt sig her som en fuldkommen Mand.

5. Søe-Slaget paa Colberg-Rheed den 1. Juny Aar 1677. Derunder læses disse Vers:

Den Kiække Juel fik og her Siøblad digt i Knibe,
Der han med elleve Søe-prægtig' Orlogs-Skibe

Fra Gotthenborrig vil med Vindens yndest gaae
Igiennem Belt, hvor Juel med Ti ham paste paa.
Og undfik Hannem med Cartouer-fulde Skaale
Af Død og Dræbe-Ild; Men Siøblad stod at maale
Ham Skaalen fuld igien med Magt og al Forstand;
Men Juel bemestrer Ham dog i det stolte Vand.
Selv Siøblad med sit Skib, der Han brav havde fægtet,
Blev fangen, Fem dertil af Floden sig bemægted';
Hr. Juel og bragte dem ind i Monarchens Havn,
Til Hans Søe-Vaabens Roes, Sig Selv til ævigt Navn.

6. Søe-Slaget ved Kiøge-Bugt den 1. July Aar 1677. Derunder læses disse Vers:

Een Maaned løb kun hen fra Siøblad han blev tagen,
Før Horn, en Søe-Guds Helt, af Juel blev ogsaa slagen
I Kiøge-Bugt, enddog Han hæftig slog igien,
Som Hoved-Admiral og Sverrigs fuldtroe Ven.
Juel paa tre Skibe blev forpligtet til at stige,
Gud styrket Hannem for Monarchen og Hands Rige,
Saa lyned' Hand med Ild og Torden-Kuglers Tvang,
At Femten Skibe Horn forlored' af sin Rang.
Tre Tusind Fanger med tolv Hundred' Død' og Qvæste,
Tre Hundred' Danske blev kun Død' og lemmelæste;
Ja uden Skiibs-Forliis Juel dette Søe-Slag vandt;
Guds Finger til hans Roes Selv Seyer-Krandsen bandt.

7. Søe-Slaget ved den Øe Rygen den 7. September Aar 1678. Derunder læses disse Vers:

Den Seyerrige Juel endnu med Floden seyler,
Og til flux meer Triumph Han for Monarchen beyler.
Den Fientlig' Flode Han dog ey i Sigte faaer,
Den var fast reddeløs og bødte sine Saar.
Til Rygen midlertid paa Ordre (ved Guds Øye,
Som saae hands Sinds Compass og redelige Møye)

Han vender Kaasen, hvor der under Ild og Damp
Blev Landgang giort med en saa brav og blodig Kamp.
De Danske ved Guds Haand og Juels dødfulde Torden
Behiertede gik løs, slog Fienden til Uorden
Og Flugt, saa Rygen da til Hænde Kongen gik,
Og Juel sin Palme der med Held og Ære fik.

8. Søe-Slaget ved Calmar-Sund den 9. July Aar 1679. Derunder læses disse Vers:

Som Løven, der er vakt og vred sit Rov opsøger,
Saa Juel hands Løve-Mod Heroisk Dyd forøger,
Hand Sverrigs Flode seer og ønsker hiertelig,
At Den engang endnu i Fægt vil give sig.
Men alle Seyl og Roer, og al hands Omhue ikke
Kand bringe den til Stand, Den vil ey meer i Strikke;
Men gik ad Calmar-Sund. Dog efterlod en Lax*),
Som blev erobret og gik Juel til Hænde strax.
Til Gulland gik Hand da, Fem Fiendtlig' Skib' indhændte,
Hvoraf Han Nøgelen, et prægtigt Skib, opbrændte;
Saa lukte Gud i Laas den blodig Krig og Strid,
Hvori sig Juel har giort berømt til ævig Tid.

THOMAS KINGO.

Denne berømte, tappre Søe-Helt, General-Admiral-Lieutenant NIELS JUEL er død Aar 1697 den 8. April i hands Alders 68. Aar og hviler her i en prægtig Liigkiste, paa hvilken læses følgende Danske Inscription:

Her hviler den af Byrd og Blod, samt af alle Dyders Fuldkommenhed Høyædle og Velbaarne, nu Salige Herre, HR. NIELS JUEL, til Taasinge, Eriksholm og Totterupholm, Kongelige Majestets til Danmark og Norge etc. Geheime-Raad og General-Admiral-Lieutenant, fød i Christiania i Norge Anno 1629 den 8. May af Høyædle og Vel-

*) Et Svensk Orlogs-Skib, kaldet LAXEN.

baarne ERICH JUEL til Hundsbeck, Dannemarckis Riges Raad og Landsdommer i Jylland, og Frue SOPHIA SEHESTED til Høye-Riis. Denne Sal. Herre haver af sin Ungdom været begavet med Alt det, som kaldes Priseligt, hvorfore Han og er brugt i de værdigste Tienester og har deri opnaaet stor Ære og Navnkundighed i mange lykkelige Søe-Slag, som en tapper og ypperlig Søe-Helt, havde stor Naade hos sin Konge, elsket af sit Fæderneland, sine effterlatte Børn og Venner. En forstandig, gavnlig og brav Mand, From mod Alle, som ved Døden er berøvet Anno 1697, da han havde levet hos os i 67 Aar 11 Maaneder. Hans berømmelige Dyder og Navn er hos Effterkommerne uforgiængelig, thi hvem saa lever, døer salig. Den 8. April.

Udi denne de JUELERS Begravelse staaer tre af Kobber forgylte Liigkister uden nogen Inscription. En sort Marmor-Kiste, hvori hviler Hr. GREGERS JUEL til Eriksholm etc., Ridder, General-Lieutenant, som døde Aar 1731. En hviid Marmor-Kiste, hvori ligger hands Frue WIBECKE JUEL, som var en Datter af General-Admiral-Lieutenant Niels Juel, døde Aar 1736. En Sandsteens-Kiste med Major NIELS JUEL, døde Aar 1740. En Kobber-Kiste, hvori hviler Etats-Raad KNUD JUEL, paa hvilken læses denne Inscription:

Stat Læser og lad din Fod hvile, den Stund Dit Øye løber over disse Linier. Her udkræver vores forkrænkelige Natur sin uimodsigelige Rættighed af Hr. KNUD JUEL til Taasing, Kongl. Majests. til Danmark og Norge &c. Estats-Raad og Amtmand over Kiøbenhavns Ampt. Fød af den giæveste Adel i Riget, indfød som de beste Christne i Verden, opfød iblant de allerædelste og ypperste i Landet. Hans Fader var den Høyædle og Velbaarne Sal. Herre, i ald Verdens Minde høytpriseligste General-Admiral-Lieutenant Hr. Niels Juel. Moderen den Høyædle og Velbaarne Frue Margarete Ulfeld. Af hvilken høyadelig Stamme han udspirede A. 1665 den 30. Septbr. og udi sit gandske Livs Fremgang viiste sig det høyadelige Blods og fuldkomneste Dyders rætte Arving. For sin Gud i en uforfalsket Gud-

frygtighed. For sin Konge udi underdanigst Trofasthed. For sine Venner i usvigelig Huldhed og mod Alle i en ugemeen Fromhed og Belevenhed. Forenede sig udi et kiærligt Ægteskab Aar 1695 den 18. Febr. med den Høyædle og Velbaarne Frue ELISABETH VON KNUTH. Men Ach! alt for snart opløst igien den 10. January 1709. Da den Gud-kiære Siæl omskifftede Jorden for Himmelen, effterladende sig 5 Sønner og 5 Døttre og hos Alle sin høy fortiente Dyds og Æres uforglemmeligste Jhukommelse.

Gudsfrygt, Retfærdighed, Fornufft og freidigt Hierte,
Var ikke mægtig til at hindre Dødens Smerte,
Thi kunde Dyden kun for Døden bøde af,
Da var ey Hr. Knud Juel nedlagt i denne Grav.

I den anden Ende af dette Liig-Capelle sees ved Indgangen paa høyre Haand et ziirligt Monument af Marmor, som er opsat over Geheime-Raad NIELS BENZON, hvor man paa den polerede, sorte Marmor seer med forgyldte Bogstaver indhuggen følgende Latinske Inscription:

Hic situs est Illustrissimus & Excellentissimus Heros, Nunc in Cælo Beatus NICOLAUS BENZON, Dominus in Waar, Aastrup, Giedesdahl, Aggersvold, Mørckegaard, Biørnekiær, Eqves Auratus Ordinis Dannebrog., S. R. Maj. Dan. & Norv. Consiliarius Intimus, Status, Justitiæ, Cancellariæ, Generalis Fisci Procurator & Vice-Præses in Commercii Collegio, qui post varias in Exteris Peregrinationes, in Patria ad supremum Dignitatis Fastigium evectus & multis magnisque Muneribus Functus in Omnibus se fidum Regis Consiliarium & maximi Momenti Negotiis prudenter & dextre expediundis parem ostendit, Deo charus, Regi Dilectus, Patriæ Salutaris, Felix utroque Conjugio, primo cum Nobilissima Virgine [ELISA] SCAVENIA, in qvo decem Liberorum Pater factus est, secundo cum Illustrissima Domina ANNA DE MEULENGRACHT, qvæ Prolis expers, sed Virtutum Ferax, nunc Viduata in-

comparabili Marito, qvi tamen Posteritati semper intererit, cum Orbi superstites reliqverit Filios tres, paternæ Gloriæ & Heroici Spiritus Hæredes, nimirum Virum Illustrem & Generosum PETRUM BENZON, Dominum in Waar, Kyeg, Giedesdahl & Tryggevelde, S. R. Maj. Consiliar. Justitiæ, Virum Illustr. & Generos. LAURENTIUM BENZON, Dominum in Hagestedgaard & Sereniss. Reginæ ab Officiis Aulicis. Virum Illustr. & Generos. JACOBUM BENZON in Aggersvold, Mørckegaard & Biørnekiær, S. R. Maj. a Mensa & Cubiculo. Natus est Alburgi in Majo Anno MDCXLVI. Pie mortuus Hafniæ d. XIV Januar. MDCCVIII. Animam Deo, Corpus huic Marmori, Famam Æternitati mandavit.

I dette Liig-Capelle ligger ogsaa begraven den i hele Norden saavelsom i heele Europa af Navn og Rygte udødelige Søe-Helt, Vice-Admiral PEDER TORDENSCHIOLD, som i Kong Friderich den Fierdes Regiærings-Tid i hands sidste Krig var en Skræk for Landets Fiender, hvor han kom, saa og udførte de fleeste af sine meget vovelige Foretagender med saadan en Lykke, som satte hver Mand i den allerstørste Forundring og opvakte ham mange Misundere. Derfor var hands Dødsfald ved Duell desto meere beklagelig, da han efter Fredens Slutning blev paa sin udenlands Reyse i Hannover den 12. Novembr. Aar 1720 i en Duell omkommen. Over ham er følgende Gravskrift forfattet af Baron LUDVIG HOLBERG. Libr. 1. Epigrammat.

Conditur Hac Urna Borealis Gloria Ponti,
Danorum Plausus, Deliciæque breves.
Ferrea, qvem Lachesis raptum florentibus Annis,
Dum numerat Palmas, credidit esse Senem.
Lusibus exponens Vitam Terraque Marique,
Tandem Lusoris tollitur ipse Dolo.

Den Danske Poet THØGER REENBERG har over Vice-Admiral PEDER TORDENSCHIOLDS Dødsfald forfattet følgende Gravskrift:

Den, som ey Lodd, ey Krud, ey Bomber, ey Canoner
Har kundet lægge ned i Krig for tvende Croner,
I Fred nedfældes af en Spiller, kaldet Staal,
Som mordisk staal og skar Ham af Hands Levnets Maal.
Tænk ikke Morder! at Du har i dette Stykke
Indlagt Dig Ære; Nej! O! Nej! Thi din Ulykke
Vel vaagner dog engang. Der findes vel den Ven,
som hævner Tordenschiolds Honneur og Blod igien*).
Hr. Tordenschiold, en Helt, end efter Døden lever,
Hands Dyd og Tapperhed omkring all Verden svever;
Priisværdig skal Hans Navn og Minde staae i Hu,
Naar Staal i Verden skal passere for Filou.

Paa Epitaphium over Doctor Peder Jespersøn, Kongl. Confessionarius og Hof-Prædikant, som døde Aar 1714, læses følgende Danske Inscription:

Herunder hviler, hvad ey allerede hviler i Abrahams Skiød af den Høyædle og Høyærværdige, nu Salige Mand, Doct. Peter Jespersøn, fordum tvende Kongers Confessionarius og Hoff-Prædikant, fød 1647 den 9. Novembr. paa Helgeland i Norge, oplært først inden sine høyfornemme Forældres Døre, siden i Trundhiems Skole og derfra 1665 sendt til dette Kongelige Universitet, hvor saavelsom paa fremmede Academier han dygtig giorde sig til de høye Embeder, Gud siden betroede ham. Hans Forældres Villie kaldede ham hiem 1672 til Steenstrup og Lunde Meenigheder i Fyens Stifft, hvilke han, samt Lunde Herreds Provstie, forestod indtil 1688, da han her i Slotz-Kirken i Høystsaligst Ihukommelse Kong Christian den Femtes Nærværelse med saadan Fynd og Sødhed talte Guds krafftige Ord, at Gud, der førte hans Tunge, opfyldede hans Hierte, gav sin Salvede i Sinde at beskikke ham til Confessionarium og Hoff-Prædikant.

*) Poetens Spaadom blev opfyldt, da bemælte Staal blev ihielstukken af en Dansk. Vice-Admiral Peder Tordenschiolds Liv og Levnet er udgiven af Caspar Peter Rothe, trykt Wiborg Aar 1776 i 3 Bind i 8vo.

Samme magtpaaliggende Embede han i 26 Aar prydede med et helligt Levnet og himmelsk Lærdom. Saa opbyggelig som han var i sin Guds Huus, saa herlig fantest han i sit eget. Thi i 36 Aars Ægteskab med den Velædle og Velbiurdige Frue, Frue Bodil Friis Sal. Poul Boësøns, Raad- og Handels-Mands i Svenborg Efterladte, var det hans Lyst at elske og ære Hende som en god Mand, at forsyne hendes Børn og Børne-Børn som en from Fader, af hvilke han antog Jomfru Bolette Hiort som sit eget Barn og beskikkede hende til sin egen Arving. Den Sal. Mand skinnede stedse som et himlisk Lius. I Verden var hand et Lius, i det han med at lyse for Andre fortærede sig selv, thi effter nogle Dages Svaghed gik han did, da han den 3. Novembr. 1714 døde, hvor han ved daglig Andagt plejede at gaae, mens han levede. Hans høystsørgende Frue venter at hvile i en fælles Grav hos ham, som hun er forsikkret at nyde fælles Salighed med ham. Til saa uskatteerlig en Mands Minde har Hun ladet denne Steen opsætte, forvisset, at Hans rare Gudsfrygt, søde Veltalenhed, bekiendte Nidkiærhed og Bestandighed i hans Ærlighed skal blive i varig Ihukommelse.

Samme Epitaphium er Aar 1757 bleven udvidet, da Mag. Peder Hersleb, Biskop over Siællands Stift, hands Liig blev nedsat i samme Begravelse og derefter opsat følgende Inscription:

Til en herlig Opstandelse hviler herunder det forkrænkelige Legeme af fordum Høyædle og Høyærværdige Herre, Hr. Peder Hersleb, Biskop over Siællands Stifft. En hæderlig Fødsel 1689 den 25. Marty og en vel anvendt Ungdom aabnede ham Døren til Herrens Viingaard. Han gik ind 1714 som Felt-Præst ved Armeen. Derefter 1748 til Gunderslev Meenighed i Falster. Men Guds Forsyn havde en større Høst at sende ham til. Kong Friderich den Fierde tog ham samme Aar til Frideriksborg som Slots-Præst og 1725 til Kiøbenhavn som Slots-Prædikant. Hans rare Flid og Fortieneste kronedes af Kong Christian den Siette, som satte ham paa Bispestolen 1730 i

Aggershuus og 1737 i Siællands Stifft. Under det Biskoppelige Embede har han af tvende Kongelige Salvinger den eene bistaaet, den anden forrettet. Indviet elleve Biskopper, 50 Provster, 421 Præster, 17 Kirker. Som Tilsynsmand for Kirker, Skoler, Hospitaler, Enke-Kasser og andre Stifftelser forglemmes aldrig hans utrættede, men med megen Frugt belønnede Nidkiærhed. Et 38 Aars kiærlige Ægteskab fra 1719 med høyædle og Velbaarne Frue BOLETTE HIORT, velsignedes med 10 Børn, af hvilke to Sønner og fire Døttre med den sørgende Moder begræder en elskværdig Faders Tab. Gudsfrygt og Lærdom, Veltalenhed i Ord og Skriffter, Forsigtighed og Retsindighed i Ord og Embede, Hurtighed i Forretninger, Oprigtighed i Omgang giorde en saa fuldkommen Biskop hos tre store Konger yndet og afholden, hos tvende Rigers Geistlige elsket og æret, hos hver Mand i Landet høyt agtet. Døden, som er Alles Ende, nedbrød denne saa dyrebar en Siæls Bolig 1757 den 4. April. Hans Alder var 68 Aar 10 Dage.

Paa en Steen, indsat i Muren, staaer denne Inscription:

Efter Hans Kongl. Mayts Allernaadigst til mig PETER RABEN, som Holmens Kirkes Forsvar, ergangne Befaling, dateret Frideriksberg den 7. August 1724, er næst paafølgende 17. August. fra det Kongl. Slots Capell nedkommen tvende smaa Liig, der udi denne Begravelse ere nedsatte og ey maa aabnes.

Paa det smukke KLOUMANSKE Marmor-Monument i Kapellet læses denne Inscription:

Dette Monument haver Høyædle og Velbyrdige Hr. GREGORIUS KLOUMAND, Kongl. May:ts Etats-Raad, Bryggerhuus-Forvalter paa det Kongl. Bryggerhuus, Banco-Commissaire ved den octroyerede Kiøbenhavnske Banque samt Directeur ved det Asiatiske og Vestindiske Compagnie i Kiøbenhavn, tilligemed hans høyelskeligste Hustrue Frue MARIA AGER, med hvilken han blev samlet i et kiærligt Ægteskab den 2. January 1711 og avlede 3 Sønner og 4 Døttre,

ladet bekoste og til en Amindelse opsætte her i Holmens Capel, hvor de begge ere nedsatte. Han blev fød den 30. Novembr. Aar 1678 og døde den 13. Septbr. 1752. Hun blev fød den 9. January Aar 1676, døde den 3. January 1749. Job XIX, 25, 26, 27.

Paa en sort Steen med forgyldte Bogstaver, indsat i Muren:

Hr. JOHAN FRAVEN, Hs. Kongl. Maj:ts forrige Hof-Confessionarius, som var født i Trundhiem udi Norge den 31. May Ao. 1688 og døde her i Kiøbenhavn den 20. Decembr. 1736. Hands afsiælede Legeme, som den 24. næsteffter her under blev nedsat, hviler til en glædelig Opstandelse med alle Guds Børn.

Paa et hviid og sort Marmor-Monument over de to Cabinets-Secreterer ANDREAS LUDERS og PETER LUDERS:

Her hviler i een Grav to Brødre af eet Liv, de to Olie-Børn hos Landets Regentere (Zach. 4, 14), De Velædle og Velbiurdige Herrer, ANDREAS LUDERS, som døde paa Fredensborg Slot den 1. Septembr. 1727 i hans Alders 53 Aar og 6 Maaneder, da han havde tient flittig og fornøjelig Hs. Kongl. Majt. Kong Friderich den Fierde som Cabinets-Secreterer i 29 Aar. Og PETER LUDERS, som døde i Kiøbenhavn den 28. Decembr. 1730 i hans Alders 51 Aar og 3 Maaneder, og var med Troskab og Flid Hendes Majts. Dronning Lovises Cabinett-Secreterer i 23 Aar. De levede gudelig Her; De lever glædelig Hisset. Til pligtigst Æreminde opsat af Deres Brøder-Børn Diderich og Hans Luders.

Paa et Marmor-Monument over Søe-Carts-Directeur JENS SØRENSEN:

Herunder hviler Deres Kongl. Maj:ts forordnede Søe-Carts-Directeur JENS SØRENSEN, fød i Sølvitzborg in Decembr. 1646. Hans Fader Søren Jensen, Raadmand, fød i Rønne paa Borringholm. Jens Sørensen kommen i Ægteskab med sin dydige Hustrue Bente Anders Dotter Rogge den 6. Febr. 1674 og levede sammen i et kristeligt Egteskab 34 Aar, hafft sammen 9 Børn. Hendes Fader

Anders Olufsen Rogge, Borgemester i Christianstad. Ao. 1677 af Krigens Ruin flyttede Jens Sørensen fra Christianstad her til Kiøbenhavn, her boende ... Aar og som han fra Ao. 1688 af til Søes haver fahret og negotieret, da imidlertid ved enhver tilkommende Sted med Flid observeret Orternes rette Situation og Vandenes Dybheder til forrige Søe-Cartes Fauters Forbædrelse, og Ao. 1689 Deres Kongl. Majts. over Dannemark og Norge, samt Provintzier og Lande allernaadigste Forsyn, til alle Søefahrendes og algemeen Beste, udi deres Søefart og Seylads for de usigelige mange skadelige Grunde sig at kunde tage vare, derom Allernaadigst hannem beordret og udskikket til Søes at omfare omflødte Lande, Holme, Grunde, maale Vandenes Dybheder, over alt lodde, med Kongens Skibe, Fahrtøy, Schalupper, Instrumenter og Kongl. skrifftlig Ordre til al nødvendig Befordring, samt Kongens Søefolk og alle Ting paa Kongens Bekostning seyled, krydset, loddet, afpeilet, Danske og Svenske Skibs-Havner, overalt med stor hazard flittig besøgt, inqvireret og al mærkværdig Situation paa sin rette Stæd betegnet, udi alle Ting saaledes til Deres Majts. allerunderdanigst indleveret. Han døde Ao. 1723 i sit Alders 77. Aar. Gud unde ham etc.

Udi Choret paa det Epitaphium over Raadmand Morten Mickelsen, Kongl. Proviants-Forvalter, som døde Aar 1665, læses følgende Latinske Inscription, forfattet af Professor Christian Lodberg, siden Biskop i Ribe:

Ad Cives Haunienses, qui Exseqvias eunt Viro Amplissimo, Prudentia & Probitate ad Antiqvitatis Æmulationem Spectatissimo Dno. Martino Tunio Michaelis F. Regiæ Metropoleos Senatori ad VI Calend. Mart. Anno CIↃIↃCLXV. Eheu Hafnia! Si Viventem cognovisti, qvem nunc Defunctum effers, Cur in Exseqvias non universa ruis? Nempe ignoras, quantum perdidisti, Priscorum Miratrix, Tui incuriosa, quæ dum foris qværitas, quod mireris, Domi habes, qvod obstupescas. Martinus est Michaelis Filius, dignus Se-

nator, Integritatis Consiliarius, Adeo integer, Sanctusque Mente & Animo, Ut non aliunde ipsa innocentia Consilium peteret, Vir prorsus Singularis Omnibus, sed Paucis Notus. Superant enim in Eo, quæ omnes adverterent, Multa quoque, quæ non nisi sedulo introspicientibus & Bonis paterent. Christiana Pietate, innoxia in Regem Fide & candida quadam ac plane inusitata in omnes Benevolentia maxime innotuit; Qvibus Virtutibus vel ipsa invidia Judice adeo excelluit, Ut Pares agnosceres Paucos, Superiorem Neminem. Illud vero rarissimum Accipe. Fuit utriusque Fortunæ Victor ad Stuporem indomitus, ut qvem nec blanda extulit, nec abjecit irata, Vidimus Gratia, Opibus, Honoribus, inter sui Ordinis Homines satis Florentem. Nec habuit Patria unqvam qvicqvam modestius, indignata vinci Fortuna, qva Parte in Animos Hominum Maxime valere solet, Versis Armis aliter Virum aggreditur, Domesticis Malis, Morbis, Ægritudinibus indignissime sed lente exhaurit. Indefessam Fortitudinem obstupuisses, ut huic illustri de Fortuna Triumpho præsens interfuisse vel in medio Luctu gaudeam. Plura exspectas, ut referam? Non Defectu, sed Copia Laboro. Christianum fuisse Cogita, Sed qvalem prisca habuit Religio, Dum Artem nondum fecerat. Talem Finge & Martinum Nostrum imaginaberis, Non Ficta sed Vera ac Simplici Caritate Christianum. De cætero Pauca Habe: Natus in Jutia, malignantis Ævi Fætus Dissimillimus, Pessimi Optimus, Et vel Parentibus Melior, qvos non tam Opibus, qvam antiqva Virtute & Fide Clarissimos acceperat. Horum sub Oculis sancte educatus doctusque post deposita in Patria Rudimenta, ut ab Educatione recentia, ita futuri Martini Præsagia, Mox in Siallandia Perillustri Dno. D. Friderico Reetz, Viro Optimo Non Citius Notus qvam Acceptus, plusqvam sexenni Ministerio adeo se Probavit, ut tota deinde Vita non Alium Heros ille haberet Cariorem. Habuit enim Martinus Noster Hoc Singulare, Ut qvo interius cognosceretur, hoc amaretur altius. Veræ Virtutis indicium, qvæ afficit semper, nunqvam satiat. Inde

Uxorem ducit Tricenarius. Qvam si non accepisset, certe reddidisset Sui Similem h. e. Optimam. Alterutrum Noris, Ambos Noris; Adeo Nihil unqvam fuit his Conjugibus æqvius Comparatum. Tum Coagii Civis & mox festinatis Honoribus Pauperum Procurator, Senator, Et si diutius substitisset, congessisset in Eum, Qvicqvid Honorum habebat grata Civitas. Qvæ nunqvam publice Mæstior, qvam cum Tantum Civem Virumque Hauniam amplius non Fruitura misit; Sed non potuit intra parvum Municipium Latere Tanta Virtus, Publico Bono Nata. Certe non Fefellit Optimum & Maximum Regem & Patrem Patriæ Christianum Qvartum, ut nec Majorem Melioremque Successorem Filium Fridericum Tertium. Gratam Utrique Operam XV Annis Annonæ Regiæ Procurator præstitit & præstitisset porro, si per Valetudinem Licuisset. Nec enim deerat vel Gratia Regis vel toties probata Fides & Industria. Deerant Vires, qvæ jam Receptui canere svadebant. Inde Demissus & Beneficiis Auctus, Cum qviescere qvamvis Æger non posset Vir Publicis Negotiis Assvetus. Tandem Hauniæ in Senatum Cooptatus est Senator, Qvo meliorem Civitas nunqvam Habuit. Interea Domi qvoqve & Sibi Felix, Ex Fæcunda Conjuge sexdecim Liberorum Parens, Qvorum superstites novem nativa Bonitate adeo Patrem probant, Ut Talem Genitorem tam dignæ Soboli non invideas. Ita Domi Forisque Probatus, Deo Bonisque Omnibus eximie Carus. Inter Diuturnam Valetudinem Nactus Annum Climactericum qvanqvam Sollicitante Suorum Planctu Lætus Animam Cælo Reddidit Ipsis Idibus Febru. Suis Bonisque Omnibus Luctu & ingenti Desiderio Relicto. O! Haunia, Censum Age non Opum, sed Virtutum. Et Me præstite qvos cum hoc Viro compares Paucos invenies. Vale & Luge. Mærens deproperavi.

Chr. Lodb.

Udi Choret ved Altar-Foden under en hviid Marmor-Steen hviler den berømte lærde Conference-Raad Friderich Rostgaard. Paa denne Steen læses følgende Inscription, (sigtende til visse Fatalitæ-

ter), hvilken Han Selv for Hands Død har ladet indhugge med disse Ord:

Sub. Pario. Recubat. Fridericus. Marmore. Rostgaard. Qui. Vario. in Sortis. Dramate. Fortis. Erat. Sæpe. Deus. Læsus. Sed. Rex. Et. Patria. Nunqvam. Livor. id. Et. Civis. Dicere. Qvisque. Potest. Natus. 1671. Augusti 30. Vet. Styli. Obiit. 1745. April. 26. St. Novi.

Denne Latinske Inscription har den Salig Mand paa Danske Vers selv saaledes oversat:

Under hviden Marmor-Steen
Hviler Fridrich Rostgaards Been.
Han mod alskens Kors og Skiæbne
Vidste Hiertet at bevæbne.
Offte brød Han mod sin Gud,
Aldrig dog mod Kongens Bud.
Eller Fødeland og Næste.
Spørg kun Avind og de Beste.

Fød 1671. Augusti 30. Gammel Stiil. Død 1745. April 26. Nye Stiil.

Conradina. Uxor. Quæ. Revenfeldia. Dicta. In. Tumulo. Et. Cælo. Vult. Socia. Esse. Viri. Nata 1687. Julii 9. Vet. St. Obiit 17[70 October 22] St. Novi.

Frue Conradina Revenfeldt vil med sin Ægte-Ven,
I Graven følge ned til Roe og op til Himmelen.

Fød 1687 [9.] July Gl. Stiil. Død 17[70 22. October] Ny Stiil.

Funeribus. Binis. Claudetur. Crypta. Receptis. Ossaque. Fas. Nulli. Deinde. Movere. Loco. Om Randen paa Liigstenen staaer disse sidste Elegiaca med disse Danske Ord:

Naar Mand har Tvende Liig bragt under denne Steen,
Da lukkes Graven og ey flyttes Deres Been.

Paa et Steen-Monument over Jacob Madsen, Borgemester paa Christianshavn, sees hands Skilderie og Vaaben, læses denne Inscription:

Her neden for hviler Erlig, Wiiss oc Welfornemme Mand JACOB MADTZSØN, fordum Borgemester i Christianshaffn, som den 21. May Anno 1653 udi Herren hensoff i hans Alders 57. Aar. Til hvis Ære oc kierlige Ihukommelse hans effterlatte kiere Hustrue Erlig, Dyderig oc Gudfrøctige Qvinde KAREN EILERS-DAATTER, som den ... Anno 1674 udi hendes Alders 83 ved Døden afgik, med samt Arffvinger haffver ladet dette Epitaphium opsette oc bekostet.

Dette er det HOPPISKE BEGRAVELSE, hvori ligger begraven IVER HOPPE, Vice-Admiral og Admiralitæts-Raad, døde Aar 1693. Hr. PETER HOPPE, Ridder, General-Admiral-Lieutenant, ældste Admiral, Deputered i Admiralitæts- og Søe-Commissariats-Collegio, som døde Aar 1776 den 26. Octobr.

Over Frue Etats-Raadinde ELISABETH HOPPE, fød HOLST, har hendes siden efter bortdøde Mand Conference-Raad HOPPE, ladet forfærdige og opsætte i Choret paa den høyre Side af Alteret et meget smukt Epitaphium, hvilket forestiller en Pyramide Sepulcralis, hvorpaa findes følgende Latinske Inscription indhuggen, hvis Bogstaver ere forgyldte:

Hac in Urna Conduntur Cineres Dominæ ELISABETHÆ HOLST Natæ D. X. Julii MDCCXL. Nuptæ D. III Decembr. MDCCLXVI PETRO HOPPE, S. R. M. a Consil. Stat. & in Summo Tribunali Assessori. Pia! Prudens! Provida! Lillium inter Suas, Heliotropium Marito Suo, Tabitha Domi, Exemplum Matribus Reliqvit Et Reipublicæ, qvam bene etiam Foras ageretur, modo Foris Omnia Salva. Amore Dei Accensa Conjugalem ita Fovit, ut, quas Flammas ille dederat, His Pulchrius illa arserit. Donec superne Monita Salvatori Suo & Brabeutæ Tædas Devota Submiserit Die VI Februarii Anni MDCCLXXIII Ætatis XXXIII. E Dulcissimo Sexennii Matrimonio III Relictis Liberis. Dilectissimæ Conjugi & Desideratissimæ Hæc Posuit Et Æternitati Hoc Monumentum Sacrum esse Voluit Semianimis Dolorum Superstes P. HOPPE.

Gandske oven paa Pyramiden, som er af sort Marmor, sees det adskilte Ægte-Pars Vaabener af hviid Italiensk Marmor og paa begge nederste Ender af Pyramiden ere opstilte et Par ligedannede brændende Begravelses-Lamper. Paa Fodstykket bestaaende af hvid Norsk Marmor ere anbragte to siddende Figurer af halv ophøjet Arbeide, giort af hvid Italiensk Marmor, som forestille AMOR DEI og AMOR CONJUGALIS, hvilke i en sorrigfuld Positur støtte sig paa Buen af den i Midten af Pyramiden indrættede Hvælving og med en væmodig Mine synes ligesom at fremsige disse paa det over dem værende Gesimse indhugne Ord: Optima Hæc Nostra, Heu! Qvod immortalis Non Esset. For Resten sees i Hvælvingen en friestaaende Urne af Norsk blaae Marmor, paa hvilken læses: Qvantum! Monumentets Høyde er 5 1/4 Alen.

Udi Choret ved Siden af det Hoppiske Monument sees det KAASISKE Epitaphium over Frue SOPHIA ELISABETH KAAS, paa hvilket læses denne Danske Inscription:

Viisdommens Bogs IV Kap. 9. Vers. Et ubesmittet Levnet er den rætte Alderdom. Saa høy en Alder, end og i Ungdoms Aar opnaaede Hun, som ey naaede den Alder, Hun af Alle agtedes værdig til. Den Høyædle og Velbaarne, nu Salige Frue SOPHIA ELISABETH CHARISIUS, hvis jordiske Deel her neden under giemmes. Kommen til Verden den 25. January 1743, hiemfaren til Himmelen den 9. Septembr. 1769. En Dydig Ægtemage for Hr. Commandeur-Capitain FRIDERICH CHRISTIAN KAAS, en Dyrebar Moder til 3 effterlevende Døttre; Een Ziir for sit Kiøn og Slægt. Iklædt de hellige Qvinders Prydelse i Livet. Overklædt med Helgenes himmelske Bolig i Døden. Hendes Hukommelse skal være i Velsignelse og Hendes Arv blive herlig i de Rætfærdiges Opstandelse.

Paa et Epitaphium over Mag. NIELS CHRISTENSEN SPEND, Provst og Sogne-Præst ved Holmens Kirke, død Aar 1664, sees Christus paa Korset, hvorunder staaer Christi Moder MARIA og Discipelen JOHANNES. Deroven over læses denne Inscription:

Effigiem Christi, qvem Cernis, semper Honora;
Non tamen Effigiem, sed qvem designat, adora.

Og neden under Korset er en Afdeeling med Provst SPENDS Familie-Skilderie. Derunder igien staaer disse Ord: Epitaphium D. Mag. Nicolai Spenderi, Pastoris & Præpositi hujus Loci vigilantissimi ab Anno 1642 ad Annum 1664.

I Choret er et Epitaphium med et Familie-Stykke over HANS NUHMSEN, Kongelig Betienter ved Skibs-Holmen, død Aar 1652, og Hustrue INGER MARGRETHE, Biskop Medelfarts Daatter af Lund, død Aar 1648, tilligemed deres Børn: Hr. CORFITZ NUHMSEN, Major af Artilleriet, død Aar 1701. Hr. MATTHIAS NUHMSEN til Saltøe, Ridder, Geheime-Raad og Deputered i General-Land-Etatens Commissariat, død Aar 1731 og hands Søn Hr. MATTHIAS NUHMSEN, Ridder og General-Lieutenant, døde Aar 1756.

Paa en Træ-Tavle over Over-Compagnie-Mester paa Bremerholm ARENT TINGNAGEL, som døde Aar 1665:

Hir ruhet der Edler vnd Manhaffte Her ARENT TINGNAGEL, geboren in der Stadt Gauda Anno 1619, entsprossen vom Geslechte auss Oberyssel. Erstlich bey denen General-Staten über Dero Mechtige Flote, so Anno 1659 Dem Reiche Dennemarch zur Hülffe Treu gewesener Commissarius, nochmals von Dero zu Dennemarch, Norwegen Königl. Majst. genedigsten Begehren noch zum Wolbestalten Ober-Campagnie-Meister auff Bremerholm angenomen, worbey er bis an seinen Tode verblieben, welcher war den 16. February Anno 1665 in Kopenhagen.

Et Familie-Stykke af en extraordinair Maling, indfattet i en Steen-Ramme, men uden Inscription.

Et Epitaphium som et Familie-Stykke over Vice-Admiral JØRGEN BIØRNSEN paa Bremerholm, død Aar 1683.

Et kostbar Marmor-Epitaphium, men over hvem det er opsat, vides ikke.

Et lidet Epitaphium, fæstet paa Pulpitur-Stolene, over Raadmand Thomas Zimmer, som døde Aar 1755.

Et Epitaphium over Peder Møller, Klokker ved Holmens Kirke, død Aar 1746.

Et Epitaphium af Træe med Skilderie over Gabriel Jacobsen Kyng, Skibsskriver i 23 Aar, Spisemester paa Bremerholm i 32 Aar. Imidlertid var han Qvæsthuus-Forstander i 10 Aar og Kirkens Forstander i 27 Aar. Døde Aar 1684, gammel 81 Aar; og over hands Hustrue Ellen Peders Datter, døde 1676 i sit 71 Aar. Inscriptionen er denne:

Anno 1658 haffver Gabriel Jacobsen, da denne Kirkes Forstander, Kirken til en liden Zirat, Sig og Sine Hensoffvede i Herren til en Christelig Ihukommelse, ladet denne hos hengende Lysekrone, samt Vindeltrappe med andet denne Lejestæds tilhørende forfærdige og bekoste.

Et Epitaphium over Commandeur og Equipage-Mester Pieter Pietersen med denne Inscription:

Der Edle, Ehrenveste und Gross-Mandhaffte Pieter Pietersen Kierteminde, Dero zu Dennemarck, Norwegen Königl. Maj. Commandeur zur See und Eqvipagie Meister auff Bremerholm, gestorben 17. April 1665.

Et Epitaphium over Hans Hansen Osten, Inspecteur og Proviantskriver ved Kiøbenhavns Slot. Dette kostbare Epitaphium er dels af Marmor, dels af Steen forfærdiget, og paa samme læses denne Danske Inscription:

Herunder hviler den Ædle og Høyagtbare Salige Mand Hans Hansen Osten, fordum Hans Kongelige Majestets og Hendes Kongelige Majestets Enke-Dronningens, over Laalands og Falsters Amt højbetroede Inspecteur, saa og velforordnede Proviantskriver her for Kiøbenhavns Slot, barnfød udi Holsteen Anno 1617 den 25. Marty. Døde her i Kiøbenhavn 1672 den 3. April, hans Alders 55 Aar og

8 Dage. Med hans hiertelskende Hustrue, den Ædle, Dydige og Gudelskende Matrone ABELE CATHRINA VON DER WISCH, barnfød udi Holsteen Anno 1627 den 19. April, døde 1676 den 1. Januarii. Med hvilken han levede et yndeligt Ægteskab udi 17 Aar 3 Maaneder. Gud forlene Dennem en glædelig Opstandelse paa Jesu Aabenbarelses Dag.

Den øvrige Inscription, som ved den anden Side af dette Epitaphium er tilsat, da Døbefunten Aar 1688 er bleven her indrættet, er allerede forhen pag. 180 andført. Nu er Daaben ey længere her paa dette Stæd, men forflyttet herfra, som ligeledes forhen er mældt. Endnu er ogsaa at mærke, at bemælte ABELE CATHRINE VON DER WISCH har stiftet i Kiøbenhavn det Hospital, som efter hendes Navn kaldes ABEL CATHRINES BODER eller HOSPITAL, beliggende i Tvergaden. Læs herom den II Bogs det XI Kap. §. 5.

Inscriptioner over ældgamle, udenlandske Adels-Personer:

Hier innen lieget und ruhet sanfft in Gott weiland der hochedel geboren, Gestrenge und Wolmandhaffte HENDRICH BREHMER, Dero zu Dennemarch, Norwegen, Köngl. May. General-Major zu Pferde, so aus den uhralten adelichen Geslechte der BREHMER und von der THEKEN entsprossen und nach dem er bey wehrender Schwedischer Belagerung der Stadt Copenhagen in einem Aussfal den 3. Septembr. 1658 durch einen Schus tödtlich verwundet worden ist, davon den 5. ejusdem in wahrer Erkentniss Jesu Christi Selig entschaffen seines Alters 23 Jahr.

Hier lieget und ruhet in Gott des Durchleuchtig hochgebornen Fürsten und Herren, Herrn Johan Friderichen, Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg, Secretarius FRIDERICUS CASTIGLIONEUS, ist zu Milano aus dem fürnehmen Alten Geslecht der Castiglionen Anno 1633 gebohren und am vierten April Anni 1660 in Copenhagen im Herren Selich verschieden seines Alters im 27. Jahr.

Derunder hviler den Erlig og Welbyrd. Mand NICOLAVS GVNTELBERG,

som var Hans Kongl. Maytt. Konning Friderich den III Welbestalter Bygnings-Herre offver Danmarckis Rige baade udi Civile og militariske Architectur, fød udi Jydland Aar 1626 den 27. Augusti.

Den SPADE, som Præsterne ved Holmens Kirke bruger til Jords Paakastelse ved Liigbegiængelse, er beslaget med Sølv paa Skaftet og har denne Inscription: Anno 1670 den 20. Octobr. haver Gabriel Jacobssen givet mig til Bremerholms Kirke. 1. Corinth. XV, 44. Her bliver saaet et Naturligt Legeme og skal opstaae et Aandeligt. Esaiæ XXVI, 19. Herre! Dine Døde skulle leve og igien opstaae med Legemet.

Til Holmens Kirke har tilforn været Aar 1619 indrættet en ASSISTENTZ-KIRKEGAARD paa det Stæd, hvor nu Holmens Kanal, Komædie-Huset og Giethuset er andlagt. Men den blev ødelagt, og i dens Stæd blev Aar 1654 indviet en nye Kirkegaard ved den i Bygning staaende Annæ Rotundæ Kirke, som blev kalden ST. ANNÆ KIRKEGAARD. Da samme efter faae Aars Forløb blev nedbrudt og ødelagt, saa blev SKIBS-KIRKEGAARD uden for Øster-Port indviet den 10. Augusty Aar 1666 for Kongens Matroser og Søefolk. Efter Kongelig Ordre Aar 1701 blev sammestæds opbygt et lidet Kapelle med Prædikkestoel, hvori ofte blev holden Liigprædikken, naar det blev begiært, over de Døde, som her bleve begravne. Men efter Pestens Tid blev Liigprædikken Tid efter anden gandske aflagt, saa at Kapellet ei længere til slig gudelig Brug blev anvendt, men forfaldt, hvorudover det Aar 1754 blev gandske nedbrudt. Og nu er der allene et Huus.

Holmens Kirke har tre PRÆSTER, nemlig: Sogne-Præsten, som altid er tillige Provst ved Søe-Etaten og Garnisonen, dernæst tvende Kapellaner. Alle disse tre Præster kaldes og beskikkes af Kongen. Sogne-Præsten har aarlig af Kongens Cassa til Løn 500 Rdr., og hver af Kapellanerne har aarlig 200 Rdr. efter Reglementet af 24. Juny Aar 1685; thi tilforn fik de bemælte Indkomster betalt i Korn og feede Vahre fra Proviantgaarden. Hvorledes Indkomsterne deeles imellem

Sogne-Præsten og begge Kapellanerne, derom er et Kongelig confirmeret Reglement af 25. Septembr. 1706. For den anden eller nederste Kapellan ombæres under Prædiken hver Søndag og hellig Dag en Tavle, saa at samme Tavle gaaer sidst til Høymæsse, men først til Aftensang, undtagen de tre Høytids-Dage efter Kongelig Reskript af 3. July 1722. Alle Kirkens tre Præster have hver for sig deres egen frie Præste-Bolig, som ere kiøbte Aar 1692. Sogne-Præstens Provste-Residenz er No. 405 ved Holmens Revier beliggende og gaaer ud til Reverenzstræde. Den øverste eller første Kapellans Præstebolig er No. 397 eller Hiørnegaarden af Størrestræde og Ulkegaden. Den nederste eller anden Kapellans Præstebolig er No. 293 i Størrestræde. Præsten ved Qvæsthuset har vel Navn af fierde Præst ved Holmens Kirke og har ogsaa sin Skriftestoel i Kirken undertiden at betiene; men han har ei med Kirken i Embeds-Forretninger at giøre, uden at assistere for Betaling, naar hands Embeds-Tieneste begiæres; thi han har sine frie Værelser paa Qvæsthuset til Beboelse. Til Qvæsthusets Præst at beskikke har Kirkens Sogne-Præst Jus Proponendi, da Kongen vocerer det Subjectum, som af Holmens Provst og Sogne-Præst til samme vacante Embede er bragt i Forslag.

Ved Kirken ere siden Aar 1736 altid tre Catechetere, hvilke af Kongen voceres til samme Embede. Deres Embede er at forrætte Onsdags- og Løverdags-Prædicken alternatim, Søndags-Catechisation, underviise de 4 Divisioners Ungdom til Confirmation, besøge de syge. De nyde hver især 100 Rdr. aarlig Løn. Forordningen om Holmens Kirkes Catechetere er dateret den [28. Aprilis 1736]. De tvende Kapellaner ved Kirken nyde hver for sig den halve Deel af Skibs-Kirkegaards Indkomster for Jords-Paakastelse sammestæds. Udi Hr. Hans Hendrich Tybrings, som første Kapellan, og i Hr. Peder Hersleb Abildgaards, som anden Kapellan, deres Kalds-Breve af 26. Decembr. 1766 er indført, at enhver af dem skulle nyde en halv Deel af Skibs-Kirkegaard, som ellers i Følge af da værende Qvæsthuus-

Præstes Hr. Johannes Schynemanns Kaldsbrev tilfaldt ham gandske og aldeles som den, der var ældre i Embedet ved Kirken. Men at bemælte Qvæsthuus-Præst Hr. Schynnemann maatte nyde et Æqvivalent for det, han havde fuldkommen Adkomst til, saa blev ham for sin Leve-Tid tillagt af Qvæsthuus-Cassen aarlig 150 Rdr. at nyde. Om Qvæsthuus-Præsterne forekommer siden Efterretning ved den 5. Paragraph om Qvæsthuset i Kap. XII. Ved Holmens Kirke er en ORGANIST, en KLOKKER, som i Stæden for frie Bolig nyder 100 Rdr. af Kirken aarlig til Huuseleje, saa og to GRAVERE, en Over-Graver, som har frie Bolig, og en Under-Graver. Disse Kirke-Betientere beskikkes af de Herrer Deputerede i Admiralitets- og Commissariats-Collegio, hvilke ere Kirkens Deputerede. Fundatzer af adskillige Legata til Kirken findes anførte i H. HOFMANNS Samling af Gavebreve og Fundationer Tome IX pag. 318–331.

De GADER, hvis Huuse og Gaarde ligge under Holmens Kirkes Sogn, ere følgende: 1. De saa kaldte Skipperboder, nemlig: den ene Side af Delphins- eller Dybens-Gade, den gandske Laxegade med Reverenzstrædet, Hummergaden, Nummerne ved Holmens Kirke eller Størrestræde, saa og de Gaarde og Huuse langs med Holmens Revier eller Kanal lige ud til Kongens Nye Torv, samt de Gader, som gaaer tvært over disse, saasom Svaldergaarden og Ulkegaden. 2. Proviantgaarden med alt, hvad dertil er henhørende. 3. Tøyhuset og alt, hvad dertil henhører. 4. De øvrige Huse og Gaarde i samme Linie indtil det Kongelige Bryggerhuus inclusive. 5. Vognstaldene for Slottet med dem dertil hørende og derved boende. 6. Slotsholmen med de derpaa værende Bygninger (men disse bleve ved Christiansborgs Slots Bygning nedbrudte). 7. Bremerholm eller Gammelholm, Nyeholm, Christiansholm, Docquen med dertil hørende. 8. De saakaldte Nye Boder, nemlig: Skolemester-Længden, Rosengaden, Kokkegaden, Bagerens Gade, Salviegaden, Krusemyntegaden, Meriansgaden, Timiansgaden, Tullipangaden, Hiertensfryd-Længden, Hiorte-Længden, Løvegaden, Biørnegaden, Ulvegaden, Eenhiørnegaden, Rævegaden, Kameelgaden, Haregaden, Elephantgaden, Elsdyrs-Længden, Hoppens-Længden, Kanine-Længden, Bryggerens-Længde, Pindsvingaden, Kattegaden, Hundelængden, Tigergaden, Leoparder-Længden. Da Holmens Kirke er ikke allene en Sogne-Kirke, men ogsaa Søe-Etatens Kirke, saa

hører til Holmens Kirke alle Søe-Etatens Betientere fra den øverste til den nederste, saavel militaire som civile, hvor de end i Staden maatte boe, alt efter Kong Christian den Fierdes Fundatz for Kirken af 19. May Aar 1632, som er indført i HOFMANS Samling af Gavebreve Tome IX pag. 332.

Ved Holmens Kirke haver siden den[s] Opbyggelse og Stiftelse Aar 1617 været følgende SOGNE-PRÆSTER:

1. Mag. NIELS MICHELSEN AALBORG, født Aar 1562 i Aalborg, studerede Medicinen ved Universitætet og siden i Rostok, blev Aar 1586 Præst i Helsingborg, hvilket sees af hands udgivne Liigprædiken over Steen Bilde. Aar 1589 Præst til Hammer i Skaane; Aar 1600 blev han Præst til Nessebye og Provst i Sønder-Aasboe Herred i Skaane, hvor han udgav sin Forklaring over St. Johannes Aabenbaring, for hvilket Skrift han af Consistorio i Kiøbenhavn blev actioneret formedelst hands Meening om Hedningers Salighed uden Troen til Kristum i det VII Kapitels Forklaring, og derfor dømt fra sit Embede. (Læs E. PONTOPPIDANS Annales Eccles. Dan. Tom. III pag. 595 til 607). Men efter 3 Aars Forløb kaldte Kong Christian den Fierde ham Aar 1617 til at være Præst for den nye indrættede Kirke paa Holmen i Kiøbenhavn, som den 16. Novembr. 1617 blev indviet af Biskop Hans Resen. Og da samme Kirke var (som forhen mældt er pag. 169) for liden til at rumme Tilhørernes tilvoxende Antal, lod Kong Christian IV den nye Kirke bygge og indrætte paa det Stæd, hvor den nu sees at være. Efterat samme Kirke blev den 5. Septembr. Aar 1619 indviet af bemælte Biskop Hans Resen, var Mag. Niels Michelsen Aalborg Sogne-Præst ved denne Meenighed i 22 Aar indtil Aar 1639, da han formedelst Alderdom og Svaghed resignerede og levede som Emeritus indtil Aar 1645, da han døde i sit Alders 83. Aar og sit præstelige Embedes 58. Aar. Efter Kongelig Ordre blev han begraven i Holmens Kirke, og var han det allerførste Liig, som blev begraven inde i Holmens Kirke. Han blev denne Kirkes første Sogne-Præst just paa den Tid, da det første Jubel-Aar blev holden her i Rigerne for Reformationen.

2. Mag. ANDREAS ANDERSEN RINGKIØBING, fød Aar 1597 i Ringkiøbing Kiøbstæd i Jylland; han var først Rector i Aalborg Latinske Skole, dernæst Sogne-Præst til Henaa og siden Sogne-Præst i Warde i Riber Stift. Derefter blev han Aar 1639 kalden til at være Sogne-Præst og første Provst over Hs. Majts. Skibs-Præster, hvorpaa han aflagde sin Eed hos Biskoppen den 8. Novembr. Men Aar 1642 den 19. May blev han kalden til at være Biskop over Aalborg Stift, hvor han forblev i 27 Aar og døde Aar 1668 den 11. Octobr., gammel 71 Aar.

3. Mag. Niels Christensen Spend, var først Sogne-Præst i Sæbye Kiøbstæd i Jylland; derfra blev han kaldet til Sogne-Præst og Provst ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn den 26. May 1642 og aflagde sin Eed for Biskoppen den 1. July næstefter. Han døde her i Embedet Aar 1664 den 1ste January i sit Alders 60. Aar og ligger begraven i Kirkens Chor under en Liigsteen, og oven over ham sees et Epitaphium med Billedhugger-Arbejde, hvis Inscription er forhen anført pag. 198 f.

4. Mag. Torkild Thuesen (i hands Magister-Programma Aar 1651 kaldes han Thorchillus Tychonis og af Bartholin de Script. Dan. pag. 145 kaldes han Thorch. Tullius) var først Sogne-Præst til Vor Frue Kirke i Helsingborg i Skaane. Derfra blev han kaldet Aar 1664 til at være Sogne-Præst ved Holmens Kirke og Provst ved Guarnisonens Meenighed i Kiøbenhavn, hvorom er Kong Friderich den Tredies Brev, dateret 22. Decembr. 1664. Siden den Tid haver bestandig Sogne-Præsterne til Holmens Kirke været Provst baade for Søe-Etatens og Land-Etatens eller Guarnisons-Præster, eftersom Stadens Guarnison den Tid søgte Holmens Kirke med alle Ministerialia, indtil Aar 1682, da Garnisonen fik sine egne Præster, hvilke forrættede Gudstienesten, som da blev holden paa Giethuset, indtil Guarnisons-Kirken blev opbygt. Dog forblev Marinen eller de Soldatere, som brugtes paa Kongens Orlogs-Flode, ved at søge Holmens Kirke. Mag. Thuesen holdt sin Indgangs-Prædikken paa Fastelavns Søndag den 5. February Aar 1665. Næste Aar 1666 blev han af Kong Friderich III kalden til at være Dansk Hof-Prædikant, Confessionarius Regius og Scolarcha for Friderichsborgs Latinske Skole, men døde i det følgende Aar den 24. December 1667 i Frideriksborg. Han var udvalgt til at være succederende Biskop i Aalborg Stift efter Doct. Anders Ringkiøbing, men oplevede ei den Tid. P. Resen i sine Inscription. Hafniens. siger pag. 184, at Mag. Thuesen døde 24. Decbr. 1667, hvilket er meget troligt, da bemælte Skrift er trykt Aar 1668; thi ellers kunde hands Død ei staae i bemelte Bog. A. Bartholin in Script. Danor. siger ogsaa, at hands Død indfaldt Aar 1667; men Zwerg i sine Siællandske Clericie pag. 658 paastaaer, at han er død Aar 1668, hvilket sidste Aars-Tal af forhen anførte Grunde ikke synes at være rigtigt. Kongen bekostede hands Begravelse paa Hillerøds Kirkegaard.

5. Mag. Hans Hansen Seidelin, født i Helsingør 14. Marty 1632, var først øverst Capellan ved den Danske Kirke i Helsingør; men Aar 1665 i Decembr. blev han Sogne-Præst og Provst til Holmens Kirke og over Garnisonen. Han holdt sin Indgangs-Prædiken paa Nye-Aars-Dag Aar 1666 og døde den 20. Juny Aar 1668 i sit Alders 36. Aar. Hands Descendenter bleve nobiliterede Aar 1731.

6. Mag. Nicolai Lund, fød i Kiøbenhavn, var først Sogne-Præst ved St. Peders Kirke i Nestved i Siælland; derfra blev han kalden til at være Sogne-Præst og Provst ved Søe- og Land-Etaten Aar 1669. Han holdt sin Indgangs-Prædiken den 22. Augusty 1669. Døde her i Embedet den 15. Augusty Aar 1676 og blev begraven i St. Nicolai Kirkes Chor hos sine Fædre.

7. Mag. Hans Hansen Winther, var først øverst Kapellan ved Holmens Kirke, men blev den 10. Septembr. 1676 Sogne-Præst ved Holmens Kirke og Provst over Geistligheden i Kiøbenhavns Garnison og Kongl. Maj:ts Skibs-Flode. Han døde den 17. Septembr. Aar 1686.

8. Mag. Geert Winecke, fød Aar 1649 den 2. July. Hands Fader var Hr. Mathias Wineche, den første Tydske Præst til den nye opbygte Kirke paa Christianshaun. Først blev han Capellan pro Persona til Taarnbye Meenighed paa Amager Aar 1672. Dernæst i Aaret 1673 blev han Sogne-Præst for Øsløs Meenighed i Vester-Han-Herred i Aalborg Stift. Aar 1674 blev han Sogne-Præst i Grenaae Kiøbstæd i Aarhuus Stift. Siden blev han Sogne-Præst til Vor Frelsers Kirke paa Christianshaun. Aar 1686 blev han forflyttet derfra til at være Sogne-Præst til Holmens Kirke og Søe-Etatens Provst. Han holdt sin Indgangs-Prædikken Dom. 18 p. Trinit. eller den 17. Octobr. Ved denne Kirke var han i 16 Aar og døde Aar 1702 den 3. February.

9. Mag. Iver Brinck, fød Aar 1665 den 19. Novembr. i Norge, var Aar 1686 Decanus ved Communitætet og imidlertid var i Hs. høye Excellences Hr. Ulrich Christian Guldenlöves Huus formedelst Hs. h. Excell. daglige Øvelse i at tale det Latinske Sprog. Aar 1689 blev han Feltpræst ved de Danske Tropper i Engelland. Aar 1691 blev han Sogne-Præst for den lutherske Meenighed i London i Engelland, da den Danske Kirke sammestæds blev i hands Embeds-Tid og ved hands Omhyggelighed opbygt. Om samme Danske Kirke i London med dens Latinske og Danske Inscriptioner, forfattede af Iver Brinck, kand læses i N. Jonges Geographie eller Jordbeskrivelse in 4. Tom. II pag. 57. Efter 10 Aars Forløb blev han Aar 1702 Sogne-Præst og Provst ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn. Da Kong Friderich den Fierde Aar 1708 i Octobr. tiltraadte sin Italienske Reyse, blev Mag. Iver Brinck beordret at følge Kongen Aar 1708 paa denne Reise som Reyse-Præst og Confessionarius, kom hiem med Kongen Aar 1709 den 25. July og forblev ved Holmens Kirke indtil Aar 1711 den 5. February, da han blev Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, i hvilket Embede han døde den 25. Juny Aar 1728.

10. Mag. Søren Sevel blev Sogne-Præst og Provst ved Holmens Kirke Aar 1711 den 23. Marty. Derfra blev han Aar 1718 forflyttet til at være Stifts-Provst

og Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke. Læs om ham ved Vor Frue Kirkes Sogne-Præster i dette Skrifts Første Deel I Bog III Kap. §. 1. pag. 243.

11. Mag. Corfitz Schuurmann, fød Aar 1678, blev Aar 1707 Rector ved den Latinske Skole i Faaborg i Fyhn. Aar 1705 prædikkede han paa St. Nicolai Kirkes Kapellanie og ved Lodkastning af Magistraten den 13. February udvalgt og kaldet til nederst Kapellan ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1718 den 3. January blev han af Kongen kalden til Sogne-Præst ved Holmens Kirke og holdt samme-stæds sin Indgangs-Prædiken den 23. January 1718. I dette Embede døde han Aar 1728 den 26. April i sit Alders 50. Aar.

12. Mag. Jacob Klærup, fød Aar 1682, blev nederst Kapellan i Pestens Tid ved Holmens Kirke den 10. Octobr. 1711, og faae Uger derefter blev han den 14. Novembr. øverst Kapellan. Aar 1728 den 3. May ascenderede han og blev Sogne-Præst og Provst ved samme Kirke. Aar 1733 den 27. April blev han Biskop i Christiansands Stift, hvor han døde den 29. Augusty 1751.

13. Mag. Andreas Wøldicke, fød Aar 1687 den 29. Augusty i Hadersleb Amt, blev Aar 1709 Compastor til den Tydske Kirke i Helsingør og Aar 1711 den 23. Augusty Sogne-Præst til St. Olai Kirke i Helsingør. Aar 1733 den 4. May blev han Sogne-Præst til Holmens Kirke og Provst over Søe- og Land-Etaten. Men Aar 1735 den 15. July blev han kalden til Biskop over Wiborg Stift. Han holdt sin Afskeds-Prædiken den 7. Augusty 1735 og blev ordineret til Biskop den 2. Octobr. 1735. Døde Aar 1770.

14. Mag. Matthias Hviid er fød i Baarse Kirkebye i Siælland (hvor hands Fader var Birkedommer) Aar 1703 den 3. April, blev Student Aar 1723, reiste Aar 1725 til Universitætet i Utrecht i Holland for at lære det Hollandske Sprog og ved sin Hiemkomst blev han Aar 1727 Pastor Adjunctus hos Mag. Jacob Hummer ved den Hollandske Meenighed i Maglebye Kirke paa Amager. Derfra blev han Aar 1735 den 15. July kalden til Sogne-Præst og Provst ved Holmens Kirke. Aar 1736 den 29. Octobr. blev han Consistorial-Raad. Aar 1737 General Kirke-Inspector. Aar 1756 den 3. February fik han Rang med Biskopperne i de andre Stifter. Han prædikkede sidste Gang Første Søndag i Fasten og døde om Natten den 11. Marty 1759 uden at være sengeliggende, men i sine to sidste Livs-Aar blev overfalden med stærk Sove-Syge. Han døde i sit Embeds 32. Aar og sit Alders 56. Aar.

15. Doct. Poul Matthias Bildsøe, fød i Lolland Aar 1710, var først Rector ved den Latinske Skole i Svendborg i Fyhn, blev Aar 1736 Sogne-Præst i Torkild-strup paa Falster. Derfra kalden Aar 1738 til at være Dansk Sogne-Præst til Garni-sons-Kirken i Kiøbenhavn. Aar 1754 den 5. April blev han Sogne-Præst til Hellig-

Geistes Kirke. Aar 1757 blev han Sogne-Præst til St. Nicolai Kirke. Aar 1759 den 23. April blev han Provst og Sogne-Præst til Holmens Kirke. Aar 1764 den 10. Augusty kalden til Biskop i Aarhuus Stift og den 19. Søndag efter Trinitatis samme Aar indviet til det biskoppelige Embede. Døde Aar 1777 den 27. July.

16. Hr. JØRGEN HEE, fød Aar 1714, blev Aar 1738 Sogne-Præst for Allerup Meenighed i Fyhn. Aar 1759 kaldet til Sogne-Præst ved St. Hans Kirke i Odense. Aar 1763 Sogne-Præst til St. Knuds Kirke i Odense og Stifts-Provst. Aar 1764 den 9. Novembr. blev han Sogne-Præst til Holmens Kirke og Provst ved Søe- og Land-Etatens Garnison og holdt sin Indtrædelses-Prædiken den tredie Advents-Søndag. Aar 1777 den 3. Septembr. blev han kalden til Biskop i Aarhuus Stift og saaledes succederede sin Formand paa to Stæder i to Embeder. Han forblev hele Vinteren som Sogne-Præst ved Kirken, og Aar 1778 Fastelavns-Søndag holdt han sin Afskeeds-Prædiken og blev ordineret til sit biskoppelige Embede Aar 1778.

17. Hr. HANS HENDRICH TYBRING, fød Aar 1732 den 13. Febr. paa Øjestad Præstegaard, hvor hands Fader var Sogne-Præst til Øyestad Præstegield i Kristiansands Stift ved Arendal i Norge. Han blev dimitteret til Universitætet Aar 1749, blev kalden til Skibs-Præst Aar 1759 den 16. May og var samme Aar med det Kongel. Orlogs-Skib Grønland i den franske Bugt, og Aar 1760 med det Kongl. Orlogs-Skib Fyhn i Marseille og Aar 1761 atter med Orlogs-Skibet Grønland i Middelhavet og Levante. Aar 1763 den 11. February blev han kaldet til Sogne-Præst til Ourdahls Præstegield i Aggerhuus Stift, men nogle Maaneder derefter, nemlig den 6. Novembr. samme Aar, kalden til nederst Kapellan ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn. Aar 1766 den 26. Decembr. blev han øverst Kapellan, og Aar 1777 den 4. Septembr. ascenderede han til Sogne-Præst ved samme Kirke og Provst ved Søe-Etaten og Garnisonen, men forblev at forrette Kapellans Embede hele Vinteren, da han Aar 1778 den første Søndag i Faste holdt sin Indtrædelses-Prædiken som Provst og Sogne-Præst ved Holmens Kirke.

Følger nu Efterretning om CAPELLANERNE ved Holmens Kirke. Af Begyndelsen var Sogne-Præsten ene Præst ved Kirken indtil Aar 1621, da den allerførste Capellan blev beskikket. Udi tyve Aar var der kun een Capellan, men Aar 1641 blev anordnet, at der skulle være tvende Capellaner ved Holmens Kirke.

1. Hr. JENS ANDERSEN var den første Kapellan ved Holmens Kirke, og blev han fra Wartou Hospital Aar 1621 kalden til at være Capellan ved denne Kirke.

Han var ved Kirken i 9 Aar, men enten han blev forflyttet derfra, eller han døde her i Embedet Aar 1630, vides ikke.

NB. Hvorledes den første Indretning har været med Kirkens Capellan, kand sees deraf, at Capellanens Bestilling skulle være (a) altid at hielpe Sogne-Præsten i at skrifte. (b) Alle Søndage og hellige Dage i Kirken til Aftensang at forklare Katekismus, (c) om Onsdagen tilig inde paa Holmen kortelig at repetere samme Prædiken med en Morgen-Sang, Holmens Bøn og et Vers bag efter. (d) Hver Søndag Morgen at prædike Evangelium Dominicale inde paa Holmen for Fangerne, og fire Gange om Aaret dem at berette, som det er begiærende. (e) Naar Huset bliver færdigt, han skal boe udi, da at stifte en Skole, derudi nogle Pødichere at informere udi deres Catechismo, Læsen, Skriffven og initiis arithmeticis, som siden skulle sættes til M. Jovis. For andre Børn at tage sin Ugeløn som andre Danske Skolemestere. Al anden Præste-Tieneste hører Sogne-Præsten til efter Fundatzen.

2. Hr. Søren Sørensen var ogsaa ene Capellan i Mag. Niels Michelsen Aalborgs Tid fra Aar 1630 til Aar 1637. Om han blev forflyttet herfra, eller han døde her i dette Embede, vides ikke heller.

NB. Aar 1641 blev anordnet, at der skulde være tvende Capellaner ved Holmens Kirke. Aar 1643 den 9. April blev det imellem Capellanerne indbyrdes afgiort, hvad enhvers Forretning skulle være, nemlig:

(A) Den øverste Capellan skulle (α) alle Søndage og hellige Dage forrette Froe-Prædiken med Evangelii Prædiken, Brudevielser etc. (β) Paa samme Dage skulle han under Høymesse betiene Alteret, med hvis under Messen forefalder. (γ) Om Onsdagen skulle han prædikke Epistelen og døbe Børn. (δ) Paa Holmen i Boden skulle han prædikke enten Søndags-Epistelen eller Bededags-Texter.

(B) Den nederste Capellan skulle (α) forrette alle Søndags- og hellige Dages Aftensang, om Søndagen Catechismi Prædiken og om hellige Dage Epistlers Prædiken. (β) Betiene Altaret under Fredags-Høymæsse, med hvis under Messen forefalder. (γ) Fangerne nogle Gange om Aaret at skrifte og berette, og i sær ved paakommende Sygdomme, saa og de syge Baadsmænds Huuse uforsømmelig at besøge.

(C) Begge Capellanerne skulle (α) skrifte i Kirken om Torsdagen og Løverdagen efter tolv Slæt og anden Dagen Folket at communicere. (β) Syge Folk uforsømmelig betiene baade inden og uden Staden. (γ) Liigprædikener forrette, den ene Capellan den ene Uge og den anden Capellan en anden Uge, med mindre Sogne-Præsten selv vil forrette samme. (δ) Udi alle Tilfælde at findes Sogne-Præsten lydig og villig. Denne Convention er antaget og underskrevet af de nie følgende Capellaner.

3. Hr. Mads Hansen Mariager.

4. Hr. Axel (Ansgarius) Jensen Biørn.

5. Hr. Haagen Bendsen.

6. Hr. Christen Nielsen.

7. Hr. Christen Andersen Taarnebye, døde i Embedet Aar 1663 i sit Alders 54. Aar og blev den 11. Octobr. begraven i Holmens Kirke.

8. Hr. Christen Nielsen Spend (var en Søn af Provst Niels Spend, Sogne-Præst ved samme Kirke), blev Capellan ved Holmens Kirke Aar 1663, medens Faderen levede, men blev siden Sogne-Præst i Wordingborg Kiøbstæd i Siælland, hvor han døde Aar 1679. Han var en erfaren Chymicus.

9. Hr. Henrich Madsen Walensbeck, var først Aar 1653 Kapellan hos sin Fader Hr. Mads Rasmussen, Sogne-Præst til Ude- og Oppe-Sundbye i Siælland. Aar 1659 blev han Capellan til Holmens Kirke og tillige Præst til Qvæsthuset i Kiøbenhavn, hvilket da var bleven bygt inde paa Bremerholm, og blev af ham indviet ved en Tale, som er trykt in 4. Aar 1660. Endelig blev han Legations-Præst hos Hannibal Sehested, Dansk Ambassadeur ved det Franske Hof, og døde i samme Embede i Paris i Frankerige den 19. Decembr. Aar 1662.

10. Hr. Hans Hansen Winther, var først Dansk Capellan ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshaun, men blev Aar 1662 Capellan ved Holmens Kirke. Siden ascenderede han og blev Aar 1676 den 10. Septembr. Sogne-Præst her ved Kirken og Garnisons-Provst. Døde Aar 1686. See tillige om ham No. 7 blant Sogne-Præsterne pag. 207.

11. Hr. Lauritz Hansen Grønbeck, blev Capellan ved Kirken Aar 1663.

12. Hr. Jens Richardsen Stoud, blev Capellan ved Kirken Aar 1676. Døde i Embedet den 6. July Aar 1693. Ligger begraven i Holmens Kirkes Chor.

13. Hr. Peder Clausen Ramløse, blev nederst Capellan Aar 1676. Døde i May Aar 1697.

I disse tvende Capellaners Tid blev imellem Provst Gert Weniche og dem giort et nyt Reglement om Embedets og Indkomsters Deeling.

14. Mag. Mogens Leegaard, kom til Kirken og blev Capellan Aar 1697. Døde i Pesten Aar 1711.

15. Mag. Jens Lund, blev Capellan Aar 1697. Døde den 1. July Aar 1710.

Udi disse tvende sidst ommældte Capellaners Tid blev efter Kongelig Anordning af 4. Marty 1706 indrettet et Reglement imellem Provsten og Capellanerne (i Provst Mag. Iver Brincks Tid) ved Kirkens Patron General-Admiral-Lieutenant Ulrich Christian Guldenløve og Biskop Doct. Henrich Bornemann den 31. Augusty

1706. Samme Ligning er af Kong Friderich den Fierde confirmeret den 25. Septembr. 1706.

16. Hr. JOHANNES HAGERUP, blev nederst Kapellan den 2. Augusty 1710 og øverst Kapellan den 10. Octobr. 1711. Døde faae Uger derefter i Pestens Tid.

17. Hr. CHRISTOPHER STABEFELT, blev Capellan i den hæftigste Pestens Tid i Augusty Maaned Aar 1711, men efter otte Ugers Forløb døde han af Pesten den 7. Octobr. og blev begraven den 8. ejusdem.

18. Hr. JACOB KIÆRUP, var Amanuensis hos Biskop Worm, blev nederst Capellan i Pestens Tid Aar 1711 den 10. Octobr. og efter faa Ugers Forløb ascenderede til øverst Capellan den 14. Novembr. samme Aar. Blev Provst og Sogne-Præst her ved Kirken den 3. May 1728. See om ham blant Kirkens Sogne-Præster No. 12 pag. 208. Omsider blev han Biskop i Christiansands Stift.

19. Mag. CHRISTIAN RAMUS, fød Aar 1687 i Trondhiem, blev nederst Capellan ved Holmens Kirke i Pestens Tid den 14. Novembr. Aar 1711. Derefter blev han Aar 1727 den 22. Novembr. Sogne-Præst i Wordingborg Kiøbstæd og Provst i Baarse Herred, saa og fik Rang med Sogne-Præsterne i Kiøbenhavn. Derfra blev han kalden Aar 1730 den 7. Septembr. til Sogne-Præst ved Hellig-Geistes Kirke i Kiøbenhavn, og Aar 1732 den 18. January til Biskop over Fyhns Stift, hvor han døde Aar 1762 den 14. Decembr.

20. Hr. PEDER ORSLEF, fød Aar 1698 den 4. January, blev Capellan i Corsør Aar 1726, men Aar 1727 den 2. Novembr. nederst Kapellan til Holmens Kirke i Kiøbenhavn og Aar 1729 den 2. April øverst Capellan til Kirken. Derfra kalden Aar 1733 i May til Sogne-Præst ved St. Olai Kirke i Helsingør, hvor han døde Aar 1748 den 10. Juny.

21. Hr. ANDREAS KØLMER, var først personel Capellan til Sparboens Præstegield i Trondhiems Stift. Aar 1728 var han Skibs-Præst i Hs. Kongl. Majts. Søetieneste. Aar 1729 den 2. April blev han nederst Capellan ved Holmens Kirke. Aar 1733 ascenderede han til øverst Capellan ved samme Kirke. Døde Aar 1747 den 2. Juny. Efter hands Død stod Kaldet ledig i 7 Maaneder.

22. Hr. JENS NIMB, blev Aar 1726 personel Capellan ved Vor Frue Kirke i Trondhiem, var Aar 1733 Skibs-Præst paa det Orlogs-Skib, som overførte Kong Christian den Siette til Norge, og blev han samme Aar den 6. April nederst Capellan ved Holmens Kirke og den 4. Augusty Aar 1747 øverst Capellan ved Kirken. Han døde Aar 1754 den 4. January om Aftenen ude i Byen i en paakommende Besvimelse, da han samme Dag havde prædiket Fredags-Prædiken.

23. Hr. PEDER VOLQVARTZ, fød i Trondhiems Stift, blev Aar 1742 den 10. May

Præst ved Børnehuset paa Christianshavn og Aar 1744 den 1. Juny Præst ved Brøndstrædets og Abel Cathrines Hospital. Aar 1747 den 4. Augusty nederst Kapellan ved Holmens Kirke og Aar 1754 den 25. January øverst Kapellan, i hvilket Embede han døde Aar 1766 den 4. Novembr.

24. Hr. Mouritz Hansen, fød i Kiøbenhavn, var først Skoleholder ved Holmens Kirkes fattiges Skole, blev Aar 1752 den 27. Octobr. Qvæsthuus-Præst. Aar 1754 den 25. January nederst Capellan til Holmens Kirke. Derfra kalden Aar 1763 den 26. Augusty til Sogne-Præst ved Hellig-Geistes Kirke i Kiøbenhavn, hvor han døde Aar 1777. (See om ham blant Sogne-Præsterne ved Hellig-Geistes Kirke Tome I).

25. Hr. Hans Hendrich Tybring. See om ham blant Provster og Sogne-Præsterne ved Holmens Kirke No. 17 pag. 209. Han var den tredie, som fra Capellan ascenderede til Sogne-Præst.

26. Hr. Peder Hersleb Abildgaard, fød Aar 1727, blev Aar 1752 Sogne-Præst ved Frue Kirke i Roskild. Aar 1766 den 26. Decbr. blev han nederst Capellan ved Holmens Kirke og derfra Aar 1773 til Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. (See om ham blant Sogne-Præsterne ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn i denne anden Tomes III Bogs XII Kap. §. 1.). Men Aar 1788 blev han Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn.

27. Hr. Hendrich Christian Borchgrevink, er fød ved Røraas Kobberværk i Norge den 9. Octobr. Aar 1733, dimittered til Academiet Aar 1751, blev kalden til Sogne-Præst for Roholte Meenighed i Siælland paa Græve og Staats-Minister Otto Thotts Gods den 14. Augusty Aar 1770. Derfra kalden til nederst Capellan ved Holmens Kirke den 22. Septembr. Aar 1773 og til øverst Capellan ved samme Kirke den 4. February Aar 1778. Fra denne Kirke blev han Aar 1782 den 6. Novembr. kalden til Sogne-Præst for Totens Præstegiæld i Aggershuus Stift.

28. Hr. Christian Friderich Høyer, fød paa Hammer-Møllen ved Helsingør Aar 1737, dimittered til Academiet Aar 1759, blev Skibs-Præst i det Asiatiske Compagnies Tieneste Aar 1769, giorde to Reyser til Tranqvebar. Blev kalden Aar 1778 den 4. February til nederst Capellan ved Holmens Kirke og holdt sin Indtrædelses-Prædiken Første Søndag i Faste derefter. Aar 1783 i Marty ascenderede han til øverst Capellan ved Kirken. Derfra blev han den 17. Octobr. 1788 kalden til at være Sogne-Præst til Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn.

29. Hr. Jacob Lund Munthe, fød i Norge Aar 17[49], hvor Faderen [Anders Borch Munthe] var Sogne-Præst til [Bods Præstegield i Romsdalen]; han deponerede fra Trondhiems Skole Aar 1771, blev kalden Aar 1778 til Catechet og Præst paa Kysten af Guinea, kom ey bort, men Aar 1779 blev kalden til Præst ved det

Almindelige Hospital og Abel Kathrines Hospital i Kiøbenhavn. Aar 1783 blev han nederst Kapellan ved Holmens Kirke sammestæds. Aar 1788 den [9. January] blev han øverst Kapellan ved samme Kirke.

30. Hr. Professor Lars Smith er fød [1754 i Kiøbenhavn og] var i nogle Aar Informator ved Land-Cadet-Academie og i værende Tid blev Professor [1779]. Derfra blev han kalden til Rector ved den Latinske Skole i Trondhiem Aar 17[81]. Men Aar 17[85] blev han kalden til Sogne-Præst i Kiøbstæden Weile og annekterede Meenigheder og strax derefter blev han Provst i [Nørvang] Herred. Udi Aaret 17[88] blev han kalden til Sogne-Præst for Frideriksberg og Hvidoure Meenigheder i Siælland, og efter [11] Maaneders Forløb kalden derfra den [9. January] Aar 1789 til anden Kapellan ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn.

§. 5.

Chor-Skolen ved Holmens Kirke forestaaes af en Cantor, som tillige er Skolemester, og af en Hører. Disciplenes Antal ere 15, nemlig 12 faste og 3 reserve, som alle ere af Søe-Etatens egne fattige. De ere alle sort klædte og bruges af Kirkens Cantor til at forrette Sangen ved Guds-Tienestens Holdelse, ved Liigbegiængelse at synge for, saa og ved Huus- og Kirke-Copulationer, samt ved daglig Bøns Holdelse i Kirken, og ved Kirke-Musique paa Høytiderne. De undervises af Cantor in Scala musica at synge efter Choral-Bog, dernæst i Kristendom, Reigning og Skrivning. Chor-Skolen er stiftet Aar 1628 noget efter Kirken selv; thi ved Kirkens Begyndelse blev Chor-Sangen forrettet af Hendrich Jensen, som kaldtest Degn og var tillige Skriver saavel ved Kirken som ved det Kongelige Skipperlaug. Men om samme Degn har holdt nogen Skole, eller han har assisteret den første Capellan Hr. Jens Andersen (som det blev paalagt Aar 1621 at stifte og holde en Skole, hvilket forhen er mældt) vides ikke. Men Aar 1628 den 17. Septembr. haver Kong Christian den Fierde udgivet Chor-Skolens Fundatz, hvoraf sees, at Holmens Meenighed skal ved alle Leiligheder betienes af denne Skole, ligesom andre Meenigheder i Staden betienes af Vor Frues Latinske Skole. Af Begyn-

delsen var ved Chor-Skolen ikkun een Lærer; men siden Aar 1635 har der været tvende. Den øverste Lærer er Cantor, som haver frie Værelser til Beboelse i Skolens Huus, og efter Kongelig Taxt nyder han sin Andeel af Accidentzer ved Liig og Brudevielser, Offer af Meenigheden til Høytiderne og Degnepenge af Sognet til Paaske og Mikels-Dag, samt 100 Rdr. aarlig af Kongen i Stæden for i fordum Tid bekomne Skipper-Kost, saa og 4 Rdr. aarlig for at læse et Kapitel i Bibelen ved Morgen-Bøns Holdelse i Kirken. Den anden Lærer eller Cantors Medhielper er Høreren, som har af Kongen aarlig Løn 30 Rdr. i Stæden for den i fordum Tid tillagde Kost. Ligeledes er ham ogsaa tillagt Graver-Tienesten ved Skibs-Kirkegaard, hvorfor ham aarlig gives af Commissariatet noget over 40 Rdr. Desuden nyder han for Gravene paa Skibs-Kirkegaard at lade grave til Liig noget vist efter hver Liigs Størrelse efter et trykt Reglement. Skolens Disciple nyde hver især ugentlig 24 Skilling og to Gange om Aaret Strømper og Skoe. Chor-Skolens Huus, hvori Chor-Skolen holdes, og Cantor boer, er beliggende paa Større-Længden No. 394, lige ud for Gammelholm eller Admiralitætet paa Hiørnet af Størrestræde og Ulkegaden, og bestaaer af 4 Fag Grundmuur til Gaden og 4 Fag Bindingsværk Baghuus i Gaarden, to Etager høye med Kiælder under Baghuset. Paa denne Chor-Skoles første Bygning stod denne Latinske Inscription at læse: Consensu Clementissimi Regis Hæreditarii FRIDERICI TERTII Scholam Hanc Destinatam Usui Juventutis Holmianæ Justo Sibi Vendicabat Pretio Ecclesia Holmiana Tempore GABRIELIS JACOBI. Cujus Sumptu Τõτο Το Γνωναι Exstruxtum & Expictum est Anno 1663. Denne Opskrift udviiste, at Skole-Huset var kiøbt paa Kirkens Bekostning og indrættet i Kirkeværger Gabriel Jacobsens Tid. Men da samme Skole-Bygning er siden bleven endnu med een Etage forhøyet Aar 1703, saa findes nu følgende Danske Inscription med forgyldte Bogstaver paa en Steen over Gade-Døren paa Forhuset: Anno 1628 er denne Bremerholms Skole af Salig og Høyloflig

Ihukommelse, Kong Christian den Fierde bleven stifftet. Anno 1663 er dette Huus til bemælte Skoles Vedligeholdelse af Salig og Høyloflig Ihukommelse, Kong Friderich den Tredies Allernaadigste Anordning bleven indrettet. Anno 1703 er denne Skoles Bygning forhøyet og forbedret. Anno 1735 er den med Malning beprydet. Votum Scholæ est Gratia Dei Hominumque Beneficia. Chor-Skolens Legata og Donationer ere anførte i HOFFMANNS Samling af Fundatzer Tom. IX pag. 372–382.

§. 6.

Holmens Kirkes FATTIGE SKOLE er stiftet Aar 1714 den 28. Septembr. og har sit eget Skolehuus No. 303 i Laxegaden, hvilket er kiøbt og indrettet dertil Aar 1734 den 15. Octobr. Huset bestaaer af 6 Fag Grundmuur til Gaden, to Etager høyt med 4 Fag Qvist over og et Side-Huus af 5 Fag Bindingsværk, 3 Etager høy. Udi anden Etage holdes Læse-Skolen og i nederste Etage er Sye-Skolen. Desuden beqvemme Værelser for Skolemester, en Hører og en Læremoder for Pigebørnene i at lære at sye. Skolemesteren nyder aarlig 100 Rdr. i Løn, frie Værelser, nok 12 Rdr. aarlig af det Pedersenske Legatum og 4 Rdr. af det Wendelboeske Legatum, samt Penge til 4 Favne Brænde for sig og Læseskolen. Høreren nyder 60 Rdr. aarlig Løn, samt 2 Rdr. af det Wendelboeske Legatum og Penge til to Favne Brænde for sig selv og frie Værelser. Læremoderen nyder 60 Rdr. aarlig Løn, frie Værelser i Skolens Huus og Penge til 4 Favne Brænde for sig og Syeskolen. Udi denne Skole skal 100 Børn, nemlig 60 Pigebørn og 40 Drengebørn af Søe-Etatens og Sognets egne Børn nyde frie Underviisning i Læsen, Skriven, Regning og Kristendoms-Kundskab, Pigebørnene i Syning, Knytten og Spinden. Til Julen faae de alle nye Skoe og Strømper; en Deel af dem faae nye Klæder fra Top til Taae, dog meest Pigebørnene. Skolen har anseelige Legata og Donationer; deriblant ere i sær tvende mærkværdige; thi af det Wendelboeske Legatum skal 3 Børn nyde foruden frie Underviisning hver 23

Rdr. 2 Mk. til Ophold og Klæder, og af det Mühlenphortske Legatum skal 10 fader- og moderløse Drengebørn klædes. I Skolens Bækkener, som udsættes ved Kirkedørene anden Hellig-Dag paa de 3 store Høytider og paa Mikels-Dag, indsamles aarlig Meenighedens gavmilde Gaver.

Om de øvrige fem Skoler Holmens Kirke tilhørende, nemlig 1. Skolen paa Gammelholm, 2. Skolen i Adelgaden, 3. Broens Skole eller Skolen i Nye Boder paa Skolemester-Længen, 4. Skolen paa Laboratorium paa Christianshaun, og 5. Skolen paa Qvæsthuset forekommer siden Efterretning, hver paa sit behørige Stæd.

§. 7.

Admiralitætet og Søe-Commissariatet er den anseelige, store, grundmurede Bygning beliggende næst ved Holmens Kirkegaards Brandmuur. Samme Bygning er 67 Alen lang, 3 Etager høy, ziret midt paa Bygningen med en Port, hvorigiennem falder dagligdags Indkiørselen og den daglige Ind- og Udgang til og fra Gammelholm eller Bremerholm. Denne smukke anseelige Bygning er Aar 1704 gandske af nye opbygt af Kong Friderich den Fierde, hvis kronede Navn en Chiffre sees tilligemed ommældte Aars-Tal indhugget over Indgangs-Porten. Denne Bygning blev af Begyndelsen anordnet til Land-Etatens General-Commissariats- saa og til Admiralitæts-Forsamlinger. Og da blev denne store Bygning kaldt General-Commissariatet.

Men da Kong Christian den Siette lod den gamle Bindingsværks-Bygning, som stod inde paa Gammelholm, hvori Søe-Etatens General-Commissariat havde haft sin Forsamling og Indretning, gandske afbryde og paa samme Stæd lod opføre langs med Holmens Kanal en overmaade lang, stor og anseelig grundmured Bygning, som skulle tiene til et Hoved-Magazin, saa forflyttede Kongen forommældte Land-Etatens General-Commissariat til den Gaard bag

Børsen næst ved Kanzelliet, hvori det endnu omstunder holdes i Bygningens Hoved-Façade med sine Apartements og Contoirer, men kaldes nu GENERALITÆTS- OG COMMISSARIATS-COLLEGIUM. (See tillige den I. Tome VI. Kap. §. 16, pag. 426.) Derimod bleve alle de Værelser, som Land-Etatens General-Commissariat havde forladt, nu indrømmede for SØE-ETATENS GENERAL-COMMISSARIAT. Udi samme Bygnings nederste Etage blev ogsaa andordnet SØE-ETATENS KRIGS-CANCELLIE Aar 1735 for sig selv indrettet; thi tilforn var Land-Etatens og Søe-Etatens Krigs-Cancellie samlede; men i bemælte Aar bleve de separerede, og hver Etat for sig fik sin egen Ober-Krigs-Secretair og sin egen Cancellie-Forvalter.

For at give den gunstige Læser grundig Efterretning om disse ommældte to Collegier, nemlig: ADMIRALITÆTS- OG SØE-COMMISSARIATS-COLLEGIUM, deres første Stiftelse, Beskaffenhed og Forandringer, eftersom de ofte have været separerede og igien combinerede med hinanden, saa gaae vi nu tilbage til ældre Tider.

ADMIRALITÆTS-COLLEGIUM (hvis Deputerede, som ere høye Søe-Officerer, foranstalter alt, hvad af Commando udi Søemandskab dependerer, og Holmens Admiral driver paa, at det befalede Arbeide bliver forsvarligt giort) er stiftet af Kong Friderich den Tredie Aar 1660. Fra den Tiid lige til Aaret 1746 har Admiralitæts-Collegium været et separat Collegium. (See L. HOLBERGS Danmarks geistl. og verdsl. Staat pag. 549 og 570.)

GENERAL-LAND OG SØE-COMMISSARIAT blev allerførst andordnet Aar 1683 af Kong Christian den Femte. Dette Collegiums allerførste Deputerede vare JENS JUUL, OTTO SCHEEL, CHRISTOPHER SEHESTED, KNUD THOTT, HERMAN MEYER, PETER BRANDT OG JENS HARBOE. Deres Instruction er af Kong Christian V underskrevet den 31. Marty Aar 1683. Dette General-Commissariat for Land- og Søe-Etaten continuerede i 29 Aar under eet combineret Collegium indtil Aar 1712, da Kong Friderich den Fierde separerede dem og for hver Etat i sær stiftede et særdeles General-Commissariats-Collegium, nemlig: LAND-ETATENS GENERAL-COMMISSARIATS-COLLEGIUM og SØE-ETATENS GENERAL-COMMISSARIATS-COLLEGIUM.

LAND-ETATENS GENERAL-COMMISSARIATS Forretninger ere at administrere alt,

hvad som andgaaer den Kongelige Krigsmagt til Lands, Armeens Besoldning, Forflegning, Fæstninger, Artillerie etc.

Søe-Etaten har da fra Aar 1683 haft tvende Collegier, nemlig: 1) ADMIRALITÆTS-COLLEGIUM og 2) GENERAL-COMMISSARIATS-COLLEGIUM indtil Aar 1712, i hvilket Aar Søe-Etatens General-Commissariat blev separeret fra Land-Etatens General-Commissariat.

SØE-ETATENS GENERAL-COMMISSARIAT besørger alt, hvad Holmens og Flodens Oeconomie vedkommer, men har intet med Commando udi Søemandskab eller Søe-Sager at giøre.

Aar 1746 blev af Kong [Frederik den Femte] Søe-Etatens General-Commissariat combineret og forenet med Admiralitætet, og af dem begge giort eet Collegium, som fik Navn af DET COMBINEREDE ADMIRALITÆTS- OG GENERAL-COMMISSARIATS-COLLEGIUM. Efter tyve Aars Forløb blev denne Forening efter Kongel. Ordre af 10. Septbr. 1766 igien ophævet og deelt i ET ADMIRALITÆTS-COLLEGIUM og ET GENERAL-COMMISSARIATS-COLLEGIUM. Efter halvfierde Aars Forløb bleve begge disse Collegier efter Kongelig Ordre af 9. Marty 1770 igien combinerede under Navn af ADMIRALITÆTS- OG GENERAL-COMMISSARIATS-COLLEGIUM. Og holdt da dette atter combinerede Collegium sin første Session den 12. Marty Aar 1770. Efter en Kongelig Ordre af 28. Marty 1771 blev dette Collegium givet Navn af ADMIRALITÆTS- OG COMMISSARIATS-COLLEGIUM. Efter tie Aars Forløb bleve disse to Collegier igien separerede fra hinanden og kaldede 1) ADMIRALITÆTS-COLLEGIUM, og 2) SØE-COMMISSARIATS-COLLEGIUM. I denne separerede Stand forblev disse to Collegier, da Søe-Etaten havde ingen Ober-Krigs-Secretair, ei heller Krigs-Cancellie, saalænge Geheime-Staats-Raadet havde en Geheime-Staats-Secretair. Men da Geheime-Staats-Secretairatet blev afskaffet den 14. April 1784, fik Søe-Etaten i April baade sin Ober-Secretair igien, samt sit Krigs-Cancellie oprettet igien under Søe-Etatens Over-Krigs-Secretair. Aar 1784 den 21. May bleve Søe-Etatens tvende Collegier, Admiralitætet og Commissariatet, ophævede, og i deres Stæd blev oprettet eet Collegium, kaldet ADMIRALITÆTS- OG COMMISSARIATS-COLLEGIUM under Søe-Etatens Over-Krigs-Secretairs Præsidio, ligesom forhen.

Udi den NEDERSTE ETAGE af denne store Bygning, hvori disse Collegia holdes, har i de Værelser ved Kirke-Muren tilforn været holden UNDER-ADMIRALITÆTS-RÆTTEN, og Admiralitæts-Skriveren haft sine Contoirer. Men da samme Jurisdiction cesserede ved Hof- og

Stads-Rættens Oprættelse i Kiøbenhavn Aar 1771, saa bruges de Værelser indtil videre af Hværvings-Chefen og hands Contoir, saalænge Equipering varer, og i Kiøbenhavn ere enroullerede Matroser. Men i de Værelser ved den anden Ende af Bygningen i samme nederste Etage var SØE-ETATENS CANCELLIE-CONTOIRER. Men udi de Aar, da Søe-Etatens Krigs-Cancellie cesserede, var samme Værelser et Archiv for heele Søe-Etaten, dog kun som et Hielpestæd. Aar 1784 i April fik det igien oprættede SØE-ETATENS CANCELLIE sine forrige Contoirer her igien.

Udi den MELLEMSTE ETAGE af denne Bygning ere de Sahle, hvori ADMIRALITÆTS- og COMMISSARIATS-COLLEGIUM af deres Deputerede holdes.

Udi den ØVERSTE ETAGE er paa begge Sider indrættede de Contoirer, som henhøre til Søe-Etatens ommældte Collegier, nemlig: Et Bogholder-Contoir, et Commissariats-Contoir, fire Departements-Contoirer, hvis Chefer, hver i sær har Prædicat af Secretair, et Revisions-Contoir, et Admiralitæts-Contoir; Archivet forestaaes af en Registrator. Aftegning paa denne store Bygning, som kaldes ADMIRALITÆTET eller SØE-COMMISSARIATET, findes aftrykt i Kobber i THURAS Hafnia Hodierna, Khvn. 1748, Tab. LXXIV. Porten paa denne Bygning kaldes HOLMENS PORT eller af Matroserne HOLMENS LAAGE, fordi Indgangen til Gammelholm falder der igiennem.

Næst ved Admiralitætets høyre Side er af Kong Christian den Siette opført en anseelig Bygning, som af Begyndelsen i nogle Aar var en Residence for Holmens Chef; men siden har været en Residence for Ober-Secretairen ved Søe-Etatens Krigs-Cancellie, som tillige er Præses i Admiralitæts- og Commissariats-Collegio.

§. 8.

BREMERHOLM eller GAMMELHOLM, i daglig Tale HOLMEN kaldet, er en af Naturen selv dannet Øe, som fra Stadens øvrige Grund er

dels adskilt ved Kanaler, hvorover er Broe, dels indhegnet ved Muur og Bygninger. GAMMELHOLM er baade af en lang Strækning og af et stort Omfang, hvis adskillige store Pladse ere indrettede til alle de forskiællige Ting, som udfordres til de Kongelige Orlogs-Skibes Tiltakling og Udrustning, samt Skibsbyggeriet henhørende. Og derfor dependerer alt, hvad som angaaer Holmen, dens Bygninger, Indretninger, Beboere, Betientere og Haandværksfolk af Søe-Etatens Departement allene. Man seer her inde paa Holmen dagligdags med den allerstørste Fornøyelse baade den store Orden, som hærsker overalt, saa at alle Ting dirigeres uden mindste Forvirring. Man seer her ogsaa Dagen igiennem i de fastsatte Arbeids-Timer alle Pladse vrimle af lutter arbeidsomme Mennesker, som med Fyrighed og Lyst forrette deres foresatte Arbeide, hvortil de ere commanderte. Ofte bliver noget vist Arbeide foresat en Commando Matroser at fuldføre een Dag, og endskiønt de undertiden ved en overdreven desto større Flittighed fuldføre det foresatte Arbeide i kortere Tid, saa have de Lov at forlade Pladsen, saasnart det forsagte Arbeide er fuldbragt af dem.

Efter vor vedtagne Maade gaae vi tilbage til de ældre Tider og betragte først, hvorledes det har været beskaffen med BREMERHOLM fordum i de allerældste Tider. Den sidste Stavelse af Navnet viiser udtrykkelig, hvorledes dens Beskaffenhed har været i de allerældste Tider indtil henimod Slutningen af det sextende Seculo. Thi her laae i den brede Havn nogle Holme, af hvilke den største har faaet det Navn BREMERHOLM, fordi de Bremiske Kiøbmænd eller de Tydske Kiøbmænd fra Staden Bremen havde deres Skibe og Fahrtøyer liggende fortøyede ved denne Øe, havde opbygt deres Boder og Pakhuse paa samme Øe og meest opholdt sig der sammestæds med deres Kramvahre, Specerier og Tydsk Øl, som de medbragte for at sælge til Kiøbenhavns Indbyggere. En meget ældgammel Bygning (i hvis Muur sad en Steen, hvori var indhuggen det Bremiske Vaaben, som er tre Tønder og to Nøgler over Kors) blev Aar 1735 her

paa Holmen nedbrudt og var den sidste overblevne Levning af de Bremiske Kiøbmænds Bygninger paa denne Øe. Nogle meene, at de har haft en Kirke i den gamle, grundmurede Bygning, hvori nu omstunder Veyerhuset er her inde paa Holmen. At Bremerne ogsaa sammestæds har haft en Kirkegaard, har man i dette Aarhundred erfaret; thi da man Aar 1734 udi Kong Christian den Siettes Tid begyndte at grave en nye Kanal, fandt man i Jorden en Mængde Liig, som i de ældre Tider ere her bleven begravede. Men da de Hanseatiske Kiøbmænds Handel begyndte at svækkes og aftage, fordi de Danske lærte at hente selv deres behøvende Vahre fra første Haand med deres egne Skibe, saa forlode Bremerne Tid efter anden dette deres Opholds- og Ligge-Stæd, hvorpaa Bremerholm, som meget fordeelagtig beliggende til Skibes Reparation, blev først i Kong Friderich den Andens Regiærings-Tid Aar 1563 anvendt til den Kongelige Orlogs-Flodes Bygning, Udrustning og Reparation. Man begyndte da ogsaa at bygge paa Bremerholm adskillige Værkstæder, en Reberbahne, en Smedie, en Navigations-Skole &c. (See Wolfs Encomion Daniæ, pag. 160). Man finder en Ordre af Aar 1589, underskreven af Jørgen Rosencrantz og Christopher Walckendorf, hvorudi tales om Holmens Skibbyggerie (See Holbergs Danmarks Riges Hist. Tom. II.). Men den rætte Hoved-Periode, da Søe-Magten i Danmark blev sat ræt i Stand med Skibbyggerie, tog sin Begyndelse i Kong Christian den Fierdes Tid. Det er allerede forhen mældt, at der gik i de ældre Tider et breedt og dybt Vand imellem Bremerholm og Staden, saa at samme Vand gik op til St. Nicolai Kirke og den omliggende Egn. Men da man begyndte at benytte sig af Bremerholm til Skibbyggerie og den Kongelige Orlogs-Flodes Nytte, saa har man Tid efter anden ved Søens Opfyldelse og de omliggende, høye Grundes Indlæmmelse giort Bremerholm i de følgende Kongers Regiærings-Tid saa stor, at den har opnaaet sin nu værende, anseelige Strækning og Størrelse frem for i de ældre Tider. Endnu er

ogsaa at mærke, at Bremerholm laae udi fordum Tid uden for Staden og dens Fæstnings-Volde og Graver. Men da Stadens Fæstningsværker paa denne Kant bleve af Kong Christian den Fierde udvidede, de gamle Volde nedrevne og sløyfede, saa ligger nu Bremerholm tæt ved Staden og ved Gammelholms Broe over Canalen er sammenføyet dermed; men i øvrigt har Gammelholm ingen Connexion med Staden.

Efter at Bremerholm blev indsluttet inden Stadens Fæstnings-Værker af Christianshauns Volde, var dens blotte Navn i mange Aars Tid en stor Skræk i Manges Øren, fordi de fleeste Misdædere, hvis Forbrydelser vare af den Beskaffenhed, at de just ey havde fortient Døden, eller ogsaa, om de havde fortient Døden, dog bleve af Kongen benaadede med Livet og dømte til at arbeide i Jern paa Bremerholm al deres Livs-Tid eller i visse Aar. Disse Bremerholms Fanger gik her som paa et Straffe-Stæd med Lænker og Jern om Beenene, Livet og Halsen indslagne. Men da man kunde med største Billighed ansee disse Fanger som meget farlige Folk at forvares her inde paa Holmen, der var saa høyvigtigt og betydeligt Stæd baade for Kongen og Landet; thi saadanne ondskabsfulde Misdædere kunde faae i Sinde, naar de saae Leilighed dertil, at sætte Ild paa eet eller andet Magazin (hvoraf her paa Holmen findes saa mange opfyldte med læt brændende Materier), paa det at de ved saadan Leilighed kunde befrie sig fra deres Slaverie. Af den Aarsag befalede Kong Christian VI, at ingen Misdæder skulle dømmes til Bremerholms Jern, men til en Fæstning, for der at sættes i Jern og til Arbeide. Og fra den Tid er Holmens Arbeide forrættet ei længere ved Slaver, men ved frie Folk. Aar 1783 er af Søe-Etatens Collegio bleven opført en Slave-Bygning ved Stokhuset.

Vi beskrive nu BREMERHOLM i de nyere og nu værende Tider. Bremerholm kaldes gemeenlig nu omstunder GAMMELHOLM, til Forskiæl paa Nyeholm, som af Kong Christian den Femte blev andlagt

lige overfor Stadens Toldbod ligeledes til den Kongelige Orlogs-Flodes Nytte og Skibbyggerie og indslutter den store Skibs-Havn. Endskiønt Gammelholm i forrige høyloflige Kongers Tid har været Søe-Etatens Arsenal, hvorfra den Kongelige Orlogs-Flodes Udrustning med fornøden Takkelagie altid er forsynet, saa er dog Gammelholm egentlig i Kong Christian den Siettes Tid bleven ræt forsynet med alle sine nye opbygte, grundmurede diverse Hoved-Magaziner, samt med andre Bygninger til Contoirer for Søe-Etatens Kongelige civile Betientere, som ere en Eqvipage-Skriver, en Fabriqveskriver, en Magazin-Forvalter, tre Material-Forvaltere, hvoraf enhver har sine visse Materialier under Regnskab og i Forvaring, en Inventarii-Skriver, en Reberbahne-Skriver, en Takkelloftskriver, en Vejermester, en Commando-Skriver og en Inspecteur ved Model-Kammeret.

Naar man gaaer ind igiennem Holmens Port, saa kommer man paa høyre Haand først forbi nogle Værelser, som ere Den Nye Vagt tilhørende og bruges til Den combinerede Rætt ovenpaa og Arrest-Kammere for Officerer neden under. Dernæst kommer man til Gammelholms Hoved-Vagt, som er en i Aaret 1775 gandske nye opbygt, grundmuret Bygning, beliggende tæt ved den Broe, som sammenføyer Communicationen fra Stadens Grund med Gammelholm. Denne Hoved-Vagt er indrættet til Officeer-Vagt med Vagtstue for de vagthavende Matroser. Dog er denne Hoved-Vagt ei, som den paa Nyeholm, med noget særdeles udvortes Tegn distingueret. Ved Gammelholms Hoved-Vagt er Aar 1783 opført en nye Tilbygning for Arrestantere. Saa snart man i Hoved-Vagten faaer Tilladelse at gaae videre frem over Broen ind paa Holmen, da falder strax i Øynene skraas paa den venstre Side liggende lige for Smidien en meget ziirlig, grundmuret Bygning, 67 Alen lang, 13 Fag, to Etager høy med Kielder under, ziret i Frontispicen ved hver Ende med Kong Christian den Siettes kronede Navn i dobbelt Chiffre. I den ene Ende af denne Bygning boer den ældste Equipage-Mester og har en Deel smukke

Værelser i begge Etager til frie Beboelse. I Midten neden under i første Etage er en BETALINGS-STUE, hvor Admiralitætet udbetaler til Søefolkene deres Løn. Den bruges ogsaa i anden Fald til andre Ting. I Midten oven paa i anden Etage holdes CONSTRUCTIONS-COMMISSIONEN i en Sahl. Her ere ogsaa Værelser til Collegium Mathematicum, Mechanicum og andre til Skibsbyggeriet henhørende Videnskaber, over hvilke holdes for de Herrer Søe-Officerer Forelæsninger af Lector Matheseos, som er Professor ved Universitætet. Her giæmmes en anseelig Deel mathematiske Instrumenter. Oven og neden til i den anden Ende af denne Bygning eller i første og anden Etage har nogle Kongelige civile Betientere ved Gammelholm, nemlig: Equipage- og Fabrique-Skriveren, Takke[l]lofts-Skriveren og Material-Forvalteren ved Egetømmeret sine Contoirer. Aftegning paa denne smukke Bygning sees i THURAS Hafnia Hodierna Tab. LXXVI.

Paa den venstre Side af ovenmældte Canal-Broe seer man herinde paa Gammelholm et overmaade langt og stort, grundmured HOVED-MAGAZIN, beliggende langs med Bulværket af Holmens krumme Canal og strækkende sig lige ned til Giethusets Canal. I dette store HOVED-MAGAZIN, som er 24 Alen høyt og bestaaer af tvende lange Fløye, hvilke ved en i Midten opbygt Pavillon sammenføyes, forvares alle Anker-Touge, saa og alle Slags Toug-, Blok- og Jern-Værk, samt alle andre adskillige Ting, som til den Kongelige Orlogs-Flaades og Holmens Vedligeholdelse haves her liggende i den allerstørste Forraad. Man finder her ethver Orlogsskibs fulde Takkelage i sine visse Værelser henlagt, sorteret og numereret, saa og hver Slags for sig selv fra andre adskildt. Ja, hver Ting findes saa ordentligen forvaret, saa at ved en hastig Udrustning kand hvert Stykke udtages paa sit behørige Stæd, uden enten at foraarsage mindste Uorden eller at befrygte Mangel paa noget. Ja endnu meere, alle Ting kand med den største Magelighed udtages af dette Hoved-Magazin og uden for hver

Magazins-Dør nedlægges i Pramme i Canalen for at henføres til de Stæder, hvor de skal bruges. Midt imellem dette store Hoved-Magazins tvende Fløye er bygt en høy Pavillon, 29 Alen høy, ligeledes grundmuret. Denne Pavillon er 24 Alen breed, 3 Etager høy og ziret med et smukt Steen-Portal og Kong Christian den Siettes Navn med Krone over paa den Side, som vender mod Canalen eller Byen. Udi Frontispicen sees Neptunus og Minerva i Steen udhuggen. Taget paa denne Pavillon er prydet med et lidet, giennembrudt Spiir, 16 Alen høyt, paa hvis Spitse sees Neptuni Billede 4 Alen høy at staae med sin Trefork i den høyre Haand. Udi dette Taarn hænger en Klokke, hvormed der daglig ringes for Holmens Mandskab paa Arbeide og af Arbeide. I denne Pavillons første eller nederste Etage, som er hvælvet reent igiennnem, forvares Søe-Etatens Hoved-Archiv. I den anden eller mellemste Etage forvares alle Slags curieuse mechaniske og mathematiske Instrumenter og Machiner. Og i den tredie eller øverste Etage forvares allehaande kostbare, rare og mærkværdige Modeller af Skibe, Krahner, Møller og andre curieuse Ting, som enten henhøre til Skibsbyggeriet selv eller til andre ved Holmen værende Indretninger. Disse samtlige Modeller blive alle, Tid efter anden, forfærdigede paa det her paa Gammelholm værende Modell-Kammer, naar enten nye Skibe skal bygges, eller andre mechaniske Værker indrættes, da Modellen siden hensættes i Forvaring i denne Pavillon. Aftegning af denne Pavillon sees i Thuras Hafnia Hodierna, Khvn. 1748. Tab. LXXV.

Inde paa Gammelholm boer Holmens Chef, som har en smuk og stor Residentz med mange smukke Værelser tilligemed skiønne Hauger til frie Beboelse. Denne Residence ligger paa den Side af Gammelholm, som vender mod Havnens Bassin og Christianshaun. Paa den store Plads lige ud for Holmens Chefs Residentz er andlagt Skibbygger-Værfter eller Bankestok til at bygge Orlogs-Skibe og Fregatter paa, dog bygges ikke længere nu omstunder paa Gammelholm

Orlogs-Skibe, Rang-Skibe og store Fregatter; men slige Krigsskibe bygges allene paa Nyeholm. Men derimod bygges paa Gammelholm Gallejer, Bombarder-Galliother, Kongelige Lystbaade, Pramme, Barcasser, Chaloupper etc.

Paa Gammelholm ere følgende Hoved-Indretninger: Modell-Kammeret, Anker-Smedie, Grov- og Kleinsmedie, Vejerbod, Dehle-Haugen, Bødker-Værkstæd, Snedker-Værkstæd og Drejer-Værkstæd, Reebslager-Bahnen med tilhørende Hampe-Magazin og Drøgden, Chaloup-Skurene, Mastemager-Værfvet, Baade-Bygger-Pladsen, Spaane-Haugen, en Brabænk at kiølhale Skibe ved. Der har ogsaa tilforn her paa Gammelholm været en Docque til Orlogsskibes Reparation; men den er nu demoleret, da Docquen blev andlagt og fuldført Aar 1739 lige over for paa Christianshauns Grund. Om den gamle Docque her paa Gammelholm er dette at mærke, at den blev andlagt Aar 1691 af Admiral Hendrich Span i Kong Christian den Femtes Tid. Til en Erindring om samme Docques Andlæg og Nytte er slagen en stor og anseelig Medaille, paa hvis ene Side sees Gammelholms Docque forestillet, tilligemed et tiltaklet Orlogs-Skib liggende derinde, saa og en Deel af Christianshaun tvert over for forestilles i Prospekt. I Afsnittet neden under staaer denne Inscription: Hac Matre Renascor. De to Bogstaver C. S. betegner Medailleurens Navn. Paa den anden Side af Medaillen staaer denne Latinske Inscription: Anno Christi. MDCLXXXXI. Regnante. Regum. Optimo. Christiano Quinto. Virtute. Et. Industria. Henrici. Span. Inventa. Est. Navalis. Machina. Cujus. Ope. Vetustæ. Et. Longo. Usu. Fractæ. Naves. Non. Sine. Magno. Temporis. Et. Sumptuum. Compendio. Resarciri. Et. Qvasi. In. Integrum. Restitui. Qveant. Adeoque. Quod. Natura. Negaverat. Commodum. Arte. Paratum. Est. Endskiønt denne Docque kom til Fuldkommenhed, saa opnaaede den dog ikke bestandig den intenderede Brug til Krigs-Skibenes Reparation; thi nogen Tid efter at den var bleven færdig, blev den af Søen, som havde trængt

sig ind under Bunden paa den, paa eengang opslagen og ødelagt, saa at den ey kunde bruges.

Man seer paa Gammelholm en stor, grundmuret Bygning, reent igiennem hvælvet, som i forrige Tider tiente til Arresthuus for de til Bremerholms Slaverie dømte Misdædere; men efterat Slaverne ere blevne forflyttede fra Bremerholm til Stokkerhuset, saa er nu samme Bygning indrættet til et TIÆRE-MAGAZIN.

Næst ved Tiære-Magazinet er en grundmuret SKOLEBYGNING, hvori her paa Gammelholm holdes en Skole for 180 Drenge af Tømmermænds- og Matros-Sønner. Denne Skole er af Kong Christian den Siette ved Kongelig Resolution af 15. Marty Aar 1743 bleven indrættet for Drenge-Børn af de udi Hs. Maj:ts Aars-Tieneste værende Søefolk, saavelsom Haandværks-Stokken, hvilke Børn ligesaa vel staae i Kongens Tieneste og nyde til dels Kost, Gage og Mundering, dels en Portion Rug. Ved denne Skole lønner Kongen to Informatorer, af hvilke den ene underviser Drengene i deres Kristendom samt i Skrivning og Regning og nyder aarlig 250 Rdrs. Løn. Den anden Informator er en Ridsemester, som tre Dage om Ugen informerer dem og nyder aarlig 40 Rdr. Løn.

Endvidere seer man to store grundmurede Bygninger, begge opbygte i Kong Christian den Siettes Tid. Af disse bruges den største Bygning til at forvare et Magazin af Skibs-Pomper, Knager, Giger og Touger, Tallier etc., som ved Skibenes Kiølhaling og andet forefaldende Arbeide bruges og behøves. Her have ogsaa Blokke-Drejerne, Snedkerne, Rapertemagerne og Stoelmagerne deres Værkstæder, hver især. Den anden Bygning, som er noget mindre og staaer lige over for den første, er neden til indrættet til Værkstæder for Bødkerne og for Billedhuggerne, og oven til ere Værkstæder for Seyl-Læggerne og for Compas-Magerne.

REBERBAHNEN er en grundmured Bygning, holdende 1100 Fod i Længden, hvor Anker-Tougene giøres til Orlogsskibene. Oven over

Reberbahnen er TAKKELLOFTET, hvor Takkelagen for Orlogs-Flaaden bliver forfærdiget. Ved den ene Ende af Reberbahnen sees en gammel Bygning, hvor Bremerne i fordum Tid have haft en Kirke samt en Kirkegaard, hvor Kanalen nu er graved (See forhen pag. 222). Denne Bygning bruges nu til et Magazin af spundet Hamp og tiæred Garn. Ved den anden Ende af Reberbahnen er ogsaa et Magazin-Huus, hvorudi haves altid i stor Forraad liggende nogle Tusinde Skippund raae Hamp.

Paa BAADE-BYGGER-PLADSEN seer man store, indelukte Pladser, hvor alle Slags Tømmer og Skibs-Materialier forvares i den største Orden og ere ved Haanden at bruges til forefaldende Arbeide. Man seer her ogsaa opbygte Skuurer, hvor Pokkenholt og deslige Materialier, som altid bør ligge i Tørhed under Tag, bevares. Ligeledes seer man to store Bygninger, hvilke begge for neden ere aabne. I den ene bygges Chaloupper, Barcasser, store Skibs-Baade, og oven paa er et stort og rummeligt Loft, kaldet SPANT-LOFTET, hvor Spanterne afslaaes, hvorefter Tømmeret tilhugges, naar et Skib, Galley eller Fregat bygges. I den anden Bygning bliver neden til hensatte i Forvaring de færdigbygte Chaloupper, og oven paa er et SEIL-LOFT, hvor smaa Seil til Barcasser og Chaloupper forvares og ligge opstablet.

Ligeledes seer man ogsaa her en liden, grundmuret Bygning, som bruges til at kaage Beeg og Sværte i, til at lapsalve Skibene med, hvilken Indretning er med saadan Forsigtighed foranstaltet, at dette ellers til Syne farlige Arbeyde kand foretages midt imellem saa mange Bygninger og Magaziner uden mindste Fare.

Ved Baade-Bygger-Pladsen er en stor Grav, hvorudi alle raae Maste-Træer nedlægges, indtil de komme under Øxen at tilhugges. Paa de to Sider af samme MASTE-GRAV er saa rummelig en Plads, at Masterne og andre Rundholter kand tilhugges.

Aar 1771 blev efter Kongelig Ordre alle Schoutbynachter i Søe-Etaten tillagt Caracteer af Contre-Admiraler; ligeledes blev befalet,

at alle Ober-Archelie-Mestere skal føre Navn af Ober-Canonerer; Under-Archelie-Mester nævnes Canonerer, Constabler føre Navn af Under-Canonerer, og Bysseskøttere føre Navn af Constabler.

Den gandske Orlogs-Flaade eller Krigs-Skibe og Fregatter ligge ved NYEHOLM i deres Huk. (See II Bogs X Kap. §. 29.). Af de Kongelige Matroser boe den største Deel ved Siden af hinanden i de saa kaldte NYE-BODER, hvilke Huus-Længer, inddeelte i Gader, Kong Christian den Fierde lod bygge til dem. Om samme forekommer siden Efterretning i den II Bogs XI Kap. §. 6. Alle Matroser ere nu afdeelte i fire Divisioner, og hver Division har 10 Compagnier, hvoraf de 9 bestaaer af Matroser; men det tiende Compagnie bestaaer af lutter Artillerister. Et Matros-Compagnie er 118 Mand stærk; men et Artillerie-Compagnie er 200 Mand stærk. Hertil kommer endnu Holmens Haandværks-Folk, som ere 1625 Mand og kaldes HOLMENS FASTE STOK; i alt ere de 6346 Mand. Foruden de hværvede Matroser ere ogsaa alle Kofardie-Matroser overalt i de Kongelige Staater enroullerede, og naar en Flaade eller Esquadre skal udrustes, saa blive saa mange enroullerede Matroser, som giøres nødig til de equiperede Orlogs-Skibes Bemanding, fordrede ind ved Enroullerings-Cheferne, hvilke ligge fordeelte i Enroullerings-Districterne, til Kongens Tieneste. Kongens Matroser bære blaa Mondur og Kaskette. De faae foruden deres Mondur en vis Andeel af Rug, Gryn, salt Kiød, Flesk, Smør, som kaldes Maaneds-Kost, paa den Kongelige Proviantgaard og 20 Rdr. aarlig. De forsyne Vagterne paa alle de Pladse, som henhøre til Søe-Væsenet. Deres Gevæhr, naar de giøre Vagt, er et kort Spyd. Artilleristerne have Flinter og Sabler. Søe-Officerenes Mondour er blaa med Guld, og i deres Mondours Knapper staaer et Skibs-Anker. De bruge i deres Kaarder det selvsamme Felt-Tegn eller Port d'Epee som Land-Officerene.

Ved Søe-Etaten er en OVER-KRIGS-RÆTT og en UNDER-KRIGS-RÆTT. Over-Krigs-Rætten holdes i Admiralitæts-Bygningen, da den

ældste nærværende Admiral præsiderer, og Assessorerne ere Staabs-Officerer af alle Klasser tilligemed General- og Ober-Auditeuren. Under samme Krigs-Rætt henhører Staabs-Officererne fra en Commandeur-Capitain af. Under-Krigs-Rætten kaldes ellers DEN COMBINEREDE RÆTT og holdes paa Gammelholm ved Hoved-Vagten. I denne Rætt præsiderer en Commandeur-Capitain, og Officerer af alle Under-Classer ere Assessorer tilligemed Auditeuren. Udi Livs-Sager præsiderer Chefen for den Division, af hvilken den anklagede er. For denne Rætt henhører alle fra Matroser indtil en Capitain.

Aar 1786 i April blev oprettet en OPMUDDRINGS-INSPECTIONS-COMMISSION, som bestyrer Opmuddrings-Væsenet i Havnen og Canalerne. Dens Committerede ere to Søe-Officerer; ved denne Commission er en Commissions-Skriver, saa og en Material-Forvalter ved Opmuddrings-Væsenet, hvilke have deres Contoirer.

§. 9.

STADENS COMÆDIE-HUUS eller Theatrum og DANSKE SKUEPLADS, er en anseelig, grundmuret Bygning, beliggende ved Enden af Holmens Revier eller krumme Canal ved Siden af forrige Giethuus ud til Kongens Nye-Torv. Dette Comædie-Huus er opbygt Aar 1748 i Kong Friderich den Femtes Tid paa Kongelig Bekostning. Denne anseelige Bygning er tre Etager høy foruden Kielder-Etagen. Afteegningen derpaa sees i THURAS Hafn. Hod. Tab. LXX og LXXI. Over Indgangs-Døren til dette Huus er følgende Latinske Inscription indhuggen i Steen med forgyldte Bogstaver: Hanc. Aream. LVI. Pedes. in. Fronte. CLXII. in. Agros. Quam. Ante. Hos. Annos. Quadraginta. Theatro. Destinaverat. Prudens. Si. Quis. Alius. Monarcha. Gloriosæ. Memoriæ. FRIDERICUS QUARTUS. Rex. Daniæ. &. Norvegiæ. Vand. Gothorumque. Dux. Slesv. Hols. Storm. & Ditm. Comes. in. Old. & Delmenhorst. Jam. Constructa. Suis. Impensis. Splendida. Hac. Vitæ. Humanæ. Specula. Magnifice. Ornatam.

Publicis. Civium. Suorum. Oblectationibus. Et. Usibus. Donavit. Nepos. Ejus. Augustissimus. FRIDERICUS QUINTUS. Pius. Felix. Sapiens. Optimus. Rex. Dan. &. Norv. Vand. Gothorumque. Dux. Slesv. Hols. Storm. &. Ditm. Com. in. Old. &. Delm. Anno MDCCXLVIII. Theatrum. Dicatum ... Decembr. Midt paa den lange Side staaer udhuggen følgende Danske Inscription i Steen med forgyldte Bogstaver: Landsmand, og Hvo Du er, naar Du i Vores Skuespil, som i et Speil, Betragter Verdens Vandel, den Onde og den Gode, Beleer Menneskets Skrøbelighed, Daarlighed og Udyd. Da Lær derved at kiænde Din Egen, at rætte den, forandre og forbedre Dig fra [det Uanstændige til det Anstændige, fra det Onde til det Gode, fra] Udyd til Dyd. Tak den Stormægtigste, Allernaadigste og Viiseste Enevolds Herre og Konge, Friderich den Femte, Konge til Danmark og Norge, de Venders og Goth. Hertug til Slesv. Holst. Storm. og Ditm., Græve til Old. og Delmenh., Som skiænkede Pladsen, lod Huset Bygge til sine Undersaatteres Nytte og hver Mands Forlystelse, lagde dertil mange naadige Frieheder, lod Skuepladsen aabne den... December Anno 1748.

Dette Comædie-Huses Bygning blev Aar 1773 repareret og udviidet, saa og indvendig giort meget smukkere ved Professor CASPAR FRIDERICH HARSDORF, Professor i Bygnings-Konsten ved Academiet paa Charlottenborg. Comædie-Husets Udviidning bestaaer i sær af Tilbygninger for begge Ender af Huset, hvoraf den første, som vender ud til Kongens Nye Torv, og hvor Hoved-Indgangen er, er meget ziirlig og i en antique Smag decoreret. Frontespicen paa det Danske Comædie-Huus er af Professor ANDREAS WEIDENHAUPT ved bemælte Academie forfærdiget af Gullands-Sandsteen, 15 Alen lang og $3^1/_2$ Alen høy. I Midten af samme Frontispice sees Apollos Lyre med en Laurbær-Krands omhængt og opreist paa en fiirkantet Socle. Paa høyre Side af samme sidder Tragædien forestillet ved Melpomene med en Dolk i den høyre Haand og et Draperie eller Klæde i den venstre Haand. Ved hendes Fødder ere lagte de hende tilhørende

Attributa, saasom Urne, Bæger, Krone, Zepter, Hielm, Skiold, Sværd, Spyd, Lantze. Paa den venstre Side sidder Comædien forestillet ved Thalia med en Fløyte i den ene Haand og en Masque i den anden Haand. Ved hendes Fødder ligger musicalske Instrumenter, saasom Pauker, Bas, Fioler, Citarer, Basuner, Trompeter, Nodebøger med meere. Indretningen af samme Tilbygning udgiør fornemmelig en For-Sahl, hvor Domestiqver og andre kand opholde sig. Men i anden Etage er en rummelig Forfrisknings-Sahl, hvor Tilskuerne kand indtræde og nyde Forfriskninger af adskillige Liqveurs og Conditorier, som der falholdes. De øvrige Tilbygninger ere deels til Kamre for de spillende Personer indrættede, hvor de kand omklæde sig, deels til Garderober og Forvarings-Kammere. Ved disse Værelsers nye Indretning er Theatret i sig selv bleven meget rummeligere end tilforn; thi det kand nu rumme henved Tusinde Tilskuere. Leiligheden for Spectatores selv er ogsaa mærkeligen forbedret; thi Parterret er baade rummeligere, saa og afhængigt eller skraaligt, hvorudover det er saa mageligt apteret, at enhver siddende uden Hinder kand tage Skuespillet i Øyesyn. Foruden Kongens Loge, som er opført ved Siden næst ved Theatret, ere alle de øvrige Loger meget beqvemme andlagte. Især ere de saa kaldede Plads-Loger meget fordeelagtige andbragte, da 8 à 10 Personer kand magelig sidde i dem og have frie Udsigt. Oven over Logerne er Galleriet. Theatret og hele Skuepladsen er ziret med de prægtigste Mahlerier, hvoriblant man her seer Skilderier af de berømmeligste dramatiske Skribentere, saasom den Grædske Sophocles, den Latinske Plautus, den Franske Corneille og den Danske Holberg. Ligeledes er Skuepladsen ziret med smukke Decorationer og konstige Machiner. Comædiehuset blev efter sin Udvidelse igien aabnet den 31. January Aar 1774.

Den Danske Skueplads har sin egen Theater-Etat, hvortil hører en Ober-Tilsyns-Commission, som bestaaer af visse Membra, dernæst en Directeur over Skuespillene, en Inspecteur og Directions-Secretair.

Theater-Directionen anvender deres Bestræbelser paa at giøre det Danske Theater anseeligt baade i Henseende til dets indvortes og udvortes Forfatning. Til den Ende har Directionen forsynet det med mange Skuespillere, Dantsere og Sangere, alle udsøgte af Landets egne Børn, der viise Prøve paa de Danske Geniers Styrke, og at det ikke giøres nødigt at forskrive Skuespillere, Dandsere eller Sangere fra Italien eller Frankerige. Directionen har ogsaa ved udsatte Præmier og Belønninger af 100, 200 og flere Rigsdaler opmuntret Genierne til at udarbeide nye originale Danske Theater-Stykker, alt for at befordre Smagen og frembringe Mønstre af de Danskes Vittighed.

Den Kongelige Danske Skueplads paa Stadens Comædie-Huus og det Kongelige Hof-Theater, som holdes over den store Stald ved Christiansborg Slot (See den 1. Tome VI Kap. pag. 545), gaaer for Kongelig Regning. De, som ville være Tilskuere ved et eller andet Skuespil, som opføres, betale efter en vis fastsat Taxt, for hele Loge[r] i første og anden Etage, for Parterre-Loger, eller og for enkelte Pladser i Loger, Parterre og Galleriet. Aar 1786 befalede Kong Christian VII, at intet Skuespil herefter bliver opført paa Hof-Theatret, men at alle Skuespil fra den Tid og fremdeles skal paa de bestemte Dage allene opføres paa det Kongelige Theater i Byen. Ved Skuespillene er en Observateur, visse Actricer og Acteurer, en Balletmester og en Instructeur ved Dandse-Skolen med Dantsere og Dantserinder, Figuranter og Figurantinder, i alt over 60 Personer i Tallet. Desuden holdes adskillige Theater-Betientere, nemlig: Instructeurer i Actionen, Syngemester, Regisseur, Dessinateur, Souffleur, en Casserer, en Controleur, en Garderobe-Mester, en Machine-Mester.

Til en Erindring om den Danske, hældige, theatralske Digter Johannes Ewald paa hands Begravelses-Dag den 23. Marty Aar 1781 blev efter Kongelig Befaling den afdødes Minde hædret med følgende Høytidelighed paa denne Danske Skueplads. Saasnart de Høykongelige Personer vare ankomne, begyndte en traurig Symphonie,

som varede indtil Dækket gik op. Paa Theater saaes en halv oplyyst Lund, og i denne Lund saaes et paa nogle Trin forhøyet Marmor-Altar, paa hvilket stod en Urne. Digterens Navn, som var mahlet paa Urnen, viiste, hvis Aske den giemte. Religionen saaes carachteriseret ved Slør og Zepter ved Altarets høyre Side i en alvorlig, men rolig Stilling. Den talede og handlede ikke (thi dertil er kun Templerne Stædet), men med sin Nærværelse bifaldt den, at Digteren blev hædret. Fra den venstre Side nærmede sig langsom Melpomene; hun havde kun Diadematet uden videre Attribut, var i hvid Sørge-Dragt og havde Krandsen i Haanden, som hun tiltænkte at pryde sin Yndlings Urne med. Hun talede om den afdødes Værd i nogle Vers og med de sidste Ord deraf lagde hun Krandsen paa Urnen. Religionen vendte sig og ved at see til, medens Musen lagde Haanden paa Urnen, gav sit Biefald til denne Rætfærdigheds-Handling, efter hvilken Melpomene støttede sig i sørgelig Stilling paa Altaret, hvorpaa Dækket gik ned under en klagende Symphonie.

Dernæst blant hældige indfødte theatralske Digtere maa ogsaa anføres Johannes Herman Wessel, en indfød Nordmand, over hvis Dødsfald Aar 1786 Professor Andreas Christian Hwiid, Præpositus Communitiatis Regiæ & Collegii Regii, har forfattet følgende lapidal Inscription: Diis. Manibus. Johannis. Hermanni. Wesselii. Poetæ. Comici. Clarissimi. Musarum. Omnium. Delicii. Quem. Nulla. Dies. Memori. Unquam. Eximet. Ævo. Danicæ. Utpote. Gentis. Desiderii. Norvagiæ. Gloriæ. Svavissimi. Viri. Acutissimi. Humani. Atque. Optumi. Ætate. Qui. Floruit. Omnium. Adversus. Merita. Cives. Ignoscite. Fasso. Ingratissima. Quippe. Ingenio. Omnes. Qui. Superavit. Nihilque. Ultra. Ea. Quæ. Vitæ. Necessitas. Exigit. Desideravit. Tantus. Vir. Heu. Vitam. Tenui. In. Re. Et. Fortuna. Neglectus. Degebat. Amicitiæ. Memor. Cum. Lacrymis. M. P. Andreas Christianus Hwiid Havniensis. Natus. Erat. Pridie. Nonar. Octobris. Ann. MDCCXLII. Vixit. Annos XLIII. Menses. II. Dies. XXIV. Unico.

Quatuor. Annorum. Filio. Votorum. Deliciis. Nihil. Misello. Præter. Nominis. Gloriam. Reliquit. Huic. Gratam. Se. Præbeat. Ingeniis. Amiccor. Ætas. Cineri. Que. Patris. Sit. Non. Onerosa. Humus. Precare. Lector. et. Have.

ANDEN BOG

OM

DET NYE ELLER YNGRE KIØBENHAVN

Naar man ved Nye Kiøbenhavn i den vitløftigste Forstand og Meening forstaaer al den Deel af Stadens Grund, som siden Aar 1443, da Kong Kristofer af Bayern giorde Kiøbenhavn til en Kongelig Residenz-Stad, er bleven Tid efter anden indbegreben inden for Fæstningens Volde, saa er allerede en stor Deel deraf anført i den Første Bog, saasom ved Nørregade, da den gamle Nørre Port blev flyttet længere ud og en Deel af den nedbrudte Landsbyes Serretsløvs Marker blev indtagen til Staden, hvorom er allerede forhen mældt i Første Dels Kap. I pag. 10. Saa og ved Fredriksholms- eller Kalleboe-Distrikt, da Kalleboestrand blev ved Dæmningen indpælet og opfyldt til Gaders og Bygningers Andlæggelse; hvorom er ligeledes forhen mældt i Kap. II. §. 4. pag. 79.

Men ved Nye Kiøbenhavn i en indskrænket Forstand og Meening forstaaes her egentlig ikkun al den anseelige Deel, som i Kong Christian den Fierdes Tid ved den gamle Øster Ports Forflyttelse fra

Enden af Østergade Aar 1608, de gamle Voldes Nedbrydelse og Sleifning, Gravernes Opfyldelse og Fæstningens vitløftige Udvidelse paa denne Kant er bleven indlemmet med den gamle Stad inden for Fæstningens Volde.

Al denne anseelige Deel og vitløftige Strækning, som laae tilforn uden for Stadens Øster-Port og Volde, og bestod i de ældre Tider af en liden Forstad med nogle Kroerhuse, Lystgaarde og Hauger, saa og den Islandske Reberbahne og Smeddie, samt en Deel Garver-Gaarde etc. blev kalden Den Nye Stad eller Nye Kiøbenhavn, fordi alt dette Tillæg til Stadens Størrelse og Omfang gav nu Staden en gandske nye Skikkelse mod Søe-Siden. Alt dette Distrikt kaldtest St. Annæ-Qvarteer, hvilket Navn det har faaet af St. Annæ Capell, saa og af St. Annæ Broe, som her i de ældre Tider har staaet, men er siden nedbrudt.

St. Annæ Capell skal efter Resenii Meening være bygt uden for Staden ved Søekanten i de papistiske Tider af Biskop Absalon, eftersom denne store Prælat og Bisp har efter de Tiders Maade haft samme Helgen St. Anna til sin Patronesse og Beskiærmerinde. Af en gammel Klokke (som hængte i Slots-Taarnet og havde den Opskrift: Anna Parens Hujus Patrona Loci Veneranda, Mox Tibi Devotos Protege Continuo) maa man slutte, at den ældste Slots-Kirke eller Capell paa Slottet Axelhuus har i Bisp Absalons Tid ogsaa ført samme St. Annæ Navn. Bemældte St. Annæ Capell skal have staaet imellem Nyeboder og Stranden omtrent der, hvor nu Garnisons-Kirken er bygt. Til denne Helgens Capell blev offret af de Søefahrende, hvilke her betalte de store Løfter, som de havde giort til hende ude paa Havet om deres Frelse. Ved dette St. Annæ Capell var en Broe, kalden St. Annæ Broe, hvilken var lagt med store Kampesteene langt ud i Vandet, at de, som til Skibs ankom, kunde roe der i Land og gaae op til Capellet for der at give deres Offer, om de med nogen Skrøbelighed vare beladte, for derefter at komme til deres Helbred igien. Dette for-

meente hellige Stæd og Capell var i Pavedommets Tid udraabt for at have en stor Helbredelses-Kraft. Hvorudover det blev overmaade flittigt besøgt, enten saa denne miraculeuse Helbredelses Virkning var efter deres Tanke at tilskrive det hellige Stæd, Capellet selv eller St. Annæ Reliqvier, som foregaves at ligge begravne udi Capellet, eller og det færske Vand, som var tæt ved St. Annæ Capell. Da dette St. Annæ Capell blev i Reformationens Tid nedbrudt, fantest (efter I. L. Wolfs Beretning i hands udgivne Encomion Daniæ pag. 376) en stor Mængde, ja nogle Læs Krykker liggende paa Stædet, som Krøblinge havde kastet der fra sig og gaaet bort, efterat de vare helbredte af deres Svagheder. Om forommældte St. Annæ Broe er ellers dette at mærke: Resenius forestiller St. Annæ Broe som en Skibs-Broe eller Brygge, der gik ud i det salte Vand. Og deri stemmer han overens med ovenanførte I. L. Wolfs Beretning derom pag. 376. Men E. Pontoppidan i sine Origenes Hafniens. pag. 23. meener, at St. Annæ Broe ikke har været en Skibs-Broe ud i den salte Søe, men en almindelig Træe-Broe over det færske Vand i Følge den Grundtegning af Kiøbenhavn, som Seuter i Amsterdam har udgivet. Begge deres stridige Meeninger synes at kunde forliges paa denne Maade. Man veed, at i de ældste Tider løb tværtover Hallands Aas et færsk, rindende Aae eller Vand, og at i Nærheden ved samme færske Vand boede mange Garvere, hvilke benyttede sig deraf til deres Garverie, hvorudover det færske Pompevand i St. Annæ Øster-Qvarteer kaldes nu omstunder Garvernes Vand. Det er altsaa troligt, at St. Annæ Capell har lagt ved en Kilde strax ved bemælte færske, rindende Vand, saa at baade for Landboerne har været en Træe-Broe over den rindende Aae eller Vand hen til St. Annæ Capell, og ligeledes for de Søefahrende har der været en anden, men længere Broe lagt af store Stene fra Stranden op til Capellet, hvilke begge ere kaldte St. Annæ Broe. Men i de følgende Tider er bemælte rindende Vand, tilligemed to færske Søer, Kongens Dam og Dæmning, saa og Dronningens Dam

og Dæmning, blevne opfyldte af de nye Beboere, som ville bygge og boe udi den nye Kiøbenhavns Bye, efter de Kongelige Privilegier, som dem bleve givne. (See I. L. Wolfs Encomion Daniæ pag. 377.)

Dette Nye Kiøbenhavn blev andlagt med snor-rætte Gader, hvis Bygninger og Huuse ei leed nogen Skade i Stadens store Ildebrand i Octobr. Aar 1728. Det er afdeelt i tvende Qvarteerer, som kaldes St. Annæ Øster-Qvarteer og St. Annæ Vester-Qvarteer.

Vi afhandle nu ethvert af disse tvende Qvarteerer i et særskildt Kapitel, og tillige beskrive nøyagtig og udførligen de deri beliggende offentlige Bygninger, Kirker, Slotter, Stiftelser, Torve og andre bebygde Pladser med deres Mærkværdigheder.

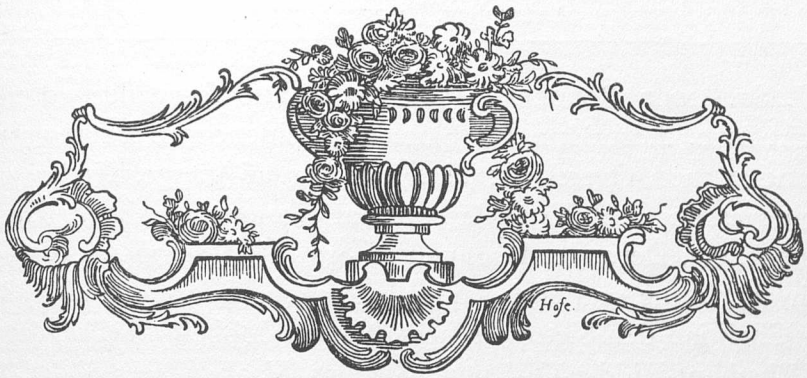

TIENDE KAPITEL

OM

ST. ANNÆ ØSTER-QVARTEER

I. St. Annæ Øster-Qvarteer i Henseende til dets forrige Inddeeling og Strækning begyndte med Hiørnehuset af Store Strandstræde og Nyehavn No. [1] og indbefattede begge Sider af Nyehavn omkring Qvæsthuusgaden, Amalienborg, nu Friderikksstad kalden, og lige ud til Toldboden. Og derfra til Hiørnet af Store Kongens Gade til Kongens Nye Torv, den østre Side af Kongens Nye Torv eller Hallands Aas til Hiørnehuset af Store Strandstræde og Nyehavn, hvor dette Qvarteer begyndte.

II. St. Annæ Øster-Qvarteer i Henseende til den nye Indretning efter Placaten af 3. Juny Aar 1771 indbefatter nu omstunder følgende Gader, nemlig: Kongens Nye Torv, Norges eller Bredgade, Amalienborg, Toldbodgaden, begge Strandstræderne, St. Annæ Gade, Nye-Canal eller Nye-Havn paa begge Sider, Qvæsthuusgaden.

III. Begge Qvarteerer i Nye Kiøbenhavn, nemlig: St. Annæ Øster-Qvarteer og St. Annæ Vester-Qvarteer, udgiøre tilsammen eet Borger-Kompagnie, som kaldes St. Annæ Compagnie.

IV. St. Annæ Borger-Compagnies Fahne forestiller en udrakt harniskt Arm, indstukken i et Skiold og holdende en Laurbærkrands i Haanden med Overskrift: Ære kommer af Værge. Neden under Armen sees en Deel Krigs-Armatur af Kanoner, Fahner, Harnisk, Trommer, etc. Derunder læses paa en Sæddel: St. Annæ Compagnie. Udi hver Hiørne sees en brændende Bombe. Øverst i Midten staaer Kong Christian den Siettes kronede Navn i dobbelt Chiffre, omgiven med Elephant-Ridder-Ordenen. Stadens Vaaben sees i det fierde Hiørne ved Fahnestangen.

V. Den efter Kongelig Befaling anordnede Qvarteer-Commissarius og Qvarteer-Betient, som er befalet at boe i St. Annæ Øster-Qvarteer, for at skulle paaagte under Stadens Politiemester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn bære paa sin sølv-gallunerede Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af grøn Coleur.

VI. Om Stadens Gader, som henhøre under St. Annæ Øster-Qvarteer, er følgende mærkværdigt i Henseende til de ældre Tider, som og Egnens Situation at anføre.

A. Strand-Stræde (Store og Lille Strand-Stræde). Hvilke to Gader have faaet deres Navn deraf, at Stranden eller Søen gik tæt op til disse Gader, da de bleve andlagte. Men siden blev Aar efter Aar alt meere og meere al den Grund af Søen indpælet og opfyldt, hvorpaa Stadens Tømmerpladse fra det gamle Qvæsthuus lige til Toldboden i fordum Tid vare andlagte. Efter disse Tømmerpladsers Nedbrydelse og Forflyttelse derfra er sammestæds Aar 1775 andlagt Skibsbygger-Verfter og Havne for den Grønlandske Handels og Fiskefangstes Skibe.

B. St. Annæ Gade, hvor den Herre Zebaoths eller Garnisons Kirken ligger, saa og den Kongelige Malt-Mølle. Denne Gade skiller Amalienborg eller Friderikstad fra Staden.

C. Toldbod-Gaden, saaledes kalden, fordi denne Gade gik i

forrige Tider fra Nyehavn i en snorræt Linie forbi alle da værende Tømmerpladse ud til Stadens Toldbod, saa at de andlagte Tømmerpladse laae paa den østlige Side og vendte ud til Strømmen eller Havnens Bassin og Amalienborg paa den vestlige Side; Vejen til og fra Toldboden, saa og til og fra Tømmerpladsene faldt da meget beleilig fra Nyehavn. Men nu omstunder gaaer Toldbodgaden ikkun til St. Annæ Gade, eftersom den ommældte gamle Toldbod-Vey er aflukt ved en Brand-Muur, som indhegner den Grønlandske Handels og Fiske-Fangstes andlagte Skibsbygger-Værfter og Havne.

D. Dronningens Bredegade er en anseelig breed Gade og gaaer fra Kongens Nye Torv til Norges Gade. Det vestre Fløy af Garnisons Kirkegaard vender ud til denne Gade. Udi Gaarden No. 204 er andlagt et Sukker-Raffinaderie.

E. Norges Gade gaaer i lige Linie med Dronnings Breedgade og fremviiser paa den østlige Side de prægtige Hotels af Frideriksqvarteer, nemlig det Lindencronske, opbygt af lutter Kridsteen fra Stevns Klint i Siælland, beliggende paa Hiørnet af Norges- og St. Annæ Gade, det Schimmelmannske, det Bernstorphiske og Reventlauske Hotel, hvilke alle med Forhuusene staae bygte paa de opfyldte Slotsgrave, som fordum omkringgave Amalienborg-Plads. End videre paa samme østlige Side seer man det prægtige Friderichs Hospital, stiftet af Kong Friderich den Femte Aar 1756. Paa den vestlige Side af denne Gade seer man det fordum værende grævelige Laurvigske vitløftige Hotel, som nu er solgt og er en privat Eyendom. Man seer her ogsaa Fundamentet og en Deel Marmor-Piller af den nye Friderichs-Kirke, hvis Grundsteen blev lagt af Kong Friderich den Femte Aar 1749 den 30. October. Ligeledes Det Kongelige Søe-Cadet-Academie.

F. Academie-Gaden, som har Navn af Søe-Cadet-Academie, hvis Indgangs-Port vender her ud.

G. Store Kongens Gade, som ellers kaldes Nye Kongens Gade, er en anseelig lang og breed Gade, ziret med smukke Bygninger,

hvis brede Trottoirs eller Fortoge giver tillige Gaden en kiøn Anseelse. I denne Gade ligger DET KONGELIGE OPFOSTRINGS-HUUS, hvilket blev stiftet Aar 1753 paa Christianshavn; men Aar 1775 blev det derfra forflyttet, og Stiftelsen andlagt i denne Gaard, som ellers af Begyndelsen var opbygt og brugt til Christians-Plejehuus.

ANMÆRKNING. For at give den gunstige Læser nogen Ideé og Oplysning, hvordan det saae ud i fordum Tid i denne heele Egn, førend den af Kong Christian den Fierde blev indlemmet i Staden ved Fæstningens Udvidelse, vil man anføre følgende: Udi Kanzeliets Registrant No. 15. over Siællandske Sager mældes, at i en Forstad imellem Nørre- og Øster-Port laae mange Hauger og Huuse, 38 i Tallet, tilhørende Byens Borgere og inddeelte i 4 Stræder, hvilke Kong Christian den Fierde kiøbte Aar 1606. Af samme Forstad gik aarligen 200 Dalers Afgift, saasom Grund-Leje til Byens Magistrat, hvilken Summa Kongen forpligtede sig aarligen at betale, paa det at intet skulle afgaae fra Magistraten. Endskiønt baade Qvarteerer og Gader bleve afdeelte paa disse Pladser, saa bleve dog disse nye afstukne Gader ikkun meget lidet bebygte med Huuse, førend i Kong Friderich den Tredies sidste Regiærings-Aar, da alle Gader i det Nye Kiøbenhavn bleve paa Kongelig Bekostning broelagte. Aar 1663 lod Kong Friderich den Tredie ved Oberst Hendrich Ruse Hallands Aas eller Kongens Nye Torv planere og jævne, og lod Steen og Sand henføre, saa at det gandske Torv blev broelagt. For samme Arbeide lod Kong Friderich den Tredie betale for hver tre Alen eller Qvadrat een Rigsdaler. Ligeledes lod Kong Friderich den Tredie ved bemælte Oberst Ruse samme Aar opfylde og broelægge hele Nye Kongens Gade fra Torvet af og ud til Kastellet og betalte for Opfyldning og Broelægning een Rigsdaler for hver Qvadrat, som ved Landmaaleren blev afmaalt. (See PONTOPPIDANS Orig. Hafn.).

VII. Udi ST. ANNÆ ØSTER-QVARTEER forekommer følgende Torve, Kongelige Slot, Kirker, Stiftelser, publique Bygninger, &c. nøyagtigere at beskrives.

§. 1.

KONGENS NYE TORV (som dog i daglig Tale af Almuen kaldes med sit gamle Navn HALLANDS AAS) er en smuk offentlig Plads, dog af sin Figur noget uordentlig, men ellers den allerstørste offentlige Plads og Torv i Staden, omgiven med anseelige Bygninger. Tie ad-

skillige Gader og Stræder, saavel af Gamle som Nye Kiøbenhavn, støde til dette Torv, eftersom det paa denne Side giør Grændseskiellet imellem Gamle og Nye Kiøbenhavn.

Al denne Plads laae i fordum Tid uden for den gamle Øster-Port, som da stod ved Enden af Østergade, da Stadens Volde gik fra Holmens Canal tvært over Hallands Aas imellem Østergade og den Kongelige Statue Equestre, som ærer Torvet med sit Navn, at det kaldes KONGENS NYE TORV. Medens al den Plads laae uden for Staden, da blev den kaldet HALLANDS AAS, fordi de Skaanske og Hallandske Bønder, som fra de Provinzer Halland og Skaane ankom til Baads med deres Sild og anden Slags Strand-Fisk, landede lidt neden for denne Plads og holdte her Marked med deres Fiske-Vahre uden for Øster-Port, hvorudover Pladsen fik Navn af dem. Men da Staden ved denne Side blev udvidet, og denne Plads kom indenfor Stadens Volde samt Tid efter anden blev ziret baade med omliggende Bygninger og tillige fik en ypperlig Prydelse af Kong CHRISTIAN DEN FEMTES prægtige STATUE TIL HEST, saa blev Hallands Aas efter Kongelig Befaling Aar 1668 kalden KONGENS NYE TORV.

§. 2.

Bemælte Kong CHRISTIANI QUINTI STATUA EQUESTRIS, eller Statue til Hest, er støbt i Blye i meer end dobbelt Legems-Størrelse og opsat paa et høyt Steen-Postament. En berømt Konstner og Billedhugger, ved Navn ABRAHAM CÆSAR L'AMOREUX, fød i Metz i Lothringen, har forfærdiget dette Monument, som drager alle Tilskueres største Forundring til sig. Han begyndte derpaa Aar 1681 og efter syv Aars Forløb fuldendte det Aar 1688, saa at det blev her opsat den 24. November Aar 1688 og bragt i fuldkommen Stand. Kong Christian den Femte sees her at sidde til Hest i Romansk Dragt med Hielm paa Hovedet, holdende en Commando-Stav i sin høyre Haand og trædende et Monstrum eller Uhyre med tre Hoveder under Hestens Fødder. Samme Monstrum forestiller MISUNDELSE (eller AVIND) og

skal betegne en vis Alliance, som i Kong Christian den Femtes Tid blev sluttet til Danmarks Skade, men ved Guds Forsyn blev frugtesløs og forgiæves. Omkring dette høye Postament, paa hvilket Statuen staaer, sees paa hver af de fire Hiørner et siddende Billede i overnaturlig Størrelse, alle af Blye overmaade smukt støbte. Det ene af disse Billeder paa Hestens høyre Side forestiller: 1. ÆDELMODIGHED, som betegnes ved Kong ALEXANDER DEN STORE, holdende i sin høyre Haand et Sværd, med hvilket han vil hugge over den Nodus Gordius eller den konstige og uopløselige Knude, som han holder i sin venstre Haand, for at opfylde Oraklets Spaadom om samme. 2. Det andet Billede forestiller den deraf flydende ÆRE og UDØDELIGE BERØMMELSE, forestillet ved et Billede, som omarmer en Pyramide med den venstre Haand og holder en Laurbær-Krands i den høyre Haand. 3. Det tredie ved Hestens venstre Side er MINERVÆ Billede, som forestiller VIISDOM. 4. Det fierde Billede er HERCULES, som afbilder STYRKE og TAPPERHED. Om denne Statua Equestris er slagen en Medaille, paa hvis ene Side eller Aversen sees Kong Christian den Femtes Brystbillede med Hielm paa Hovedet, ziret med Plumadser og en Laurbær-Krands. Derhos læses denne Omskrift: Arctoi Fasces cum Iove Solus Habet. Paa Reversen eller den anden Side sees Kong Christian den Femtes Statua Equestris, staaende paa et Piedestal med omsiddende Billeder. Derhos læses denne Omskrift: Post Domitos Hostes Terra Marique Triumphos. See LAURENTII Musæum Regium Tab. XX. No. 13. Dette smukke Monument er indhegnet med et ziirligt Gitterværk. Men i fordum Tid var det omgiven med en fornøyelig Hauge, i en oval eller aflang Figur andlagt, som blev kalden RUNDDELEN eller KREDSEN, af andre KRINTZEN, indsluttet med et rødmahlet Stakkitværk og tiente alle honette Folk til en offentlig Spatseregang, hvortil Indgangen var lige for Hovedvagten. Alle Træerne i tre Omgange vare lutter zirkelrundede klippede Linde-Træer, og derimellem vare Hækker af Ribs. Men udi Midten paa begge Sider af Statue

Equestre vare andlagte Lystquarterer, i hvilke stode Kong Christian den Femtes og hans Dronnings Charlottæ Amaliæ Navne i Træk. Prospecten af samme Runddeel sees i THURAS Hafn. Hod. Tab. XVII. Men Aar 1747 blev denne Spatsere-Hauge efter Kong Frederik den Femtes Befaling ødelagt, fordi disse Linde-Træer betoge Synet af denne Pladses Størrelse. Af den Aarsag bleve alle disse Træer opryddede og udflyttede til adskillige nye Alleers Andlæg uden for Øster- og Nørre-Port. Derefter blev hele Pladsen broelagt, saa at Kongens Nye Torv er den største og meest anseelige offentlige Plads i Staden. Den bruges til Stadens Garnisons Parade-Plads, hvor Vagt-Paraden opstilles hver Morgen fra Klokken 8 til 10, førend den afmarcherer, hver Commando til sin Vagt-Post. Aar 1749 blev ommældte Kongelige Statua Equestris paa Kongelig Bekostning overmaade stærk forgyldt overalt. Ved paakommende Ildebrand i Staden er Kongens Nye Torv den anbefalede Allarmplads, hvor St. Annæ Kompagnies Borgere med deres Officerer skal forsamle sig.

§. 3.

Det Kongelige Slot CHARLOTTENBORG er en stor og regulair Bygning, 80 Alen bred ud til Kongens Nye Torv og 100 Alen lang mod Nyehavns Canal. Denne Bygning er begyndt at opføres Aar 1672 af Hs. Høye Excellence Græv ULRICH FRIDERICH GULDENLØWE og blev da kalden DET GYLDENLØVISKE PALLAIS. Samme Herre lod dette Pallais opbygge af de beste Stene fra det nedbrudte Kalløe-Slot i Jylland. Thi samme Slot havde tilforn været Kronens Forlehning, men af Kristian den Fierde var det skiænket til Græv Guldenlöw; og det hændte sig engang, at Græv Guldenløwe ikke kunde komme bort derfra i nogle Dage, fordi de høye Vande hindrede Bortreisen, eftersom Kalløe-Slot laae paa en Halv-Øe ved Kalløffiord. Saa besluttede Græv Guldenløwe aldrig at komme der meere, men lod Kalløe Slots stærke Mure afbryde og dets Stene og Materialier overføre til Kiøben-

havn og brugte dem til at opføre deraf sit nye Pallais. (See N. JONGES Danmarks Chorographie in 4. trykt Khvn. Aar 1777 pag. 741. Hvilket Skrift er udgivet for sig selv, men ellers er den femte Deel af N. JONGES Geographie). Men da Kong Christian den Femte var død, kiøbte hands efterlatte Enke-Dronning CHARLOTTA AMALIA Aar 1699 dette guldenløwiske Pallais til sit Enke-Sæde og kaldte det efter sit Navn CHARLOTTENBORG-SLOT, hvor hun om Vinteren residerede; thi om Sommeren residerede hun paa sit Enke-Sæde Nyekiøbings-Slot paa Falster. Efter Hendes Kongel. Majestæts Dronning Charlottæ Amaliæ Død her paa Charlottenborg-Slot den 27. Marty Aar 1714 tilfaldt samme Slot i Arv Deres Kongelige Høyheder Printz Carl og Printzesse Sophia Hedevig, som med sin Hof-Staat beboede det. Paa Charlottenborg-Slot døde Prinzesse Sophia Hedevig den 13. Marty Aar 1735. Og hendes høye Liig, efterat det havde staaet her paa Castrum Doloris, blev med Kongelig Pragt og Procession udført derfra til de Kongelige Begravelser i Roskilde Domkirke. Efter den Tid stod Charlottenborg-Slot i nogle Aar ledig indtil Aar 1743, da Hs. Kongelige Høyhed Cron-Printz Friderich med sin Gemahlinde Lovise fra deres Formæhlings-Dag den 11te December Aar 1743 beboede det og holdt Hoff-Staat her i nogle Aar, indtil det Kongelige Pallais i Kalleboderne var bleven indrættet til større Beqvemmelighed for Dem.

CHARLOTTENBORG-SLOT bestaaer af den forreste Hovedbygning, tre Etager høy, to Sidefløjer og en Tvær-Bygning mod Haugen, som indeslutter Hovedgaarden, der er en retvinkelig, næsten ligesidig Fiirkant. Slots-Haugen bag ved var lang og breed og gik bag alle Husene paa Slotssiden lige ned til den Kongelige Mynt og var prydet med Frugt-Træer og allehaande Billeder. Paa den Façade af Charlottenborg-Slot, som vender ud til Kongens Nye Torv, er et Forspring af to Karnaper paa Enden. I Henseende til Architecturen sees som noget særdeles, at i Capitelerne paa de i Midten staaende Pilastrer ved Indgangs-Porten eller Væg-Pillerne ere anbragte Ørne-Hoveder i

Stæden for de sædvanlige Snirkler. Hvilken Anordning strider imod Principia Architechtonica i Bygnings-Konstens Regler. Fra Charlottenborgs Slots-Gemakker falder en overmaade behagelig Udsigt paa alle Kanter. Thi fra den forreste Side kand man oversee heele Kongens Nye Torv, og fra den Side mod Haugen haves Udsigt til Gammelholm, til Nyeholm og Orlogs-Flaaden, samt Søen. Blant Slottets Værelser er i sær den store anseelige Sahl, som gaaer igiennem de tvende øverste Etager, haver tvende Rader Vinduer og imellem dem et Gallerie for Tilskuerne, naar her er holden nogen Solennitæt. Denne Sahl blev af Kong Fridrik den Femte i nogle Aar overladt til et musikalisk Sælskab, som her eengang om Ugen opførte offentlige Concerter, hvilke med største Fornøyelse bleve besøgte af honette Folk, som dertil havde Biletter at fremviise ved Entréen. Derefter blev samme Sahl indrættet til et Theatrum for Italiensk Opera, som i nogle Vintere bleve her opførte.

Da det Kongelige Hof nu omstunder ikke længere behøve dette Kongelige Slot, saa har baade Kong Christian den Siette, Friderich den Femte og Kong Christian den Syvende allernaadigst indrømmet de fleeste Værelser paa Charlottenborg-Slot til Videnskabers og gode Konsters Fremgang og Flor i Rigerne.

Thi Aar 1745 overlod Kong Christian den Siette nogle Værelser paa Charlottenborg-Slot til Det Kongelige Danske Sælskab til den Nordiske Histories og Sprogs Forbædring. Hvilket Sælskab Kong Christian VI ved sit aabne Brev af 7. January 1746 optog under sit høye Forsvar. Samme Sælskab har udgivet Det Danske Magazin, som i adskillige Bind indeholder mange rare Documenter til Historiens Oplysning. Dette Sælskab blev ved en høytidelig Samling af dets Lemmer aabnet her paa Charlottenborg Slot den 21. September Aar 1747. Kong Friderich den Femte gav dette Sælskab et anseeligt Sigillum, som forestiller en Part af det Kongelige Vaaben, nemlig den gamle Gothiske eller Vendiske Drage, som et Billede paa Viden-

skaber og Antiqvitæter. Dragen er Guld i rød Felt; Skioldet er omgivet med en blaa Rand, hvorudi sees en Deel Guld-Kugler, der forestille en Skat, som Dragen tager Vare paa. Samme er en Allusion paa de adskillige curieuse Ting, som Sælskabet samler paa, saasom: et Dansk Mynt-Kabinet, et Dansk Naturalie-Kammer, en Samling af Danske Skilderier, Bøger og Manuscripter Fædernelandet andgaaende. Over Skioldet sees en gammeldags fyrstelig Krone, og ved hver Side staaer en Vildmand, som Skioldholder, begge laadne for at betegne Alderdommen. Under Skioldet staaer Aarstallet 1747.

Kong Friederich den Femte giorde Charlottenborg-Slot til Videnskabers og gode Konsters Skole. Thi Han allernaadigst indrømmede Charlottenborgs fleeste Værelser til den af ham den 31. Marty Aar 1754 giorte ypperlige Stiftelse af et Maler-, Billedhugger- og Bygnings-Academie. Dette Academies fornyede og forbædrede Fundation er dateret den 31. Marty 1758 og trykt samme Aar baade paa Dansk og Fransk. Academiet har syv Professorer og fire Informatorer. Eftersom denne priisværdigste Stiftelse for Landets indfødte Børn tiener den uforglemmelige og udødelige Kong Friderich den Femte til et ævigt Æreminde hos de sildigste Efterkommere, da dette Academie har dannet saadanne Artister blant Landets egne Børn, hvilke saavel hiemme, som ved at reise udenlands paa de dem tillagte Kongelige Reyse-Stipendia i Rom, Florens, Paris og andre Stæder, have viist Prøver paa ypperlige Ingenia. Og man hidtil ikke har haft nogen tilstrækkelig Oplysning om dette Academie paa Charlottenborg-Slot. Saa meddeeles det gunstige Publicum følgende autenthique

Beskrivelse om Det Kongelige Maler-, Billedhugger- og Bygnings-Academie paa Charlottenborg.

Det Kongelige Maler-, Billedhugger- og Bygnings-Academie paa Charlottenborg er en Stiftelse af høystsalig Kong Friderich den Femte, hvorom kand efterlæses Academiets Fundation af 31. Marty

Aar 1754 og sammes Forbædring og Tillæg af 31. Marty Aar 1758, Confirmationen af 25. September 1767 og Reglementet af 21. Juny 1771. Denne Stiftelse har Hensigt at opelske habile Konstnere til Landets Nytte og Ære. Foruden at den Danske Nation siden dette Academies Stiftelse nu kand rose sig af sine egne opdragne Konstnere, saa er og tillige den store Nytte, som denne Stiftelse har virket paa det heele i Almindelighed, saavelsom paa alle de Professionister og Haandværker, der har Indflydelse i Tegning, saa overbevisende, at ikke allene Hovedstaden selv, men endog adskillige Kiøbstæder i Provindserne dagligen deraf høster de ønskeligste Frugter.

Dette Academies Indretning er saaledes: Enhver, som attraaer og ønsker at underviises i Tegning og dertil hørende Videnskaber, henvender sig til een af Professorerne eller til een af Medlemmerne, som meddeeler den Søgende en Indladelses-Billet og henviiser ham til den Classe, til hvilken han synes at være beqvem.

For at gaae Academiets Classer eller Skoler igiennem, maa den, som ey endnu har noget Begreb om Tegning, begynde i den Første Frie Haandtegnings-Skole med at blive underviist og lære de første Grunde til frie Haandtegning og bliver derfra ikke forfremmet til en anden Classe, uden allene ved sin egen Flid og Duelighed.

Udi den Anden Frie Haandtegnings-Skole tegnes efter heele Figurer, som af Professorerne ere tegnede.

Udi den tredie, som kaldes Gibs-Stuen, tegnes og modelleres efter friestaaende Gibs-Billeder. Fra denne forfremmes Disciplen videre til Modell-Stuen, hvor der tegnes og modelleres efter det levende Modell.

Disse Forfremmelser skeer paa følgende Maade: Quartaliter forfærdiger de meest øvede Discipler udi hver Classe, enhver en foregiven Tegning, som udi Academiets Forsamling bliver foreviist og de beste deriblant til Forfremmelse paakiendte. Disse Tegninger ere uden Navne eller noget andet Tegn, saa at Bedømmelsen blot skeer efter Fortieneste.

Udi den første Frie Haandtegnings-Skole er en Informator til Underviisning. Og udi den anden Haandtegnings-Skole er ligeledes en Informator.

Derimod underviiser Professorerne, som ere sex i Tallet, udi Gibs- og den levende Modell-Stue, enhver af dem maanedligen efter sin Tour.

Udi den Classe, hvor der tegnes og modelleres efter det levende Modell, arbeides quartaliter for at erhværve Medailler. Dertil paadømmes en liden og en stor Sølv-Medaille udi Tegning og Modellering hvert Fierding Aar. Til denne Classe henhører ogsaa Anatomien, som bliver demonstreret Vinteren igiennem, en Dag hver Uge. Men dertil bliver ikkun de Discipler indladte, som ere avancerede til Modell-Stuen. Ligesaa læses og eengang om Ugen over Mythologien og over Historien.

Architectur-Skolen er ogsaa deelt udi tvende Classer. Udi den Første Classe underviises i Geometrien og Begyndelses-Grundene til Bygnings-Konsten. Og udi den Anden Classe opgives af Professoren i Bygnings-Konsten quartaliter Sujetter til at tegne efter for Sølv-Medailler. Denne Skole har og sin Informator. Her bliver ogsaa hver Uge een Dag læst over Architecturen og Perspectiven og samme demonstreret.

En Ornament-Skole (som blev oprettet Aar 1772 og aabnet den 12. October samme Aar), hvorudi viises Grund-Reglerne til alle Slags Ornament- og Fabrique-Tegning, har ogsaa sin Informator. Udi denne Skole indlades foruden de Professionister, som derudi bestandigen tegne, ogsaa de fra de andre Skoler, vexelviis, som i deslige ville øve sig.

Academiets samtlige Skoler ere aabne heele Aaret igiennem fra Klokken 5 til 7 om Eftermiddagen, Hellig-Dagene undtagen, uden ringeste Betaling eller Bekostning i nogen Maade for Eleverne eller Lærlingerne.

En Concourse anstilles hvert andet Aar for Guld-Medailler eller

de saa kaldte Præmier, hvilke bestaae af en mindre og en større Guld-Medaille. Dertil opgiver Directeuren Sujetterne, et for Malerne og Billedhuggerne og eet for Architekterne, samt et andet for Kaaberstikkerne. De, som nu ville concurrere, maa samme Dag giøre deres Udkast. Og naar de da ere fundne dygtige dertil, bliver saa mange Indelukke eller saa kaldte Loger indrettede, som der findes Elever. Derpaa bliver enhver indelukt for sig og maa da udarbeide sit Udkast, uden Tilladelse til ringeste fremmed Hielp. Efter en bestemt Tids Forløb bliver de beste Stykker i enhver Konst udi Academiets Forsamling efter Befindende tilkiendt enten den store eller den mindre Præmie. Concoursen skeer i Juny og Julii Maaneder, og bliver disse Elevers Arbeide derpaa udstædt til offentlig Beskuelse, forinden Bedømmelsen foretages.

Af dem, som have erhvervet den store Guld-Præmie, bliver dernæst udvalgt de beste Genier til at nyde det Kongelige Reyse-Stipendium af 400 Rigsdaler aarligen, for i tre eller sex Aar at besøge Italien og andre fremmede Konst-Academier. Og kommer ved den Leilighed de tre Hoved-Konster vexelviis i Touren. De, som ikke kand komme til at reyse, have ved denne Præmies Erhvervelse erholdt Rættighed til at nedsætte sig i Staden og i Hans Majestæts Riger og Lande frit at drive deres Konst.

Naar een af disse Konstnere kommer tilbage fra sin udenlands Reyse, foreviiser han Academiet Prøve af sit Arbeide. Og naar han har faaet Academiets Biefald, bliver ham opgivet et Sujet at forfærdige, som paakiendes for at erfare, om han til Medlem kand antages eller ey. Alt, hvad der betreffer Konsten og at besætte ledige Pladser eller at antage nogen, skeer i Academiet ved fleeste Stemmer. Af disse Medlemmer udvælges siden nye Professorer, naar nogen deslige Plads bliver leedig. Academiet forsamles hver første og sidste Mandag i Maaneden, og desuden naar noget særdeles forefalder, at Directeuren da lader tilsige en à parte Forsamling. Alle de Professionister og Haandværker, som behøve Tegning, maa foreviise Academiet Ridset

til deres Mesterstykker og siden Mesterstykket selv, førend de af Magistraten maa antages til Borgere.

Alle Præmier og Medailler, hvoraf de sidste ere vundne ved Quartals-Bedømmelserne i det foregaaende Aar, blive hvert Aar den 31. Marty paa høyloflig Ihukommelses Kong Friderich den Femtes Fødsels-Dag, som er Academiets Stiftelses-Dag, af Academiets høye Præside Hs. Kongl. Høyhed Arve-Printz Friderich i en General-Forsamling offentligen uddeelte. Ved denne Academiets Fæst aabnes den store FIGUR-SAHL, hvor det er enhver tilladt at indkomme. Og sees der saavel neden i Sahlen, som oven paa Galleriet en Mængde af Folk. Forældre, Slægtninge og Venner kand her selv see deres Børn og Paarørende ved Præmier opmuntrede af en saa høy Haand, som stedse vil blive dem uforglemmelig.

Academiets Præmier og Medailler bestaae udaf efterfølgende:

1. Paa Academiets Stiftelse er slagen en Medaille. Paa Aversen sees Kong FRIDERICH DEN FEMTES Portrait eller Bryst-Billede og deromkring læses den sædvanlige Konge-Titel: Fridericus V. Dei Gratia Rex Dan. Norv. Vand. Goth. Arbien F. Paa Reversen sees et ved en Pille siddende Fruentimmer, der forestiller Academiet, havende i den høyre Haand en Fiil og i den anden Haand en Laurbær-Krands, saa og tvende Granat-Æbler. Neden under sees en Deel Attributa af Maler-, Billedhugger- og Architecture-Konsterne. Oven over staaer: Alit Artes. Og i Exerquen læses disse Ord: Regia Academia Pict. Sculpt. & Archit. instituta 1754. Denne Medaille veyer i Guld 10 Lod 1 1/2 Quintin og i Sølv 7 1/2 Lod. Den kand i Guld-Præget være værd 116 Rdr.

2. DEN STORE GULD-PRÆMIE. Paa Aversen af denne Medaille sees Kong FRIDERICH DEN FEMTES Portrait med Titel: Fridericus V. D.G. Rex Dan. Norv. Vand. Goth. Paa Reversen: Rætfærdigheden lehner sig mod en Pille, havende i den høyre Haand en Vægtskaal og i den venstre Haand en Krands. Ved Foden et Cornu Copiæ eller Over-

flødigheds-Horn. Paa den venstre Side staaer Minerva, pegende hen til trende Genier, der forestille de tre Hoved-Konster. Oven over læses: Merenti. Og i Exerquen: Academia Regia Pict. Sculpt. & Archit. Denne Medaille er ligeledes forfærdiget af Hof-Medailleur ARBIEN. Den veyer 4½ Lod og er værd omtrent 45 Rdr.

3. DEN MINDRE GULD-PRÆMIE. Paa Aversen sees Kong FRIDERICH DEN FEMTES Portrait med Konge-Titelens Omskrift: Fridericus V. D. G. Rex Dan. Norv. Vand. Goth. Paa Reversen: En Genius med tvende Krandse i Hænderne, lægger den eene Krands paa en Cubus, og den anden Krands paa et Tegnebret, som hviler paa adskillige Attributer, henhørende til Konsterne med Overskrift: Conanti. Og i Exerquen: Academia Regia Pict. Sculpt. & Archit. Denne Medaille og tre efterfølgende ere ligesaa forfærdigede af Arbien. Den vejer tre Lod og beløber omtrent til 36 Rdr.

4. DEN STORE SØLV-MEDAILLE. Paa Aversen sees Kong Friderich den Femtes Portrait med sædvanlig Inscription. Paa Reversen en Cubus, hvorpaa ligger en Krands. Ved Siderne findes adskillige til Konsterne henhørende Ting, og oven over staaer en Vægtskaal med Overskrift: Examinando. I Exerquen staaer: Academia Regia Picturæ, Sculpturæ & Architecturæ. Den vejer 6 Lod af Værdie 5½ Rdr.

5. DEN MINDRE SØLV-MEDAILLE. Paa Aversen sees Kong Friderich den Femtes Portrait med ofte anførte Konge-Titels Omskrift. Paa Reversen staaer et Palme-Træe, behængt med Krandser. Forved ligger imod Træet en Triangel og derpaa en Tegne-Pen, Meysel og Circul. Overskriften er: Alliciendo. Exerquen er lige overeensstæmmende med de fire forommældte og Vægten er 4 Lod, der giør 3½ Rdr.

6. Paa Academiets da værende Præses, Hs. Høygrævel. Excell. Hr. Græv ADAM GOTTLOB MOLTKE. Paa Aversen af denne Medaille sees Grævens Brystbillede med Omskrift: A. G. Comes de Moltke, S. R. M. Consil. Int. & Supr. Aulæ Maresc. M. G. Arbien Fecit. Paa Reversen en flættet Laurbær-Krands med Inscription: Moecenati

Suo D. D. D. Regia Acad. Pict. Sculpt. & Architect. D. I. A. Disse Bogstaver betegne Medailleurens Adzers Navn. Den vejer i Guld 9 Lod 2 Qvintin 2 Ort og er værd omtrent 85 Rdr.

7. En dito paa samme Præses. Paa Aversen sees Græv A. G. Moltkes Portrait med forommældte Omskrift. Paa Reversen sees en Säule, hvorpaa staaer Kong Friderich den Femtes Brystbillede. Ved dens venstre Side staaer en Consul i Romersk Dragt, støttende sig mod et Bord, paa hvilket ligger adskillige Ridser. Fra den høyre Side kommer en Genius gaaende ham i Møde med en Tavle. Omskriften er: Ad Moecenatem Memori Sic Mente Recurrit. Udi Exerquen staaer: Academia Regia Pict. Sculpt. & Architect. 1765. Arbeidet er af Hof-Medailleur D. I. Adzer. Men ellers er Vægten i Guld og Prisen, som den næst forrige.

8. Paa Academiets første Decennium eller første Tie-Aars Forløb. Paa Aversen af denne Medaille sees Kong Friderich den Femtes Brystbillede med Omskrift: Fridericus V. D. G. Rex Dan. Norv. Vand. Goth. Paa Reversen De tre Grazier, holdende Festoner. I Exerquen læses disse Ord: Primi Decennales Acad. Reg. Pict. Sculpt. & Architect. Celebrati D. XXXI Martii MDCCLXV. Er giort af Hof-Medailleur J. H. Wolff og værd i Guld 110 Rdr.

9. Paa Hs. Mayts. Kong Christian den Syvendes Hiemkomst fra sin udenlandske Reyse. Paa Aversen af denne Medaille sees Kongens Brystbillede med Omskrift: Christianus VII. D. G. Rex Dan. Norv. V. G. Paa Reversen en Laurbær-Krands, hvorudi læses denne Inscription: Statori Suo Reduci Regia Academia Pict. Sculpt. & Archit. MDCCLXIX. Denne er forfærdiget af Hof-Medailleur Adzer og beløber i Guld circa 85 Rdr.

10. Paa Hs. Kongelige Høyhed Arve-Printz Friderich, som Academiets nu værende høye Præses. Paa Aversen af denne Medaille sees Arve-Printzens Portrait med Omskrift: Fridericus D. G. Dan. Norv. V. G. Princeps Hæreditarius. Paa Reversen: Germanicus staa-

ende, ved hvis høyre Side sees en opreist Trophæe; men ved den venstre Side ligger adskillige Armaturer. Idéen til denne Revers er tagen af Taciti Annalium Anden Bogs XVIII og XXII Kap. Overskriften er: Vindici Patriæ. I Exerquen staaer: Regia Academia Pict. Sculpt. & Archit. 1774. Den er graveret af Hof-Medailleur Adzer og er værd i Guld 104 Rdr.

Udi Academiets samtlige Skoler findes alle de Stykker opsatte, hvorpaa den store Guld-Præmie, siden Academiets Stiftelse, er bleven vunden og bestaaer af efterfølgende:

A. Malerier:

Aar 1755 af sal. Professor Peder Als, Loth og hands Hustrues Begivenhed, 1. Mose Bogs XIX Kap. 16.–26. Vers.

Aar 1756 af Landskabs-Maleren Hr. Jens Petersen Lund, Academisk Medlem, Syndfloden, 1. Mose Bogs VII Kap. 17.–22. Vers.

Aar 1757 til Aar 1763 ingen.

Aar 1764 af Historie-Maleren Hr. Cancellie-Raad og Academiets Medlem Peter Brünniche, Dronningen af Saba, som besøger Kong Salomon og giør hannem Foræringer, 1. Kongernes Bogs X Kap. 2. Vers.

Aar 1765 af Architectur- og Theater-Maler Hr. Thomas Bruun, David gaaer med Triumph ind i Jerusalem, 2. Samuels Bogs VIII Kap. 7. Vers.

Aar 1766 af Historie-Maleren Hr. Johann Christian Almer, Informator i Ornament-Skolen, Israeliterne samler Manna udi Ørken, 2. Mose Bogs XVI Kap. 16.–18. Vers.

Aar 1767 af Historie-Maleren Hr. Professor Nicolai Abraham Abildgaard, David salves af Samuel, 1. Samuels Bogs XVI Kap. 13. Vers.

Aar 1768 af Historie-Maleren Hr. Anton Christopher Rüde, Joseph giver sig tilkiende for sine Brødre, 1. Mose Bogs XLV Cap. 3. Vers.

Aar 1769 og Aar 1770 ingen.

Aar 1771 af Portrait-Maleren Hr. Jens Juel, Mardochæi Triumph, Esthers Bogs VI Kap. 2. Vers.

Aar 1773 og Aar 1775 ingen.

Aar 1777 af Maleren Hr. Erich Paulsen, Salomons Dom, 1. Kongernes Bogs III Kap. 25. og 26. Vers.

Aar 1779 ingen. Aar 1781 og Aar 1783 ingen.

Aar 1785 af Maleren Nicolai Wolff, Kristus udjager Sælgerne af Templen, Matthæi XXI Kap. 12. og 13. Vers.

B. Billedhugger-Stykker.

Aar 1755 af Billedhuggeren Johann Lorenz Wilhelm Rentz, Sujettet som hos Maleren.

Aar 1756 og Aar 1757 ingen.

Aar 1758 af Hof-Billedhuggeren Hr. Professor Carl Friderich Stanley, Noæ Ofring, 1. Mose Bogs VIII Kap. 20. Vers.

Aar 1759 ingen.

Aar 1760 af Hof-Billedhuggeren Hr. Professor Andreas Weidenhaupt, Moses findes af Kong Pharaos Daatter i Nilstrømmen, 2. Mose Bogs II Kap. 6. Vers.

Aar 1761–Aar 1763 ingen.

Aar 1764 af Billedhuggeren Dominique Rachette, Sujettet som hos Maleren.

Aar 1765 af Billedhuggeren Hr. Hartmann Becken, Opgaven ligeledes som hos Maleren.

Aar 1766 af Billedhuggeren Nicolay Dajon, og ellers ligesom hos Maleren.

Aar 1767 af Hof-Billedhugger og Stuccaturer Hr. Friderich Christian Willerup, for Resten som hos Maleren.

Aar 1768 af Billedhuggeren Alexander Trippel, item som hos Maleren.

Aar 1769–Aar 1771, item Aar 1773 ingen.

Aar 1775 af Billedhuggeren Hr. Jesper Johansen Holm, nu værende Medailleur, Samuel ofrer Herren Brænd-Offer, og Philisterne blive slagne af Tordenen, 1. Samuels Bogs VII Kap. 8., 9., 10. Vers.

Aar 1777 ingen.

Aar 1779 af Billedhuggeren Michaël Christopher Wohlert, Johannes den Døbere prædikker i Ørken, Marci Evangel. I Cap. 2.–8. Vers.

Aar 1781 af Billedhuggeren Ludwig Grossi, Herrens Ark indføres i Templen, 1. Kongernes Bogs VIII Kap. 4. Vers.

Aar 1783 og Aar 1785 ingen.

C. Architectur-Stykker.

Aar 1755 ingen.

Aar 1756 af Hr. Justice-Raad, Professor og Hof-Bygmester Caspar Friderich Harsdorff, en Stads-Port med tvende Corps des Gardes ved Siden.

Aar 1757 af Architecten Jacob Wimmer, en Portal af en Børs med sin general Plan, Elevation og Façade.

Aar 1758 af Architecten Gabriel Richter, et Raadhuus med en proportioneret Gaard i Midten, som er rundt omkring bebygget.

Aar 1759 af Architecten Johan Bernhard Schillinger, et Kongeligt Capelle med Grund-Rids, Giennemsnit og Opstand ved Indgangen fra Siden af Kongens Gemak.

Aar 1760 af Architecten Hr. Johan Daniel Hansen, et Kongeligt Palais, som udgiør en Part af en publique Plads, der er udziret med Colonader, samt general Plan og Elevation.

Aar 1761 af Hr. Stads-Bygmester Georg Erdmann Rosenberg, en fornemme Herres Land-Huus og Hauge med Bie-Bygninger og al Tilbehør i Grunden, Opstand og Giennemsnit.

Aar 1762 af Hr. Hof-Bygmester Joseph Zuber, en Caserne for

sammestæds at indlægge 3000 Mand Cavallerie og 7000 Mand Infanterie med Façade og Grundrids.

Aar 1763 af forrige Informator, nu værende Renteskriver, Hr. Hans Næss, et Krigs-Hospital til et Tusinde Mennesker med Opstand og en general Grundrids af alt det, som derudi kand giøres fornøden.

Aar 1764 af Architecten Johann Gottfried Bradt, et Huus for Hittebørn med Tilbehør, hvorudi 400 Børn med Ammer og Tienestefolk kunde logeres. Heraf en general Plan og Façaden.

Aar 1765 af Hr. Doctor Janus Bang, Professor Medicinæ udi Sorøe, et publique Magazin med Tilbehør, for derudi uden Fare at kunde conservere for trende Aar en tilstrækkelig Mængde af Korn til saadan en Byes Underholdning som Kiøbenhavn. Deraf Opstand og en general Plan.

Aar 1766 af Architecten Hr. Friderich Bradt, en Kongelig Bygning for et Tusinde Invalidere, at forstaae 100 Officerer og 900 Soldatere, med Façade og en general Grundrids af alt det, som dertil kand behøves.

Aar 1767 ingen.

Aar 1768 af Hr. Professor Peder Meyn, Kongelig Bygmester og Bygnings-Inspecteur, en Kongelig Militair-Skole for 100 Officier-Børn med Façaden og en general Grundrids af alt det, som dertil kand behøves.

Aar 1769 af Kongelig Bygmester og Bygnings-Inspecteur Hr. Boye Junge Magens, et Land-Arsenal, beliggende ved en Canal med alt sit Tilhørende.

Aar 1770 og Aar 1771 ingen.

Aar 1773 af Architecten, Tømmermester Andreas Johansen Kirckerup, een til Justice-Væsenet udi Danmark indrættet Bygning, hvorudi saavel Høyeste Rætt, som Hof- og Stads-Rætten kunde holdes, med dertil fornødne Façade, Plan og Profil.

Aar 1775 af Architecten, Snedkermester Engelbret Hansen

Mørck, et publique Bibliotheque med alt Tilbehør, deraf Plan, Façade og Profil.

Aar 1777 ingen.

Aar 1779 af Architecterne Christian Friderich Hansen og Joseph Christian Lillie, en publique Markets-Bygning og deraf Planen, Façaden og Profilet.

Aar 1781 af Architecten, Landmaaler Johann Christian Valentin Løffler, en Arcus Triumphalis.

Aar 1783 af Architecten Johann August Arens, et offentligt Arrest-Huus med all Tilbehør.

Aar 1785 af Architecten Anton Christoph Wilcken et Pakhuus med hosliggende Skibsværft etc.

D. Kaaber-Stykker.

Aar 1755-Aar 1757 ingen.

Aar 1758 af Kobberstikkeren Georg Wilhelm Baurenfeind, Moses ved den brændende Busk, 2. Mose Bogs III Kap. 6. Vers.

Aar 1759-Aar 1763 ingen.

Aar 1764 af Kobberstikkeren Johannes Samuel Lymann, David hugger Hovedet af Goliath, 1. Samuels Bogs XVII Kap. 51. Vers.

Aar 1765-Aar 1774 ingen.

Aar 1775 af Kobberstikkeren Hr. Johan Jacob Haas, den Sunamitiske Qvindes Ankomst til Elisæus paa Carmels Bierg, 2. Kongernes Bogs IV Kap. 27. Vers.

Aar 1777 ingen.

Aar 1779 af Kobberstikkeren Hr. Johann Georg Preisler, den Samaritanske Qvinde ved Brønden, Johannis Evangelii Bogs IV Kap. 7. Vers og følgende Vers.

Den Mindre Guld-Præmies Prøve-Stykker ere for Rummets Skyld opsatte paa Gangen og Trapperne uden for Academiets Værelser.

Udi Academiets Forsamlings-Stue sees efterfølgende Gibsstykker, Malerier og meere anbragte og placerede, hvoraf de fleeste ere Professorernes og Medlemmernes Receptions- eller Antagelses-Stykker.

I. Høystsalig Kong Friderich den Femtes Brystbillede i Gibs, giort i Marmor af Academiets forrige Directeur, nu afgangne Kongelig Fransk Billedhugger Jacque François Joseph Saly, Ridder af Michaëls-Ordenen.

II. Et Landskab i Kobber, forestillende Josephs Flugt med Maria og Barnet Jesu til Egypten, raderet og foræret Academiet af dets Naadigste Præses, Hs. Kongel. Høyhed, Arve-Printz Friderich, hvorudi staaer: Den 4. September Aar 1768.

Æres-Medlemmer.

III. af Hs. Kongelige Mayt. Kongen af Sverig Gustav III følgende Prospecter og Landskaber, raderede i Kaaber: 1. Prospect af Slottet Gripsholm i den Provinz Südermanland. 2. Prospect af Slottet Hornsberg. 3, 4 & 5. Tre Landskaber, stukne Aar 1764.

IV. af Hendes Høyfyrstelige Durchlauchtighed, Marggrævinde Carolina Lovisa af Baden, fød Landgrævinde af Hessen: 1. en Cleopatra i Pastel, og 2. et ungt Fruentimmer-Hoved, tegnet med rød Kride.

V. af Hs. Excell. Hr. General Græve af Smettau: Plan de l'Attaque & de la Defence de Prage en Ao. 1742 tegnet.

Receptions-Stykker.

A. Professorernes Receptions-Stykker.

I. af foranførte Directeur Sally: En Faunus, en Hebe og en Cupido. Alle tre af Gibs, hvilke ere Afstøbninger af de forhen i Paris giorte Statuer.

II. af Hr. Justice-Raad, Professor og Hof-Kobberstikker Johann Martin Preisler, følgende Kobberstykker: 1. Cardinal Bouillons

allegoriske Portrait efter HIACYNTHO RIGAUD, stukken i Paris 1744. 2. En Bacanale efter JOH. BAPT. MARIA PIERRE, stukken Kiøbenhavn 1752. 3. Ninus og Semiramis efter GUIDO RENI, stukken efter Original-Maleriet i Dresden 1755.

III. af Hr. Professor og Hof-Billedhugger JOH. CHRISTOPH PETZOLD: Een i et Baal staaende Hercules af Gibs.

IV. af Hr. Professor og Hof-Billedhugger SIMON CARL STANLEY (Senior): Ganymedes med sin Ørn af Gibs.

V. af Hr. Professor og Kongel. Fransk Bygmester NICOL. HENR. JARDIN (den ældre): En Ære-Port, perspectivisk tegnet med Pennen.

VI. af afgangne Professor og Bygmester LUDV. HENR. JARDIN (den yngre): Et Lyst-Slot, ligesaa perspectivisk tegnet med Pennen.

VII. af Hr. Justice-Raad (pro tempore Academiets Directeur) og Hof-Billedhugger JOHANNES WIEDEWELT: En siddende Hercules af Gibs i halv Legems-Størrelse.

VIII. af Hr. Professor, Hof-, Bataille- og Historie-Maler JOHANN MANDELBERG: En Bataille imellem Christne og Tyrker.

IX. af sal. Professor, Historie- og Portrait-Maler PEDER ALS: Justice-Raad PREISLERS og Professor JARDINS (Senior) deres Portraiter.

X. af Hr. Justice-Raad, Professor og Hof-Bygmester CASPAR FRIDERICH HARSDORFF: Et Kongeligt Slot, perspectivisk tegnet.

XI. af Hr. Professor ANDREAS WEIDENHAUPT, Hof-Billedhugger: En siddende Minos af Gibs.

XII. af Hr. Professor og Historie-Maler NICOLAI ABRAHAM ABILDGAARD: Det Danske Fruentimmer udløser Kong Svend fra Jomsborgerne. Saxonis Grammatici X Bog.

XIII. af Hr. Professor og Hof-Billedhugger CARL FRIDERICH STANLEY (Junior): Kiærlighed til Fædrenelandet afbildet ved en staaende ung Helt af Gibs.

XIV. af Hr. Cancellie-Raad og Academiets Secretair, Professor

Cornelius Hoyer, Hof-Migniature- og Pastel-Maler: Academiets forrige Directeurers (Jacque François Joseph Saly og Carl Gustav Pilo, Ridder af Wasa-Ordenen og Kongelig Svensk Portrait-Maler) deres Portraits en Migniature.

XV. af Hr. Professor og Hof-Portrait-Maler Jens Juel: Academiets Naadigste Præsidis, Hs. Kongl. Høyhed, Arve-Printz Friderichs Portrait i Knæe-Stykke, som findes i Academiets Bibliotheque.

XVI. af Hr. Professor, samt Kongelig Bygmester og Bygnings-Inspecteur Peter Meyn: et offentligt Bibliotheque, Konst-Gallerie og tilhørende Bygninger.

B. De her værende Medlemmers:

I. af sal. Hof-Medailleur Magnus Gustav Arbien: En Ramme med Glas for, hvorudi forefindes: 1. Et modelleret Friderici Quinti Portrait. 2. En Medaille paa Kong Christiani Septimi Fødsel den 29. January Anno 1749. Paa Aversen sees Kong Friderici Quinti og Dronning Lovises Portraits. Paa Reversen læses denne Inscription: In Spem Futuri Seculi. 3. En Medaille paa Arve-Printz Friderichs Fødsel Aar 1753. Paa Aversen sees Kong Friderici Quinti og Dronning Julianæ Mariæ Portraits. Paa Reversen læses disse Ord: Magni Spes Altera Regni. 4. Academiets Stiftelses-Medaille, hvilken er forhen beskreven. 5. Academiets store Guld-Præmie. 6. Academiets store Sølv-Medaille. (Begge disse ere ogsaa forhen beskrevne). 7. Medaille med Inscription paa Aversen: Vincit Amor Patriæ. I Exerquen: Soc. Regia Hist. & Lingu. Bor. Excudi Fecit D. XXXI Martij MDCCL. Paa Reversen: Et Generi Debita et Virtuti. I Exerquen: MDCCLVII. D. IV Sept. 8. En Medaille paa Græv Løwendal. Paa Aversen sees Grævens Portrait. Paa Reversen: Vaaben og Krigs-Armatur med Inscription: Pasta Triumphis 1754. 9. Academiets Medaille paa Hr. Græve Adam Gotlob Moltke af Aar 1757. Denne er allerede forhen beskreven pag. 255 f. 10. Academiets Jetton paa

Hr. Græv Adam Gottlob Moltke. Paa Aversen sees Grævens Vaaben. Paa Reversen Grævens Valgsprog: Candide & Caute. 1752. 11. En Jetton paa Baron Otto Flemming. Paa Aversen sees Baronens Portrait. Paa Reversen: Baronens Vaaben med Inscription: Æqvam Servare Mentem 1755. 12. En Medaille paa Etats-Raad og Professor Lingvæ Græcæ ved Universitætet Johannes Gram. Paa Aversen sees hands Portrait. Paa Reversen staar: Lugentibus Musis. Udi Exerquen: Occlusus D. 19. Febr. 1748. Paa et Bord sees en tillukt Bog liggende. (Om ham kand efterlæses Kiøbenhavns Beskrivelse Tom. I. pag. 257). 13. En Medaille paa Marcus Tuscher. Paa Aversen staaer hands Portrait, etc. Obiit 1751. Paa Reversen: En Ugle. Derover dette Grædske Ord: ΣVNAMΦOTEPON. 14. En Medaille paa Inspecteur Jacob Riis ved Convent-Huset i Kiøbenhavn. Paa Aversen staaer hands Portrait. Paa Reversen en Pyramide med en Dansk Inscription. 15. En Ducat med Christiansborgs Fort i Guinea, samt Vaaben og Symbolum paa Reversen.

II. af Hr. Hof-Medailleur Johan Henrich Wolff: En Medaille paa Academiets første Decennium, som forhen findes anført pag. 256. Paa Aversen: Friderici Quinti Portrait. Paa Reversen No. 1. Decennalia Acad. Pict. Sculpt. & Archit. Celebrata D. 31. Martij 1765. blev ey brugt. No. 2. Primi Decennales &c. blev brugt.

III. af Hr. Hof-Medailleur Daniel Jensen Adzer. 1. En Medaille paa Dronningens af Sverig Sophiæ Magdalenæ Formæling. Paa Aversen sees Hendes Mayts. Portrait. Paa Reversen staaer: Hymen & Concordia. Derover: Iteratis Nexibus. Derunder: Gustavo Sveciæ Principi Hæreditario Nupta. D. 1. Octobr. 1766. 2. En Medaille paa Græv Adam Gottlob Moltke, som er forhen iblant Academiets Medailler beskreven. 3. Reversen af en Medaille paa Kong Friderich den Femtes Dødsfald med Inscription: Vetat Mori.

IV. af Hr. Hof-Landskabs-Maler Jens Petersen Lund: Et Landskab med Vandfald og Rudera.

V. af Hr. Hof-Miniature-Maler og Bibliothecarius Wilhelm Andreas Müller: De tvende Professorers, Justice-Raad Wiedewelts og sal. Professor Als's Portraits en Migniature, giort Aar 1773.

VI. af den Kongelige Historie- og Portrait-Maler Hr. Cancellie-Raad Peter Brünnich: Det Moment, da Kong Gram aabenbarer sig for Prinzesse Gro af Saxonis Grammatici Første Bog.

VII. af Hr. Hof-Cabinets- og Theater-Maler Peter Cramer: En Kone, som sælger Peber-Kager og Nogle Bønder udi en Høestak. Begge nationale Caracteer-Stykker.

VIII. af den Kongelige Historie-Maler Hr. Anton Christopher Rüde: Kong Christian den Førstes Modtagelse i Rom.

IX. af Frue Kammer-Raadinde Magdalena Margaretha Bärens, fød Schæffer: Tvende Blomster-Stykker udi Vand-Farve med Glas for, giorte Aar 1780. Nok et af hende forfærdiget Blomster-Stykke i Goasse, opsat Aar 1786.

X. af den Kongelige Kobberstikker Hr. Johann Jacob Georg Haas: Et Kobberstykke efter et Malerie af Pierto i Paris, der forestiller Hercules at bortføre Diomedis Hest, og et andet Kobberstykke efter et allegorisk Malerie af Hr. Professor Abildgaard, i Andledning af Mindesmærkerne paa Jægerspriis.

XI. af den Kongelige Bygmester og Bygnings-Inspecteur Hr. Boye Junge Magens: En Real-Skole med alle tilhørende Bygninger.

XII. af den Kongelige Billedhugger Hr. Nicolai Dajon: Sundet ved Helsingør, forestillet med en liggende Gibs-Figur.

XIII. af den Kongelige Portrait-Maler Hr. Christian August Lorentzen: Hr. Professor Weidenhaupts og Hr. Medlem Müllers Portraiter.

XIV. af den Kongelige Historie-Maler og Professor ved Konsternes Academie i Düsseldorff Hr. Eric Poulsen: De tre Rigers Foreening under Dronning Margarethes Regiæring.

XV. af den Kongelige Land-Bygmester i Hertugdømmene Slesvig

og Holsteen Hr. CHRISTIAN FRIDERICH HANSEN: Et Tøyhuus og Søe-Havn med behørige Losse-Stæder, Toldbod og meere.

XVI. af den Kongelige Kaaberstikker Hr. JOHANN FRIDERICH CLEMENS: Hs. Kongel. Høyheds Kron-Printz FRIDERICHS og Hendes Kongel. Høyhed, Kron-Printzesse LOVISA AUGUSTAS Portraiter efter Professor JUELS Malerier.

XVII. af den Kongelige Kobberstikker Hr. FRIDERICH LUDWIG BRADT: To Landskaber i Kobberstik efter VAN HAVENS og ASSELINS Malerier.

C. UDENLANDSKE ASSOCIEREDE MEDLEMMERS:

I. af Hr. Professor og Directeur ved den Kongelige Haute-Lice-Fabrique i Neapolis CASPARO GAGLIARDI: En Cleopatra, vævet i Haute-Lice.

II. af Hr. Professor og Kongelig Svensk Medailleur GUSTAV LIUNGBERGER, Ridder af Wasa-Ordenen:

A. Hendes Mayts. Dronningen af Sverrig SOPHIÆ MAGDALENÆ Portrait, modelleret i rødagtigt Vox.

B. En Ramme med Glas for, hvorudi findes følgende Aftrykker af Medailler i Blye:

1. Avers. Kongens Portrait i Kronings-Habiten, havende Ordens-Kiæderne paa sig med Omskrift: Gustavus III D. G. Rex Sveciæ.-Revers. Kongen til Hest med Omskrift: Patriæ Cura Salusque Tuæ. I Exerquen: Coronat. Holmiæ D. 29. Maji 1772.

2. Avers. Kongens Portrait i Harnisk; Omskrift som forhen.-Revers. En Cartouche med Krone over, hvorudi det Bogstav G. Neden under adskillige til Videnskaberne og Handlingen henhørende Attributa med Omskrift: Tibi Munera Montes. I Exerquen: D. XXIX Maji MDCCLXXII.

3. Avers. Frieheden forestillet ved et Fruentimmer med en Hat paa og en Stav i Haanden. Der omkring: Libertas Manens. I Exerquen: Proscripta Licentia.-Revers: Gustavo III. Sveciæ G. V. Q.

Regi Forma Regiminis, quæ antiqua fuerat ab Ordin. R. Reddita Anno MDCCLXXII. D. XXI Aug. & iisdem Rogant. Fundatæ Qvietis Nummo inscripta Memoria.

4. Avers. Kongens og Dronningens Bryst-Billeder ved Siden af hinanden med Omskrift: Adolph. Frid. & Lud. Ulr. Rex & Reg. Svec.-Revers. Hymen med Omskrift: Sancti & Fæcundi Fæderis Anno XXV. I Exerquen: MDCCLXIX.

5. Avers. En Helt, lehnende sig paa en Pille, hvorpaa hænger Armaturer &c. med Omskrift: Fiscus Ordinum Regni Sveciæ. I Exerquen: Holmiæ.-Rev. Nilstrømmen for ved et Palme-Træe med Omskrift: Ampliator Civium. I Exerquen: Jubilæum Primum MDCCLXVIII.

6. Avers. Græv Rudenschiolds Portrait i Ordens-Dragten med Omskrift: Carolus Rudenschiold, Comes Reg. Svec. Senator.-Revers. Et Alter med Grævens Vaaben. Derom læses disse Ord: Quis Magno Melius Succedat Achilli. I Exerquen: Academia Upsal. Cancellarius MDCCLXXIII.

7. Avers. Kongens Portrait med Omskrift: Gustavus III. D. G. Svec. Goth. Vand.que Rex.-Revers. Gustavi Primi Statua Pedestris med Omskrift: Gustavo Erici Patriæ Libertatis Religionis Vindici. I Exerquen: Ex Nobilibus Opt. Regi post. II Sec. pos. Ord. Equ. MDCCLXXIII.

8. Avers. Printz Carls Portrait med Omskrift: Carolus D. G. Regni Sveciæ Princeps Hæred. & Dux Suderm.-Rev. Et Fruentimmer med fyrstelig Krone paa Hovedet modtager en Krands af Hymen. Derover læses: Affulsit Populo Gratior & Dies. I Exerquen: Præsidii Memori Holmiæ.

9. Avers. Ridder Sahlgrens Portrait med Omskrift: Nic. Sahlgren. Di. Com. Sv. Indi. & Eqv. Ord. Vas.-Revers. En Krands af adskillige Frugter, i hvilken staaer disse Ord: Certamina Georgica instituit Anno MDCCLXXIII. Oven over: Extendens Ventura in Secula Curas. I Exerquen: Bene Merito R. Acad. Scient.

10. og 11. Tvende Jettons. Den ene paa Ridderen JON. ALSTRÖMER.

III. af den Keyserlige Raad og Hof-Kobberstikker, samt Directeur for Konsternes Academie i Wien Hr. JACOB VON SCHMUTZER: 1. Mutius Scævola, stukken efter Rubens. 2. Tvende laverede Tegninger, nemlig: en historisk og et Landskab.

IV. af Hr. NICOLAS DE L'AUNAY, Kongelig Dansk og Kongelig Fransk Kobberstikker: 1. Marche de Selene efter Rubens. 2. La Bonne Mere efter Franconard. Og 3. Et Landskab efter Ditrici.

V. af Hr. JOSEPH SCHENELLY, Kongelig Preussisk Hof-Brodeur: Et med Silke broderet Blomster-Stykke.

VI. af Hr. CLEMENS BERVIC, Kongelig Dansk og Fransk Kobberstikker: Et Portrait og et Bondestykke i Kobberstik efter Duplessis og og l'Epices Malerier.

I ACADEMIETS BIBLIOTHEQUE

findes ogsaa efterfølgende Portraiter opstilte, nemlig:

I. Hendes Kongelige Majestæt, Dronning SOPHIA MAGDALENA af Sverrig en Buste af Gibs, giort af den Kongelige Svenske Billedhugger Hr. SERGEL og foræret Academiet af Hans nu regiærende Kongelige Majestæt Kong Gustav III af Sverrig.

II. Hans Høyfyrstelige Durchlauchtighed, Hertug FERDINAND af Brunsvig en Buste af Gibs, giort af den Kongelige Billedhugger Hr. HARTMANN BEEKEN og foræret til Academiet af Høybemælte Hertug.

III. Academiets forrige Præsidis, Hs. Høygrævelige Excell. Hr. Geheime-Raad og Græve ADAM GOTTLOB MOLTKES Buste af Gibs, hvilken Academiets afgangne Directeur SALY har forfærdiget en Bronce.

MALEDE PORTRAITS.

I. Academiets Præses, Hs. Kongel. Høyhed, Arve-Printz FRIDERICH udi Knæestykke, malet af Professor Juel for sin Reception.

II. ÆRES-MEDLEMMER: 1. Geheime-Raad VON STÖCKEN, giort af

Professor Pilo. 2. Conference-Raad WASSERSCHLEBE, giort af Academie-Raad Tocqué. 3. Hr. General, Græve af SCHMETTAU, giort af Professor Als. 4. Hr. Geheime-Conference-Raad og Ober-Staldmester Græve JØRGEN SCHEEL. Scheels Portrait er malet af Hr. Lorentzen. 5. Hr. Carl Bonnet, hvis Portrait er malet af Professor Juel.

III. PROFESSORER: 1. forrige Directeur SALY, giort af Professor Pilo. 2. forrige Professor og Hof-Billedhugger LUDVIG AUGUST LE CLERC, ligesaa af Professor Pilo. 3. forrige Professor SIMON CARL STANLEY (Senior), giort af en Anonymo eller ubekiendt Skildrer. 4. Justice-Raad og Professor PREISLER. 5. Professor JARDIN (Senior). Begge disse to sidste ere Professor Als's Receptions-Stykker. 6. Justice-Raad og Academiets nu værende Directeur WIEDEWELT, giort af Professor Als. 7. Professor MANDELBERG, giort af Blanchet i Rom. 8. Professor WEIDENHAUPT, malet af Hr. Lorentzen for sin Reception. 9. Professor STANLEY Junior, malet af Professor og Medlem Poulsen. 10. Academiets forrige Secretaire, sal. Christian Æmilius Biehl, giort af Professor Pilo.

IV. HER VÆRENDE MEDLEMMER: 1. Hof-Migniature-Maler og Bibliothecarius WILHELM ANDREAS MÜLLER, som tillige med foranførte Professor Weidenhaupts Portrait er Hr. Lorentzens Receptions-Stykker. 2. Sal. Cabinets- og Theater-Maler PETER CRAMER, giort af sal. Justice-Raad og Portrait-Maler Vigilio Erichsen. 3. Frue Kammer-Raadinde MAGDALENA MARGARETHA BÆRENS, fød Schæffer, hvis Portrait er malet af Hr. Lorenzen. Fru Bærens henhører til Academiets virkelige Konstnere.

V. UDENLANDSKE MEDLEMMER: 1. Academie-Raad og Kongelig Fransk Maler LUDVIG TOCQUÉ, giort af den Franske Maler Nattier. 2. Professor og Kongelig Fransk Maler NATTIER, giort af nys anførte Hr. Tocqué. 3. LUDVIG LE LORRAIN, Kongelig Fransk Maler, giort af en ubekiendt i Rom og ikkun en Copie. De endnu manglende Portraits blive Tid efter anden tilføyede.

I Academiets store Figur-Sahl
ere opstilte følgende antique Statuer af Gibs, hvilke ere af samme Størrelser som Originalerne, nemlig:

1. Den store Apollo i Belvederen udi Rom.
2. En anden liden Apollo.
3. Laocoon med een af sine Sønner i bemælte Belvedere.

NB. Belvedere i Rom kaldes den Hauge og Bygning, hvor det Vaticanske Bibliotheque staaer oven i, og det Pavelige Tøyhuus staaer neden til ved Siden af St. Peders Kirke.

4. Fægterne i Villa Borghese. 5. Hermaphroditen sammestæds.
6. Faunen i det Mediceiske Gallerie udi Florenz.
7. Venus sammestæds. 8. Venus kommende fra Badet.
9. Endnu en Venus, som staaer paa Opgangs-Trappen.
10. Antinous i Capitoliet udi Rom.
11. En ubekiendt antique Figur.
12. Mercurius af Jan de Bologna i Palais Medicis udi Rom.
13. Mercurius antique.
14. Le jeune Homme, qui tire l'Epine de son Pied i Capitoliet udi Rom.
15. En Flora. 16. Adskillige antique Buster i Gibs.
17. Adskillige smaa Copier efter antique Figurer og Buster, giorte af forskiællige Mestere.

Dernæst disse tre Marmors-Buster:

18. Homerus. 19. Socrates. Begge Originaler af Antiqvitæten.
20. Berenice, af Romersk Arbeide.

Endelig moderne Arbeyde i Marmor:

21. De tolv første Romerske Keysere en Medaillons.

Foranførte Statuer blive Tid efter anden forøgede. De ere alle Afstøbninger, støbte udi Former, som ere giorte over Originalerne. Udi samme Figur-Sahl findes ogsaa tvende originale Malerier. Det

ene er en Hercules i overnaturlig Størrelse, giort af Annibal Carraccio. Og det andet er en Baccanale af Rubens Arbeide, temmelig stort. Hvilke begge fortræffelige Stykker ere til Academiet skiænkede af dets forrige Præses, Hs. Høygr. Excell. Hr. Græv Adam Gotlob Moltke. Udi denne store Figur-Sahl kand alle de Elever, som have vundet den liden Sølv-Medaille, tegne og modellere heele Dagen Aaret igiennem. Ved denne Figur-Sahl er et Værelse, hvorudi giæmmes adskillige Tegninger og Modeller til Ornament-Skolens Brug.

Antallet af Academiets Discipler og Lærlinge har været i efterstaaende Aar saaledes: Aar 1772 vare 291 Stykker. Aar 1773 vare 341 Stykker. Udi Aaret 1774 vare 425 Stykker. Udi Aaret 1775 vare 487 Stykker. Udi Aaret 1776 vare 516 Stykker. Hvilket sidste Antal siden efter er snarere bleven forøget end formindsket. Der nægtes ingen nogen Plads, saalænge Rummet det tillader. Den meeste Tid, i sær i Vinter-Maanederne, ere Skolerne saa stærk besatte, at de neppe alle kand rummes. Uden at see paa Stand eller Rang maa enhver Eleve ved sin Flid og Duelighed arbeide sig Classerne igiennem. Den fattige har, som den rige, lige Adgang; hands Arbeide bedømmes og ikke Personen.

Dette Academies Protector er Hans Kongelige Majestæt Kong Christian den Syvende.

Academiets høye Præses er Hs. Kongel. Høyhed, Arve-Printz Friderich.

Officiales ved dette Kongelige Maler-, Billedhugger- og Bygnings-Academie ere: 1. Director. 2. Professorer. 3. Informatorer. 4. Secretair. 5. Casserer. 6. Inventarie-Skriver eller Forvalter. 7. en Former; 8. to Modellere. Deres Navne forekomme siden.

Academiets Membra ere deels Membra Honoraria, deels Membra Exter. Associata, deels Membra Academica af Konstnere, hvis Navne findes recenserede i en trykt Fortegnelse, som Academiet i Trykken udgiver over dem.

Af Det Kongelige Reglement for Academiet af 21. Juny Aar 1771 meddeeles her et Udtog:

Academiet skal bestaae af syv Professorer i Konsterne, een i Anatomie, een i Geometrie og en Secretair samt otte Æres-Medlemmer foruden udenlandske Membra, tre Informatorer i Tegningen, een i Architecturen og en Forvalter, hvilke alle udvælges ved de fleeste Stemmer. Directeuren over Academiet udvælges af Professorerne i Konsterne. En nye Director udvælges efter to Aars Forløb. Han fører Opsigten over Academiet. De syv Professorer udvælger Academiet af dets Medlemmer, som Kongen stadfæster. Fem Historie-Malere og Billedhuggere, hvoriblant og kand være Portrait-Malere og Kobberstikkere, og to Architecter. De fem første ere for Model-Skolen og skal af samme den, som har Maaneden, være der hver Dag Klokken 5 Eftermiddag. De føre Opsigt over de mindre Skoler. Professor i Bygnings-Konsten underviiser hver Mandag Klokken 5 i Architecturen, og den anden Professor i Bygnings-Konsten forklarer Perspectiven hver Løverdag fra Klokken 4 til 5. Professor Anatomices læser een Time ugentligen om Vinteren over Osteologien eller Been-Læren og viiser Musklernes Mechanismus. Professor Geometriæ læser to Timer hver Onsdag over Geometrien. Informatores vælges af Academiets Medlemmer og underviiser hver Dag fra Klokken 5 til 7 Eftermiddag. Academiet har to Seigl. Alle Kongelige Undersaatter nyde uden Betaling frie Underviisning paa Academiet, og ingen maa afvises, saalænge der er Rum. Alle Haandværker i Kiøbenhavn, hvorved Tegning behøves, tilholder deres Lærlinge flittig at besøge Academiet. Hver Fierding-Aar tildømmes tre store og tre smaa Medailler. Og alle vundne Medailler uddeeles den 31. Marty. Hvert andet Aar tilstilles en stor Concurrence om Guld-Medailler. Prøvestykkerne udsættes offentlig og bedømmes i næste [Forsamling]. I Forsamlingen den 31. Marty bliver Prisen tilkiendt de beste Stykker, og næste Aar uddeeles Præmierne. Priisstykkerne forblive ved Academiet. To Konstnere

af Landets egne Indfødte, som have vundet den store Priis, udvælges at reise udenlands paa Kongens Bekostning. Billedhuggere, Historie-Malere og Architecter skal reyse i 6 Aar. Portrait-Malere og Kobberstikkere i 3 Aar. Academiet beholder fornødne Værelser paa Charlottenborg. Cassereren faaer den bestemte Fond af Kongens Cassa til Academiets Underholdning. Alle andre Anordninger forhen om dette Academie ere ophævede ved dette Reglement.

Udi den MELLEMSTE ETAGE af Charlottenborg Slot ere alle Academiets Skoler og Værelser. Undtagen et stort Værelse i den venstre Fløy, hvor Classe-Lotteriet trækkes. De andre Etager, nemlig: DEN FØRSTE og TREDIE ETAGE beboes af en Deel af Academiets Professorer, Medlemmer og Informatorer.

ANMÆRKNING. Endskiønt DET KONGELIGE MALER-, BILLEDHUGGER- OG BYGNINGS-ACADEMIES Hoved-Periode tager sin Begyndelse fra dets Stiftelses-Dato 31. Marty Aar 1754, saa maa dog anmærkes, at man 16 Aar forhen havde giort Begyndelse med at oprætte et TEGNE-ACADEMIE. Thi udi Aaret 1738 lod Kong Christian VI under Geheime-Raad Græve SCHULINS Tilsyn ved Cancellie-Raad og Hof-Historie-Maler HENDRICH KROGK giøre Begyndelse med et TEGNE-ACADEMIE, som af bemælte KROGK blev andlagt i den Gaard bag Børsen, hvori Generalitæts- og Commissariats-Collegium nu holdes, og bestod samme Academie af en Model-Stue, hvor der blev tegnet efter det levende Model og Gibs-Figurer, samt en Tegne-Skole, hvorudi tegnedes efter Tegninger og Kaabberstykker. Den Tid fantest der ikkun 14 til 16 Elever. Men da Cancellie-Raad KROGK samme Aar i November ved Døden afgik, saa henstod det hermed noget, indtil det ved Hof-Billedhuggeren LUDEWIG AUGUSTIN LE CLERC og en Italiensk Historie-Maler ved Navn H. MIANI blev fortsat. Hvortil siden kom Historie-Maleren MARCUS TUSCHER, Hof-Maleren CARL GUSTAV PILO og Hof-Kobberstikkeren JOHAN MARTIN PREISLER. Dette Tegne-Academie blev dernæst henflyttet i et particuliere Huus ved Gammelstrand skraas over for Vejerhuset. Udi Aaret 1751, efterat Græv SCHULIN var død Aaret tilforn, blev et nyt MALER- OG TEGNE-ACADEMIE oprættet, hvorover blev sat Geheime-Raad og da værende Ober-Hof-Marechal Græv ADAM GOTLOB MOLTKE som Præces, Oberst og Hof-Bygmester NICOLAI EIGTWEDT som Directeur, Hofbilledhugger LE CLERC, Hofmaler PILO, Hofkobberstikker PREISLER, samt Hofbilledhuggerne

Johann Christoph Petzold og Simon Carl Stanley som Professorer. Da forundte Kong Friderich V dette Academie Værelser i Christiansborgs Slots Sidebygning lige over for Vejerhuset, og bekom Academiet salig Hofbygmester Georg David Anthon til Informator i Geometrien, Architecturen og Perspectiven. Saa og i Frietegninger en Person ved Navn Wahler, samt Malerne Marcus Cardes og Ernst Henrich Løffler. Til Inventarie-Skriver blev Bygnings-Forvalter Thomas Frandsen Norup beskikket. Antallet paa Eleverne var paa den Tid imod 60, hvilket Tal har siden efter stedse tiltaget aarligen.

Sidst i Aaret 1753 blev Academiet forflyttet til Charlottenborg-Slot, hvor det nu er. Paa samme Tid blev Maleren Hans Clio Informator i Begyndelses-Læren af frie Tegning. Og foruden Forvalter Norup blev en Person ved Navn Bille andtagen til at distribuere adskillige Ting og Sortementer, samt fornødne Opvartere anordnede. Udi Aaret 1754 blev den franske Billedhugger Jacob Frantz Joseph Saly sat som Professor ved Academiet. Og da Oberst Eigtwedt i samme Aar in Junio bortdøde, udnævnte Kongen bemælte Saly til at succedere Eigtwedt som Directeur. Til Academiets Secretair var allerede forhen antaget Christian Æmilius Biehl. Academiets Fundation af 31. Marty 1754 blev in Julio publiceret, hvorved Academiet nu bekom Navn af et Kongeligt Maler-, Billedhugger- og Bygnings-Academie. Samme Gang bleve Sølv-Medailler for første Gang tilkiændte og uddeelte, samt de første Æres-Medlemmer udvalgte. Aar 1755 in Januario bleve de to franske Bygmestere Nicolai Henric Jardin og Ludewig Henric Jardin beskikkede til Professorer, den første af disse to Brødre udi Architecturen og den anden udi Perspectiven. Samme Aar i April bleve de første Guld-Præmier tilkiændte, hvormed er fortfaret Aar efter andet, indtil i Aaret 1771, der blev anordnet, at Concoursen for den store Guld-Præmie ikkun skulle anstilles hvert andet Aar; hvilket endnu continuerer.

Aar 1757 in Martio blev Hof-Medailleur Magnus Gustav Arbien udvalgt til Medlem af Academiet, og var han den første af den Art. Udi Aaret 1758 den 31. Marty udkom en Forbædring og Tillæg udi Fundationen af Aar 1754, hvorefter Academiet skulle forøges med en Recteur, en Professor i Bygnings-Konsten, en Professor i Perspectiven, to Academie-Raader, een Professor i Anatomien og een Professor i Geometrien. Dog ere i Andledning heraf ey flere tilkomne (da Professorerne udi Bygnings-Konsten og Perspectiven allerede i Aaret 1755 vare blevne beskikkede), end een Academie-Raad og Professorerne i Anatomien og Geometrien, hvilke alle, tilligemed enhvers korte Biographie, skal blive siden anførte.

Herved havde alt nu sit Forblivende indtil i Aaret 1767, da Kong Christian VII

ved at confirmere Academiets Fundation med videre under 25. Septembr. allernaadigst fandt for got (i Stæden for at alt, hvad Academiet behøvede, var bekostet af den Kongelige Particuliere Casse) at give Academiet en egen Fond, for deraf at bestride de staaende Lønninger og andre Udgifter. Hvilket da foranledige[de], at en Casserer blev udvalgt. Udi Aaret 1771 har Academiet under 21. Juny faaet et nyt Reglement og er derefter bleven forøget med en nye Ornament-Skole, til hvilken en à parte Informator blev antaget. Og endelig er Academiet under 14. February 1781 bleven forsynet med et nyt Cassa-Reglement.

For at forævige til Eftertiden de Personer, som have forestaaet dette Academie, dels qua Præses, dels qua Directeur fra dets allerførste Andlæg indtil nærværende Tid, saa og dem, som have været beskikkede ved Academiet som offentlige Lærere og Professorer og have doceret ved dette Academies Skoler, vil man nu anføre dem alle ved Navn, tilligemed deres korte Biographie.

I. ved Academiet som Præses:

1. Geheime-Raad i Conseillet Græv Johann Sigismund Schulin fra Aar 1738 til 1750, da han døde.

2. Geheime-Raad i Conseillet Græv Adam Gotlob Moltke, Ober-Hof-Marechal fra Aar 1751 til Aar 1770.

3. I Aaret 1772 behagede det Hs. Kongel. Høyhed Arve-Printz Friderich paa Academiets underdanigste Ansøgning, naadigst at paatage Academiets Præsidium.

II. ved Academiet som Directeur:

1. Oberst og Hofbygmester Nicolai Eigtwedt fra Aar 1751 til 1754; hands Levnets Beskrivelse kand læses i Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künsten in der Königlichen Reichen und Landen I Band pag. 702.

2. Professor og Hofbilledhugger Jacque François Joseph Saly fra Aar 1754 til 1771, da han nedlagde sit Directorat. See om ham siden iblant Professorerne No. 9.

3. Professor og Hofmaler Carl Gustav Pilo i Aarene 1771 og 1772, da han nedlagde sit Directorat og reiste til Sverrig. See om ham blant Professorerne No. 5.

4. Professor og Hof-Billedhugger Johannes Wiedewelt fra Aar 1772 til Aar 1776. See om ham blant Professorerne No. 10.

5. Professor og Hofbygmester Caspar Friderich Harsdorff i Aarene 1777 og 1778. See om ham blant Professorerne No. 19.

6. Professor og Hofbilledhugger Johannes Wiedewelt er nu anden Gang Directeur ved Academiet fra Aar 1779 indtil nærværende Tid. Ved et Kongelig

Rescript af 31. Marty Aar 1768 have Directeurerne faaet Rang med virkelige Justice-Raader. En Directeur udvælges af Professorerne selv.

III. ved Academiet som ACADEMIE-RAAD:

JOHANN LUDEWIG TOCQUÉ, Kongelig Fransk Portrait-Maler, blev udvalgt Aar 1758 til at være Academie-Raad her ved Academiet og var den eneste af det Slags. Han døde i Paris Aar 1772 i sit 76. Aar. Om ham kand efterlæses FUESLIS Künstler-Lexicon.

IV. ved Academiet have fra dets allerførste Andlæg publice doceret følgende Lærere, Professorer og Informatorer:

1. Cancellie-Raad og Hof-Historie-Maler HENRICH KROGK, hvis Levnets- og Konst-Arbeids-Historie læses i Danske Magazins 3. Bind pag. 142–163. Han døde Aar 1738.

2. Professor LUDVIG AUGUSTIN LE CLERC, Hofbilledhugger, var fra Paris, hvor han havde lært hos Anton Coyzevoux. Han blev forskrevet ind til Kiøbenhavn for at decorere det nye Residenz-Slot Christiansborg med Billedhugger-Arbeide, blev beskikket til Professor ved det nye Maler-Academie Aar 1751. Døde i Kiøbenhavn Aar 1771 næsten 83 Aar gammel.

3. Italiensk Historie-Maler H. MIANI fra Meiland, blev Aar 1733 forskreven ind til Kiøbenhavn fornemmelig for at male Plafond-Stykket i Høyeste-Rættes Sahl; men i Kong Friderich den Femtes Regiærings-Tid reiste han bort herfra til Berlin.

4. Historiemaler MARCUS TUSCHER kom ind til Kiøbenhavn for at stikke Kobberplader til Nordens store Værk om hands Reyser i Ægypten og Nubien, hvilke Kobberplader af ham bleve fuldførte paa den sidste nær. Han kom til Tegne-Academiet og skulle have været Professor ved det intenderede større Academie, men døde Aar 1751 i sit Alders 45. Aar. Om ham kand efterlæses JOH. RUDOLPH FUESLIS Künstler-Lexicon, Zürich 1779 in Fol. Saa og AUGUSTE HENNINGS Essai Historique sur les Arts & sur leur Progress en Dannemarc in 8. Copenhague 1778 pag. 46.

5. Professor og Hofmaler CARL GUSTAV PILO, fød i Sverrig, hvor hands Fader Oluf Pilo var Maler. Han kom til Kiøbenhavn Aar 1741, var Professor ved Academiet fra Aar 1751 til Aar 1772. Han blev af Kongen i Sverrig benaadet med Ridder-Ordenen af Wasa Aar 1771 og reiste bort fra Kiøbenhavn Aar 1772 over til Sverrig. Hans Levnets Beskrivelse læses i Nachrichten von dem Zustande der Wissenschafften und Künsten in der Königl. Dänische[n] Reichen I Band pag. 250. Saa og læses om ham i AUG. HENNINGS Essai Historique sur les Arts pag. 80.

6. Professor og Hofkobberstikker JOHAN MARTIN PREISLER kom til Kiøbenhavn Aar 1744, blev Professor ved Academiet Aar 1751. Hands Liv og Levnets Beskrivelse læses i Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften &c. I Band, pag. 251, 609 og III Band pag. 672. Ligeledes om ham læses i HENNINGS Essai Historique pag. 73.

7. Professor og Hofbilledhugger JOHAN CHRISTOPH PETZOLD fra Saxen, var Professor her ved Academiet fra Aar 1751 til Aar 1757, da han reyste herfra til Altona og siden til sit Fæderneland Saxen, hvor han døde Aar 1763. Blant hands Arbeide i Kiøbenhavn ere i sær de to Statuer, nemlig Neptuni og Mercurii, som staae ved Opgangen til Børsen værd at betragte. Om ham kand læses i HENNINGS Essai Historique pag. 78.

8. Professor og Hofbilledhugger SIMON CARL STANLEY, fød i Kiøbenhavn Aar 1703, reiste til Amsterdam og siden til Engelland, hvor han opholdt sig i 20 Aar; kom tilbage til Kiøbenhavn, blev Professor ved Academiet Aar 1751 og døde her Aar 1761. Om ham kand efterlæses i Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften &c. III Band pag. 193 og HENNINGS Essai Historique pag. 79. WORMS lærde Lexicon II Deel pag. 415.

9. Professor og Fransk Hofbilledhugger JACQUE FRANÇOIS JOSEPH SALLY, fød i Valenciennes i Frankrig, havde giort sig berømt ved Kong Ludvig den Femtendes Statue at giøre i Valenciennes. Han blev forskrevet ind til Kiøbenhavn, hvor han ankom Aar 1753, blev Professor, saa og Directeur ved Academiet Aar 1754. Han forfærdigede Modellen til Kong Friderich den Femtes Statue Equestre, som siden blev støbt af Commissair Gor. Han nedlagde sit Directorat Aar 1771, gik til Paris igien, hvor han døde Aar 1776. Om ham læses i FUESLIS Lexicon urigtigt, at han skulle have giort Kong Christian den Siettes Statue Equestre. See tillige AUG. HENNINGS Essai Historique pag. 53.

10. Professor og Hofbilledhugger JOHANNES WIEDEWELT, fød i Kiøbenhavn, reiste udenlands paa Kongelig Bekostning, var i Frankerige, Italien, Tydskland i 8 Aar, kom hiem igien, men efter 10 Aars Forløb reiste atter ud til Frankerige og Engelland i 9 Maaneder. Efter sin Hiemkomst blev han Professor ved Academiets Modell-Skole Aar 1761. Og Casserer den 1. Octobr. 1767 indtil ultimum Decembris Aar 1772, blev Directeur Aar 1772 til 1776. Atter blev han Directeur ved Academiet Aar 1779 indtil nærværende Tid. Om ham kand efterlæses WORMS lærde Lexicon II Deel. A. HENNINGS Essai pag. 97. WINCKELMANNS Briefe an seine Freunde, herausgegeben von K. W. DASSDORF in 8. Dresden 1780. 2. Theil pag. 247. Dog forholder det sig ey, som der anføres, at han har udziret Kong Friderich den Fierdes Monument, da dette egentlig er skeet ved hands Fader JUSTUS WIEDE-

WELT, der var Kongelig Billedhugger paa begge Holmene, eller at han har forfærdiget Kong Friderich den Femtes Buste af Marmor, hvilket er skeet af Directeur Sally; men vel, at han [har] giort Dronning Julianæ Mariæ Buste og Kong Christian den Syvendes Buste, saavelsom Grev Joh. Hartv. Ernst Bernsdorffs Buste, alle af italiensk Marmor. Om Professor WIEDEWELTS Arbeider forekommer meere siden at læse.

11. Professor og Hof-Bataille- og Historie-Maler JOHAN MANDELBERG, fød i Stokholm, reiste udenlands og var i nogle Aar med J. WIEDEWELT i Rom, hvorfra de begge reiste Aar 1758, da de siden fulgtes sammen til Florenz, Bologne, Venedig og Tydskland til Kiøbenhavn, blev Aar 1763 Professor ved dette Academie. Han har malet 8 Malerier, tagne af Homers Ilias, i Coupolen paa Fredensborgs Slot og Plafonden paa Riddersahlen paa Christiansborgs Slot. Læs om ham i A. HENNINGS Essai Historique pag. 103–112. Han døde i August Aar 1786.

12. Professor og Hof-Portrait-Maler PEDER ALS, fød i Kiøbenhavn, oplært af Pilo, reiste udenlands, var i Rom hos den berømte Raphael Mengs og siden andre Stæder i Italien for at perfectionere sit Talent. Efter sin Hiemkomst blev han Professor ved Academiet Aar 1766. Han døde Aar 1776. Om ham kand efterlæses HENNINGS Essai pag. 83–86.

13. Professor og Hofbilledhugger ANDREAS WEIDENHAUPT, er en Eleve af ovenmældte Pezold og Sally. Han har Tid efter anden vunden alle Academiets Priis-Medailler. Aar 1762 fik han Reyse-Stipendium for at rejse 3 Aar i Frankerige og 3 Aar i Italien. Aar 1765 kom han til Rom, forlod Rom Aar 1768 og kom til Florenz og Bologne, af hvis Academier paa begge Stæder han blev en Medlem, kom tilbage til Kiøbenhavn Aar 1769 og havde tillige forhværvet sig en stor Kundskab i Anatomien, blev Aar 1772 Professor ved Academiet; Aar 1777 blev han Academiets Casserer og continuerer endnu. Om de af ham forfærdigede Monumenter og Arbeider forekommer siden Efterretning. See ogsaa HENNINGS Essai Historique pag. 112–124.

14. Professor og Hof-Historiemaler NICOLAI ABRAHAM ABILDGAARD blev Aar 1778 Professor ved Academiet. See HENNINGS Essai pag. 143. Han er nu i Begreb med at decorere Ridder-Sahlen paa Christiansborgs Slot med store, historiske Malerier, hvortil Sujetterne tages af Kongernes Historie, saavel den Oldenborgske Stammes som de gamle Kongers, og ere deraf allerede nogle Stykker færdige og der placerede.

15. Professor og Hofbilledhugger CARL FRIDERICH STANLEY (en Søn af ovenmældte Professor Simon Carl Stanley) blev Professor ved Academiet Aar 1778. Om ham mældes i HENNINGS Essai pag. 138–142.

16. Professor og Hof-Portrait-Maler JENS JUEL, blev Professor ved Academiet Aar 1784.

17. Professor og Hofbygnings-Intendant NICOLAS HENRI JARDIN blev forskreven til Kiøbenhavn Aar 1755 for at opføre den nye Friderichs-Kirkes Bygning i Frideriksstad. Strax efter sin Ankomst blev han udnævnt til Professor i Architecturen eller Bygningskonsten og efter General-Major Thuras Død blev han Intendant des Batiment[s] du Roi. Han reiste hiem til Frankerige Aar 1771, fik St. Michels Orden og blev Kongelig Fransk Bygmester. Denne var den ældste af disse to Brødre. Om ham læses i HENNINGS Essai pag. 67.

18. Professor og Fransk Bygmester LUDVIG HENRY JARDIN kom ind med sin ældre Broder Aar 1755 til Kiøbenhavn og strax derefter udnævnt til Professor i Perspectiven ved Academiet. Døde her Aar 1759 gammel 29 Aar.

19. Professor og Hofbygmester CASPAR FRIDERICH HARSDORFF, lagde sig i sin Ungdom efter Mathematiquen for at blive employeret i Ingenieur-Corpset. Da dette Academie var etableret i Kiøbenhavn, lagde han sig efter den civile Architectur og vandt Academiets store Præmie, som blev uddelt i Architecturen. Derpaa reiste han udenlands paa Academiets Stipendium til Paris og siden til Rom, kom hiem til sit Fæderneland Aar 1764. Strax derpaa blev han academisk Medlem og Aar 1766 beskikket til Professor i Perspectiven ved Academiet. Aar 1770 blev han Kongelig Hofbygmester. Aar 1771 blev han Professor udi Architecturen eller Bygningskonsten, hvori han endnu publice docerer indtil nærværende Tid. Aar 1773 blev han udvalgt til Academiets Casserer og forblev Casserer indtil Aar 1776. I Aarene 1777 og 1778 var han Directeur ved Academiet. Han har bygt Kong Friderich den Femtes Mausolæum eller Liig-Capelle i Roskilde Domkirke. Om ham kand efterlæses i HENNINGS Essai Historique pag. 87–97.

20. Professor og Hofbygmester PETER MEYN, er Professor i Perspectiven, hvori han docerer; han er ogsaa Bygnings-Inspecteur.

21. Professor og Hof-Miniature- og Pastel-Maler CORNELIUS HØYER; er tillige Secretair ved Academiet, paa hvilket Embede han bekom Survivancen eller Ventebrev Aar 1772 og succederede Aar 1777. Fik Prædicat af Professor med Justice-Raads Rang Aar 178[1].

22. Professor ABRAHAM KALL er Professor Historiarum ved Kiøbenhavns Universitæt, og fra Aar 1781 paatog sig at læse tillige her ved dette Academie over Mythologien eller Fabel-Læren og Historien.

NB. Endvidere haver ved dette Academie forhen læst og doceret.

23. Etats-Raad og Professor ved Universitætet i Kiel CHRISTIAN JOHANN BERGER

udi Anatomien fra Aar 1758 til Aar 1771, da han selv frasagde denne Profession.

24. Etats-Raad Elias Salomon Frantz Reverdil doceret ved dette Academie som Professor udi Geometrien fra Aar 1758 til Aar 1766, da han var blevet Kongelig Lecteur, og vedblev han som Olde-Professor udi Geometrien.

25. Justitz-Raad Johann Henrich Schlegel, Professor Philosophiæ ved Kiøbenhavns Universitæt, samt Historiographus og Bibliothecarius Regius. Aar 1766 blev han Professor i Geometrien ved dette Academie og indtil Aar 1780, da han døde, 54 Aar gammel.

V. ved Academiet fra dets første Andlæg indtil nærværende Tid have været følgende Secretairer, hvilke fra Aar 1758 have Votum lige med Professorerne.

1. Secretair Christian Ærnilius Biehl fra Aar 1753 til Aar 1777, da han døde.

2. Cancellie-Raad Cornelius Høyer fra Aar 1777 til nærværende Tid. Om ham er allerede nylig forhen mældt blant Professorerne No. 21.

VI. Dette Academie har haft følgende Informatorer:

a) udi frie Haand-Tegning: 1. En Person ved Navn Wahler og 2. Maleren Marcus Cardes, begge fra Aar 1751, hvilke ere nu bortdøde. 3. Maleren Ernst Henric Løffeler fra Aar 1751. 4. Maleren Hans Clio fra Aar 1753, døde i Decembr. 1785. 5. Maleren Jürgen Dines fra Decbr. 1785 til værende Tid.

b) udi Architecturen, Perspectiven og Geometrien: 1. nu afdøde Hofbygmester Georg David Anthon, fra Aar 1751 til 1760 var han Informator i Geometrien, Architecturen og Perspectiven. Men han blev ey Professor ved Academiet, saa at det er urigtigt, hvad der staar under den Artikel Anton i Fueslis Künstler-Lexicon. 2. Architecten Johann Daniel Hansen fra Aar 1760 til 1763, har dernæst reyst paa Academiets Stipendium. 3. nu værende Stadsbygmester Georg Erdmann Rosenberg fra Aar 1763 til 1765, hvornæst han reyste, dog uden for Academiets Stipendium. 4. Architecten Hans Næss (nu Renteskriver) fra Aar 1765 indtil Aarets Udgang 1782. 5. Architecten Joseph Christian Lillie in Januario 1783.

c) udi Ornamenter: Maleren Johann Christian Almer fra Aar 1771 og continuerer endnu; han har imidlertid reyst udenlands i 4 Aar og haft en anden i sit Stæd til at forestaae hans Vices.

VII. ved Academiet har været som Inventarie-Skrivere og Forvaltere:

1. Bygnings-Forvalter Thomas Frandsen Norup fra Aar 1751 til 1780 inclusive. 2. Joseph Brenner fra 1781 continuerer endnu.

VIII. Endnu to Modellere: 1. en Franskmand ved Navn la tour, er død. 2. en ved Navn Caffe. 3. Joseph Brenner til Aar 1780, da han blev Forvalter.

4. Peder Iversen Sandberg, døde A. 1774. 5. Jørgen Bendtsen fra Aar 1775. 6. Michael Glisner fra Aar 1783.

NB. Eftersom i denne Anmærkning pag. 275 er mældt om dette Academies allerførste Medlem, Hof-Medailleur Magnus Gustav Arbien, saa vil man til Slutning ogsaa anføre samme Virtuoses Biographie:

Den Danske Hof-Medailleur Magnus Gustav Arbien var fød i Christiania Aar 1716, havde fra Ungdom af lagt sig paa at gravere og at stikke i Metaller og Stene; han opholdt sig 3 Aar hos Hedlinger i Stokholm, hvor han i det i samme Stad Aar 1735 stiftede Maler- og Billedhugger-Academie vandt en Sølv-Medaille. Derpaa reiste han nogle Aar i Tydskland og Frankerige med en Pension fra Danmark, hvor han stak adskillige Medailler, ligesom og siden her efter sin Hiemkomst. Aar 1760 ville han have reist til St. Pedersborg, for sammestæds paa Forlangende at gravere en Medaille paa den Russiske Keiserindes Elisabeths Thrones-Bestigelse. Men hands Dødsfald, som indtraf sidst i January 1760, giorde derudi Hindring. Aar 1743 blev han her Kongelig Hof-Medailleur i Kiøbenhavn.

Efterretning om nogle af de Herrer Professorers ved ommældte Academie, deres Arbeider.

I. af Hr. Justitz-Raad og Professor Wiedewelts Arbeide, som er forblevet i Kiøbenhavn, er allerede anført

a. i Vor Frue Kirke: Det Bartholinske Monument. Det Franckenauiske og det Tormiske Epitaphium. See Den første Tome pag. 173. Ligeledes i Hellig Geistes Kirke: Det Müllerske Monument. Udi St. Petri Tydske Kirke: Det Titleyske, det Weyseske, det Møllmannske Monument. Saa og det Pontoppidanske, det Hauberske, det Wiedeweltske Epitaphium. Og udi Holmens Kirke det Hoppeske Monument. Det Hasteske Monument i Reformeert Kirke.

Foruden disse tolv allerede ommældte Monumenter ere ogsaa i Stadens Kirker opsatte følgende Marmor-Monumenter, som af Profess. Wiedewelt ere forfærdigede, nemlig: Udi Vor Frue Kirke et Monument over sal. Etats-Raad og Borgemester Johan Peter Suhr. Det hele Monument er af hvid, blaae og guul Marmor, 7 Alen og 18 Tommer høyt, og 3 Alen 17 Tommer breed. Paa Inscriptions-Tauvlen er indhugget med forgyldte Bogstaver disse Ord: Her lagdes Etats-Raad og Borgemester Johan Peter Suhr, fød i Kiøbeløv i Lolland den 12. Aug. 1712. Død i Kiøbenhavn den 28. May 1785, med sin forhen afdøde Hustrue Anna Dorothea Aagaard Fader til aatte Børn, men efterlod sig ikkun en Søn og trende Døttre, som for Faderlig Kiærlighed have sat Ham disse Stene, og Han skal ihukommes som en af Landet og Staden vel fortient Borger. Oven over er en Egekrands. Neden

under et Baand af Cypresser. Tauvlen er indsluttet udi en blaa Marmor-, med Rosetter og Baand udziret Indfatning, som alt hviler paa et Fodstykke, hvorpaa i halv forhøyet Arbeide i hvid Marmor er andbragt Gudsfrygtighed og Redelighed med tilhørende Attributis, siddende ved et Altar. Tvende Taare-Krukker af Metal ere hæftede ved Enderne. Paa Friisen neden under er udhugget følgende bibelske Sprog: Graa Haar ere en deylig Krone, naar de findes paa Rætfærdigheds Vey, Ordsp. Cap. XVI V. 31. Et Gesims med trende Kragstene bærer det heele Monument.

Udi Liig-Capellet ved den Tydske St. Petri Kirke er af Profess. Wiedewelt opsat og forfærdiget et Grav-Minde over sal. Hr. Abraham Pelt, Banco-Commissarius og Sukker-Raffinadeur i Kiøbenhavn. Dette Monument er anbragt paa en Hiørne-Pille udi Capellet og bestaaer af en halv rund, oven til afbrudt Colonne af hvid Italiensk Marmor, hvorpaa er udhugget hands og hands Kones Vaaben. Indfatningen paa begge Siderne, som og Decorationen oven over er af blaa Marmor. Udi denne øverste Decoration er sat en Urne af hvid Marmor, med Motto udhugget: Staub vom Staube. Paa Colonnen neden under Vaabenerne er med forgyldte Bogstaver følgende Inscription: Denckmahl kindlicher Danckbarkeit für alle Barmherzigkeit und Treue, die Gott der Peltischen Familie erwiesen hat. Ihr verweslicher Theil ruhet in diesem Grabe, welches, weil mit Abraham Pelt die männliche Linie derselben gäntzlich erloschen ist, nie wieder geöffnet wird.

Abraham Pelt mit Mar. Elis. Mushardt
geb. d. 11. Febr. st. v. 1695 geb. d. 13. Martii 1725
verehliget d. 18. Nov. 1743.
gest. d. 13. April 1783. gest. d. 1. Febr. 1760.
und Ihr einziger Sohn Johann Peter Pelt,
geb. d. 12. Nov. 1744, gest. d. 25. Septbr. 1770.

Dette Gravminde lod han forfærdige og opsætte i levende Live. Han lod ogsaa giøre en Steen til at lægge over hands Grav med følgende Inscription: Ruhe-Stätte der Peltischen Familie, in welcher Abraham Pelt mit seinen Eltern, einigen seiner Geschwister, seiner Gattin und seinem 13 Jahre vor Ihm in die Ewigkeit gegangenen einzigen Sohne den Tag erwartet, wo kein Tod und keine Veraenderung mehr seyn wird. Denne Steen er nu indmuret oven paa Graven.

Paa Hellig Geistes Kirkegaard er af Professor Wiedewelt forfærdiget et Grav-Minde (eller en saa kaldet Liigsteen) af en nye Opfindelse, som er en oven paa halv-rund Marmorsteen, liggende paa tvende friestaaende Socler. Ved Hoved-Enden er af hvid Marmor indfattet en Lampe og ved Fødderne en Taare-Krukke. Inscriptionen er følgende: Dette Minde helliges Christen Schifter, Capitaine i

Det Kongel. Danske Octroyerede Asiatiske Compagnies Tieneste, fød i Engersløv i Aarhuus Stift den 21. Januarii 1741. Død i Kiøbenhavn den 8. January 1785. I Ægteskab med hans efterlatte Enke Karen Ibsen avlede han sex Børn, fire Sønner og to Døttre. Hvoraf en Søn er gaaet for ham ind i Evigheden. I ham mistede Sælskabet et virksomt Lem; Religionen en sand Tilbeder; hands Hustrue en øm Ægtefælle; hands Børn en omhyggelig Fader. Kort er Menneskets Levetid og fuld af Uroe. Job XIV. 1.

b. Ligeledes er ogsaa paa det Kongelige Residentz-Slot Christiansborg anført Ridder-Sahlens Decoration, som ogsaa er af hands Arbeide, forsaavit det betreffer Billedhugger-Arbeidet. Fremdeles udi Billed-Galleriet over Cancellie-Løngangen ere opstilte tre Buster af Kongelige Personer, forfærdigede af ham af hviid Italiensk Statuarie-Marmor. (See Tom. I, pag. 535).

c. End videre af hands Arbeide findes udi Naturalie-Cabinettet ved det Høygrævelige Moltkeske Pallais Græv Adam Gottlob Moltkes Portrait i Ridder-Ordens-Habiten en Medaillon i en Ramme paa et Postament, paa hvilket sidste det Høygrævelige Vaaben er anbragt. Portraitet, Vaabenet og andre Decorationer ere af hviid Italiensk Marmor; men det øvrige er af Norsk Lillienskioldisk Marmor.

d. Foruden anførte Arbeide har Professor Wiedewelt forfærdiget for Conference-Raad Ryberg i Kiøbenhavn salig Græve Johan Hartvig Ernst Bernstorffs Buste i Ridder-Ordens-Habiten af den allerbeste hvide Italienske Marmor. Samme findes i Conference-Raad Rybergs Gaard No. 36 udi Store Kongens Gade. Ligeledes for Conference-Raad Ryberg har han forfærdiget en Säule eller Pille paa et Postament tilsammen af Norsk Marmor 10 Alen høy, som er opsat udi Conference-Raadens Hauge paa hans Herregaard Friderichsgave i Fyhn. Øverst er Pillen omhængt med tvende Krandse, nemlig en Blomsterkrands og en Cypressekrands. Paa Pillen er udhugget med forgyldte Bogstaver: Den beste Ægtefælle Margaretha Dorothea Otte, fød 1749. Død 1767. Helliget af N. Ryberg. Udi en Niche paa Postamentet er sat en Aske-Urne af hvid Marmor med udhugget Motto: Hisset. Oven øverst paa Pillen er sat et Granat-Æble. Dette Monument blev paa bemelte Stæd opsat i Juny Maaned 1785.

e. Det intenderede Billedhugger-Arbeide ved Friderichs-Kirke i Friderikstad saavel uden som inden i, af Statuer, Figurer og Bas-Reliefer, paa det til bemælte Kirke giorte Modelle, er altsammen af den Wiedeweltske Composition og Modellering, og findes fuldstændig anført herefter i denne Anden Tomes Tiende Kapitel Ottende Paragraph om Frideriks-Kirke.

f. Ved det nye indrættede OBSERVATORIUM ASTRONOMICUM paa Runde Taarn sees ogsaa Professor Wiedewelts Arbeyde ved Marmor-Tavlen med dens Inscription, hvorom er mældt i denne Anden Tomes VII Kapitel §. I. pag. 44.

II. Af det WIEDEWELTSKE prægtige Arbeide uden for Kiøbenhavn vil man alleneste anføre:

a. I Roskilde Domkirke Kong CHRISTIAN DEN SIETTES BEGRAVELSES-MONUMENT af hviid Italiensk Marmor. Kongens fornemste Begivenheder og Stiftelser ere derpaa udi Bas relief paa begge Sider forestillede. Ved Hovedet og Fødderne sees to siddende Figurer udi naturlig Størrelse. Den ene Figur forestiller Landets Bedrøvelse ved Kongens Død. Den anden Figur forestiller Renomeen, som fremviiser Kong Christiani Sexti Portrait. Sarcophagen hviler paa fire Sphinger, som Symboler paa det menneskelige Livs Forandring. Den hele Gout i dette Monument er udi Stiil af de ældre Tider. Inscriptionen er anbragt paa fire Tavler:

Christianus VI. Rex Daniæ, Norvegiæ, &c. &c.	Pietate in Deum. Benefactis in Populum.	Constantia in Foederibus. Severitate in Solum Se Ipsum.	Semper & Ubique Seculi Decus.

Bogstaverne og Regalierne, som ligge oven paa, ere af Metal støbte og i Ilden forgyldte. Paa dette Monument blev begyndt at arbeide i Aaret 1760 og er fuldbragt 1768.

b. I samme Roskilde Domkirke udi det nye opbygte Kongelige Begravelses-Capelle sees det prægtige Marmor-Monument over Kong FRIDERICH DEN FEMTE. Samme Begravelses-Monument er stukken af Hr. Clemens; Kobber-Pladen er 29 Tommer breed og 19½ Tomme høy.

c. Dernæst i Sorøe Kirke er ved Professor Wiedewelt forfærdiget Baron LUDVIG HOLBERGS Monument, opsat i et Capelle, som er norden for Altaret ved Siden af det Thottiske Arve-Begravelse, hvor St. Petri og St. Pauli Altar fordum har været. Monumentet bestaaer af en Marmor-Kiste, som staaer frit i Capellet. Den Side af Liigkisten, som vender ud til Kirken, er ziret med tvende Figurer i basso Relievo, hvoraf den ene forestiller Calliope, som lægger een af sine Laurbærkrandse paa et Volumen, der ligger paa et Altar og saaledes kroner hands Arbeide. Den anden Figur forestiller Polymnia, som skriver paa Mindet Aarstallet, da han gav sit Baronie til Sorøe Academie. Derimellem er sat følgende Inscription: LUDOVICO HOLBERG, Lib. Bar. B.D.S.M.P. Academia Sorana A.N.C. MDCCLXXX.

d. Paa Gientofte Mark ved Siden af Fredensborg-Vejen er opsat Græv Bernstorffs Støtte, forfærdiget af Professor Wiedewelt af Norsk Marmor 10 Alen og 14 Tomer høy og staaer paa en Terrasse. Ved Toppen er udhuggen en Egekrands, Corona Civica, og paa Postamentet sees paa den forreste Side en sammenbunden Korn-Neeg, en Hakke og Spade. Paa Bagsiden sees et omvendt Overflødigheds-Horn, Cornu Copiæ. Paa Forsiden af Obelisken læses følgende Inskrift med indhugne og forgyldte Bogstaver: Æreminde efter Døden for Johan Hartvig Ernst Græve af Bernstorff, som gav udskiftede Hovning frie, arvelige Gaarde, med Dem Stræbsomhed, Velstand, Alt til Mønster for Efterslægten MDCCLXVII. Oprettet af Godsets Takfulde Beboere MDCCLXXXIII. Paa Bagsiden staaer: Piis Manibus Johannis Hartvici Ernesti Comitis de Bernstorff, qvi Arva discreta immunia hæreditaria Largiendo industriam Opes Omnia impertiit in Exemplum Posteritati MDCCLXVII. P. S. S. Grati Coloni MDCCLXXXIII. Denne Støtte blev med Solennitet opsat den 28. Augusty Aar 1783.

e. Af de Decorationer og Statuer udi Fredensborg Slots-Hauge, som ere af Professor Wiedewelts Arbeide, er et Værk udgivet under Titel: Monumenta Fredensburgica, jussu Friderici Quinti Erecta, bestaaende af 37 Kobberblade i median Folio, ved Johannes Gotfred Bradt. Dette Værk er en fuldstændig Samling af, hvad som der paa Stædet er af Prof. Wiedewelts Haand. Men hvad i øvrigt Normandsdalen er andgaaende, da er det af Grundt, og derudi har Prof. Wiedewelt ingen Deel.

f. Udi Haugen og Lundene paa Jægerspriis har Professor Wiedewelt efter Hs. Kongl. Høyheds Arve-Printz Friderichs Befaling anbragt og forfærdiget 60 Mindestene af forskiællige Arter over Danske, Norske og Holstenske berømte Mænd. Af disse Stene findes 26 i Kobber stukne udi et Skrift med denne Titel: De paa Jægerspriis ved Mindestene hædrede fortiente Mænds Levnets-Beskrivelser, forfattede af Peder Topp Wandall. Første Bind med Kobbere. Khvn. 1783 in 4. Professor C. L. Hirschfeld i Kiel har udi hands udgivne Theorie der Gartenkunst pag. 197 des 3ten Bandes, gedrückt Leipzig 1781, udmærket nogle deraf iblant, saasom: Erkebisp Absalons, Tyche Brahes, Peder Colbiørnsens, Ulrich Friderik Gyldenløves, Friderich Danneskiold Samsøes, J. H. Ernst Bernstorffs. Noget om Fredensborg findes ogsaa i samme Værk.

III. Af Hr. Justitz-Raad og Professor Weidenhaupts Arbeide i Kiøbenhavn er allerede i dette Skrift anført:

a. I St. Petri Tydske Kirke Monumentet over Brand-Major Boye Junge. See Første Tome I Bog. I Kap. §. 2. pag. 43. Dernæst er ogsaa i Aaret 1786 paa

St. Petri Tydske Kirkes Kirkegaard af ham forfærdiget og opsat et Marmor-Monument over den store Natur-Forsker Conference-Raad Otto Friderich Müller, som døde Aar 1784, og hvis Skrifter har hædret hands Fædreneland hos fremmede Nationer. Dette Monument forestiller en Pyramide af guulagtig Norsk Marmor, i hvis Midte er et bas Relief af hvid Italiensk Marmor med en siddende Genius, som i den venstre Haand holder en omvendt Fakkel, og med den høyre Haand trækker et Forhæng til Side, bag hvilket sees et Tempel med Naturens Billede. I en Niche over Sarcophagen staaer en Urne af hvid Italiensk Marmor, paa hvis Laag er anbragt en Sommerfugl som Siælens Billede og derunder en Orm som Legemets Billede. Over Nichen er en Tavle af sort Brabandsk Marmor med følgende Latinske Inscription: H.S.E. Otho Fridericus Müller. Nat. II. Mart. MDCCXXX. Denat. XXVI. Decembr. MDCCLXXXIV. Qui Experientia Duce Naturæ Templum Intravit Peploque Ejus Reducto Vultum Deæ Vidit. Carus Amicis. Postgenitis Clarus. P. F. Suhm. Paa Siderne af Pyramiden er af Norsk Marmor anbragt en Muur af rustique, hvorpaa staaer tvende Sepulcral-Lamper af hvid Italiensk Marmor med Bronze-forgyldte Flammer.

b. Frontespicen af det Danske Comædie-Huus, hvorom findes Efterretning i denne Anden Tomes IX Kap. §. 9. pag. 232 f. Endvidere

c. af Profess. Weidenhaupts Arbeide sees ved Charlottenborg-Academie hands Receptions-Stykke, som er en siddende Figur i Gibs, halv naturlig Størrelse, der forestiller Minos, eller efter Fabelen, een af de tre Dommere i Plutos Rige, med den ene Haand hvilende sig paa et Scepter og med den anden Arm hvilende sig paa Skiæbnens Urne, siddende paa en Socle, det ene Been lagt over det andet Knæe. Ved Fødderne ligger en Vægtskaal og et Sværd, som ere Attributa for Rætfærdighed.

d. Ligeledes ved samme Konsternes Academie findes en staaende Anatomie-Figur af Gibs over halv naturlig Størrelse, liggende den høyre Haand paa Hovedet og med den venstre Haand hvilende sig paa en Urne, som staaer ved Siden. Den staaer og hviler sig paa det høyre Been og har det venstre Been bøyet. Denne Figur er af Professor Weidenhaupt forfærdiget til Academiets Brug, for paa samme at demonstrere Anatomien, for saa vit den henhører til Konsten.

e. Paa Christiansborgs-Slot har han efter Allerhøyeste Befaling forfærdiget til Hendes Kongl. Mayts. Dronning Juliane Maria tvende siddende Figurer af Gibs. Den ene er en Vulcanus, siddende paa sin Ambolt. Paa det venstre Knæe ligger en Hielm, hvilken han holder med den venstre Haand, og i den høyre Haand en Hammer. Neden ved sig ligger to Skiolde, et Kaager med Pile og et Sværd. Den

anden Figur er en siddende Vesta draperet eller klædt. Paa høyre Side af samme staaer et antique Altar med Ild. Dette Altar, som er trekantet, er orneret paa de tre Hiørner oven til med Bukke-Hoveder og Festoner. Neden til staaer samme paa tre Bukke-Been. Vesta holder med den høyre Haand en Fakkel til Ilden, der brænder paa Altaret og i den venstre Haand en Brikke eller lidet Fad. Disse tvende Figurer ere placerede paa et Par Kakkelovne i et Aar 1780 indrettet Cabinet for Hendes Kongl. Majestæt.

f. Paa Christianshavn i Friderichs Tydske Kirke er af Professor Weidenhaupt forfærdiget og opsat et Monument af Marmor med Inscriptioner, tilhørende Hr. Kammer-Herre SUHM, hvori staaer tre Marmor-Liigkister, af hvilke den mellemste er af hviid Italiensk Marmor, og paa hver Side af samme staaer een af sort Brabansk Marmor udarbeidet Kiste. Om dette smukke Monument finder den gunstige Læser Efterretning i denne Tomes Tolvte Kapitel §. 4.

IV. Af det WEIDENHAUPTSKE prægtige Arbeide uden for Kiøbenhavn er at mærke:

a. I Roskilde Domkirke Enke-Dronnings SOPHIÆ MAGDALENÆ Monument af Marmor. Sarcophagen eller Liigkisten er af hvid Italiensk Marmor. Under samme ere tvende Socler af Norsk Marmor. Laaget af Liigkisten er paa de tvende lange Sider ziret med runde Frontoner, og Gesimser[ne] ere zirede med Blade. I Midten af Frontespicerne ere anbragte en Ørn. Oven paa Laaget ere mosaique eller fiirkantede Fyllinger med Rosseter imellem. Og midt oven paa Laaget en Vase eller Urne med en Krone. Under Laaget rundt om Kisten oven til er en Frise eller Platte til Inscriptionen. Paa de lange Sider er imod hver Ende en Consol med Canelyrer i Midten og neden til ere Triglypher eller Tansnidt (Dreyschlitz). Disse Consoler ere ornerede med Festons af Laurbærblade. Imellem disse Consoler er et Bas relief paa hver Side af sex allegoriske Figurer, hvoraf det ene forestiller Stiftelsen af Walløe-Kloster og det andet forestiller Bondestandens Friehed paa Hirschholms Amt. Gliderne neden til paa Kisten er ziret med slyngende Baand med Klaker[?] imellem. For hver af de smalle Ender sidder en rundt om arbeidet knælende Figur, af hvilke den ene forestiller Tiden, og den anden forestiller Renomeen eller Rygtet. Dette Arbeide er vel af Professor Weidenhaupt angiven udi en liden Modell, men med Arbeidet i Marmor er endnu ikke giort Begyndelse.

b. Udi det grævelige MOLTKESKE Begravelses-Capelle ved Karise Kirke udi Siælland er af Professor Weidenhaupt forfærdiget følgende Monument: En hvid Italiensk Marmor-Liigkiste, som er bestemt for Hs. Excell. Græv ADAM GOTTLOB MOLTKES anden Grævinde, opsat i bemælte Begravelses-Capell. Kisten er friestaaende. Under samme ere tvende Socler af Norsk Marmor. Paa hver af de lange

Sider ere tvende Medaillons til Inscription, omgivne med Festonier af Laurbær-Blade. Ved Siden af disse ere tvende Lessener, orneret med Brikker. Midt paa Kisten og imellem disse Lessener er et Bas relief paa hver Side. Hvoraf det ene forestiller Sædeligheden, og det andet forestiller Religionen, ethver med deres Attributa. For de smalle Ender af Kisten, eller ved Hovedet og Fødderne ere ligeledes af Italiensk Marmor tvende friestaaende Figurer, af hvilke den ene forestiller Dyden med en Lantse eller Spyd i den ene Haand og en Laurbærkrands i den anden Haand. Men den anden Figur forestiller den ævige Lyksalighed, har en Ildflamme i den ene Haand og en Palmegreen i den anden Haand. Laaget paa Kisten er desuden orneret paa de lange Sider med en Krands af Egeblade, og igiennem samme gaaer en Palme-Green og en Laurbær-Green over Kors, og paa hver af de smalle Ender er en Laurbær-Krands foruden Perler og andre Ornamenter, der befinder sig oven og neden om Kisten.

c. Udi Græv Bernstorffs Hauge paa Godset Bernstorff ved Gientofte er af Professor Weidenhaupt forfærdiget for Græv Stolberg og sammestæds opsat et lidet Monument over den unge Grævinde Schimmelmann, Emilia Rantzau. Det bestaaer af en Vase Sepulcral med Piedestall, tilsammen af Norsk Marmor i alt noget over 3 Alen høy. Vasen har en kort Fod, oven og neden orneret med Quadroner. I Midten rundt om slynget med Cypress-Grene. Herimellem og de underste Quadroner behængt med Draperie i Festonier. Imellem de øverste Quadroner og Cypresserne var fordybet udhugget (Emilia heilig.) Paa Würfelen af Piedestallen var ligeledes med fordybede Bogstaver udhugget Gebohren D. 2. Junii 1752. Gestorben D. 6. Febr. 1780.

d. Ligeledes har Professor Weidenhaupt forfærdiget de Eichstedtske Monumenter i Fyhn i et Liig-Capelle, som dertil er indrættet. Samme bestaaer af to Epitaphier. Det ene er for Hs. Excell. Hr. General og Staats-Minister von Eichstedt selv, og det andet er over samme Herres afdøde Søn, bestaaende af tvende Genier eller Børn med Vinger i dobbelt naturlig Størrelse paa Knæe, havende imellem sig en rund Medaillon med Generalens Portrait i Profil fra Siden i Brystykke, med den ene Arm hviler enhver paa denne Medaillon, som er omgiven med et Draperie eller Klæde, og i den anden Haand har enhver en udslukket Fakkel. Dette er forfærdiget af hvid Italiensk Marmor. Bag ved dette er opreyst af Norsk Marmor en Inscriptions-Tavle, oven paa med en Gesims, hvorpaa ligger igien af Italiensk Marmor en Trophæe, bestaaende af en Hielm, omgiven med en Laurbærkrands. Bag samme over Kors ligger en Commando-Stav og et Sværd. Sønnens er ligedan med den Forskiæl, at Geniernes Arme er noget anderledes

vundet, mens de har dog samme Forretning som de foregaaende, og at Sønnens Portrait er her i Medaillonen. Trophæen over samme er ligeledes en Hielm, men Krandsen om samme er af smaa Blomster, som kaldes Vergiss Mir Nicht. Bag ved ligger en Basune og et Sværd over Kors.

Bag ved Charlottenborg Slot er en stor Botanisk Hauge, som gaaer bag alle de Gaarde og Bygninger ved Nyehavns søndre Side, lige ned til den Kongelige Mynt. Denne Hauge var i fordum Tid Charlottenborg-Slots Hauge og var da beprydet med en Mængde rare Frugt-Træer, saa og med Postamenter. Men Aar 1778 er her andlagt en botanisk Hauge, hvori findes en Mængde udenlandske rare Gevæxter og Urter. Og er Slotshaugen nu dertil meget smukt indrættet, tilligemed Drive-Huse. Denne botaniske Hauge tilhører nu Kiøbenhavns Universitæt, som holder her en Lector Botanices og en botanisk Gartner. Det er tillige at mærke, at af Kong Friderich V var Aar 1753 andlagt Den Botaniske Hauge i Friderikstad eller Amalienborg af 35000 Qvadrat-Alen med dertil hørende Bygninger og Drivehuuse. Men samme botaniske Hauge blev efter 25 Aars Forløb demoleret og forflyttet hen til Charlottenborg Aar 1778 af Kong Christian VII og ved Hs. Majts. allernaadigste Foranstaltning nu indrettet her. Kongen har til denne botaniske Hauge skiænket 5500 Rdr., som tilligemed 231 Rdr. 3 Mk. 6 Sk., der endnu fra forrige Tider tilhøre samme botaniske Hauge, udgiøre en Capital af 5731 Rdr. 3 Mk. 6 Sk., hvis Renter anvendes til Haugen selv og Værelsernes Vedligeholdelse, samt hvad meere dertil kand behøves. Og bestyres dette af en dertil anordnet Kongelig Commission (Procantzler Dr. H. F. Jansons Beskrivelse paa Universitetets Midler og Indkomster pag. 35.)

§. 4.

Det Kongelige Giethuus er en anseelig, grundmuret Bygning, 89 Alen lang, beliggende paa Kongens Nye Torv eller Hallands-Aas

næst ved Comædie-Huset. Aar 1671 har Kong Christian den Femte opbygt Giethuset, og blev det da af ham indrættet til et Canon-Støber-Værk og Klokkestøberie, hvis Smælte-Ovne vare meget vel indrættede med saadan Fordeel, at ingen Forbædring efter indsigtsfulde og kyndige Mænds Omdømme kunde foretages. Fra Aar 1682 blev her paa Giethuset holdt Guds-Tieneste for Stadens Garnison i nogle Aar indtil Aar 1706, da Den Herre Zebaoths Kirke eller Garnisons Kirke var opbygt. Midt paa Giethusets Bygning er et Steen-Portal med en Port, og i Frontispicen sees Kong Christian den Femtes Navn i dobbelt Chiffre med Krone over, ziret neden til ved Gesimsen med to liggende Løver omgivne med adskillig Krigs-Armatur. Alle Metal-Canoner og Mørsere bleve her i Kong Christian den Femtes, K. Friderich den Fierdes og K. Christian den Siettes Tid støbte til Søe- og Land-Etatens Fornødenhed. Aar 1729 var Kong Friderich den Fierde med sine Ministre her paa Giethuset nærværende ved en Canons Støbning, hvis smæltede Metal tog en uræt Vey, hvorved den tilstædeværende Mængde af Tilskuere blev sat i den allerstørste Skræk, samt hastigste Vending og Bevægelse, saa at Kongens høye Person ikke nøye nok adskiltest, men kom i temmelig Tryk og Klemme (PONTOPPIDANS Atlas Tom. 1. pag. 358). Paa dette Giethuus er ogsaa en stor Deel Kirke-Klokker støbte, iblant hvilke ere Christiansborgs Slots-Klokke, saa og de store Kirke-Klokker i Vor Frue Kirke-Taarn.

Ligeledes er paa dette Giethuus Aar 1768 den 2. Marty bleven støbt i tre Minutter og nogle Sekunder Kong Friderich den Femtes Statua Equestris eller Statue til Hest ved General-Commissair Goir, som forestod samme Konst-Stykkes Støbning; men Modellen var giort af Jacque François Joseph Sally. Faae Maaneder derefter nemlig den 15. Augusty blev samme Statue Equestre af Hof-Tømmermester Zuber flyttet ud fra Giethuset og ved ham udført til Amalienborg, samt den næstfølgende Dag den 16. Augusty af ham opsat paa sit Piedestall med største Solennitæt paa Friderikstads Torv. Fra den

Tid af stod Giethuset øde og blev ey brugt i mange Aar til Canon- eller Klokke-Støberie.

Hvorudover efter Kong Christian den Syvendes Befaling in Juny Aar 1776 ere paa Giethuset indrættede i to Etager meget smukke Værelser, hvilke beboes af Chefen for Ingenieur- og Artillerie-Corpset, og formodentlig blive herefter bestemte til at være en bestandig Residenz for Chefen for det Kongelige Artillerie-Corps. Dog er den store Ovn, hvori Kong Friderichs V Statue blev støbt, forbleven staaende indtil videre.

Paa Giethuset er ogsaa indrættet en stor Høre-Sahl eller Auditorium, hvor Professor Krebs efter Kongelig Befaling holder om Vinteren sine offentlige Forelæsninger for de Herrer Officerer af Garnisonen i mathematiske og militairiske Videnskaber. Ligeledes er her paa Giethuset indrættet en anden meget anseelig Sahl, som er bestemt til Artillerie-Stykjunkeres offentlige Examen, naar de blive Officere. Giethuset blev nu bestemt herefter til anden offentlig Brug, og fornemlig fik Artilleriet den største Nytte deraf. Thi da den Danske Artillerie-Skoles Hoved-Periode havde taget sin Begyndelse Aar 1771, og visse ordentlige offentlige Lærere med Kongelige Gage bleve beskikkede ved Artillerie-Skolen, som tilforn ikkun havde haft et Auditorium eller Høre-Sahl, tilligemed et Bibliothek-Værelse og en Model-Samling i de nye Bygninger paa Tøyhuset. Saa blev nu

Artillerie-Skolen

andlagt paa forrige Giethuus, og i et Baghuus ved Giethuset bleve indrættet Værelser for 18 unge Artillerie-Cadetter, hvor de have Seng og andre Fornødenheder. De ligge to paa eet Værelse tilsammen i een Seng, som bestaaer af Matratser. De have to store Fælles-Sahle, hvori lægges Varme om Vinteren. Udi samme Bygning er en Spisemester, som efter en fast betinget Accord efter deres Gages Forhold bespiser dem alle ved eet Bord under bestandig Opsigt af den hos

dem boende Officeer. De maa frisere sig selv, klæde sig reenlig og næt i deres Mondour. Men deres Opvartning og Værelsernes Reenholdelse besørges af de dertil bestilte Folk. Alle de Artillerie-Cadetter, som antages i denne Anstalt, staae under nøye Opsigt af den Artillerie-Officeer, som boer i samme Etage og saa got som midt imellem dem og altsaa kand, fra Grunden af, lære Dag og Nat at kiænde deres Opførsel og Flid. Dagen er inddeelt for dem paa følgende Maade: Om Morgenen Kl. 6 maa de staae op, hvorpaa holdes en kort Bede-Time og siden, medens de klæde sig paa, spises Frokost. Klokken 8 begynder Forelæsningerne i den nys ommældte store Høresahl paa Tøyhuset og vedvarer til Kl. 12, da der vexelviis læses to Timer Mathesis og to Timer Artillerie. Saasnart de komme hiem, spises til Middag og efter Maaltidet haves Frieheds-Time til Klokken 2. Om Eftermiddagen fra Kl. 2 til 4 er daglig Ridse- og Tegne-Timer, og fra Kl. 4 til 6 bliver vexelviis lært Sprog og Geographie. Alle Eftermiddags-Lectioner gives paa Giethuset, eftersom her behørig Varme og Lys, samt den derved fornødne Opsyn finder Stæd. Fra Klokken 6 er Frieheds-Tiden, dog maa de alle være hiemme Kl. 8 for at kunde igientage den Dags Forelæsning, hvorpaa da Kl. 9 spises Aftens-Mad, og derefter holdes Bedetime. Klokken 10 maa de alle være til Sengs. De maa ey heller gaae ud af Stiftelsen uden bemælte Officeers Tilladelse.

Inddeelingen af ARTILLERIE-SKOLEN er i to Klasser. Underfyrværkerne kaldes nu Stykjunkere. I den saakaldte anden Klasse, som de Yngstes, gives Underviisning i Skrivning og Regning (for dem, som have det nødig), i Begyndelses-Grundene af Tegning med rød Kridt, i den Danske og Tydske Orthographie og i lætte Oversættelser, i den politiske Geographie og i den reene Mathematique. I den første Klasse, eller de Ældres, læses over den heele Artillerie-Videnskab i den hele Omkreds, over den rene Mathematik, følgelig Arithmetik, Geometrie, Trigonometrie og simple Algebra, over de besyn-

derlige Deele af Mathematik, Mechanik, Hydrostatik, Hydraulik og Fortifications-Konsten, saa og over den mathematiske, physiske og politiske Geographie. De øves tillige i vanskelige Oversættelser af begge Sprog, saa og i Stiil, samt anføres til flere Slags Tegninger. Saaledes gaaer Forelæsninger for sig uophørlig i tre Uger, og den fierde Uge er bestemt til praktiske Øvelser. Da lære Stykjunkere af den første Klasse paa Laboratorium under en Fyrværker-Capitains Anførsel at forfærdige Konst-Ild saavel til Fornøyelse som til Alvor. De blive af Artillerie-Læreren anførte i de til Korpset hørende Værkstæder paa Tøyhuset. De blive, ved at tage alle Ting selv i Øyesynet, giorte bekiendte med de adskillige Ting, som henhøre til Artillerie-Væsenet og anviiste hertil, selv virkelig at see og anvende alt det, som de forhen har lært i Forelæsningerne om Tømmerets, Jernets og adskillige Metallers Væsen og Godhed. Ikke mindre lære de at erfare Haandgrebene ved adskilligt Arbeide og at dømme om en Canons Godhed. Om Sommeren blive de ogsaa ved Læreren i Mathematiken øvede i den fierde Uge i at opmaale en Mark, nivellere og deslige. Den øvrige Deel i saadan en Uge maa de anvende til at forfærdige smukke Tegninger. Med faa Ord: De øves i Exerceren saavel med Haandgevæhr, som med adskillig Slags grov Skyts, ligeledes i at marchere, svinge og alt, hvad udgiør det udvortes hos en Soldat. Forflyttelsen op i den første Classe skeer ved at underkaste sig en skarp Examen over alt det, hvad er lært i den anden Classe. Men endnu en langt strængere Prøve og Examen forestaaer dem, naar en ledig Officeer-Plads skal besættes. Saasnart Læreren mælder, at den første Classe er af ham bragt saa vit, at de ere dygtige til at underkaste sig en Examen og ham gives Befaling at holde samme offentlige Examen, saa ophøre alle Forelæsninger for Stykjunkerne i denne Classe. De forsamle sig baade For- og Eftermiddag paa den store Høre-Sahl, hvor de sidde saa langt fra hinanden, at den ene ikke kand hielpe den anden. Den examinerende Lærer tilsiger dem i Pen-

nen et Spørgsmaal. Og dette Spørgsmaal maa de strax paa Stædet skriftlig besvare. Dem gives Tid og Roe, men hverken Bog eller Dictata tilstaaes dem til dets Besvarelse. Læreren er uophørlig nærværende. Og naar enhver er færdig med sit Svar, dicterer han dem det andet Spørgsmaal, og paa den Maade tilsiger den examinerende Lærer dem saa mange Spørgsmaale, som han selv finder for got. Naar Examen er gandske til Ende, gaaer Examinator (ofte i Overværelse med kyndige Officerer) ethvert Svar igiennem med Stykjunkerne og viiser enhver af dem, hvori de har taget Feil og overbeviser dem derved, at ingen Uræt vederfares dem i at bedømme deres Svar paa de givne Spørgsmaal ved den holdte Examen. De examinerede Stykjunkeres Svar paa de foresatte Spørgsmaale optegnes tilligemed de fortiente Karakterer, inddeelte paa Tabeller i Rubriker, hvilke giæmmes i Arkivet. Den, som har de fleeste og beste Karakterer, erholder Officeer-Pladsen. Og naar flere paa engang blive promoverede, saa bliver han den ældste uden Henseende til Alder og Familie. Over deres Fremgang i Sprogene og Geographie, saavelsom ogsaa i Tegning og Ridsning gives ligedanne Tabeller. Ligesom og samtlige Lærere give en Tabell over samme Stykjunkeres Flid og Dygtighed. Og den Officeer, som har den nøyere Opsyn over dem, maa ligeledes give Tabell over hands Opførsel og øvrige Væsen. Alt dette kommer under Betragtning ved Promotionen. Ved denne Indretning har man opnaaet det store Øyemærke, at biebringe denne Ungdom en frugtbringende Frygt og tillige opvække dem til Æmulation og Ambition at indlægge sig Ære ved Flid og Stræbsomhed. Man har ogsaa seet deraf de herligste Frugter.

Aar 1776 den 8. Juny skeedte den første høytidelige Examen med Artillerie-Stykjunkerne paa forhen ommældte anseelige Sahl her paa Giethuset i Overværelse af Generalitæts-Collegiet og mange andre fornemme Tilstædeværende. Hr. Premier-Lieutenant VON ABRAHAMSON, som ordentlig Lærer ved dette høypriselige Artillerie-Institut,

aabnede den høytidelige Act med en Tale, hvorpaa han examinerede i Geographien. Hr. Professor og Premier-Lieutenant VON KREBS examinerede i Mathematiquen. Og Hr. Capitain VON MECHLENBURG tilsidst i Artilleriet. De, som bleve examinerede, vare Artillerie-Stykjunkere af første Classe, hvilke besvarede muntlig de dem forelagte Spørgsmaale til den hele Forsamlings største Biefald. Men [ved] en tilforn holden skriftlig, meget skarp Examen bleve fem Stykjunkere i Særdeleshed befunden beqvemme, og de bekom derfor strax efter sustinered muntlig Examen de Kongelige Ordres som Second-Lieutenanter i Artilleriet og Felt-Tegnet af Hr. Oberst von Bielefelt.

I Følge det Kongelige Regulativ om denne Artillerie-Skole og Institut ere anordnede følgende offentlige Lærere til Artillerie-Stykjunkeres og Cadetternes Underviisning i de mathematiske Videnskaber, Artillerie og andre Sciencer. Disse Lærere i Artillerie og Mathematique skal altid udvælges af Artillerie-Corpsets Officeerer. Til dette Kongelige Institut og Lærernes Gage er efter ommældte Regulativ henlagt aarlig et Tusinde Rdr. at anvendes, saa at en Lærer i Artillerie-Konsten nyder 300 Rdr. En Lærer i Mathematik faaer 200 Rdr. En Lærer i det Tydske og Danske Sprog, saavelsom i Geographien og Historie er tillagt 150 Rdr. En Lærer i den frie Haandtegning nyder 100 Rdr. En Lærer i Skrivning og Regning, som tillige giver de første Grunde i den Tydske Orthographie eller Skrive-Rigtighed faaer 100 Rdr. Til nogle Officerers Underviisning i fremmede Sprog, saa og til at anskaffe Instrumenter, Landkorter, Skrive-Materialier er henlagt 150 Rdr. Desuden 50 Rdr. aarlig til at forøge Artilleriets Bibliothek med de beste og brugbareste Bøger og Værker, som høre til Artilleriet efter alle dets Deele, til de mathematiske Videnskaber og til Taktik, hvilke Bøger at anskaffe det paaligger Læreren i Artilleriet at besørge indkiøbte.

Endvidere er under 25. Marty 1772 befalet, følgende væsentlige Poster at iagttages, nemlig: At i denne Skole-Anstalt skulle egentlig

læres Artilleriet i sin hele Omkreds, den rene Mathematik, følgelig Arithmetik, Geometrie, Trigonometrie og simple Algebra, Mechanik, Hydrostatik, Hydraulik og Befæstnings-Konsten, Geographie saavel den mathematiske som den politiske, Historie, det Tydske og Danske Sprog, Tegning og for Begyndere Skrivning og Regning. Lærlingerne skulle deeles i to Klasser, og de ommældte Videnskaber biebringes enhver af dem efter den fastsatte Forskrift, saa at to Lærere kand læse paa een og den samme Tid, hver paa sin Lære-Sahl, hvorudover begge Klasser faae den fornødne Læsning, uden at den ene Lærer har nødig at bie til den anden Lærer har aflæst. Ingen Promotion eller Forfremmelse fra een Klasse i den anden, meget mindre Promotion til at blive Officeer har Stæd, uden allene efter en nøye foregangen holden skarp Examen. De ledige Officeer-Pladse skal staae aabne eet Aar, dog skulle de dertil befordrede Subjecta ikke derved afgaae noget, men ved deres Forfremmelse nyde de Anciennetet fra Vacancens Dato, og tillige til deres Equiperen 100 Rdr., saa og efter seenere Reskript af 18. January 1778 et mathematisk Bestik.

Ved denne KONGELIGE ARTILLERIE-SKOLE ere beskikkede følgende ordentlige offentlige Lærere:

1. Hr. Professor H. J. v. KREBS, Professor i Mathematiquen og Premier-Lieutenant ved Artillerie-Corpset, er fød Aar 1742 i Fahretoft i Tøndern Amt i det Slesvigske, hvor hands Fader var Sogne-Præst, som ogsaa havde bestemt ham til det hellige, præstelige Embede og havde underviist ham selv privatim in humanioribus, saa at han ved Paaske Aar 1761 kunde gaae paa Gymnasium i Altona. Her udi Altona studerede han som Theolog til Paaske 1764. Foruden de Timer, i hvilke han flittig besøgte og anhørte theologiske Collegia fornemlig, hørte han ogsaa et Collegium over den rene Mathematik hos Doct. og Professor Proffe. Men baade denne fortræffelige Læreres ypperlige Gaver i sit Foredrag og Lærdomme, saa og Hr. Krebs's egen naturlige Inclination til Mathematique foraarsagede, at han fra den Tid af elskede ingen Videnskab saa høyt som Mathematik. Da han derpaa Aar 1764 besøgte Universitætet til Göttingen, fortsatte han under den bekiendte Mathematicus Hr. Hof-Raad Kaestner med al Flid sit mathematiske Studium og

forlod strax gandske det theologiske Studium. Som blot Mathematicus søgte han i Begyndelsen af Aar 1765 immediate hos Kong Friderich den Femte at blive Ingenieur- eller Artillerie-Officeer og fik Kongelig Løvte paa den første Officeer-Plads i Artillerie-Corpset (i Kraft af de ham givne ypperlige Testimonia af Hr. Doct. og Professor Proffe i Altona, samt af den berømte Hof-Raad Kaestner i Göttingen), naar han til Kiøbenhavn ankom. Aar 1766 reyste han til Kiøbenhavn og blev ved Nye-Aars-Tider 1767 Lieutenant i det Kongelige Artillerie-Corps. Udi Augusty Maaned 1768 blev Artillerie-Cadetternes Information i de mathematiske Videnskaber ham anbetroet, og Aar 1772 blev han ordentlig Lærer i Mathematik og de militairiske Videnskaber paa det Kongelige Land-Cadett-Academie. Aar 1773 den 4. Marty blev han Premier-Lieutenant i Artillerie-Corps, og Aar 1776 blev han allernaadigst anbefalet at holde mathematiske og militairiske Forelæsninger for de Herrer Officerer, og blev han tillige beskikket til Professor i Mathematiken. Hands hidtil udgivne Skrifter ere: Begyndelses-Grunde til den rene Mathematik, Første Deel, Arithmetiken in 8vo Aar 1777 og Anden Deel, Geometrien in 8. Aar 1778. Den Struenseiske Krigs-Bygnings-Konst i tre Deele. Saa og et Compendium over Krigs-Videnskaben eller Tactiken in 8. Aar 1782.

2. Hr. Capitain-Lieutenant Werner Hans Friderich von Abrahamson, ordentlig offentlig Lærer ved Artillerie-Skolen og Capitain-Lieutenant i Artilleriet.

3. Hr. Professor Kleve, offentlig ordentlig Lærer ved Artillerie-Skolen i den frie Haandtegning og forhen Lieutenant i Artilleriet, men er nu gaaet gandske ud af det militaire; han er tillige Kongelig Graveur.

4. Hr. Capitain von Mechlenburg, Capitain i Artilleriet, er den første og fornemste ordentlig offentlig Lærer ved Artillerie-Skolen.

Udi den store Sahl paa Giethuset holdes med Kongelig Tilladelse om Vinteren ugentlig hver Søndag Eftermiddag Klokken 6 Concert af Directionen for den store Concert, som blev begyndt udi November Maaned Aar 1776. Giethuset var den 12. May Aar 1778 prægtig illumineret med Lamper, da den Russiske Minister i Kiøbenhavn gav her i Giæthuset et prægtigt Festin i Andledning af Stor-Fyrstens Fødsel. Hele Façaden af Giethuset var Natten igiennem illumineret med 8000 Blik-Lamper. I Midten var det Russisk-Keyserlige Vaaben malet og under samme stod Begyndelses-Bogstaverne af Keyserindens, Storfyrstens, Hands Gemahlindes og den unge Printzes Navne.

§. 5.

Af de Bygninger, som zire Kongens Nye Torv eller Hallands-Aas, maa næst efter Charlottenborg-Slot og Giethusets Bygning, ogsaa mærkes disse fordum værende adelige Hotells, nemlig:

a. Den i forrige Tider saa kaldte Gross-Kantzlers Græv Holstes Gaard No. 130, beliggende paa Hiørnet af Kongens Nye Torv og Viingaardstræde. Den er opbygt af den berømte Danske Søe-Helt General-Admiral Niels Juel. Denne Gaard blev lagt i Aske den 8. January 1748, men opbygt i alle Maader ligesom forhen, hvis Aftegning sees i Thuras Hafn. Hod. Tab. LIV. Nu er denne Gaard ved Auction kommen i private Folks Hænder og ejes af Etats-Raad Casten Ancher. Udi denne Gaard er andlagt

Det Kongelige Meubel-Magazin, hvilket er aabnet alle Søgne-Dage fra Klokken 10 til Kl. 2 Formiddag og fra Kl. 4 til Kl. 6 Eftermiddag. Her kand bekommes til Kiøbs alle Sorter Chatoller, Commoder, Toaletter, Speile, Consol-Borde, Skriver-Borde, Spille-Borde, Servanter, Sye- og The-Borde af adskillig Træe, Ottomaner, Sophaer, Lehne- og Taffelstole, saavel forgyldte og laquerede, som simple. Tillige forgyldt og forsølvet Giørtler-Arbejde, trearmede og enkelte Taffel- og Spille-Stager, Lyse-Arme, The-Machiner, Kaffekander, Platmenager, Skeer, Dørbeslag, Kammer-Herre-Nøgler, adskillig Slags Knive og Gaffeler, bronzerede Gibs-Statuer, lakeerte og forgyldte Piedestaller. Over dette Meubel-Magazin er beskikket en Inspecteur med en Fuldmægtig.

b. Det forhen værende Grammiske Hotel, beliggende paa Hiørnet af Østergade og Kongens Nye Torv, tæt ved Hoved-Vagten. Det er opbygt af da værende Gross-Kantzler Græv Ahlefeldt. Aftegningen sees i Thuras Hafn. Hod. Tab. LVI. Udi dette Hotell holdt det da værende Konst-Academie i Kiøbenhavn den 21. Octobr. 1701 sin St. Lucas Festin, da Pallas blev ved Illumination i Vinduet forestillet at præsentere Kong Friderich den Fierdes Portrait, og Konst-

Videnskaberne, nemlig: Architecturen, Musiquen, og Arithmetiquen staaende paa høyre Haand, samt ved den venstre Haand Maler- og Billedhugger-Konsten. Imellem hvilke var Astronomien, tilligemed de til hver Konst henhørende Instrumenter. Disse Konst-Videnskaber, som vare naturel pousserede, bleve indførte at tale saaledes til Kongen: Nos Patriæ Fines & dulcia Linqvimus Arva, Italico expulsæ Marte Furente Solo. Ad Te Confugimus, Fretæ Bonitate Perenni, Artibus a Teneris Qua, FRIDERICE, Faves. Excipe Clementi Vultu, Nec Sperne Fugatas, Præsidium in Nostrum Sceptra Tremenda Vibra! I et andet Vindue blev og Billedhugger-Konsten forestillet, som stod i Begreb med at façonnere Kongens Billede, hvorunder var skrevet: Merito Te Destinat Ævo, ɔ: Dine Fortienester ere bestemte at bevares for Eftertiden. Og derunder: Modo Fas Sit Fingere Numen, ɔ: Om det ellers er billigt at giøre sig en Guddom. Man saae og Maler-Konsten, som var i Arbeide med at skildre Dronningens Portrait. Hvorover var dette Lemma: Arte Est Formosior Omni, ɔ: Hendes Deilighed overstiger al Konst. Neden under Skilderiet stod disse Ord: Sed Virtute Dea Non Effingenda Colore, ɔ: Men i Henseende til Dyden er Hun en Gudinde, som ey kand skildres.

c. Det THOTTHISKE, men nu REEDTZISKE Pallads, beliggende paa Hiørnet af Kongens Nye Torv og Dronningens Breedgade, er opbygt af Hs. Høye Excell. Græv CHRISTIAN GÜLDENLÖWE og har derefter tilhørt Græve af DANNESCHIOLD-SAMSØE, men siden kiøbt af Græve og Stats-Minister OTTO THOTH, som gav det en ypperlig Andseelse baade udvendig og indvendig, og lod over Frontispicen sætte det Thotthiske Vaaben. Bygningen er prydet paa den ene Side med Korinthiske og paa den anden Side med Doriske Piliasterer. I Bag-Gaarden ved Haugen lod Græv Thoth opsætte en stor Bygning, hvori blev giæmt det fortræffelige, store THOTTISKE BIBLIOTHEK, som var eet af de talrigeste og beste Bibliotheker baade formedelst sin Størrelse og Kostbarhed samt Forraad paa rare Bøgers adskillige Editioner, saa og i

Henseende til gamle, rare, trykte Bøger og Manuscripter. Boghallen her var anseelig. Den trykte Catalogus over dette Thottiske Bibliothek, da det ved Auction efter Græv Thotts Død blev bortsolgt, udviiser dets anseelige Størrelse. Hos Bibliotheket var et riigt og kostbart MYNT-KABINET. I samme Bygnings øverste eller tredie Etage var et ANTIQUARISK RUSTKAMMER, som fremviiste den største Mængde af de ældre Tiders Skydegevæhr og Krigsvaaben, saa og mange andre Antiquitæter, som henhøre til den hedenske Gudstieneste i fordum Tid. Endvidere et NATURALIE-KAMMER, som fremviiste en stor Forraad af Dyr, Coqviller, Coraller, Mineralier, Fossilier af de rareste Stykker, mathematiske og physiske Instrumenter. Paa Taget af denne Bibliotheks-Bygning er en Altan saa høyt i Veiret andlagt med saa frie en Udsigt til alle Sider, at den kand giøre Tieneste for et Observatorium Astronomicum. Græv Otto Thott døde i Septembr. Aar 1785, og efter hands Død tilfaldt dette Hotel Hr. Kammer-Herre Reedtz som Universal-Arving, som nu fører Navn af REEDTZ THOTT.

§. 6.

NYEHAVN er en anseelig, lang Skibs-Havn, som er gravet og andlagt i Kong Christian den Femtes Tid. Den blev begyndt at graves den 6. Septembr. Aar 1671 og holder 720 Alen i sin Længde med en anseelig og proportioneret Bredhed. Den gaaer fra Kongens Nye Torv ud til Strømmen eller den store Havn, og er forsynet med Bulværk ved Siderne. Man seer her i Nyehavn altid om Sommeren ved begge Siderne en stor Mængde store og smaa Skibe liggende langs med Bulværket, hvilke udlosse og udsælge deres indehavende Ladninger og Vahre af alle Slags Brændeved, Bøg, Elle, Fyrr og Biirk, Muur- og Tagsteen, Garver-Bark, Bræder og Tømmerlast, Jern, Hiultømmer, Jydsk Meel, Femersk Hvede og Byg, Siællandsk Frugt, etc. til Stadens Indbyggere. Havnefogeden, hos hvem enhver Skipper anmælder sig, førend han haler ind i Havnen, anviiser enhver det Stæd, hvor han

med sit Fahrtøy skal ligge. Man kand om Sommeren ofte tælle 400 og flere Skiberomme at ligge her paa engang ved begge Sider af Havnen at sælge. Langs med Bulværket staaer justerede Favne-Maal til Brændeved, som isættes af visse dertil af Magistraten beskikkede Favnsættere.

Ved begge Sider af Nyehavn ere Stadens Huuse andlagte. Den nordre Side kaldes Byens Side eller Soel-Siden, hvis Huuse og Gaarde ligge i en snorræt Linie med Gothersgaden. Den sydlige Side kaldes Slots-Siden eller den mørke Side, hvis Huse tilforn vare meget smaa Bygninger i lige Linie med Charlottenborg-Slot, alle ligeeens af een eneste Etage uden Kiælder med en liden Qvist, og vare bygte til Dronning Charlottæ Amaliæ Hof-Betienteres frie Værelser, hvor ogsaa Printzesse Sophiæ Hedevigs Hof-Betientere og deres Enker paa Livs-Tid havde frie Boliger. Men siden efter deres Død bleve disse Huuse ved offentlig Auction i Rente-Kammeret bortlejede paa visse Aar til Byens Indvaanere, som holdt borgerlig Næring. Eftersom Gaden her paa Slots-Siden var i al den Tid, da disse smaa Huse vare ved Magt, overmaade smal til idelig Kiørsel med Brænde, saa at to Vogne neppe kunde komme hinanden forbi, saa blev alle disse af Ælde forfaldne smaa Huse i Kong Christian den Syvendes Tid ved Auction bortsolgte til Nedbrydelse og i deres Stæd af Kiøberne opbygte store og anseelige Gaarde, til hvilke blev given Gaardsrum af den bag ved dem liggende Slots-Hauge. Disse nye opbygte, anseelige Gaarde og Huse bleve andlagte nogle Alen længere ind ad i en snorræt Linie, paa det at Gaden kunde blive tilstrækkelig breed til Kiørsel for Brændevogne og andre.

Ved Enden af disse Gaarde paa Slots-Siden ligger Den Kongelige Mynt, hvor den Kongelige Myntmester boer, som forestaaer Myndt-Væsenet, tillige med Myndt-Wardein, saa og en Medailleur og Stempelskiærer. Allernederst forbi Mynten seer man en meget lang Brandmuur, som adskiller Gammel-Holm fra Byen paa denne Side. Hele

Bulværket paa Slots-Siden tilhører Kongen, og af Havne-Commissionen paa visse Aar bortforpagtes mod en vis aarlig Afgift af den høystbydende, som igien oppebærer Bolværkspenge af hver Skipper, der har lagt med sit Skib sammestæds at sælge sin Ladning. Men paa Byens Side har hver Huus-Ejer sit Bolværk for sin Grund at holde i Stand og oppebære Bolværkspenge af.

Den nederste Ende af Nyehavn paa Byens Side kaldes HOVEDET, som er en indhegnet Plads med et Slæbestæd, hvorfra man daglig til Baads ved visse beskikkede Færgemænd kand blive sat over Strømmen til de paa Christianshavn beliggende Skibbygger-Værfter, for at spare den lange Omvey til Fods, eller og nogen vil om Bord paa et eller andet Skib, som ligger her paa Strømmen fortøyet ved Pælene.

§. 7.

DEN HERRE ZEBAOTHS KIRKE, eller GUARNISONS-KIRKE, saaledes kaldet, fordi den er bygt til Gudstienestens Holdelse for Stadens garnisonerende Regimenter. Og eftersom der findes mange Tydske Soldatere i de gevorbene eller hværvede Regimenter, saa holdes her skifteviis Gudstieneste paa Dansk og Tydsk Sprog. Førend denne ordentlige Kirke blev bygt, saa blev Gudstienesten for Stadens Garnison i nogle Aar holden først i Holmens Kirke, men siden paa Giethuset. Aar 1704 lod Kong Friderich den Fierde bygge en ordentlig og ziirlig Kirke for Stadens militaire Besætning, hvilken Kirke, da den i Kongens høye Nærværelse blev den 24. May Aar 1706 høytideligen indvie[t] af den Siællandske Biskop, Doct. HENDRICH BORNEMANN, blev kalden DEN HERRE ZEBAOTHS KIRKE. Til denne Kirkes Bygning bleve anvendte de fleeste Stene og Materialer, som vare overblevne fra det ved en ulykkelig Ildebrand Aar 1689 ødelagte og afbrændte Amalienborg-Slot. Kirken er bygt som en Kors-Kirke. Udvendig er den ey saa anseelig som de andre Stadens Kirker, da dens Taarn er allene prydet med en liden Coupel eller Italiensk Tag. Indvendig er

Kirken baade meget lyys formedelst 9 à 10 Alens høye Kirke-Vinduer, saa og rummelig ved Hielp af sine dobbelte Gallerier til at tage imod en talriig Garnison, som alle hellige Dage ved Commando af den saa kaldte Kirke-Parades Mandskab bringes til Kirken, hvor hver Regiment har sin anviiste Plads i Kirken at sidde paa under Gudstienestens Holdelse. De Herrer Officerer have ogsaa deres visse indelukte Stole. Endskiønt denne Kirke ikke er en Sogne-Kirke, saa besøges den dog af en anseelig Deel Stands- og borgerlige Personer, som have lejet sig Stolestader her i Kirken.

Paa Kirkens forrige PRÆDIKESTOEL, hvilken tilforn havde staaet i Amalienborg Slots-Kirke, stode Kong Friderich den Tredies og hands Dronnings Sophiæ Amaliæ Navne. Til samme Prædikestoel var Opgangen fra Kirkegulvet i Choret. Men Aar 1772 blev denne Prædikkestoel borttaget, eftersom man holdt for, at den burde staae noget høyere op i Vejret, paa det at Prædikkanterens Røst kunde udbrede sig bædre over hele Kirken. Medens Prædikkestolen var nedbrudt, blev Prædikken af Præsterne holden i Chors-Døren. Den nye Prædikkestoel, som er større, rummeligere og af moderne Architectur, blev sat omtrent tre Qvarteer høyere op i Veiret, og en anden Opgang dertil andlagt igiennem det første Pulpitur. Bemælte nyebygte Prædikkestoel blev af Kirkens da værende Danske Sogne-Præst Hr. CHRISTIAN MICHAEL PRIEBST indviet første Søndag i Advent Aar 1772, da den første Prædiken blev holden paa samme nye Prædikkestoel. Udi samme Aar blev Kirken indvendig meget smukt nye opmahlet perlefarvet og ved dens tre Hoved-Indgange forsynet med afdeelte Indretninger, som forekomme den forhen værende stærke Vindfang og Træk.

Choret er adskildt fra Kirken med et lav Tralværk, som er ziret med dreyede Messing-Pillere. Øverst i Choret paa hver Side af Altaret er et afdeelt og indelukt Kammer til Præsternes Skriftestoel.

ALTARET er meget kostbar, prægtigt og anseeligt, forfærdiget af

sort og hviid Norsk Marmor, og indrættet efter den moderne Bygningsmaade, samt ziret med en overmaade smuk Altar-Tavle. Det er bekostet for 4000 Rdr., som bleve forærede til Kirken af Commerce-Raad Hans Benzon, Herre til Sundgaardsholm i Jylland, hvis Liig er indsat i de Benzoners Begravelse her i Kirken bag Altaret.

Vasa Sacra ved Altaret og Ornamenta ere: To Sølv-Lysestager, vog Stykket 376 Lod. Dernæst en Sølv-Kalk med Oblat-Æske og Patell, indvendig forgyldt, vog 96 Lod. En sølv-forgyldt Kalk med Oblat-Æske og Patell, vog 42 Lod. Paa denne Kalk staaer neden under den disse Ord: Zur Copenhagenschen Garnison 1689. En fiirkanted Sølv-Daase til Oblater, vog 49 Lod. En stor Sølv-Kande til Altar-Viin, vog 121 Lod. Paa Laaget staaer: Clarius. Est. Nomen. Dantis. Sed. Scripta. Revolvent. Quærentes. Si. Non. Æthera. Nosse. Sat. Est. An= P. Tommerup. En sølv-forgyldt Kande, vog 88 Lod til Altar-Viin, given af Commerce-Raad Hans Benzon. Paa Laaget sees en stor Medaille indfattet, paa hvis ene Side sees Kong Christian den Fierdes Brystbillede i en oval Ramme med Omskrift: Regna Firmat Pietas. Oven over Rammen sees en lukt Krone, og neden til ved Rammen sees en Elephant hængende. Rundt omkring Brystbilledet sees 14 Provinzers Vaaben. Paa den anden Side af samme Medaille staaer Kong Christian den Fierde til Hest med Konge-Titel: Christianus IIII. D. G. Rex Dan. & Norv. Vand. Gothorumque Rex. I Midten af denne Sølv-Kande ere 8 Skildter. Paa de to første Skildter staaer intet at læse. Paa det tredie sees et adeligt Vaaben. Paa det fierde sees et Vaaben med Overskrift: M. Søren Hansøn B. Paa det femte et Vaaben med disse Ord: Lisebeth Axels D. Paa det siette et Vaaben. Paa det syvende og ottende læses følgende Danske Inscription: Denne Kande, som trey Leed har været hos de Benzoner, er af Commerce-Raad Hans Benzon den 17. April 1714, da hands salige Frue Elisabeth Lassen døde, foræred til Den Herre Zebaoths Altar under Guds Straf, om den forvendes til anden Brug.

Kirkens DØBE-FUNT er meget ziirlig forfærdiget af sort Marmor og er foræret til Kirken af Kong CHRISTIAN DEN SIETTE, da det gamle Kongelige Residenz-Slot blev nedrevet, i hvis Slots-Kirke den har staaet. Til Døbe-Funten høre disse to Vasa Sacra, nemlig en stor Sølv-Døbe-Kande til at have Vand i, vog 120 Lod, saa og et Sølv-Døbe-Fad, vog 110 Lod. Paa Randen af samme Fad staaer: CHRISTIAN V. LENTE 1706 og det Lentiske Vaaben. Bag ved Daaben er opsat et stort Skilderie, forestillende Kristi Daab, hvilket da værende Kirkeværger, Stads-Major ABRAHAM CHRISTIAN WILLARS, siden Commendant i Trondhiem, lod ordinere og opsætte Aar 1739, da Daabens Indelukke blev indrættet paa dette Stæd; thi forhen stod Døbefunten midt i Kirken lige ud for Prædikkestolen.

ORGELVÆRKET er stort og ziirligt, gandske nyt ombygt i Kong Christian den Siettes Tid, har en behagelig Klang og af alle Kiændere holdes i høy Agt. Guds-Tienesten er altid her begyndt Klokken 9; men Froe-Prædikken holdes her ikke. Den Danske og Tydske Meenighed alternerer med hinanden. Naar der holdes Dansk Høymæsse, da er der Tydsk Aftensang. Og naar der er Tydsk Høymæsse, da holdes der Dansk Aftensang. Ugentlig holdes her baade Onsdags-Prædiken og Fredags-Prædiken som Communion-Dage, da den ene Onsdag holdes Dansk Prædiken og den anden Onsdag Dansk Catechisation. Og om Fredagen holdes Tydsk Prædiken den ene og Tydsk Catechisation den anden Fredag.

Udi Kirken ere sex LYSEKRONER, af hvilke den ene er given af Vagtmester-Lieutenant HENRICH PORTUMS Enke-Frue MARIA ELISABETH BÖCHNERIN Aar 1719. Een Lysekrone er given af Kiøbmand og Lieutenant ved Borgerskabet ANDERS ANDERSEN REILF Aar 1713. Een er given af Kirkens Danske Sogne-Præst Hr. KNUD TOMMERUP. Men de andre Lysekroner er uden Inscription. Desuden fire Lyse-Arme, givne af ANNE MARIE Sal. BOYES Aar 1718, af ANDERS THAMBSEN og MARGRETHE CHRISTINE PEDERS-DAATTER Aar 1735. Efter Sta-

dens store Ildebrand i October 1728 holdt Trinitatis Meenighed deres Gudstieneste her i Garnisons Kirken indtil Octobr. Maaned 1731, da deres egen Sogne-Kirke var igien opbygt. Men samme Meenigheds Skriftemaal, Barnedaab og Brudevielse bleve forrettede i Regenz-Kirken.

Udi Garnisons-Kirken er allene det Epitaphium over Krigs-Fiscal David Krolov, som Aar 1733 den 28. Septembr. gav til Guarnisons-Skolen et Tusinde Rigsdaler i Kroner. Paa en sort Steen-Tavle indsat i Muren læses denne Inscription med forgyldte Bogstaver: Hier ruhet in Gott Hr. David Krolow, Königl. Bestalter Kriegs-Fiscal im Reich Dennemarck, der Ao. 1646 in Hamburg gebohren, aber Anno 1733 im 88sten Jahre seines Alters alhie gestorben. Er hat die Gua[r]nisons-Schulen milde begabet. 1. Samuels XXV. V. 29. Wen sich ein Mensch erheben wird, dich zu verfolgen, und nach deiner Seelen stehet, so wird die Seele meines Herrn eingebunden seyn im Bündlein der Lebendigen bey dem Herrn deinem Gott; aber die Seele deiner Feinde werden geschleudert werden mit der Schleuder.

Under Choret er et aabet Begravelse, hvorudi ere nedsatte adskillige høye Officerers Liig, saa og Stadens Commendantere, von Scholten, Felt-Marchall Michel Numsen etc., General-Major Johann Christoph von Reventlau etc. Paa den sorte Marmor-Kiste, hvori hviler Commerce-Raad Hans Benzon, læses følgende Inscription, indhuggen i hviid Marmor: Her under hviler den Velædle og Velbiurdige Herre, Herr Hans Benzon til Songaardsholm, Juellund, Westergaard og Kielderup, fød udi Randers Anno 1657 den 4. October, kommen af Bentzønner paa Fæderne Side og de Nielsønner paa Mødrene Side. Hvo Hands Fader og Moder var, udviiser den til den Herre Zebaoths Kirkes Altar perpetuerede forgyldte Kande med Deres Navne og Vaabener paa. Kom udi Hs. Kongl. Maysts. Sal. og Høyloflig Ihukommelse Kong Christian den Femtes Tieneste Anno 1681, og ved Bestalling blev Renteskriver Anno 1683 den 10. Novembr. og

Commerce-Raad Anno 1698 den 4. Juny. Døde Aar 1715 den 12. Marty efter mange udstandne Møysommeligheder og Gienvordigheder, som han alt fordrev med Arbey[d]somhed og Bygninger.

Hütte Dich vor der That,
Der Lügen findt wohl Rath.
Tandem Bona Causa Triumphat.

Ved Siden af denne Marmor-Kiste staaer hands Frues Elisabeth Lassens sorte Marmor-Kiste. Hun var en Daatter af Th. Lassen til Ryslet, Assessor etc.

Hoved-Indgang til Kirken er under Taarnet. Samme Portal er oven over Gesimsen ziiret med Kong Friderich den Fierdes Navn en Chiffre med Krone over. Taarnet har, som forhen er mældt, ikkun en liden Coupel eller Italiensk Hat. I Taarnet hænger 3 Klokker, støbte af Holtzmann Aar 1725, 1747, 1756.

Ved den Herre Zebaoths Kirke ere tvende Sogne-Præster og tvende Capellaner, nemlig en Dansk Sogne-Præst for den Danske Guarnisons Meenighed, og en Tydsk Sogne-Præst for den Tydske Guarnisons Meenighed. Sogne-Præsterne kaldes og beskikkes af Kongen; men Capellanerne (hvilke ansees som personelle) blive efter Sogne-Præstens Forslag og Proposition meddeelt Kongelig Vocation og efter fem Aars Tieneste gemeenlig promoverede af Kongen. Capellanerne prædikke Aftensang, og tillige alternere de med at prædikke Høymæsse-Prædikken i Stokhuus-Kirken. Sogne-Præsterne have hver for sig smukke Præste-Residenzer til frie Beboelse. Den Danske Sogne-Præstes Residenz er No. [206] i Bredgaden eller Norges-Gade. Og den Tydske Sogne-Præstes Residenz er No. 158 i samme Gade. Men Capellanerne faae af Kirken en vis Huuseleje. Kirke-Betienterne ere: En Organist, een Cantor, som forestaaer Sangen ved begge Meenigheder, og er tillige Klokker, hvis frie Bolig er No. 150 i nysommældte Gade, saa og een Graver. Disse tre Betientere beskikkes af Commendanten som Kirkens Patron.

Ved den HERRE ZEBAOTHS KIRKE have været følgende Sogne-Præster:

I. Ved DEN DANSKE GUARNISONS-MEENIGHED:

1. Hr. BENT PEDERSEN TOP, kalden til Dansk Garnisons-Præst den 9. Septbr. 1682 og prædikkede for Stadens Garnison paa Giethuset.

2. Hr. KNUD TOMMERUP, kalden til Garnisons-Præst den 10. May Aar 1690. Udi hands Embeds-Tid blev den Herre Zebaoths Kirke opbygt og indviet, saa at han var den første Sogne-Præst ved Kirken indtil Aar 1726, da han blev Sogne-Præst ved Hellig Geistes Kirke, hvor han døde Aar 1730.

3. Mag. PEDER HUNDERUP, blev Aar 1714 Præpositus Communitatis & Collegii Regii. Aar 1720 blev han Capellan ved Trinitatis Kirke. Aar 1726 den 2. Septbr. blev han kaldet til Sogne-Præst ved den Herre Zebaoths Kirke og Aar 1728 kalden til Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke, hvor han døde Aar 1733.

4. Mag. HANS BUCK, fød Aar 1699, blev Sogne-Præst til Aarslev Meenighed i Aarhuus Stift Aar 1724. Derfra blev han Aar 1726 forflyttet til at være Stifts-Provst og Sogne-Præst til Vor Frue Kirke i Aarhuus. Aar 1728 den 12. Novembr. blev han Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn. Derfra kalden Aar 1729 til Dom-Provst og Sogne-Præst i Roskilde, hvor han døde Aar 1751.

5. Mag. BALTHASAR SECKMANN, blev Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken den 3. Octobr. Aar 1729, men Aar 1738 kalden til Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Budolphi Kirke i Aalborg.

6. Hr. POUL MATTHIAS BILDSØE, var først Rector i Svendborg latinske Skole, derefter kalden til Sogne-Præst for Torkildstrup Meenighed paa Falster. Derfra Aar 1738 den 9. May til Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn; blev Doctor Theologiæ Aar 1752. Derfra Aar 1754 til Sogne-Præst ved Hellig Geistes Kirke. (See meere om ham i Første Tome Første Bogs Fierde Kapitel pag. 365).

7. Mag. SØREN LEMVIG, blev Aar 1738 Sogne-Præst til Gladsaxe Meenighed i Siælland. Derfra kalden Aar 1754 den 11. May til Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn, hvor han døde Aar 1760 den 26. Augusty.

8. Hr. CHRISTIAN MICHAEL PRIEBST, blev Aar 1757 Garnisons-Præst udi Citadellet Friderichshavn. Aar 1760 den 10. Octobr. kalden til Dansk Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn, hvor han døde den 20. April Aar 1774.

9. Professor HERMANN TRESCHOW, fød 11. Decemb. 1739 paa Waage i Guldbrandsdalen i Norge. Aar 1759 blev han Alumnus paa Borkens Collegium. Der-

efter reiste han udenlands i Tydskland, Frankerige og Engelland. Efter sin Hiemkomst blev han Professor Theologiæ Ordinarius ved Universitætet i Kiøbenhavn Aar 1773. Efter eet Aars Forløb blev han Aar 1774 den 11. May kalden til at være Sogne-Præst ved den Danske Garnisons Meenighed i Kiøbenhavn.

II. Ved den Tydske Guarnisons-Meenighed:

1. Hr. Johannes Viccius, kalden til Tydsk Garnisons-Præst den 20. Decembr. Aar 1681 og prædikkede for Stadens tydske Garnison paa Giethuset.

2. Hr. Jacob Bremer, kalden til Tydsk Garnisons-Præst den 22. Septbr. Aar 1688.

3. Hr. Elias Jacobi, kalden den 11. Decembr. 1695. I hands Embeds-Tid blev den Herre Zebaoths Kirke bygt og indviet, og var han da den første Sogne-Præst ved samme Kirkes Tydske Meenighed.

4. Hr. Adam Henrich Hartmann, kalden den 5. Septbr. Aar 1710 til Sogne-Præst ved den Herre Zebaoths Kirke.

5. Hr. Nicolai Henrich Witmack, kalden til Tydsk Felt-Præst ved Armeen i Norge; blev derefter kalden til Præst i Rendsborg. Derfra kalden Aar 1720 den 5. Septbr. til Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn. Aar 1725 blev han anden Tydsk Hof-Prædikant, i hvilket Embede han døde Aar 1731. (See om ham i Zwergs Siællandske Clerisie).

6. Hr. Andreas Ludvig Königsmann, blev Aar 1709 Professor Philosophiæ Extraord. ved Universitætet i Kiel. Aar 1713 blev han Professor ved Gymnasium i Osnabrüg. Aar 1716 kalden til Pastor til Hagen i Dünwalde. Aar 1725 den 1. Octobr. til Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn, i hvilket Embede han døde den 4. July Aar 1728.

7. Hr. Albert Gabriel Grothausen, var først tydsk Capellan ved den Herre Zebaoths Kirke; men Aar 1728 den 12. Novembr. blev han Sogne-Præst ved samme Kirke, i hvilket Embede han døde Aar 1741 den 29. Juny.

8. Hr. Adam Ludvig Giese, fød 12. May Aar 1704, var først Præst i Werningerode; blev derfra kalden Aar 1735 til at være Hof-Prædikant hos Fyrstinden af Ost-Friesland, som boede i Kiøbenhavn. Aar 1741 den 1. Octobr. blev han Sogne-Præst ved Garnisons-Kirken, hvor han døde Aar 1762 den 26. January i sit Alders 58. Aar.

9. Hr. Gottlieb Seeboth, fød 7. Decemb. 1707 i Magdeborg, studerede i Halle, kom derefter til Klosterbergen ved Magdeborg og blev Conventual samme-

stæds; siden kom han til Wernigerode og derefter som Inspector til Waysenhuset i Staden Minden i Westphalen. Aar 1742 blev han kaldet til Tydsk Capellan ved Garnisons-Kirkens Tydske Meenighed i Kiøbenhavn. Derfra blev han Aar 1748 kalden til Pastor eller Sogne-Præst ved St. Michaëlis Kirke i Slesvig. Og Aar 1762 den 30. July til Sogne-Præst ved Den Herre Zebaoths Tydske Meenighed i Kiøbenhavn, i hvilket Embede han døde den 14. Decembr. 1771.

10. Hr. JOHAN HIERONYMUS CHEMNITZ, fød Aar 1730 den 10. Octobr. i Magdeborg (hvor hands Fader var Præst den Tid, men blev siden kalden til Inspector og Sogne-Præst i Neu-Ruppin), i hvis Stads-Skole og siden i en modnere Alder i Klosterbergen han er opdragen i boglige Konster, indtil han ved Universitætet i Halle studerede i 4 Aar. Derfra blev han kalden ind til Danmark for at være Page-Hofmester ved Enke-Fyrstindens af Ost-Friesland Hof. Efter 3 Aars Forløb blev han Cabinets-Prædikant ved samme Hof i halvandet Aar. Aar 1757 blev han udnævnt at være Legations-Præst i Wien, hvor han har oprettet en Evangelisk-Luthersk Skole. Efter 11 Aars Forløb blev han kaldet herfra til Compastor ved Christ-Kirken i Staden Rendsborg. Neppe havde han opholdt sig i Rendsborg 5 Maaneder, saa blev han kaldet til at være Slots- og Garnisons-Præst i Helsingør. I dette Embede forblev han i 3 Aar, da han den 17. February 1772 blev kalden til at være Sogne-Præst ved den Herre Zebaoths Tydske Meenighed i Kiøbenhavn. Hands udgivne Skrifter anføres i WORMS lærde Lexicon Tom. I. pag. 214. Desuden har han udgivet Fortsetzung des vom D. MARTINI angefangenen Systematischen Conchylien-Cabinets IV. V. VI. VII. VIII. Band; hvilket Skrift af ham continueres til X. Bind, førend det bringes til Ende. Han er optagen til Medlem i det kristelige, naturforskende Academie i Wien, ligeledes til Medlem i de lærde Sælskaber i Kiøbenhavn, Trondhiem, Berlin og Dantzig.

Den HERRE ZEBAOTHS KIRKE har fire frie Skoler, nemlig:

1. Kirkens CHOR-SKOLE, hvis Disciple, klædte i røde Klæder med sorte Opslage, assistere i Kirken ved Gudstienestens Holdelse med Sangen for begge Meenigheder under Cantors Anførsel, samt ved Brudevielser og Liigbegiængelse at synge, men ved den ugentlige Bøns Holdelse i Kirken under deres Skolemesters Anførsel. Skolemesteren underviiser disse Børn, som altid skal være 14 Danske og 14 Tydske Soldater-Børn, i deres Kristendom, Regning og Skrivning; han har aarlig 172 Rdr. Løn af Kirken og frie Huus.

2. Dernæst har Kirken endnu tre Frieskoler for Soldater-Børn af begge Kiøn. Af disse er den ene Skole paa Christianshavn i Overgaden for Artillerie-Corpset. Disse 3 Skoleholdere nyde hver for sig 112 Rdr. aarlig Løn, frie Huus og Ildebrand.

§. 8.

Den i Bygning staaende FRIDERICHS-KIRKE, beliggende paa Hiørnet af Norges-Gade og Academie-Gaden. Samme er bestemt i Fremtiden at være en Sogne-Kirke for Nye Friderikstads og omliggende Egns Beboere. Grundstenen til denne Friderichs-Kirke blev lagt af Kong Friderik den Femte den 30. Octobr. Aar 1749, da Jubelfæsten blev holden til en taknemlig Erindring om den høyloflige Oldenborgske Konge-Stammes Bestandighed paa Danmarks og Norges Throne. Indvielses-Talen blev ved Grundstenens Nedlæggelse holden af den Siællandske Biskop Mag. Peder Hersleb over de Ord 1. Mose Bogs XXVIII. 22: Den Steen skal være et Guds Huus. I Grundstenen blev nedlagt en Medaille med følgende Inscription: In Memoriam Servatæ Per Tria Secula Regiæ Domus Oldenburgicæ Grato in Deum Animo FRIDERICUS QUINTUS Rex Dan. Norv. Hujus Templi Primum Posuit Lapidem Die XXX Octobris MDCCXLIX. Denne Frideriks-Kirke, naar den opnaaer sin Fuldkommenhed, finder næppe sin Lige uden for Italien i Henseende til sin udvortes Pragt, da den bygges af lutter Norsk Marmor. Kirkebygningens Modell, giort af Træe ved Konst-Snedker Lehmann, forvares i et Gemak paa Christiansborgs Slot, og sees Aftegningen deraf, stukken i Kobber i PONTOPPIDANS Atlas Tom. II. Hr. Justitz-Raad WIEDEWELT, Professor ved Maler-, Billedhugger- og Bygnings-Academiet paa Charlottenborg, fik Aar 1760 Befaling af Kong Friderich V at componere Sujetterne til Billedhugger-Arbeidet til denne da under Arbeide værende nye Friderichs-Kirke. I Kraft af samme Kongelige Befaling har han modelleret saavel uden som inden i paa det til bemælte Frideriks-Kirke

giorte Modelle, som nu findes hensat paa det Kongelige Residence-Slot Christiansborg i et Gemak ved Slots-Kirken.

Dette intenderede Billedhugger-Arbeide bestaaer af efterfølgende Statuer, Figurer og Bas-Reliefer, nemlig af:

A. Uden paa Kirken:

I. Oven paa den store Orden 24 Figurer, nemlig: De fire store Propheter og fire Evangelister, samt følgende 16 allegoriske Forestillinger: 1. Troen. 2. Theologien. 3. Guds Rætfærdighed. 4. Lovkyndighed. 5. Godheden. 6. Den Geistlige Rætt. 7. Fortrolighed til Gud. 8. Haabet. 9. Det Godes og Ondes Adskillelse. 10. Kundskaben. 11. Eenigheden. 12. Samvittigheden. 13. Den kristelige Kiærlighed. 14. Moses. 15. Aaron. 16. Kong David.

II. Oven paa den anden Orden rundt omkring Domen 24 Figurer, hvilke bestaae af de tolv mindre Propheter og tolv Apostler.

III. Udi Hulingen af Portalernes to Gavle to Bas-Reliefer med bibelske Historier, nemlig: 1. Moses sammenkalder Israels Børn og kundgiør Loven for dem, 2. Mose Bogs XXXV. Kap. 2. Kristi Opstandelse, Matth. XXVIII.

IV. Udi de tildækkede Gange 4 Bas-Reliefer over de fiirkantede Dørre ligesaa med bibelske Historier, som ere: 1. Kristi Fødsel, Luc. II. 2. De tre Viises Ofring af Østerland, Matth. II, 11. 3. Josephs Flugt til Ægypten, Matth. II, 14. 4. Kristi Daab, Matth. III.

B. Inden i Kirken:

I. I Pillernes Nicher, nemlig i lige Linie med begge Ordener sexten Figurer, som antyde efterstaaende Dyder: 1. Andagten. 2. Den kristelige Tapperhed. 3. Uskyldigheden. 4. Lydigheden. 5. Gudsfrygtigheden. 6. Kydskheden. 7. Trofastheden. 8. Kiærligheden til Næsten. 9. Medlidenheden. 10. Sagtmodigheden. 11. Forsigtigheden. 12.

Bestandigheden. 13. Betænksomheden. 14. Livsaligheden eller Omgængeligheden. 15. Taknemligheden. 16. Erkiændtligheden.

II. Imellem den mindre Ordens Mellem-Buer i ovale Rundinger tolv Bas-Relief med allegoriske Forestillinger. 1. Guds Ord eller sammes Forkyndelse. 2. til 9. inclusive: De otte Saligheder, Matth. V. 10. Den ævige Lyksalighed. 11. Guds Naade. 12. Guds Kiærlighed.

III. Nok imellem den anden Ordens Mellem-Buer paa de der værende Panacher tolv Bas-Reliefer med bibelske Historier: 1. Kristus og den Samaritanske Qvinde, Joh. IV, 7. 2. Den Kongelige Mands Søns Helbredelse, Joh. IV, 47. 3. Kristus helbreder den 38-aarige Syge, Joh. V. 4. Kristus opvækker Enkens Søn af Nain, Luc. VII, 11. 5. Maria Magdalena aftoer Kristi Fødder, Luc. VII, 36. 6. Kristi Forklaring paa Thabors Bierg, Matth. XVII. 7. Kristus gaaer paa Havet, Matth. XIV. 8. Kristus hielper den Cananæiske Qvinde, Matth. XV, 22. 9. Kristus helbreder de tie Spedalske, Luc. XVII, 11. 10. Kristus helbreder en blind Mand, Luc. XVIII, 35. 11. Lazari Opvækkelse af Graven, Joh. XI. 12. Kristi Indtog i Jerusalem, Matth. XXI.

IV. Et Cartel til Det Kongelige Vaaben med tvende Genier over den Kongelige Stoel i Kirken.

Nu har det vel efter Kongelig Befaling in Augusty Aar 1771 standset med Arbeydets Fortsættelse ved denne prægtige Marmors- og under Bygning staaende Friderichs-Kirke i Friderikstaden, da de der staaende Jern- og Træe-Machiner bleve nedrevne. Men da ey noget er bekiendt, at det dermed gandske skal være ophævet, eftersom det ikkun paa nogen Tid er udsat. Saa har man her villet tilføye ovenanførte intenderede Billedhugger-Arbeyde af Statuer, Figurer og Bas-Reliefer, paa det at Pro-Cantzler PONTOPPIDANS Anførsel i Atlas Daniæ Tom. II. pag. 195. kand vorde suppleret ved denne autenthique Recension om Decorationerne, som af Hr. Justice-Raad og Professor Wiedewelt er meddeelt her at indføres. Paa al den Grund

og Strækning, som er bestemt til nye Friderichs-Kirke, var tilforn andlagt en meget ziirlig og prægtig Lyst-Hauge, som tilhørte Hendes Kongelige Høyhed, Printzesse Charlotta Amalia.

§. 9.

Det Kongelige SØE-CADET-ACADEMIE er en stor og regulair, grundmuret Bygning af et vitløftig Begreb og staaer paa alle Sider frie, beliggende paa Hiørnet af Norges-Gade og Cadetgaden. Dets vestlige Kant mod Kadetgaden, hvor Hovedportalet er med Indkiørselen, er 130 Alen og paa den søndre Side mod Norges-Gade 99 Alen. Denne Bygning lod Kong Friderich den Fierde Aar 1701 opføre efter dengang værende General-Bygmester, Geheime-Raad og Ober-Hof-Marskalk von Platens [Plan] og under hands Opsyn, og blev indrættet til et Operahuus, til hvilken Brug det i nogle Aar blev anvendt. Men Aar 1720 lod Kong Friderich IV forandre dette Huses indvendige Indretning og lod det aptere til Land-Cadetternes Compagnies Beboelse og Beqvemmelighed. Hvorpaa Land-Cadetternes Compagnie blev forflyttet fra Nye Torv, hvor deres Krigs-Skole havde været paa det Stæd, hvor nu Waysenhuset er (See Første Tome I Bogs 11. Kap. pag. 96), til dette forrige Opera-Huus. Faa Aar derefter blev Søe-Cadet-Compagniet, som var oprættet Aar 1701 den 7. May, og for dem var et Søe-Academie paa Gammelholm den 17. Juny samme Aar indrettet, indlagt den 25. April Aar 1728 i bemælte forrige Opera-Huus, hvorpaa det nu blev kaldet CADET-ACADEMIET, efterat Kongen havde ladet de tvende Corps af Søe- og Land-Cadetter her i eet Huus inquartere. Ethvert af disse tvende Cadet-Compagnier var fra hinanden adskildt. Og for at forekomme al Uorden, havde hvert Cadet-Compagnie sine Værelser og Exercice-Sahle for sig selv. Ligeledes havde ethvert Cadet-Compagnie sin Chef for sig, samt Ober- og Under-Officerer, saa og sine egne Informatores i alle Sciencer. Aftegningen paa dette Cadet-Academies Bygning paa den Tid sees

i THURAS Hafn. Hod. Tab. LXIII. Architecturen er anordnet efter Dorisk Art, da Murene ere ziirede med Doriske Pilastrer. Fordi denne Bygning Aar 1765 behøvede en Hoved-Reparation baade indvendig og udvendig, saa bleve begge Cadet-Compagnierne andenstæds indqvarterede. Efter Reparationens Fuldfærdigelse beholdt SØE-CADET-COMPAGNIET denne smukke Bygning for sig allene til et SØE-CADET-ACADEMIE, da derimod Land-Cadet-Compagniet fik Aar 1768 eet af de fire Palladser paa Frideriksstads Torv til deres Cadet-Academie for dem selv. Aar 1769 flyttede Søe-Cadetterne ind igien med deres Chef og Officerer til at logere paa dette deres Søe-Academie. De virkelige Søe-Cadetter nyde her paa deres Academie frie Logement med Ild og Lys, maanedlig 4 Rdr. til Kostpenge og en Uniform-Mondering. De virkelige Søe-Cadetter ere 50, af hvilke de tolv ældste nyde hver 100 Rdrs. Gage aarlig og de øvrige 38 nyde 52 Rdrs. Gage. De Volontaires ere 110 i Tallet. De nyde samtlig frie Underviisning paa Kongelig Bekostning af de beste Mestere i alle de Videnskaber, som ere fornødne til at danne en brav og dygtig Officeer til Kongens Tieneste. Deres Informatores ere i Navigationen, i Artilleriet, i Historie og Geographie, i Kristendommen, i Tegningen. Desuden have de to Franske Sprogmestere, en Engelsk Sprogmester, en Fægtemester, en Dandsemester. De have en Chef over sig, som boer paa Academiet hos dem, saa og tre subalterne Officerer, hvilke have alle frie Værelser sammestæds.

§. 10.

DET KONGELIGE OPFOSTRINGS-HUUS, beliggende ved Enden af Store Kongens-Gade. Denne priselige Anstalt for fattige Drenge-Børn er andlagt af Kong Friderich den Femte Aar 1753, dog ikke af Begyndelsen paa dette Stæd, men paa Christianshavn bag ved Vor Frelseres Kirke i Overgaden paa en opfyldt Plads, som fordum stod under Vand. Paa samme Plads blev Aar 1754 bygt DET NYE OPFOSTRINGS-HUUS, en stor og rummelig grundmured Bygning, som efter

det Kongelige confirmerede Reglement skal være i Længden 90 Alen og i Breden 25 Alen, to Etager høy med Kielder langs igiennem, afdeelt i beqvemme Værelser til Bøn og Lovsang, Underviisning i Læsen, Regning og Skrivning, saa og til Spiisning, Spinden og Væven af uldent og linnet, til Materialiers Bevaring, samt Forraad, item til Kiøkken og Kiælder med andet meere efter Beskaffenheden. Dette er Stiftelsens Fundatzes egne Ord af 29. Juny Aar 1753. Bygningen (hvis Aftegning sees udi PONTOPPIDANS Atlas Daniæ Tom. II) blev opført paa Kongelig Bekostning. Foruden en Collect ved frivillig Indskrivelse ved Stiftelsens Begyndelse og en aarlig Collect, som hver Aar paa Nye-Aars-Dag i alle Kirker i Kiøbstæder og paa Landet indsamles, gav Græv Johan Hartwig Ernst von Bernstorff af sine egne Midler dertil 4000 Rdr. I denne Stiftelse blev for det første antaget 200 Børn, men nu er Antallet 225. Modtagelsen er fra 5 til 12 Aar. De forblive i Stiftelsen til de ere confirmerede, da de udgaae i Lære hos Haandværksmestere efter Accord paa visse Aar ligesom andre, endskiønt det efter Fundatzen var paalagt at tiene til deres 24. Aar. Udi den runde Frontispice over bemælte store Bygning blev sat denne Inscription: FRIDERICUS QUINTUS Danorum Rex, Pater Pueritiæ, Industriæ & Egenæ, Anno O. R. MDCCLIII. Til Stiftelsens Opsyn og Anstalternes Befordring blev andordnet en egen bestandig Commission, hvori forbemælte Græv Bernstorff præsiderede. Siden blev opført en anseelig Bygning i Gaarden paralel med Hovedbygningen, dog ey af den Vitløftighed, til Brug for Syge etc. Til Stædet var en smuk andseelig Hauge. Udi to og tyve Aar forblev Stiftelsen i denne Bygning. Men Aar 1775 blev Det KONGELIGE OPFOSTRINGS-HUUS forflyttet fra dette Stæd og andlagt i den til Christians Pleye-Huus forhen opførte Bygning, beliggende i Store Kongens-Gade, hvor Stiftelsen nu er etableret og vedligeholdes.

Denne Gaard, som nu bruges til DET KONGELIGE OPFOSTRINGS-HUUS, har tilforn været tvende Gaarde under No. 216 og 217, men

bleve kiøbte til Christians-Plejehuuses Indretning Aar 1768 og indtage en Strækning af 16 anseelige Fag, smuk opbygte til Gaden og gaaer i samme Størrelse med Gaards-Rum og Tørre-Plads ud til Breedgaden, hvorfra haves Indkiørsel hertil, saavelsom fra Store Kongens-Gade, hvor Hovedbygningen staaer. Længden af Hovedbygningen er, som nys mældt er, 16 store Fag. Porten er midt paa Bygningen og indtager to Fag. Paa hver Side af Porten er syv Fag til Beboelse for Forstander og Opdragelses-Inspector, hvilke boer paa hver sin Side af Indgangen, og har hver 7 Fag med smukke Værelser, samt Kieldere under. I anden Etage ere fire Skolestuer, for hver Classe een Stue. Ligeledes Værelser for tvende af Informatorerne imellem Skolestuerne. Bygningen er kun to Etager, men under Taget, som er gebrokken, er en Mansarde, og mit over Indgangen er en Façade eller Frontispice, alle med anseelige og rummelige Værelser til oeconomiske Forvaringer og Contoir-Forretninger for Forstanderen. Over Indgangs-Porten (efterat Plejehusets Inscription var bleven borttagen) blev igien indsat en smuk Marmor-Plade, ohngefær af 1½ Alen horizontel og een Alen perpendiculair, hvori staaer indhuggen denne Danske Inscription: Det Kongelige Opfostrings-Huus for Fattige Drengebørn. Stiftet af Kong Friderich den Femte den 29. Juny 1753 og herud Forflyttet af Kong Christian den Syvende den 17. October 1775. Efterat Forandringer og Indretninger vare istandsatte, kom Opfostringshusets Børn herind den 18. May Aar 1776.

Paralel med Hovedbygningen staaer en anseelig Bygning noget fra i Gaarden af samme Høyde, Længde og Brede som Hovedbygning, men ikke af den Architecture. Deri er Kirken, som staaer endnu fra Plejehusets Tid med sin smukke liden Prædikestoel og Orgelværk. I Kirken ere Pulpiturer paa begge Sider med nogle indelukte Stole. Samme Kirke-Capell blev høytideligen indviet af Biskop Hr. Ludvig Harboe Dom. I. p. Trinit. Aar 1769. For nærværende Tid bruges Kirken ikke uden til Catechisation om Sommeren for Børnene og til

Stiftelsens Dag, som aarlig den 29. Juny høytideligen ihukommes, da en Tale holdes af Inspector i Kirken for Alteret. I samme Bygning, hvor Kirken er, boer ogsaa de øvrige tvende Informatores, som ogsaa have hver for sig to Værelser. Saa og Oldfruen, som forestaaer Børnenes Vask og Reenlighed. Midt imellem denne Bygning og Hovedbygningen paa venstre Haand fra Indgangs-Porten boer Spisemesteren og har der sit Kiøkken, Kiælder og indmurede Kiædeler, hvor Maden tillaves, og har sine Værelser ved Siden og oven paa. I Tværbygningen (som nu er omtalt, som dog er bygt paralell med Hovedbygningen til Gaden) er ogsaa en Port i lige Linie med Gadeporten og af samme Størrelse, hvorigiennem der kiøres til Baggaarden med Sand, Brænde, etc. I denne Port er Indgangen til Kirken paa høyre Haand fra Forhuset. I Baggaarden ere atter Side-Længder ned til et Stakkitværk, som indelukker en Plads, der gaaer ud til Bredgaden. I denne Side-Længde paa venstre Haand er i nederste Etage en lang Stue, hvor Børnene spise, holde Bøn og blive catechiserede om Vinteren hver Søn- og Hellig-Dag til Høymæsse og Aftensang, naar den halve Deel af dem gaaer i Almindelig Hospitals-Kirke. Udi anden Etage af samme Længde som Spisestuen er Arbeidstuen, hvor de Drenge, som have de fornødne Kræfter og Tid fra deres Kristendoms-Underviisning, arbeide og for nærværende Tid spinde for Guldhuset. Man meener med Grund, at her igien skulle oprettes en ordentlig Fabrique, som har været paa Christianshavn, og antages Mestere efter Fundatzens Bydende. I samme Bygnings øverste Deel under Taget eller i Mansarden er Børnenes Sovestuer og Værelser for Gangkoner, hvoraf haves 5, som staae under Oldfruen og hører til Vasken og Børnenes Reenlighed. Længere ned, dog i samme Bygning og førend Stakkitværket, ere to store Sygestuer, den ene for medicinske og den anden for chirurgiske Svagheder. Her boer og en Studiosus Medicinæ, som opvarter Sygestuer for Husets Medicus. Stiftelsen har ogsaa sin Chirurgus; men han boer her ikke, men kommer nogle

Gange ugentlig, og ellers saa ofte han behøves. Her ere ogsaa to Sygestue-Koner til Opvartning og Paapasning for Børnene. I denne Bygnings anden Etage boer Pyntemesteren, som har et stort Værelse ved Siden af sig til Børnenes Gangklæder og Skoe at giemme.

I den anden Sidebygning i Baggaarden lige over for denne omtalte er øverst oppe nogle Vogn-Remisser og Stalde fra Plejehusets Tid, som endnu staaer til at bevare gammelt Skramlerie. Bedre ned er Rullestuen, Bagerhuset og Badet for Børnene, hvori 50 Børn blive hver Løverdag Formiddag, saalænge Sommeren varer, badede i lunket Vand for deres Sundhed i et dertil indrættet bekosteligt Bad af huggne Steen med en stor indmuret Kiædel, hvorfra Vandet løber ned ved en Hane ind igiennem Væggen ned i Badet, hvorfra det siden ved en anden Afledning føres ned af sig selv. Dette Bad blev med meere nyttigt indrettet under den forrige Direction, som afgik Aar 1781. Bedre ned er Vaskerhuset til Afbetiening for Oldfruen. I denne Sidebygnings øverste eller anden Etage er øverst oppe over Stalden nogle ledige Værelser. Bedre ned over Bageriet, Badet og Vaskerhuset boer Husets Skomager og Skræder. Over denne Etage er Kornloft for Spisemesteren. For Enden af disse Bygninger er en Plads, som gaaer ud til Bredgaden med Port og anseelig Muur, hvilken Plads bruges til Oldfruens Vask at tørre.

Denne Stiftelse var af Begyndelsen (som mældt er) under en Commission med en Præses. Men siden under den Kongelige Direction af den Almindelige Pleje-Anstalt. Da denne Direction afgik Aar 1781, blev denne Stiftelse, tilligemed det hele Fattiges Væsen, den 4. April 1781 lagt under Magistratens Bestyrelse.

Betienterne ved Det Kongelige Opfostrings-Huus ere:

1. En Forstander, hvis Forretning er at have Opsigt over Husets borgerlige Indretning og Manufactur-Væsen, samt Regnskab med Penge, Inventarium, Børnenes Klæder, Materialier og Redskaber til Arbeidet, samt det fornødnes Anskaffelse af Lys, Brænde etc. til de

Tider, det af Directionen anbefales, at paasee Børnenes Bespiisning og Reenlighed at skee med den Nøyagtighed, som kræves.

2. En Educations-Inspecteur, som har Opsyn med alt, hvad der henhører til Børnenes Underviisning og øvrige Opdragelse, paaseer, at Børnene opstaae til rette Tid, holde Bøn, spise, gaae paa Skole den halve Deel og den halve Deel paa Arbeidsstuerne, og de andre om Eftermiddagen alternativement, at Vedkommende have flittig Opsigt med dem. Inspector skal 2 Gange om Ugen præparere de til Confirmation antegnede; men efter Kongelig Reskript af 2. Octobr. 1776 skal Almindelig Hospitals Præst confirmere dem i sin Kirke, hvor de om Søndagen skal søge Gudstieneste. Inspector paaseer alt, hvad angaaer Informatorernes Embede, giver Børnene Lov engang ugentlig at spadsere paa Marken under en Læreres og Pyntemesters Opsigt og lader dem bade sig i Søevandet bag Castellet. Ved Begyndelsen af Aaret 1778 blev antaget og lønnet af Øconomie- og Commerce-Collegio en Tegnemester med 50 Rdr. aarlig Gage for at oplære 20 af Opfostrings-Børnene 3 Gange om Ugen i den frie Haandtegning, for siden med meere Nytte at kunde anbringes til de finere Professioner; men ved Aarets 1781 Udgang blev han af samme Collegio afskediget, og den Information ophører nu. Informatores ere fire, som hver har sin Classe, inddeelt efter Børnenes Alder; de skifte vexelviis at holde Bøn paa Spisestuen, og den Informator, hvis Tilsyns-Dag det er, maa den Dag ikke gaae ud af Stiftelsen.

3. En Pyntemester, som er hos Børnene i deres Frietimer, holder Opsigt med Børnenes Klæder og Skoe, at intet forkommer.

4. En Spisemester, som indkiøber alle Ting og hver Løverdag faaer sine Penge af Forstanderen efter sin Contract.

5. En Oldfrue, som forestaaer med sine 5 Gangkoner Reenlighed og Vasken, faaer ugentlig sine Penge.

6. En Skræder, som syer og lapper Børnenes Klæder.

7. En Skomager, som ugentlig leverer Arbejde efter Pyntemesterens Anviisning; hands Arbeide bliver først besigtet af Forstander og Inspector, og derpaa af Forstanderen betalt.

8. En Portner, som paaseer, at ingen Børn gaaer ud uden Sæddel fra Inspector eller i hands Stæd fra den ældste, hiemmeværende Informator. En Gaardskarl, som ringer Børnene op og passer alle Ting i Gaarden.

§. 11.

Det fordum værende grævelige DANNESCHIOLD-LAURVIGSKE PALLAIS, beliggende paa Hiørnet af Bredgade eller Norges-Gade og var i fordum Tid det største af alle adelige Hotels i Staden. Det er bygt af Hs. Høye Excell. Græv ULRICH FRIDERICH GULDENLÖWE, da han havde solgt sit første opbygte Pallais, nu Charlottenborg, til Hendes Kongel. Mayt. Enke-Dronning Charlotte Amalia. Efter hands Død lod hands Søn Græv FERDINAND ANTON AF DANNESCHIOLD til Laurvig giøre Hovedbygningens Façade, som er 59 Alen lang med Steenhugger-Arbeide og architectoniske Zirater paa Vinduerne og en Altan meget anseeligere, saa og giøre en lang og anseelig Tilbygning i lige Linie med Hovedbygningen ud til Norges-Gade. Samme Tilbygning er ziret med en Pavillon i Midten, hvori er indrættet et Kirke-Kapell. Den hele Længde af Tilbygningen strækker sig paa hver Side af Pavillonen til Enden meer end til 140 Fods Længde. Den nederste Etage af denne lange Bygning var indrettet til en Mængde af Heste; men den anden og øverste Etage indbefattede en stor Deel smukke Værelser. Dette grævelige Hotell blev efter den grævelige Laurvigske Mandslinies dødelige Afgang bortsolgt til privat Ejendom og kiøbt af Hr. Etats-Raad DE CONINCK. Staldlængden er nu indrættet til Pakhuuse og Magaziner. Aftegningen af dette fordum værende grævelige Hotels Hovedbygning sees i THURAS Hafn. Hod. Tabl. LXI. Men Aftegningen paa den lange Tilbygning med sin Pavillon sees paa Tabl. LXII sammestæds.

§. 12.

St. Annæ Plads er beliggende ved Siden af Den Herre Zebaoths Kirke. Paa denne Plads bliver altid ved Stadens Commendanters Begravelse i samme Kirke plantet 9 Kanoner, hvormed affyhres Minut-Skud eller Sørgeskud ved Ligets Nedsættelse i Kirkens aabne Begravelse under Altaret. Til denne St. Annæ Plads støder Store og Lille Strandstræde. Pladsen har beholdt sit Navn af St. Annæ Capelle og St. Annæ Broe, som fordum her i Nærværelsen har staaet, og hvorom er forhen mældt i denne II. Bog pag. 238 f.

§. 13.

Den Kongelige Malt-Mølle, som ellers ogsaa i daglig Tale kaldes Kruses Mølle, er en meget stor og vidtløftig Bindingsværks-Bygning beliggende paa Hiørnet af St. Annæ Gade og Toldbodgaden. Paa denne Malt-Mølle, som drives af Heste og har 5 Gange eller Qværne, mahles alt det Malt, som Stadens 100 Bryggere bruger til deres Øll-Bryggerie. To Ober-Visiteurer, som føre Navn af Controleurer, have frie Værelser til Beboelse, hver for sig, her paa Gaarden, fordi de føre Regnskab og Opsyn med al den Quantitet af Malt, som her grøves og males.

§. 14.

Det Foreenede Handels- og Canal-Compagnies Bygninger, hvis Hoved-Bygning er det gamle Søe-Qvæsthuus, beliggende paa Hiørnet af St. Annæ Gade og Qvæsthuus-Gaden.

Dette gamle Qvæsthuus er en stor, grundmured, anseelig Bygning, andlagt og opført af Kong Christian den Femte Aar 1683, men fuldført Aar 1685. Denne Bygnings Hoved-Façade, med prægtige Kiældere overalt, er 100 Alen lang, tvende Etager høy, foruden Kiælder-Etagen, har 25 Fag Vinduer. Midt paa Bygningen er Portalet med Qvæsthuus-Døren, over hvilken staaer indhuggen følgende latinske Inscription med ophævede og forgyldte Bogstaver: Valetudi-

narium Sauciorum, Quod Providissima Augustissimi Regis CHRISTIANI QUINTI Cura Erexit. Locupletavit, Ut, Qui Membra Publico Regnorum Bono impendunt, Hic Ægritudinum inveniant Solatium, Fomenta, Sanitatem. Anno 1685. Over Portalet sees Kong Christian den Femtes Navn en Chiffre med Krone over, decoreret med tvende Laurbær-Grene. Aftegning paa denne anseelige Bygning sees udi THURAS Hafn. Hod. Tab. LXXXV. Bygningens Navn viiser, at Stiftelsens egentlige Hoved-Øyemærke har været de i Krigsactioner qvæstede og læmlestede Matrosers Helbredelse, hvilke fra Orlogs-Skibene i Krigs-Tider bleve førte i Land og indlagte her i Qvæsthuset for at forsørges med Føde og forfleges til deres Helbreds Restitution. I de fredelige Tider, Gud har forundt Rigerne, har dette Søe-Qvæsthuus været brugt deels til et Syge- og Almissehuus for Søe-Etatens Fattige, der ikke maa være Land-Etatens militaire Almisse-Casse, ey heller Borgerskabets Fattiges Væsen til Byrde, deels ogsaa har det været brugt til et Arbeidshuus for friske Betlere af Søe-Etaten, hvilke ved Haandgierning i at pløse eller plukke gammelt Tougværk til Værk at digte Skibe med, har maattet her fortient deres Brød og Livs-Ophold. I dette Qvæsthuus vare de 10 Fag paa høyre Haand af Indgangs-Døren indrættede til en Prædikke-Stue, hvor der blev holden Gudstieneste af Qvæsthuus-Præsten hver Søn- og Hellig-Dags Formiddag Kl. 10 for samtlige Qvæsthuus-Lemmerne. Midt i samme store Stue stod en meget stor Vindovn, hvori daglig holdtest Varme for de Syge, som laae herinde og kunde paa deres Sænge ligge og høre Prædiken. De friske Almisselemmer vare i en Afdeeling for sig selv. Mange af Byens Indvaanere søgte ogsaa her Gudstienestens Holdelse. Præsten havde frie Værelser til Beboelse. Ligeledes Degnen, som holdt Skole for de indbragte Betler-Børn. Aar 1776 anden Jule-Dag blev her holden den sidste Prædiken. Thi da blev Søe-Qvæsthuset forflyttet herfra dette Stæd, og Aar 1777 blev Søe-Qvæsthuset andlagt paa Christianshaun i det forrige Opfostrings-Huus.

Paa Pladsen uden for det forrige Qvæsthuus ved Bulværket staaer en STOR KRAHN, som bruges til at udlosse Møllestene og andre store Blokstene af Marmor og Sandsteen med op af de Skibe, som have hidbragt samme Ladning og ligge her ved Bulværket for at losse.

Udi en Deel af dette forrige Søe-Qvæsthuus-Bygning og Værelser blev Aar 1777 andlagt DET KONGELIGE GENERAL-MAGAZINS Direction, under hvis Bestyrelse og Opsyn Fabrik-Hallen og alle Silke-, Bomuld- og Uld-Fabriker ere. Aar 1778 den 21. January var Hendes Kongel. Majestæt Enke-Dronning Juliana Maria, tilligemed Arve-Prinzesse Sophia Friderica (Arve-Printz Friderichs Gemahlinde) paa dette Kongelige General-Magazin, for at tage i Øyesyn den af de to Mechanici, BONAFONT og LE BRUN, for Kongelig Regning andlagte Machine til at appretere og glatte Silketøyer og andre deslige Stoffer. Udi dette General-Vahre-Magazin imodtages de fabriqverede Vahre fra Fabrikanterne, og her fra Magazinet fourneres Kiøbmændene overalt i begge Rigerne. Hallen er det Stæd, hvor Klæde proberes og eftersees, om det er forsvarligt Kiøbmands-Gods, og derefter stemples. Aar 1782 blev General-Magazinet ophævet, saa og samme Aar den 7. Octobr. blev paa dette forrige Søe-Qvæsthuus holden Auction over alle Slags fine og grove Klæde, Silke og uldne Vahre, Sirtser, Kattuner, raae Silke, Cochenille, Indigo, uldne og Bomuldsgarn, Fabrik-Redskaber, det ophævede General-Magazin tilhørende.

Det NORSKE GLAS-OPLAG, som gaaer for Kongelig Regning, blev ogsaa andlagt i denne Bygning.

Paa Qvæsthusets Plads er oplagt et Forraad af et tusinde Stykker JERN-KANONER, 2, 3, 4, 6, og 8 pundige Kanoner med dertil hørende Kugler for Hs. Mayts. General-Land-Oeconomie- og Commerce-Collegii Regning. Hvilke Jern-Kanoner efter en Foreening imellem Collegium og vedkommende Jernværks Eyere fra Norge blive leve-

rede. Fra dette Oplag af Kanoner overlades efter en fastsat Priis til Kiøbende, at deres defensionsmæssige Skibe i Nødsfald kand forsynes og armeres med Canoner af diverse Calibre og tilhørende Kugler.

Aar 1782 blev dette gamle og forhen værende Qvæsthuus med alle sine Side- og øvrige Bygninger, begge tilliggende Gaarde, Bulværk, Krahn og den heele foran ved Huset værende Plads overladt til Det Kongelige octroyerede Dansk-Norsk-Slesvigske og Holsteenske Foreenede Handels- og Canal-Compagnie, som blev oprættet den 10. May Aar 1782 paa 40 Aar. Til samme Handels-Affaires Drift lader Kongen paa den Side af bemælte Qvæsthuus-Grund, som vender til den Østersøiske og Guineiske Handels-Havn, paa sin Bekostning opbygge et nyt Pakhuus, 160 Fod langt, 37½ Fod bredt og 5 Stokværk høyt. I Sidebygningen af Qvæsthuset holdes nu Fabrik-Hallen, indtil Kongen paa sin Bekostning lader opføre en egen og separat Bygning for Hallen paa Qvæsthusets Grund. Til Canal-Compagniet overdrager Kongen de Kongelige Glas-Værker i Norge med tilhørende 5 Hytter og 3 andre forskiællige Potaske-Kaagerier, tilligemed Oplaget af Glas-Vahre. Ligeledes Oplaget af forommældte Jern-Canoner, indenlandske Fabrik- og Manufaktur-Vahre, Lærreder og raae Materialier til indenlandske Fabrikers Brug, Sildefangstens Drift fra Elven af paa Kysterne i Nordsøen. Directionen for Canal-Compagniet holdes her paa dette gamle Qvæsthuus, som anordner to Administrationer, een i Kiøbenhavn, hvis Administratorer skal bestandig have Huus-Værelser i Qvæsthusets Sidebygninger. Men den anden Administration holdes i Altona. Dette oprættede Forenede Handels- og Canal-Compagnies Sælskab har 1. Skibsfahrten paa Canalen igiennem Holsteen imellem Nord- og Øster-Søen. 2. Glashandelen i Danmark og Norge, tilligemed de Norske Glasfabriker. 3. Sildefangsten i Elven. Handels- og Canal-Compagniet bestaaer af 15000 Actier, hver til 100 Rdr.

§. 15.

Det fordum værende Kongelige Slot AMALIENBORG var bygt af Kong Friderich den Tredies Enke-Dronning Sophia Amalia til et Enke-Sæde med en Slots-Kirke, som blev indviet den 12. Marty Aar 1673 af den Siællandske Biskop, Doct. Hans Wandal. Dette Slot var en smuk, regulair Bygning med et plat Italiensk Tag, samt med smukke Balustrader ziret. Ved Slottet var en smuk, stor Slots-Hauge. De brede Grave rundt omkring Amalienborg Slot og heele Haugen vare beklædte med tilhugne Kampestene, hvilke havde tilforn staaet i et Bulværk af hugne Kampesteen i Gammelstrands Kanal. (See Første Tome pag. 409). Dette smukke Slot blev beboet af Hendes Kongelige Majt. Enke-Dronning Sophia Amalia til Hendes Døds-Dag den 20. February Aar 1685. Paa Aversen af Hendes Begravelses-Medaille sees Prospecten af Slottet Amalienborg tilligemed Slots-Haugen og en Urne, staaende midt i Haugen. I Afsnittet staaer: XX Febr. MDCLXXXV. Paa Reversen staaer denne latinske Inscription: SOPHIÆ AMALIÆ Daniæ Norv. Vand. Goth. Reginæ Cineribus Christianissimis Sacrum XXVI Mart. (som var Liig-Processions-Dagen). Derunder staaer det Danske og det Lüneborgske Vaaben. De to Bogstaver O. B. betyde Medailleurens Navn.

Fire Aar efter Enke-Dronningens Død blev dette smukke Slot om Aftenen den 19. April 1689 lagt i Aske ved en ulykkelig Ildebrand, som ved nogle Operisters Uforsigtighed opkom i det til Slottet anbygget OPERA-HUUS, hvor samme Aften i det Kongelige Herskabs Nærværelse skulle have været opført en Opera, hvori de hedenske Guder Mars, Castor og Pollux, saa og Perseus en Quadrille fore paa Skyerne, og ved deres Ankomst skulle beæres med Raketter og Skud. Theatrum var prydet med en Deel Enebær-Riis, hvori af Forseelse og Uagtsomhed kom Ild, som i saadan Hast greb saa stærk om sig, at den mindste Deel af Tilskuerne, som forventede det Kongelige Herskabs Ankomst, fik Tid at rædde Livet og at undkomme. Thi

den Dør, som gik fra Opera-Huset til Slottet, var tillukt, og ikkun een eneste Dør blev aabnet paa Opera-Huset, som Folk kunde slippe ud ad. Hvilken Udgang i en Hast blev tilstoppet af de mange angestfulde Tilskuere, der her trængde sig sammen, een paa den anden, saa at ingen kunde slippe ud og blive ræddet for Trængselens Skyld. I denne ulyksalige Ildebrand omkom ynkeligen 280 Personer, hvilke dels af Røgen bleve qvalte, dels af Ilden fortærede og opbrændte, dels af den store Trængsel trykte og traadte ihiel, saa at næsten alle fornemme Familier savnede nogle af deres Paarørende. Til al Lykke var det Kongelige Herskab ikke ankommen, men var underveis og maatte vende tilbage ved tilbragte Tidende om denne opkomne, ulykkelige Ildebrand. Ved den Leilighed gik Slottet Amalienborg i Løbet og blev af samme Ild næsten fortæret. Det øvrige af Slottet, som blev af Ildens Lue sparet, blev siden gandske afbrudt, og de Materialier, som til anden Brug vare tienlige, bleve anvendte deels til andre Bygninger, dels i sær til Garnisons Kirkens Opbyggelse.

Fra Aar 1689 laae baade Slottet og Haugens Grund gandske øde og ubeboet, indtil at Kong Friderik den Fierde lod Pladsen af det afbrændte Slot giøre reen, ryddelig og planere, lod derpaa andlægge en Hauge og EN MYNSTERPLADS. Ved den søndre Ende mod Garnisons Kirken blev andlagt en temmelig stor og ziirlig Lyst-Hauge, ziret med en Deel konstige og fortræffelige Billeder af hviid Marmor nemlig: Orpheus og Eurydice, forfærdigede af den berømte Florentiner JOHAN BARATTA. Ligeledes de fire Aarets Tider af hviid Marmor, en Mercurius af Kobber forgyldt, etc. Denne Hauge var adskilt fra Mynsterpladsen ved nogle Orangerie- og Stald-Bygninger, saa og Pavillons, iblant hvilke den mellemste var den største Pavillon, hvori Kongen holdt Taffel, naar han lod Kiøbenhavns garnisonerende Regimenter mynstre for sig. Bemælte Pavillons-Bygning bestod af en stor ottekanted Sahl i Midten, som var forsynet med en Kuppel og Lanterne, og af fire Cabinetter, hvortil var Indgang fra Sahlen. Fra

samme Sahl vare fire Udgange, een til Mynsterpladsen, een til Haugen og een til hver af Orangerierne, som laae paa hver Side af Bygningen. Uden for Haugen mod den nordre Ende var andlagt en stor MYNSTER-PLADS, som strakte sig lige ud til Toldbod-Vejen, som gaaer forbi Kastellet. Langs med Slots-Graverne stod en Allée af Linde-Træer. I Slotsgraverne saae man Svaner at opholde sig; uden om Graverne var et høyt Stakkitværk, som indhegnede Haugen. Aftegningen paa ommældte Pavillon sees paa Tab. XXI og paa Slotshaugen paa Tab. XXII i THURAS Hafnia Hod. pag. 93 og pag. 95. I denne Tilstand forblev Amalienborg-Plads til Kong Christian den Siettes Død. Og endskiønt denne store Plads laae inden for Stadens Fæstnings-Volde, saa giorde den kun liden Nytte.

Af den Aarsag besluttede Kong Friderich den Femte kort efter sin Regiærings Tiltrædelse at benytte sig af denne anseelige Grund paa Amalienborgs ødeliggende Plads, som er 1300 Alen lang og 700 Alen breed, for at forøge sin Kongelige Residenz-Stad med nye Bygninger til den aarlig tiltagende Folke-Mængdes Nytte. Aar 1749 den 12. September gav Kong Friderich V bemælte Amalienborg-Plads til Bebyggelse uden Betaling, tilligemed visse Aars Friehed for Indqvartering og Paalæg. Den heele Grund blev afdeelt i sex Qvarterer og ethvert af disse igien afdeelt i Huus- og Gaardpladser efter det Maal, som nogen begiærede og lod sig tegne for at bebygge med regulaire og anseelige Huse. Alt dette Distrikt, som forhen blev kalden AMALIENBORG-PLADS, kaldes nu fra den Tid af, at det blev bebygt, FRIDERICHS-QVARTEER eller FRIDERICHSSTAD.

§. 16.

FRIDERIKS-QVARTEER eller FRIDERIKSSTAD (som dog endnu i daglig Tale af Almuen gemeenlig kaldes Amalienborg efter sit gamle Navn), har sit Navn af Kong Friderik den Femte, som Aar 1749 lod samme nye Distrikt andlægge og bebygge. Det begynder ved Garnisons-

Kirken med den nordre Side af St. Annæ Gade og gaaer til Toldbod-Vejen, som løber forbi Kastellet. Det er inddeelt i 6 Gader og et Torv, som kaldes FRIDERIKSSTADS-TORV. Dette heele Distrikt er af Bygninger den skiønneste Deel af Kiøbenhavn; thi den pranger med de prægtigste Pallaier og Gaarde, ved hvis Architectur at betragte en Kiænder og Elsker af Bygningskonsten ræt kand forlyste sine Øyne. Gaderne ere disse: 1. FRIDERIKSGADE, som gaaer tvært igiennem Qvarteret fra den i Bygning staaende Frideriks-Kirke over Torvet ud til Havnen eller Strømmen. 2. AMALIÆGADE, som gaaer langs igiennem Qvarteret over Torvet ned til St. Annæ Gade. 3. ST. ANNÆ GADE, hvis nordre Side hører til Friderikstad, men den søndre Side til Nye Kiøbenhavn, hvorudover denne Gade er forhen ommældt pag. 242.

§. 17.

FRIDERIKS-PLADS eller FRIDERIKSSTADS TORV er en offentlig, stor Plads af ottekantet Figur, omgiven med fire prægtige opbygte Palladser, alle af ligedan Architectur og aabnes allene paa de fire Stæder, hvor de igiennemløbende tvende Gader, nemlig: Frideriks- og Amaliæ-Gader overskiære Pladsen, saa at ethver af disse fire Palladser ligger imellem tvende Gader. Midt paa denne Plads staaer Kong Friderik den Femtes Statue til Hest, opsat paa et Marmor-Postament.

§. 18.

Kong FRIDERICH DEN FEMTES STATUA EQUESTRIS zirer Frideriks-Plads eller Friderikstads Torv. Denne overmaade kostbare Statue Equestre er bekostet af DET ASIATISKE COMPAGNIES samtlige Interessentere. Grundstenen til det Marmor-Monument, paa hvilket bemælte Statue staaer opsat, er lagt af Græv ADAM GOTLOB MOLTKE (som da værende Asiatiske Compagnies Præses) Aar 1760 den 18. October, som var Jubelfæstens tredie Dag, hvilken blev holden til Erin-

dring af den for 100 Aar siden indførte Danske Kongers Enevolds-Magt og Herredømme. Udi samme Grundsteen blev nedlagt sex Medailler af eet Præg, nemlig to af Guld, to af Sølv og to af Kobber. Paa Aversen af Medaillen stod Friderik den Femtes Brystbillede med sædvanlig Omskrift: Fridericus V Rex Dan. & Norv. Vand. & Gothor. Paa Reversen sees en Laurbær-Krands, hvorudi stod disse Ord: Danorum Felicitatis Monumentum. Prim. Lap. pos. XVIII Oct. An. MDCCLX. Desuden blev ogsaa nedlagdte to Kobberplader, hver en halv Alen i Qvadrat med latinsk Inscription paa den ene og med Dansk Inscription paa den anden Plade. Begge udstukne af BAURENFEINDT. Postamentet, som bærer Statuen, er af Marmor. Paa de fire Sider af Postamentet læses følgende latinske Inscriptioner paa Tauvler af støbt Metal med ophøyede, i Ilden forgyldte Bogstaver i følgende Orden: 1. Fortil lige ned under Hestens Hoved staaer disse Ord: Friderico. Quinto. Clementi. Pacifico. Artium. Tutori. Ætas. Grata. Felix. 2. Paa den høyre Side af Hesten under dens Forbeen læses denne Inscription: Ob. Mercaturæ. Securitatem. Opportunitates. Præsidiis. Foederibus. Extructis. in. Utroque. Mari. Portubus. Restitutam. Auctas. Rem. Rusticam. Legibus. institutis. Emendatam. Industriam. Omnium. Favore. Liberalitate. Excitatam. Sustentatam. 3. Paa samme Side under Hestens Bagbeen læses disse Ord: Ob. Pacem. inter. Bellorum. Terrores. Animo. Prudentia. Fide. Foederibusque. Firmatam. Opesque. Regni. Classibus. Exercitibus. Provinciis. Amplificatas. 4. Paa den venstre Side af Hesten under dens Forbeen læses denne Inscription: Ob. Artes. Græcas. & Italas. Academia. Nova. Fundatas. Soram. Restitutam. Scolas. Literarum. Bergis & Nidrosiæ. institutas. Studia. Doctrinæ. Missis. Per. Orientem. Viris. Doctis. Liberaliter. Adjuta. 5. Paa samme Side under Hestens Bagbeen læses disse Ord: Ob. Urbem. Regiam. Nova. Regione. Ædificiis. Amplificatam. Ornatam. Vias. Publicas. Sua. Pecunia. Munitas. Perfugia. Honestæ. Paupertati. Patefacta. Bag til paa Postamentet under Hestens Hale

staaer denne Inscription: Socii. Negotiationis. Asiaticæ. Pietatis. Publicæ. Monumentum. Posuere. MDCCLXXI.

Oven paa dette Marmor-Piedestall eller Monument staaer Kong Friderich den Femtes Statua Equestris, som er støbt af Bronze. Modellen til denne Statue blev af JACQUE SALLY begyndt den 23. July Aar 1761 og blev af ham fuldendt den 5. January 1764 i et dertil af Tømmerværk og Bredder oprættet høy Bygning med mangfoldige Vinduer paa, staaende foran i Charlottenborg-Slots Hauge. Efter denne Modell blev Formen giort, og Statuen støbt paa det Kongelige Giethuus den 2. Marty Aar 1768 af Goir, og samme Aar den 15. Augusty af Hof-Tømmermester Zuber udført til Amalienborg, og den 16. Augusty opsat paa sit Piedestall. Statuen vejer 45000 Pund. Medens denne Statue blev afpoleret, var den ved et Brædde-Skuur over den tildækket. Aar 1771 den 1. Augusty blev Statuen med stor Ceremonie blottet. Ved hvilken Solennitæt bleve uddeelte Guld- og Sølv-Medailler. Den store Medaille forestiller den høyre Side af Statuen og dens Piedestall. Den liden Medaille forestiller den venstre Side af Statuen med Piedestall. Inscriptionen paa dem begge er: Statori Suo. Omskriften er: Ob innumera Beneficia P. Soc. Comm. Asiatic. An. MDCCLXVIII. Paa den store Medaille staaer: P. H. WOLF. Fecit. Men paa den liden Medaille: D. J. ATZER Fecit. Paa Reversen eller Medaillernes anden Side staaer denne Inscription i en Laurbær-Krands: Divo Friderico Quinto Populi Sui Patri Generis Humani Amico. Den store Medaille holder to Tomer 10 Linier i Diameter, og den mindre Medaille holder to Tomer i Diameter. Aar 1772 i July blev denne kostbare Statue omgiven med et smukt, to Alen høyt Jern-Gitterværk i Fiirkant. Og uden om dette er sat en Quarée af runde, alenhøye Marmorstene, som med Jernkiæder fra den ene til den anden ere sammenføyede. Piedestallen med Statuen er 36 Fod høyt. Om Friderici Quinti Statue Equestre er udgivet et Skrift af Butty.

§. 19.

De ommældte FIRE PRÆGTIGE PALLADSER, som omgive Frideriks-Plads ere: Det grævelige MOLTKESKE, Det SCHAKKISKE, Det BROCHDORFFSKE og Det LEWETZAUISKE Pallads. Disse fire, hver for sig, indtage en lige stor Plads og de Qvadersteens-Bygninger, som ere opførte paa dem, ligne hinanden udvortes fuldkommen nøye. Thi Hoved-Façaden paa ethvert af disse fire Palladser har foruden Kielderne tre Etager, af hvilke den nederste er af rustique Bygning, og de tvende øverste Etager ere af Jonisk Orden. Midt paa Palladset er et Forspring, som bærer sex friestaaende Joniske Columner, og oven paa dem er en Altan med stærk Frontespice, forestillende den byggende Græves Vaaben, da den Balustrade eller Altan, som gaaer ud derfra til begge Enderne, haver sin Overdeel besat med adskillige Statuer, Vaser og Ornamenter. Ethvert af disse fire Palladser har, foruden denne beskrevne Hovedbygning ved begge Ender paa den udløbende halve og indbøyede Linie en maadelig Pavillon, hvis øverste Etage staaer frie, men neden føyes ved en lavere Bygning til Hoved-Façaden, saa at man fra Hoved-Façaden gaaer over et plat Tag hen til ommældte Pavillons. Efter denne anførte Beskrivelse over disse 4 Palladsers harmoniske Architectur udvortes, vil man i Særdeleshed anføre:

§. 20.

Det Grævelige MOLTKESKE PALLAIS er indvendig paa det prægtigste udziret med kostbare Tapeter, Gibs-Arbeide, Forgyldning og Malning i dets Gemakker, Kabinetter og Sahle. I Billed-Sahlen udi Hovedbygning forefinder man de udvalgteste Skilderier af de største Nederlandske Mesteres Arbeide, saasom: WAUWERMAN, BERGHEM, DE HEEM, DAUW, RUBENS, POUSSIN, PIETER V. D. WERFT og ADRIAN V. D. WERFT, VALCKENBURG, LAIRESSE, TENIERS, SCHALCKEN, REMBRAND, etc. I den ene Pavillon paa den venstre Haand af dette Pallads er Natural-Cabinettet. Loftet imellem begge Etager er her gien-

nemskaaret, saa at man neden under kand see Plafonden i det øverste Loft. I dette Natural-Cabinet sees Kong Friderich den Tredies Billed-Statue af Sølv, ligeledes Græv Adam Gotlob Moltkes Portrait eller Brystbillede forfærdiget af Professor Wiedewelt af den hvideste Italienske Marmor, staaende paa et Postament af Norsk Lillienskioldisk Marmor. Høyden af dette Monument er omtrent circa 4 Alen. I den anden Pavillon paa den høyre Haand af dette Pallads er et anseelig og talriigt Bibliotheque. Udi Haugen ved dette Pallais er et meget næt indrættet Fugle-Huus.

§. 21.

Det KONGELIGE LAND-CADET-ACADEMIE er andlagt i det af ommældte fire Palladser, som tilforn kaldtest DET BROCHDORFFISKE PALLADS. Dette LAND-CADET-ACADEMIE er stiftet af Kong Friderik den Fierde Aar 1712 og var under Navn af KRIGS-SKOLE i Begyndelsen paa Nye Torv paa det Stæd, hvor nu det Kongelige Waysenhuus er. (See forhen Første Tome, pag. 96). Men efter otte Aars Forløb blev forflyttet derfra ud til forrige Opera-Huus Aar 1720, hvorpaa det blev kaldet CADET-ACADEMIET. (See dette Tiende Kapitels §. 9. pag. 315). Da samme Bygning Aar 1765 blev saa brøstfældig, at den behøvede en Hoved-Reparation, saa bleve Land-Cadetterne andenstæds indquarterede. Imidlertid kiøbte Kong Christian VII det ommældte Brockdorffiske Pallads paa Friderichs-Plads og skiænkede samme Pallads til LAND-CADETTERNES ACADEMIE. Hvorpaa samme Pallads blev indrættet med Værelser, saavel til Academiets Holdelse som og til Chefens, Officerernes og Land-Cadetternes Quarterer tilligemed deres Informatorers. Aar 1768 den 8. Octobr. trak Land-Cadet-Corps i fuld Uniform og i militair Orden op fra den forrige Academies Bygning til dette nye Land-Cadet-Academie og bleve her indlogerede. Paa dette Academie underholdes 70 Land-Cadetter, hvilke blive underviiste saa vel i Krigs-Videnskaber som i andre tienlige Videnskaber. De 50 af dem have alting frit; men 20 af dem

maa betale en maadelig Sum Penge. De have Informatorer i Mathematiquen, i de skiønne Videnskaber, i Kristendommen, en fransk Sprogmester, en Tegnemester, en Skrive- og Regnemester, en Fægtemester. Over Cadetterne er en Chef med tre Officerer. Over Bygningen er en Inspecteur.

§. 22.

Friderichs-Hospital er en stor, vitløftig og ziirlig, grundmuret Bygning, beliggende i Frideriks-Qvarteer eller Stad, bestaaende af en indbygt Qvadrat, som strækker sig fra Norges-Gade (hvor Hoved-Indgangen er) indtil Amaliæ Gade, saa at der haves Indgang dertil fra begge disse to Gader. Hospitalets anseelige Portaler ere zirede med Steenhugger-Arbeyde, som en bas relief viiser Øyemærket af denne ypperlige Stiftelse, som er saadanne Patienters Pleje og Helbredelse, der ingen smitsom eller ulægelig Sygdom har, men ved anstillet Examination befindes ikke at være gandske incurables. Altsaa er dette Hospital (ikke som Stadens øvrige Hospitaler) til Almisse-Lemmers Livs-Ophold ved ugentlig Almisse, men til de Syges Helbreds Erlangelse og Restitution. Dette Hospital er af Kong Friderik den Femte stiftet ved Fundation af 6. Augusty 1756. Men Aar 1752 den 29. July blev den første Grundsteen til Friderichs-Hospital lagt af Kongen selv, da i den udhulede Side af Grundstenen blev lagt en Kobber-Plade, paa hvilken staaer følgende Latinske Inscription: Domus Publicæ, Trecentis Ægrotis Excipiendis Dicatæ, Pius Patriæ Pater Fridericus Quintus Rex Dan. Norv. Solenni Ritu, Primum Lapidem Posuit Et Suis Sumptibus, Non Rogato Civium Censu, Opus Consummare Jussit D. XXIX Julio MDCCLII. Kongen lod paa sin egen Bekostning opføre alle Bygninger, samt lod forsyne Hospitalet med fornødne Senge og andre Meubler. Efter fem Aars Forløb bleve alle Hospitalets Bygninger færdige, saa at Hospitalet blev ved en høytidelig Indvielses-Tale, holden den 30. Marty 1757 af da værende første Hof-Prædikant Hr. Friderich Qvist, indviet og

aabnet Dagen næst efter paa den Kongelige Stifteres Friderici Quinti høye Fødsels-Dag den 31. Marty 1757, da de første Patientere paa den Dag indkom til Cuur. Udi Frideriks Hospital modtages henimod 300 Syge og beskadigede Patienter, som ikke have nogen smitsom eller ulægelig Sygdom. De blive plejede med saadan Slags Mad og Drikke, som deres Sygdoms Beskaffenhed udkræver, saa og med de beste Medicamenter af Hospitalets eget Apothek, samt med Opvartning udi Sygdommen af Reenlighed og Tilsyn. Af Borgerstanden modtages 150 Fattige, som nyde alle Ting frit og uden Betaling. Andre betale ugentlig 7 Mark Danske. Men hvo, som vil have sit eget Kammer, betaler dobbelt saa meget. De indkomne Patienter maa, medens de ere i Hospitalet til Cuur, aflægge deres egne medbragte Klæder, og bære de Klæder, som høre Hospitalet til, saalænge de ere derinde. De Syge afhentes i en lukt Portochaise, saafremt de kand sidde. Men i en Sæng paa en Bærebør, saafremt de ikke kand taale at sidde.

Den Bygning af Friderichs-Hospital, som udgiør Corps de Logis, hvori alle Patienterne indlogeres, er kun lav af een Etages Høyde og er inddeelt i adskillige Sygestuer, hvor man seer staaende et Par Hundrede og flere opreedte og med Gardiner behængte Sænge, samt forsynede med Natklæder og alle tilhørende Mageligheder i god Stand og Orden. Men paa alle fire Hiørner af Hospitalet ere fire høyere og meget anseeligere Forbygninger af to Etagers Høyde. I disse Bygninger have Hospitalets Medicus, Præsten, Oeconomus og Inspecteuren hver for sig deres frie Værelser til Beboelse. Ligeledes har Hospitalets Apotheker alle sine til sit Apothek, Laboratorium og sine Folk behøvende frie Værelser. I een af de fire Udbygninger var fra Hospitalets Begyndelse af indrættet en stor Sahl til offentlig Gudstienestes Holdelse hver Søn- og Hellig-Dag for Husets Betientere og de næsten helbredte Patientere, da mange borgerlige Familier, som boede her i Nærheden, søgte samme Gudstieneste.

Men Aar 1771 forefaldt stor Forandring udi Frideriks-Hospitals første Indretning; thi det blev overdraget til nye Directeurer. Frideriks-Hospital[s] egen Rætt blev igienkaldet og lagt under Byens Jurisdiction. Gudstienestens Holdelse ophørte, og Hospitals-Præsten blev promoveret til andet geistligt Embede. Den Kongelige Commission for Fattiges Væsen i Kiøbenhavn tilkiendegav den 1ste Juny 1771, at Hs. Kongel. Majt. havde befalet, da Frideriks-Hospitals Stiftelse er forandret, at ingen Syge indtages i dette Hospital, uden de i Hs. Mayts. Tieneste staaende Personer og den militaire Etat. Saa skal andre Fattige, som have Hielp nødig, henvende sig til Det Almindelige Hospital, hvor der drages Omsorg for deres Cuur og Forflegning. Udi selvsamme Aar 1771 udi Augusty Maaned blev det privilegerede ACCOUCHEMENT-HUUS eller FRIE JORDEMODER-HUUS henlagt under Friderichs-Hospital, og samme Stiftelse blev andlagt i een af Frideriks-Hospitals Bygninger.

Aar 1772 den 10. Decembr. blev Friderichs-Hospital efter Kongelig Befaling sat i samme Stand og paa samme Fod, som Stiftelsens Fundatz af 6. Augusty 1756 foreskriver, og saaledes som det var, førend Forandringen dermed i Aaret 1771 blev foretagen. Men i Stæden for den forrige dobbelte Direction blev nu een Direction, men ingen Kirke ved Hospitalet indrættet. Dog fik Hospitalet igien en Præst for de Syges Skyld; men han holder ingen Prædiken. Paa Frideriks-Hospital boer Stiftelsens Medicus og Chirurgus; desuden en Reserve-Medicus og en Reserve-Chirurgus; dernæst tre Studiosi Medicinæ og to Studiosi Chirurgiæ, ligeledes en Inspecteur, en Præst, en Oeconomus, en Controlleur og Hospitalsskriver, en Apotheker. Dette Frideriks-Hospital er efter sin Fundatz bestemt for Kiøbenhavns Indbyggere allene, saa at ingen udenbyes fra Landet eller Provinzerne, hvad enten de ere fattige eller formuende, i Følge Kongelig Reskript af 10. Septembr. 1783, have Adgang til Hospitalet, uden allene de, som trænge til chirurgisk Hielp og i Forvejen have indhentet Efter-

retning, naar fra Kiøbenhavns egne berættigede kand være Plads tilovers, og erholde Svar, at de kand blive indtagne. Da en udenbyes Patient i Følge bemælte Reskript skal betale for sin Cuur og ordinaire Forflegning 15 Mark ugentlig; men den, som forlanger Kammer for sig og beste Forflegning, betaler tre Mark daglig. De Syge afhentes med Hospitalets Porto-Chaise ved Hospitalets egne Karle ud til Hospitalets Sygestue.

Aar 1783 den 4. Septembr., som var Hendes Kongel. Majestæts Enke-Dronnings Julianæ Mariæ Fødsels-Dag, blev paa Hospitalets Directeurers Forsamlings-Stue høytideligen opsat høysalig Kong Friderik den Femtes Buste eller Brystbillede af hviid Marmor og opsat paa en Marmor-Piedestall med Inscriptioner. Samme Marmor-Monument er bekostet af da værende Directeurer. Og blev ved denne Ceremonie holden en kort og ziirlig Tale af Stadens Ober-Præsident, Hs. Excell. Hr. Geheime-Raad Braëm, som Ober-Directeur ved Hospitalet. Dette smukke Ornament er en vedvarende Erindring om dette udødelige Værk, hvilket er stiftet af denne uforglemmelige Konge for Syge og ulykkelige Mennesker. Udi Frideriks-Hospital er i Aaret 1781 indkomne 2091 Patienter. Deraf udgangne 1747, som have faaet deres Helbred igien, men døde derinde 311 Patienter. Udi Aaret 1787 er udi Frideriks Hospital indkomne 2164 Patienter. Deraf udgangne 1946, men døde 218. Det rummelige Gaardsrum ved Hospitalet er beplantet med Træer til Spatseregang for de Syge, som ikke ere sængeliggende.

I en Sidebygning ved Frideriks-Hospital er udi Kong Friderik den Femtes Tid andlagt Det Katholske Capell. Meenigheden er Tydsk og forenet med det Romerske Keyserlige Gesandtskab.

§. 23.

Det frie Accouchement-Huus blev Aar 1771 udi Augusty Maaned andlagt i een af Friderichs-Hospitals Bygninger og staaer nu

ogsaa under Hospitalets Direction. Dette Accouchement-Huus eller privilegerede frie Jordemoder-Huus, hvor frugtsommelige, ugifte Fruentimre kand blive hemmeligen forløste, er stiftet Aar 1750 af Dronning Lovise. Og var samme Accouchements-Anstalt i et dertil indrættet Huus i Gotthersgade strax ved Reformeert Kirke og forsynet med sin egen Jordemoder. Men Aar 1771 blev det forflyttet derfra og andlagt paa Friderichs-Hospital. I dette Accouchements-Huus blive 30 Fruentimre antagne frit uden Betaling; men 10 modtages for Betaling. De 30 have alle Ting frit; men de 10 betale ugentlig to Rigsdaler, og naar de vil have Kamre for sig selv, da give de sex Rigsdaler ugentlig. De, som blive forløste i Accouchement-Huset, kand lade deres Børn blive tilbage, naar de erlægge 20 Rdr. for dem. Man lader samme Børn opfostre af Bønderkoner, som da faaer i de første sex Aar Betaling for deres Opdragelse; men siden skal Pleje-Forældrene underholde dem. Til denne Anstalts Understøttelse maa alle de, som holde Ride- og Kiøre-Heste i Kiøbenhavn til Stads eller Fornøyelse, betale aarlig to Rigsdaler. Udi forhen ommældte Aar 1771 blev efter Kongelig Befaling af Directeurerne over den Kongelig[e] Opfostrings-Stiftelse (for at forekomme saavel Mord paa spæde Børn som deres Henkasten paa Gaderne og i Husene, hvorved de undertiden maatte sætte Livet til) foranstaltet den Indretning paa dette frie Jordemoder-Huus i nye Frideriksstad i det næste Fag ved Porten, hvor slige Mødre, som ville skille sig ved Børnene, kunde i den dertil giorte og med Matrasser vel forsynede Casse, naar den blev udtrukken, henlægge Barnet, og naar den skydes let tilbage, gik den ved Hielp af derved værende mechanisk Indretning tilbage, saa at Klokken derved sættes i Bevægelse til at ringe og give tilkiænde, at et Barn er deri henlagt, som da fra inden optages og gives Die. Over denne Anstalt stod paa en hvid Steen med forgyldte Bogstaver at læse disse Ord: Uskyldige Børns Frelse. Men da samme priisværdige Anstalt blev misbrugt formedelst nogle onde Gemytters skarn-

agtige Omgang og Forhold med samme Casse, saa blev denne Indrætning ophævet efter tre Aars Forløb. Ved Accouchement-Huset er en beskikket Jordemoder, saa og en Accoucheur og Medicus, som tillige er Professor Artis Obstetricæ ved Universitætet. Udi Accouchement-Huset ere i Aaret 1781 af Barselkoner indkomne 598. Deraf udgangne 572. Efter haarde Forløsninger og af Tilfælde i Barselsæng døde her i alt 4. Af hidsig grasserende Sygdom døde 26. Udi Aaret 1785 ere her fødte 597 Børn. Udi Aaret 1786 ere i Accouchement-Huset indkomne 775 Barselkoner. Deraf ere udgangne 757. Fødte 782 Børn. Aar 1787 ere her fødte 698 Børn i Accouchement-Huset.

§. 24a.

Hds. Kongl. Majts. Enke-Dronning JULIANÆ MARIÆ NYE FØDSELS-STIFTELSE er Aar 1785 den 8. April ved sit Kongelige confirmerede Gave-Brev i Kiøbenhavn oprettet, men tog sin Begyndelse med Aarets 1788 Begyndelse. I denne NYE FØDSELS-STIFTELSE modtages, frit underholdes og oplæres et vist Antal af 10 til 12 unge Fruentimre, som komme fra Provintzerne i Hs. Majts. Riger og Lande og her øves i Jordemoder-Konsten. Disse Lære-Døttre forblive i denne Stiftelse en vis Tid, og naar de ere oplærte, komme andre ind og nyde samme Adgang og Fordeele. Saalænge de, som Lærlinge, opholde sig i Stiftelsen, skal de for den dem forundte frie Underholdning, til alle Tider uden Betaling giøre Tieneste der som Opvartnings-Koner. Tiden, i hvilken de opholde sig i Stiftelsen, varer i det længste eet Aar og den korteste Tid et halv Aar. Ved Antagelsen meddeeles dem hver i sær en foreskreven Instrux, hvori viises de Forbintligheder, de skal nøje rætte sig efter. Hensigten af denne FØDSELS-STIFTELSE er at forsyne Danmark og Norge med Island med tilstrækkelige Antal af rætskafne og beqvemme Jordemødre, og at de ved Oplærelsen kunde undgaae de betydelige Omkostninger, som deres Underviisning og Ophold hidtil har forvoldet. De, som fra Kiøbenhavns Stad

mælde sig for Directionen for at lære Jordemødre-Konsten, have frie Adgang til denne milde Stiftelse, for der at tage Deel i Underviisningen og i alle de praktiske Øvelser; men da de boe i Staden, saa nyde de hverken frie Underholdning eller Ophold, men ikkun frie Underviisning i den theoretiske og praktiske Videnskab. Ville Proprietærer for deres Godser vorde forsynede med oplærte Jordemødre, da mælde de sig derom hos Directionen, da deres indsendte Lærlinger nyde Underviisningen og øvrige Øvelser aldeles frie i Stiftelsen; men Proprietæren betaler til Stiftelsen for deres indsendte Lærlingers Underholdning i Læretiden, hvilken Underholdnings Betaling bestemmes paa det allerbilligste. Directionen modtager saa mange Lære-Døttre, som i Stiftelsen vel kand rummes, dog uden at samme, paa de tolv allernaadigst befalede nær, maatte falde Stiftelsen til Last. Over denne nye Fødsels-Stiftelse var af Førstningen beskikket en Commission, som tog sin Begyndelse den 24. Decembr. 1787. Stiftelsen selv blev aabnet den 2. January 1788, hvorpaa der ved Stiftelsens Etablissement siden blev beskikket en Direction over den nye Fødsels-Stiftelse.

§. 24 b.

Det Kongelige Chirurgiske Academie stiftet af Kong Christian den Syvende Aar 1785 den 22. Juny. Under dette chirurgiske Academie er henlagt alt, hvad der henhører til det chirurgiske Fag, ligesom samme Academie skal være overladt Examina. Professorerne ved dette Chirurgiske Academie skal være: General-Directionen over Chirurgien, den Kongelige Hof-Chirurgus og den første Chirurgus ved Frideriks Hospital. Hvilke, tilligemed den Kongelige Liv-Chirurgus og de øvrige det Kongelige Huses Liv-Chirurgi skal udgiøre et Collegium Academicum. De offentlige Forelæsninger over Chirurgiens særskildte Deele tage sin Begyndelse samme Aar in medio Octobris, da Professorerne, hver i sin fastsatte Time, læser over Osteologien, Syndesmologien, Myologien, Splanchnologien, Adenologien, Audiolo-

gien, Vasa lymphatica, og Physiologien [samt] Operationes chirurgicæ. Over Chemien læser Lector og Demonstrator Chemiæ. I Dissectioner med Cadavera underviises ogsaa, saavelsom og i Bandagernes Application og alle de Deele, som henhøre til chirurgiske Forbindelser. Om Sommeren læses over Botaniquen og holdes cliniske Forelæsninger. Academiets Secretair giver Anviisning i den latinske Stiil og anstiller Øvelser til at tale det latinske Sprog. Denne academiske Bygning, beliggende i Norges-Gade, er opført af Professor Peter Meyn, Kongl. Bygnings-Inspecteur og Professor ved Maler-, Bildhugger- og Bygnings-Academiet paa Charlottenborg. Aar 1786 den 2. Decembr. blev Krandsen med Ceremonie opsat paa dette Chirurgiske Academie[s] Bygning, og Aar 1787 den 25. Octobr. blev samme Kongelige chirurgiske Academie med største Solennitet i Ds. Kongelige Høyheders Kronprintz Friderichs og Arveprints Friderichs, samt Hs. Durchlautigheds, Arveprintz [Friderich Christian] af Augustenborg, Deres høje Nærværelse, saa og de Kongel. Stats-Ministres, de Kongel. Deputeredes i de Kongel. Collegier, Universitætets Professorers, Magistratens, Collegii Medici Overværelse, foruden et talriigt Auditorium af Studentere og Videnskabers Elskere, høytideligen indviet med en latinsk Inaugurations-Oration, holden af Hr. Justitz-Raad Kölpin de Chirurgiæ recentioris præ veteri Præstantia & Progressu (om den nyere Chirurgies Fortrin og Fremgang for den ældre). For og efter Orationen blev opført Instrumental- og Vocal-Musique. — Petro Meinio. Havniensi. Academiæ. Artium. Elegantiorum. Professori. Architecto. Nobilissimo. Grajæ. Simplicitatis. ac. Elegantiæ. Æmulo. De. Ædificio. Splendido. Et. Pulcherrimo. A. Se. Extructo. Regiæ. Chirurgor. Academiæ. Dicato. Præcipua. Que. Inter. Vrbis. Ornamenta. Numerato. Amici. Concives. Patria. Publico. Ingenii. Sui. Ac. Nominis. Munimento. Læti. Gratulantur. Die. VIII. Kal. Novembr. Anno. MDCCLXXXVII.

§. 24 c.

Stadens Almindelige Hospital for 700 Fattige er et borgerlig Hospital, beliggende i Amaliæ Gade i Frideriksstad. Førend vi beskrive dette Hospital, vil vi efter vor foretagne Orden og Maade først give den gunstige Læser Efterretning og Oplysning om Aarsagen til Det Almindelige Hospitals Andlæg, dets Skiæbne og Beskaffenhed.

Det er allerede i dette Skrifts Anden Tome, i det VII. Kapitel pag. 4 anmældt, at det i fordum Tid værende Brøndstrædes Hospital udi Myntergaden, og ligeledes i samme Tome i det VIII. Kapitel pag. 93 anført, at Silkehuset eller Convent-Huset paa Hiørnet af Pilestræde og Silkegaden bleve ved Auction bortsolgte, og derimod blev af Directionen for de Fattiges Væsen opført paa Amalienborg eller Frideriksstad i Amaliæ Gade en anseelig og stor, grundmuret Bygning, som blev kalden Kiøbenhavns Almindelige Hospital. I dette Hospital ere 200 Lemmer, som plejes med Føde og Klæder daglig efter et Reglement. Dernæst 250 Lemmer af begge Kiøn, som nyde frie Huus og Seng, samt varme Stuer, hvor de kand spinde og sye det, som de kand forskaffe sig fra Byen. Dette Hospital rummer 700 Fattige. I Hospitalet ere Værelser for Præsten, som tillige er Præst ved Abel Cathrines Hospital, saa og Værelser for Inspecteuren, Commissions-Skriveren og en Chirurgus. Dette Almindelige Hospital fik ogsaa et nye Prædikke-Capelle eller Kirke, som blev indrættet i Stæden for Siælebodernes Kirke. Bemælte nye Capelle blev høytideligen indviet af den Siællandske Biskop Hr. Ludvig Harboe den 9. April Aar 1769, som var den Anden Søndag efter Paaske, udi Directeurernes og de Committeredes for de Fattiges Væsen, deres Overværelse. Næstfølgende Aar 1770 den 19. July blev en Plads til Kirkegaard for Det Nye Almindelige Hospital i Frideriksstad indhegnet uden for Øster Port, og blev samme Kirkegaard indviet ved en Tale over Johannis V. 28. af Hospitalets da værende Præst Marcus Volquart. Paa dette Stæd forblev Det Almindelige Hospital indtil Aar 1775, da heele

Bygningen blev overdragen til den Grønlandske Handels- og Fiske-Fangstes Etablissement. Hvorpaa den sidste Prædiken i Hospitals-Kirken paa dette Stæd blev holden den Tredie Søndag i Advent Aar 1775. Derpaa blev Det Almindelige Hospital forflyttet herfra ud til de forrige Caserners Bygning og andlagt i den Fløy af forhen værende Kongelige Caserner, som vender ud til Sølvgaden, tilligemed sin Kirke. Saalænge indtil Kirken blev her indrættet, blev Prædiken holden paa Stuerne. Og som efter Kongelig Befaling den publique Stiftelse, CHRISTIANS-PLEJEHUUS kalden, blev forflyttet fra Store Kongens Gade og andlagt i den anden Fløy-Bygning af bemælte Caserner. Saa blev efter Kongelig Befaling Det Almindelige Hospitals Kirke en fælles Kirke til begge disse publique Stiftelsers fælles Brug alternativement baade for Det Almindelige Hospital og for Christians-Plejehuus, saa at den ene Præst prædikkede om Formiddagen, og den anden Præst prædikkede om Eftermiddagen Klokken eet. Naar Præsten paa Almindelig Hospital prædikede om Formiddagen, skulle Guds-Tienesten gaae an præcise Klokken 10½ Slæt, fordi han først skulle prædikke i Abel Cathrinæ Hospital. Men Præsten ved Christians-Plejehuus skal begynde sin Prædikken præcise Klokken 9. Paa dette nye Stæd i den henflyttede Kirke begyndte Almindelig Hospitals Præst sin Prædikken den første Advents-Søndag Aar 1776. Næsten i 10 Aar forblev Det Almindelige Hospital med sin Kirke paa dette Stæd. Men Aar 1785 til Mikels Dag blev Det Almindelige Hospital forflyttet fra Casernerne tilbage til sit første Stæd igien paa Amalienborg, hvor det Aar 1768 var bygt, men Aar 1776 derfra forflyttet. Det fik nu igien saaledes sit gamle Stæd at være paa. Alle Hospitalets Lemmer flyttede her ind den 28. October Aar 1785, og Prædiken i den paa nye her indrættede Kirke blev igien holden Første Søndag efter Hellig Tre Konger Aar 1786. Det Almindelige Hospitals Forfatning i Henseende til Antallet er ligesom paa det andet Stæd. Dog fik Hospitalet ikkun den halve Plads ind ad Gaarden til, eftersom

Compagniets Pakhuse, som staaer derpaa, skal der forblive og lægges til den anden Bygning ved Siden, hvor Compagniets Contoirer ere indflyttede til videre. Dette Hospital staaer nu under Stadens Magistrat, som efter det Kongelige Reskript af 4. April 1781 er befalet at antage sig Fattig-Væsenet i Staden.

§. 25.

Det Kongelige Told-Kammer eller Stadens Toldbod ligger alleryderst i det Nye Kiøbenhavn, nemlig ved Havnens Aabning lige over for Nyeholm. Den gamle Toldbod paa selv samme Stæd, saasom af Ælde forfalden og ubeqvem til Stadens aarlig tiltagende Negotie og Handlings Drift, lod Kong Christian den Siette nedbryde, og derimod lod han opbygge et grundmuret, anseelig Told-Huus, 86 Alen lang, indrættet ordentlig med Contoirer for Toldskriverne ved ind- og udgaaende Told, for Controleuren, Oplagsskriveren, Vejermesteren, Taxadeurerne, Viinkypperen og Ober-Visiteurerne. Det Kongelige Told-Kammers Bygning er den mellemste Deel, hvis Hoved-Façade er 38 Alen bred, bestaaende af to Etager, ziret med 4 Arcader, hver 6 Alen bred. Fra den anden Etage, som bestaaer af 8 grundmurede Fag og er indrættet til de Herrer Told-Inspecteurers Forsamlings-Sahl, er en overmaade behagelig Udsigt over Stadens Rheed, ja over til Skaane. I Frontispicen over Told-Kammer-Bygningen sees Kong Christian den Siettes Brystbillede, udhuggen i Steen, staaende paa et Postament, hvorpaa staaer denne Inscription: Kongelig Mayts. Told-Kammer Anno 1735. Ved den høyre Side sees Neptunus, og ved den venstre Side sees Mercurius siddende. Bygningerne paa begge Sider ere lavere end Toldkammer-Bygningen og ere indrættede med adskillige Pakrum for saadanne Vahre, som enten oplægges i nogen Tid i Forvaring paa Ejerens Begiæring, eller confisqueres som Contrabande. Uden for Toldkammeret er en anseelig Plads lige til Bolværket, paa hvilken oplægges de udlossede Oxehove-

der af Vine, Brændevine etc., som skal af Viinkypperne prøves, eller anden Slags Vahre, som af Taxadeurene skal eftersees, førend de maa bortføres fra Toldboden. Efter en Kongelig Resolution af 23. Augusty Aar 1771 bleve ved Kiøbenhavns Toldbod følgende Contoirer nedlagdte, nemlig: 1. Consumptions- og Accise-Contoirerne, saa at de ved Kiøbenhavns Toldkammer værende Toldskrivere oppebære, tilligemed Tolden, ogsaa Consumptionen og Accisen samt Pæle- og Forhahlings-Penge. Ligeledes blev nedlagt 2. Det Contoir, som oppebar to Stykker Brændeved, der skulle afgives til Garnisonens Fornødenhed af hver Favn indførende Brændeved efter Told-Rullen, hvorimod svares 3 Skilling af hver Favn, som Toldskriverne ogsaa oppebære. Ligeledes blev nedlagt 3. Mægler-Contoiret og cesserede de Skriverpenge, som Mæglerne var tilstaaet. Endelig blev ogsaa 4. Vejermesterens Contoir ligeledes ophævet og hands Forretninger besørges af de ved Pakhuset beskikkede to Taxadeurer. Efter halvandet Aars Forløb blev det ved Kiøbenhavns Toldkammer nedlagte Vejer-Contoir oprettet igien efter Kongelig Ordre af 22. Marty 1773; men de øvrige tre nedlagte Contoirer ere ikke oprættede igien. Alle Over- og Under-Betientere ved Told-Væsenet, som have Inquisitions- eller Visitations-Forretninger, ere efter Ordre af 5. February Aar 1781 forsynede med et Tegn at bære hos sig enten i Lommen eller hæftet paa Vesten, for at gotgiøre for Vedkommende, at de ere saadanne Betientere. Tegnet er Hans Majts. Kongelige Vaaben i Chifre med Krone over og med Omskrift: Kongelig Consumptions-Tegn. Aar 1783 den 15. Novembr. blev fra General Told-Kammeret udstædt en Placat om Expeditions-Tid for Skipperne ved Toldboden og ved Havnene i Staden, nemlig: ved Toldboden er Expeditions-Tid fra 16. April til 31. Augusty fra Kl. $7^1/_2$ til 12 om Formiddag og fra Kl. $2^1/_2$ til 7 Eftermiddag. Men fra 1. Septembr. til 31. Octobr. fra [og til] samme Klokkeslæt Formiddag [og fra Kl. 2 Eftermiddag] til Solens Nedgang. Fra 1. Novembr. til 22. February [fra $9^1/_2$ Formid-

dag til 3 Eftermiddag. Fra 23. February] til 14. Marty fra Kl. 8 til 12 Formiddag og fra Kl. 2 til 5 Eftermiddag. Fra 15. Marty til 15. April fra Kl. 7½ til 12 Formiddag, og fra Kl. 2½ til Solens Nedgang Eftermiddag. Alle Eftermiddage før indfaldende hellige Dage skal Toldbod-Tiden vedvare, saalænge nogen forlanger Expedition, og Dags-Lyset det tillader. Naar Søen er tillagt, møde Betienterne paa Toldboden kun 3 Dage om Ugen, neml. Mandag, Onsdag og Fredag. Expeditions-Tiden ved Contoirene i Havnen er fra 1. April til sidste Septembr. fra Kl. 6 til 11 Formiddag og fra 1 til 7 Eftermiddag. Fra 1. Octobr. til 15. Novembr. fra Kl. 7 til 11 og fra 12 til 5. Fra 16. Novembr. til sidste February fra Kl. 8 til 4 Eftermiddag. I Marty fra Kl. 7 til 11 og fra Kl. 12 til 5 Eftermiddag.

Efter Kongelig Befaling af 2. Novembr. 1782 maa et Skib, som ligger uden for Kastelpynten, i Freds-Tider ikke have meere Krud inde end to Skud paa hver Kanon; men naar det lægger ud i Renden, da indtager Skibet, hvad Krud det meere skal have. Og saa snart Skibet ligger inden for Tre Kroner, maa det ikke have Krudt meere inde, men skal udlosse deres indehavende Krud, førend de nærme sig til Havnen og indlægge alt deres Krudt i det Krudtaarn, som staaer midt i Søen for Havnens Indgang opbygt.

Imellem Toldboden paa den ene Side og Nyeholm paa den anden Side er Bommen eller den brede Aabning, hvorigiennem alle Skibe, baade store og smaa, hale ind og ud eller ind- og udpassere, saasnart vedkommende Skippere foreviise deres medbringende Told-Sæddel, paategnet af Bommens vagthavende Søe-Officeer at have clareret til Ind- og Udgaaende, da Bommen med dens Flydebroe hales til Side, saalænge Skibets Ind- eller Ud-Haling skeer derigiennem og derpaa tilspærres. Ved Kiøbenhavns Toldbod eller her igiennem Bommen indpassere og udpassere af indenlandske og udenlandske store og smaa Skibe aarlig 3600 til 3700 i Tallet, og undertiden flere Skibe i eet Aar af alle Nationers.

Ved Kiøbenhavns Toldbod er i eet Aar med Skibe indførte at sælges Aal 164 Skpd. røgede og saltede 336 Tdr. Allun 375 Tdr. Amdam eller Stivelse 416 Tdr. Aske 477 Tdr. Tøndebaand 3708 Læster. Baandstager 243,032 Stkr. Bark 2689 Tdr. 124 Bundter. Beeg 1716 Tdr. Bielker 4245 Stk. Klumpe-Blye 8045 Stk. Boeteiller 297490 Stkr. Brænde 62975 Favne. Byg 542266 Tdr. Jern-Canoner 1034 Stk. Chinesisk og Ostindisk Vahre 5 Ladninger. Edik 345 Oxehoveder 30 Tdr. 21 Fustagier. Engskiær 66 Skpd. 16 Lpd. Erter 4126 Tdr. Faar 304 Stk. Fisk 13591 Skpd. 4 Lpd. 2 Pd. Frugt 9881 Tdr. 110 Fustagier. Glas Norsk 1819 Kister 712 Kurve. Gege [?] 7604 Tdr. Gulvsteen 4138 Stk. Haandspiger 205 Tylter. Hamp 516 Skpd. Hampefrøe 40 Læster. Havre 44240 Tdr. Helt (tør) 320 Stk. Heste 37 Stk. Hestebønner 1039 Tdr. Hiul-Eger 1527 Skok. Hiulfæl 1550 Skok. Honning 60 Fustagier. Huder 2274 Stkr. Humle 320 Sække. Hvede 69934 Tdr. Hør 16 Skibsladninger. Hør og Blaar og Seildug 22 Ladninger. Hørfrøe 286 Tdr. Jern 12785 Skpd. 16 Lpd. og 15042 Stænger. Jern-Kakkelovne 894 Skpd. 15 Lpd. Jernplader 7602 Stk. Jordæbler 285 Tdr. Kiæppe til Baand 311800 Stkr. Kiør 85 Stk. Saltet Kiød 6438 Tdr. og 365 Fustagier. Klapholt 304 Skok. Klodser 1959 Stkr. Klude 141 Sække. Kobber 20096 Plader eller 440 Skpd. 14 Lpd. Kommen dels i Tønder dels i Skpd. 233287 Pd. Krud 2156 Tdr. saa og 292 Centner. Kugler 6893 Stkr. eller 416 Skpd. Lax 4510 Stkr. Liim 45 Skpd. 8 Lpd. Lindser 15 Tdr. Lys 206 Kasser. Lægter 6729 Tylter. Maatter 8410 Stk. Bast-Maatter 1500 Baller eller 26220 Stkr. Malt 9012 Tdr. Marmor 6 Ladninger. Master og Spær 298 Stkr. Meel 5436 Tdr. Miød 57 Oxehoveder 784 Tdr. 90 Fustagier. Muslinger 12 Tdr. 175 Fustagier 10 Krukker. Muursteen 10.372.380 Stkr. Mølle-steene 144 Stkr. Nagler af Træe 1334 Skokke, men Jern-Nagler 196000 Stk. Nødder 224 Tdr. Olie 135 Fustagier. Oste 69849 Stk. 883 Skpd. 15 Lpd. Papir 753 Baller. Peberod 40 Tdr. Perlegryn 1348 Pd. Planker 29022 Stkr. Potaske 288 Fade 116 Tdr. 1268 Fustagier. Potter af Leer 793 Skok. Pudder 98 Fustagier. Pølser 1488 Stk. 15 Lpd. 8 Pd. Rafter 4850 Stkr. Rug 156.279 Tdr. Salt 6726 Møyer 712 Tdr. 3520 Calder. 22240 Buskeler og 130 Tdr. Sandsteen 5 Ladninger. Seildug 265 Pakker 454 Ruller. Senop 24 Tdr. 5 Fustagier. Sild 19192 Tdr. Sirup 340 Tdr. Skibs-Knæer 241 Stkr. Skind 17573 Bundter 980 Deger. Skinker 407 Stkr. Slibesteen 12680 Stk. 60 Calder. Smør 660 Fustagier, 10224 Tdr. 1939 Bøtter 6 Halvottinger 10 Skpd. 13 Lpd. Spaan 1400 Bundter. Spær 405 Tylter. Staver 4415 Skok. Stænger 114 Tylter. Steenkull 6770 Calder. 1356 Tons 98 Læster. Stolper 220 Stk. Levende Stude 938 Stk. Sæbe 791 Tdr. 30 Fade 21 Stk. Søm 123 Skpd. 11 Lpd. 254100 Stk. Spiger 17 Kasser 24000 Stk. 32 Fustagier 81 Skpd. Tagsteen 660.300 Stk. Tiære 19406 Tdr. Tobak 128371 Pd. 4 Sække 5375 Ruller 896 Kurve 17390 Bundter 286 Matter.

Tran 1005 Tdr. 7 Oxehoveder. Trappestene 2030 Stk. Rende-Træer 2312 Stk. Tunger 983 Stk. Tælle 553 Skpd. 16 Lpd. 14 Pd. 880 Oxehoveder 504 Tdr. Tømmer 37816 Stk. i 4 Ladninger og Bræder. Uld 835 Skpd. 10 Lpd. 180 Sække og 793 Baller. Valkjord 406 Tdr. Victriol 4300 Pd. Vikker 193 Tdr. Østers 418 Tdr. 134,000 Stk. Vognskud 328 Skpd. Vox 120 Skpd. 15 Lpd.

Aar 1780 lod Kong Christian den Syvende til desto større Orden i Told-Væsenet, samt til større Beqvemmelighed for Handelen i Almindelighed og for Transit- eller Entrepot-Handelen i Særdeleshed, udvide Toldbod-Pakhusene og dertil hørende Indretninger med anseelige Bekostninger, deels ved et nyt og vel indrettet Pakhuses Opbyggelse, deels ved særskildte dertil bestemte Pladsers Indhegning. Rummene i Pakhusene ere indrættede efter de forskiællige Vahres Beskaffenhed. Der ere ogsaa Afdeelinger uden for til saadanne Vahre, som ikke bør være i Pakhusene. Og for ildfængende Vahre ere ogsaa indrættede særskildte Rum. Om disse Toldbodens Pakhuse udkom en Plakat af 30. Decembr. 1780.

Paa Toldbodens indvendige Plads er en militair Corps de Garde, for hvis vagthavende Chef alle bortreisende og ankommende Personer maa foreviise deres medhavende Reysepass. Aar 1787 Mandagen den 29. Octobr. ved Middags-Tider ankom Hs. K. Majestæt, Kong Gustav III af Sverrig, incognito seilende fra Malmøe paa en Lystfregat, havende nogle af sin Hofstaat med sig og steeg i Land paa Toldboden, hvorfra han gik til Fods og om Eftermiddagen Kl. 3 ankom gandske uventet til Christiansborg Slot og blev strax indladt til vores allernaadigste Konge Kong Christian VII og de øvrige Høykongelige Herskaber, som just paa samme Tid vare opstaaede fra Taffelet og endnu forsamlede. For Hs. Majestæt Kong Gustav III selv blev strax anviiste den regiærende Dronnings Gemakker.

Anmærkning. I Hs. Kongl. Svenske Majestæts Svite fulgte 1. Den Svenske Minister, Baron Albedil. 2. Tvende Ober-Kammerjunkere, Baron Taube og Armfeldt. 3. Capitain af Garden, Græv Horn, hvilken som Vagthavende stedse forblev

ved Hs. Majts. høje Person. 4. Hofmarskalk Baron Strømfeldt. 5. Generalmajor Baron Toll. 7. Staldmester Baron von Essen. 9. To Kammer-Junkere, de Beche og Møllersværd. 10. Adjutant Baron Wrede. 11. Præsidents- og Bürrau-Expeditions Sekretair von Aspern. 12. Sekretairerne Genning og Linderhielm. 13. Liv-Medicus Salomon. 14. To Kammer-Pager. 15. Fire Pager. 16. En Kammertiener. 17. En Kammer-Laqvai. 18. Fem Lakajer og to Løbere. 19. Tre Cavalier-Kammertienere og otte Cavalier-Betiente. Uden for Hs. Svenske K. Majts. ommældte anviiste Gemakker bleve een Under-Officeer med 4 Mand af Garden til Hest som Vagt posterte. Ligesom og den meeste Deel af Sviten med Betiente alle bleve indlogerede paa Slottet. Hs. K. Svenske Majestæt bekom og strax til Opvartning Hs. K. Høyheds Kronprintzens Marskal, Hr. von Bülow, saa og Hs. K. Majts. daglig opvartende Kammerjunker, Hr. von Møsting. Dernæst en Ordinance-Officeer, som daglig omskiftede imellem de Herrer Lieutenanter af Garden til Hest og til Fods; to Pager og tre Kongelige Laqvaier, hvoraf den ene var Fyrbøder. Til Aften bivaanede Hs. Svenske Majestæt, tilligemed de øvrige Høykongelige Herskaber den Danske Comoedie. Derefter var et Bunterads-Taffel i Spisegemakket paa 59 Couverts, hvorved Hs. Svenske Majestæt tilligemed de fleeste af Høystsammes Cavalierer spiiste. Tillige var en Rose anrettet til 30 Personer. For Lakaierne og Løberne, samt Cavalier-Betienterne blev givet Kostpenge. Den 30. Octobr. om Middagen Kl. Eet slet modtog Hs. Svenske Majestæt Cour af alle her i Staden værende Adels- og Stands-Personer i sine Gemakker paa Slottet. Til Middag var det Kongel. Taffel i Spisegemakket paa 17 Couverts og tvende Marskals-Taffeler, hver anrettet til 44 Couverts. Om Aftenen var talriigt Apartement i Apartements-Sahlen, hvor Musikken af Opera Orpheus tillige blev opført. Derefter var det Kongelige Bundterads-Taffel i Billed-Galleriet paa 84 Couverts, og en Rose paa nogle og 30 Couverts. Den 31. Octobr. behagede Hs. Svenske Majestæt at giøre en Tour til Fods til Rosenborg Hauge, i Sælskab med Hs. K. Høyhed Kronprindsen og Hs. Durchl. Arveprintzen af Augustenborg, samt sine egne og adskillige andre Hof-Cavallerer. Til Middag var det Kongelige Taffel i Spisegemakket paa 17 Couverts og en Rose paa nogle og 30 Couverts. Til Aften var Bal paré en Domino i Riddersahlen for alle 9 Classer, og blev der tillige holdt Apartement. Det Kongelige Taffel var den Aften paa 26 Couverts i Kronprintzens Audience-Gemak og foruden var to Marskals-Taffeler, det ene paa 100 og det andet paa 60 Couverts. Efter Taffelet begyndte Ballet igien og vedvarede til Kl. 3 slet. Den første Novembr. var det Hs. K.H. Kronprintsens af Sverrig Fødsels-Dag, og var alting en Galla, og Damerne i Robe de Cour. Det Kongelige Taffel var om Middagen i Apartementsahlen paa

22 Couverts og to Marskals-Tafler, hver paa 28 Couverts. Til Aften bivaanede Hs. Svenske Majestæt Comoedien og kiørte med Hs. Majestæt Kongen og Ds. K.H. Kronprintsen og Arveprintsen i Stats-Carosse med det hvide Liv-Spænd for. Efter Comoedien var Apartement i Riddersahlen, og derefter det Kongel. Bunterads-Taffel i Billed-Galleriet paa 80 Couverts, samt en stor Rose. Den anden Novembr. var det Kongel. Taffel til Middag paa 17, og til Aften Bunterads-Taffel paa 47 Couverts, samt en Rose. Til Aften blev Comoedien opført. Den 3die Novembr. var til Middag et Kongel. Bunterads-Taffel i Spisegemakket paa 51 Couverts, og herforuden en stor Rose. Til Aften blev opført Comoedie, og derefter var det Kongelige Bunterads-Taffel i Spisegemakket paa 44 Couverts, tilligemed en stor Rose. Den 4. Novembr. blev Hs. Svenske Majts. Formæhlings-Dag erindret ved Hoffet, og imodtog da Hs. Svenske Majestæt Cour af alle her værende Adels- og Standspersoner, efter at Høystsamme havde bivaanet Gudstienesten i Christiansborgs Slotskirke. Samme Formiddag behagede Hs. Svenske Majestæt at begive sig til Rosenborg, for at tage de Kongel. Regalier og andre Seeværdigheder i allernaadigst Øjesyn og derfra at begive sig til det chirurgiske Academie. Til Middags var et Kongeligt Bundterads-Taffel i Eremitagen paa 14 Couverts. Ligeledes var en stor Rose. Damerne vare klædte i Robe de Cour. Til Aften var Concert i Apartement-Sahlen, hvor et Syngestykke blev spillet. Derefter var det Kongelige Bunterads-Taffel, som blev holdt i Riddersahlen paa 80 Couverts, samt en stor Rose. Den 5. Novembr. behagede Hs. Majestæt Kongen af Sverrig med Følge, tilligemed Ds. K.H. Kronprintsen og Arveprintzen, samt Hs. Durchl. Arveprintzen af Augustenborg og en Deel Hof-Cavalierer, om Formiddagen Kl. XI slet at afreise fra Christiansborg, for at indtage Middags-Maaltid hos Statsministeren Græv Bernstorff paa Gaarden Bernstorff. Saasnart Hs. Svenske Majestæt ankom til Stadens Østre Port, bleve Kanonerne paa Voldene og fra Fæstningen Citadellet løsnede med 3 Gange 27 Skud. Efter fuldendt Middags-Taffel blev Reisen videre fortsat til Fredensborg, hvor Hs. Svenske Majestæt tilligemed Prindserne og Svite forbleve Natten over, og spiiste til Aften hos Hendes Majestæt Enkedronning Juliane Marie. Den følgende Dag, den 6. Novembr., begave de sig om Formiddagen til Helsingør for at sættes over Sundet. Men bleve ved en Staffette underveis underrettede om, at Overfarten formedelst den stærke ... [Teksten ikke fortsat.]

Langs med Brystværket af Toldbodens Bulværk paa venstre Haand fra Trappen ned til Vandet hen ad til Castellet vare i fordum Tid

plantede en Deel Canoner af 24 Pundigers Calibre, ligesom et Batterie. Men samme bleve ved Bulværkets Hoved-Reparation Aar 1780 borttagne, saa at den gandske Plads er nu frie. Paa Toldboden er en Commendant, som altid er en høy Officeer af Søe-Etaten, der sammestæds har sit Contoir. Paa hele Toldbodens Plads seer man hver Dag en Mængde af alle Slags Mennesker at have at bestille. Men især om Sommeren om Søndag Eftermiddag efter Aftensang seer man Stadens Indvaanere af begge Kiøn i stor Mangfoldighed at spatsere ud paa Toldboden for at forlyste sig med den smukke Udsigt til Søen og at see de mange Skibe, store og smaa, liggende til Ankers paa Rheden, eller ankommende seylende at kaste Anker, ligeledes seer man ogsaa mange i Chaloupper og Baade at komme roende til og fra Toldboden. Mod Stadens Sider er Toldboden indhegnet med sine tilhørende Bygninger og Pakhuse. Indgangs-Porten til Toldboden tillukkes om Aftenen og Natten, saa at ingen da kand komme ind eller ud. Strax uden for Indgangen til Toldboden ligger tvende privilegerede Værtshuse. Af hvilke det ene er et stort og anseeligt Viin- og Herbergeer-Huus for reysende Personer, tilhørende den Wiwetske Familie, som et Mensale skiænket af Kong Friderik den Fierde. Beboeren svarer aarlig Afgift og Forpagtning af Stædet. Men det andet er et lidet Værtshuus, kaldet Brokkens Bod.

Toldbod-Vejen forbi Castellet og det Kongelige Brænde-Oplags Plads er altid folkeriig, da her falder stærk Passage dels af dem, som paa Toldboden have at forrætte, dels af den talrige Mængde af Kongens Matroser og Haandværksfolk, som daglig arbeide paa Nyeholm.

§. 26.

Det Kongelige Brænde-Oplag, som er beliggende strax ved Toldboden, hvorfra haves Indkiørsel til Pladsen for at transportere og opsætte Brændet, naar Brænde-Ladninger udlosses. Her haves et overmaade stort Brænde-Oplag, liggende i Forraad under det Konge-

lige Rente-Kammers Direction, som ogsaa udstæder Ordre, naar derfra om Vinteren maa udsælges Brænde til Stadens Indvaanere; saasnart Favne-Vedd ey er at faae i Nyehavns Canal paa Skibe sammestæds, eller dets Kiøb er stegen til høye Priser hos dem, som have Oplag af Brænde, saa overlades til Fornødenhed enhver at faae her til Kiøbs fra en halv Favn til fire Favne ad Gangen, og udsælges af en Kongelig Brænde-Forvalter.

Anmærkning. Paa den Plads, hvor nu Det Kongelige Brænde-Oplag er, har forhen været andlagt Den Botaniske Hauge, hvilken blev Aar 1753 andlagt af Kong Friderik den Femte, som til den botaniske Videnskabs Opkomst og Flor gav en anseelig Fond til denne botaniske Hauges Vedligeholdelse og et botanisk Bibliotheks Indretning. Haugen bestod af 35000 Qvadrat-Alen, var afdeelt i to Deele. Man saae her en stor Mængde af Inden- og Udenlandske Europæiske og Indianske Vexter at være plantede og voxe, saa og at drives i de dertil opbygte Drivehuse. Ved disse Hauger boede en Gartner, som havde frie Værelser til Beboelse. Men denne botaniske Hauge blev ødelagt Aar 1778 og forflyttet til Charlottenborg-Slots Hauge og hører nu under Universitætet.

I Henseende til forrige Tiider maa mærkes, at der var en liden kort Kanal, som giorde Skilsmisse imellem Toldbodens indpælede Grund og de i fordum Tid langs ved den gamle Toldbodvey beliggende, men nu ødelagdte Tømmerpladsers tilhørende Grund. Samme liden Kanal var omtrent 30 Alen breed, hvori laae det Tømmer, som paa Saugmøllen blev skaaren til Planker og Bræder. Denne liden Kanal, som da blev kalden Rør-Havet eller vrangeligen af Almuen Det røde Hav, er nu opfyldt og broelagt. Tæt ved bemælte liden Kanal blev i Kong Kristian den Siettes Tid bygt en konstig indrættet Saug-Mølle, hvilken gik ved Vinden. Den anseelige, store Plads, paa hvilken denne Saug-Mølle stod bygt, sluttede ved Enden af alle Tømmerpladsene og laae i lige Linie med dem. Midt paa Pladsen stod bygt et langt Huus, i hvilket var 26 Sauge, som giennemskar til Planker og Bræder alt det store Tømmer, som Tid efter anden blev henlagt i Rør-Havet, til Holmens og Flaadens Nytte og Brug. Oven paa dette Huus stod bygt en stor Hollandsk Veyr-Mølle, tækket udvendig overalt med Skiefersteen. Inde i Møllen selv vare alle de mechaniske Hiul og Indretninger, som ved Møllevingenes Omdrejning af Vindens Magt baade satte alle Saugene neden under i Huset i fuld Bevægelse, saa og tillige uden nogens Hielp fremslæbte af sig selv det anbundne

store Tømmer op af Kanalen hen til Saugene. Denne mechaniske Indretning blev af alle betragtet med største Forundring og Fornøyelse. Oven paa Taget af Huset rundt omkring Møllen var andlagt en meget breed Vægtergang med et høyt Rækværk omgiven, hvor man gik op for at kunde see Møllens indvendige mechaniske Structur, og hvorledes Møllen selv kunde omdrejes efter de blæsende Vindes forskiællige Beskaffenhed. Da forommældte gamle Tømmerpladse bleve i Kong Friderik den Femtes Tid nedbrutte og forflyttede herfra, saa blev denne konstige Saug-Mølle ogsaa bortsolgt til Nedbrydelse. Paa den Delineation af Stadens Situation og Gader, som findes i THURAS Hafnia Hodierna udgivet i Aaret 1748, er samme Saug-Mølles Stæd betegnet, tilligemed sin forommældte liden Kanal, med No. 66, og den Kongelige Toldbod eller Toldkammeret med No. 52.

§. 27.

HAVNEN, hvoraf Staden egentlig har faaet sit Navn, tager sin Begyndelse fra Indløbet ved Toldbod-Bommen og strækker sig langs frem imellem Staden paa den ene Side og Christianshavn paa den anden Side. Denne Havn eller brede Strøm er egentlig en Arm af Havet, som flyder imellem Siælland og Amager og indsluttes ved Lange Broe. Thi uden for samme Broe er Vandet af Kalleboestrand ikke dybt nok for store Skibe. Denne lange Skibshavn, som Naturen selv saaledes har dannet, er saa dyb, at endog de allerstørste, dybtstikkende og stærk tilladne Skibe kand flyde og varpe sig op, saa og sikkre ligge her paa Strømmen deels for Anker, deels fortøyede ved den Rad af 16 Duc d'Albes eller de i Strømmen nedrammede Pæle for at udlosse deres svære Last og indehavende Ladninger. Skibene kand ogsaa ligge tæt til Stadens Bulværker, hvor deres indehavende Ladning skal udlosses. Over Havne-Væsenet i hele Staden er beskikket en HAVNE-COMMISSION med sine Committerede og en Havneskriver. Aar 1786 den 28. April er Bestyrelsen af Opmuddrings-Væsenet her i Havnen og i Kanalerne af Kongen anfortroet en vedvarende Commission. Fra Havne-Commissionen blev ved en Plakat bekiendtgiort den 13. Decembr. Aar 1783 en Kongelig Resolution: At udi

Løbet fra Toldbod-Bommen ind ad imellem Flydebroen langs den Kongelige Orlogs-Flode og den Rad af de 16 nye Duc d'Albes, som med hvide Hoveder ere mahlede, maa ingen Skibe ligge for Anker eller fortøyede; men at dette Løb skal stedse være frie og ryddelig for de indgaaende og udgaaende Skibe. Hvorimod de Skibe, som enten vil stoppe, fortøye, losse eller ladde paa denne Distance, tillades at giøre det imellem disse Duc d'Albes med hvide Hoveder og Landet, saa at samme Duc d'Albes paa den anden Side imod Løbet bliver aldeles frie til at forhale ved. Paa begge Sider af denne rummelige Havn seer man overalt store Skibsværfter, anseelige, store Magaziner og Pakhuse til den florisanteste Handels Nytte.

§. 28.

Det Kongelige octroyerede Vestindiske Handels-Sælskabs Bygninger, beliggende i Friderikstad ikke langt fra Stadens Toldbod. Dette Handels-Sælskab er oprettet Aar 1778, og dets første Fond bestod af 5000 Actier, hver Actie til 100 Rdr. Den store Fordeel, som den Vestindiske Handel har haft siden den Tid, har forandlediget, at i Stæden for de forrige Actier ere nu udstædte nye Actie-Breve, hvilke lyde hver paa 300 Rdr., og efter faae Aars Forløb giældede disse Actier i Kiøbet 7 à 800 Rdr. Handelen paa Vestindien er frie for enhver. De Vahre, som bringes til Kiøbenhavn fra de 3 antilliske Øer i Vestindien, nemlig St. Croix, St. Thomas og St. Jan, hvilke Kongen eyer, og Handels-Sælskabs Administration sælger, ere raae Sukker, Kaffebønner, Rum, Spansk og Fransk Bomuld i Baller, Fustik-Træe, Mahonie-Træ i Blokke og Planker, Sarsaparille i Sække, Portoricco Tobak, Caroliner Risengryn, hvide Havana Sukker.

§. 29.

Det Kongelige octroyerede Østersøeske og Guineiske Handels-Sælskab har sine Bygninger, Pakhuse, Skibsværfter og Havne

etc. ligeledes i Friderikstad strax ved det Vestindiske Handels-Sælskabs Bygninger. Hovedbygningen var det i Aaret 1768 opbygte Almindelige Hospital, som ved den Leilighed blev forflyttet herfra til en Fløy af Casernerne Aar 1776, men Bygningen blev Aar 1786 indrømmet igien af Handels-Sælskabet til samme Hospital. Den Guineiske Handel hørte forhen Kongen til, men blev nu foreenet med Østersøes-Handelen og overladt et Interessentskab, og inddelt i 30.000 Actier, hver til 100 Rdr. Handelen paa de Danske Etablissementer i Guinea har Sælskabet allene, som sælger Domingo-Caffebønner, hvilke hiembringes i Fade og Tiercer, Quarter, Sække. Dernæst Fransk Sukker i Fade og Tiercer samt Bomuld i Baller, Elephant-Tænder, Creveller. Dette Sælskab har et Oplag af tør østersøisk Rug, Byg og Havre, som det udsælger i store og smaa Quantitæter, naar de Kiøbende henvende sig til Administrationen for dette Handels-Sælskab.

§. 30.

Nyeholm ligger ved Indløbet til Havnen lige over for Stadens Toldbod og er nu omstunder den rætte Fabrik-Plads, hvor de Danske Krigs- eller Orlogs-Skibes Construction skeer, da Nyeholm for Vandets Dybhed og meere Rum agtes beqvemmere til Orlogs-Skibenes Skibsbyggerie end Gammelholm. Passagen til Nyeholm falder fra Toldboden over en Flydebroe, forsynet med Brystværk ved begge Sider. Hvilken Broe kaldes Bommens-Broe, fordi den (tilligemed en stor Bom, eller en meget tyk, rund Maste-Træe, der ligger fastgiort flydende i Vandet eller Indløbet) skydes til Side, medens Skibe hahler ind eller ud igiennem Bommen. See forhen §. 25 pag. 347.

Nyeholm er andlagt af Kong Christian den Femte, som lod ved Enden af Christianshavns Vold udstrække det saa kaldte Nye Værk, eller en Vold med mange ordentlige Bastioner og Courtiner, andlagt paa en Sandgrund i Havet, saa at den gandske Havn blev derved indsluttet, og den Kongelige Orlogs-Flaade ligger nu her ved Nye-

holm i en til den aptered Huk, hvilken er indhegnet for sig selv med en meget lang Flyde-Broe udi den nordre Deel af Havnen. Med dette store og bekostelige Foretagende lod Kong Christian den Femte giøre Begyndelse den 9. May Aar 1685 og fuldendte det Aar 1692. JOHANNES LAURENTZEN i Kong Christian den Femtes Dag-Register pag. 185 ligner samme Vold ved de Dæmninger, som Kong Alexander Magnus giorde ved Tyrus, Printzen af Parma ved Antwerpen og Ludvig den XIV ved Rochelle. Enden af Nyeholm ud til Rheden er beplantet ligesom et Batterie med mangfoldige Canoner af 36 og 24pundiger Calibre, efterdi Volden der ophører. Til en Erindring om Nye Holms Anlæg og ORLOGS-SKIBENES sikkre HUK at ligge i, er af Kong Christian den Femte slagen en meget stor Medaille, paa hvis ene Side eller Aversen staaer Kong Christian den Femtes Brystbillede med Inscription: Christianus V. D.G. Rex. Dan. Norv. Vand. Goth. Under Kongens Brystbillede staaer Medailleurens Navn: BART. MEYER. Paa Reversen eller den anden Side sees Nye Holm og det Nye Værk andlagt midt i Søen, samt en Deel tiltaklede Orlogs-Skibe at ligge i deres apterede Huk ved Nyeholm. Endvidere sees her et Skib at passere igiennem Bommen midt imellem Nyeholm og Stadens Toldbod, som ogsaa her forestilles, tilligemed en Deel af Citadellet FRIDERICHSHAVN. Paa Stadens Rheed uden for sees en Deel Skibe deels at seile, deels at ligge for Ankers. Og inden for Bommen sees ogsaa Skibe at ligge paa Strømmen. I Luften forestilles over Orlogs-Skibene Guds Varetægt over Israels Børn paa deres Reyser ved en Skyestøtte og ved en Ildstøtte, hvorunder staaer disse to Ord: His. Ducibus. Exod. XIV. Neden til i Exerquen ere at læse disse Ord: Nec irritantes, Nec irritandæ. Og rundt omkring læses denne Inscription: Sic. Stant. Conspicuæ. Regali. in. Sede. Carinæ. Et. Bene. Muniti. Castella. Natantia. Regni. 1692. Denne store Medaille vejer 22 Lod 3 Qvintin i Sølv. See LAURENTII Musæum Regium Tab. XVII No. 54.

Saasnart man fra Toldboden kommer over Bommens Flydebroe

ind paa Nyeholm, er der en liden, grundmuret Vagt, besat med Matroser, for hvis vagthavende Søe-Officeer enhver uberættiget Tilgaaende maa anmælde sig, i hvad Ærinde han agter sig at gaae ind paa Nyeholm, og om det maa være ham tilladt eller bliver ham nægtet. Her inde paa Nyeholm seer man allerførst den prægtige, grundmurede HOVED-VAGT, hvis Bygnings forreste Façade er 40 Alen breed, bestaaende af een Etage 8 Alen høy, hvis Forspring 16 Alen breed er neden til ziret med tre store Arcader, hvor Indgangen er til Corps de Garde, og oven over med en Etage $6^1/_2$ Alen høy, hvis Frontispice af 5 Alnes Høyde er ziret med Kong Christian den Siettes dobbelte Chiffre med Krone over. Det Italienske Tag paa denne ziirlige Bygning er prydet med et proportioneret, giennembrudt Spiir, som oven til er fladt og decoreret med en lukt Krone, igiennem hvis Midte opstaaer en stor Flagstang, fra hvilken udstikkes og vajer det store Danske Orlogs-Skibs-Flag. Fra Jordens Overflade til Kron-Knappen regnes 32 Alnes Høyde. Denne Hovedvagt er saa rummelig og stor, saa og forsynet med saa mange ziirlige og beqvemme Værelser, at den i Nødsfald kand beboes af en maadelig Familie. Aarsagen, hvorfor denne Corps de Garde er af saa usædvanlig Begreb, er denne, fordi den er ey allene indrættet for den daglige Vagt, som commanderes af en Capitain af Søe-Etaten. Men endog at den i Krigstider kand modtage en Officeer af høyere Rang for at commandere det her værende store og formidable Batterie, der med en Mængde af store Canoner er beplantet. Aftegningen paa Nyeholms Hoved-Vagt sees i THURAS Hafn. Hod. Aar 1748. Tab. LXXXIII.

Dernæst her paa Nyeholm falder i Øynene den konstige, store, indmurede SKIBS-KRAHN, som bruges til at indsætte Master i Orlogsskibene med. Den seer ud neden til som et stort, grundmuret Taarn, der er 45 Alne eller 90 Fod høyt og 30 Alne breed. Men af Bygningens Overdeel udstikker den øverste, egentlige Krahn, hvis Structur over Bygningen ikkun sees i frie Luft. Den indvortes Indretning er ind-

deelt i ordentlige Etager, hvilke endog kand tiene til Magaziners Bevaring. Men den øverste, egentlige Krahn, som sees at staae i frie Luft over Bygningen, er fra øverst til det nederste saa konstig forbunden med alt det øvrige Tømmer, at det ey er mueligt, at den kand rokkes eller bevæges, til mindste Hinder i at bruge den. Bygningens udvendige Mure tiener kun til at bevare Tømmerværket fra Forraadnelse; thi Krahnens Bygning og Tømmerets indvortes Forbinding med hinanden er saaledes beskaffen, at Krahnen uden Murens Hielp kand bære sig selv. Og endskiønt den øverste Deel af saadan en Krahn, som er frit i Luften, kand forgaae og faae Skade, saa er det beskadigede Stykkes Istandsættelse og Reparation kun af ringe Bekostning imod den øvrige Deel, som tiener til Krahnens Reisning, hvis indvortes Forbinding er og forbliver altid i fuldkommen Stand formedelst Muren, som omgiver den. Aftegning paa denne med Muur omgivne store Skibs-Krahn sees i THURAS Hafn. Hod. Aar 1748 Tab. LXXXIV pag. 227.

Paa Nyeholm bygges nu omstunder alle de Kongelige Danske Orlogs-Skibe og Fregatter. Man seer her adskillige Skibbygger-Værfter, hvor slige Krigs-Skibe aarlig bygges og at staae paa Stabelen. Man seer her to Huuse af særdeles Begreb. I det ene af dem bruges den nederste Etage, og i det andet bruges den anden Etage til at afslaae paa Gulvet de saa kaldte Spanter eller Modeller, hvorefter Tømmeret tilhugges. Ved Enden af det første Spant-Huus er en Bygning, indrættet med en Sahl for det Høykongelige Huses Personer, naar de ere her nærværende for at høre den hellige Tale eller Prædiken, som ved ethvert nyebygt Orlogsskibs og Krigs-Fregats solenne Udløb af Stabelen holdes for et Bord i bemælte Sahl af Provsten ved Holmens Kirke over et bibelsk Sprog. For og efter Talen siunges det Vers: I Jesu Navn etc. accompagneret med Instrumental-Musique. Naar Talen er endt, træder det Høykongelige Herskab ud paa den Balcon eller Vægtergang, som er uden for samme Sahl, for samme-

stæds at tage Skibets Udløb i allerhøyeste Øyesyn. Endvidere seer man en stor Smiddie, store og kostbare Magazin-Huuse, hvori forvares alle Slags Skibs-Redskaber, Takkelage og deslige, hvad Navn have kand, som til Orlogs-Flaaden at equipere udkræves. Man seer ogsaa et Chalouppe-Huus, hvor Orlogs-Skibenes tilhørende Chaloupper bevares fra Regn, Slud og Solens Heede at beskadiges af. Langs med Nyeholm indenfor Toldboden ligger alle de Kongelige Orlogs-Skibe i to Linier fordeelte. Lige fra Bommen og til Christiansholm langs uden om alle Orlogsskibenes Huk gaaer en small Flydebroe, som er 1600 Alne lang. Midt paa samme Broe er en liden Vagt. Denne Flydebroe aabnes, naar eet eller andet Orlogsskib skal hahle ud eller ind af sin Huk.

§. 31.

Christiansholm er det Danske Søe-Arsenal, som bevarer all Amunitionen til Orlogs-Flaaden. Christiansholm ligger imellem Nyeholm og Christianshavn, og bestaaer af to meget store i Søen indpælede og opfyldte Holme, hvilke ved Broer ere sammenføyede med hinanden. Sidst i Kong Friderich den Fierdes Tid begyndte en Borger i Staden ved Navn Motzmann at lade indpæle et vist Stykke i Søen paa de fladeste Grunde og dernæst at lade det opfylde for at indrætte Stædet til en Skibs-Kiølhalingsplads. Hvorudover dette Stæd blev i mange Aar kaldet Motzmanns-Plads. Men da Mandens Hensigt var priisværdigt; men hands Ævne og Formue ikke kunde fuldføre det begyndte Arbeide, endskiønt det var dog viidt avanceret; men ved Tidens Længde forfaldt og ei blev fuldført til Fuldkommenhed. Saa foretog Kong Christian den Siette Aar 1736 at bringe dette begyndte Arbeide til Fuldkommenhed, hvorpaa et langt større Stykke af de flade Grunde i Søen sammestæds blev indpælet til ommældte Motzmanns-Plads for at faae den af en tilstrækkelig Størrelse til et ordentlig Søe-Arsenal eller Tøyhuus for Søe-Etaten, hvorpaa al den opfyldte Plads efter Kongelig Befaling blev kalden Christiansholm. Til at opfylde med

brugte man al den Jord og Mudder, som ved konstig indrættede Mudder-Pramme (paa hvilke vare et Hiul med 16 à 20 store Jern-Spande) blev optagen af Søe-Bunden i Havnen, saa at denne indpælede Plads blev i 2 à 3 Aar gandske opfyldt til en meget stor Holm. Paa Christiansholm seer man to store, grundmurede Arsenaler eller Søe-Tøyhuuse med tilbygte Fløye. Arsenalerne bestaaer af tvende Hoved-Fløye, hvilke ere i Midten sammenføyede med en Corridor eller Gang, hvorover man kand gaae fra den anden Etage i den ene Bygning til den anden Etage i den anden Bygning. Hver af disse Arsenal-Bygninger er 150 Alne lang og bestaaer af to Etager. Paa den underste Etage af hver Fløy ere 20 store Porte, hvor alle Rapperter til heele Orlogs-Flaadens Canoner giæmmes i den ziirligste Orden. Paa den anden Etage af hver Fløy, som fremviiser 20 Fag Vinduer, giæmmes alle Slags Skibs-Gevæhr, Armatur, og al den øvrige Ammunition, som ligeledes hører til Orlogs-Flaaden, sees rangeret i den behageligste Orden og i en forunderlig stor Mængde, saa at alt hvad til ethvert Orlogs-Skibs Udrustning i sær udfordres, er paa sit Stæd for sig allene samlet. Den grundmurede Corridor, som sammenføyer begge disse lange Arsenal-Bygninger, er 22 Alne lang, ziret med tre Porte og en Altan. Over den mellemste Port, som er den bredeste, sees en meget smuk Decoration, udhuggen i Steen, forestillende nederst det Kongelige Danske Vaaben med sine Afdeelinger og en Krone derover. Men øverst Kong Christian den Siette i Kronings-Dragt, omgiven med en Deel Krigs-Armatur. Igiennem denne Coridors Port falder Hoved-Indgangen til den bag disse Arsenaler værende store Plads. Bag ved disse Arsenaler ligge paa bemældte Plads opstablede Tøyhusets Forraad af Bomber, Kugler og Knipler, som ere indelukte formedelst en Brandmuur, der støder til begge Side-Fløyene. Paa Pladsen for til ligge Canonerne til heele Flaaden i Lagviis til ethvert Skib af Orlogs-Flaaden, og paa et Bret ved hvert Lag staaer mahlet det Skibs Navn, hvortil de henhøre. Af Bygninger er her et Barcasse-Skuur,

hvori de store Skibs-Baade staae, en stor Krahn, saa og en Bygning, hvori er en Artillerie-Skole, nogle Contoirer og en Corps de Garde eller Vagt, hvilken, naar Orlogs-Skibene ere hiemme, besættes med en Søe-Lieutenant og Constabler. Men naar Flaaden er ude, besættes af en Ober-Canonerer og Matroser.

Foruden dette Kongelige Søe-Arsenal paa den ene Øe seer man paa Pladsen af den anden Øe i den deiligste Orden liggende det grove Artillerie, baade Jern- og Metal-Canoner af forskiællig Calibre, saa og et stort Antal Metal-Mørsere. Ligeledes finder man de dertil henhørende Canon-Kugler, Stang-Kugler, Knippe-Kugler og Bomber, liggende afdeelte med en ordentlig Indretning. Ved første Ankomst paa Christiansholm falder i Øynene to store Columnæ Rostratæ, som ere hensatte her for at forøge Pladsens Ziir. Disse tvende Støtter vare forfærdigede i Kong Christian den Siettes Tiid og bleve brugte som en Æreport den XI. Decembr. Aar 1743, paa hvilken Dag den Engelske Kronprintzesse Lovisa (som var Kong Friderich den Femtes Dronning) holdt sit høytidelige Indtog i Kiøbenhavn og da passerede midt imellem disse to Columnæ, hvilke paa den Dag vare opsatte uden for Gammelholm ved Søe-Commissariatet eller Admiralitætet tværts over Gaden. Aftegning af begge Søe-Arsenalets Bygninger, tilligemed Corridoren sees afstukne i Kobber udi THURAS Hafn. Hod. af Aar 1748 Tab. LXXXII. Men Columnæ Rostratæ, tilligemed Søe-Arsenalets tvende Bygninger sees i E. PONTOPPIDANS Atlas Daniæ Tom. II.

Endvidere seer man til Christiansholm henhørende to andre Øer eller Holme, paa hvilke ere nogle meget lange Huse af 500 Alens Længde, hvori giæmmes Masterne til de Kongelige Orlogsskibe, saa og alle Skibs-Mersene til hver Mast, samt de store Skibs-Ankere. Til en Symmetrie med de to anførte staaende Bygninger ere hen ad Nyeholm til byggede tvende ligesaadanne Længder, som kaldes NYE-

HOLMS TAKKELAGE-HUUSE. Man seer ogsaa et stort Huus, hvori de store Skibs-Baade eller Barkasser ligge forvarede. Christiansholm ligger næstendels lige over for Nyehavn.

§. 32.

Citadellet FRIDERICHSHAVN, beliggende ud til Kiøbenhavns Rheed ved Siden af Stadens Toldbod, og er andlagt til Stadens og Orlogs-Flaadens Beskiærmelse. Dette meget faste Kastell er andlagt af Kong Friderich den Tredie og bærer sit Navn efter samme Konge. Af Begyndelsen var dette Kastel ei saa vitløftig; thi vel blev det andlagt Aar 1658, men efter Stadens Beleiring og Souverainitætens Indførsel blev det Aar 1663 sat i fuldkommen Stand. Om dette Kastells Andlæg kand efterlæses B[aron] L. HOLBERGS Danmarks Historie Tom. III. pag. 553 og 601. Dog blev i Kong Christian den Femtes Tid en Forandring i Fortificationen foretagen og sat i en bædre Forsvars-Stand. De halve Bastioner bleve giorte til fem heele og dobbelte Bastioner, samt forsynet med dobbelte Grave og Volde. Kastellet har to Porte, af hvilke den ene gaaer til Staden ved Toldbod-Vejen og kaldes Siælland; men den anden gaaer ud til Marken og kaldes Norwegen. Udi dette Kastell seer man skiønne Baraqver, indrættede til Garnisonen, alle opførte af lutter Grundmuur, at formeere lange og brede Gader, trukne efter Snor og i lige Linie, saa og besatte med Lindetræer.

Midt i Kastellet seer man den store Parade-Plads. Ved den ene Ende af samme Plads ligger Commendantens anseelige, grundmurede Residenz, i hvis Frontispice sees Kong Friderich den Fierdes Navn i dobbelt Chifre med Krone over, og neden under staaer det Aarstal 1725. Bag ved denne Gaard er en anseelig Hauge. Foruden Commendantens ere ogsaa flere Kongelige Betienteres Gaarde, Proviantgaarden med Bagerset, Tøyhuset, alle af Grundmuur. Ved den anden Ende af forommældte Parade-Plads seer man:

Kastel-Kirken, som fører Navn af Friderichshavns Slots-Kirke. Den er bygt af Kong Friderich IV, da den første Grundsteen til Kirkebygningen blev lagt i July Aar 1703, og blev Kirken fuldført i næstfølgende Aar og indviet den 26. Septembr. Aar 1704 af den Siællandske Biskop, Dr. Henrich Bornemann. Kirkens Hoved-Façade er 52 Alen lang, ziret midt paa med et lidet, giennembrudt Taarn. Over Kirkeportalet staaer i Steen udhuggen Aarstallet 1704, og i Frontispicen sees Kong Friderik den Fierdes Navn i Chifre med Krone over. Vel er Kirken kun liden, men meget næt, tilstrækkelig lyys og stor nok baade til at rumme Kastellets Garnison med samtlige Officiantere, som boe og høre til Kastellet; men Kirken kand ogsaa rumme et Antal af Stadens Indvaanere, som besøge samme Kirke, fordi de boe i Nærheden ved Kastellet. Kirken har ogsaa et smukt Orgelværk. Af Begyndelsen var Kastell-Kirken i mange Aar annecteret til Den Herre Zebaoths-Kirke, saa at Sogne-Præsterne og Capellanerne ved Garnisons Kirke alternerede at prædikke Dansk og Tydsk For- og Eftermiddag alle Søn- og Hellige-Dage i Kastell-Kirken, og een af Garnisons-Kapellanerne maatte altid i en vis Tids-Rum alternatim boe i Kastellet for Syges Skyld. Men efter et Kongeligt Rescript af 9. January 1739 fik Citadel-Kirken sin egen Sogne-Præst, som fik Navn af Slotspræst og tillige Rang og Sæde med Sognepræsterne i Kiøbenhavn. Og blev i Citadellets Baraquer indrættet fornødne Værelser for ham til frie Beboelse. Fra den Tid have følgende Mænd været Sogne-Præster ved Friderichshavns Slots-Kirke, nemlig:

1. Hr. Ludvig Harboe, kalden den 14. July 1738 til øverst Capellan ved Garnisons-Kirken i Kiøbenhavn og Citadellet Friderichshavns Kirke. Aar 1739 den 9. January blev han den første Sogne-Præst til samme Citadelle Friderichshavns Slots-Kirke. Aar 1741 blev han sendt som General-Visitator til Island. Aar 1743 blev han Biskop i Trondhiems Stift i Norge. Aar 1748 blev han adjungerende og succederende Biskop i Siællands Stift. Aar 1757 den 4. April tiltraadte han det Siællandske Biskopdom. (See meere om ham i dette Skrifts Første Tome pag. 17. Han døde Aar 1783 i Juny).

2. Hr. DAVID PONTOPPIDAN, blev den 21. July Aar 1741 Præst i Citadellet Friderichshavn, men Aar 1757 den 9. April Sogne-Præst ved Hellig Geistes Kirke i Kiøbenhavn, hvor han døde. See dette Skrifts Første Tome pag. 365.

3. Hr. CHRISTIAN MICHAEL PRIEBST, blev Aar 1757 den 14. April Garnisons-Præst ved Citadellets Friderichshavns Slots-Kirke. Aar 1760 den 10. Octobr. blev han Dansk Sogne-Præst ved Den Herre Zebaoths Kirke, hvor han døde den 20. April 1774.

4. Hr. ANDREAS SPARRE DELGAST, blev Aar 1760 den 22. Decembr. Præst til Friderichshavns Slots-Kirke, hvor han døde den 15. Octobr. 1766.

5. Hr. JESS WESTER BIØRNSEN, kalden Aar 1766 til Præst i Kastellet. Aar 1772 blev han Sogne-Præst ved den Tydske Kirke i Helsingør, samt Slots- og Garnisons-Præst sammestæds, hvor han døde Aar 1786.

6. Mag. CHRISTIAN BASTHOLM, blev Aar 1767 Præst ved den Evangeliske Kirke i Smyrna i Asien. Aar 1772 den 23. April blev han Præst i Kastellet. Derefter Doctor Theologiæ. Aar 1777 blev han Sogne-Præst til St. Olai Danske Kirke i Helsingør. Men efter tre Fierdings-Aars Forløb blev han Første Danske Hof-Prædikant, og Aar 1782 den 4. Septembr. blev han Confessionarius Regius.

7. Hr. NICOLAI RABEN, blev Aar 1778 den 4. Marty Præst i Kastellet. Derfra kalden den 17. July 1782 til Sogne-Præst i Slangerup Kiøbstad i Siælland; blev Provst i samme Herred.

8. Hr. CHRISTIAN KOCK, blev Aar 1782 den 25. Septembr. kalden til Præst i Kastellet.

Ved Kirken er oprættet en Fattiges Skole, hvis Lærer er Kirkens Cantor, som ogsaa har frie Værelser til Beboelse indrættet i Baraquerne.

Udi dette Kastell bevares ofte Stats-Fanger i et Fange-Huus, beliggende bag ved Kirken, men er dog saaledes indlemmet med Kirken, at Arrestanterne sammestæds i deres Fængsels-Stuer høre Prædiken uden at føres ind i Kirken. Iblant de Stats-Fanger, som her have siddet, er i sær bekiendt den ulyksalige Rigs-Kantzler Græv PEDER GRIFFENFELDT. (See L. HOLBERGS Danmarks Historie Tom. III, pag. 676). Den svenske General-Felt-Marschal Græv MAGNUS STEENBOCK, som var bleven fangen i Tønningen den 17. May Aar 1713,

blev bragt i Arrest i dette Citadell den 17. Novembr. 1714 formedelst utilladelig Brev-Vexling med Sverrig, og fordi han mod sin Eed søgte hemmelig at undvige og døde her den 23. Febr. 1717. Capitain JOHN NORCROSS, som søgte ved Charlottenlund at overraske og bortstiæle Kong Christian den Siette som Kronprintz, sad her indesluttet i et Fangebuur og døde sammestæds efter mange Aars Forløb, hvorom kand læses JOHN NORCROSSES Levnet in 8. udgivet af CASPAR PETER ROTHE, Khvn. 1756. Græv JOHAN FRIDERICH STRUENSEE, Kongelig Geheime-Cabinets-Minister, med den Myndighed, at de Cabinets-Ordre, som han havde parapheret og i Kongens Navn udstædt under Cabinets-Segl, skulle have den samme Gyldighed som de af Kongen egenhændig skrevne og skulle strax efterleves saavel af Collegierne som Under-Betienterne i Følge den Kongelige Ordre til Finantz-Collegium udstædt Aar 1771. Men al hands store Herlighed endtest den 17. January Aar 1772, da han blev af sit Gemak paa Christiansborgs Slot om Natten efter Kongelige Ordre arresteret og henbragt i Citadellet Friderichshavn, hvor han strax blev sluttet i Jern og Fængsel. Hvorpaa en Kongelig Commission blev andordnet for at undersøge hands begangne Forbrydelser og samme at paakiende. Dommen faldt den 25. April næstefter, at han formedelst begangne Crimen Læsæ Majestatis i høyeste Grad &c. havde forbrudt Ære, Liv og Gods, den høyre Haand af hannem levende at afhugges, Hovedet ligeledes med en Øxe at afhugges, Kroppen at parteres og lægges paa Steile og Hiul; Hovedet med Haanden at sættes paa en Stage, samt hands grævelige Vaaben af Bøddelen sønderbrydes. Hvilken Dom, efterat den af Kongen var approberet og underskreven den 27. April, blev Dagen næstefter, som var den 28. April Aar 1772, exequeret paa et for samme Execution paa Fælleden imellem Nørre- og Øster-Port oprættede Echaufaut. Følgende latinske Chronodistichon bevarer i faa Ord hele Historien til Eftertiden, nemlig: Factum selv, Aarstallet 1772, Mandens Navn, hvad han var, og hvad han blev den 17. January,

da han blev arresteret og bragt ud i Kastellet. Sic Regi Mala Multa Struens – Se Perdidit Ipse, En VJnCtVs CLaVstrô, qVJ MoDò Prætor erat. Hvilket latinske Elegiacum kand oversættes omtrent saaledes:

Jeg vilde kasted Thronen om,
Men derved faldt i Dødens Dom,
Jeg hærskede med Vold og Trængsel,
Men derfor selv fik Baand og Fængsel.

Samme Dag blev selvsamme Døds-Dom ogsaa exequeret over Græv Enwold Brandt (som ogsaa forommældte 17. January blev om Natten paa sit Gemak paa Christiansborgs Slot ligeledes arresteret tilligemed Græv Struensee og henbragt i Fængsel i Citadellet Friderichshavn) efter at Græv Brandts Forbrydelser ligeledes af forommældte Kongelige Commission vare undersøgte og paakiendte, og Commissionens Dom af Kongen confirmeret.

Udi det saa kaldte Struenseeske Værelse blev Aar 1789 den [5. Marty] hensat og arresteret som en Staats-Fange den Svenske Baron [Lars] Bentzelstierna.

Ved Citadels-Pynten er Aar 1786 i Juny andlagt tvende Flaader, hvorpaa ere indrættede syv tillukkede Badekamre med rummelige igiennem flydende Vandkasser, hvoraf de sex til Brug for alle honette Folk overlades imod en liden Douceur til Opvarteren, hvilke og forsyner Kamrene med rene og tørre Haandklæder. I tvende af bemelte Kamre ere tillige indrættede de saa kaldte Skræk- eller Dryppe-Bade til behagelig Afbetiening. Og skulle flere deraf behøves, kand samme indrættes i de andre Kamre. Adgangen til benævnte Stæd er uden for Citadellet over den nye, runde, planerede Vey. Da salt Vands kold Badning er i mange Tilfælde tienlig og styrkende for Legemet, men hidintil ei har været nogen beqvem Leilighed dertil i Nærheden af Staden for honette Folk, saa er, for at afhielpe denne Mangel disse Badekamre her andlagte ved Citadels-Pynten. Dette

Badehuus med Dryppe-Machiner, som om Sommeren har lagt uden for Kastellet, ligger nu om Vinteren ved Langebroe ved den Appelbyeske Kiølhalings-Plads. Men Aar 1787 i May blev dette Badehuus forflyttet bort fra Langebroe hen til den første Pæl ved Kiøkken-Kurven tilligemed et NYT BADEHUUS, ligeledes med fire Kammere.

Ved Enden af Kastels-Veyen fra Toldbodvejens Begyndelse indtil Østerport staaer en lang, grundmuret Bygning, som Aar 1781 blev opbygt til at være en stor, muret Reberbahne for den Grønlandske, Islandske, Finmarkiske og Færøiske Handel; men Aar 1785 blev den solgt til Artilleriet, og er nu samme Bygning indrættet til Artilleriets Rustvogne, Krud-Karrer &c., som her staae bevarede.

§. 33.

ØSTER-PORT, beliggende for Enden af den Plads Grønland. Det er allerede forhen mældt, at Øster-Port laae i fordum Tid for Enden af Østergade paa Hallands Aas, og altsaa med Rætte blev kaldet Øster-Port, fordi den vendte mod Østen. Men da Kong Christian den Fierde lod Kiøbenhavn paa denne Kant udviide og lod flytte Fæstningsværkerne videre ud, saa blev den gamle Øster-Port afbrudt. Og da den nye Port blev anordnet at være paa det Stæd, hvor den nu staaer, saa lod man den nærværende Port for Sædvanes Skyld beholde samme Navn af Øster-Port, skiønt den egentlig vender mod Norden. Igiennem denne Port falder Reysen ned til Helsingør. Denne Øster-Portes Bygning var i Kong Friderik den Fierdes Tid saa forfalden, at høybemælte Konge lod den Aar 1708 af nye opmure. Øster-Ports Façade ud mod Marken er $13^1/_2$ Alen i Breden. Porten er 6 Alen bred og 7 Alen høy. Men det hele Portal er i Midten 12 Alen høy. Paa begge Sider af Porten er den ziret med to Danske Pillarer. Midt over Porten under Gesimsen sees Kong Friderich den Fierdes Navn i dobbelt Chifre med Krone over og paa hver Side decoreret med et Cornu Copiæ eller Overflødigheds-Horn. Derunder staaer: Anno

1708. Igiennem Øster-Port falder ei daglig saa stærk og jævnlig folkeriig Passage som igiennem de andre Stadens Porte. Aftegning af Øster-Ports Façade sees i THURAS Hafn. Hod. af Aar 1748 Tab. VII pag. 38.

Inden for Øster-Port stode tilforn i Bastionerne hist og her paa Voldene adskillige KRUD-TAARNE, som tiente til Pulver-Magaziner, hos hvilke hver i sær stod en Skildvagt. Men da det Krud-Taarn, som stod i Bastionen ved Øster-Port, sprang i Luften Onsdag Formiddag Kl. 9 den 31. Marty Aar 1779, hvori laae 500 Centner Krud, uden at viide eller kunde nogensinde udgrandske, hvad Aarsagen dertil kunde være. Ved hvilket forskrækkelige Stød alle Tage og Vinduer i Nyeboder og de omkring liggende Gader samt i Citadellet bleve gandske sønderslagne, samt de tvende paa Volden i Nærheden ved samme Krudtaarn staaende Veyr-Møller gandske ruinerede. Rystelsen gik over heele Byen, saa at Vinduer og Dørre sprang op paa langt fraliggende Stæder. Af samme Krudtaarn var ikke det mindste, ja ikke eengang de store Grundstene, at see tilbageblevne paa Stædet. Elleve Mennesker bleve ved dette ulykkelige Tilfælde ihielslagne. Saa bleve nu efter den Tid alle Fæstningens Krudtaarne eller Pulver-Magaziner andlagte uden for Staden paa Amager.

Paa Øster-Ports CONSUMPTIONS-CONTOIR eller ACCISE-BOD, som ligger strax uden for Stadens Revelin og yderste Fallebom, er udi Aaret 1778 følgende Vahre til Indførsel igiennem Øster-Port i Staden blevne consumptionerede, nemlig:

Aal røged 23 Lpd. Agerhøns 42 Par. Agurker 15 Tdr. Baandstager 11950 Stkr. Bark 21 Læs. Blommer 5 Tdr. Rugbrød 115 Lpd. Duer 46 Par. Grønne Erter 39 Tdr. Gule og graae Erter 22 Tdr. Fasaner 7 Par. Fiær og Duun 4 Lpd. Fisketunger 280 Snese. Flesk 70 Sider. Frugt 487 Tdr. Giæs 679 Stkr. Grise 116 Stkr. Gryn 26 Tdr. Harer 54 Stkr. Havre 262 Tdr. Huder 324 Stkr. Høe og Halm 2711 Læs. Høns 354 Par. Blomkaal 290 Skok. Grønkaal 20 Læs. Hvid og rød Kaal 316 Skokke. Kalkonske Høns 177 Par. Fede Kalve 79 Stkr. Spæde Kalve 35 Stk. Kalveskind

197 Deger. Færsk Kiød 1462 Lpd. Kirsebær 18 Td. Kramsfugle 378 Stkr. Kyllinger 716 Par. Lam 1036 Stkr. Lammeskind 165 Deger. Løg 12 Tdr. Hvedemeel 89 Lpd. Rugmeel 98 Tdr. Melk 21 Tdr. Nødder 3 Tdr. Ost 21 Lpd. Rødder og Roer 341 Tdr. Ræveskind 29 Stk. Snipper 15 Par. Smør 5 Tdr. Svin 117 Stkr. Brændetørv 4036 Læs. Vogntømmer 19 Læs. Uhrhøns 45 Stk. Langflakt Brændeved 1793 Læs. Vox 23 Lpd. Æg 1372 Snese. Ænder 461 Par.

§. 34.

Ved Kiøbenhavn uden for Nyeholm paa Kiøbenhavns Rheed ere Aar 1787 begyndt at andlægges DEFENSIONS-VÆRKER af Kong Christian den Syvende. For at befordre Arbeidets Fremgang ved disse efter Kongl. Majts. Resolution andlæggende Defensions-Værker her paa Kiøbenhavns Rheed og for at forekomme al Hinder og Ulelighed saavel for dette Arbeide som for de passerende Skibe og Fahrtøyer udkom en trykt Plakat fra Det Kongel. Admiralitæts- og Commissariats-Collegio af 29. Juny 1787, i hvilken Plakat alle Søefahrende bleve advarede, at de ikke passere over Refshalen, hvilket herefter indtil videre ikke kand tillades. Men at Skibene i dets Stæd gaae imellem Stubben og Refshalen. Ligeledes at Sand-Prammene, som pleje at passere imellem Nyeholm og Lunetten ud paa Refshalen, skal ved Indsegling og Udsegling, efter Omstændighederne af Vind og Vand, holde sig saa langt fra Muderprammene, som maatte ligge under Varpene, for ey (ved deres Røer) at fange samme. Paa Nye Holm er Aar 1787 indrættet et DEFENSIONS-CONTOIR, hvorunder alt det, som angaaer bemælte Defensions-Værker, henhører.

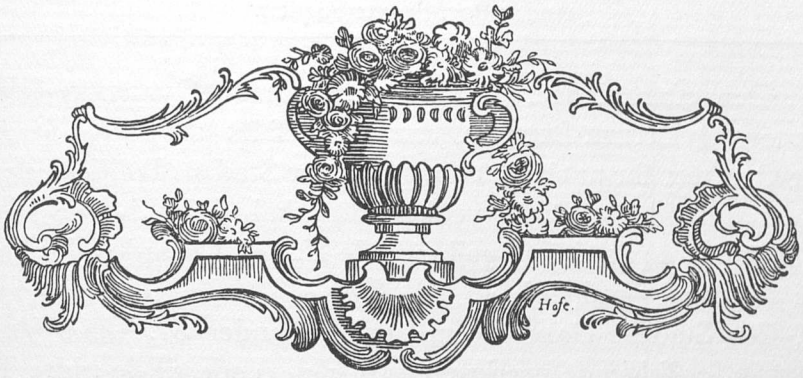

ELLEVTE KAPITEL

OM

ST. ANNÆ VESTER-QVARTEER

I. St. Annæ Vester-Qvarteer i Henseende til dets forrige Inddeeling og Strækning, begyndte med Gaarden No. 2 i Gothersgaden, derfra den nordre Side af Gothersgaden op til Volden om Rosenborg Hauge og Slot langs med Stokhuuslængden omkring Nyeboder til Store Kongens Gade og den vestre Side af Store Kongens Gade ned til Gothersgaden, hvor dette Qvarteer begyndte.

II. St. Annæ Vester-Qvarteer i Henseende til den nye Inddeeling efter Plakaten af 3. Juny Aar 1771 indbefatter nu omstunder følgende Gader, nemlig: Adelgaden, Borgegaden, Store Kongens Gade, alle Tværgaderne imellem Norges og Kongens Gade, Helsingørs Gade, Dronningens Tværgade, Prindsens Gade, Rigens Gade, Sølvgaden, alle Nyboders Gader, Stokhuusgaden.

III. St. Annæ Vester-Qvarteer, tilligemed St. Annæ Øster-Qvarteer udgiør, som forhen pag. 241 mældt er, tilsammen eet Borger-Compagnie, som kaldes St. Annæ Compagnie, hvis Fahne er allerede beskreven ved det X. Kapitel IV, pag. 242.

IV. Den efter Kongelig Befaling anordnede Qvarteer-Commissarius og Qvarteer-Betient, som er befalet at boe i St. Annæ Vester-Qvarteer for at skulle paaagte under Stadens Politiemester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn bære paa sin sølvgallunerede Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af grøn og rød Coleur.

V. Om Stadens Gader, som henhøre under St. Annæ Vester-Qvarteer, er følgende mærkværdigt i Henseende til de ældre Tider, saa og Egnens Situation at andføre:

A. Gothersgade, en meget lang, snorræt, breed og anseelig Gade, som giør Skilsmisse imellem Gammel- og Nye-Kiøbenhavn; thi Gadens søndre Side hører til det Gamle Kiøbenhavn og dens nordre Side hører til det Nye Kiøbenhavn. Man kand i denne Gade see fra den ene Ende af Staden til den anden Ende, eller fra Nørre Vold til Enden af Nyehavn. Thi da den nordre Side af Gothersgaden gaaer lige fra Volden i en snorræt Linie med Kongens Nye Torv og Nyehavns Huuse paa Byens Side ned til den yderste af Nyehavn, som kaldes Hovedet, saa er denne lige Linie 2124 Alen lang. Gothers-Gade er andlagt paa de opfyldte Graver af Stadens gamle Fæstningsværker, hvilke bleve sløyfede, da Kong Christian IV udviidede Stadens Grund og Befæstning, og forflyttede Øster-Port fra Enden af Østergade til det Stæd, hvor den nu sees at staae paa. Udi Gothersgaden er Hoved-Indgangen til den prægtige Rosenborgs Slots-Hauge, som alle Dage staaer aaben til en fornøyelig Spatseregang for Stadens honette Indvaanere. Bemælte Hauge er indhegnet med en overmaade lang Brandmuur ud til denne Gade. Udi Gothersgaden No. 136 er andlagt en Real-Skole for Døttre efter Stifterens Emanuel Ballings Plan. Den blev høytideligen aabnet den 13. Novembr. 1787 og indviet ved en Tale, holden af Professor P. Hansen, Sogne-Præst ved Hellig Geistes Kirke.

B. Borgergade er en snor-ræt andlagt Gade, som fra Gothersgade gaaer ud til Nyeboder.

C. ADELGADEN er ligeledes en snorræt andlagt Gade fra Gothersgade ud til Nyeboder. I denne Gade er paa det Stæd, LINDEN kaldet, No. 247, andlagt en SKYDE-BAHNE, hvor et borgerlige BUE-SKYDE-SÆLSKAB forlyster sig aarligen i Juny Maaned med at afskyde en Lystfugl efter Præmier af Sølv-Gevinster. Dette Sælskabs Interessentere skyde her med Bue og Piile, men ikke med Skydegevæhr med Krud og Kugle. Dette Sælskab staaer ikke i nogen Forbindelse med Det Kiøbenhavnske Skyde-Sælskab eller Danske Compagnie, om hvilket er mældt i dette Skrifts Første Tome pag. 388, 389.

D. HELSINGØRS-GADEN er en liden Gade, som gaaer fra Borgergaden til Adelgaden.

E. PRINDSENS GADE, en Tværgade imellem Adelgaden og Borgergaden.

F. SØLVGADEN er snorræt andlagt. Ud til denne Gade vender den ene Side af Rosenborg-Slots Hauge. Ligeledes den vestre Side, hvor Indgangen er til de Kongelige Caserner. I denne Gade er ogsaa en privilegered SKYDEBAHNE, No. 387, hvor et oprættet SKYDE-SÆLSKABS Lemmer eller Interessentere foretage sig en aarlig Øvelse i at skyde med Gevæhr og med Pistol-Skyden efter en forfærdiget Pelican eller Papegøye. Dette Skyde-Sælskab har ey heller nogen Connexion med Det Kiøbenhavnske Skyde-Compagnie, hvis Skydebahne er uden for Vesterport; men det er en Imitation derefter i alle sine Indretninger. Thi dette Skyde-Sælskab i Sølvgaden har ogsaa en aarlig Fuglekonge, som bærer et Kongebaand med et Sølv-Skildt. Ligeledes visse Sølv-Præmier, som ere: For Ringens Nedskydelse en Sølv-Skee, for den høyre Vinge en Sølv-Sukkerskee, for den venstre Vinge en forgyldt Potageskee, for Rumpen en Sølv-Fiskeskee og for Kroppens Nedskydelse en Sølv-Kaffekande, som er Konge-Gevinsten. Her holdes ogsaa ugentlig Skive-Skydning.

G. RIGENS GADE, i hvilken ligger det Aar 1668 opbygte GULDHUUS, som nu er et Kongeligt Manufaktur-Huus, hvorom fore-

kommer fuldstændig Efterretning i dette ellevte Kapitels [fjerde] Paragraph.

H. Stokhuus-Længden eller Steenkulsgaden, saa kaldet af Stokkerhuset, beliggende i denne Gade. Her er Indkiørsel til Rosenborg Slots-Hauge, samt Slots-Gartnerens Værelser. Dernæst et Kongelig Vasker-Huus. Om Stokkerhuset forekommer Efterretning i dette ellevte Kapitels tredie Paragraph.

I. Dronningens Tvergade, er en smuk, breed Gade, men lukt i den ene Ende formedelst Rosenborg Slots-Hauge, som slutter for Enden af Gaden. Her ligger Abel Cathrines Boder eller Hospital, hvorom findes Efterretning i dette ellevte Kapitels femte Paragraph.

K. Om Store Kongens Gade eller Nye Kongens Gade, hvis østre Side hører til St. Annæ Øster-Qvarteer, men dens vestre Side til St. Annæ Vester-Qvarteer, er allerede mældt forhen i denne Anden Deel det tiende Kapitel Lit. G. pag. 243.

VI. Udi St. Annæ Vester-Qvarteer forekommer følgende Kongelige Slot, publique Bygninger, Stiftelser &c. nøyagtigere at beskrives:

§. 1.

Rosenborg-Slot er et Kongeligt Lyst-Slot, liggende nær ved Nørre Vold, er bygt Aar 1604 af Kong Christian den Fierde, da dette Slot laae paa den Tid uden for Staden og var indrættet til et Lyst-Slot om Sommeren med en overmaade stor og prægtig Hauge, hvor høybemælte Konge kunde om Sommeren forlyste sig og tage frisk Luft. Her laae tilforn en stor Deel Huuse og Hauger, hvilke Kongen lod opkiøbe og nedbryde for at andlægge dette Lyst-Slot og Hauge. (See N. Slanges Historie om Kong Christian IV, pag. 204). Men da samme Konge efter faae Aars Forløb lod Kiøbenhavn udviide og lod flytte Fæstningsværkerne paa denne Side langt videre ud, end de tilforn havde været, saa blev Rosenborg-Slot Aar 1608 indlemmet og

indesluttet inden Stadens Volde. (See N. SLANGES Historie pag. 244). Sønden for Slottet ligger den store og prægtige Rosenborg-Hauge, som er 925 Alne lang og 600 Alne breed, omringet med en Brandmuur ud til Gothersgaden, hvor Indgangs-Porten til Haugen er.

Rosenborg-Slot bestaaer kun af een Længde, som er 3 Etager høy. Dette Slot er ey stor af Bygning; men derimod er det af meget smuk udvortes Anseelse, allevegne meget næt og ziirlig prydet paa gothisk Maade med adskillige Billeder og andet Steenhugger-Arbeide. Mod Haugen har Slottet et temmelig høyt Taarn paa sex Etager med et anseeligt Spiir, i alt 87 Alne høyt. Men mod Slotsgaarden har Slottet tvende noget mindre Taarne, hver af dem er 63 Alne høyt, og imellem dem er endnu det fierde Taarn uden Spiir, 31 Alne høyt, i hvilket Opgangen er til alle Etager paa Slottet. Taget paa Hovedbygningen er med Kobber overalt belagt.

Slottet er omgivet med Graver og Volde, saa at det efter gamle Tiders Maade er ligesom befæstet. Af de forhen værende tvende Skandser er den ene Skandse demoleret Aar 1780. Og Aar 1781 blev opfyldt den Side af Slotsgraven, som ligger ud imod Volden. Slotsforvalteren, som boer her, fører altid Navn af Commendant, ligesom i en Fæstning, skiønt her ligger ingen bestandig Garnison, men hver 24 Timer afløses Vagten af Kiøbenhavns Garnison. Oprindelsen baade til Vagten og Commendantskabet er uden Tvifl at hente fra Regaliernes Bevaring her paa Slottet; thi man seer, at, naar en Kongelig Kroning skal skee, og Regalierne staae hos den Kongelige Hof-Juvelerer for at afpoleres og derefter til offentlig Skue og Øyesyn ere at see i visse Timer daglig i nogle Dage for Undersaatterne, at der er dobbelt Vagt for Hof-Juvelerens Gaard for Regaliernes Skyld i værende Tid.

I DEN FØRSTE ETAGE paa Rosenborg Slot ere begge Deres Majestæters Kongens og Dronningens Gemakker, foruden nogle Cabinetter med konstig Malning og prydede med antique, men meget kostbare Meubler, nemlig:

1. KONGENS FORGEMAK. Her findes den ene Aabning af et Tale-Rør, som gaaer fra den ene Ende af Slottet til den anden Ende i Dronningens Forgemak. Igiennem dette Tale-Rør kand to Personer gandske tydelig tale med hverandre, skiønt de ere meere end 120 Fod langt fra hverandre, og en Deel Gemakker ere imellem dem. I dette Gemak er et konstigt og prægtigt Skab, som er indlagt med Metal, Perlemoor, Skildpade og slige rare Materier paa det smukkeste, saa og prydet med mangfoldige forgyldte Zirater. Hertil hører ogsaa en kostbar Stoel med støbt Sølv belagt og udziret med adskillige Sølv-Figurer. Sædet og Rygstykket er af rødt Fløyel med Sølv-Broderie. Dertil er et Bord paa en med Sølv belagt Fod. Begge Deele ere brugte i ældre Tider ved Geheime-Conseils Holdelse. Herved sees og adskillige gode Mahlerier og adskillige Stykker Huusgeraad af Zirater af støbt Sølv.

2. KONGENS MARMORERede CABINET, hvori stod et kostbar[t] Bord af Steen paa mosaisk Art i Italien forarbeidet, hvilket Aar 1782 er henflyttet i Medaille-Cabinettet. Et kostbart Vaskebækken, af støbt Sølv med adskillige Figurer og Zirater af Sølv beprydet, staaer paa en Fod af Ibenholtz, ligeledes med Sølv belagt. Tvende Fyhrplader af støbt Sølv og Sølv-Fødder. Foruden adskilligt kostbart af Meubel-Sager; deriblant Speile og Lampetter med Sølv-Rammer.

3. DERES MAJESTÆTERS SOVE-KAMMER har intet mærkværdigt. Herved er et Side-Cabinet med et Par kostbare Speile i Sølv udarbeidede Rammer.

4. DRONNINGENS CABINET, hvori sees et kostbart Speil med sit Bord og Gueridons med Sølv-Filigran Arbeide udziret, er af Dronning Charlotta Amalia bekostet. Et Skab med Skildpade udvændig beklædt og indvendig i Perspectiv indrettet.

5. DRONNINGENS FORGEMAK, hvori er den anden Aabning af ommældte Tale-Rør. Dette Gemak er overalt beklædt med adskillige gode Mahlerier i Paneel anbragt. Herved er et lidet Cabinet, hvori

Høysalig Kong Christian den Fierde endte sine Dage, hvis Indretning stedse er derfor vedligeholdt og uforandret. Iblant Meublerne sees et med Sølv beklædt Skab.

Den anden Etage af Rosenborg Slot bestaaer af adskillige smaa Gemakker. Deriblant ere:

1. Et Cabinet, som paa alle fire Vægge og under Loftet, saa og en oval Plads midt i Gulvet er belagt med folieret Speilglas, som sætter en Uvidende ved første Indtrædelse i Gemakket baade i Forundring og i en behagelig Forvirring. Thi een skulle ved sin Indgang meene, at han kom ind i en stor Sahl, hvor han fandt et stort Sælskab for sig her samlet, da han kuns seer sig selv allene overalt, og det i et lidet Værelse.

2. Nok et andet Cabinet, hvis Vægge rundt omkring ere skyflte med stærkt forhøyet, lakered Arbeide, hvorudi ere indfattede en Mængde af rare Stene, saasom Turkoser, Agat- og Perle-Arter, hvormed disse Vægge brillere. Men deriblant ere dog ikke Ædelstene eller ægte Stene. Iblant adskillige Stykker af Malerier, meest Portraits, i dette Cabinet findes og et Stykke, som forestiller Kong Christian den Femte, hvilket tillige med Rammen er syet af den bekiendte Grævinde Eleonora Ulfeld, som var Corfitz Ulfelds Frue, og deromkring læses dette af hende forfærdiget Vers:

See! her en Konge God, En englesiælet Mand,
Som i Gudsfrygt med Rætt regiærer Folk og Land.
See! her en stor Monark, hvis Hoved værdig var,
At Han i tusind Aar al Verdens Kroner bar.

Her vises ogsaa et Spillebord, hvis Dække eller Blad er rart og mærkværdigt, fordi Dronning Sophia Amalia, Kong Friderich den Tredies Dronning, har med sin egen Haand syet og forfærdiget samme.

3. Et Medaille- og Mynt-Cabinet, indrættet Aar 1782 paa venstre Side af Indgangen i den anden Etage. I dette Mynt-Cabinet

forefinder man en overmaade rar og kostbar Samling af Guld-Mynter og Medailler, saavel udenlandske, hvoriblant ere Romerske og Grædske, som nationale eller Danske. I dette Cabinet staaer nu det kostbare Bord af Steen, paa mosaisk Art forfærdiget i Italien, hvilket i forrige Tider stod i Kongens marmorerede Cabinet.

Den tredie Etage er den meest mærkværdige paa Rosenborg Slot i Henseende til den uskatteerlige Skat, som her i saa anseelig Mængde er samlet og bevares paa eet Stæd. Da enhver, som seer og betragter det nøye altsammen, maa falde i den allerstørste Forundring over al den Kongelige Herlighed og Rigdom, som her foreviises samlet paa eet Stæd. Denne Etage bestaaer ikkun af een eneste saa kaldet Ridder-Sahl, som er saa lang og saa bred, som det hele Slot er, saa og af tre Side- eller Taarn-Cabinetter. Denne store Sahl viiser sig meget majestætisk, i sær fordi dens Høyde er proportioneret med dens Størrelse.

Alle Væggene i denne store Sahl ere behængte med meget prægtig vævede Tapeter, hvilke forestille Kong Christian den Femtes Krigs-Bedrifter og Seyervindinger, nemlig: Nie Erobringer til Lands og tre seyerrige Søeslag. Disse Tapetserier ere vævede i Kiøge. En Kiænder kand aldrig blive kiæd af at betragte disse Tapeter; thi Tegningen af alle Ting, som her forestilles, er saa fortræffelig og livagtig, som de kunde være mahlede med den beste Pensel. Og Arbeidet er saa konstig virket og vævet, at alle Personerne, baade Kongen og Hands Generaler, som i een eller anden Krigs-Action til Lands og Vands derpaa forestilles, ligne alle deres Originaler saa fuldkommeligen, saa at de, som have seet deres Skilderier, strax kand kiænde hver i sær. Man seer hist og her saa naturel og livagtig afbildede Heste og Hunde, hvilke formedelst smuk Skabning, Troskab eller andre Qualitæter have i sær forhværvet sig Kongens Gunst. Disse kostbare store Tapeter ere tolv i Tallet. De ere indvævede med Guld og Sølv og ere forfærdigede af Tapetmager von Eichen i Kiøge.

Det første af disse Tapeter forestiller Damgartens Pas og dens Erobring i Pomern den 5. Octobr. Aar 1675.

Det andet forestiller Stadens Wismars Erobring den 13. Decembr. 1675.

Det tredie viiser Søe-Slaget under Øeland den 1. Juny Aar 1676 af General-Admiral Niels Juel.

Det fierde forestiller Landgangen paa Skaane den 29. Juny 1676.

Det femte viiser Helsingborgs Erobring den 3. July 1676.

Det siette forestiller Staden Landskrones Erobring den 11. July 1676.

Det syvende Landskrones Kastels Erobring den 4. Augusty 1676.

Det ottende Christianstads Erobring den 15. Augusty 1676.

Det niende forestiller Søe-Bataillen paa Colberger-Rheed den 1. Juny Aar 1677 af General-Admiral Niels Juel.

Det tiende viiser Søe-Bataillen i Kiøgebugt den 1. July 1677 under samme General-Admiral Niels Juel.

Det ellevte forestiller Fæstningens Marstrands Erobring den 23. July Aar 1677 af Feltmarskalk Ulric Friderich Güldenlöwe.

Det tolvte viiser Landt-Rygens Landgang og Erobring den 17. Septembr. 1677.

Loftet over Sahlen er ziret med en Mængde Stuccatør-Arbeide og forestiller i temmelig stor Forhøyning Bondens Liv-Egenskabs eller Vorned-Rættighedens Afskaffelse og Ophævelse, saa og en regulair Land-Milities Oprættelse i Danmark, tilligemed Marinens eller Søe-Etatens Forbedring og Indretning, saa og tvende Land-Dragoners Regimenters Oprættelse, hvilke vigtige Indretninger ere istandsatte af Kong Friderik den Fierde, som har ladet forfærdige dette ziirlige Loft. Desuden sees under Loftet det Kongelige Vaaben og de Kongelige Insignia, hver for sig konstig mahlede af Krock paa Lærret.

Sahlen har to smukke med Marmor-Piller udziirede Caminer. For

den ene Camin staaer de tre støbte SØLV-LØVER, som bruges ved Kongelige Kroninger og Begravelser. Disse tre Løver ere i naturlig Legems-Størrelse, støbte af puur Sølv med forgyldte Man. Den ene Løve staaer paa sine 4 Fødder med oprakt Hoved, og Halen hængende ned imellem Bagbenene. Manken og Øynene, saa og Enden af Halen er forgyldt. Den vejer 5 Lispund eet Pund. Sølvet er 13 Lødig 5 Qvintin. Den anden Løve vejer fem Lispund og ni Pund. Den tredie Løve har Munden opladt med Tungen udhængende og vejer fem Lispund eet Pund. Disse to ere tretten Lødig Sølv. Tilsammen veje alle tre Løver femten Lispund og elleve Pund Sølv. Ved de høytidelige Kongelige Kroninger blive disse tre Sølv-Løver satte for ved Kongens Throne. Og ved en Konges Begravelse, og medens det Kongelige Liig staaer paa Castrum Doloris i Slots-Capellet staae samme tre Sølv-Løver for ved Castrum Doloris eller Cataphalquen.

For den anden Camin staaer en kostelig PIEDESTAL eller høy Fod af dreven Sølv-Arbeide, som bærer et SØLV-BÆKKEN eller FAD forgyldt. Til dette store Sølv-Fad henhører en Vase eller et Fad af puurt Guld, som sættes paa det store Sølv-Fad. Dette Guld-Fad bruges til de Kongelige Prinzers og Prinzessers solenne Daabs-Act. Til dette Guld-Døbe-Fad hører en Guld-Gies-Kande. Om begge disse Vasa aurea Baptisterii er allerede mældt forhen i dette Skrifts Første Tome i den I. Bogs VI. Kap. §. 22 ved Christiansborgs Slot pag. 538.

Tilforn har paa denne Sahl ogsaa staaet den prægtige THRON-HIMMEL, som dækker den Kongelige Throne, der bruges til Salvingen, hvorom THURAS Hafn. Hod. pag. 70 og E. PONTOPPIDANS Atlas Daniæ Tom. II, pag. 167 formælder. Men nu er samme Thron-Himmel ey længere her at see; thi Træeværket er nedtagen, og Fløyelet, Guld- og Sølv-Mohrs Gardinerne, som hører til Thron-Himlen, giæmmes (at de ey skal bedærves her paa Rosenborg Slot, skiønt de ey viises, ligesom alle Kron-Sagerne ei heller foreviises). Ved Siden af denne RIDDER-SAHL er:

1. Et Cabinet til Gaarden, hvorudi sees en meget rar og kostbar GLAS-SAMLING af Glas-Arbeider, hvilke af Kong Friderich den Fierde for største Deelen ere kiøbte i Italien fra Venedig. Denne Samling udmærker sig saavel ved Fiinhed og Konst i Arbeidet som ved Mængden og Høyden af de adskillige Couleurer, som her i en grottemæssig Indretning med god Smag ere andbragte. Man finder her ogsaa det rareste Arbeide i Glas fra andre Stæder i Europa hidførte. Ligeledes seer man ogsaa mange Façons af konstige Drikke-Kar efter forrige Tiders Smag og Brug. Alt dette Glas-Tøy er opsat i mange store og smaa Consoler, hvilke alle med riig Forgyldning ere stafferede.

Herforuden findes adskillige gode Stykker i ELPHENBEEN udskaarne af vores bekiendte MAGNUS BERG (om hvilken er mældt forhen ved det Kongl. Konst-Kammer i dette Skrifts Første Deel pag. 469) og af andre Mestere. Ligeledes sees her adskillige gode Mahlerier i Olie-Farver til Konstnernes Ære.

2. Ved den anden Side af Sahlen er et Cabinet med rødt, vateret Silke-Mohr beklædt, som kaldes REGALIE-KAMMERET, hvor man seer det Kongelige Danske Original-Vaaben af Sølv, emailleret med sin[e] rætte Farver. Paa en Tavle sees afmalet alle her i Landet til Brug anordnede Kroner, saaledes som de bruges at føres over Skiolde og i Skiolde fra den Kongelige og det Kongelige Huses Kroner indtil den adelige inclusive. Her forvares i tvende Skabe, beklædte med rødt Fløyel, alle KONGELIGE INSIGNIA eller REGALIERNE, baade gamle og nyere, saasom Kroner, Sceptere, Sværd, Æble med videre, hvis Ædelstene af usædvanlig Storhed og Kostbarhed er baade ubeskrivelig og uskatterlig, høyt agtet af alle udenlandske og indenlandske Kiændere.

Udi DET FØRSTE SKAB er giemt: 1. DEN KONGELIGE GULD-KRONE. I dens Rand sidder fire store Stene: En Saphir fiirkantet, vejer 81 Karat 2 Gran. En Saphir lang og høy, vejer 144 Karat et Gran. En Rubin-Spinelle høy og stor, vejer 107 Karat 2 Gran. En Granat-Rubin, vejer

90 Karat, et Gran, en Green. 2. Dronningens Guld-Krone, som er mindre end Kongens, men er ogsaa rigelig besat med Diamanter baade om Randen og paa Bøylene, saa og paa Løvværket. 3. Det Kongelige Guld-Zepter, som overalt baade oven og neden er rigeligen besat med Diamanter, havende til Spitse en blaa emailleret Lillie. 4. Det Kongelige Sværd, hvis Guld-Fæste er paa begge Sider besat med Dikstene, men Knappen, Grebet, Musselen rundt omkring besat i Overflødighed med Rosenstene. Paa Balgen eller Skeeden findes alle Kongerigernes og tilhørende Fyrstendømmers og Provinzers Vaaben, af Guld emaillerede. Paa hver sidder en liden Demants-Krone. Dopskoen er ligesaa paa begge Sider beprydet med Dik- og Rosenstene. 5. Det store Kongelige Guld-Æble, hvilket haver en Rand omkring sig af Dikstene. Ligeledes er Korset, som staaer paa Æblet, prydet med Dikstene. 6. Et kostbart og riigt guldbroderet Gehæng til Sværdet med et fuldkommen Guld-Beslag, altsammen rigeligen besat og udziret med Diamanter. 7. Et Par guldbroderede Knæebaand, ligeledes besatte med Demanter. 8. En kostbar Elephant-Ordens Stierne af ægte Perler, som bruges til den Kongelige Kronings-Kappe. 9. Salve-Buddiken, som bruges ved den Kongelige Salving, er rund af puur Guld, emailleret og prydet med Diamanter. 10. Konge-Loven, eller det rare Manuscript af vores Danske Konge-Lov, af Kong Friderich den Tredie egenhændig underskrevet, hvorunder hænger det Kongelige Guld-Segl. Konge-Loven ligger udi et Sølv-Skrin, paa hvilket er udstukken denne Inscription: Lex Regia Friderici Tertii MDCLXV d. XIV. Novembr. 11. De tvende Kongelige Ridder-Ordens-Kiæder, i Guld emaillerede, meget kostbare, nemlig: a) Elephant-Ordens Kiæden, som bestaaer af en hviid emaillered Guld-Elephant, havende paa sin Ryg et rødt emailleret Vagt-Taarn og en Morian med en Piil i Haanden, der sidder neden for Vagt-Taarnet paa Halsen. Dernæst paa Ryggen et blaat emailleret Dækken, hvor paa den ene Side er et Kors af fem store Diamanter

og for Hovedet af Elephanten en stor Bloksteen, hænger udi en liden Guld-Kiæde paa tvende Elephanters Næser af den derhos værende Elephant-Ordens Guld-Kiæde, som hænger sammen af lutter Guld-Elephanter og Vagt-Taarne. Hver Elephant i Ordens-Kiæden haver et blaat emailleret Dækken paa med Guld-Fryndser, hvorpaa staaer et latinsk D. af Guld, som skal betyde DACIA. Imellem tvende andre Elephanters Næser, som vende imod hinanden, hænger et Vagt-Taarn, saa og imellem tvende Elephanters Rumper, som og vende imod hinanden. b) DANNEBROGE-ORDENS-KIÆDEN har et aflangt Guld-Kors, emailleret hviidt med en rød Kant, besat midt paa med et Kors af ti store Dikstene, hvilket hænger ved Christiani Quinti Navn en Chiffre med Krone over, udi den derhos værende Dannebroge-Ordens Guld-Kiæde, som er sammensat af hvide emaillerede Guld-Kors med røde Kanter om, imellem de tvende Chiffre Ⓒ med Krone over og W med Krone over. 12. Den store AMETHYST, som vejer 18 Lod to Ort, og er en overmaade dyrebar Ædelsteen, hvis ugemeene Størrelse, Reenhed og Klarhed beundres høyligen af alle Demant-Kiændere. Denne kostbare Amethyst bruges til at bepryde den Kongelige Thronstoel med, naar samme ved en Kongelig Salving bruges. Til disse anførte Kongelige uskatteerlige Kostbarheder ere i de nyere Tider tilkomne adskillige betydelige, meget kostbare Stykker, hvorpaa saavel Mængden af de ægte Stene, som deres siældne Størrelse fortiener alle Kiænderes Agt og Beundring. Iblant disse agtes i sær: a) Et overmaade kostbar Hals-Baand af store ægte Perler, kiøbt af Dronning Charlotta Amalia. b) En kostbar Ring med en Diamant af sielden Størrelse. c) Adskillige rigeligen besatte Dame-Smykker. d) Og to kostbare Guld-Uhre, ligesaa med Diamanter besatte.

Udi DET ANDET SKAB giæmmes: 1. DEN GAMLE KONGELIGE GULD-KRONE, som er aaben og uden Bøyler, og overalt baade paa Løvværket og Randen overflødig udziret med Demanter og ægte Perler.

2. Det gamle Kongelige Sværd, hvis Fæste er som et Kors, fuldkommen stor, og er saavel som Balgen af puurt Guld, besat paa adskillige Stæder med Dikstene. 3. Kong Friderich den Tredies Elephant-Ordens-Kiæde. Elephanten er af puur, blank Guld. Paa den ene Side af den staaer samme Konges Bryst-Billede. Paa den anden Side staaer de to Bogstaver: F. S. Paa Ziratet, som hænger neden for ved Elephanten, staaer paa den ene Side: M. H. L. G. A. Paa den anden Side: T. I. W. B. Denne Orden hænger udi en Guld-Kiæde, som er to Alne $1^1/_2$ Qvarteer lang og vejer med Kiæden 9 Lod to Qvintin. 4. En stor dreven Guld-Gies-Kande med tilhørende drevet Guld-Bækken, som bruges til de Kongelige Børns Daab, hvorom forhen er mældt. Paa dette Guld-Døbe-Fad staaer udstukken de Prinzers og Prinzessers Navne, som ere døbte derover, samt deres Døbs-Dag og Aarstal. 5. Tvende St. Georgs af Guld emaillerede og med Demanter beprydede, som de Danske Konger have været antagne med i det Engelske Ordens-Sælskab, kaldet: The Garter. 6. Desuden en Deel Guld-Bægere. 7. En Guld-Kande med Historien om Orpheus, vog to Pund fem Lod. 8. En Guld-Velkomst med sex Svaner paa Laaget, hvilke holde Regalierne i deres Næbbe, vog 7 Pund 28 Lod 3 Qvintin. 9. Et Par dreven Guld-Lysestager, vog to Pund 19 Lod. 10. Et Par glatte Guld-Lysestager, vog to Pund 29 Lod 3 Qvintin. 11. Et Guld-Blækskrin, vog fem Pund 10 Lod, med Kong Christian den Femtes og Dronning Charlottæ Amaliæ Navne paa. 12. En Guld-Skaal med Laag og Talerken, vog 3 Pund 8 Lod, med mange flere Guld-Sager af Skeer, Knivskafter og Gafler. Nøglen til disse tvende Skabe er i Kongens egen Bevaring.

I et andet Skab, som ligeledes er beklædt med rødt Fløyel, forvares her det usædvanlige prægtige Ride-Tøy, som Kong Christian den Fierde har betient sig af, da Hs. Kongelige Høyhed Kronprintz Christian holdt Bielager med den Sachsiske Prinzesse Magdalena Sibylla. Pistol-Hylsterne vare af Guld og garnerede med Demanter

og ægte Perler. Sporene ere af puurt Guld og besatte med Ædelstene; Ridetøyet i sig selv er besat med mangfoldigt Guld og med en stor Mængde af Diamanter og ægte Perler.

Endnu i REGALIE-KAMMERET forvares i tre dertil indrættede Skrine eller Casser det kostbare og fuldstændige GULD-TAFEL-SERVICE, forfærdiget af puur Guld, hvilket Kong Christian den Siette lod bekoste ved sin Regiærings Tiltrædelse. Dette complette Guld-Service er saa massiv, at det baade i Henseende til sin Fuldkommenhed og Tykkelse, saa ogsaa formedelst dets ziirlige Arbeide og smukke Façon beundres af alle. Bemælte Guld-Tafel-Stell bliver brugt paa det Kongelige Tafel ved den Kongelige Kroning.

3. I et Cabinet ud til Gaarden, kaldet THRON-KAMMERET, sees den KONGELIGE THRONE, som bruges til de Danske Konger ved deres høytidelige Salving, og da sættes den under THRON-HIMLEN. Kongens Throne er paa det konstigste og prægtigste forfærdiget og ziret med adskillige forgyldte Figurer. Nogle meene, at denne Thrones Materie er Hornet af den Grønlandske Eenhiørning, som i fordum Tid er agtet af lige Værdie med Guld. Andre derimod meene, at den er af Elphenbeen. I Frontispicen af denne Throne (naar den bruges) indsættes den forhen ommældte kostbare store Amethyst, som forvares blant de andre uskatteerlige kostbare Regalier her paa Rosenborg Slot, da samme Amethyst formedelst sin Størrelse og besynderlige Reenhed ikke hidindtil i heele Verden har funden sin Lige nogenstæds. Af den Aarsag tages denne Amethyst ud af sit Stæd i den Kongelige Throne og bevares indtil den Tid, at den skal bruges. Men i dens Stæd indsættes saalænge i Thronen en Fluss af samme Model og Størrelse, som Amethysten er af. Bemælte Kongelige Throne, naar den til den Kongelige Salvings-Fæst skal bruges, sættes da under en med rødt Fløyel og Guld-Galoner udziret Baldaquin eller Thron-Himmel, som tillige med de tilhørende Guld- og Sølv-Moohrs Gardiner her paa Slottet bevares, skiønt samme Baldaquin ey opsættes for ey at bedærves.

Næst ved Kongens Throne sees den Throne, hvoraf Dronningerne ved deres Kroning betiene sig.

Dronningens Throne er af støbt Sølv, massiv giort og meget smukt udarbeidet.

I dette Cabinet eller Thron-Kammer findes ogsaa et stort Skab med en kostbar Samling af Pretiosis, som ved Enke-Dronning Sophiæ Magdalenæ Dødsfald Aar 1770 er formeeret med nogle af Hendes Natbords Sager. Iblant disse Pretiosa ere i sær mærkværdige: 1. Tvende ovale Guld-Skaaler eller Terriner, uden paa emaillerede og med rare, udskaarne Stene, deels af antique Portraits, dels i andre Figurer og Billeder. 2. En ligeledes besat stor Pocal, ogsaa af Guld emailleret, paa Grebet sidder en Moohr med Diamanter paa en Drage. Disse Stykker, som af alle, i sær Kiændere, beundres, holdes af de fleeste for at være uskatteerlige. 3. En Guld-Kalk med et emailleret Dødning-Hoved og Ædelstene besat, som Kong Friderich den Fierde paa sine udenlandske Reyser har betient sig af, tilligemed en Oblat-Daase og Fad af Guld. 4. Et Toilette-Speil i Guld-Ramme med Rosenstene indfattet. 5. Christi Lidelse i Miniature med ægte Stene. 6. Et lidet Træe i Emaille med raae Smaragder, som forestille Viindruer. 7. En stor orientalsk Granat. 8. Kong Friderich den Femtes Portrait i en stor Topas-Steen udskaaret. 9. En usædvanlig stor Bezoard-Steen. 10. En Kiste eller Casse med rare, udskaarne og slebne Stene. 11. En dito med Chrysoliter og Amethyster besatte. 12. En udskaaren Agat-Pocal, med Guld beslagen og med Rubiner besat, som af Dronning Sophia Amalia til en Ziir-Priis ved Carousellet Aar 1680 blev opsat og af Kong Christian den Femte vunden. 13. To Ordener af den bevæbnede Arm med Diamanter i Email besatte. Foruden adskillige Stykker af Calcedonier, Jaspis, Agater og Nephritis-Stene, dels med Guld og dels med ægte Stene besatte. Desuden bevares her en kostbar Samling af Medaille-Stempler fra Kong Friderich den Tredies Tider og indtil vores nu regiærende Konges Christian den Syvendes Tid. Herved er endnu

4. Et mindre Cabinet, som kaldes DET GRØNNE CABINET, hvori sees et Skab med adskillige rare og kostbare Stykker, først af konstig udskaaren Arbeide i Eenhorn og Elphenbeen; dernæst af Christal de Roche eller Berg-Christaller, til dels med ægte Stene besatte. Siden følger en rar og kostbar Samling af adskillige Steen-Arter, til dels med ægte Stene besatte af Coraller, Agather, Jaspiser, Onyxer, Calcidonier, Lapis Lazuli og flere. Adskillige udskaarne rare og antique saa kaldte Gemmer, som af Kiændere med Fornøyelse og Beundring betragtes. Iblant disse Kostbarheder er i sær mærkværdig: 1. En ægte Perle af en sielden Størrelse og 2. En Saphir ligeledes. 3. Adskillige smukke og kostbare Migniature-Mahlerier, meest Portraits. 4. I sær et Email-Stykke med Kong FRIDERICH DEN TREDIE, af PRIEUR forfærdiget. Underst i Skabet staaer et temmelig stort Skab med Stene paa mosaisk Maade indlagt paa Døren og Skufferne, ellers af Elphenbeen, saa og nogle andre Stykker af Elphenbeen.

Nok sees i dette Cabinet adskillige dels kostbare med ægte Stene besatte KAARDER eller Feldt-Kaarder af Jern. Iblant hine ere mærkværdig Kong CHRISTIAN DEN FIERDES Kaarde, som i de ældre Tider er brugt at slaae til Ridder med, naar nogen blev værdiget dette Æres- og Naades-Tegn. Herimellem findes og adskillige kostbare Stokke, dels af Rør, dels af Skildpadde, saa og en Messing-Kaarde, som Kong CARL DEN TOLVTE af Sverrig har baaret, foruden adskilligt Tyrkisk Feldt-Tøy, som og til deels er rigeligen besat med ægte Stene.

5. Oven over Thron-Cabinettet er et Kammer, hvor i adskillige dertil indrættede Skabe bevares de Danske Kongers KLÆDE-DRAGTER fra Souverainitæten indtil vore Tider, hvoraf man langt bædre end af deres Skilderier kand see den Klædedragt, som har været brugt i de ældre Tider. Heriblant kand ogsaa sees Façon af den endnu brugelige Romanske eller Kronings-Dragt.

I det gamle KAARDE-KAMMER sees en Kaarde-Samling af antique Kaarder og Pallasker, hvilke formodentlig blive forflyttede herfra.

Under de skiønne, hvælvede KIÆLDERE under Rosenborg Slot ere tilforn bevarede de Kongelige MUND-VINE, saa ogsaa en ældgammel Rhinsk Viin, som blev her indlagt Aar 1596 til Kong Christian den Fierdes Kronings-Fæst. Men nu ere de transporterede herfra til den Kongelige Viinkiælder under Christiansborgs-Slot.

ROSENBORGS SLOTS-HAUGE (eller i daglig Tale KONGENS HAUGE), hvis Længde og Bredde er forhen anført, er een af Stadens Herligheder, da den altid holdes i fuldkommen god Stand og af Kongelig Tilladelse er aaben til Spatseeregang for Stadens Indvaanere om Sommeren. I denne Kongelige Hauge forefinder man mangfoldige og høyt bevoxne Alleer til behagelig Spadseergang, Lystqvarteerer, Springvande, Lysthuuse og Hvilestæder, saa og konstige Billeder og Statuer af Kobber, Blye, Marmor og Sandsteen til Prydelser i Haugen. Blant disse beundringsværdige Billeder maa regnes det konstige Billede med LØVEN OG HESTEN, hvor man seer en Løve i overnaturlig Størrelse havende under sig en kuldkastet Hest, som han, uagtet al Hestens modsatte Kræfter river og slider med en ræt Løve-Grumhed. Dette dobbelte Billede er støbt af Malm i Glückstadt og er derfra ført hid over og staaer her opsat paa et høyt Steen-Postament.

Denne Statues historiske Hensigt har Kong Christian den Fierde givet tilkiende ved en stor MEDAILLE, som paa Aversen forestiller selvsamme Sindbillede af Løvens Striid med Hesten og i Afsnittet staaer: Anno MDCXXVI. Paa Reversen staaer disse latinske Vers:

Frustra Te Opponis, Frænande Caballe, Leoni
Albus Eras, Rubens, Si Modo Pergis, Eris.

Denne Medaille vejer næsten 6 Lod i Sølv. See LAURENTSENS Musæum Regium, Tab. VI. No. 25. Ved Løven afbildes Kongen af Dannemark, og ved Hesten afbildes Hertugen af Lyneborg. See L. HOLBERGS Danmarks Historie Tom. II, pag. 714, og HÜBNERS Politiske Historie Tom. III, pag. 612.

Ligefor een af Hoved-Alleerne er af Kong Christian IV opført et muret Lysthuus, EREMITAGEN kaldet, bestaaende af to Etager, flad paa Taget, hvis Aftegning ses i THURAS Hafn. Hod. Tab. XVI. Udi Spise-Sahlen her i anden Etage plejer det Kongelige Herskab at spise en Eremitage. Aar 1716 den 1. Octobr. tracterede Kong Friderich den Fierde den Russiske Czar Peter I den Store og hands Czarinde her i Rosenborg Hauge. Aar 1771 i Juny spiiste Kong Christian den Syvende og Dronning Carolina Mathilda nogle Gange i opslagne Tælte til Aften her i Haugen. Dette Lysthuus Eremitagen blev Aar 1773 ombygt, saa at det nu forestiller et antique Tempel. I Midten imellem to Pilarer eller smaa Figurer af Italiensk Marmor, foran Façaden paa dette Lysthuus, er ziirlig andbragt den smukke og store Italienske Marmor-Statue SAMSON, som sønderriver Løven. Denne Statue stod forhen paa et andet Sted i Haugen. Samme ypperlige Arbeide er giort af eet eneste Stykke hviidt Marmor af den berømte Italiener JOHAN BARATTA i Florenz Aar 1709, og af Kong Friderich IV kiøbt i Italien og derfra overbragt til Kiøbenhavn at sættes i Rosenborg-Hauge, hvor det staaer paa et Postament af Norsk Marmor. Desuden seer man her i Haugen to liggende Løver af Kobber paa et Postament, en Kobber-Mercurius. To Pillarer af Granit. Een af Alleerne seer man decoreret med store Kugler af Italiensk Marmor, staaende paa Postamenter.

Ved den vestlige Side af Haugen langs med Nørre Vold var tilforn at see en anseelig Bygning, som var indrættet til et LAURBÆR- og ORANGERIE-HUUS. Midt paa Bygningen var en Pavillon og paa hver yderste Ende af Bygningen (som paa den ene Side af den middelste Hoved-Pavillon var 246 Fod, og paa den anden Side var 208 Fod lang) var endnu en Pavillon lidt større af Begreb end den middelste, holdende 36½ Fod i Længden, begge af lige Skikkelse og af eet Stokværk med flade Tage, tækkede med Blye. Udi dette Huus bleve bevarede Laurbær-Træer, Orangerie- og Figen-Træer af en

usædvanlig stor Høyde og Tykkelse. De stode alle frie i Jorden og ey i Baller, som ellers brugeligt er, og altsaa kunde de ikke flyttes af deres Stæd. Her vare ogsaa andre kostbare Vexter af adskillige Slags. Varmen om Vinteren blev her i fordækte Rør, som gik igiennem Gulvet og Murene, ledet omkring frem og tilbage, saa at Varmens Kraft blev fordeelt jævnt overalt og var lige tempereret formedelst denne konstige Indretning. Men Aar 1785 bleve nye Caserner-Længder opbygte paa det Stæd, hvor Orangeriet havde været. Murene af den gamle Orangerie-Bygning bleve staaende og deraf giort to Etager. Og bleve nu her indrættede Værelser for den Kongelige Liv-Vagt, eller Liv-Guarden til Fods. Disse Caserner vende ud til Volden, til hvis Indretning blev, foruden et stort Stykke af Orangerie-Huset, ogsaa tagen en Strækning af Rosenborg Hauge-Plads. Og det forhen værende store Lyst-Quarteer blev indrættet til en Exercier-Plads og indhegnet for samme Kongelig[e] Liv-Vagt. Aar 1786 ved Paaske Flytte-Tid blev et Regiment af Liv-Vagten til Fods indquarteret i Casernerne ved Rosenborg Slot.

§. 2.

De Kongelige Caserner, beliggende i Sølvgaden, ere tvende i en ræt Vinkel sammenføyede, høye og store grundmurede Fløy-Bygninger, fem Etager høye, opførte Aar 1768 af Kong Christian den Syvende, at de skulle være Baraquer for tvende Regimenter af Garnisonen, hvilke ogsaa laae her i nogle faa Aar indquarterede med alle deres Ober- og Under-Officerer. Men Aar 1775 ved Mikkels-Dags Flytte-Tid i October flyttede efter Kongelig Befaling disse to Regimenter ud af Casernerne og bleve indqvarterede i Staden hos Borgerskabet.

Hvorpaa de tvende publique Stiftelser, nemlig: Det Almindelige Hospital og Christians-Plejehuus bleve henflyttede og andlagte i Caserner-Bygningerne, saa at hver af disse to Stiftelser fik sin Fløybygning for sig selv at være i. Og blev tillige en Kirke her indrættet

til begge disse publique Stiftelsers fælles Brug. Meere herom ville den gunstige Læser behage at efterlæse forhen i det X. Kap. §. 24c, pag. 344. Denne Forandring vedvarede i 10 Aar. Thi Aar 1785 til Mikels-Dag blev det Almindelige Hospital forflyttet herfra tilbage til sit første Stæd igien paa Amalienborg. Og CHRISTIANS-PLEJEHUUS blev samme Aar 1785 til Mikels-Dag forandret, og denne Stiftelse med alle Lemmerne blev forflyttet og oversendt til Echernførde, hvor denne Stiftelse har sin à parte Direction.

Hvorpaa begge disse Fløy-Bygninger, efter disse to publique Stiftelsers Bortflytning, bleve igien forandrede til Soldater-Caserner. Og til Fløtte-Tid i October Aar 1785 kom i Casernerne tre Regimenter.

§. 3.

STOKKERHUSET, som er det militaire Arrest-Huus, opbygt af Kong Friderich den Fierde, er en vitløftig, grundmuret Bygning, hvor de til Slaverie for begangne grove Misgierninger enten paa visse Aar eller paa Livs-Tid dømte Misdædere hensættes og bevares. Slaverne eller de, som ere dømte til Fæstnings-Arbeide, have en forskiællig Klædedragt og en Kiæde ved det ene Been. De ere henved 100 i Tallet. Udi Stokker-Huset er indrættet en Kirke, hvori Gudstienesten forrættes skifteviis paa Dansk og Tydsk af Garnisons-Kirkens Danske og Tydske Capellan hver Søn- og Hellig-Dags Formiddag for Slaverne og Arrestanterne. Ligeledes er her ogsaa indrættet en Delinqvent-Stue, hvor Sogne-Præsten og Capellanen ved Garnisons Kirken læser med Dødsfanger, som her af Garnisonen sidde arresterede og have forbrudt deres Liv. Under Stokkerhuset ere syv Arrest-Kiældere med murede Gehvælvter. Paa Stokhuus-Gaarden løbe Soldaterne Spitsrod. Udi Aaret 1783 er opført en nye Slave-Bygning ved Stokhuset for Søe-Etatens Slaver paa samme Etats Bekostning af Søe-Etatens Collegio.

Udi Stokkerhuset holdes INQUISITIONS-COMMISSIONEN, som efter

Forordningen af 30. Decembr. 1771, Artikel 3 og 9, skal til Undersøgning imodtage alle de Sager, samt Tyv-Sager, som til den bliver henviist fra Hof- og Stads-Rætten. Inquisitions-Commissionen har henhørt under Land-Militair-Etaten fra dens Begyndelse den 13. April 1686 og haft Stadens Commendant til sin Chef. Og fordi den var et Forum mixtum saavel for de Civile som de Militaire, saa har dens Assessorer været deels af Søe-, deels af Land-Militair-Etaterne, tillige-med en Borger-Capitain, hvilke for nogle Maaneders Tid have taget Sæde i Commissionen, men siden ere afløste ved andre. Aar 1758 fik Inquisitions-Commissionen en bestandig Præsident og sin egen Auditeur. Men de øvrige Commissionens Lemmer forbleve som forhen. Samme Præsident fik aarlig Gage 600 Rdr. Men ved Forordningen af 30. Decembr. 1771 bestaaer nu Inquisitions-Commissionen af en Assessor fra Hof- og Stads-Rætten, en Borger-Capitain, to Lieutenanter af Søe-Etaten, og en Lieutenant af hvert Regiment af Garnisonen, samt en Inquisitions-Skriver. Denne Assessor af Hof- og Stads-Rætten fører ikke Navn af Præsident, men er den Første Committerede og tillige Inqvisitor udi Commissionen. Baade Inquisitor og Inquisitions-Skriveren lønnes af Kongens Cassa. Til Sandhedens Udledelse af haardnakkede Forbrydere, og for at bringe saadan en Inquisit til Bekiendelse er anordnet to Tvangs-Midler at bruges, nemlig en Tamp, som appliceres uden paa Trøyen, og en Kat, bestaaende af nogle smalle, tiærede Hampelinier med et Haandgreb ved, omtrent en halv Alen lang med 3 à 4 Knuder paa, hvilken appliceres paa den bare Ryg. Vitløftigere Efterretning kand læses i N. Ussings historiske Beretning om Inquisitions-Commissionen, trykt Khvn. 1781 in 8.

§. 4.

Guldhuset er en meget stor og anseelig, grundmuret Bygning, beliggende i Rigens Gade, hvor den Kongelige militaire Klæde-Fabrik er andlagt, og er den allerstørste Fabrik; thi den fabriqverer

alt det Klæde, som udkræves baade til Land-Etatens og Søe-Etatens Monderinger. Stædet har beholdt sit Navn bestandig af sin første Bestæmmelse; thi Aar 1668 lod Kong Friderich den Tredie paa Kongelig Bekostning opføre et Laboratorium Chymicum med sine Ovne og Indretninger til den berømte Alchymist, Doctor JOSEPH FRANCISCUS BURRY, fød i Meyland i Italien, for at giøre Guld ved alchymistiske Operationer sammestæds, da den Danske Medicus Doctor OLE BORCK blev ham adjungered for at arbeide sammestæds i Chymien. Efter Kong Friderich den Tredies Død reiste Doctor Burry sin Vey. Derpaa blev denne Guldhuus-Bygning af Kong Christian den Femte indrættet til et Qvæsthuus Aar 1674 indtil Aar 1685, da et ordentlig Qvæsthuus blev opbygt af Kong Christian den Femte paa Hiørnet af St. Annæ Gaden og Qvæsthuusgaden; hvorom er mældt forhen Kap. X. §. 14. pag. 323. Derpaa blev Guldhuset med alle sine Bygninger af Kongen bortskiænket til den Kongelige Factor CHRISTIAN VÆRNER den 16. May 1685 til Arv og Ejendom, naar det af ham og Med-Interessentere andlagte KLÆDE-MANUFAKTUR og Fabrik-Værk blev holdt ved lige, saa at Guldhuset fra Aar 1685 blev forandret til et Manufactur-Huus. Men efter nogle Aars Forløb, da bemælte Christian Værner ikke kunde bestaae sig, maatte Kongen tage den hele Fabrik til sig selv. Hvorpaa Kong Friderich den Fierde lod ved en Hollænder, navnlig LAMBERT, andlægge en Fabrik for at giøre Klæde og deslige uldene Vahre til heele Armeens Mondering. Aar 1759 Pintzeaften afbrændte den største Længde af Guldhuset ud mod Gaden, da ved samme Ildebrand opbrændte et Forraad af Uld og Væverstole. Men en større og anseeligere nye Guldhuus-Bygning blev strax samme Sommer opbygt igien og Krandsen opsat den 13. Septembr. Aar 1759. Og Aar 1776 blev Guldhusets Bygning giort endnu større, saa at dette Manufactur holder meere end 100 Væverstole i bestandig Gang og 400 Arbeidere, hvorudover Guldhusets Manufactur har aarligen en meget betydelig Vinding paa sine fabrikerede

Vahre. Her er ogsaa et MONDERINGS-MAGAZIN for hele Armeen. Guldhusets Fabrik har ogsaa nogle Væverstole i Tugthuset paa Kristianshavn. Men Guldhusets Valkemølle er i Dyrehaugen.

§. 5.

ABELE CATHRINES BODER eller Hospital beliggende i Tværgaden imellem Borgegaden og Adelgaden. Bygningen bestaaer af 19 Fag Grundmuur, to Etager høy, men indtil Gaarden af Muur og Bindingsværk. Denne Bygning er inddeelt til sex Vaaninger for ligesaa mange Lemmer i hver Etage. Altsaa boer tolv Lemmer i Hovedbygningen ud til Gaden. Derforuden er Tid efter anden bygt til Hospitalet inde i Gaarden to andre Side-Bygninger, som Fløye, af hvilke den ene, som kaldes den gamle Fløy paa venstre Haand inde i Gaarden, bestaaer af tolv Fag Brandmuur til begge Sider. Derudi ere sex Vaaninger til ligesaa mange Lemmer. Den anden eller høyre Fløy inde i Gaarden bestaaer i alt af 18 Fag Brandmuur til begge Sider. Deraf ere de øverste 9 Fag indrættet til en liden og ziirlig Kirke for dette Hospitals Lemmer. Over Indgangen til denne Kirke staaer denne Inscription: Forvar din Fod, naar Du vil gaae til Guds Huus. Prædik. IV.17. Dette Huus er bygt 1751 og denne Kirke indviet 1752. De øvrige 9 Fag af denne Fløy ere indrættede til tre Vaaninger og ligesaa mange Lemmer, med Kiælder neden under. Begge disse Side-Fløye ere ikkuns hver een Etage høy.

Udvendig til Gaden paa Hospitalets Hovedbygning staaer denne Inscription: Frue Abele Cathrines Hospital Aar 1676 funderet Til Sex Sengeliggende og Anno 1726 forøget med sex nye Vaaninger til Sex andre Sengeliggende. Paa den anden Etage af Hovedbygningen er indsat en Steen med denne Inscription: Ovenstaaende anden Etage er paabygget Anno 1742. Udi dette Hospital ere 23 Fruentimre-Lemmer, som ugentlig, hver for sig, nyde een Rigsdaler, og hver af

dem har sin Stue, sit Kiøkken og øvrige Beqvemmeligheder for sig selv. Men de alle have en fælles Hauge ved Gaarden.

Dette Hospital er stiftet Aar 1675 den 27. Decembr. af Frue ABELE CATHRINE VON DER VISCH, Hofmesterinde hos Hendes Kongl. Majt. Enke-Dronning Sophia Amalia, i Hendes Testamente, dateret den 27. Decembr. 1675. Hendes Mand var HANS HANSEN OSTEN, Inspecteur over Hendes Majts. Gods paa Lolland og Falster, samt Proviantskriver paa Kiøbenhavns Slot. Han døde Aar 1672, og hun døde Aar 1676. De ligge begravne i Holmens Kirke, og om dem begge er mældt forhen i den Første Bogs IX. Kap. pag. 200f. Udi Hospitalets Kirke forrættes Gudstienesten af Præsten ved det Almindelige Hospital. Nu staaer Abel Cathrines Hospital under Magistraten, som administrerer det Fattige Væsen i Staden i Følge det Kongelige Reskript af 4. April 1781.

§. 6.

NYE-BODER kaldes alt det District eller vitløftige Strækning i St. Annæ Vester-Qvarteer, som er en Samling af snorrætte, lange og brede Gader, bebygte med Huuse, som ere indrættede for fire tusinde Matroser, tilligemed deres Under-Officerer eller Sergeanter med deres Familier at boe her for sig selv. Af Begyndelsen ere disse Nye Boder andlagte af Kong Christian den Fierde Aar 1632 (See N. SLANGES Historie om Kong Christian den Fierde pag. 747), da Marinen blev sat paa en ordentlig Fod og et anseelig Antal Skibsfolk og Matroser bleve underholdne ved Holmen for altid at kunde være reede til Kongens Søe-Tieneste. Til at opbygge disse Matros-Boliger bleve af Kongen antagne tre Entreprenneurs, som vare: WILLUM MORTENSØN, Tolder i Helsingør, JØRGEN ANDERSEN, Borger i Helsingør, og JACOB MADSEN, Borger paa Christianshavn, til hvilke efter deres Contract blev given paa hvert Huus 220 Rdr. Species, alle Huuse af een Etages Høyde. Dog gik det meget langsom med disse Huuses Opbyggelse, saa at nogle bleve først Aar 1636 færdige.

Dette Qvarteer, som blev kaldet NYE BODER og er indrømmet Søe-Magten allene til Beboelse, bestaaer af følgende Gader i en alphabetisk Orden: 1. BALSOMGADEN. 2. BIØRNEGADEN. Imellem denne og Løvegaden ligger NYEBODERS VAGTHUUS, som daglig besættes af en Søe-Officeer med en Commando af Matroser; her i Vagten bliver altid med en stor Klokke ringet paa Arbeide et heelt Qvarteer, naar det er Tid for Matroserne at gaae paa Holmens Arbeide, om Morgenen og om Middagen. Dette Vagthuus med en Klokkestoel er en nye Bygning, opført Aar 1787. 3. BRYGGERNES LÆNGDE eller CANIN-LÆNGDEN paa Soelsiden; thi den mørke Side er bebygt med Byens Huuse. Paa Hiørnet af Canin-Længden er et Huus, som kaldes Pølen, fordi ved Nyeboders Andlæg var her en stor Pøl eller Morads, som blev opfyldt. 4. ELENSDYRS LÆNGDEN, som blev bygt Aar 1761. 5. ELEPHANTGADEN. 6. EENHIØRNINGSGADEN. 7. HAREGADEN. 8. HIORTE-LÆNGDEN, hvis mørke Side er bebygt med Byens Huuse. 9. HOPPENS LÆNGDE, hvis mørke Side er ligeledes bebygt med Byens Huuse. 10. HUNDE-LÆNGDEN. 11. KAMEELGADEN. 12. KATTEGADEN. 13. KLÆR-KEGADEN eller KOKKEGADEN. 14. KRUSEMYNTEGADEN. 15. LEOPARDE-LÆNGDEN. 16. LØVEGADEN. 17. MERIANSGADE. 18. NYEGADE. 19. PIN-SVINGADE. 20. ROSENGADE. 21. RÆVEGADEN. 22. SALVIEGADEN. 23. SKO-LEMESTER-LÆNGDEN, saa kaldet af Nyeboders fattige Skole, beliggende paa Soelsiden paa Hiørnet af samme Længde og Adelgaden; thi den mørke Side er Byens Huuse. 24. TIGERGADEN. 25. TIMIANSGADEN. 26. TULIPAN-LÆNGDEN.

Udi Nyeboder ere for værende Tid af gamle Een-Etage-Huuse 534; af To-Etage-Huuse 116. Tilsammen 660 Huuse. I ethvert Een-Etage-Huus kand boe tvende Familier, hvoraf enhver er pligtig at modtage til Logement to unge Karle; men det kand derfor staae enhver frit for, om de vil modtage fleere. Hvoraf flyder, at i et To-Etage-Huus kand boe fire Familier og indtages 8 eller flere unge Karle. Enhver Familie har i hvert af disse Huuse en Stue eller Sahl

og et Sengkammer, men Skorsteen og Loft, samt Gaardsrum er fælles.

Til Matros-Børnenes Underviisning i deres Kristendom og Saligheds-Kundskab ere af Kongen stiftet tvende Skoler i Nyeboder, nemlig:

a) Broens Skole, beliggende paa Hiørnet af Skolemester-Længden og Adelgaden. Samme Skole er et Stykke af Nyeboders Bygning. Den er bygt og andlagt af Kong Christian den Fierde strax ved Nyeboders Oprættelse (See Wolfs Encomion Daniæ pag. 376). Børnenes Antal er over 100. De nyde frie Underviisning i deres Kristendom, Skrivning og Regning. Skolemesteren har frie Værelser i Skolehuset; han nyder efter Anviisning af Søe-Etatens Collegium quartaliter 23 Rdr. 4 Skilling, saa og een Mands Kost, beregnet til 24 Rdr. aarlig, saa og hver Mikkels-Dag 13 Rdr. 3 Mk., som er Renten af et Legatum til denne Skole. Skolemesteren har tillige en Hører under sig. Lærerne antages af Søe-Etatens Collegium efter Provstens ved Holmens Kirke hands indsendte Forslag derom.

b) Pelikan-Skolen i Adelgaden eller Borgegaden, hvis Børn skal ligeledes alle være af Søe-Etatens egne Børn. Skoleholderen nyder for Information til Brænde, Lys, Bøger og Skriv-Materialier 100 Rdr. 4 Mk. og til Huus med Renovation 50 Rdr.

Aar 1720 den 8. January udgav Kong Friderich den Fierde en Instruction for de 30 Compagnier. Matroser skulle bestandig, endog i Fredstider, underholdes og bruges paa Holmen til nødvendigt Arbeide, og at en Deel af Flaaden kunde dermed i en Hast blive besat, naar noget skulle forefalde. De bleve da inddeelte i visse Divisioner, saa at der i alt bleve 6 Divisioner, af hvilke hver Division bestod af 5 Compagnier. Over hver Division blev beskikket en Commandeur eller Scoutbynacht som Divisions-Chef, der skulle øve Commando og Opsigt derover, at Compagnierne bleve holdte altid i complet Stand. Men i Kong Christian den Siettes Tid bleve de inddeelte i tre Divisioner, og hver Division bestod af 10 Compagnier.

Aar 1756 forøgede Kong Friderich den Femte Matrosernes Antal med den fierde Division, som ligeledes bestod af 10 Compagnier og hver Compagnie 118 Mand stærk og fik sin Divisions-Chef, saa at Matrosernes Antal bleve nu 4720 tilsammen, foruden den faste Stok af Haandværksfolk, som er 1625 Mand. Hvorudover Nyeboder bleve forøgede med fire nye Længder af dobbelt Etage.

Aar 1774 befalede Kong Christian den Syvende, at Artilleristerne ved Søe-Etaten, som forhen vare fordeelte under Compagnierne, udgiøre nu ved hver af de fire Divisioner et eget Compagnie af to Hundrede Mand, saa at hver Division bestaaer af nie Compagnier Matroser og eet Compagnie Artillerister. Over Nyeboder er beskikket en Inspecteur, som har Opsyn med Bygningerne og forefaldne aarlige Reparation; han har sine frie Værelser til Beboelse i en Gaard, som just er opbygt til Inspecteurens Gaard i Nyeboder.

Aar 1786 lod Kong Christian den Syvende af den faderligste Omsorg for meenige Mands Børn i Søe-Etaten indrætte fem Skoler i Nyeboder. Disse Skoler bleve aabnede den 30. Octobr. under Bøn, Sang og dertil passende Taler af samtlige Holmens Kirkes Præster i Admiralitæts- og Commissariats-Collegii Overværelse som Holmens Kirkes og Skolers Patroner. Skolerne ere saaledes inddeelte med den der allerede forhen beliggende Skole, at Haandværksstokken har to, og hver af de fire Divisioner een Skole. I hver af disse Skoler, som ere forsynede med to Lærere, indtages 100 Børn, hvilke i Henseende til deres forskiellige Alder og Kundskaber, fordeeles i fire Classer, og hver Classe møder ikkun i visse Timer, paa det at een Lærer selv kand oversee og overhøre sine Børn.

§. 7.

Grønland var en stor og viid, øde Plads, beliggende imellem Citadellet Friderikshavn og Nyeboder for Enden af Store Kongens Gade

lige til Østerport. Fordi samme Plads ei var broelagt, var den begroet med Græs og derudover altid grøn. Af den Aarsag har den faaet Navn af Grønland. Men nu er en Deel deraf bleven bebygt med nye Huus-Længder til Nyeboders Udviidelse. Paa Grønland var i nogle faa Aar Tømmerpladsene andlagte, nemlig fra den Tid af, at de gamle Tømmerpladse (som i fordum Tid laae for Enden af Toldbodgaden fra St. Annæ Gade langs med Strømmen og Toldbodvejen lige ud til Toldboden) bleve afskaffede og indtil den Tid, at de nye Tømmerpladse bleve andlagte ved Blaae Taarn.

I Henseende til de ældre Tider i forrige Aarhundred er at agte, at i denne Egn omtrent imellem Guldhuset og Citadellet Friderichshavn har fordum staaet den RUNDE ST. ANNÆ KIRKES Bygning, ANNA ROTUNDA kalden, som af Kong Christian den Fierde var bestemt til at være en Sognekirke for det Nye Kiøbenhavns Indvaanere. Kong Christian IV lod om Sommeren i Aaret 1640 begynde at bygge en rund Kirke efter N. SLANGES Ord i Kong Christian den Fierdes Historie Tom. IV, pag. 1044, men E. PONTOPPIDAN paastaaer, at samme St. Annæ Kirkebygning blev begyndt Aar 1633 i Kraft af Kong Christian den Fierdes Brev derom til Stiftsbefalings-Mand Friderich Urne paa Cronborg. See E. PONTOPP. Orig. Hafn. pag. 288.

Denne ST. ANNÆ KIRKES Skabellun (efter I. L. WOLFS Ord i hands Encomion Daniæ pag. 375) var neden til rund som et Compass med alle sine 32 Streger, hvor der over hver Streg var muret og giort en Hvælvning paa Jorden. Paa hvilken Hvælvning alle Stolene neder udi samme Kirke skulle sættes og giøres. Og var uden paa Kirken en Dør til hver Hvælvning at gaae ind og ud af. Samme Kirkes Bygning var ziret med tolv Gavle.

Denne Kirke har formedelst sin Storheds og Kostbarheds Skyld længe staaet i Bygning; dog blev den saa vit fuldført, at der fattedes udvendig ikke noget andet end allene Kobber-Taget at paalægge,

hvilket skulle have været efter Italiensk Façon næsten flad og usynligt, samt omgivet med en ziirlig Balustrade. Denne Skikkelse sees paa de af Kiøbenhavns Stads Aftegninger, som ere giorte førend Aar 1660, og findes i Stadens Raadhuus-Archiv.

Efter Stadens Beleiring er denne St. Annæ Kirkes Bygning ei fortsat, men Aar 1663 i Kong Friderich den Tredies Tid er samme Kirkebygning gandske nedbrudt, eftersom den laae Citadellet Friderichshavn ved dens Fæstningsværkers Udviidelse alt for nær, og alle dens nedbrutte Materialier bleve anvendte deels til Citadellets Kirke, deels og til andre Bygninger i Citadellet at opbygge.

ST. ANNÆ KIRKEGAARD tæt derved var indrættet til at skulle være en Assistenz-Kirkegaard til Holmens Kirke for Kongens Skibsfolk og var indviet dertil Aar 1654; men efter tolv Aars Forløb blev den ødelagt, da Skibs-Kirkegaard uden for Østerport blev indrættet Aar 1666, hvorom er mældt forhen i denne anden Tome I. Bogs IX. Kap. §. 4. pag. 202. Nu er samme Plads bebygt med Huuse.

§. 8.

Om den forhen værende Kongelig Stiftelse CHRISTIANS-PLEJEHUUS. Christians-Plejehuus eller Krigs-Hospitalet for Land-Militair-Etaten var en Kongelig Stiftelse, som Aar 1769 blev nye-oprettet til Invalideres eller gamle Soldateres, Soldater-Enkers, samt fader- og moderløse Soldater-Børns Pleje og Opdragelse i Stæden for forrige Krigs-Hospitalets Ladegaard uden for Vester Port, som er ophævet. Denne Stiftelse er agreeret af Kong Friderich den Femte, men fuldbyrdet af Kong ChristianVII og derfor kaldes DET KONGELIGE CHRISTIANS-PLEJEHUUS. Dette Hospital blev andlagt i Store Kongens Gade, hvor to Gaarde under No. 216 og 217 bleve kiøbte og en smuk, grundmuret Bygning blev af nye opført til samme Kongelige Stiftelses Indretning, tilligemed et

Capell eller Kirke, som høytideligen blev indviet af den Siællandske Biskop Hr. Ludvig Harboe den 28. May, som var Domin. 1 post Trinit. Aar 1769. (See tillige forhen Kap. X. §. 10. pag. 317f.). Denne Stiftelse, Christians Plejehuus kalden, havde sin egen Præst, Skoleholder, Medicus og Oeconomie. Her bleve 213 gamle og svage af Krigsstanden og 172 fattige Soldater-Børn underholdte og oplærte. Stiftelsen blev administreret af en udnævnt Direction af det Kongelige Generalitæts- og Commissariats-Collegium. Det unge Mandskab i Christians-Plejehuus blev vant til Krigs-Øvelser med Gevæhr, og engang om Aaret rykkede de ud paa Øster-Fælled for at giøre deres Evolutioner.

Aar 1771 blev her i Christians-Plejehuus andlagt en Lærreds- og Drejels-Fabriqve, hvilken lykkedes saa vel, at Stiftelsen i eet Aar giorde 40 tusinde Alnes Leveranze og i tre Aar frembragte 300 Tusinde Alen, ja foruden sine Leveranzer solgte ved Auction mange Tusinde Alen fine og grove Lærreder og Drejeler. Stiftelsen havde ogsaa andlagt et anseeligt Blegerie i Kongens Lyngbye $1^1/_2$ Miil fra Staden. Men efter nogle Aars Forløb blev denne ypperlige Lærrets- og Drejels-Fabrikk ved Stiftelsen nedlagt og ophævet.

Aar 1775 blev Christians-Plejehuus forflyttet fra denne Gaard, eftersom Bygningerne bleve indrømmede for Opfostrings-Huset (See tillige forhen Kap. X, §. 10. pag. 318), og Stiftelsen henflyttet til den Fløybygning af de Kongelige Caserner, som vender ud mod Volden, og der andlagt. I forommældte Capell blev Gudstieneste og Prædiken holden sidste Gang Domin. XIX p. Trinit. Aar 1775. Medens Christians-Plejehuus var andlagt her i Caserner-Bygningens ene Fløy blev Gudstienesten og Prædiken forrettet alternatim af Præsten ved Christians-Plejehuus og af Præsten ved Almindelig Hospital i den Kirke, som var indrættet i det Almindelige Hospital, der var andlagt i Casernernes andet Fløy, som vender ud til Sølvgaden; saa at den ene

Stiftelse havde sin Prædiken Kl. 9 og den anden Stiftelse sin Prædiken Kl. 1. Men Aar 1785 bleve begge ommældte Stiftelser forflyttede fra Caserner-Bygningerne, eftersom de Kongelige Soldater-Caserner bleve oprættede igien paa nye, og visse Regimenter ved Mikels-Dags Tiders Flyttetid bleve i samme Caserner indqvarterede. Christians-Plejehuus blev da forandret og forflyttet over til Echernförde, hvor det har nu sin à parte Direction.

TREDIE BOG

OM

CHRISTIANSHAVN

I. CHRISTIANSHAVN skilles fra Kiøbenhavn ved det Revier eller Havnens stærke Strøm, som Knippels-Broe gaaer over. Denne Stad, ziiret med mange Gader og smukke Bygninger, er beliggende paa den forreste Deel af Amager-Land, som vender mod Kiøbenhavn. Thi Aar 1617 (siger N. SLANGE i Kong Christian den Fierdes Historie pag. 392) lod Kong Christian IV paa Amager-Land afstikke en Plads til den nye Stad. Aar 1618 begyndte Kongen at indtage en Deel af Amager-Land, for der at ville oprætte en nye Kiøbstæd, hvilken han ved store og lange Diger og Broer siden sammenføyede med Kiøbenhavn til sit Kongelige Huuses Ære og til Stadens Formeering, men fornemmeligen til Fæstningens, Orlogs-Flaadens og Tøyhusets Sikkerhed og Forvaring. Hvilken Stad han kaldte efter sit eget Navn CHRISTIANSHAVN. Denne indtagne Grund af Amager laae meget nedrig og siid, var fuld af Moradser, og altsaa var den vanskelig at bebygge, indtil at alle disse Moradser og den lave Strandgrund bleve opfyldte

med stor Arbeide og Bekostning af Kongen, saa og ved nedrammede Pæle i Grunden blev giort forsvarlig stærk til at kunde opføre Huuse og Bygninger paa.

Aar 1619 bleve en Deel Pladser til Bebyggelse afpælede og frie bortskiænkede til dem, som ville bygge der, og i tolv Aar fik de Friehed fra al Skatt og Tynge, saa og i 7 Aar bleve de frie for Told at svare. Midt i Byen lod Kongen til Kiøbmændenes største Nytte grave fra Strand til Strand en stor Kanal, hvilken nu kaldes Børnehuus-Canalen, og al den ved samme Canals Gravning opkastede Jord blev brugt til den ved Søen beliggende nedrige Egns Opfyldning og Planering. Dernæst lod Kong Christian IV denne nye Kiøbstæd forsyne mod Amager-Siden med Volde med fem Bastioner eller Bulværker, dybe og brede Graver. Ligeledes lod Kongen af Grunden opmure en Port og Vindebroe for Staden, hvilken blev kalden Amager-Port.

Men som det dybe Hav og den stridende Strøm adskildte Amager-Land fra Kiøbenhavn paa Siællands Grund, saa at ingen kunde komme fra det ene Stæd over til det andet uden ved Pramme, Færger og Baade. Saa optænkte Kong Christian IV et Middel til begge disse to Kiøbstæder, Kiøbenhavn og Christianshavn, at sammenføye ved en lang Broe af Muur og Steen fra det ene faste Land til det andet. Midt paa den Broe lod Kongen giøre en stor, lang Vindebroe, som kunde opvindes, saa at de største Orlogsskibe urørte og uskadte kunde gaae derigiennem, naar Fornødenhed det udkrævede. (See N. Slanges Historie pag. 403). Man begyndte paa at bygge denne Broe, som blev kalden Knippels-Broe, Aar 1618. Aarsagen, hvorfor at samme Broe fik strax det Navn Knippels-Broe, som den gemeenlig i daglig Tale har og kaldes af alle, er denne. Medens her var en Færge, boede paa Kristianshavns Side i et lidet Huus tæt ved Strandkanten en Færgemand, hvis Navn var Knippel Hans (fordi denne Mands Kone ernærede sig med at kniple). Han satte altid Folk over denne Strøm i sin Baad fra Amagerland eller Kristianshavns Side over til Kiøben-

havns Strand-Side. Og fordi nu Broen blev andlagt tæt ved samme Mands Huus over den breede Strøm fra den ene Landside til den anden, saa fik den strax det Navn KNIPPELS BROE efter Færgemanden, da ellers Broens rætte Navn er KRISTIANSHAVNS BROE. Om denne Christianshavns Broe er allerede forhen mældt i dette Skrifts Første Deel pag. 422.

Aar 1619 den 5. April fik Christianshavn Kiøbstæds-Privilegier og blev en Kiøbstæd for sig selv. Indvaanerne fik Skiøder paa deres Grunde, tyve Aars Friehed for borgerlig Tyngde og ikkun en Byefoged til Magistrat. Samme BYEFOGED paa Christianshavn var tilligemed ogsaa Foged paa Amager. Christianshavn havde sin egen Byefoged i 66 Aar, nemlig fra Aar 1619 til Aar 1685. Det var altid i fordum Tid en Skik og Maneer, at, naar en Byefoged blev beskikket, og han blev solenniter introducered paa Raadstuen for at skulle der aflægge sin Embeds-Eed i de Kongelige Ministrers og Borgemesternes Nærværelse, saa blev altid et stort Slag-Sværd baaren for ved ham i Procession igiennem Gaderne op til Raadstuen. Saaledes blev et Sværd Aar 1585 baaren for Byefoged JØRGEN BENTSEN, Aar 1620 for Byefoged LAURITZ HANSEN og Aar 1626 for Byefoged LAURITZ ESKILDSEN, da enhver Byefoged lod strax paa Raadstue-Sahlen ophænge det Sværd, som saaledes var baaren i Procession for ham. Derudover seer man nu omstunder, at paa den saa kaldte RAADSTUE-BØRS, eller store Sahl uden for Raadstuen paa Stadens Raadhuus, hænger paa Væggene fastgiorte nogle store Sværd, hvilke have været ligeledes ophængte paa Stadens forrige Raadhuus, som afbrændte i den store Ildebrand Aar 1728, men ere blevne ræddede, og derfor nu til en ævig Erindring om denne i fordum Tid brugte solenne Skik ogsaa her paa dette Raadhuus ophængte og bevarede.

Eftersom Christianshavn nu i 20 Aar, siden den først blev begyndt at bygges, var bleven til en anseelig Bye, prydet med kostelige Gaarde og Huuse, samt med beqvemme og smukke indrettede Gader, saa

blev Christianshavn af Kongen Aar 1639 den 8. Juny benaadet med nye STADS-PRIVILEGIER til at være en adskildt Bye fra Kiøbenhavn; Borgerne skulle bygge god Kiøbstæd-Bygning, have sin egen Kirke og Præst; thi hidindtil havde Christianshavns Indvaanere søgt Holmens Kirke. De fik et STADS-VAABEN, hvori saaes et blaat Taarn med tre Kroner og en Fahne til hver Side, saa og deres egen Magistrat, bestaaende af en Borgemester, sex Raadmænd, ligeledes Byefoged, Stadskæmner og Byeskriver. (See N. SLANGES Historie pag. 981). De fik ogsaa paa nye tolv Aars Friehed for al Skatt, Told og Indqvartering. Aar 1640 den 9. January bleve de Huuse, som vare bygte imellem Børsen og Havnen, NYE BØRS kalden, lagte under Christianshavns Byeting. Samme Aar blev den første KIRKE paa Christianshavn færdig bygt og indviet den 22. May 1640 af den Siællandske Biskop, Doctor JESPER BROCHMANN, og blev Mag. ERICH BREDAHL den første Sogne-Præst til samme Kirke. (See N. SLANGES Historie pag. 1044). Aar 1642 den 19. Marty bleve Christianshavns Privilegier endnu meere forbædrede. Aar 1668 blev bevilget tolv Skilling aarlig at svare af hver 100 Rdr., som Gaarde eller Huuse paa Christianshavn vare taxerede for, til sex Karle, som skulle holde Nattevagt i Gaderne.

Staden Christianshavn havde da saaledes sin egen Øvrighed eller Magistrat fra Aar 1641 indtil Aar 1674 og altsaa i 33 Aar. I disse Aar have efterfølgende været Christianshavns Borgemestere: 1. JACOB DREYER fra Aar 1641 til Aar 1646. 2. NAMAN HIORT fra Aar 1647 til Aar 1650. 3. RASMUS RASMUSSEN fra Aar 1652 til Aar 1655. 4. JENS SØRENSEN fra Aar 1653 til Aar 1659. 5. JOHAN SØRENSEN fra A. 1659 til A. 1662. 6. CHRISTIAN SPORMAN og 7. IVER CASPARSEN fra A. 1662 til A. 1674. Efter at Christianshavn i 33 Aar havde haft sin egen Magistrat af Borgemestere og Raadmænd, saa blev Christianshavn af Kong Christian den Femte Aar 1674 den 29. Octobr. indlæmmet [i] Staden Kiøbenhavn og dens Øvrighed, saa at Christianshavns Magistrat blev aldeles afskaffet, og Christianshavn bekom tilfælles

Øvrighed med Kiøbenhavn. Dog beholdt Christianshavn en Byefoged tilbage endnu i elleve Aar.

Aarsagen, hvorfor at Christianshavns Magistrat blev afskaffet, var for at ophæve de idelige forefaldne Tvistigheder og Trætter imellem Christianshavns Magistrat og Kiøbenhavns Magistrat, andgaaende de Havnepenge, som de Skibe skulle betale, som laae i GRØNNEGAARDS HAVN. Denne Grønnegaards Havn laae under Amager Land ved Christianshavns Side og var i fordum Tid brugt af de Nederlandiske Skibe fra den Provinz Groeningen, hvor de overvintrede med deres Skibe og derfor efter dem blev kalden GROENINGERNES HAVN. Kong Christian den Tredie gav en Forordning Aar 1556, at denne Havn skulle tilhøre Kiøbenhavns Borgere til et sikker Vinter-Leje for deres Skibe og fra den Tid af bleve alle Havnepenge af Skibe, som der laae, betalt til Kiøbenhavns Magistrat. Men da Christianshavns Stad blev bygt, saa tilegnede Christianshavns Stad sig denne Grønnegaards Havn, og fra det Aar 1641 oppebar Christianshavns Magistrat Havnepengene af alle de Skibe, som laae i samme Havn, hvilket dem ogsaa blev tilstaaet i Kong Frederik den Tredies Forordning derom af Aar 1655, saa at samme Stads Magistrat ejede og beholdt bemælte Havn og dens Havnepenges Oppebørsel indtil Aar 1674, da Magistraten afgik og Christianshavn blev indcorporeret med Kiøbenhavn. Ligeledes vare der ogsaa idelige Tvistigheder imellem disse to Stæders Laugsmestere, hvis Klager bestandig foraarsagede Bryderie og Fortrædeligheder for Magistraten paa begge Stæder. Thi Laugsmesterne i Kiøbenhavn ville ikke antage dem i deres Laug til Mestere og Svende, som havde lært paa Christianshavn. Ej heller ville Laugsmesterne paa Christianshavn antage i deres Laug dem til Mestere og Svende, som havde lært i Kiøbenhavn.

Efter faa Aars Forløb, nemlig Aar 1685 blev ogsaa Christianshavns Byeting afskaffet og henlagt under Kiøbenhavns Byeting og Byefoged, saa at disse to Stæder Kiøbenhavn og Christianshavn bleve udi alle

Ting forenede med hinanden. Aar 1682 blev af Kong Christian den Femte lagt Grundstenen til den nu staaende Vor Frelsers Kirkes Opbyggelse i Stæden for den gamle og meget brystfældige første Interims-Kirke. Aar 1689 den 9. May blev ved Enden af Christianshavns Vold begyndt det saa kaldte Nye Værk at andlægges med mange Bastioner paa en Sandgrund i Havet, hvilket gaaer til Nyeholm ligeover for Citadellet Friderichshavn og Toldboden, og indslutter den heele Havn, saa og den Kongelige Orlogs-Flaade i sin Huk. (Herom er mældt forhen i det X. Kap. 30. Paragraph pag. 356). Samme Nye Værk blev fuldført Aar 1692. Ved den Leilighed blev Christianshavn efterhaanden aarligen meere forøget med flere i Søen opfyldte Pladser til at andlægge nye Bygninger og Huuse, samt (i de sildigere Tider ved Handelens tiltagende Flor) anseelige Skibsværfter til Skibbyggerie og store, rummelige Pakhuse til Oplags-Vahre. Saa at Christianshavn, endskiønt den vel er den mindste Deel af Staden Kiøbenhavn, saa er den dog i Henseende til den florissante Handel og Skibsfahrt en vigtig Deel af Staden. Thi paa Christianshavn forefinder man syv Skibbygger-Værfter, mange Handels-Bygninger, Magaziner og Pakhuse. Ligeledes mange Slags Fabricker, saasom Tøy- og Klæde-Fabriker, Sukker-Raffinaderier, Tobaks-Fabriker, Sæbesyderier, Voxdugs- og Voxdug-Tapeter, samt Kønrøgs-Fabrik, Jernstøberie, Reberbahne og Trankaagerie, etc.

Christianshavn er ved to Broer tværts over den store Skibshavn eller stærke Strøm sammenføyet med Kiøbenhavn, nemlig: Knippels-Broe, som fra Stadens Side og Bulværk over til Christianshavns Side og Bulværk er 152 Alen lang, andlagt af Kong Christian IV Aar 1618. (See tillige meere herom dette Skrifts Første Tome pag. 422). Dernæst Langebroe ved Blaae-Taarn, bygt paa Pæle af lutter Tømmer, er 600 Fod lang og andlagt af Kong Christian den Femte Aar 1686. (See tillige meere forhen anført i den Første Tome pag. 87). Her ved Langebroe er Aar 1787 i Augusty Maaned af Hr. Gros-

serer og Tømmerhandler LARS LARSEN i Kiøbenhavn og paa hands egen Bekostning henlagt en BADE-MACHINE FOR FRUENTIMRE, hvorved en Kone opvarter. Det er allerede forhen i dette Skrift i det X. Kapitel §. 32 anmældt, at af bemælte Hr. LARSEN blev Aar 1786 i Juny og paa hands Bekostning andlagt et BADEHUUS med Dryppe-Machiner til almindelig frie Brug FOR MANDFOLK, hvilket laae af Begyndelsen ved Citadels-Pynten samme Sommer, men i næstfølgende Vinter blev samme henlagt ved Langebroe ved den Appelbyeske Kiølhalings-Plads. Og derfra blev dette Mandfolkenes Badehuus i May 1787 forflyttet at ligge hen til den første Pæl ved Kiøkken-Kurven. Til Belønning for denne nyttige Bade-Anstalt til almindelig frie Brug fik Hr. Grosserer LARSEN af Hs. Kongel. Majestæt den store Guld-Medaille pro Meritis den 13. Septembr. 1786.

Efterat vi nu have givet den gunstige Læser en almindelig Underretning om Christianshavns Oprindelse, Andlæg og Tilvæxt, saa vil vi nu nøyere efter vor foretagne Plan afhandle [Christianshavns-Qvarteer].

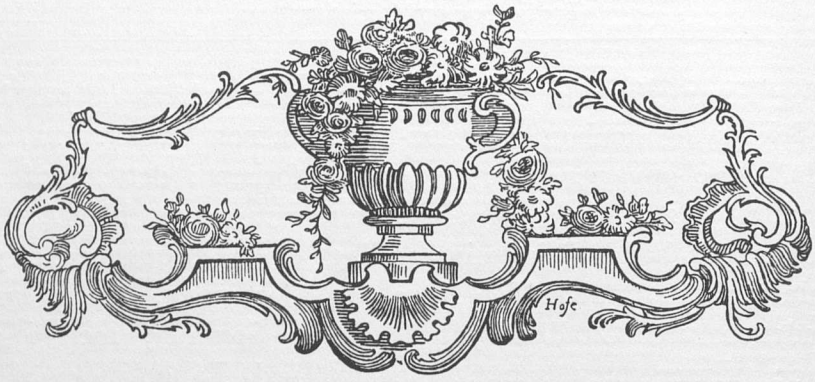

TOLVTE KAPITEL

OM

CHRISTIANSHAVNS-QVARTEER

I. CHRISTIANSHAVNS-QVARTEER indbefatter alle de Gader og Stræder, som ligge paa Christianshavns Grund, hvilke ere: Langebroegaden, Strandgaden, Lille Torvegaden, Store Torvegaden, Kongens Gade, St. Annæ Gade, Store og Lille Kirkestræde, Store og Lille Sophiægaden, Overgaden over Vandet, Overgaden under Vandet, Baadsmandsstrædet, Voldgaden, Dronningensgade, Prinzensgade, Møllegaden, Store og Lille Amagergade, Skandsen og Biørnsholm.

II. Christianshavns BORGER-COMPAGNIES FAHNE forestiller fire af Skyerne udrakte Hænder, hvilke holde fast paa en Krone med denne Overskrift paa en Sæddel: Til Fælles Kracht, Bestandig Macht. Neden under Skyerne forestilles Prospekten af Kiøbenhavn og Christianshavn med denne Overskrift paa en udbreedt Sæddel: Kiøbenhavn. Christianshavn. Under samme Prospect staaer adskillig Krigs-Armatur. Og allerunderst læses paa den tredie Sæddel denne Inscription: Anno. Indlemmet. 1674. I det øverste Hiørne ved Fahnestangen sees Kiøbenhavns Stads-Vaaben. I det andet Hiørne sees Christians-

havns Stadsvaaben. Midt imellem sees Kong Christian den Siettes Navn en Chiffre med Krone, omringet med det blaae Ridderbaand, hvori hænger en Elephant. Udi de to nederste Hiørner sees en brændende Bombe.

III. Den efter Kongelig Befaling anordnede QVARTEER-COMMISSARIUS og QVARTEER-BETIENT, som er befalet at boe i Christianshavns Qvarteer i Følge Plakaten af 3. Juny 1771, for at skulle paaagte under Stadens Politiemester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer, skal til et udvortes Distinctions-Tegn bære paa sin sølvgallunerede Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af blaa og rød Coleur.

IV. Om Stadens GADER, som henhøre under Christianshavns-Qvarteer, er følgende mærkværdigt i Henseende til de ældre Tider, som og Egnens Situation at anføre.

A. LANGEBROEGADEN er regulair og breed, beliggende lige for Knippels-Broe og gaaer fra Knippels-Broe til Strandgaden. I denne Gade er et Sukker-Raffinaderie og et Sæbe-Syderie, saa og nogle ypperlige Pakhuse.

B. STRANDGADEN er ligeledes regulair og tillige meget lang; thi den gaaer fra Strand til Strand i en snorræt Linie paa tværs igiennem Christianshavn fra Strand til Strand i forrige Tider; men nu er den vestre Ende af Gaden aflukt med Stakkitværk for FRIDERICHS TYDSKE KIRKE, som der er bygt Aar 1755 med sit smukke Taarn for Enden af Gaden, saa at den nu gaaer fra den Tydske Kirke til Biørnsholm. I samme Gade er den KONGELIGE DOCQUE til Orlogs-Skibenes Reparation. Saa og det Chinesiske og Ostindiske Compagnies Gaard med tilhørende Skibsbygger-Værft og Plads. Ved den østre Ende af denne Gade ligger den saa kaldte BIØRNSHOLM, som ved en liden mellemflydende Kanal er skildt fra Christianshavn.

C. LILLE TORVEGADEN, hvorudi ligger det SCHIMMELMANSKE SUKKER-RAFFINADERIE og nogle store Pakhuuse.

D. STORE TORVEGADEN gaaer fra Lille Torvegaden til Børnehuus-

eller Steenbroen. I denne Gade ligger et Apothek, som kaldes Een-hiørnings-Apoteket, fordi over Indgangen dertil staaer en Een-hiørning udhuggen.

E. St. Annæ Gade, hvor Hoved-Indgangen er til Vor Frelseres Kirke. Denne Gade gaaer fra det Ostindiske Compagnie og over den nye Broe (forhen Snorrebroen kaldet) forbi Kirken til Volden.

F. Store Kongens Gade, hvortil regnes den saa kaldte Sladder-Række; her ligger det store Tøy-Manufaktur, Kræmmer-Fabrikken, et Sæbesyderie, samt en Deel ypperlige Pakhuse.

G. Lille Kongens Gade, i hvis vestlige Ende er Indgangen til det Wæverske, det Brownske, det von Ostenske skiønne Skibsbygger-Værfter og Pladser. De ligge alle bag ved Frideriks Tydske Kirke.

H. Overgaden over Vandet. (Samme Vand er Børnehuus-Kanalen). Her er det nu værende Kongelige Søe-Qvæsthuus (hvilken Bygning har tilforn været Det Kongelige Opfostrings-Huus), beliggende yderst ved den østlige Ende. I denne Gade er ogsaa Hoved-Indgangen til Børnehuset. Men ved den vestlige Ende af Gaden ligger det Appelbyeske murede Reberbahne 600 Alen lang, saa og Det Appelbyeske Skibbygger-Værft. Ligeledes Det Potterske Jern-støberie, hvor Jern-Gryder støbes.

I. Overgaden neden Vandet gaaer langs med Børnehuus-Canalen fra Tobaks-Compagniets Pakhuus til Laboratorium med de derved værende Boliger for Søe-Artilleriet. Om Søe-Etatens Laboratorium forekommer Efterretning siden ved §. 17. Man seer her foruden Byens Huuse ogsaa ved den østlige Ende en Deel nye opbygte Magaziner og Pakhuuse, som ligge beleilige ved Børnehuus-Canalen. Saa og det Kongelige Sukker-Magazin.

K. Store Sophie Gaden, hvor der er et Uld-Sorterie og Udsalgs-Magazin.

L. Voldgaden. Her seer man ved den nordre Side af Vor Frelseres Kirke Det Borgerlige Exerceer-Huus, hvorom forekommer Efter-

retning siden ved Paragraph 11. Og ved den søndre Side af Kirken seer man det Langiske Salpeter-Værk.

M. Printzens Gade, hvori fordum laae Den Lorckiske Stiftelse eller Opfostrings-Huus, hvilket blev Aar 1755 af Pastor Josias Lorck, Sogne-Præst ved Friderichs Tydske Kirke paa Christianshavn, andlagt til fattige Pigebørns Opdragelse efter giorte Forslag til denne Stiftelse af Enke-Frue Kammer-Herr-Inde von Plessen, fød Comtesse af Berkentin, som paatog sig at være Directrice over samme Stiftelse. Begyndelsen dertil blev giort med 25 Pigebørn og et Huus lejet til denne Indretning. Aar 1760 blev en nye, massiv Bygning af 3 Etager foruden Kiælder-Etagen færdig bygt i denne Gade. De Kongelige Herskaber bestemte og skiænkede en anseelige Gave til bemælte Stiftelse. Aar 1760 den 29. Decbr. flyttede Pigebørnene, hvis Antal var den Tid voxen til 70, ind i det nye Huus, og Aar 1765 var deres Antal voxen til 103. Dette Huus havde ingen egentlig Fond af en staaende Capital eller Indkomster, men allene et Sælskab af høye og fornemme Damer ved Hoffet, som betalte aarlig for hver Pigebarn 25 Rdr. og intet meere. Nogle Damer holdte 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, ja 12 Børn til Opfostring. Af denne aarlige Betalings Summa bleve bestridte alle ordinaire og extraordinaire udfordrende Udgifter med deres Klæder, Kost, Information, Medicamenter og andre Udgivter, Varme, Ild og Lys, Vask, Betienternes Løn, Huusgeraad og Kiøkkentøy, samt Afgifter af Huset. Naar nogen af disse Børn døde, bleve de paa Husets Bekostning begravede anstændigen, og naar de efter deres Confirmation i deres 16. eller 17. Aar gik ud af Stiftelsen, bleve de anstændig udstyrede. Øjemærket af denne Stiftelse var, ikke allene at forsørge og pleje fattige Pigebørn i deres Barndom, men at opdrage dem til brugbare og nyttige Tienestepiger. Til den Ende lærde de ikke allene at læse, skrive og regne, med deres Kristendom, men de bleve endogsaa underviiste i adskillige Haandgierninger, saasom at strikke, sye, spinde, baade uldent og linnet, ligeledes i at bage, kaage

Mad, toe. De bleve daglig bespisede med god, sund Mad for Husets Regning. Foruden daglig Klædedragt og nødtørftig Linnet (thi af hver Sort havde hver Pigebarn for sig otte Stykker) bekom de, hver i sær, en smukkere Søndags-Klædning. Pastor Lorck havde Opsigt over alle Indtægter og Udgifter, som gik igiennem hands Hænder, og ved hvert Aars Ende indgav han Regning til den Dame, som var Directrice over Stiftelsen. Udi Huset blev holden en Plejefader og Plejemoder, saa at han besørgede Læsning og Skrivning, men hun Strikningen, men begge den daglige Oeconomie, Opsyn, Opdragelse og Forflegning. Desuden en Sye-Jomfru paa en à parte Syestue, en Spinde-Kone paa en Spindestue, en Pige til Husets og Børnenes Reenlighed, Vaskerpiger og Kokkepiger. For de Syge vare to Stuer indrættede. I Stæden for frie Accise lod Kongen aarlig af sin Casse udbetale for hver Barn een Rdr. Denne herlige Lorkiske Opfostringsstiftelse vedvarede i 30 Aar; men Aar 1783 blev dette Lorckiske Opfostringshuus ophævet og Huset ved offentlig Auction bortsolgt.

N. Dronningens Gade, hvori ligger: Friskolen i Vor Frelseres Sogn, opbygt Aar 1778; Kræmmer-Fabriken.

O. Skandsen, beliggende ved Siden af Docquen, hvor den Kongelige Grynmølle fordum har været; men samme blev ved en ulykkelig Ildebrand den 13. April 1779 med sit Magazin ødelagt og er ey siden opbygt igien. Man seer her en Deel skiønne Pakhuse for Det Forenede Handels- og Canals-Compagnie.

P. Baadsmandsstrædet, hvor der boer en Deel Fiskere.

Q. Krudmøllen (den gamle) beliggende sønden ved Volden ned mod Batteriet Quintus kaldet, hvor der ligge tvende lange Huuse, som almindelig kaldes Krudmøllen.

V. Udi Christianshavns Qvarteer forekommer følgende Kirker, publique Bygninger, Stiftelser etc. nøyagtigere at beskrives:

§. 1.

Vor Frelseres Kirke er en saavel udvendig som indvendig smuk Kirke, bygt Aar 1682 og fuldendt Aar 1694. Den er Christianshavns Byes Danske Sogne-Kirke. Det er allerede forhen pag. 406 ommældt, at Kong Christian IV Aar 1640 lod bygge og indvie den første Kirke i den af ham andlagte nye Stad Christianshavn. Samme var kun en ringe Interims-Kirke, hvor Gudstienesten kunde holdes af de nye Indvaanere, indtil at Tidernes Omstændigheder tillode Kongen at forsyne denne Stad med en smuk Kirke, som var proportioneret efter Stadens Størrelse og Indvaanernes Mængdes Tilvæxt. Imidlertid blev dog Pladsen til en større Kirke udseet af Kongen at skulle være tæt ved den gamle Kirke. Sit høypriselige Forsæt at fuldføre blev Kongen afhindret fra formedelst de indfaldne urolige Krigstider.

Kong Friderich den Tredie giorde vel Begyndelse med Grundvold til en nye Sogne-Kirke, hvortil en Plads blev udsøgt i Christianshavns nørre Qvarteer strax ved Amager Port, men formedelst den paakommende Krig imellem Danmark og Sverige henhvilede Bygningen gandske og ei blev rørt ved. Men Kong Christian V udvalgte til Kirkens Bygning det selv samme Stæd, som hands Farfader Kong Christian IV havde udsøgt. Og lagde høybemælte Kong Christian den Femte selv den første Grundsteen til Grundvolden til den nye Kirke den 30. October 1682 paa den nørre Side af Choret. Kongen skiænkede tolv Tusinde Rdr. og andre af Ministrene og høye Stands-Personer gave syv Tusinde til Hielp til Kirkens Opbyggelse. Til en Erindring om denne Kirkes Grundvolds Nedlæggelse og Kirkens Stiftelse lod Kongen slaae en Medaille, som paa Aversen fremviiser Kong Christian den Femtes Bryst-Billede med sædvanlig Omskrift: Christianus V. Dei Gratia Dan. Norv. Vand. Goth. Rex. Paa den anden Side sees Kirkens Afteigning, tilligemed Taarnets. Derhos denne Inscription: Monumentum Pietatis. I Afsnittet neden under staaer: Christianshavn. Den Kongelige General-Bygmester Lambert von

Haven forestod Bygningen og har indlagt sig den Ære ved den, at alle Regler af en god Architectur ere her tagne i Agt, og fuldførte han Bygningen i tolv Aar under Tag Aar 1694. Indvendig blev den bragt saa vit, at Kirken blev høytideligen indviet Aar 1696 den 19. April af den Siællandske Biskop, Doct. Henrich Bornemann, i Kong Christian den Femtes og det hele Høykongelige Huses høye Nærværelse, og blev kalden Vor Frelseres Kirke. Men de indvortes Zirater, saasom Altaret, Orgelværk, Prædikkestoel ere i de følgende Kongers Tid efterhaanden komne i den Stand, i hvilke de nu sees. Den gamle Kirkebygning blev solgt den 28. Juny Aar 1708 til Niels Møller for 462 Rdr. til Nedbrydelse.

Vor Frelseres Kirke er en skiøn og regulair Bygning, maadelig stor og af Skikkelse som en Kors-Kirke, men med Udbygninger imellem de fire Hovedhiørner, saa Tallet paa disse ere otte. Kirkens Bygning er 37 Alen breed ved Taarn-Siden og 32 Alen høy til Gesimsen, men 50 Alen høy til Rygaasen. Det anseelige Portal af huggen Steen for Hoved-Indgangs-Døren fremviiser i sin Frontispice Kong Christian den Femtes Navn en Chiffre med Krone og Symbolum: Pietate & Justitia. Paa det underste af Trappe-Trinene, hvorpaa man stiger op til Indgangen, læser man Aarstallet, naar denne Bygning baade er bleven begyndt og fuldbragt med disse Ord: Anno 1682 den første Steen lagt og den sidste 1694 sluttet. Fundamentet eller Kirkens Grundvold allene har kostet 19000 Rdr. Taarnet havde i 53 Aar intet Spir; men hvorledes Tegningen af Spiret var af Kong Christian den Femte anordnet at skulle indrættes, men blev ey foretagen, kand sees saavel paa den nys forommældte Medaille, saa og i Thuras Hafnia Hod., trykt Khvn. 1748, Tab. XCIV. Derimod lod Kong Friderich den Femte Aar 1749 ved General-Major Laurids de Thura det meget herlige Spiir, hvormed Taarnet nu er ziret, opføre, hvilket af alle Kiændere høyligen admireres. Dette Spiir er fra det nederste til det øverste gandske af Steen og bestaaer af en Snegle-

eller Vindel-Trappe, som ved idelig Ombøyelse i en Spiral-Linie bliver efterhaanden smallere, saa at man paa samme Vindeltrappe kand i den frie Luft gaae op til det allerøverste uden mindste Fare, men med største Sikkerhed. Thi en ziirlig Balustrade eller stærk Brystværk indeslutter Opgangens Udkant. Denne Balustrade er ziret med Postementer, Vaser og anden Prydelse, samt hist og her forgyldt paa Kobberet. Allerøverst paa en Cylinder hviler en Globus af Kobber, holdende 4 Alen i sin Diameter eller Tværsnit. Inden i samme Globus er lagt dette Ihukommelses-Vers, forfattet af Ries, Høyeste-Rætts-Procurator:

Den Femte Christian min Bygning haver grundet; (Anno 1682 den 19. Octobr.)
Den Femte Friderich min Ziir mig satte paa (Anno 1750 den 27. April).
Slig Naade haver Jeg hos Tvende Konger fundet.
Lad, Christe! Mig i Fred til Verdens Ende staae!
De Tvende Konger, som imellem har regiæret,
Hvis Navn og Regiment til ævigt Minde staae;
De maa vel have Mig og ofte regaleret,
Og hiulpet mig til min Fuldkommenhed at naae.
Og er Jeg nu i Stand ved Fire Kongers Naade;
De Tre af Dem har Gud til Himlen kaldet hiem.
Gud selv den Fierdes Sag saaledes stedse raade,
At Man maa huske Ham, mens To og Tre er Fem.

Oven paa denne store Globus staaer allerøverst efter Kirkens Navn Vor Frelseres Billede stærk forgyldt, fem Alen høyt, og holder i den høyre Haand en Seyers-Fahne som en Fløystang. Aar 1749 den 17. April fik dette Kirke-Taarn sin fulde Prydelse paa Spiret, som da blev færdig. Bemælte Globus, som blev sat paa Spiret, vejer 800 Pund. Aar 1744 den 18. Novembr. er af Agent og Grosserer Andreas Biørn efter Løvte foræret 123 Rdr. 3 Mk. til de tvende paa Kirke-Taarnet opsatte og forfærdigede Klokkeviisere og Skiver, hvilke i alt har kostet 325 Rdr. 4 Mk. 11 Sk. Aar 1778 blev af en skyflt Kirkens Velgiørere

(hvis flere Mildheds Gaver siden anføres) given 30 Rdr. til de paa Taarnet staaende fire Evangelisters Billeders Udkitning og Mahling, hvilke Penge bleve sendte til Kirke-Værgeren Skibs-Capitain Kiøhlsen. Paa det nederste Gallerie af Taarnet sees paa Murens fire Hiørner de fire store Propheter og imellem dem sees de fire Evangelisters Billeder, alle af Steen og i overnaturlig Størrelse, friestaaende og tillige smukt udarbeidede. Imellem dette Gallerie og Uhrskiven sees Kong Friderich den Femtes og Dronning Lovises Navne en Chiffre, hver paa sit Skildt. Taarnet er i alt 144 Alen høyt. Indretningen af dette konstige Spiir ligner i visse Maader det Taarn, som sees paa Kirken della Sapienza i Rom. Udi Taarnet paa den største Klokke læses denne Inscription: Psalm. CXIII. Ifra Solens Upgang alt indtil Nedengangen være Herrens Navn Lovet! Anno 1676 er denne Klokke taget udi Wernersborg og igien givet til Christianshavns nye Kirke af Norges Riges Stadtholder og General-Felt-Marschalk Uldrich Friderich Güldenlöwe.

Indvendig er Kirken meget lyys og anseelig, og efter Bygnings-Konstens nu brugelige Regler indrættet. Naar man træder ind i Kirken, falder strax i Øynene det store, prægtige Marmor-ALTAR af hviid Carrarisk Marmor, hvilket er det største og tillige det kostbareste Altar, som findes nogenstæds i Danmark. Dette kostelige Altar forestiller i naturlig Størrelse Vor Frelseres blodige Døds-Kamp i Urtegaarden Gethsemane, samt en Engel, som rækker Ham Kalken og trøster Ham. Dernæst to Billeder, som staae imellem Støtterne, alle i fuld Legems-Størrelse og paa det ypperligste udført, saa at dette Altar holdes for at overgaae alle andre Altare i Pragt og Konst. Dette Altar stod længe i Arbeid og blev aabnet Aar 1732 paa Michels-Dag. Bag ved Altaret læses paa en Tavle, indsat i Muren denne Inscription:

Tak Trende store Konger, Tak! Tak Christian den Femte
For Marmor Pragt. Tak Friderich den Fierde, som ey glemte

At bygge mig. Tak Naadigste Kong Christian den Siette
For gylden Pragt og Prydelse, Du lodst omkring mig sætte.
Til Guds og Kongens Ære staaer Jeg da saa prægtig ziret.
Gid Christian den Siettes Navn maa staae engang paa Spiret.

Dette Vers var sat ved Altaret, da det første Gang blev aabnet paa *M*ichels *F*est Anno 1732. Disse Initial-Bogstaver M.F. bemærker MICHAEL FIELDSTED, da værende Kirkeværger og Brygger paa Christianshavn, men tilsidst Justitz-Raad og Stads-Hauptmand. For paa Altaret læses følgende bibelske Sprog: Saa elskte Gud Verden &c. Johan. III, 16. Til Altaret hører et Par prægtige, store Sølv-Lysestager, forærede af Kong Christian den Femte, da Kirken blev indviet. Et Par smaa Sølv-Lysestager. Hvilke fire[!] Par bruges paa Høytiderne; men dagligen bruges tvende store Messing-Lysestager med denne Inscription: Til Guds Ære foræret af Peder Olsen og Bendte Svends Daatter Anno 1670.

Altarets VASA SACRA ere: En stor Sølv-Altar-Kande med denne Inscription paa Laaget: Anno 1691 den 24. Decembr. er denne Altar-Kande omgiort, hvilken Anno 1643 af den Salige Mand ERICH BREDAHL til Christianshavns-Kirke blev foræret og af Kirkeværgeren Sr BERTHEL STUVE paa Kirkens Vegne med $34^3/_4$ Lod Sølv forbædret og forgyldet. 1. Johan. I. Sangvis Jesu Christi emundat Nos ab omni Peccato. En stor, forgyldt Kalk, som ved Hr. Præsident RESEN af en høyfornemme Person er foræret, med denne Inscription:

Var Denne Kalk en heel Rubin,
Det kunde ey betale
En Dryp af Jesu Blod i Viin,
Som Siælen skal husvale;
Her er den sande Himmel-Drik,
Os Alle vederqvæger,
Thi Den mod Slangens døde Stik
Vor Siæl saa kraftig Læger.

Denne Kalk hører til Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn Anno 1720.

Paa Patellet læses følgende Inscription:

Om Verden sine gyldne Kar
paa eet Stæd kunde skikke,
Det mod det Brød, som Intet var,
paa denne Altar-Brikke,
I, Med og Under dette Brød
Vi Jesu Legem tager,
Og deri Jesum Selv saa sød
I ævig Sødhed smager.

En stor Sølv-Æske til Kirkebrød, og en Sølv-Viinskee med aabne Huller med denne Inscription: Vor Frelseres Kirke tilhørende. En mindre sølv-forgyldt Kalk med Patellet, foræret af Kong Christian den Fierde Aar 1640. En Sølv-Buddik til Brødene, bekostet af Kirken Aar 1653. En liden sølv-forgyldt Huus-Kalk og Disk. En dito og nok een dito. En massiv sølv-beslagen Alter-Bog med Bogstaver: L.W.A. C.C.W. 1697 og tvende Vaabener, af hvilke det ene Vaaben forestiller et Sværd med tvende Kaarder over Kryds og en Krone. Det andet Vaaben forestiller en Vildmand med en Fortune over.

Til Altaret hører en rød Fløyels-Messe-Hagel med et Crucifix bag paa af virket Sølv med en Guld- og Sølv-Point d'Espagne omkring, med samme Vaabener, Bogstaver og Aarstal som paa Altar-Bogen. Et rødt Fløyels-Altarklæde, garneret med Guld- og Sølv-Point d'Espagne med Guld- og Sølv-Fryntser tillige omkring behængt og ziret med samme Vaabener, Bogstaver og Aarstal. Et rødt Fløyels-Overtræk til Alter-Skamlen med Guld- og Sølv-Fryndser beprydet og med samme Bogstaver udziiret. Et rødt Atlaskes-, med Guld og Sølv broderet Dække til at ligge over Kalken med samme Bogstaver. Af hvem disse fem Ornamenter ere givne og forærede, findes ikke antegnet i Kirkebøgerne. En rød Fløjels-Messe-Kaabe med Sølv-Kniplinger om samt et Kors paa Ryggen af Sølvgaluner med grøn Fod. Paa Forparten af samme staaer med Sølv broderet fire Bogstaver

M.F.I.F. 1747. Denne Messehagel er den 27. Marty 1747 af en Ubekiendt foræret til Kirken og bruges altid om Søndagen. Men en rød Fløjels-Messehagel med Sølv-Galuner er bekostet af Kirken Aar 1749 til at bruges om Fredagen. Et lidet, forsølvet Crucifix at sættes paa Altaret, givet af en Ubekiendt.

Til Altaret henhører ogsaa tre Tavler, nemlig: En Tavle med Sølvplade og Sølv-Klokke. Paa Tavlen er Kirken skildret og paa Pladen læses følgende Inscription: JOHANNES CHRISTENSEN MELLER, som haver været Kirkeværger til Jesu Christi Kirke udi Christianshavn fra den første Grundsteen blev lagt Anno 1682 den 19. Octobr. og til den blev indviet den 19. April 1696, saa og fremdeeles continueret til den 10. Octobr. 1724, haver foræret denne Tavle til bemælte Kirke. Dernæst en Tavle med Sølv-Plade og Klokke, indlagt med Elphenbeen og Skildpade, foræret af OLE HOLM, Brygger, og LAURITZ PEDERSEN, Ankersmed, Anno 1697. Den tredie er en grøn laqueret Tavle med en liden Sølv-Klokke, foræret af Klokker POVEL DANKEL Anno 1712. Omkring Altaret er et Jernværk ziret med 51 Stykker Messing-Knapper og Zirater, hvortil er givet 30 Rdr. af fire Ubekiendte, men har ellers kostet 37 Rdr. 5 Mk. Knæefaldet er betrokken med graat, blommet Plyds.

Choret skilles fra Kirken ved et Gelænder-Værk eller Gallerie med Chors-Dør, ziret med Marmor-Malning. Oven paa dette Gallerie staaer 5 forgyldte Flammer og 6 Stykker store, hvide Engle, af hvilke den første har et forgyldt Sværd i Haanden. Den anden har en forgyldt Bog. Den tredie har en Basune. Den fierde holder et Røgelse-Fad. Den femte en forgyldt Lillie. Men den siette et forgyldt, flammet Sværd. Disse Billeder ere alle i fuld Legems-Størrelse og skal (efter Thuras Meening i hands Hafn. Hod. pag. 305 f.) de to staaende forestille MICHAEL og URIEL, de to knælende forestille JEREMIEL og GABRIEL. Men de to siddende afbilde CHERUBIM og RAPHAËL. Udi Choret hænger tvende Lysekroner, een med otte Arme paa høyre

Side med Inscription: Givet i Jesu Navn Anno 1696 af Sogne-Præst Mag. Anders Bruun og Hands Hustrue Anne Catharina Byssing. En dito Lysekrone hængende paa venstre Side, ligeledes med 8 Arme, har ingen Inscription, men er foræret af Præsident Peder Resen. I Cantorens Stoel er en Messing-Arm med to Lyse-Piber.

I Sacristiet er en liden Messing-Lysekrone med 6 Arme, men af hvem eller naar den er given, vides ikke. Sammestæds sees fire Skilderier, af hvilke eet forestiller Christi Fødsel med Inscription: Gott zu Ehren und der Kirchen zum Zierat, Michaël Langemack, Bürger und Kaufman alhie Dieses verehret hat Anno 1647. Et andet Skilderie forestiller Christi Opstandelse med Inscription: Anno 1663 den 13. Aprilis Gud til Ære blev denne Tavle til Christi Kirkes Beprydelse foræret af Sal. Skipper Osmund Christensen, fordum Borger her sammestæds, hands Efterleverske, den ærlig, dyderig og gudfrygtige Qvinde Kirsten Niels-Datter. Det tredie er Mag. Rasm. Byssings Skilderie med denne Inscription: Mag. Erasmus Byssing var Tydsk Præst i 10 Aar og Sogne Præst i 23 Aar, døde Anno 1686 og herudi Kirken for Alteret ligger begraven. Det fierde er Mag. Anders Bruuns Skilderie med hosføyede Inscription: Mag. Anders Bruun var Capellan udi tre Aar og Sogne-Præst i XI Aar, og to Maaneder efter Kirkens Indvielse. Anno 1696 blev han kaldet til at være Sogne-Præst udi Domkirken i Bergen og Provst &c.

Vor Frelseres Kirke havde hidintil i 76 Aar haft ikkun en slet Prædikestoel, blaae-mahlet uden allermindste Prydelse, som aldeles ikke harmonerede med Kirkens øvrige Prydelser. Men Aar 1773 fik Kirken sin nu værende overmaade smukke Prædikkestoel, som er inventeret af Hr. Professor Caspar Friderich Harsdorff ved det Kongel. Maler-, Billedhugger- og Bygnings-Academie paa Charlottenborg, samt Hof-Bygmester. Denne nye Prædikkestoel er en prægtig Tribune, frit hængende ved den høyre Pille for Alteret. Samme Pille er een af de Pillere, der bære Kirkens Hovedbygning. Denne Tribune

er af rød, orientalsk Marmor. Dens øverste Gesims med antique Ornamenter er stærk forgyldt med ægte Guld og paa dens Hoved-Corpus sees ophævet, som et Baand, et Bas-Relief af hvid Italiensk Marmor, forestillende i Midten de tolv Apostler med deres Attributa, og ved begge Ender i samme Baand i to særskildte Bas-Reliefs de fire store Propheter. Mellem disse to Bas-Reliefs læses paa hver Side to Inscriptioner. Den ene imod Alteret saaledes: I ere opbygte paa Apostlernes og Propheternes Grundvold. – Og paa den anden Side: Saa at i Christo er den Hoved-Hiørnesteen. – Og over Apostlerne i en Frise læses denne Inscription: Gaaer hen i den hele Verden og prædikker Evangelium for alle Folk. – Underdeelen med sine behørige Zirater, som slutter Tribunen, er af guul, orientalsk Marmor, ziret med antique Ornamenter, stærk forgyldt. Ballustraden om Trappen op til Tribunen er ligeledes bygt af rødt, hvid og guult Marmor, og Hoved-Listerne forgyldte med ægte Guld.

Oven over Prædikkestolen er en Thron-Himmel, baaren af to Krogstene, der souteneres paa deres Lessener. Denne Himmel er af guul og rød, orientalsk Marmor, udziret med antique, ægte forgyldte Ornamenter. Fra denne Thron-Himmel af og lige ned er Tribunen behængt med røde Fløyels-Gardiner. Kappen er besat med Guld-Galoner. Under Thron-Himmelen paa ligesaadan Fløyels-Grund er anbragt den Hellig Aand i en Dues Lignelse, omringet med gyldne Straaler. Øverst paa Himmelen sees, som Sejers-Tegn, en Trophæe opreist af Korset og de til Lidelsen henhørende Instrumenter.

Denne nye Prædikkestoel blev høytideligen indviet af da værende Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke Hr. Jacob Hwiid Dominica XXIV post Trinitatis eller den 21. Novembr. 1773, som samme Søndag prædikkede her i denne Kirke og tillige efter Prædikken for Altaret imodtog de Gaver, som bleve givne til samme Prædikkestoel, hvoriblant anmærkes Hs. Kongl. Majts. Kong Christian den Syvende, som gav Aar 1772 den 13. Juny 300 Rdr. og den

26. ejusdem fra en Ubenævnt 100 Rdr. Men Grunden dertil var Sal. Gouverneur BONSACK, som ved sit Testamente af 28. Octobr. 1771 skiænkede 500 Rdr. til en nye Prædikkestoel.

I Kirken ved den nordre Side er DØBE-FUNTEN af Alabast, prydet med bibelske Historier, hvilke en bas Relief eller i en liden Forhøyning derpaa ere overmaade smukt udarbeidede. Samme Døbe-Funt er i Kong Friderich den Fierdes Tid bleven bekostet og foræret til denne Kirke af Grævinde von VIERECK, som i dette attende Aarhundreds Begyndelse døde i Barselsæng, og hvis Liig er her i Kirken begravet. Denne smukke Alabaster-Funt hviler paa fire Alabaster-Dukkers Hoveder, og er ziiret med et marmor-malet Gallerie, hvorudi staaer 32 smaa hvide Dukker og derom igien et meget smukt Jern-Gitterværk. Over Funten hænger en af Træe ziirlig udarbeidet og stærk forgyldt Krone. Aar 1774 blev Daaben og Altaret malet med Marmor-Malning og ziiret med forgyldte Lister; til hvilken Bekostning at bestride blev af Hr. Grosserer NIELS BROCK skiænket 70 Rdr. Til Daaben er et stort dreven Sølv-Fad med Inscription:

Gud til Ære og Vor Frelseres Kirke til Zirat givet af KAREN Sal. ANDERS MICHELSENS Anno 1704 den 25. Augusty.

See! Daaben er den Pagtes Brynd,
Hvori man renses fra al Synd,
Og Børne-Rætten nyder;
Her Himmeriges Arv man faaer;
Her Naade-Kilden Aaben staaer;
Og Livsens Vand udflyder.

Uden saa er, at Nogen bliver igienfødt formedelst Vand og Aand, da kand han ikke komme i Guds Rige, Joh. 3.

Nok en stor dreven Sølv-Kande, foræret af Madame SUSANNA Sal. JOHN ERICHSEN Aar 1733. Endnu giæmmes et stort Messing-Døbe-Fad med Mærke C. II R. 1637, foræret af Borgemester IVER CASPERSEN.

ORGELVÆRKET er baade usædvanlig stort, saa og det fuldstændigste

Orgel, prydet med mangfoldigt smukt Billedhugger-Arbeide. Siden at det store Orgelværk i Vor Frue Kirke i Stadens store Ildebrand forgik, saa er Vor Frelseres Kirkes Orgelværk nu det største og ziirligste, og ikke har sin Liige ved alle Kiøbenhavns Kirker. Dette Orgelværk fik Aar 1776 en Hoved-Reparation, som kostede 1425 Rdr., hvortil blev skiænket af Kong Christian den Syvende 200 Rdr., af Dronning Juliane Maria 100 Rdr., af Kron-Printz Friderich 100 Rdr., af Protocollist Erlandsen 80 Rdr.; af en Ubekiendt 50 Rdr., af Hr. Grosserer Niels Brock 50 Rdr. og ved Collect af Meenigheden 450 Rdr. 8 Sk.

Udi Vor Frelseres Kirke sees intet Monument opsat. Men over Grævinde de Viereck, som døde Aar 1704 i de haardeste Fødsels-Smerter i Barns-Nød og tillige med en opvakt og utrøstelig Samvittigheds Uroe (See Pontopp. Marm. Dan.), læses følgende Tydske Inscription:

Ein grosser König hat vor Andern mich geliebet,
So Mich zu erst erfreut, dennoch zu Letzt betrübet;
Dann als Ich kaum zur Welt die Leibes-Frucht gebracht,
Hab Ich dadurch die Bahn zum Tode Mir gemacht.
Die Lieb ist mit Mir aus, ein gräflich Kind allein,
Dass mag von meinem Glüch und Undglüch Zeuge seyn.

I Kirken ved den nordre Side hænger en stor og meget smuk Lyse-Krone med otte Arme og paa hver Arm tre Lysepiber, som den 8. April 1720 er foræret af Anders Madsen Svane, Brændevins-Brænder paa Christianshavn, og til samme Lysekrone at vedligeholde med Lys har Donator givet 500 Slettedaler. Men Lysekronen selv kostede 1000 Slettedaler. Paa samme Lysekrone læses denne Inscription: Til Guds Ære og Kirkens Prydelse er denne Krone foræret til Vor Frelseres Kirke af Anders Nielsen Svane, Brændevins-Brænder, og Else Jens-Daatter Anno 1708.

Ved Kirkens nordre Side er af Hr. Grosserer Niels Brock udi

Aaret 1775, da han var Kirkens Værge, paa hands egen Bekostning opsat en dobbelt Vindfangs-Dør for Indgangen ind til Kirken, som er meget ziirlig marmoreret og med forgyldte Zirater beprydet. Ved samme Side er i Aaret 1781 opført en ziirlig Pulpitur-Bygning, som ligeledes er marmoreret og med forgyldte Ornamenter beprydet, bestaaende af 4 Etager, hvorudi ere 30 lukte Pulpitur-Stole, hvis Lofter ere alle gibsede, hvortil ere andbragte tvende vel indrettede Italienske Trapper, hvis Underløb ligeledes ere gibsede. Samme Pulpitur har kostet i alt 1943 Rdr. 3 Mk. 3 Sk. Grunden til denne baade for Kirken nyttige og af Mennesker selv i mange Aar ønskede Pulpitur-Bygning er bleven lagt af en skyflt Velgiører, som tilsendte Kirkens Værge Hr. Jacob David Kiøhlsen Planen eller Tegningen, hvorefter Pulpituret skulle bygges, og tillige sendte en anseelig Gave af 500 Rdr. dertil. Magistraten, som Kirkens Patroner, føyede den Anstalt, at baade Pulpituret efter Tegningen blev bygt, og det øvrige, som samme Bygning kostede, blev udredet af indkomne Bøder og Testament-Penge, som var in Cassa. Hvorfore ogsaa Magistratens Nidkiærhed for Kirkens Beste er erindret udi denne Inscription paa samme Bygning: Opbygt Guds Huus til Nytte og Ziir, Dets høye Patroner og en skyflt Velgiørere til Ære 1781.

Ved Kirkens søndre Side er Aar 1782 opført en i alle Maader ligedan Pulpitur-Bygning som forommældte, og til samme at opføre tvende skyflte Velgiørere først sendte 200 Rdr. i et Brev til forommældte Kirkeværger Kiøhlsen. Hvornæst Det Kongelige octroyerede Asiatiske Compagnie har været saa gavmild at skiænke hertil en Gave af 1000 Rdr., og strax derpaa har Hr. Grosserer Niels Broch atter sendt hertil en Gave af 300 Rdr. Det øvrige af Bekostningerne er udreedet paa Kirkens Vegne. Formedelst Materialiernes høyere Priser kostede denne sidste Pulpitur-Bygning 2100 Rdr., paa hvilken staaer denne Inscription: Opbygt Det Kongelige Asiatiske Compagnie og trende skjulte Velgiørere til Ære 1782. Ved Kirkens Indgang til

denne søndre Side er en ligedan Vindfangs-Dør (hvorpaa staaer for nærværende Tid et stort Crucifix af Træ meget smukt malet, der er fra gammel Tid) bekostet i Aaret 1777, og er paa samme Maade malet og ziiret som den forommældte paa modstaaende Fløy, og hvortil een af Kirkens skyflte Velgiørere skiænkede en Gave af 50 Rdr. Uden Tvifl er fra samme Velgiørere i samme Aar sendt en Gave af 23 Rdr. til det for Hoved-Indgangs-Døren staaende smukke Portals Maling og Reparation, som strax blev fuldført. Ved samme søndre Side i Kirken hænger en meget stor Messing-Lysekrone med følgende Inscription: Givet i Jesu Navn af JOHANNES CHRISTENSEN MELLER og hands Hustrue ANNE HENRICHS DAATTER HØYER Anno 1696 den 19. April. – Denne Mand var Kirkeværger i 42 Aar og har paa Kirkens Indvielses-Dag givet baade denne Lysekrone og forommældte smukke Kirke-Tavle. Strax derved hænger en liden Lysekrone med otte Arme og følgende Inscription: Givet i Jesu Navn af LAURITZ PEDERSEN Ankersmid og JACOB NIELSEN Islandsk Kiøbmand 1696.

Endnu er at mærke Kirkens trende Blokke, af hvilke den første er Kirkens Blok og er foræret af Smidden BOUMAND, hvorved er at læse følgende Inscription:

Bie, Christen Siæl! mens her din Bøn og Myndt Du yder,
Rør Hiertet, saa det ud som Godheds Kilde flyder,
Til dette Herrens Huus vær Gavmild, Rund og From;
Guds Naade lønner Dig, Trods Aflads Brev til Rom,
1702. Th. Kingo.

Den anden Blok er for de Fattige og har denne Inscription:

Kom og sæt her ud paa Rente,
Her udi de Armes Blok;
Deraf skal Du vist indhente
Meer end overflødig nok.
Tænk! Din Pligt det dog befaler,

Laan af det, Gud laante Dig,
Til Hands Arme, som betaler
Her og i sit Himmerig.

Den tredie Blok tilhører Søe-Qvæsthuset.

Ved Vor Frelseres Kirke ere to Præster, en Sogne-Præst og een Capellan, hvilke begge kaldes og beskikkes af Kongen. Kirken betaler Huuseleje til Sognepræsten 100 Rdr. aarlig og til Capellanen 40 Rdr.; thi ingen af dem har frie Præste-Residenz. Kirkens Cantor faaer 40 Rdr. Huuseleje. Klokkeren 20 Rdr. 2 Mk. Overgraveren 20 Rdr. Undergraver og tillige som Belgetræder i alt 60 Rdr. Organisten nyder aarlig Løn 210 Rdr. og til Huusleje 50 Rdr. aarlig. Cantoren beskikkes af Biskoppen, men de øvrige Kirke-Betientere beskikkes af Magistraten.

Ved Vor Frelseres Kirke have været følgende Sogne-Præster, nemlig:

1. Mag. Eric Bredal, var først Rector ved Nyekiøbings latinske Skole paa Falster. Aar 1640 blev han den allerførste Sogne-Præst til Christianshavns Kirke. (See N. Slanges Christiani Quarti Hist. pag. 1044) og prædikkede baade Dansk og Tydsk. Aar 1643 blev han Biskop i Trondhiems Stift, blev ordineret den 22. January 1643. Døde Aar 1672.

2. Hr. Niels Haagensen, var først Præst til Varbierg i Skaane, blev Aar 1643 kalden herover til Sogne-Præst ved Kristianshavns Kirke, hvor han prædikkede Dansk. Døde Aar 1659.

3. Mag. Rasmus Byssing, blev kalden til Tydsk Præst Aar 1654 og prædikkede baade Dansk og Tydsk. Men Aar 1659 (See Resenii Inscriptiones pag. 431) blev han Sogne-Præst ved Christianshavns Kirke. Han døde Aar 1686. Inscriptionen under hands Skilderie i Sacristiet er anført forhen pag. 422.

4. Hr. Anders Bruun, var først Capellan i 3 Aar og derefter Sogne-Præst ved den nye opbygte Vor Frelseres Kirke i elleve Aar; blev Aar 1696 kalden til Dom-Provst og Sogne-Præst ved Domkirken i Bergen. I Sacristiet hænger hands Skilderie.

5. Mag. Geert Wennecke. See om ham blant Provsterne og Sogne-Præsterne ved Holmens Kirke No. 8. pag. 207.

6. Hr. Christopher Danckel, kalden til Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke den 9. Juny Aar 1696.

7. Hr. Peder Hegelund, kalden til Sogne-Præst ved denne Kirke den 22. Augusty Aar 1711.

8. Mag. Hans Thomesen Troyel, fød Aar 1674 og succederede Aar 1700 sin Fader som Sogne-Præst ved Himmeløv Meenighed ved Roeskilde. Aar 1714 den 26. Octobr. blev han Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. Formedelst begangne Crimen læsæ Majestatis mod Kong Friderich den Fierdes Dronning Anna Sophia blev han den 3. July 1725 dømt fra sit Embede og hensat paa Munkholm ved Trondhiem, hvor han døde Aar 1740.

9. Consistorial-Raad Eiler Holm, blev kalden til Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke den 22. Octobr. 1725, var Consistorial-Raad. Døde Aar 1746.

10. Hr. Christopher Holst, var først Capellan eller Aftensangs-Præst her ved Kirken. Men Aar 1746 den 20. May blev han kalden til Sogne-Præst ved Kirken. Døde Aar 1752.

11. Hr. Hans Sørensen Lemming, er fød i Januario Aar 1707, var først Capellan i Nyborg i Fyhn. Derefter kalden til at være Sogne-Præst for Udde-Sundbye i Siælland; men Aar 1752 den 28. July blev han Sogne-Præst til Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. Derfra Aar 1759 til Sogne-Præst ved St. Nicolai Kirke i Kiøbenhavn. (See om ham blant Sogne-Præsterne ved St. Nicolai Kirke No. 28. pag. 166).

12. Consistorial-Raad Broder Brorson (hvis Fader var Biskop Hans Adolph Brorson i Ribe) var først Præst paa Grævskabet Skakkenborg ved Riber Stift i Jylland, men Aar 1759 den 23. April blev han kalden til Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. Derfra kalden Aar 1766 til at være Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Domkirken i Ribe.

13. Hr. Jacob Hviid var først Præst ved Fogedbye. Derefter Sogne-Præst til Qvislemark paa Holstenborg Grævskab i Siælland og Provst i Øster-Flakkebierg Herred. Derfra kalden Aar 1766 den 20. Juny til Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. Men Aar 1773 den 1. April Stifts-Provst og Sogne-Præst ved Vor Frue Kirke i Kiøbenhavn, hvor han døde Aar 178[2].

14. Hr. Peder Hersleb Abildgaard er fød den 12. Decembr. Aar 1727 paa Røraas Kobberværk i Trondhiems Stift, hvor hands Fader Hr. Peder Abildgaard var Sogne-Præst og døde den 25. January 1778 i sit Alders 83. Aar, i sit præstelige Embedes 58. Aar og sognepræstelige paa Røraas 52. Aar. Hands Moder var Anna Sophia Hersleb, en Søster af Sal. Biskop Peder Hersleb. Han blev dimittered fra Helsingørs latinske Skole (hvor hands Farbroder den Tid var Conrector) Aar 1746 af Rector Scholæ Mag. Peder Clod. Efter absolverede Examina cum Caractere Laudabili baade ved den philosophiske og theologiske Examen blev han Aar 1748 om Høsten kalden til Collega secundæ Classis i Roskilde Latinske Skole, hvor han siden blev Collega tertiæ Classis. Aar 1752 den 21. April blev han af Kongen kaldet

til Sogne-Præst ved Frue Kirke i Roskilde. (Siden er jus vocandi til samme Kald skiænket til Græv Christian Holstein til Lethraborg). Aar 1766 den 26. Decembr. blev han kalden til nederst Capellan ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn og derfra Aar 1773 den 13. May til Sogne-Præst ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. Aar 1788 den 5. Septembr. blev han herfra forflyttet og blev Sogne-Præst ved St. Nikolai Kirke i Kiøbenhavn.

§. 2.

Vor Frelseres Kirkes Fattiges Skole er funderet Aar 1707, men en ordentlig Fundation haves ikke. Men til at bygge Skolehuus og lønne Skoleholder for er en Kongelig Resolution af 4. July 1707, at Bækkener maa for Kirkedørene udsættes 4 Gange om Aaret, nemlig anden Pintze-, anden Jule-, anden Paaske-Dag og Mikels-Dag. Skoleholderen nyder fri Huus i Skolehuset, aarlig Løn 90 Rdr. og til to Favne Brænde 8 Rdr. I Skolen antages 50 Børn, hvoraf de 8 meest trængende faaer aarlig Klæder. (See Hofmans Samling af Fundatzer Tom. IX, pag. 433). Denne Fattige Skoles Tilstand og Capital var i Aaret 1720 den 23. Septembr. ikkun 87 Rdr. 3 Mk. 13 Sk. Men ved adskillige Testament-Penge og Gaver, hvoriblant følgende ere de fornemste, neml. Karen Sal. Anders Michelsen i Testament af 6. April 1723 gav 100 Rdr. Anders Ogelbye i sit Testament af 14. Marty 1727 gav 100 Rdr. Esaias Munck i Testament af 14. Marty 1727 gav 1572 Rdr. Madame Smith i Testament af 19. April 1771 gav 150 Rdr. Acciseskriver Bendt Lund i Testament af 7. Octobr. 1774 gav 242 Rdr. 1 Mk. 10 Sk. Under-Bogholder Holm i Testament af 1. Augusty 1777 gav 100 Rdr. Gouverneur Bonsach i Testament af 28. Octobr. Aar 1771 gav 1000 Rdr., er Skolens Capital af Testamenter og Gaver, samt af Bækkeners Udsættelse ved Kirkens Dørre fire Gange om Aaret nu voxet til 8000 Rdr., hvorover een Raadmand af Magistraten og Sogne-Præsten ved Kirken fører Direction og Regnskab. Desuden har Sal. Gouverneur Bonsach efter sit Testamente destineret 8725 Rdr., hvilken Capital er saaledes bestemt: Til begge Præsterne aarlig 20 Rdr. 60 Sk. og til 12 Enker og Enkemænd 96 Rdr. aarlig, som er til hver

af dem 8 Rdr. Og til de 5 af Agent HANS HOLCK Aar 1771 stiftede Frieskoler tillagt hver Skoleholder aarlig 20 Rdr. Og om nogen af samme Skoler skulle indgaae, da skal Renten af den Skoles Capital, som indgaaer, falde de tolv Fattige til Beste.

§. 3.

FRIESKOLEN i Vor Frelseres Sogn er beliggende i Dronningens Gade. Dette smukke, grundmurede Skolehuus er opbygt Aar 1778 af lutter kristelige Velgiøreres frievillige Gaver. Bygningen bestaaer af 6 Fag Huus af 3 Etager foruden to Kiældere og dobbelt Lofterum. Udi Værelserne ere 9 Kakkelovne, nemlig en 3 Etage, tvende to Etager, tre enkelte Bielæggere og 3 Vindovne. Midt paa Bygningen er i Muren indfattet en Marmorsteen, paa hvilken læses denne Inscription: Friskolen i Vor Frelseres Sogn opbygt af christelige Velgiørere 1778. Gudsfrygt forenet med Arbeydsomhed er Grunden til al sand Lyksalighed. Dette Skolehuus har kostet 3663 Rdr. 4 Mk., eftersom Haandværksmesterne og andre Vedkommende eftergav 448 Rdr. 4 Mk. 14 Sk. af deres fortiente Arbeidsløn og Umage. Denne Friskole er stiftet Aar 1771 af Agent HANS HOLCK ved ædelmodige Velgiøreres aarlige Gaver og Goddædighed dertil, og den vedligeholdes aarlig endnu paa samme Maade, saa at ved Aarets 1785 Udgang var i $14^{3}/_{4}$ Aar indsamlet 8505 Rdr. 4 Mk. 4 Sk. Af hvilke Penge baade dette Skolehuus er bygt, en Skoleholder og en Læremoder aarlig er lønnet med 200 Rdr. Et Antal af 50 til 60 Børn af en hielpeløs Ungdom aarlig er frie oplært baade i deres Kristendoms-Kundskab og i andre nyttige Haandgierninger, saasom i at spinde Hør, Uld, Bomuld, Raskmager-Uld, strikke, sye, væve. Børnene faae hver Aar nye Skoe og Strømper, samt Klæder og Udstyr til deres Confirmation, saa og frie Bøger til deres Underviisning. Skolens Opsyn og Administration er overdragen til Sognepræsten ved Vor Frelseres Kirke, som ved Skolen holder en Protocol over alle Skolens Indtægter af dens Vel-

giøreres aarlige Gaver og over Børnenes fortiente Arbeids-Løn af Skolens Vahre, saa og over Skolens Udgifter.

§. 4.

Friderichs-Kirke eller Den Tydske Kirke paa Christianshavn, beliggende ved Strandgadens vestlige Ende, er opbygt for den Tydske Meenighed paa den Plads, hvor der i fordum Tid har været andlagt et Salt-Syderie, som ei kunde betale sine giorte Omkostninger. Hvorudover bemælte Plads blev forundt til denne Tydske Kirkes Bygning at foretages paa. Tilforn havde den Tydske Meenighed paa Christianshavn haft Høymæsse-Prædikken hver Søndag ved Tolv Slæt af deres egen Tydske Præst udi Vor Frelseres eller den Danske Kirke i mange Aar. Men da fleere Fabrikantere og andre Fremmede af Tydsk Nation boesatte sig paa Christianshavn, og den Tydske Meenigheds Antal foruden en Deel Tydske Familier forhen af borgerlig Stand aarlig forøgedes. Desuden var det Klokkeslæt, i hvilket de havde holdt deres Gudstieneste i Vor Frelseres Kirke i de ommældte ubeqvemme Timer fra Kl. 12 til 2, hvilke endda bleve afknappede for dem, meget ubeqvem for en Deel Familier, hvorudover Meenighedens Misfornøyelse og Adspredelse blev foranlediget. Af denne Aarsag indkom den Tydske Meenighed paa Christianshavn den 9. February Aar 1749 med en Ansøgning til Kongen, underskreven af 40 mestendeels anseelige Borgere, hvori de bad om Tilladelse at opbygge en Kirke til deres eget Brug. I Henseende til Omkostningerne, som saadant et forehavende Værk og Bygning vilde udfordre, tilstod de, at de ikke kunde tilvejebringe saa mange Penge, men havde det gode Haab, at Kongen ved en Part af Donations-, Confiscations- og andre Penge, eller med et oprettende Lotterie og en Collecte igiennem hele Landet ville allernaadigst understøtte dem. Den da værende Meenighedens Præst Hr. Josias Lorck, understøttede denne deres Ansøgning ved sit eget Memorial, hvori han tillige bad, at den Tydske Garnison paa Chri-

stianshavn maatte combineres med den Tydske Meenighed paa Christianshavn. Den 31. Marty 1749 blev den Kongelige Resolution de Dato 28. Marty af Biskoppen communiceret til Hr. Lorck, hvori Bygningen af den nye Kirke blev accorderet samt Lotteriets Oprettelse og Collecten tilladt. Og tillige befalet, at Meenigheden skulle foreslaae Kongen nogle respectable Mænd i Meenigheden, som kunde forestaae Bygningen. Tillige blev Magistraten anbefalet at indkalde nogle af Meenigheden og at tilkiendegive dem, at de til videre høyeste Approbation havde at giøre Forslag paa 3 à 4 iblant dem, som kunde staae for Værket. Ligeledes selv at foreslaae en beqvem Plads til Kirke og Kirkegaard, samt at lade tage Tegning til saadan Kirke med Overslag paa Bekostningerne. Fremdeles at indsende en Plan af det allernaadigst accorderede Lotterie og imidlertid at giøre et Forslag, hvilke Penge de selv ved Samling kunde tilvejebringe. Til at have Inspection over Bygningen, blev af Meenigheden foreslaaet og af Hans Majt. approberet Oberst-Lieutenant, samt Hof-Bygmester og Kirke-Inspecteur over Rytter-Districters Kirker i Siælland Nicolai Eigtwed; Commandeur-Capitain Johan Hinric Duhmreicher; Etats-Raad og Banco-Commissair Johan Friderich Wewer, saa og Raadmand og Grosserer Peter Casse. Pladsen blev bestemt, og Tegningerne til allerhøyeste Approbation givet i Arbeide. Tillige bad de om Toldfriheden for de indførende Materialier, om Undtagelse for Stempelpapirs Forordningen og om Post-Friheden i Henseende til Collecten og Lotteriet. Pladsen blev foræret af Kongen, og alle de øvrige Friheder bevilgede under 14. November 1749.

Det allernaadigst accorderede Lotterie blev indrettet til 30,000 Lodder og paa Charlottenborg Slot første Gang trukken den 25. January 1751, hvorved Meenigheden havde et Overskud af 31,653 Rdr. Collecten indbragte i alt den Summa af 9835 Rdr. 2 Mk. een Skilling, nemlig i Kiøbenhavn [6668 Rdr. - Mk. 14 Sk.]. I Siællands Stift (Kiøbenhavn undtagen) 449 Rdr. 3 Mk. 8 Sk. I Aalborg Stift

169 Rdr. 12 Sk. I Riber Stift 228 Rdr. 4 Mk. 6 Sk. I Aarhuus Stift 250 Rdr. I Viborg Stift 132 Rdr. 2 Mk. 1 Sk. I Fyhns Stift 393 Rdr. - Mk. 1 Sk. I Superintendenturen Plön 67 Rdr. I Hertugdømmene og Grævskaberne 823 Rdr. 4 Sk. Foruden hvad i Gesandtskabs-Capellerne i Wien og Paris blev indsamlet. Ved Slutningen af det første Lotterie proponerede Meenigheden et nyt Lotterie af 25000 Lodder til en større og anseeligere Kirkes Bygning, hvilket ogsaa af Kongen under 7. January 1752 blev bevilget. Ved dette andet Lotterie vandt Kirken netto 9150 Rdr.

Aar 1753 den 12. April indleverede Meenighedens Forstandere til allerhøyeste Approbation to Desseins eller Tegninger til den nye Kirkes Bygning, hvoraf den mindre med de indsamlede Penge kunde udføres, men den anden ville udfordre efter giorte Overslag (den indvendige Decoration og Taarnet iberegnet) 67,041 Rdr. Hans Majt. bevilgede den beste Tegning. Men da de dertil behøvende Penge ikke vare i Cassen, saa blev befalet, at det med Spiret og andre denne Kirkes Ornamenter skulle beroe indtil videre. I Følge af denne Kongelige Resolution blev da Pladsen til Bygningen i Stand sat. Til Admindelse af denne Kongelige, Meenigheden beviiste Naade udbad sig Forstanderne Tilladelse at opkalde den nye Kirke efter Hans Kongelige Majestæts Navn Friderichs Kirke.

Aar 1755 den 12. Juny blev den første Grundsteen til Kirkens Bygning lagt af Kong Friderik den Femte selv, som tillige gav Kirken sit Navn af Friderichs Kirke. Paa bemælte Grundsteen staaer udhuggen denne Tydske Inscription: Dieser Grundstein, welcher der Vater des Vaterlandes, Allerdurchlauchtigste, Grossmächtigste zu Dännemarch und Norwegen &c. [König], an seinem erfreulichen Geburts Tage den 31ten Märtz des 1755ten Jahres mit eigener Hand geleget hat, sey ein ewiger Zeuge der gantz besondren Gnade des besten Königes, nach welcher Er als der Erste der Teutschen Evangelischen Gemeine auf Christianshafen ein[e], eigne Kirche, und der Kirche den Namen

der Deutschen Friderichs-Kirche allerhuldreichest geschenckt, und die Besorgung des Baues Denen angesehenen Männern J. F. Wewer, J. H. Dumreicher und P. Casse anvertrauet hat. Die Verherlichung Gottes, das Wohlgefallen des Königes, und ein göttlicher Seegen für Viele sey die glüchliche Folge dieses Baues, wie es desselben Endzwech ist Das Königliche Haus müsse noch blühen, wenn auch dieser Stein nicht mehr seyn wird. Endskiønt her nævnes den 31. Marty, saa blev Grundstenen dog ey lagt førend 12. Juny.

Kirke-Bygningen blev fortsat med Hæld og største Iver, saa at den i en kort Tiid blev bragt under Taget. Men nu var Kirkens Cassa mestendeels udtømt, da Bygningen allerede havde udfordret nogle og fyrgetyve Tusinde Rigsdaler, hvorpaa Kongen under den 24. February 1757 paa nyt bevilgede Kirken et Tillæg af 26000 Rdr. af det Paalæg, som var lagt paa de Bestallinger, som bleve expederede i Collegierne, og hidindtil var bleven anvendt til Frue Kirke og Professorernes Bygninger. For hvilken Summa baade Kirken og Taarnet efter den approberede Plan skulle fuldføres. Aar 1759 den 16. November fik den nye Kirke sine Privilegia af Kongen og tillige blev Bygningens tvende Directeurer, Commandeur-Capitain Joh. Hinr. Duhmreicher og Raadmand Peter Casse, af Hans Majt. forordnede til Aelteste for bemælte Tydske Kirke og Meenighed. Denne saaledes i fire Aar baade indvendig og udvendig færdigt opbygte, saa og med Kongelige Privilegia forsynede Kirke blev høytideligen indviet i Hans Kongel. Høyheds Kron-Printz Christians og Hs. Kongl. Høyheds Arve-Printz Friderichs høye Nærværelse og i en meget talriig Forsamlings Overværelse af den Siællandske Biskop Hr. Ludvig Harboe ved en Dansk Prædikken paa første Søndag i Advent, som var den 2. Decembr. Aar 1759, over de Ord: Dommernes Bogs VI. Kap. 23. og 24. Vers: Gedeon byggede Herren et Altare og kaldte det: Herren er Fred.

Dernæst blev der oprettet en Pleje-Commission for Meenighedens fattige Lemmer, som bestod af Præsten og tvende Borgere i Meenig-

heden, hvilke hver sidste Dag i Maaneden havde at uddeele til de Fattige de ved Kirke-Collecterne og Tavlerne, som i Kirken ombæres, indsamlede Penge. Denne Pleje-Commission har bestaaet, indtil hele Stadens Fattig-Væsen af Kongen blev lagt under en besynderlig dertil udnævnt Commission og siden overdraget Aar 1781 til Magistratens Inspection. (See tillige om de Fattiges Væsens Contoir paa Raadstuen i dette Skrifts Første Tomes Første Bogs Andet Kapitel pag. 109).

Ligeledes blev en Frie- og Fattig-Skole indrettet, som allene stod under Præstens Opsigt, og over Skolens Indtægter og Udgifter Præsten havde at aflægge aarlig Regnskab for Kirkens Patron og Aeltester. Denne Skole, hvori omtrent 70 Børn have frie Underviisning, vedligeholdes ved fire Collecter, som aarligen i Bækkener, for Kirkens Dørre udsatte, indsamles til den Henseende.

Imidlertid var Taarnet af Mangel paa Penge ikke bleven færdig, ikke heller Kirkegaarden i Stand sat, og ingen Boliger for Præsten og øvrige Kirkens Betientere opført, hvortil endnu efter giorte Overslag den Summa af 50 Tusinde Rigsdaler ville behøves. Denne Kirkens Mangel blev af Kirkens høye Patron Græv Johan Ludvig von Holstein forestillet Kongen. Og Kongens Gavmildhed og Naade for denne efter ham opkaldte Kirke gik saa vidt, at han ved et Reskript af Dato Jægersborg den 8. May 1761 skiænkede den hele Summa af 50,000 Rigsdl. til Værkets fuldkomne Istandsættelse.

Saaledes blev da Taarnet med Spiret, Præstegaarden, Sprøytehuset og Graverens Bolig opbygget, og Klokkeren samt Cantoren et Tillæg til Huuseleje accorderet. Og Kirken beholdt endnu en lille Capital, som er tilstrækkelig til de nødvendige aarlige Reparationer og Kirke-Betienternes Salaria. Hele Kirkens og Taarnets Bygning har kostet imellem 90 og 100 Tusind Rigsdaler, foruden hvad ved de andre Bygningers Opførelse er medgaaet.

Kirkens Bygning er baade indvendig og udvendig ziirlig og regelmæssig opført i den beste Smag.

Indvendig er denne Kirke een af de ziirligste i Staden, forsynet saa vel med aabne som tillukte Gallerier. Alteret, Prædikkestolen og Orgelværket ere i en perpendiculair Linie lige oven over hinanden. Alteret er forfærdiget af skiøn Marmor uden noget Skilderie til Alter-Tavle. De tvende Marmor-Colonner paa Alteret er en Foræring af Hofbygnings-Inspecteur FORTLING. Paa Alterets Sølv Vasa Sacra findes ikke Inscriptioner. Alter-Klædet af rødt Fløjel med Guldgaloner er en Foræring af en Anonymo. Messehagel og Lys paa Alteret bruges slet ikke her. Kirkens Tavler ere ogsaa her blevne afskaffede. Til Daaben hører en Døbekande af Sølv, som er en Foræring af Sal. Pastor Josias Lorck.

Orgelværket er giort af Orgelbygger HARTVIG MÜLLER og har kostet to Tusinde Rdr. I Kirkens Muur findes ingen Lapidal-Inskrift; thi i Kirken er ingen Begravelse.

Udvendig har denne Kirke et meget smukt og anseeligt Taarn med Spiir, opbygt af den Kongelige Hof-Bygmester GEORG DAVID ANTHON. Aar 1769 blev Fløjet og Knappen høytideligen opsat paa Spiret. Udi samme Fløy-Knap blev lagt til et Tids-Mærke dette Skrift: Nachdem der Grundstein zu diesem Thurm der Teutschen Friderichs Kirche, der des 31sten Marty des Jahres 1755 geleget werden solte, den 12. Juny desselben Jahres feyerlich geleget war. So ist dieser Knopf des Thurms samt dem Flügel den 30. Juny 1769 feyerlich aufgesetzet und ist also was in der wolthätigen Regierung König Friderich des Fünften hofnungsvol angefangen war, in der nicht weniger milden Regierung König Kristian des Siebenden glüchlich volendet worden unter dem Patronat des ersten Königlichen Staats-Ministers Grafen J. H. E. VON BERNSTORFF, und unter Besorgung der damahls JOSIAS LORCK Prediger an dieser Kirche, und nebst Ihm FRANTZ HINRICH KREUTZFELDT und HANS HINRICH HANSEN, Curatores, und THOMAS JENSEN, Vorsteher derselben. Die Zeichnung und Aufsicht bei dem Bau dieser Thurmspitze war die Arbeit des Königlichen Hof-

Baumeisters Georg David Anthon. Der mächtige Schutz Gottes bewahre und erhalte bis auf eine späte Nachkommenschaft das, was seine milde Hand gegeben hat. Aar 1770 blev Taarnet gandske færdig og Kirkens Klokker ophængte. Hvorpaa der første Gang blev ringet med de nye Klokker til Guds-Tienestens Holdelse paa Første Advents-Søndag, da Kirkens Slag-Uhr kom til at slaae første Gang samme Dag og efter Prædiken blev siunget: Te Deum &c. Taarnets Muure tilligemed Kirkens Muure ere uden til beklædte med Qvadersteen.

Sogne-Præsten har en stor og smuk Residenz og 400 Rdr. aarlig Salarium af Kirken. Klokkeren samt Cantoren har i alt (Huuslejepenge iberegnet) 80 Rdr. Gage hver i sær. Graveren har frit Huus og aarligen 30 Rdr. Organisten har ingen Bolig og faaer af Kirken 80 Rdr. aarligen. Legata og Stiftelser findes ikke heller ved Kirken.

Under heele Kirkens Bygning gaaer en høy, hvælvet Begravelses-Kiælder som et Liig-Capell, hvilket har sin Indgang og sine Luft-Huller uden fra. Man seer her det smukke Suhmiske Monument, forfærdiget af Professor Weidenhaupt af Marmor. Dette Monument bestaaer af tre Marmor-Kister, nemlig een til Hr. Kammer-Herren selv Peder Friderich Suhm, een til hands salige Søn Ulrich Friderich Suhm og een til Frue Kammer-Herr-Inden Catharina Suhm, fød Angel. Dette Monument er saaledes componeret og tilsammen sat, at alle tre Kister udgiør en Massa, som indvendig er separeret ved to Vægge eller Steen, der udgiør tre Rum eller Pladser. Med Hovederne staaer alle tre Kister op til Muren af Capellet, saa at den forreste Façade af Kisterne ere Fodstykkerne. Neden under er rundt om en Socle eller Forhøyning af Norsk Marmor, hvorpaa de tre Kister staaer. Sønnens Kiste staaer i Midten og noget høyere end de andre to og er af hvid Italiensk Marmor, for og oven til er den orneret med en Frontespice, hvorudi Forsynets Øye med Straaler omgiven. I Midten en Inscriptions-Tavle, hvor oven paa ligger en sammenbundet Laurbær- og Palme-Green over Kors og neden i Fod-Gesimset et antique

Ornement af sammenslyngede Blomster-Klokker. Til hver Side af denne hvide Kiste staaer en af sort Brabansk Marmor udarbeidet Kiste. Den ene til Faderen og den anden til Moderen. Disse sorte Kister ere paa Siderne og for Enderne orneret med Canelurer eller fordybte Rifler. Under Laagene og oven om disse sorte Kister ere indlagte Festons af hvid Italiensk Marmor, samt paa de lange Sider af samme ere tvende Lessener, som ere ligeledes indlagte med Klokker eller Blader af hvid Italiensk Marmor. Saa og i Midten paa hver af disse sorte Kister to runde Brikker eller Medaillons af hvid Italiensk Marmor til Inscriptioner. Over Hovederne af disse tre Kister og op til Muren er opreyst et Epitaphium af Norsk Marmor. I Midten af samme er af hvid Italiensk Marmor indlagte tre Portraits en Medaillons, saasom Faderens, Moderens og Sønnens. Disse tre Medaillons ere omslyngede med en Guirlande eller Feston af Laurbær-Blade. Paa begge Sider er dette Epitaphium forkryppet eller afsat, og staaer fladere ind paa Muren. Og paa dette Partie hænger paa hver Side en Trophee af en sammenbundet Fakkel og Palme-Green, udarbeidet af Norsk Marmor. Dette Epitaphium er oven til omgivet med en fremstaaende Platte. Der oven paa staaer i Midten over Portraiterne en knælende Figur af hvid Italiensk Marmor, den forestiller Rygtet, i temmelig ophævet bas Relief af Grunden udarbeidet. Ved hver Side af samme over Forkrypningen staaer et Røgelse-Kar af Italiensk Marmor. Inscriptionerne paa det Suhmske Monument i Kapellet ere følgende: H. S. E. Petrus Fridericus Suhm Natus D. XVIII. Oct. Hafniæ MDCCXXVIII. Mort. D. . . . . MDCC . . . . . H. S. E. Ulricus Fridericus Suhm. Natus. D. XXI. Novbr. Nidrosiæ. MDCCLXI. Mortuus. D. III. Januarii. Hafniæ. MDCCLXXVIII. Parentum. Olim. Deliciæ. Nunc. Desiderium. H. S. E. Catharina Angel. Uxor. P. F. Suhmii. Nata. D. XVI. May. Nidrosiæ. MDCCXXXII. Mortua. D. XI. Julii. MDCCLXXXVIII.

Udi disse Begravelsers Capell sees dernæst ogsaa den Krogiske

Families Begravelse, hvori er nedsat en dobbelt Marmor-Liigkiste. Ved Siden af Nedgangen til Begravelsen er indmuret en blaa Marmor-Tavle med indhugne forgyldte Bogstaver og følgende Danske Inscription: Her bevares i Uforkrænkeligt Haab det forkrænkelige Legeme af Den her i Livet, men nu Salige Frue, Høyædle og Velbaarne Frue Cammer-Herr-Inde Anna Sophia Krog, fød den 1. July 1738 af Salig Hr. General-Krigs-Commissarie Steffen Hansen. Hun blev gift den 6. Juny 1763 med Høyædle og Velbaarne Hr. Hans Georg Krog, Kongel. Majests. Cammer-Herre og Commandeur i Søe-Etaten, som er fød den 7. Octobr. 1720 og død den .... Hvilket Ægteskab blev med tre Døttre velsignet, hvoraf Een Eneste i Live værende Datter, Frøken Dorothea Sophia Krog, fød den 20. May 1767, med sin kiære Herr Fader begræder en saa dyrebare Moders Død den 28. Febr. 1782, og Hvilke Begge haabe her i Graven at nedlægge Deres jordiske Levninger og at samles med Hende i Ævigheden.

Hvor Salig Alle De, som i Gud ere Døde
I Troe og fast Tillid om Synds Forladelse;
De med Frimodighed paa Dommens Dag kand møde
Ved glad Opstandelse Guds Ansigt da at see.
Hver følge denne Slægt i Gudsfrygt og i Dyder,
Som Disse Samtlige i Verden levet har;
Saa kand De vente det, som Disse nyder,
At Gud til Naade Dem og hidset vist antar.

Neden under denne Inscription er udhugget Kammer-Herre Krogs og hans afdøde Frues Vaabener.

Da de Tydske Borgere paa Christianshavn fik Tilladelse at have en Tydsk Prædikant, dog paa deres egen Bekostning – hvilket sees af det Kongelige Rescript til den Siællandske Erkebiskop, Doct. Hans Svane af 7de July Aar 1660 – saa holdt den Tydske Meenighed paa Christianshavn deres Guds-Tieneste, som forhen mældt er, i Vor Frelseres Kirke fra Klokken tolv til to om Søn- og Hellige-Dage,

hvilket vedvarede saaledes i 99 Aar indtil Aar 1759, da den Tydske Meenighed begyndte sin Gudstieneste i deres egen nye opbygte Friderichs-Kirke, hvor Gudstienesten begyndes nu altid præcise Klokken 10. Med Præsterne ved den Tydske Meenighed paa Christianshavn ere fra Tid til anden adskillige Forandringer gaaet for sig; thi i forrige Aarhundred har til en Tid de Danske Præster ved Vor Frelseres Kirke tillige prædiket Tydsk. Til andre Tider vare der Tydske Capellaner. Iblant disse sidste vare:

1. Hr. MATHIAS WIENECKE fra Aar 1641 til Aar 1654.

2. Hr. E. BYSSING fra Aar 1654 til Aar 1659; han prædikkede baade Tydsk og Dansk.

3. Hr. MATHIAS HILLEBRAND, kalden den 5. Decembr. 1660.

4. Hr. PETER MÜLLER var først Legations-Præst i Engelland hos Hs. høye Excell. Græve Guldenlöwe. Derefter den 5. Decbr. 1670 kalden til Tydsk Præst ved Christianshavns Kirke og tillige til Dansk Præst ved den nye Hollænder-Bye paa Amager. Aar 1682 blev han Sogne-Præst ved St. Mikels Kirke i Slagelse.

5. Mag. SEVERIN ANDREAS ARCHTANDER, kalden Aar 1682 til Tydsk Præst paa Christianshavn og Præst til Nye Amager.

6. Hr. OLAUS ADLER, kalden i April 1688.

Siden blev den Tydske Gudstieneste forrettet ved de Tydske Garnisons-Præster, indtil Meenigheden fik igien sin egen Præst Aar 1738, nemlig:

7. Hr. W. L. ESMARCK fra Aar 1738 til 1741.

8. Hr. OLTMAN GERHARD WIENCKEN fra Aar 1741 til Aar 1745, da han blev Sogne-Præst i Staden Oldenborg.

9. Hr. JOSIAS LORCK, fød i Flensborg Aar 1721, blev Tydsk Capellan Aar 1745 og prædikkede for den Tydske Meenighed i Vor Frelseres Danske Kirke paa forhen ommældte Klokkeslæt indtil Aar 1759, da han blev den første Sogne-Præst ved den nye opbygte Tydske Frideriks-Kirke og ved Kirkens høytidelige Indvielse af Biskop Ludvig Harboe installeret Dom. 1. Adventus 1759. Han døde den 6. February Aar 1785.

10. Professor JACOB GEORG CHRISTIAN ADLER blev kalden den 20. April 1785 til Sogne-Præst ved den Tydske Frideriks Kirke, blev ordineret den 20. April og giorde sin Indtrædelses-Prædiken her i Kirken Christi Himmelfarts Dag eller den 5. May 1785.

§. 5.

Qvæsthuset, som er Søe-Etatens Hospital, er nu beliggende paa Christianshavn i Overgaden over Vandet udi forrige Opfostrings-Huusets Bygning. Tilforn var Qvæsthuset beliggende for Enden af Qvæsthuusgaden og St. Annæ Gaden. (See Anden Bogs X. Kapitel §. 14 pag. 323).

I Henseende til Qvæsthusets første Stiftelse i de ældre Tider er følgende at anføre: Før Aaret 1628 i Kong Christian den Fierdes Tid vare de faste Aars-Tienere og Haandværks-Folk ikke over 300 Mand. Paa den Tid var der et Sygehuus paa Bremerholm, hvor det paa Holmens Arbeide qvæstede Folk blev indlagt og cureret. De andre Qvæstede og Syge fra Kongens Flaade i Orlogs-Tider (eftersom de fleste af dem vare anskaffede fra Stæderne i Provinzerne) bleve indlagte i Borgernes Huse til Forflægning i Sygdommens Tid, hvilket sees af Kong Christian den Femtes Fundatz for Qvæsthuset §. 2 af 29. Decembr. 1674. Men da de Fastes Antal ved Holmen blev formeret, var dette Sygehuus for lidet, i sær da mange syge og i Søeslage qvæstede Matroser kom i Land fra Kongens Orlogsskibe i de Aar 1657, 1658 og 1659, saa at de ikke kunde længere rummes i forommældte Sygehuus inde paa Bremerholm, men vare Stadens Indbyggere til stor Tynge. Saa befalede Kong Friderik den Tredie den 16. Augusty 1658, at der paa Bremerholm skulle bygges og indrættes et større Syge- og Qvæst-Huus for de i Kongelig Tieneste qvæstede og lemlæstede Matroser og Soldatere, saa at Søe- og Land-Etatens qvæstede bleve lagde iblant hverandre i det nye indrættede Qvæsthuus. En Fundatz paa dette Qvæsthuus blev udstædt den 17. Novemb. 1658. Dette allerførste Qvæsthuus blev ved Kongens, Ministrenes og andre particulaire Donationer i nys ommældte Aar bygt paa Bremerholm af Landbygmester Albrecht Mathiesen under Vice-Admiral Jørgen Biørnsens Opsyn. Og blev dette Qvæsthuus høytideligen indviet ved Hr. Henrich Madsen Walensbech, som var Capellan ved Holmens

Kirke og tillige Præst ved Qvæsthuset. Thi den nederste Capellan ved Holmens Kirke blev da anbefalet at forrette Gudstienesten i Qvæsthuset paa Bremerholm. Denne Danske Indvielses-Tale af H. M. WALENSBECK er trykt in 4. Aar 1660 under denne Titel: Delineata Strenæ Regiæ Ptochotrophæi Holmensis Topographia. Men eftersom dette første Qvæsthuus paa Bremerholm formedelst Krigen ei opnaaede den forønskede Fremgang, saa gav Kong Christian den Femte en anseelig Summa til et andet Qvæsthuuses Opbygning saa og en Fundatz til Qvæsthusets bædre Fremgang af 29. Decembr. 1674. Men saasom de indfaldende urolige Krigs-Tider i Aarene 1675, 76, 77, 78 og 1679 hindrede det nye Qvæsthuuses intenderede Fremgang, saa blev dog i den Tid den Bygning, GULDHUSET kaldet, beliggende ved Nyeboder, indrættet i Aaret 1674 til et Qvæsthuus og blev dertil brugt indtil Aar 1685. Fra bemælte Fundations Tid skulle Skibs-Præsterne, saalænge nogen af dem var tilstæde, skiftes efter Holmens Kirkes Provstes Anordning til at prædikke i Qvæsthuset og daglig at holde Bøn der. Men i Skibspræsternes Fraværelse skulle Capellanerne ved Holmens Kirke det giøre efter Fundatzens ottende Paragraph.

I dette Tids-Mellemrum blev Aar 1682 Admiral JENS RODSTEENS GAARD ved Stranden imod Toldboden kiøbt og opbygt gandske nyt ved Raadmand HANS STAMPE til et ordentlig Qvæsthuus; hvorpaa Kong Christian V udgav en Fundatz af 13. July 1682 for dette nye opbygte Qvæsthuus. Bygningen kostede med alle sine Indretninger næsten tyve Tusinde Rdr. og blev færdig Aar 1685. Denne store grundmurede Bygning, tre Etager høy, blev ziret midt paa over Indgangs-Døren med den latinske Inscription, som forhen er anført i den anden Bogs X. Kapitel §. 14 pag. 323 f., saa og med Kong Christiani Quinti Navn en Chiffre. Aar 1685 bleve de syge og qvæstede indflyttede i dette nye Qvæsthuus. Qvæsthuset nyder sin Deel af alle Bøder og Confiscationer, har en Kirkeblok i alle Stadens Kirker, saa og i Slotskirken, nyder een pro Cento Afkortning af Gage for alle ved Søe-

Etaten. Denne milde Stiftelse havde hidindtil været et fælles Qvæsthuus for Land- og Søe-Etatens Qvæstede. Men Aar 1690 den 17de January kom Kongelig Ordre om Land- og Søe-Etatens Qvæsthusets Separation og atter Aar 1697 den 19. May. Udi Kong Christian den Siettes Tid er Børsen og alle dens Boders Leje overdraget til Qvæsthuset, hvilken Leje udgiør aarlig næsten 2400 Rdr. Kiælderne under Qvæsthuset bleve bortlejede til Pak-Kiældere for 200 Rdr. aarlig Afgift. Aar 1753 den 1. Juny er Assistentz-Husets Privilegium overdragen til Qvæsthuset.

Da Opfostrings-Huusets Stiftelse (som var paa Christianshavn Aar 1753 andlagt og med en grundmuret stor Bygning af nye opbygt) blev forflyttet ud til Store Kongens-Gade i Kiøbenhavn og andlagt i det forrige Christians-Plejehuus Bygning, saa blev Qvæsthuset forflyttet fra sit ommældte gamle Stæd, hvor det havde været i 91 Aar og derimod først i Aaret 1777 andlagt paa Christianshavn i forrige Opfostrings-Huusets Gaard.

Nu værende Qvæsthuus paa Christianshavn bestaaer pro Tempore af en Hoved-Længde, en Bagbygning og en meget stor Sidebygning. Qvæsthuset er destineret at imodtage alle for Betlerie opbragte Almisse-Lemmer af Søe-Etaten, saa og for dem af Søe-Etatens Almisse-Lemmer, som maatte blive syge, alle syge enroullerede og alle syge af de fire Divisioner Matroser og af Haandværksstokken. Qvæsthuset er altsaa Søe-Etatens Hospital og bestandige Sygehuus for Orlogs-Flaadens Matroser, hvilke her blive plejede paa samme Maade som de syge af den borgerlige Stand udi Friderichs-Hospital. Her ere ogsaa ordentlige Sygestuer for Søe-Etatens Fattige. Dernæst er ogsaa Qvæsthuset et Arbeids-Huus for friske Betlere af Søe-Etaten, hvis Antal er omtrent 200, deres Arbeide er at pløse eller at plukke Tougværk til at digte Skibe med. Deres Børn holdes daglig til Skole, som her i Huset holdes. Een Dag ugentlig uddeeles Almisse til Søe-Etatens Fattige af Inspecteuren. Udi Qvæsthuset er indrættet en Kirke, hvor

der holdes hver Søn- og Hellig-Dag Gudstieneste af Qvæsthusets egen Præst, som om Formiddagen Kl. 9 holder Prædiken, men om Eftermiddagen Catechization. I Qvæsthuus-Kirken paa dette Stæd begyndte Gudstienesten første Gang Første Søndag efter Hellig-Tre-Kongers-Dag eller den 12. January Aar 1777. Qvæsthusets Betientere ere en Over-Inspecteur eller Bogholder, en Under-Inspecteur, en Material-Forvalter, som tillige er Spisemester, en Præst, en Degn, som tillige er Skoleholder, en Syekone, de fornødne Opvartersker, et Bud og en Portner.

Vel blev det Aar 1696 den 9. April bevilget at antages en Præst ved Qvæsthuset med 50 Rdlr.s Løn, hvilket og baade den 9. Decembr. samme Aar samt den 1. July 1700 blev igientaget. Men der findes dog ikke nogen anden Præst end Holmens Kirkes tvende Capellaner at have forsynet Qvæsthusets Kirke skifteviis med Prædiken om Søndagen og Ministerialia. Men Aar 1736 fik Qvæsthuset sin egen Præst for sig selv. Siden den Tid have følgende været Qvæsthuus-Præster:

1. Hr. Ehrenfried Schweder, først personel Capellan i Norge, blev den 21. Septembr. 1736 kalden til at være Præst ved Qvæsthuset og var saaledes den allerførste; han boede i visse for ham indrættede Værelser paa Qvæsthuset, døde i samme Embede Aar 1743.

2. Mag. Jørgen Carstens Block, fød i Odense Aar 1717, hvor hands Fader Mag. Carsten Block var Stiftsprovst. Aar 1742 blev han Skoleholder ved Garnisons-Kirken. Aar 1743 blev han Præst ved Qvæsthuset og tillige fierde Præst ved Holmens Kirke. Aar 1752 blev han (efterat han i eet Aars Tid havde forrættet Prædikke-Embedet i Hof-Prædikanten Hr. Bangs Svaghed) kalden til at være Dansk Slots-Præst ved Christiansborgs Slot. Aar 1764 blev han Biskop i Riber Stift.

3. Hr. Mouritz Hansen, fød i Kiøbenhavn, var først Skoleholder ved Holmens Kirkes Fattiges Skole in Martio 1746; men Aar 1752 den 27. Octobr. blev han Qvæsthuus-Præst og fierde Præst ved Holmens Kirke. Aar 1754 den 25. January blev han Nederst Capellan ved Holmens Kirke. Aar 1763 den 26. Augusty blev han Sogne-Præst ved Hellig Geistes Kirke, hvor han døde Aar 1777.

4. Hr. Stephen Lorenzen, var først Catechet ved Holmens Kirke, blev Aar 1754 Qvæsthuus-Præst og fierde Præst ved Holmens Kirke. Men formedelst

usømmelig og forargelig Levnet blev han removeret fra Embedet i December Aar 1760.

5. Hr. JOHANNES SCHYNNEMANN, var først Catechet ved Holmens Kirke, blev i January 1760 Qvæsthuus-Præst og fierde Præst ved Holmens Kirke. Foruden sin Løn, ham er tillagt som Qvæsthuus-Præst, nyder han ogsaa for sin Leve-Tid aarlig 150 Rdr. af Qvæsthuus-Cassen som et Æqvivalent for Skibs-Kirkegaard, hvortil han i sit Kalds-Brev havde fuldkommen Adkomst og tilfaldt ham gandske og aldeles som den, der var ældre i Embedet ved Kirken end nogen af Capellanerne. Derimod blev indført i Capellanernes ved Holmens Kirke Hr. Tybrings og Hr. Abildgaards Kalds-Brev, at enhver af dem skulle nyde en halv Deel af Skibs-Kirkegaard. (See tillige forhen IX Kap. pag. 203).

§. 6.

BØRNEHUSET eller TUGTHUSET er en vitløftig grundmuret Bygning, 3 Etager høy, hvis Hoved-Façade vender ud til Christianshavns Torv og er [94] Alen lang, opført gandske nye Aar 1739 med en Kirke midt paa Hoved-Façaden, der haver paa Taget et lidet Spiir. Over Kirke-Dørens Portal ud til Torvet staaer denne latinske Inscription: Anno MDCCXXXIX. Auspicantibus, post D. O. M., CHRISTIANO VI & SOPHIA MAGDALENA, Ne Malis Parcendo, Noceatur Bonis, Ergastulum Hocce Vetustate Collapsum & Angustia Laborans, Indubio Mansuri Operis Augurio, Funditus Extrui Jussit Curatorium Officium Misericordia æque ac Justitia id Exigente. Archit. PHILIP DE LANGE.

I Henseende til de ældre Tider er følgende Efterretning at agte: Aar 1607 er den første Indretning med et TUGT- og BØRNE-HUUS giort ved Hellig Geistes Kirkes Hospital (See WOLFS Encomion Daniæ pag. 371 og 373). Dette Huus blev andlagt dels for fader- og moderløse Børn, dels og for uartige Qvindfolk og Børn, saaledes at de første Slags skulle der undervises, og de sidste Slags skulle holdes til at arbeide. I Kanzelliets Registrant-Protokol No. 17 pag. 201 findes Kong Christian den Fierdes Instrux af 29 Artikler for Børne- og Tugthuset, som da var ved Klosterstrædet, hvilket, omendskiønt det var allene et

Huus, har det dog haft en dobbelt Indretning; thi hver Søndag skulle der prædikes til syv slæt i Børnehuset og nie slæt i Tugthuset. Directeuren var Rentemester CHRISTOPHER URNE. I samme Protocol No. 17 pag. 109 staaer, at Kong Christian IV gav Peder Jørgensen Brev at være Skomager i Tugthuset ved Klosterstræde, da Læderet skulle ham leveres, og han skulle nyde fire Skilling for hver Par Skoe til Arbeidsløn. Doctor OTTO SPERLING skulle efter Kongens Benaading dateret 27. Marty 1638 være Medicus i Børnehuset og nyde 1000 Rdr. aarlig til Medicamenter (See Kanzelliets Registr. Protocoll No. 20 pag. 7). Kong Christian den Fierdes Befaling af 10. April 1631 viser, at een af Kiøbenhavns Magistrat og fire Borgere skulle udvælges og være Forstandere over de Fattiges Midler. Da Antallet af Lemmerne voxte, kiøbte Kong Christian IV (den for sin begangne Crimen læsæ Majestatis ulykkelige) KAY LYKKES Gaard, som tilhørte den adelige Familie af Lykke, beliggende paa Christianshavn, og lod samme Gaard med Bag- og Side-Huuse udvide for at naae desto meere Rum og Beqvemmelighed og lod den indrætte til et Tugthuus. Kong Friderich III gav et nyt Stiftelses-Brev til dette Huus den 18. Marty 1662, at de fattige Skolebørn skulle derudi have fornøden Underholdning, og at der skulle drives et Spinderie samt tienlige Manufacturer. Og da dette Huses tilhørende anseelige Midler og Capitaler vare i de foregaaende store Krige optagne og brugte af Kronen, saa bleve alle Præstegaarde i Danmark efter Erkebiskoppens, Dr. Hans Svanes Forslag solgte og overladte Præsterne til Eyendom, saa at enhver Præst for sin Præstegaard een for alle Gange skulle give 100 Rdr., og at samme Penge skulle beregnes Børnehuset til Indtægt, paa det at Directeurerne for de Fattiges Væsen, som Børnehuus-Anstalt var overgivet til, kunde giøre sig betalte til denne Stiftelses Underholdning for de af Kronen laante Penge, som med Renter beløb sig til 50 Tusinde Rdr. (See ZWERGS Siællandske Clerisie pag. 281). Fra den Tid af blev Tugthuset brugt til ryggesløse Mennesker og liderlige Qvindfolk, som

blive af Rætten dømte til at arbeide her. Deres Tal var da ikke over 200.

Men da Kong Christian VI befalede, at endog Gade-Tiggere skulle optages og der hensættes for at holdes til Arbeide, saa voxte Antallet i en Hast til 5 à 600 Personer. I Betragtning af Lemmernes store Tal, som udkrævede meere Rum, blev den gamle, brystfældige Bygning nedreven og nærværende nye Bygning ud imod Torvet (som ved en nyere Sidebygning indvendig i Gaarden udgiør en heel stor Qvadrat, der indeholder baade alle de til Tugthuus-Anstalterne henhørende Bygninger, samt forhen ommældte Kirke) opbygt Aar 1739. Lemmerne i dette Tugthuus ere deels saadanne, som for grove Forbrydelser ere dømte til at være her enten paa Livs-Tid eller i visse Aar, dels saadanne, som for Betleries Skyld ere opbragte paa Stadens Gader af Fattiges Fogeder. Tilforn have alle Lemmerne arbeidet hos og iblant hverandre. Men nu ere de uærlige Delinqventer eller de, som paa deres hele Livs-Tiid ere dømte til dette Fængsel, hensatte i den gamle Bygning, men de saa kaldte ærlige Fanger, det er de, som enten ere optagne formedelst Tyverie, eller som paa en vis Tid blive indsatte for en vis Forseelses Skyld, faaer Plads i den nye Bygning. Antallet paa Lemmerne ere ulige, dog sædvanlig over 300, mestendels Tyve og liderlige Qvindfolk. Deres daglige Gierning er at karte Uld, spinde og balbine, da Ulden siden sendes til Guldhusets Fabrik, for der at væves i Klæde eller Bay, som forbruges til Armeens Mondering. I de til Farve-Rasperier andlagte hvælvte Kiældere maa de vildeste og uregiærlige Mandfolk tæmmes ved at raspe Farve-Træe. Til Opsigt over Indretningerne og Arbeidet er en Casserer eller Inspecteur og tvende Fabrikmestere. Børnehuset har sin egen Præst, som har sine frie Værelser i Stiftelsen og sin visse Løn. Alle Husets Betientere have ogsaa frie Værelser i Huset. For Børnene holdes en Skole af en Skolemester, som tillige er Degn ved Kirken. Ligeledes er indrettet en Sygestue for Arrestanterne og de paa Gaderne fundne Syge. Aar

1760 den 15. April opkom Ildebrand i Tugthuset, hvorved en stor Deel af Bygningen blev lagt i Aske, og en stor Deel Maroccansk Uld blev fordærvet. Denne Stiftelse staaer under Directionen for den Kongelige Klæde-Fabrik.

§. 7.

Den Kongelige Docque, hvori Orlogs-Skibene repareres, beliggende paa Christianshavn lige over for Gammelholm, er andlagt i Kong Christian den Siettes Tid og er fuldført Aar 1739. Denne kostbare Indretning har kostet overmaade store Penge-Summer at bringe i fuldkommen Stand. Docquens Bygmester var Commandeur-Capitain J. H. Duhmreicher.

Paa det Stæd, hvor nu Docquen er, var i forrige Tider en liden Kiølhalings-Plads for Fahrtøyer af maadelig Størrelse, eftersom Vandet i samme Grav var i det høyeste kun paa 10 à 11 Fod. Denne Grav blev efter mange anstillede Undersøgninger iblant alle i Forslag bragte Stæder eragtet at være nyttigst og beqvemmest til en Docques Indrætning, hvorfore denne Grav in Medio Octobris Aar 1734 blev nøyere undersøgt, og til den Ende blev en Dæmning slagen for Søen for at kunde faae Vandet udpumpet og Grunden tilforladelig examineret. Eftersom Grunden da ved nøyeste Undersøgning fantest efter al Ønske at være beqvem til det forehavende store Værk af en Docques Andlæggelse, saa kiøbte Kongen hele Pladsen med tilhørende Huuse og Grunde af Ejeren, hvorpaa Docquens Indretning under Direction af General-Lieutenant Græve af Danneschiold-Samsøe med største Iver og alvorlig Flid blev foretagen. Af den Modelle, som til Docquen er forfærdiget, seer man den uendelige Mængde af Tømmer, som dertil blev anvendt, og den inventerede konstige og fornuftige Forbinding af Tømmerværket, for at giøre dette store Værk tilforladeligt og sikker imod Søens Magt og store Bølger. Thi denne Docque er med stor Besværlighed andlagt paa en flak, jordet Søegrund, hvor man ey allene

skulle arbeide under Vandgrundens Horizont, men endog skulle stride med Havets Bølger, saa og med underjordiske først usynlige, siden sig yttrende Kilder og med utallige andre Besværligheder, hvilke dog allesammen bleve til Kongens store Fornøyelse og Landets Glæde lykkeligen overvundne, og Docquen blev fuldbragt Aar 1739; samt til samme Tid bygt i Docquen en Fregat, som paa sine Stabel-Blokke stod med sin fulde behørige Takkelage paa Master og Stænger, saa og sine Canoner, til at gaae ud af Docquen ved dens Aabning.

Aar 1739 den 25. May blev Vandet første Gang indladt i Docquen, og Dagen derefter den 26. May blev Docquen og bemælte Fregat ved en Tale, holden af daværende Holmens Kirkes Provst og Sogne-Præst Consistorial-Raad MATHIAS HWIID, høytideligen indviet i Kong Christian den Siettes og det gandske Høykongelige Huuses Overværelse, hvorefter Docquens Sluser og Porte bleve aabnede i utallige Menneskers Paasyn; og den ommældte i Docquen færdig bygte og fuldkommen tiltaklede Fregat, FÆRØE kalden, gik ud af Docquen, hvorefter Orlogsskibet CHRISTIANUS SEXTUS paa 90 Canoner halede ind igien i Docquen for at faae den fornødne Reparation. Til en Erindring om denne Solennitet og Docquens Nytte blev slagen en smuk, stor Medaille. Paa hvis forreste Side eller Reversen sees Kong Christian den Siettes Brystbillede med Konge-Titel: Christianus VI D. Gr. Rex Daniæ. Norvegiæ. Vand. Goth. Paa den anden Side eller Aversen forestilles Prospecten af Docquen med denne Omskrift: Claustrum Navale ab Augustissimo Monarcha Christiano VI. Hafniæ Adornatum. Neden under i Afsnittet læses disse Ord: A. (apertum) D. XXVI May MDCCXXXIX.

Hensigten med Docquen og den store Nytte af dens Brug er, at alle brøstfældige Krigsskibe her kand repareres, uden at det er nødigt at kiølhale dem, som tilforn var brugeligt, da slig Kiølhaling skeedte med stor Besværing og Omkostning. I Henseende til Docquens Skabning og Størrelse seer man først Nedgangen, som bestaaer af mang-

foldige Trappe-Trin, af hvilke man gaaer ned paa Bunden af Docquen. Dernæst seer man alle Stabel-Blokkene staaende paa Bunden langs i Docquen. Paa disse Stabel-Blokke staaer eller hviler under Reparation i Docquen værende Orlogsskib, saa at man kand gaae tørskoet langs under Skibets Kiøl over alt. Paa Bunden i Docquen ere smaa Render, som føre Kildevandet til Reservoirerne, hvorpaa Vandet udpompes. Dernæst seer man Sluserne og tvende Porte, som aabnes til Siderne og endelig en Stik-Sluse. See Aftegningen her paa i THURAS Hafn. Hod. Tab. LXXVIII og Tab. LXXIX. Naar et Orlogsskib, som i Docquen var repareret, blev udeladt af Docquen, maatte Søe-Vandet udpompes i tre Dage ved Holmens Matroser, og hver Dag blev til Udpompningen brugt 500 Matroser, hvilke havde hver Dag meget stærk Møye og Slæb ved at pumpe Docquen læns fra Vand. Men Aar 1784 blev af Commandeur-Capitain og Fabrikmester GERNER forfærdiget en konstig Machine til Vandets Udpompning, hvilken Machine eller nye Pompeværk blev første Gang brugt den 21. Marty 1784. Machinens Hiul omvæltes ved tolv Par Heste, saa at nu ikke meere bruges Matroser til Docquens Udpompning.

Tæt ved Docquen seer man opført en meget konstig Machine eller Hestemølle for at holde altid Docquen læns og tør, paa det at Vandet af den i Grunden af Docquen under dens Indretning og Arbeide opsprungne Kilde ey skal være Docquen og de derudi arbeidende Haandværksfolk til Hinder, da Kildevandet ved Hestemøllen pumpes ud.

Ved den høyre Side af Docquen paa Pladsen seer man den Kongelige Pavillon eller en smuk grundmuret Bygning af to Etagers Høyde, flad oven paa og ziret med en Altan, hvor Kongen og det Kongelige Herskab opholdt sig for at være Tilskuere af alt, hvad i Docquen blev foretagen paa den Dag, da Docquen første Gang blev aabnet. Udi denne Pavillon seer man staaende baade en Model af Docquen og dens Sluser, saa og en Model af ovenmældte Hestemølle. Aftegning paa denne Pavillon sees i THURAS Hafn. Hod. Tab. LXXX.

§. 8.

Beskrivelse over den nye Pompe-Machine i Docquen. Den nye Pompe-Machine i Docquen er opfunden af Hr. Commandeur og Fabrikmester Henrich Gerner. Den blev opsat Aar 1784 i July Maaned for at kunde udpompe Vandet med Heste fra de Skibe, som indsættes i Docquen, hvilket Arbeide siden Docquens Bygning Aar 1739 var bleven forrettet ved Holmens Matroser. Docquens største Reservoir, hvori Machinen er opsat, og hvilket Stæd har bestemt dens Form, er 30 Fod langt og 16 Fod bredt. Til tvende Afdeelinger i samme henføres Machinens Indretning; den ene, hvori de bevægende Kræfter virke, og den anden, hvor Virkningen viser sig. Saaledes gaaer Hestene paa den øverste, hvis Dæk hviler paa tolv Tomer tykke Bielker, der ere givne en Stilling og indbyrdes Forbinding, passende til Machinens Indretning og den levende Last de bære. I den underste Afdeeling, hvor man seer det egentlige Værk, opløftes Vandet. Her omtrent i Midten bevæger sig Machinens Hoved-Axel, hvoraf den inderste Deel er Jern sex Tomer i Diameter, og hvis hele Tykkelse med det omsatte Træe er 18 Tomer i Fiirkant. Metalbøsningen, hvori Axelen bevæger sig, er nedlagt i en Bielke paa Dækket, hvilket bestaaer af Stykker, saaledes sammenføyede, at den kand udtrækkes, naar Bøsningen skulle være udslit, i hvilket Tilfælde Axelen ved en Mekanik kand opløftes. Over den Deel af Axelen, som rækker oven for Dækket i den øverste Afdeeling, griber en Spilkop 3 Fod 10 Tomer i Diameter, hvori 8 Bomme ved en Slags Kiler befæstede. Ved hver af disse Bomme, hvis Længde fra Axelens Middel-Linie til Midten af Svingelen er omtrent 14 Led, anspendes en Hest. Otte Fod fra benævnte Middel-Linie ere Bommene nedlagte i en otte Tommer tyk Ring, som i Underkanten har en Kiæve, med hvilken den griber over en opstaaende Kant paa Overfladen af 16 coniske Gnidings-Ruller, paa hvilken denne Ring altsaa er bevægelig. Disse Ruller, af Pokkenholt, bevæge sig med Metal-Bøsninger om afdrejede Jern-Axler, anbragte mod en

anden Ring, som ligger fast i 16 femten Tommer høye Støtter, hvilke tiene til at modstøtte for ligesaa mange Pæle hæftede paa Yderkanten af den bevægelige Ring. Ved saadan simpel Mekanik bevæge Hestene Hovedaxelen.

Paa samme Stæd, hvor Machinen er opsat, stod tilforn 13 Pomper, hvorved 250 Mand vare i Arbeide, medens andre 250 udhvilede. Disse 500 Mand gaves 3 Dage at pompe Docquen læns i. De anvendte dertil i det mindste halvanden, ofte to, kun sielden den tredie Dag; men den Dag var som oftest 16 Timer. Derimod haves nu Docquen læns ved Machinen i 19 à 21 Timer, ligesom det indsatte Skib er større eller mindre.

§. 9.

Det Asiatiske Compagnies Handels-Huus og Skibbygger-Værft, beliggende i Strandgaden. Denne smukke grundmurede Bygnings Hoved-Façade til Gaden er 21 Alen lang og 3 Etager høy. Det er opført af dette anseelige Compagnies egne Midler Aar 1738 og udvendig ziret med en rund Frontispice, paa hvilken sees Neptunus og Mercurius siddende, havende Jordkloden, bestraalet af Solen, midt imellem sig. Paa denne Hovedbygning læses udhuggen følgende latinske Inscription: Quam Anno MDCXVIII Orsus Est Divus Christianus Quartus, Quamque Anno MDCCXXXI Egregie Auxit Et Ampliavit Devotus Deo & Populo Christianus Sextus, Mercaturæ Asiaticæ Societas Splendidiores Hasce Ædes Indorum Sinensiumque Mercimoniis Dividendis Destinatas Anno Christi MDCCXXXVIII. Conditæ Urbis CDLXXXVII[!]. Regiminis Christianissimi VIII. Æternaturo Sistit Lapide. Denne Bygning er indvendig indrættet til nogle Betienteres Værelser og Compagniets Contoirer, saa og Compagniets Forsamlings-Sahle. Paa den nordre Side af dette Huus ud mod Havnen er dette Compagnies Skibbygger-Værft og Byggeplads, hvor Compagniets nye Skibe, som bruges til Skibsfahrten paa China, bygges og

løbe af Stabelen, da ved saadan et Skibs solenne Udløb fra sin Bankestok holdes en Tale af Sogne-Præsten ved Vor Frelseres Kirke. De fornødne Material-Huse ved Værftet fattes ikke heller. Compagniet har ogsaa her sin egen brede Havn, hvor deres Skibe kand ligge trygt og sikker i Bevaring, baade ved Skibenes Hiemkomst at udlosse deres indehavende rige Ladninger, saa og ved Skibenes Reparation og Equipering med indtagne Cargason til Bortseiling. Ved Siden af samme Havn, som kaldes Compagniets Grav, indhegnet med Bolværk, er paa Pladsen bygt Det Asiatiske Compagnies Pakhuus, hvilket er anseeligt stort, fire Etager høyt, bygt af lutter Kridtsteen fra Stevns-Klint. I dette Pakhuus oplægges de aarlige hiembragte Skibs-Ladninger af alle Slags Asiatiske, Chinesiske og Ostindiske samt Bengalske Vahre, hvilke alle ere sorterede hver for sig og ved Auctioner over hvert Skibs Ladning bortsælges. Fra China kommer alle Slags Theer, Porcellain, Sagogryn, China-Rod, Rhabarbar, Tutenage, Meubel-Damask, Silketøyer, Nanking, Rør, etc. Fra Indien, Tranqvebar og den Bengalske Kyst kommer Kattun, Zirtzer, Bomuldstøy, Tørklæder, Salpeter, Peber, Sago, Indigo, Schellak, Calliatur-Træe, Rør, etc. Det Asiatiske Compagnie eller octroyerede Handels-Sælskab er oprættet Aar 1732. Det dirigeres af visse udvalgte Directeurer. Dets Betientere ere: En Equipage-Mester, en Bogholder, en Casserer, en Pakhuusskriver, en Materialskriver, en Revisor. Udi 40 Aar gik Det Asiatiske Handels-Sælskab[s] Handel baade paa China og Indien, men siden Aar 1773 ikkuns til China.

§. 10.

Veterinair-Skolen eller Dyrs-Lægeskolen er en Kongelig Stiftelse andlagt Aar 1773 af Kong Christian VII tæt ved Vor Frelseres Kirke paa Christianshavn. I denne Fæe-Huusholdnings- og Læge-Skole begyndte Hr. Professor og Stads-Physicus Abildgaard den 12.

July 1773 sine offentlige Forelæsninger om Huusholdnings-Dyrs, i sær Hestes Beskaffenhed, Sygdomme og Cuur. Aar 1775 den 15. February bleve fire Officerer og fem Under-Officerer af Cavalleriet publice examinerede af Professor Abildgaard, som forestaaer Veterinair-Skolen, i de anatomiske, physiologiske og pathologiske Deele af Videnskaberne, i en stor Deel høye Ministres samt Generalitætets og Collegii Medici Nærværelse. Dernæst blive her unge Mennesker oplærte til at være Cuur-Smidde, af hvilke for nærværende Tid ere 18, hvilke dels underholdes af Cavallerie-Regimenterne, dels og af Land-Godsers Ejere. Endelig blive ogsaa her Heste beslagne eller skoede, saa og syge Heste antagne til Cuur, for hvilke daglig betales tolv Skilling, dog uden Fourage. Af slige syge Heste pleje her aarlig at indkomme 150 Stykker. Ingen Smid tør befatte sig med at beslaae Heste eller tage Heste under Cuur, som ei er examinered i denne Veterinair-Skole.

§. 11.

Det Borgerlige Exerceer-Huus og Skydeplads, beliggende ved den nordre Side af Vor Frelseres Kirke. Baade Bygningen og Pladsen er af Kong Friderich IV skiænket til Borgerskabets Militair-Øvelser, og til en Ihukommelse derom er Kong Friderik den Fierdes Portrait ophængt i Stuen. Den af Kong Christian den Syvende under 29. January 1776 skiænkede Indføds-Rætt gav Andledning til Det Borgerlige militaire Skyde-Compagnies Oprættelse Aar 1777. Borgerskabets Ober- og Under-Officerer forsamler sig her paa Borgerskabets Exerceer- og Skyde-Plads den første Torsdag i de sex Sommer-Maaneder for at øve sig i at skyde til Skiven paa frie Haand med Kugle af glat Gevæhr, da Ladningen skeer med Tempo efter Commando. Præmierne bestaaer i borgerlig Armatur, nemlig i Flinter, Kaarder og Patron-Tasker. Her ere 30 Præmier, fem til hver Skyde-Dag. Compagniets Convention og Reglement er confirmeret af Kongen

den 9. Octobr. 1776. Compagniets Chef er Stads-Hauptmand. Det har en Commandeur, to Dommere og fire Administratorer. Paa alle Præmierne staaer denne Devise: Til Ævig Erindring om Indfødsrætten den 29. January 1776.

Forordning om Indfødsrætten er dateret den 29. January Aar 1776. I Andledning deraf ere slagne følgende Medailler: En stor Medaille, paa hvis ene Side eller Aversen sees Kong Christian den Syvendes Brystbillede med Overskrift: Christianus VII. Dei Gratia Rex Dan. Norv. Vand. Goth. Paa Reversen eller den anden Side sidder Pallas med sit Spyd som Gudinde efter Romersk Maade paa et ophøyet Fodstykke. Paa samme, men lit lavere, staaer Danmark, Norge og Holsteen forestillede ved tre Børn med hinanden ved Hænderne for ved Gudinden, agtende paa hende, som giver det nærmeste Barn sin Haand. Oven over læses Pietas Augusta, det er, Kongens Kiærlighed til sit Folk. Neden under staaer: Den 29. January 1776. Den er giort af Adzer. En anden Medaille, forestillende paa den ene Side eller Aversen Kongen i Romansk Dragt, som giver Haanden til et Fruentimmer, som knælende med allerunderdanigst Taknemlighed rækker sin Haand frem, som af Kongen hielpes til Opreisning. Ved Siderne staaer et Skiold med det Danske, Slesvigske og Holstenske Vaaben. Inscriptionen er: Tantus Amor Populi, det er: Saa stor en Kiærlighed til sit Folk. Paa den anden Side sees et Bord, hvorpaa ligger en aaben Bog, i hvilken staaer: Lex de Indigenis, det er, Loven om Indfødsrætt. Neden under: Promulgata Die XXIX January MDCCLXXVI. Det er: Bekiendtgiort den 29. January 1776. Ligeledes er af Kiøbenhavns Magistrat og de 32 deputerede Borgere slagen en Medaille, som vejer 5 Lod i Sølv og 7 Lod i Guld, præget af Medailleuren D. I. Adzer. Paa Aversen sees Kongens Billede i Kronings-Dragt med Omskrift: Christianus VII. D.G. Regi Dan. & Norv. Duci Slesv. Hols. Og paa Reversen læses denne Inscription: Augusto Pio Patri Patriæ ob Iura Indigenatus Danis, Norvagis & Holsatis Sanct. Pragm. D. XV. Ianuarii MDCCLXXVI asserta, Hoc Sempitern. Gratit. & Devoti. Monum. consecrant Senatus Civesque Deput. Havnienses. Det er: Den Stormægtigste Fædernelandets Fromme Fader formedelst Indfødsrætten, som ved en uforanderlig og ubrødelig Lov af 15. January 1776 er forsikkret de Danske, Norske og Holstener at nyde, helliges dette bestandige Mindesmærke paa Taknemlighed og Hengivenhed af Magistraten og de deputerede Borgere i Kiøbenhavn. Af Geistligheden er ogsaa ved samme Leilighed slagen en Medaille, hvorom er mældt forhen i den Første Tome pag. 13.

§. 12.

Christianshavns Torv er en stor Plads, som bærer Navn af Torv, og er af Begyndelsen ved Stadens Andlæg af Kong Christian IV udseet og inddeelt dertil; men der er ikke nogen Tid holdet noget ret Axel-Torv derpaa. Børnehusets Hoved-Façade, hvori Kirken er, vender ud til dette Torv.

§. 13.

Børnehuus-Canalen, gemeenlig i daglig Tale Børnehuus-Graven kalden, er en smuk breed Canal og blev graven strax ved Stadens Christianshavns Andlæggelse af Kong Christian IV og gaaer tværs igiennem fra Søe til Søe. Den er andlagt til største Beqvemmelighed for Kiøbmænd, som der nedsatte sig og byggede de første Huuse. Kongen lod al den Jord, som ved denne Canals Gravning blev opkastet, bruge til at opfylde den af Amager Land indtagne Grund, hvorpaa den nye Stad skulle bygges. Thi eftersom Grunden efter Oligeri Jacobæi Ord var meget siid og nedrig og af sumpige Moradser giennemskaaren, saa var det vanskeligt at bebygge samme Strækning, indtil Grunden var med stort Arbeide bleven opfyldt, og ved mangfoldige i Grunden nedrammede Biælker og Pæle giort saa forsvarlig stærk og fast, at Grunden kunde bære Bygningerne. Vandet i denne Canal er ey saa dybt, at store Fahrtøyer kand flyde herind. Derfor bruges den altid til store Pramme, hvilke med stor Magelighed lægge tæt op til Bulværket og udlosse deres indehavende Vahre i de adskillige anseelige Magaziner og store Pakhuse, som her sees opbygte ved denne Canal, som er noget over to Tusinde Alen lang. Over Børnehusets Canal gaaer to Broer, nemlig:

§. 14.

Steen-Broen eller Børnehuus-Broen er en meget stærk og forsvarlig breed Broe, bygt paa Pæle, og overalt broelagt ovenpaa, saa

at den ikke er giort til at opvindes. Over denne Broe falder altid en stærk Passage af kiørende og gaaende.

§. 15.

Den Nye Broe er ogsaa en breed Kiøre-Broe, andlagt og bygt af nye Aar 1786 ved en allernaadigst forundt Collect, indsamlet af alle Stadens Indvaanere, og har kostet 3000 Rdr. Paa dette Stæd var tilforn en smal Broe, kalden Røde Broe eller Snorre-Broe, ikkun for Fodgiængere bygt til stor Beqvemmelighed for dem, som boe paa denne Side af Canalen og havde længere til Kirken. Eftersom samme Broe var kun svag og bygt af Bræder paa Pæle med Rækværk ved begge Sider, saa var der sat ved hver Ende af Broen en Snorre eller et Tværtræe til at snorre om for den Gaaende for at forhindre Riden og Kiøren derover, hvorfore den fik Navn af Snorre-Broe. Men Røde Broe blev den ogsaa kalden, fordi den var anstrøgen med rød Farve. Da de mange og ypperlige Pakhuse Tid efter anden bleve opbygte ved begge Sider af Børnehuus-Canalen, saa holdt man det for at være høystnødvendigt for at befordre den almindelige Sikkerhed for Christianshavns Indvaanere og for de her værende store Pakhuses Skyld, samt for det udi dem befindende betydelige Oplags Skyld af Vahre i Tilfælde af Ildsvaade at ødelægge og nedbryde bemælte smalle Broe og i dens Stæd at andlægge og opbygge en bred Kiøre-Broe, hvor man med Heste og Vogne kunde komme frem fra og til disse Bygninger.

§. 16.

Land-Etatens Laboratorium er beliggende i Overgaden neden Vandet bag ved Frideriks Tydske Kirke og tilhører Land-Artilleriet. Her ere adskillige Bygninger, hvor Fyrværkerie og Brandsager præpareres. Derforuden er her en stor Bygning, som bruges til Krud- og Ammunitions-Karrer samt Rustvognes Forvaring. Derved er en to

Etage Vaanings-Bygning, som tilhører Søe-Etaten og hvori boer allene Søe-Artillerister. Denne Bygning bestaaer af to Længder og er inddeelt i 18 Huse. Søe-Tøymesteren boer der. Nogle Søe-Artillerister have ogsaa her deres frie Boliger samt en Deel af Archeliefolket. Ved dette Laboratorium er et Skolehuus, hvori Bysseskytter-Drenge eller Artillerie-Drenge, 60 i Tallet, som nyde Kongens Kost og Klæder, faae frie Underviisning i deres Kristendom, Regning og Skrivning af en Skolemester; men siden Søefolket blev den 19. July 1755 formeeret med den fierde Division og Archeliefolket stukket under Divisions-Compagnierne, saa ere en Deel af de andre Søefolk, som boe paa Christianshavn, deres Børn anviiste til denne Skole. Bemælte Læse-Skole er andlagt samme Tid som Archeliefolket har bekommet Laboratorii Bygning til Beboelse. I de allerførste Tider af denne Skoles Oprættelse har een af Under-Archeliemesterne altid været Skolemester tillige, men fra Aar 1717 har der altid været holdt en ordentlig beskikket Skoleholder, som har nydt en Under-Archeliemesters Kost og Gage. Men siden Aar 1760 nyder Skoleholderen Gage af Kongens Zahlkammer efter Reglement for Gage, Kost og Klæder aarlig 86 Rdl. 2 Mk., frie Værelser og aarligen 4 Rdl. til Kosten. Foruden denne Skole er her ogsaa en Archelie-Skole, hvori Archeliefolkets Børn allene oplæres i Archelie-Videnskab af en Under-Archeliemester.

§. 17.

Søe-Etatens Laboratorium for Søe-Artilleriet ligger paa Christianshavns Vold i en Bastion paa hiin Side af Amager-Port. Udi dette Laboratorium ere adskillige Bygninger, hvori alle Brandsager præpareres og i Stand sættes for Orlogs-Flaaden, Artilleriet vedkommende. Her er et Salpeter- og Svovel-Magazin, saa og en Vagt, som besættes af Søe-Artillerister. Aar 1771 den 27. Augusty opkom her Ildebrand, hvoraf 4 Artillerister døde paa Stædet, og tolv dødeligen saarede[s].

§. 18.

Biørnsholm (saaledes kalden efter sin Stifter Agent og Grosserer Andreas Biørn) er en stor af Søens flade Grund indtaget vitløftig Plads, med hvis Indpæling fra Søen og dens Opfyldelse blev allerførst begyndt af en Tømmerhandler og Grosserer, Agent Andreas Biørn Aar 1735, da han af Kong Christian VI fik Tilladelse at bortføre og bruge al den Jord, som blev opkastet af Docquens Grav og Indrætning, til at opfylde de flakke eller med lidet Vand oversvømte Søe-Grunde tæt ved den østre Side af Christianshavn. Disse Grundes Strækning lod han med stor anvendt Bekostning inddæmme ved Nedpæling og Bolværk. Da den opkastede Jord fra Docquen ikke nær var tilstrækkelig nok til hele Strækningens Opfyldelse, lod han ved Stadens Renovations-Vogne i nogle faa Aar fortsætte den indpælede Pladses Opfyldning med saadan Iver og Nidkiærhed, at man med allerstørste Forundring saae efter en kort Tids Forløb her andlagt ikke allene en ypperlig Kiølhalings-Plads til beskadigede Skibes Kalfatring og Reparation, men man saae ogsaa af Agent Biørn andlagt et Skibsværft, hvor adskillige store Skibe af Vestindiefahrer bleve nye-bygte af ham og løbe af Stabelen. Pladsen blev ogsaa besat med en Deel Bygninger for Skibstømmermænd og Haandværksfolk at boe ved Skibsværftet. Pladsen blev derfor nu af alle og enhver kalden Biørns Plads. Ved denne vinskibelige og virksomme Agent Biørns Omhyggelighed blev det ældgamle Danske Compagnies Broderskab eller Det Kongelige Kiøbenhavnske Skyde-Sælskab fornyet og bragt i sin forrige Flor, da Fuglestangen stod i nogle Aar paa denne Plads opreist, og Sælskabets Samling med Skyde-Øvelser blev her holden i Skibsbyggerværftes Spanthuus-Sahl. (See Første Deel pag. 387).

Stadens aarligen tiltagende Handel og Skibsfahrt gav Andledning, at bemelte Biørnsplads blev i den følgende Tid endnu større udvidet ved at indtage flere af de flade Søegrunde med Indpæling til Opfyldelse, paa hvilke bleve ligeledes andlagte Kiølhalings-Pladser og Skibs-

værfter, samt opbygte anseelige Pakhuse og Bygninger til Familiers Beboelse, i sær da Det Almindelige Handels-Compagnie og dets Contoirer blev Aar 1755 oprettet. Al denne vitløftige fra Søen inddæmmede og opfyldte Biørns Holm eller Plads er nu af saa stor en Omfang og Strækning, at den naaer tæt op mod Christiansholm, hvorfra den skilles ved en mellemløbende Canal. Ligeledes er den ogsaa mod Christianshavns-Siden skildt ved en liden Canal, over hvilken er en Kiøre-Broe, som sammenføyer Biørnsholm med Strandgadens østre Ende. Alle disse Bygninger af Pakhuse og Vaaninger til Værfternes Betientere, Skibs-Tømmermænd, Ankersmidde, Kleinsmidde, Compass- og Sejlmagere, og andre Arbeidere give en smuk Anseelse af en liden Forstad.

Efter forommældte Agent Biørns Dødsfald blev denne Biørnsplads solgt til andre Eyere, saa at man nu seer her:

1. Den Islandske og Finmarkske Handels-Selskabs Plads og Værfter med sine Pakhuse, Bygninger og Tranbrænderie. Aar 1781 den 2. July er af Hs. Kongl. Majt. Kong Christian VII oprættet den Kongel. Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøeske Handel, som tog sin Begyndelse den 1. January 1781. Kongen udløste Aar 1772 det forrige Almindelige Handels-Compagnie, og siden lod han den Grønlandske Handel paa den ene Side og den Islandske og Finmarkske Handel paa den anden Side forestaae ved to adskildte Directioner, samt til disse tvende sidste Handeler endnu føyede den Færøeske Handel, alt under Hs. Majts. Stats-Balance og Ober-Skatte-Directions Bestyrelse. Fra første May 1781 blev den Grønlandske Handel og Fiskefangst igien forenet med den Islandske og Finmarkske Handel, og af disse tre Handeler tilligemed den Færøeske stiftede og oprettede Kongen en samlet Handel under Navn af Den Kongelige Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøeske Handel. For disse foreenede Handeler er en Direction og en Administration. Den Islandske og Finmarkske Handel ejede da 47 Skibe, og den Grønlandske Handel havde 19 Skibe, som vare bygte og indrættede dels til Hval- og Robbe-Fangst, dels til Fart paa Colonierne i Grønland. De Grønlandske Colonier ere elleve, nemlig: 1) Julianes Haab, 2) Friderikshaab, 3) Gothaab, 4) Sukkertoppen, som nu er forflyttet til et bedre Stæd, 5) Holstensborg, 6) Egedesminde, 7) Christianshaab, 8) Jacobshavn, 9) Rittenbank, men nu er

samme flyttet til Svarte-Vogel-Bay, 10) OMENAK og 11) UPERNAVIK, samt de tre Loger: 1) FISKERNÆSSET, 2) GODHAVN og 3) CLAUSHAVN. De til den grønlandske Fahrt brugelige Chaloupper, Fadeværk og alle Haande Fle[t]h-Sorter til Hval- og Robbefangst, og Tranbrænderiet og Bødkeriet paa Christianshavn med tilhørende Grunde, Inventarier og Bygninger af Tranbakker og andet, ere paa forommældte Biørnsplads, hvor Det Almindelige Handels-Compagnies Plads var, som nu kaldes DEN ISLANDSKE OG FINMARKSKE HANDELS-SÆLSKABS PLADS. Den administrerende Direction for den Kongelige Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøeske Handel sælger ved offentlig Auction to Gange om Aaret, nemlig hvert Halv-Aar sidst i Marty og sidst i September, alt sit Tran samt den Islandske Havkals- Sæl- Torske- og Andenave-Tran og siden faaes ikke Tran til Kiøbs. Auctionen holdes i HANDELENS FORSAMLINGS-HUUS, beliggende i Strandgaden No. [C 52?], da ved hver Auction udsælges af Grønlandsk Tran circa 1900 Tønder hvid Hval-Tran, brun dito 520 Tdr., Tre-Krone-Tran 612 Tdr., brun Sæltran 1123 Tdr., Finke dito 119 Tdr. Tilsammen 4074 Tdr. Al denne Tran udbrændes ved den Grønlandske Handel af det fra Fangsten og Colonierne hiembragte Spæk. Dernæst af Finmarks-Tran 328 Tdr. Fiske-Tran, 24 Tdr. Hvaltran, 289 [Tdr.] Fodtran, 56 Tdr. Seytran. Foruden disse diverse Sorter Grønlandsk og Finmarksk Tran udsælger ogsaa Den Kongelige Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøeske Handel Hvalfiske-Barder af Maals og Undermaals. Ligeledes har Handelen at sælge Islandske og Finmarkske Vahre bestaaende af Platfisk, Klipfisk, Klipnakker, Titlinger, Rodskiær, Rundfisk, Graasey, Hyser, Tælle, Smør, Skind, Fuglefiær, Ederduun, Rensdyrs-Horn, Eenhiørnings-Horn, Hvalross-Tænder, raffineret Svovel, enkelt og dobbelt Baands Uldengods, Uld og Uldengarn, saltet Lamme-Kiød, saltet Torsk etc., hvilke Vahre ligge i Handelens Pakhuse. Al den Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøeske Handel bliver nu allene ført paa Kongens Regning. Aar 1786 i September solgte denne Kongelige Handel ved Auction af GRØNLANDSK Tran 1800 Tønder hvid Hval-Tran, 1000 Tønder brun Tran, 1000 Tønder Sæl-Tran, 1000 Tønder Tre-Krone-Tran. Af ISLANDSK Tran blev samme Tid solgt 20 Tønder Havkalvs-Tran. Og af FINMARKS Tran 53 Tønder Sey-Tran og 50 Tønder Fod-Tran. Tilsammen 5046 Tønder Tran. Aar 1786 den 18. Augusty udgav Hs. Kongel. Majt. Kong Christian den Syvende Forordning om den Islandske Handels Frigivelse og tilsagde sex Handels-Pladser paa Island at have Kiøbstæds-Rætt og Frieheder. Disse sex Islandske Kiøbstæder ere efter Anordningen af 17. Novembr. 1786 følgende, neml. 1) REIKIAVIIK. 2) WESTMANNØE. 3) ESKEFIORD. 4) EYA eller ØEFIORD. 5) SKUTILS eller ISEFIORD, og 6) GRUNDAR eller GRØNNEFIORD. Disse 6 Kiøbstæderes

Borgeres Privilegier findes i samme Andordning anførte, saa ogsaa de under enhver Kiøbstæd henhørende Distrikter. I Aaret 1787 maatte enhver af Hs. Ms. Undersaattere, som betimelig mældte sig derom, beseile een eller anden Havn i Island; men fra 1788 Aars Begyndelse af ville Hs. Kongel. Majts ei lade føre nogen Handel paa Island for sin Kongelige Regning. Men al denne Handel fra den Tid af være aldeles friegiven, saavel for Islænderne selv, som for alle Hs. Mts. øvrige Undersaattere i Europa. Aar 1787 udgav Hs. K. Majt. den 5. Septembr. Forordning om den Finmarkske Handels Frigivelse, som tager sin Begyndelse den 1. Juny Aar 1789, hvorefter det tillades alle Hs. Ms. Undersaattere saa og Fremmede at besegle de nye andlagde tre Finmarkske Kiøbstæder og at handle paa samme, samt visse Kræmmer-Lejer i Finmarken. Til Handelens Beqvemmelighed og Udvidelse andlægges tre Kiøbstæder, de to paa Vardøe og Hammerfest i Finmarken, og den tredie Kiøbstæd i Tromsøens Fogderie, hvilke tre Kiøbstæder fik Kiøbstæds-Privilegier, samt visse anordnede Kræmmerlejer i Finmarken.

Til den Ende blev beskikket en Kongelig Islandsk Handels-Realisations-Commission, betreffende Realisationen af de Kongel. Islandske Handels-Skibe, som paa Forlangende meddeelte dem, som i Aaret 1788 agtede at beseile Island, hvad særdeles Efterretninger de maatte ønske sig om Handelen der i Landet, eller paa de enkelte Stæder, hvorhen deres Speculationer i sær maatte være stilede, da bemelte Commission tilbød sig at gaae saavel Kiøberne af de forrige Islandske Handels-Skibe som og de øvrige Handlende, der i Aaret 1788 ville udrede Skibe til Island, til Haande med at give dem de vigtigste af de locale Efterretninger, som kunde tiene dem, saavel til at erholde den beste Afsætning paa deres til Island tilsendende Cargaisoner som til at lætte dem Indhandlingen af Retourvahrene. Den udi Reikevig i Island værende Uldentøys-Fabrik med sit Inventarium blev ogsaa i Marty Maaned 1788 efter Kongel. Resolution bortsolgt af den anordnede Realisations-Commission for den Islandske Handels Effecter.

2. Agent Bodenhoffs Plads med tilhørende Bygninger, Pakhuse og Skibsværfter og andre Indretninger af Magaziner.

3. Kiøbmand Wilders Plads med sine tilhørende Bygninger, Pakhuse, Skibsværfter og Kiølhalingsstæder.

Alle disse Pladser hver i sær ere store af Omfang og Strækning, og alle under Kong Christian den Siettes og Kong Friderik den Femtes Regiæring andlagde paa inddæmningede og opfyldte flade Søegrunde. Foruden disse anførte Skibsbyggerværfter og Kiølhalings-Pladser ere endnu ogsaa paa Christianshavn, men paa hiin Side Knippels-Broe:

1. Fabricius's og Wewers Skibsværfter og Kiølhalings-Plads.

2. Browns Skibsværft med sin Kiølhalings-Plads.

3. von Ostens Skibsbyggerværft med tilhørende Bygninger og Indretninger, beliggende bag ved Friderichs Tydske Kirke.

4. Det Applebyeske Skibsværft tilligemed den Applebyeske Reeberbahne er beliggende i Overgaden over Vandet paa Kristianshavn No. 199. Dette smukke Skibbygger-Værft er forsynet med en Kiølhal-Grav og tilhørende Bygninger, samt en Dampe-Machine af Egetømmer og Planker, saa og Ankersmede med to Esser og to Krahner. Reberbahnen er 600 Alen lang, 10 Alen breed, grundmuret til alle Sider, inddelt i 141 Fag samt teilhængt, med et Tiære-Huus, teilhængt tilligemed en indmuret Kobber-Kiædel paa 10 à 12 Tønder. Al denne Appelbyeske Plads, hvorpaa Skibsværftet med Reberbahnen og øvrige Bygninger ere andlagdte, ligge strax ved Lange-Broe, paa Christianshavns-Siden.

§. 19.

Amager-Port eller Christianshavns-Port er den fierde af Stadens Porte. Den kaldes Amager-Port, fordi den vender ud til Amager og bruges allene af Amager-Lands Indbyggere, som næsten ene have deres Fahrt derigiennem ind og ud daglig til og fra Staden. Denne Port er af Bygnings-Maaden den ringeste og mindst anseelige. Den er allerførst bygt af Kong Christian IV, da Kongen lod forsyne Christianshavn mod Amager-Siden med Volde og Graver. Efter Stadens Beleyring lod Kong Friderich III Aar 1667 samme Port tilligemed Volden reparere og forbædre. Den nu værende Amager-Ports Bygning er opført af Kong Friderich IV Aar 1724. Aftegningen paa samme Port sees i Thuras Hafn. Hod. Tab. VIII. Bygningens Façade ud til Marken er $17^1/_2$ Alen bred, $13^1/_2$ Alen høy til Gesimsen og gaaer op i en Spits. Portalet er $6^1/_4$ Alen høy og 7 Alen bred. Oven over den sees Kong Friderich den Fierdes Navn en Chiffre med Krone over og derunder Aarstallet 1724.

Paa Amager Ports Consumptions-Contoir eller Accise-Bod, som ligger uden for Stadens Ravelin og Amager Ports yderste Fald-Bom, ere følgende Vahre i eet Aar accisede til Indførsel igiennem Porten i Staden, nemlig: Agerhøns 2 Par. Agurker

grønne 12 Tdr. Baandstager 3400 Stykker. Duer 326 Par. Flæsk 162 Sider. Frugt 25 Tdr. Giæs 970 Stykker. Grise 1824 Stkr. Gryn 5 Tdr. Havre 124 Tdr. Harer 123 Stkr. Huder 614 Stkr. Høe og Halm 790 Læs. Høns 298 Par. Fede Kalve 136 Stkr. Spæde Kalve 1076 Stkr. Kalveskind 5 Deger. Grøn Kaal 3286 Læs. Hvid og rød Kaal 8786 Skok. Kalkonske Høns 18 Par. Færsk Kiød 726 Lpd. Røget dito 134 Lpd. Kiør 287 Stkr. Kyllinger 314 Par. Lam 5124 Stkr. Lamskind 130 Deger. Løg 37 Tdr. Hvedemeel 5 Lpd. Rugmeel 15 Tdr. Melk 16574 Tdr. Rødder og Roer 9684 Tdr. Smør 842 Kopper. dito Tønder 40 Tdr. Svin 934 Stkr. Æg 286 Snese. Ænder 246 Par.

ANHANG
OM KIØBENHAVNS FORSTÆDER
SOM LIGGE UDEN FOR STADENS FIRE PORTE

I. VESTER-BROE

I. VESTER-BROE efter Placaten af 3. Juny Aar 1771 har ligesom Staden selv sin Quarteer-Commissaire og Quarteer-Betient, som er befalet at boe i Vester-Broes Qvarteer for at skulle paaagte under Stadens Politiemester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer. Foruden Politie-Tegnet, hvormed baade Quarteer-Commissairen og Quarteer-Betienten i fornødne Tilfælde har at legitimere sig, har Quarteer-Commissarius og Quarteer-Betienten i Vester-Broes Quarteer [at] bære til et Distinctions-Tegn paa sin sølv-galluneerte Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af blaa og grøn Coleur.

II. VESTER-BROE indbefatter alle de Bygninger, som ligge paa Stadens Grund, hvis yderste Stæd er den Gaard, DEN FORGYLDTE LØVE kalden, saa og indbefatter hele Veyen imellem Vester- og Nørre-Port. De, som boe her paa denne Strækning af Stadens Grund, siges at boe paa Vester-Broe. Alle disse Beboere have Friehed at slagte og

sælge offentligen fra den 15. October indtil 15. Novembr. inclusive hvert Aar. Aar 1785 blev uden for Stadens Vesterport en nye broelagt Vey eller Gade med Trottoirs ved begge Sider efter en Linie trukken, hvorefter alle de uden og inden for denne Linie staaende Bygninger, naar nogen Hoved-Reparation forefalder, skal indrykkes, da slige Huses Ind- eller Udrykning ved deres Hoved-Reparation eller Opførsel af nye skal skee efter den anviiste Linie, og den Deel af deres Grunde, som til Vejens og Gadens Regularitet udlægges, blive dem gotgiort i Penge af Stadens Casse efter uvillige Mænds Skiønnende. Af Stadens Kæmner bliver dem anviist den Linie, som de ved slige Bygninger skal følge. Intet Arbeide ved slige Bygningers Reparation eller Opførsel af samtlige Tømmer- og Muurmester[e] maa foretages, førend Resolution er dem af Ejerne foreviist, om nogen Ind- eller Udrykning ved den Leilighed skal skee og Linien dem er anviist af Stadens Kæmner, den Linie som de ved den Leilighed skal følge. Det Kongelige Reskript er dateret den 19. Augusty og ved Placat fra Magistraten bekiendtgiort fra Kiøbenhavns Raadhus den 14. Septembr. 1785. Paa Vester-Broe holdes 3 Vægtere, til hvis Løn og Mondering betales af Grunden efter dens Alenmaal ugentlig visse Penge fra 4 til 10 Skilling efter Raadstue-Placat af 24. Decembr. 1785.

III. Det, som her er mærkværdigt til Publikums Nytte at viide, er følgende, nemlig:

§. 1.

Høe-Torvet for Vester-Broes Beboere er imellem Trommelsahlen og Glacieholm. Efter et Kongeligt Reskript af 23. July Aar 1756 er befalet, at ingen, i hvo det end være maatte, enten af Frideriksbergs Beboere, Stadens Indvaanere eller andre maa kiøbe eller sælge Høe paa Landevejen uden for Stadens Grund under Mulct af to Mark at betales baade af den Kiøbende og Sælgende. Men det Stæd uden for Stadens Vester-Port, hvor Høet maa sælges og kiøbes er paa Vester-

Broe fra det yderste Stæd paa Stadens Grund, Den forgyldte Løve kaldet, til Torvet imellem Trommelsahlen og Glacieholm, saa og paa Tvervejen imellem Vester-Broe og gamle Kongevey, samt derfra paa bemelte gamle Kongevey og indtil Torvet ved fornævnte Glacieholm.

§. 2.

Tømmer-Pladsene ere andlagte i en lang Række ved Søen uden for Staden, saa at der er Indkiørsel til dem saavel ved en Vey uden for Staden, som ogsaa for Stadens Indbyggere selv ved en andlagt Vei ud til dem ved Lange-Broe eller Friderikshohms Fangetaarn, gemeenlig Blaataarn kaldet. See tillige Den Første Tome II Kap. §. 29, pag. 136.

§. 3.

Stadens Reebslagermesteres store og lange Reberbahner, fem i Tallet, alle af Træe, beklædte med Bræder, hvor alle Slags Anker-Touge og Reeb slages og forarbeides.

§. 4.

Et Kattun-Trykkerie, andlagt i det forrige Pesthuus' Bygning, beliggende afsides mod Søekanten.

§. 5.

En Segldugs-Fabrik (i fordum Tid Wodrops Gaard kalden), beliggende ved nysommældte Bygning. Denne Fabrik er andlagt Aar 1733 af Plumb og Aar 1748 kiøbt af et Interessentskab i Kiøbenhavn. Man forarbeider her aarlig over 600 Ruller Segldug, som efter offentlig bekiendtgiorte Attester fra kyndige Mænd er fuldkommen saa god som den bedste Hollandske Segldug og derfor er brugt til Kongens Orlogs-Flaade. Fabriken har 32 Væverstole og 120 Arbeidere, boende ved Fabriken, foruden nogle 100 Spindersker udenfor. Til Fabriken hører ogsaa den derved staaende Stampe- og Valke-Mølle.

§. 6.

Falkener-Gaarden, beliggende imellem Vester- og Nørre-Port, tilhører Kongen. Paa denne Gaard modtages aarligen de fra Island med Falkeskibet ankommende Falke og ved den Kongelige Falkenerer afrættes til Jagten. Da der ingenstæds findes saadanne saa brugelige Falke som de paa Island, saa bliver det Keiserlige Wienske samt ogsaa adskillige Kongelige Hoffer ved deres hidsendte Falkenerere forsynede her fra aarligen med et Antal af disse Luft-Jægere.

§. 7.

Kapunstopperiet, hvor et stort Antal af feede og stoppede Kapuner, Pularer, Kalkunske Høns i visse dertil indrættede Buurer dagligen stoppes og feedes med tillaved Dey og Melk og haves i Forraad til at giøre Leverance af til de Kongelige Hof-Holdninger og høye Stands-Personers Taffeler.

§. 8.

Den Kongelige privilegerede Skydebahne, tilhørende Det Kongelige Kiøbenhavnske Skyde-Sælskab, om hvis Ælde og Beskaffenhed er vitløftig mældt i den Første Tome V Kapitel pag. 387–394. Aar 1786 den 12. July behagede det naadigst Hendes Kongelige Høyhed, Kron-Printzesse Lovisa Augusta at være Medlem af dette Kongelige Kiøbenhavnske Skyde-Sælskab og Broderskab, og bemælte Dag gav Hendes Kongel. Høyhed sin Skive og kostbare Sølv-Præmier, hvilke bleve i en høytidelig Procession udførte fra Staden her ud til Sælskabets Skyde-Bahne. Den første Præmie var en prægtig Sølv-Pocal, indvendig forgyldt, ziret med det Kongelige og Fyrstelige Vaaben, Hendes Kongel. Høyheds Krone, Datum og Aarstal, hvilken Pocal giæmmes udi Sælskabet. Men den, som for beste Skud vandt samme Pocal, bekom i Pocalens Stæd (hvilken første Gevinst eller Præmie kaldes Krandsen) en Sølv-Skaal med Sukker-Sigte, hvorpaa var stukken følgende Inscription: Til høytidelig Erindring af Krandsen, som

Hendes Kongelige Høyhed Kron-Printzesse Lovisa Augusta gav Skyde-Sælskabet den 12. July 1786. Den anden Gevinst, LYKKE-DALEREN, var to anseelige Medailler. Og den tredie Gevinst, RIDDEREN kaldet. Den prægtige Bygning, som her sees, er af nye opført Aar 1786 og blev af Sælskabet høytideligen indviet Aar 1787 den [10. May] udi da værende Fugle-Konges, Kammer-Raad HANS PETRI BEYERS Tid i Nærværelse af Kong Kristian den Syvende og Kron-Printz Friderik. Samme Aar blev forfærdiget et nyt Kongebaand at bæres af Fugle-Kongen, som vinder Konge-Gevinsten eller nedskyder Fuglen og for samme Skud nyder en stor Sølv-Teriin. Inscriptionen paa Pladen af Kongebaandet blev samme Gang afskaffet in Augusty.

§. 9.

En GRYN-MØLLE, beliggende ved Skydebahnen. De øvrige Møller ere Meelmøller, som staae uden for Stadens Porte.

§. 10.

KIØBENHAVNS FÆSTNINGS-GLACIER og Udenværker fra Graven uden for Tømmerpladsen af lige til Citadellets Friderichshavns Graver paa hiin Side Østerport, denne hele Strækning er inddeelt i ni Lodder og bortforpagtes paa visse Aars Tid til Avlings-Brug eller Tobaksplantning, ligesom Forpagterne selv synes.

§. 11.

STADENS CIVILE ETATS RÆTTERSTÆD, beliggende strax ved Strandkanten. Her stod i fordum Tid en trekantet mured Galge, men samme er nu nedreven Aar 1767.

II. NØRRE-BROE

I. NØRRE-BROE efter Placaten af 3. Juny 1771 har ligesom Staden selv sin Quarteer-Commissair og Quarteer-Betient, som er befalet at

boe i Nørre-Broes Qvarteer for at skulle paaagte under Stadens Politiemester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer. Foruden Poli-[ti]e-Tegnet, hvormed baade Quarteer-Commissarius og Quarteer-Betienten i fornødne Tilfælde har at legitimere sig, skal Quarteer-Commissairen og Quarteer-Betienten i Nørre-Broes Quarteer bære til et Distinctions-Tegn paa sin sølv-galluneerte Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af guul og grøn Coleur.

II. NØRRE-BROE indbefatter alle de Bygninger, som ligge paa Stadens Grund, hvis yderste Stæd er det Huus LØGTEN kaldet, og tillige indbefatter Vejen med Blegdammene og Nørre-Allee.

III. Det, som her er mærkværdigt til Publikums Nytte at viide, er følgende, nemlig:

§. 1.

HØE-TORVET uden for Nørre-Port er paa Broen fra Jagtvejen imellem Falkoneergaarden og Vibens-Huus ind til Acciseboden, saavelsom og paa den saa kaldte Farimagsvejen imellem Nørre- og Vester-Port i Følge det Kongelige Reskript af 23. July 1756 og Kiøbenhavns Raadstue-Plakat af samme Dato.

§. 2.

BLEGDAMMENE ere beliggende imellem Nørre- og Øster-Port ved den færske Søe, som gaar langs med Landkanten af Staden og kaldes SORTE DAMS SØE.

§. 3.

En PUBLIQUE SKOLE, som af Kiøbenhavns Magistrat er opbygt ved Blegdammene for de uden for Nørre- og Øster-Port boende, deres Børns Underviisning. Til samme Skoles Beste blev Aar 1762 skiænket 100 Rdr. af IVER JENSEN KIRCHEGAARD, Borger og Hosekræmmer i Kiøbenhavn.

§. 4.

Det Kongelige Danske Dug-Manufactur, andlagt paa Blaagaard, som dertil er overladt med alle sine Bygninger, Indretninger, tilliggende Jorder samt tilhørende Herligheder og Revenuer. Interessentskabet bestaaer af 20,000 Actier, hver Actie paa 50 Rdr. Det har sin egen Halle, sin egen Politie-Jurisdiction, sin egen nye opbygte Valkemølle ved Esserum. Ligeledes har det sin egen Direction, som bestaaer af 3 Directeurer og en Fabrikmester, af hvilke den anden Directeur og Fabrikmester har frie Værelser paa Stædet at beboe. Directionen holder en Bogholder og en Casserer. Dette Manufactur er andlagt den 22. May 1782 og oprettet med en Kongelig Convention og overladt til et Interessentskab, som i Aaret 1784 skal have et Oplag af alle Slags Klædevahre i Kiøbenhavn, i det mindste til 40,000 Rdr.s Værdie.

§. 5.

Inoculations-Anstalten og Stiftelsen, som uden for Nørre-Port blev oprettet Aar 1769, og hvorom er fuldstændelig anmældt i den første Deel III Kapitel §. 10. pag. 331. Men er nu ophævet Aar 1783 i September.

§. 6.

Assistenz-Kirkegaardene, beliggende uden for Nørre-Port. Om dem er given Efterretning forhen i den første Deel III Kap. §. 11. pag. 331. Her paa Vor Frue Kirkes tilhørende Kirkegaard uden for Nørre-Port er udi Muren sat et lidet Gravminde over Sal. Etats-Raad Augustin, hvilket er det første Epitaphium, som her er opsat. Det er forfærdiget af Professor Wiedewelt; men det derpaa staaende Motto angav den Salige Augustin faa Dage førend han døde. Paa Gesimset under Frontespicen er med forgyldte Bogstaver indhugget: I.S.A. Paa den midlere Tauvle staaer følgende Inscription: Bene Qui Latuit, Bene Vixit. Derneden under er anbragt tvende Planter, forestillede

som at opgroe ved en Huule, med Underskrift: Foris Malva Asphodelusque, Intus Mortuus. MDCCLXXXV.

§. 7.

St. Hans's Hospital og Claudi Rossets Stiftelse, beliggende midt imellem Nørre- og Vester-Port. Om dette Hospital er ligeledes given Efterretning forhen i den første Deel III Kap. §. 12. pag. 332. Det kaldes endnu i daglig Tale med sit gamle Navn Ladegaarden.

§. 8.

En Barkmølle, som tilhører Garver-Lauget i Kiøbenhavn. Paa samme males Bark til deres Garverier. Den kaldes ogsaa Blegdams Barke-Mølle.

§. 9.

En nye Kattun-Fabrik andlagt Aar 1787 af Foltmar foran ved Ladegaarden ved den første Veirmølle.

III. ØSTER-BROE

I. Øster-Broe efter Placaten af 3. Juny 1771 har ligesom Staden selv sin egen Quarteer-Commissair og Quarteer-Betient, som er befalet at boe i Øster-Broes Qvarteer for at paaagte under Stadens Politiemester alt, hvad den almindelige Orden vedkommer. Foruden Politie-Tegnet, hvormed baade Quarteer-Commissarius og Quarteer-Betienten i fornødne Tilfælde har at legitimere sig, skal Quarteer-Commissairen og Quarteer-Betienten i Øster-Broes Quarteer bære til et Distinctions-Tegn paa sin sølv-gallunerede Hat en Cocarde eller Baand-Sløyfe af hviid og grøn Couleur.

II. Øster-Broe indbefatter alle de Bygninger, som ligge paa Stadens Grund, Farimagsveyen, Øster-Allee, Tverveyen fra Store til Lille Vibenshuus, saa og inde i Staden Toldbodveyen og derfra til Øster-Port, ved Volden fra Sølvgaden til Grønland og Grønland. Stadens

Grund strækker sig til den østre Kant til Rosbeks Broe, de derved liggende, tilgroede Fiske-Damme, som nu bruges til Enge med. Deruden for til Gientofte Mark, paa venstre Haand liggende saa kaldede Rye-Vang, samt Ordrop-Søe, der ved Kong Christian den Fierdes Mageskifte er overdraget Magistraten. Alle de uden for Staden paa dens Grund liggende Jorder, Marker og Enge, som ikke enten er overdraget til Particulieres Eyendom udi Arve-Fæste eller paa Livs-Tid bortfæstede imod aarlig Afgift til Staden, ere udi Aaret 1539 afdeelte udi Fælleder og tre Vange, nemlig: MAGISTRATENS VANG, BORGER- eller BRYGGER-VANGEN, og VOGNMANDS-VANGEN, udi hvilken sidste Vang Byefogden og Raadstueskriveren tillige pro officio ere blevne tildeelte hver sin Jords-Lod. Foruden ommældte Magistratens Vang haver samme pro officio Lejen af Reberbahnerne og nogle andre Jorder uden Vesterport. I Raadstue-Arkivet giæmmes Stadens Jordebog, som tilligemed Kæmner-Regnskaberne giver den fornødne Oplysning om alle Stadens Jorder, Fæster og aarlig Leje. Stadens KÆMNER-CONTOIR er nu ogsaa andlagt paa Raadstuen, hvor fornødne og beqvemme Værelser dertil bleve indrættede Aar 1786. Men fra Nye-Aars-Dag A. 1787 tog Stadens Kæmner-Contoir med sine Betientere her sit Sæde.

III. Det, som her er mærkværdigt til Publikums Nytte at viide, er følgende, nemlig:

§. 1.

HØE-TORVET uden for Øster Port er paa Vejen fra lille Vibenshuus til Acciseboden, saavelsom og paa Farimags-Vejen imellem Nørre og Øster Port, hvor Høe-Vognene med deres Læs skal holde i ordentlige Rader paa Steenbroerne, saa at Passagen midt paa dem bliver ubehindret; men ingen maa holde eller kiøre paa Jordvejene eller Trottoirerne ved Siderne af de nye andlagte Steenbroer og altid at kiøre paa den høyre Side af Steenbroen i Følge Anordningen derom af 16. February 1780.

§. 2.

Skibs-Kirkegaard, hvor Kongens Matroser og andre Skibsfolk, som døe i Kiøbenhavn, blive begravne. Om Skibs-Kirkegaard, som er en Assistenz-Kirkegaard for Holmens Kirke, er mældt forhen i den første Bogs niende Kapitel §. 4. pag. 202.

§. 3.

Soldater-Kirkegaard, hvor Soldaterne af Guarnisonen og Invaliderne i Kastellet med militaire Honneurs blive begravne.

§. 4.

Det Almindelige Hospitals Kirkegaard indrettet Aar 1770. See Kap. X §. 24c. pag. 343.

§. 5.

Jødernes Kirkegaard, hvor de af den jødiske Nation begraves.

§. 6.

Kattuntrykkerier, af hvilke det ældste kaldtest i fordum Tid det Holmstedtske, fordi det var andlagt af Etats-Raad og Borgemester Friderich Holmstedt, men siden kaldes det Iselinske, fordi det blev kiøbt og fortsat af Baron Iselin. Desuden tre Kattun-Trykkerier ved Blegdammene.

§. 7.

Voxblegerier og Voxlysstøberier ere to andlagde ved Blegdammene; men Udsælgningsstæderne, hvor hvide og gule Voxlys, smaa og store Altar-Lys samt Voxstabler sælges, ere i Kiøbenhavn hos Fabriqueurerne selv.

§. 8.

En nye, betydelig Seglduks-Fabrik er ogsaa ved Blegdammene andlagt.

§. 9.

En MANSKESTERS FABRIK, ligeledes andlagt ved Blegdammene, hvor saavel Manskester som andre halv Silke- og Bomuldstøyer forfærdiges; her er tillige en Vaskemaskine.

§. 10.

ESKILDSENS Baade- og Skibbyggerie, beliggende uden for Østerport en Fierding-Miil fra Kiøbenhavn paa Kildevelde-Grund ved Søen, hvor Skibs-Baade og Fahrtøyer bygges. Det er andlagt af Skibsbygmester Erich Eschildsen.

§. 11.

Tvende KALK-BRÆNDERIER, beliggende ved Søekanten. Paa det ene Kalkbrænderie brændes Kalk af Saltholms Kalksteen, hvoraf Steenkalk sælges for 5 Mk. Tønden og Meelkalk for 2 Mk. Tønden. Men paa det andet Kalkbrænderie, som kaldes det østre Kalkfabrik, sælges Faxe Steenkalk for 7 Mk. Tønden og Meelkalk for 2 Mk. 8 Sk. Tønden. Denne sidste Slags Kalk, som brændes af Kalkstene fra Faxe, holdes for at være den fedeste og beste til at binde Muursteen sammen. Begge disse Kalkfabriker ligge uden for Østerport forbi Kastelpynten tæt ved Søen, saa at Fahrtøyer kand ligge ved Bulværket for at indtage Ladning af Kalk.

§. 12.

STADENS MILITAIRE GUARNISONS RÆTTER-PLADS, hvor Delinquentere af den militaire Etat, som for begangne Misgiærning have forbrudt deres Liv, udføres for at udstaae Execution, er beliggende ned mod Strandkanten.

IV. AMAGER- ELLER CHRISTIANSHAVNS-PORT

I. Uden for AMAGER-PORT har Staden ingen Ejendom, men allene Rættighed til visse Høveders Græsning, altsaa ere her ingen saadanne Bygninger, som kand gives Navn af en Forstad.

II. Det, som her er mærkværdigt til Publikums Nytte at viide, er følgende, nemlig:

§. 1.

To Olie-Møller, beliggende uden for Porten, til Sæbesyderiernes Nytte andlagte.

§. 2.

En Fabrik af Steentøy efter Engelsk Façon, og ligesaa got som det Engelske, er i Castrup paa Amager, hvor ogsaa Sukkertops-Former giøres.

§. 3.

Et Kalkbrænderie sammestæds; begge disse Fabriker ligge ved Strandkanten.

§. 4.

Krudtaarne ere Aar 1780 opbygte uden for Staden paa Amager.

§. 5.

En Liimfabrik andlagt uden for Porten paa Amager.

§. 6.

En Grubben-Mølle eller Perlegryns-Mølle ligeledes andlagt sammestæds.

§. 7.

Den Plads, hvor Stadens Ureenlighed aarligen henføres paa, for at opfylde al den siide Egn og planere samme, paa det at samme Strækning kand komme til stor Nytte og bruges i følgende Tider.

Tekstrettelser
m. m.

Som nævnt i Indledningen er Manuskriptets Ortografi bibeholdt, dog er Anvendelsen af store og smaa Bogstaver lempet efter Datidens vanlige Brug, kun i Indskrifternes Lapidarstil er Manuskriptet ogsaa i denne Henseende fulgt. Rettelser i Tal, Aarstal o. lign. er kun foretaget hvor Opgivelsen strider mod den øvrige Tekst, eller i Tilfælde hvor man i det 18. Aarhundrede – rimeligvis ogsaa Jonge selv – vidste rigtig Besked.

Side 1 Stk. I. Verdenshjørnerne noget forvredne.
– 18 L. 10 n. og 15 n. Theodorus — det maa haves i Erindring, at Theodorus er en Latinisering af Diderik.
– 22 – 3 n. Rectoratum — sprogligt skulde ventes Rectoratus.
– 27 – 15 o. $55^1/_2$ — rettet fra: $115^1/_2$; Maalangivelserne for Rundetaarn noget vaklende.
– 30 – 6 n. Instauratæ Mechanica — rettet fra: Restauratæ Mechanica.
– 31 – 9 n. Instaur. Mechanica — rettet fra: Restaur. Mechanica.
– 34 – 2 o. Crustatum — rettet fra: Crustratum.
– 38 – 13 o. middel Tid — rettet fra: sand Tid.
– 41 – 2 o. og 7 n. akromatisk — rettet fra: akromalisk.
– 57 – 7 o. 1731 — rettet fra: 1734.
– 69 – 5-6 o. Meningen uklar.
– 69 – 11 n. Danica — rettet fra: Danicæ.
– 76 – 8 n. July — rettet fra: Juny.
– 84 – 8 o. 200 Huuse — rettet fra: 298 Huuse; ogsaa Tallet 298 samme Side L. 8 n. er rimeligvis en Fejl for: 200.
– 88 – 9 o. lagde — rettet fra: ødelagde.
– 102 – 4 n. nordre — rettet fra: søndre.
– 106 – 4 n. samme Gade — ɔ: Grønnegade.
– 107 – 6 o. søndre — rettet fra: vestre.
– 107 – 8 o. østre — rettet fra: søndre.
– 108 – 7 o. Færgestræde — rettet fra: Fiolstræde.
– 123 – 16 o. 1509 — rettet fra: 1599.
– 126 – 13 o. 1628 — rettet fra: 1627 (Holberg, som Jonge citerer, har 1627).
– 128 – 9 n. Almi — rettet fra: Alma.
– 134 – 8 n. uden Vægt — Vægten angives dog i L. 1 n.
– 138 – 8 o. Rosenkreutzers — rettet fra: Rosenkrantzers.
– 143 – 13 o. qverulos — rettet fra: qverulus.

Side 145 L. 6 o. ex — rettet fra: &.
– 150 – 11 o. femte — rettet fra: anden.
– 153 – 5 o. II, 15 — rettet fra: II, 25.
– 153 – 3 n. ρ (Rho) — der kan ogsaa læses ζ (Zeta). Hvorledes denne Slutning af Inskriptionen skal opløses, er uklart.
– 154 – 7 o. 1616 er galt, rimeligvis Fejl for: 1646.
– 156 – 2 n. Marita Maria — rettet fra Maria Maria.
– 156 – 1 n. Viri — rettet fra: Vir.
– 165 – 13 o. January — rettet fra: Novembr.
– 166 – 13 n. May — rettet fra: Decbr.
– 180 – 13 o. staar anført, at Døbefonten er bekostet af Hans Ostens Arvinger, hvilket ikke synes at stemme med Indskriften paa det lige efter anførte Epitafium.
– 183 – 9 n. van — rettet fra: vant.
– 187 – 6 n. Consiliarium — rettet fra: Consilium.
– 191 – 6 o. Et — rettet fra: Efter.
– 192 – 7 o. May — rettet fra: Marty.
– 192 – 2 n. 1674 — rettet fra: 1714.
– 195 – 7 n. O! Haunia — rettet fra: I Haunia.
– 212 – 8 n. ledig i 7 Maaneder — skulde efter Datoen for den følgende Præsts Ansættelse kun være 2 Maaneder.
– 213 – 9 n. giorde to Reyser til Tranqvebar — rettet fra: til Tranqvebar, giorde to Reyser.
– 215 – 7 n. Τὅτο Το Γνωναι = dette at vide ɔ: mærk dig dette!
– 223 – 8 o. Stykket „Efter at Bremerholm . . . ved Stokhuset" er daarligt gennemarbejdet og slet stiliseret, men Meningen er klar nok.
– 230 – 15 o. 6346 Mand — Udregningen stemmer ikke, der er rettet i Tallet i Manuskriptet.
– 231 – 7 n. LVI — rettet fra: LXI.
– 234 – 4 n. Marty — rettet fra: May.
– 235 – 16 o. under en klagende Symphonie. — Derefter staar i Manuskriptet: „Denne Digteres [ɔ: Ewalds] Epitaphium kand efterlæses i det VII Kapitel blandt Epitaphierne ved Trinitatis Kirke, pag. . . .". Der findes imidlertid intet Epitafium over Ewald i dette Kapitel.
– 235 – 19 o. 1786 — Wessel døde 29. Decbr. 1785 og begravedes 6. Jan. 1786.
– 244 – 12 o. 1606 — rettet fra: 1608.

Side 247 L. 2 o. Navne i Træk — o: Navnetræk i Bedenes Kunstgartneri.
– 248 – 4 n. er — rettet fra: har.
– 273 – 1 o. Juny — rettet fra: July.
– 273 – 9 o. syv Professorer — rettet fra: otte Professorer.
– 284 – 7 o. Job — rettet fra: Tob.
– 288 – 10 n. Klaker [?] — muligvis Fejlskrift for „Klaser" eller maaske „Klokker".
– 289 – 16 o. Emilia Rantzau — rettet fra: Emilia Stolberg.
– 293 – 3 n. første Klasse — rettet fra: anden Klasse.
– 297 – 13 n. H. J. v. Krebs — rettet fra: O. v. Krebs.
– 305 – 14 o. „An =" — skal muligvis betyde: Anno ... (med Aarstallet udeladt).
– 307 – 16 n. im Bündlein — rettet fra: ein Bündlein.
– 315 – 9 n. indlagt — rettet fra: indlægge.
– 331 – 15 n. Securitatem — rettet fra: Societatem.
– 331 – 6 n. Nidrosiæ — rettet fra: Nidrosiis.
– 338 – 12 n. 2091 — Tallet stemmer ikke (saaledes som for 1787) med Antallet af udskrevne og døde.
– 342 – 1-7 n. Indskriften (?) aftrykt i Adresseavisen 1787 Nr. 227.
– 346 – 3 n. $2^1/_2$ — rettet fra: $12^1/_2$.
– 356 – 12 o. Creveller — Et saadant Varenavn har ikke kunnet efterspores; Læsningen er sikker nok, men muligvis er Ordet forvansket eller forskrevet.
– 364 – 6 n. January — rettet fra: Juny.
– 366 – 3 o. 1717 — rettet fra: 1715.
– 367 – 14 n. Bentzelstierna — rettet fra: Bentzonstierna. Han var ikke Baron.
– 369 – 7 o. Men da det Krud-Taarn ... — Eftersætningen følger først L. 18 o.
– 371 – 11 o. Juny — rettet fra: May.
– 373 – 15-16 o. Ligeledes ... Caserner. — Meningen uklar; Jardins Kasnebygning (Sølvgades Kaserne) ligger paa østre (eller rettere nordøstre) Side, men i den vestre Ende af Gaden.
– 376 – 16 o. paa mosaisk Art forarbeidet — d. v. s. i Mosaik.
– 394 – 12 n. Prædik. IV, 17 — rettet fra: Prædik. VII, 4.
– 396 – 6 n. 660 — skulde efter de to Husgruppers Antal være 650.
– 404 – 7 n. Om Navnet paa Knippelsbro er først indført en kortere Notits, som siden af Forf. er rettet til den mere udførlige, her meddelte Forklaring.

Side 405 L. 12 o. 1685 — rettet fra: 1689. Kristianshavn havde dog ikke nogen egen Byfoged før 1634.
– 410 – 5-6 o. Langebrogaden — ɔ: Brogade.
– 415 – 15 n. Sverige — rettet fra: Norge.
– 416 – 8 n. 53 Aar — burde rettelig (efter Forf.s egne Opgivelser) staa: 55 Aar.
– 418 – 14 o. Wernersborg — ɔ: Vänersborg.
– 423 – 15 n. Krogstene — ɔ: Kragsten.
– 425 – 14 n. Leibes-Frucht — rettet fra: Liebes-Frucht; L. 12 n. Lieb — rettet fra: Leib; L. 11 n. meinem — rettet fra: meinen (alt i Overensstemmelse med Marm. Dan. II, 295).
– 426 – 1 n. trende skjulte Velgiørere — rimeligvis regnes ogsaa Niels Brock til de „skjulte" Velgørere.
– 428 – 8 n. Anders Brun var ikke Sognepræst i 11 Aar ved den nye Kirke, der først blev indviet 1696 (sml. S. 422).
– 428 – 6 n. Geert Winecke var kun en kort Tid (i 1686) Kapellan ved Kirken.
– 428 – 3 n. 1696 — rettet fra: 1693.
– 433 – 2 n. Tallet for Kbhvn. tilføjet efter Kirkens Bygningsregnskab i Landsark. for Sjæll. Jonges Opgivelse af den hele Kollektsum stemmer ikke med Regnskabet.
– 441 – 10 o. E. Byssing — ɔ: Erasmus B.
– 443 – 5 o. Strenæ — rettet fra: Strena.
– 445 – 5 n. 1754 den 25. January — rettet fra: 1763 den 26. Augusty (der er skrevet to Gange).
– 446 – 15 o. Længden tilføjet efter Opmaalingen i Thurahs Hafnia hodierna, S. 313.
– 446 og 47. De citerede Breve i Kancelliregistranten er fra 1621; Kristoffer Urne blev Rentemester 1617.
– 448 – 5 n. Børnehuset — rettet fra: For Børnehuset.
– 453 – 11 o. Efter „større eller mindre" har Forf. begyndt paa en videre Udvikling, indledet med Ordene: „Naar alle elleve Pomper . . .", men længere er han ikke kommet.
– 453 – 6 n. Conditæ Urbis CDLXXXVII. — Efter dette maa Indskriftens Forfatter sætte Københavns Grundlæggelse til 1251 (487 Aar regnet fra 1738 = 1251).

Side 456 L. 8 n. consecrant — rettet fra: consecravit.
– 462 – 3 o. Fle[t]h-Sorter — Jonge skriver „Fleh-Sorter", som er rettet i Overensstemmelse med Reglementet af 2. Juli 1781, der ganske tydeligt er hans Forlæg. Fleth-Sorter betyder utvivlsomt Linegods, „flettede" og „slaaede" Rebslagervarer (velvillig Meddelelse af Direktør Oldendow, Grønlands Styrelse).
– 462 – 15 o. og 6 n. Sammentællingerne stemmer ikke.
– 474 – 13 n. efter Placaten af 3. Juni 1771 — rettet fra: efter Placaten grundet paa det Kongelige Reskript af 3. Juni 1771.

SELSKABET FOR DANSK KULTURHISTORIE

stiftet den 16. Oktober 1936

er en Sammenslutning af Forskere, hvis Studier ligger indenfor den danske Kulturs Historie i nyere Tid. Dets Formaal er at udsende Skrifter, som bidrager til at belyse denne Side af vor nationale Historie og Udvikling.

Selskabets Medlemmer

Svend Aakjær.	Otto Andrup.	Frithiof Brandt.
Christian Elling.	Georg Galster.	H. Grüner-Nielsen.
H. P. Hansen.	Victor Hermansen.	Peter Holm.
Chr. Axel Jensen.	Stig Juul.	Hans Knudsen.
Bjørn Kornerup.	Torben Krogh.	Axel Linvald.
Vilh. Lorenzen.	Hugo Matthiessen.	Lauritz Nielsen.
Eiler Nystrøm.	Albert Olsen.	K. F. Plesner.
Paul V. Rubow.	Godtfred Skjerne.	Ejnar Thomsen.

Francis Bull. Sigurd Erixon. Harry Fett.
Ragnar Josephson. Otto Walde.

Under Redaktion af Christian Elling har Selskabet udgivet:

Kulturminder 1939.
Kulturminder 1940–41.
Festskrift til Hugo Matthiessen 1941.
Kulturminder 1942–43.
Kulturminder 1944.

I Selskabets Skriftserie er optaget:

Hugo Matthiessen: Den sorte Jyde (1939).
Torben Krogh: Ældre dansk Teater (1940).
Hugo Matthiessen: Det gamle Land (1942).
Christian Elling: Den romantiske Have (1942).